

ION AGÂRBICEANU

O P E R E 12

TEXTUL DIN ACEST VOLUM S-A
TIPĂRIT SUB SUPRAVEGHEREA
LUI G. PIENESCU, CONFORM IN-
DICAȚIILOR AUTORULUI ȘI NOR-
MELOR ORTOGRAFICE STABILITE
PENTRU SERIA OPERE

Toate drepturile rezervate Editurii Minerva

Coperta și supracoperta: *Cristea Müller*

ION AGÂRBICEANU

O P E R E 12

ROMANE

★ ★ ★
★ ★ ★

1986

E d i t u r a M i n e r v a

STRIGOIUL

PARTEA ÎNTIIA

I

Se însăra pe-ndelete ; deși văzduhul era posomorît subț cerul îmbrăcat în ceață surie, — cu vine, drumuri și pete mai întunecate pe-alocuri, — zăpada ce acoperea întinderile, satul, curtea, grădina, clăile de fîn, șirele de paie, era atît de masivă, de o albeață atît de imaculată, tare, încît însărarea nu putea spori. Ninsese, pentru a treia oară în iarna aceea, trei zile și trei nopți în șir, cînd cu fulgi mari și grei, cînd deși și mărunți, și acoperișele clădirilor trozneau sub greutatea omătului. De două zile ninsoarea încetase, și încă nu era hotărît dacă va începe din nou, ori ceața aceea grea, din înălțimi, se va risipi, și se va pune gerul. Mai erau vreo trei săptămîni pînă la Crăciun.

În șura largă, subț același acoperiș cu poiata vitelor și cu despărțămîntul mare, pătrat, plin pînă subț căpriori cu otavă — șura era în mijloc —, Irimie, sluga lui Ion Corbu, făcea mestecături din fîn și paie, pentru vite. Cele două rînduri de iesle dinlăuntru răspundeau în șură prin două ușițe de brad, care își păstrau încă

aroma de scîndură nouă și culoarea arămie — cum nu le băteau nici soarele, nici ploile. Pe podul poiei era trifoi uscat, cît încăpea subt acoperiș.

Mireasma nutrețului din dreapta și din stînga era copleșită acum de aroma finului cosit în floare, pe care Irimie îl lua cu furca de lemn din grămăjoara ce o adusesese dintr-o claie și-l scutura peste stratul de paie aurii, care răspîndeau mireasmă de holdă coaptă și abia simțite adieri din răsufitul de ulei, de praf și de pleavă, păstrat de cînd trecuseră prin mașina de treierat. Un strat mai gros de paie, unul mai subțire de fîn, și apoi amestecate bine cu furca, înainte de a merge mai departe cu lucrul.

Sluga făcea mestecături, la porunca stăpînului, de cînd ninsese întîia oară. Erau vreo opt clăi de fîn în ograda mare de lingă șură, și două girezi de paie, dar semnele din bătrîni apucate prevesteau o iarnă grea, și nutrețul trebuia cruțat.

Irimie lucra de zor, cu inima veselă, fredonînd, cu buzele strînse, o doină. Uneori îi venea cîte-un îndemn mai cald, din adîncuri, vocea înfundată părea că o simte vibrînd în dinți, și atunci deschidea gura și-i dădea drumul, dar numai pe-o clipă, întorcîndu-se iar la cîntarea în surdină, care-i plăcea mai mult.

Din cînd în cînd se auzea din poiată sunet surd de lanț, sau izbituri trecătoare de corn în iesle. În fundul șurii grămada mestecăturilor creștea mereu.

De-o vreme se uita la lucrul lui, răzimat de-o ușiță a ieslelor, Ioniță, fiul cel mai mic al lui Ion Corbu, un băiețaș ca de opt ani. Era cu trăistuța de școală după grumaji, semn că nici nu intrase încă în casă. Era obiceiul lui de fiecare zi, de cînd sluga începuse mestecăturile.

Irimie se făcu a nu-l vedea și își continuă lucrul și cîntecul murmurat. Lui Ioniță îi plăcea mireasma finului răscolit de furca lui Irimie, îi plăcea și să-l vadă cum lucrează, nu numai aici în șură, ci și în poiată, și la lemn, și, cît ce avea vreme, se ținea scai după el.

Era un băiat răsărit, voinic pentru vrîsta lui, bine îmbrăcat cu cioareci albi de pănură, cu pieptărel înfundat de oaie, cu clicin de pănură neagră, cu căciulă țuguiață de miel tărcat, și bine încălțat cu cizmulițe scurte. De

subt căciulă luminau ochii-i negri, neastîmpărați, iar obrazul, rotund și bucalat, era îmbujorat de aerul tare de-afară, și de frăgezime.

Îi plăcea să se uite la Irimie, să-i urmărească toate mișcărilor. Îi plăcea cum stătea sluga înfipt pe picioarele lui puternice, cum își purta de ușor brațele mari, pîrînd că se joacă numai, fie cu furca aici, fie cu securea la tăiat de lemne, fie la curățitul poieții. Își spunea că Irimie e un om care nu ostenește niciodată, și dorea să ajungă odată ca și el, să poarte și el căciula pe-o ureche și să răsucească, din cînd în cînd, o mustață groasă și neagră, cum era a lui Irimie.

Acum, în postul Crăciunului, mai avea Ioniță și o altă socoteală cu Irimie : îl învăța colinde nouă, și sluga nu avea vreme decît sara, după cină, cînd școlarul adormea îndată, butuc. Așa că trebuia să-l învețe printre picături.

Cînd aproape isprăvisese cu mestecăturile, Irimie înălță capul.

— Ia te uită ! Tu aici ?!

— Vezi bine, am venit de la școală !

— Și ce-ai mai învățat azi ?

— Am cetit o poveste cu Pipăruș Pătru.

— Iar povești ! Păi, măi Ioniță, pentru povești numa, nu se plătește să mergi la școală. Știu și eu destule, și eu n-am umblat la școală.

— Păi, am făcut și socoteli la tablă.

— Asta da, e altceva. Dar ungurește, pînă la cîte ați învățat azi să numărați ?

— N-am învățat mai departe.

— Ați rămas tot la trei ?

— Tot, că domnu' ș-a uitat să ne mai învețe. * Da', bădiță, cum vine aici mai departe :

Printre meri și printre peri,
Plimbă-mi-se mari boieri,
Mari boieri pe cai bălțați,
Cu călțuni împintenați,

* Era prin penultimul deceniu al veacului al nouăsprezecelea, cînd începuse să se introducă limba ungurească în școlile populare, spre marele haz al populației românești.

Cai cu frine de argint,
Cu plocăzi pînă-n pămînt,
Plimbă-se...

— Nu mai merge ?

Copilul clatină din cap : Nu !

— Păi, cum ? Ai și uitat de ieri ?!

Ioniță plecă privirile.

— E greu, zise el.

Ducînd cu furca cele din urmă pale de amestecături
să le arunce pe grămadă, Irimie începu să reciteze ca
pentru el :

— Plimbă-se, alintă-se,
Între ei întreabă-se :
Unde-i ciuta ciutelor,
Frumoasa frumoaselor,
Rumeneala zorilor,
Podoaba Crăieselor ?

— Stai, bădiță ! Mai încet, mai spune-o dată, și nu
așa mult dintruna !

— Bine, măi Ioniță, tu ești un copil deștept, nu te
știam așa de greu la cap !

— Vezi că-i o colindă lungă, și încă n-am mai auzit-o.

— Acum mă duc să rinesc și să aștern la vite. Dacă
vreai, te-oi mai învăța acolo. Ori ți-e foame ? Văd că
n-ai dat încă prin casă.

— Nu, da' nu mi-i foame !

Irimie își sfîrși colinda mergînd spre grajd, cu școlarul
după el :

— Rumeneala zorilor,
Podoaba Crăieselor,
Cu arcul să o vînam,
Cu cununi s-o-ncununăm,
Cununii de cununie,
Lui Vodă dalbă soție.

Se apucă de rînit, tot spunînd cîte-un vers, cîte două,
pînă ce Ioniță le învăța bine.

La cele două rînduri de iesle erau legate opt capete
de vite mari : patru boi, două vaci, doi junci trecuți de

trei ani. Boii erau înalți, pietroși, largi în spate, cu coarne mari, puternice, lucioase. Cu dreapta întinsă detot, Irimie, când îi țesela, abia le ajungea la mijlocul spinării. Fuiorul negru al cozilor atingea paiele de așternut. Vacile erau albe, cu grumaji vineții, cu coarne mici, iuți. Erau amîn-două cu lapte. Vițelușii lor erau într-un țarc, într-un ungher al poietii, în fund. Juncii cei trecuți de trei ani — în iarna asta trebuiau să fie învățați la jug — erau lungi, cu trupul zvelt, înalți, cu coarnele în creștere, pe boturi cu o frăgezime de vițel încă.

Afară era frig, dar nu era ger, și Irimie lăsase ușa deschisă pînă făcu curățenie și așternu paie proaspete. Aburul, căldura dinlăuntru, năvăleau încă și acum pe sub pragul de deasupra.

Ioniță era bucuros că învățase colinda întreagă.

— Acum poți merge în casă, se întunecă, zise sluga. Îndată va veni Sora și ne apucăm de muls.

Copilul porni, dar în prag se opri și își întoarse fața spre slugă. Părea că-i venise ceva în minte și se întristă.

— Bădiță, zise el, nu știi dumneata de ce plînge Sora noastră ?

— Plînge ?

— Da, însă cînd nu o vede nimeni.

— Tu cum ai văzut-o ?

— De mine nu se-ascunde, numa de ceilalți. Oare de ce plînge mereu de cîteva zile ?

— Știu eu ?! Poate o doare ceva, poate-i bolnavă.

— N-o doare nimic, am întregat-o io !

— Și ce ți-a spus ?

— Nimic ! Numa clatină din cap că n-o doare nimic, se pleacă pînă la mine, mă îmbrățișează și mă pupă pe obraz.

— Păi, de-aceea ți-e soră, zise sluga, și un zîmbet cald i se răspîndi pe obraji mari, nerași de duminica trecută.

— Da, însă mai nainte mă pupa mai rar ca acum. Nu știi dumneata, bădiță, ce are ?

— Nu poate fi nimica rău, Ioniță, fii liniștit ! Tu n-o mai întreba de ce plînge, fă-te că nu o vezi. Se va liniști ea, n-avea nici-o grijă !

— Da' muma se uită cîteodată lung după ea, și uneori îi zice : «Ce-i cu tine, tu fată ?».

— Ei, așa vorbesc mumele cu fetele-mari, măi Ioniță. Tu vezi și învață bine colindele cele nouă, cu tovarășii tăi de colindat, să nu mă faci de rușine.

— Pătruț le învață ușor, dar Niculiță nu le ține minte deloc. El hornăie mai mult, după noi.

— De ce-l mai țineți tovarăș ? Destul a fost doi ani.

— Vezi că el are glas bun și tare, bădiță Irimie ; cîntă mai frumos ca mine și Pătruț.

— Păi, zici că hornăie după voi !

— Adică nu prea spune vorbe, dar dă glas puternic, și asta ajută mult.

— Bine, Ioniță, numa să nu mă faceți pe mine de rușine, să zică oamenii : Ce neisprăvit i-o mai fi învățat și pe copiii ăștia să colinde !

Ioniță rîse larg și i se luminează fața.

— N-ai nici-o grijă, bădiță !

Sluga se opri o vreme în ușa poietii și privi după copilul care tăia de-a curmezișul zăpada mare din ogradă, pe cărarea făcută pînă la casă. Apoi se răsuci, trase c-un lemnuş pe cioarec, aprinse opaițul cu petrol și-l puse la loc pe poliță. Ieși apoi și începu să-și frece minile cu zăpadă, pînă se înroșiră ca racul.

De la lelea Maria Corbu, stăpîna, primise înainte cu trei ani, cînd intrase în slujbă, porunca — trecută acum în obicei, într-un fel de ritual — să nu se apuce de muls niciodată înainte de a se spăla pe mîni și a spăla ugerul și țîțele vacii. Pentru treaba din urmă aducea fie ea, fie Sora — care veneau la muls —, apă caldută în susțare, și cînd nu avea altă apă la îndemînă, se spăla de-aici și pe mîni. Dar acum, era zăpadă destulă, și încă destul de moale, căci n-o asprise gerul — și-i plăcea să se spele cu zăpadă.

La început, înainte cu trei ani, nu prea se însufletește de porunca stăpînei, dar înțelese în grabă că cu lelea Maria nu-i de glumit : îi vărsa șuștarul cu lapte, oricît ar fi muls în el, cînd era minioasă, sau îl dădea vițelului să-l bea, cînd era în voie bună, îndată ce băga de samă că nu-i destul de curat pe mîni. Și băga de samă de fiecare dată ; iar în sara aceea, la cină, Irimie numai

se uita la ceilalți cum mănîncă lapte cu mămăligă — el nu căpăta nici un strop. Cum îi plăcea tare mult laptele cu mămăligă caldă — căci cu el a crescut de mic copil —, s-a dat repede la brazdă și nu mai uita să țină porunca stăpînei. Băgase apoi de samă că femeia era strașnic de curată în toate, și începu să se obișnuiască și el cu o virtute pe care nu o prea cunoscuse pînă atunci, cum de mic copil rămăsese orfan de mamă.

Irimie era de trei ani slugă la Ion Corbu, de cînd își făcuse armata, și avea obiceiul să spună celor ce-l întrebau, în preajma Crăciunului, dacă n-ar voi să mai schimbe stăpînul : «Io de la badea Ion nu mai plec pînă mă-nsor !». Apoi, continua pentru el singur : «De ce să-l schimb ? Simbrie bună am, om de omenie stăpînul este, iar de lucru este pretutindenea.» Și se liniștea îndată de ușoara tulburare pe care tot i-o aducea întrebarea unuia sau altuia. Nici el nu știa de ce se tulbura — era ca un fel de spaimă ușoară. Poate pentru că se obișnuise de trei ani aici ? Poate pentru că se temea de loc străin, de stăpîn străin ?

Se șterse pe mîni cu un șomoilog de paie curate, întoarse capul spre casă, să vadă dacă nu s-arată Sora cu șuștarele, și, întrînd în poiata luminată de opaiț, trase ușa, lăsînd-o puțin crăpată. Aruncă o privire peste vite, la așternutul curat, și-i păru bine, se simți mulțumit. Doi boi, cei mai bătrîni, se și culcaseră în așternutul proaspăt, și rumegau mijind din pleoape. Ceilalți doi rumegau din picioare, oprindu-se cîteva clipe, pînă cînd le treceau alte valuri prin grumaji — se vedeau cum vin. Juncii cotrobăiau încă prin ieszle, lovind lemnul cu coarnele. Vițelușii, în țarc, începură să fie neastîmpărați, iar cele două vaci întorceau, din cînd în cînd, capetele spre țarc.

«Trebuie să vie și Sora de-acum», își zise el, și se gîndi deodată la ce-i spusese Ioniță : cum se pleca spre el și-l săruta pe obraz. «Frumos lucru, n-am ce zice», își spuse sluga, și trase mai jos fitilul opaițului, care începuse să fumege. Același zîmbet cald i se răspîndi pe față, ca și-atunci cînd îi povestise copilul.

Sora asta era abia o fetișcană, înainte cu trei ani, cînd a intrat el slugă : nu avea decît cincisprezece ani,

și iat-o acum de optsprezece, fată-mare ! Era veșnica plăcută mirare a lui Irimie : cum s-a săltat, subț ochii lui, din copilă în fată-mare. Și fără să bage de seamă cum ! Atita-i toată deosebirea : atunci îi zicea «bădiță», ca și Ioniță, iar acum îi zice «bade» : bade Irimie așa, bade Irimie pe dincoala. «Va fi și creșterea asta pe nesimțite una din minunile lui Dumnezeu ! își zise sluga. Și tot o minune a lui Dumnezeu va fi și frăgezimea aceea de floare, care se vestește din pielița obrazilor cu mireasmă de floare cu tot !»

Sluga Irimie — Irimie Hurubean cu numele întreg — începuse a se număra, după obiceiurile satului, între flăcăii tomnateci : în curînd avea să-mplinească douăzeci și opt de ani. Rămăs de mic fără mamă, crescuse singuratec, mereu în călcîiul lui tată-său, un om închis și aspru la muncă, bărbat voinic, cu o mustață neagră, groasă, care nu-i încăpea subț nas și-i astupa și gura pe jumătate. După moartea nevestei, se făcuse și mai tăcut, și mai pornit pe lucru, și nu se uita la frăgezimea copilului : îl punea la toate trebile. Cînd Irimie împlinise șaptesprezece ani, muri și tată-său, iar el a adus în casă pe o mătușă bătrînă, și-a intrat slugă. De-atunci a mîncat tot la masă străină.

Anii de armată i-au fost un canon. Visează și acum, de multe ori, întîmplări din anii aceia, și se deșteaptă înspăimîntat și plin de sudoare. Oricît de trunchios și îndesat ar fi, e timid, mai ales cu femeile. Și, totuși, curios lucru, ceea ce simte el mai întîi în fața unei fete sau neveste frumoase e să o ia în apărare, să o ia subț scutul lui. Femeile îi fac impresia că-s niște ființe sfărîmicioase, ca și cînd ar fi din sticlă fină. Iar în al doilea rînd, ceea ce simte el pentru ele, aceasta este : să le admire din depărtare, să se minuneze mereu de ele. Om crescut fără mamă, singur mereu, și apoi și printre străini ! Dar poate să fie și o meteahnă din născare ceea ce-l oprise pînă acum să se însoare, deși nici prin gînd nu-i trecuse să renunțe : «Nu ies de la badea Ion pînă nu m-oi însura !». De-o vreme, unii îl priveau cu coada ochiului și zîmbeau cu înțeles la vecin, cînd Irimie le răspundea așa.

Pe Sora o apucase copilă, și acum era fată-mare ! «Trec anii ? Ba-i minunea lui Dumnezeu !», își spunea Irimie. Dar el și acum, ca și înainte cu trei ani, cînd Sora nu era decît o fetișcană ce-i spunea «bădiță», o simțea subț aceeși protecție a sa. Și era pentru el aceeași în-cîntare a ochilor. Nu s-a gîndit niciodată că Sora ar putea săruta pe cineva, și cînd îi spuse Ioniță, ceva cald detot îl gîdilă la inimă și se revărsă în surîsul acela larg de pe față.

După armată, pe cînd era slugă la Ion Corbu, stătuse de vorbă cu trei-patru fete de sama lui. El avea casă și două iugăre de arătură. Nu era de lepădat. Dar nu știa cum se făcea că-l luau mereu alții pe dinainte, și el rămînea tot holtei. Poate pentru că nu avea muieri rube-denii de-aproape, care să-i umble în treabă, își zicea el amărit, de cîte ori mai treceau niște cîșlegi...

După pașii energici subț care scîrțîia zăpada, Irimie înțelese că azi nu vine la muls Sora, ci mamă-sa. «Hm ! Poate are dreptate copilul ! Stăpîna nici de-o lună n-a mai venit la muls. Poate-i chiar bolnavă fata», se îngri-joră el.

Stăpîna întră grăbită, deschizînd larg ușa, și apoi izbînd-o. Îi întinse un șustar lui Irimie, aruncînd o pri-vire repede la mîinile lui, apoi se apucară amîndoi să spele ugerile vacilor cu apă călduță.

După ce o vreme laptele se auzi țîșnînd în șustare — vițeii nu-i lăsau decît la urmă, cîte-o țîță pentru fie-care —, stăpîna grăi, continuînd să mulgă :

— Ai făcut destule mestecături, Irimie ?

— Pe trei zile.

Iar se făcu liniște, și nu se auzea în grajd decît țî-rîitul laptelui în șustare, și din cînd în cînd cîte-un muget frînt, al vițelușilor care se frămîntau în țarc, cu botul umed în leăturile închizătorii. Nu se prea întindea la vorbă nici alte dăți stăpîna cu sluga ei, dar azi prea tăcea, încît și lui Irimie-i veni cu bănuială și cam peste umăr. «Poate-i bolnavă fata — își zicea el —, dar totuși azi e prea scumpă la vorbă !»

Spuma creștea în șustare, și, cu cît creștea, vacile tot mai des scoteau cîte-un muget gutural, întorcînd capetele

spre țarc : cîte-un început de muget, oprit în grumaji. Semn că-și așteptau de-acum vițeii.

Irimie se opri din muls, înaintea stăpînei. Cînd văzu că ea nu are de gînd să termine, zise :

— Destul, stăpînă, mai lasă și la viței. Sînt mărișori acum, și otavă încă nu mîncă. Dacă ar fi mohor, ca vara !...

Stăpîna se ridică de pe scăunel. Spuma albă era gata să se reverse din șuștar.

— Ai dreptate, Irimie ! N-am mai fost de mult la muls.

Ar fi întrebato pentru ce n-a lăsat-o pe Sora, ca de obicei, dar aștepta : poate că-i va spune ea. Nu se cădea să-ntrebe el lucruri care-i priveau pe stăpîni și familia lor. Dar Maria Corbu, în loc să-i dea vreo lămurire, zise :

— Desară, după cină, ne apucăm de cusut, Irimie. Sînt croiți și cioarecii, și țundrele, și cămeșile — să le isprăvim pînă la sărbători.

— S-ajute Dumnezeu, stăpînă ! Ne-om apuca de cusut, cum nu ! Și încă-i bine că nu s-a pus gerul și nu ne-a îngroșat degetele. Putem ținea acul mai bine, se veseli el.

Stăpîna lăsa și șuștarul ei să-l ducă sluga, și porni să iasă. Venise numai în pieptar ; mînecele iei străluceau de albe, evidențiind «strîmbuțul» negru — cusătura îngustă și fină care cobora de la cusătura orizontală de pe umăr, în trei rîulețe de musculițe, pînă la fodori. Năframa neagră era dată puțin de pe frunte, în urma gestului ce-l făcuse apucîndu-se de muls, și i se vedea o dungă de păr negru-vinețiu. «Fruntea ei nu-i prea luminoasă azi, dar totuși nu poate avea un năcaz prea mare — își zicea Irimie —, fiindcă fața i-i liniștită, și nici ochii verzii nu-i scînteie.» Își ținea, în ușa poieiții, trupul drept ca un steag. Era cu un cap mai înaltă ca Irimie, și amănuntul acesta ajutase, acum trei ani, ca sluga să se dea repede la brazdă în împlinirea poruncilor ei. «Hm ! E încă o femeie frumoasă», își zicea Irimie, oprindu-și privirile asupra obrazilor albi, ușor împurpurați, ai stăpînei.

— Ascultă, Irimie, tu umblat-ai în postul ăsta pe la șezătorile din sat ? îl întreabă stăpîna, privindu-l drept în ochi.

Omul plecă fruntea, ușor rușinat.

— Hm ! Ar fi trebuit să umblu, răspunse cu silă. Mi-a sosit și mie vremea de însurat !

— Dar ce ? Parcă numai de la șezători se poate alege o mireasă ?! Adică n-ai umblat ? zise lelea Maria, îmbărbătîndu-l.

Irimie avea o slăbiciune din naștere : nu putea minți. Ce răspuns să dea, așadar ? Căci a plecat el de cîteva ori și la șezătoarea de pe ulița asta, a Cîmpșorului, unde locuiesc stăpîinii, și la altele mai îndepărtate, de pe alte ulițe ale satului. S-a apropiat chiar de casele în care erau șezătorile, de cîteva ori pusese și mîna pe clanța ușii, dar mereu și-a făcut calea întoarsă. Curajul lui scădea la gîndurile și închipuirile ce-l asaltau cu atît mai tare cu cît se apropia mai mult de casele cu șezători — erau vreo șase în sat. Se gîndea că va intra, și acolo nu va mai afla nici un fecior de-o vrîstă cu el, căci mai toți se însuraseră. Își închipuia cum se vor uita la el, ca la urs, flăcăiandrii și feciorii abia întorși din armată. Vedea fetele și fetișcanele cotindu-se și rîzînd numai cu ochii. Cel mult poate femeia de gazdă, stăpîna casei — pe toate le cunoștea — i-ar fi zis cu glas prietenos : «Haida, numa, Irimie, fătul meu, haida ! Mai găsim noi un loc și pentru tine !» Dar de-un astfel de îndemn, de la o mătușă bătrînă, foarte se mulțumea, în gînd, Irimie ! Ar fi însemnat să atragă anume atenția tuturor asupra lui, dezvinovățindu-l într-un fel că a venit și el la șezătoare.

Cum să răspundă pentru a nu minți ? A umblat și totuși n-a umblat la șezători. Se hotărî să spună așa cum s-a întîmplat.

— Pînă pe-acolo am fost eu, dar n-am intrat.

— Și pentru ce ?

Sluga începu să-și pocnească degetele.

— Păi, m-am gîndit să nu rîdă de mine. Vezi dumneata, lele Marie, io-s flăcău cam trecut acum. Cei de vrîsta mea sînt toți însurați.

— Se-nsoară de mucoși ! La vrîsta ta ar trebui să se însoare, să se știe femeia cu bărbat lingă ea.

Pe subt țepele mari și dese, ca peria, ale bărbii, obrații lui abia avură loc unde să se înroșească de plăcere.

— Dumneata ești o femeie cu minte și vrednică, stăpînă, dar fetele sînt niște drăcoaiice, și în grabă rîd de om.

— Dacă n-ai fost pe la șazători, n-ai auzit vorbele de clacă ce pleacă de-acolo... Te-ai mai întîlni și tu cu lume... N-ai auzit că ficiorul lui Dulău și al lui Pinteas-au bătut să se omoare ?

— N-am auzit, stăpînă, nici de asta nici de altele, că nu mă prea întîlnesc eu cu multă lume, de cînd am pus vitele la iesle.

Măria Corbu pomeni de bătaia celor doi flăcăiandri numai pentru a se convinge dacă n-a ajuns pînă la Irimie alt zvon. Dar sluga nu bănuî nimic, și se plecă să ridice șustarele. Cît vorbiră, spuma se mistuise pe jumătate ; totuși el văzu că stăpîna mulsese prea mult, și aruncă o privire de compătimire la vițelul păgubit, care, cu spume ușoare de lapte pe marginea botului, izbea cu capul crud în ugerul vacii și trecea grăbit de la o țîță la alta.

Irimie duse șustarele, după stăpînă, în casă, și se înapoie să închidă vițelușii, să stingă opaițul, să închidă ușa cu rățezul de lemn, și să înceapă a căra brațe de lemne în șopronul de lîngă casă, de la gireada din fundul curții.

«De, poate tot trebuie să întru și eu în vro șazătoare», îi trecea lui Irimie, din cînd în cînd, prin cap.

II

Înainte cu o săptămînă, Sora Corbu, după cină, își pusese clicinul de pănură neagră, se îmbrobodise, peste năframa subțire, vișinie cu pui albi, cu una groasă, de lînă cafenie, care-i acoperea și umerii și-i venea pînă jos pe spate, deși era înfășurată la grumaji, își luase

furca de alun pirlită la foc și frumos chindisită de jur-împrejur, dăduse binețe părinților și pornise, ca de obicei, la șezătoare.

Șezătorea nu era peste lume — a șasea casă de la ei, pe același rînd. Totuși, mamă-sa ieșise după ea în pridvor, ca de obicei, și-i zisese :

— Vezi, tu fată, și fii cuminte !

Sora nu răspunsese, cum nu răspundea niciodată la indemnul acesta al mamei sale. Știa că-s vorbe care trebuiesc spuse și auzite, un fel de colindeț, de care, de altfel, știa și ea, ca și mamă-sa, că nu avea nici o nevoie.

Șezătorea de pe ulița lor, a Cîmpșorului — cea mai de văză șezătoare din sat, căci aici locuiau familiile cele mai fruntașe din comună, multe chiar înrudite de departe —, se ținea la văduva Nastasia, o femeie înaltă, uscată, bolnăvicioasă, care, neavînd nici un copil, trăia singură-cuc într-o casă mare, de croială veche, din grădele bulgărite, dar bună casă. Odaia de către stradă, odaia de șezătoare, era foarte largă — ai fi putut face ușor din ea două camere ca acelea din casele mai nouă, de cărămidă arsă —, cu un mare cămin deschis, lîngă perețele de lîngă ușă, cu vatră ; cu lăviți vechi, înflorate cu desene șterse, pe lîngă pereți ; în fund, la perețele de la miazănoapte, cu patul înalt, vîrfuit cu perini puse una peste alta simetric, pînă în grindă, acoperit cu covoare țesute de Nastasia, în motive după care se luau multe femei din sat. Căci văduva Nastasia se trăgea dintr-un neam de țesătoare vestite, care păstrasera din mamă-n fiică și taina compunerii culorilor din buruieni culese de pe hotar. Perețele din frunte, spre uliță, era plin de icoane, unele vechi, pe sticlă, cu o coloratură variată și bine păstrată, care puneau în lumină chipuri ciudate, strîmbate în toate felurile, chipuri de sfinți exotici care azi nu se mai află, rămași încremeniți numai pe sticla veche, păstrînd fiecare un gest, o privire, o atitudine neînțeleasă, misterioasă, de-o asprime care îngheață sau uimește pe muritori.

Erau și cîteva icoane mai nouă, litografii încadrate sumar, care se scorojisera pe-alocuri, reprezentînd pe

Maica Domnului foarte veselă și foarte grasă, cu pruncul dolofan, cu obraji înroșiți tare, în brațe ; sau pe Mintuitorul, care, colorat strident cum era, părea un personagiu dintr-o suită împărătească, foarte satisfăcut că era așa de bogat îmbrăcat ; altele reprezentau Nașterea, Răstignirea, Cine cea de Taină.

Sfinții din icoanele vechi stăteau la locurile de frunte, neamestecați cu icoanele nouă, și din privirile și atitudinile lor era limpede că nu-i cunosc pe intruși.

Păretele de către curte, la miazăzi, era tivit de două rînduri de mese de lemn, pe care abia se mai cunoșteau înfloriturile de vopsea, și de ele atîrnau, una lîngă alta, pe rîndul de sus, ulcele, cănuțe — lunguiete, strînse la mijloc, smălțuite cu înflorituri —, pe cel de jos, blide albe cu decorații ciudate și variate.

De la patul cel mare, pe lîngă păretele de la miazănoapte, porneau două rînduri de «culmi» : pe ruzi lungi erau atîrnate țesături mai mici, în felul ștergarelor sau al fețelor de perină, dar care nu aveau alt rost decît acela de a înfrumuseța camera. Toate acestea aveau o patină de mare vechime : pînza ajunsese surie, iar aleșăturile în culori se liniștiseră, se încetșaseră. Totuși erau de-ajuns de distincte pentru ca fetele și nevestele să poată lua model de pe ele.

De-o grindă groasă atîrna lampa cu petrol, în mijlocul camerei. Aici bătuse gazda un cui, și atîrna lampa în fiecare sară, luînd-o de la locul ei, de deasupra mesei din fruntea odăii. Nu o aprindea însă decît după ce se adunau mai mulți. Pînă atunci camera era luminată numai de flacărele focului din cămin. Umbla taina că mătușa Nastasia era o femeie cruțătoare, ba chiar zgîrcită : aduna și păstra petrolul pentru lunile de vară, cînd nu erau șezători, ori se țineau afară, la lumina lunii. Petrolul îl dădeau fetele, iar lemnele, tăiate gata, le aduceau feciorii. Altă plată nu-i dădeau mătușii, cum nu se dădea alta nici la celelalte șezători din sat. În camera asta se intra prin tindă, o încăpere mai mică, nici jumătate cît aceea a șezătorii, iar din tindă, spre cealaltă parte, se intra în cămară, pe care Nastasia o încuia cît ce cădea însășarea.

Să se tot fi adunat aici, sările, ca la douăzeci de fete și feciori. Nu veneau toți și toate în fiecare sară; uneori erau mai mulți feciori, alteori mai multe fete. Dar era lege, fără nici o supărare, ca fiecare fată să-și păstreze tot anul locul luat în prima șezătoare. Feciorii nu aveau un loc anume pe laviță, ci se mutau mereu de ici-colo, stînd de vorbă și glumind cu fetele. Cînd erau mai mulți, stăteau destui și în picioare, ori se perîndau cu cei ce ședeau.

În unele clipe, cînd larma glasurilor tinere ce umplea camera scădea, sau se făcea liniște detot, sfîrșitul fuselor se ridica pînă-n grindă, umplînd odaia cu sune-tul sec, ce, pornind din atîtea părți în același ritm, reușea totuși să țese un cîntec armonios în monotonia lui adormitoare, așa cum din țîrîitul greierilor, noaptea, se înfiripă și se înalță în văzduh un cînt unitar. Erau însă rare clipele de liniște întreagă, cînd se auzeau «motanii mătusii Nastasia», cum spuneau feciorii. Larma glasurilor tinere și vesele umplea mereu odaia, alteori cîntecele în cor ale fetelor, sau ale feciorilor — coruri pe-o singură voce, și unele și altele. Larma era continuă și așa de covârșitoare încît, ici și colo, părechile puteau să vorbească încet între ele, fără ca să le audă vecinii.

Căci, de la o vreme, tinerii care aveau gînduri serioase, se așezau lîngă fete și povesteau părechi-părechi. Nimeni nu se sinchisea de aceste sfaturi în doi, la lumina lămpii și în vederea tuturor. Era un lucru firesc, obișnuit pentru ei. Nu se scandaliza nimeni nici cînd un fecior își lua drăguța pe genunchi, și o lăsa să toarcă mai departe de pe acest scaun, după ce sări de-a rîndul povestiseră cuminte și cuviincios împreună. Numai la întîia luare pe genunchi erau în interesul celorlalți: era semn că cei doi tineri au ajuns să se înțeleagă destul de bine, și că au făcut al doilea pas spre căsătorie.

Vezi bine, rivali și rivale, uneori, erau, care nu vedeau cu ochi buni acest al doilea pas, și încercau, în sările următoare, prin diferite viclenii, să oprească repetarea aceluia gest, ținînd de vorbă pe cei doi, sau încercînd să vire intrigi între ei, dar dup-o vreme se linișteau, și unii se împăceau cu soarta, alții și altele în-

cercău — în afară de șezătoare, peste zi — să zădărnicească o căsătorie în proiect.

Al treilea pas ce se făcea, în șezătoare, pe drumul spre cununie, și cel din urmă, era ieșirea feciorului cu fata «în tindă», unde rămăneau vreme mai îndelungată în întunec, numai ei amîndoi. Pînă nu se înapoiau la lumină, nici fată nici fecior nu-și lua îndrăzneala să iasă după ei, să-i stingherească. Era lege din bătrîni că nu se cuvine.

De la această «ieșire în tindă» atîrna căsătoria. Ea nu avea, de asemenea, nimic dezonorant, dacă se făcea pentru întîia și ultima oară. Cei doi tineri continuau să vină la șezătoare, mai vorbeau un răstîmp împreună, tot mai puțin, fără ca fata să mai șadă pe genunchii tînarului. Apoi, după cîteva sări, după o săptămînă două, fiecare din ei începea să vorbească cu altcineva, mai insistînt, fără a se feri cu totul unul de altul, rămînînd tot prieteni ca și cu ceilalți din șezătoare.

«Ieșiră în tindă» era tot un ritual străvechi, admis ca un lucru firesc, deși, afară de cei doi și de rîndurile de tineri care trecuseră prin acel ritual, nimeni nu știa ce s-a petrecut în tindă. Cum însă, din cînd în cînd, se întîmpla ca din această «ieșire în tindă» fata să rămînă însărcinată, ritualul acesta era considerat ca gîgăș și neadmis cînd lipsea intenția serioasă de căsătorie. E adevărat că, dacă fata rămînea grea, de cele mai multe ori urma căsătoria, dacă nu de voie bună, apoi din constrîngerea părinților și a rudeniilor fetei, care cunoșteau, în asemenea caz, pe vinovat, sau aveau tot dreptul să-l țină de vinovat, «ieșirea în tindă» făcîndu-se în văzul șezătoarei întregi.

În sara aceea, Sora Corbu se nimeri să vină între cei din urmă. Lampa era aprinsă. Cît ce întră, văzu dintr-o ochire că Gheorghe Mărginean încă nu venise, și avu un zîmbet de mulțumire. Nu i-ar fi plăcut să-l găsească stînd de vorbă cu altă fată. Își scoase năframa de lînă, se dezbracă de clicin, și după ce dădu bună-sara gazdei și la toată lumea, se duse la locul ei, își puse furca în brîu și începu să toarcă în rînd cu celelalte fete.

De la o vreme, deși vorbea în dreapta și în stînga, începu să fie neliniștită. Trecea vremea, și Gheorghe Mărginean nu mai venea. Nu mai venea, și nici nu-i trimisese vorbă că va lipsi în sara asta de la șezătoare. Și doar ar fi putut să-i dea cu ușurință de veste, căci locuia aici, pe aceeași uliță a Cîmpșorului, nici la două sute de pași.

Torcea cu hărnicie, cu înverșunare chiar, aruncînd mereu ochii spre ușă și nemaiauzind ce-i spunea cînd un fecior cînd altul, care ședeau pe laviță lingă ea, grăbindu-se să-i țină de urît în locul lui Gheorghe.

Între alții, veni de cîteva ori să-i țină locul lui Gheorghe Mărginean un flăcău mai tomnatec, Dumitru Pruncu, la apropierea căruia, însă, Sora simțea că se zbîrlește, nevăzut, ca pisica la apropierea cînelui. Își călca însă pe inimă, schimba cu el cîteva vorbe de ochii lumii și pentru cuviință, apoi se întepenea în tăcere. Și întepenirea era așa de expresivă, de tare, încît Dumitru o simțea și se depărta, apropiindu-se zîmbind de altă fată, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat. Și tot ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic, dup-o vreme iar se apropia de Sora și iar intra în vorbă cu ea, deși știa că rezultatul va fi același. Toți cunoșteau insistența stăruitoare a lui Dumitru Pruncu pe lingă fata fruntașului Ion Corbu, de cînd se săltase fată-mare, și nu numai în șezătoare, ci și la joc. Era și el dintr-o familie fruntașă din sat — nu de primul rang, ca Sora și Gheorghe, dar îndată după ei; mai era apoi, Dumitru, și singurul fecior la părinți, căci un frate și o soră îi muriseră de mici, și nu avea de împărțit cu nimenea averea pîrintească. În stăruința lui pe lingă Sora Corbului se întemeia și pe această împrejurare. Pe lingă asta, nici nu era fecior urît, după gustul altor fete și femei; era cam ciolănos, nu-i vorbă, de statură mijlocie, cu bustul pătrat, prea îndesat și prea greoi, cu o frunte prea îngustă, cu ochii negri, mici, lipsiți de veselie. Pe deasupra, după părerea exagerată a Sorei, «putea să-i fie tată», adică părea cu mult mai în vrîstă ca fata, deși nu avea decît optsprezece ani cînd fata era de unsprezece, și cînd își pusese în gînd să nu se însoare decît cu

Sora Corbului, după care, pe atunci, copilandri și copile strigau încă «Sorico hăi!». Hotărîrea asta a ținut-o închisă în inima lui cît a junit, cît și-a făcut armata, și chiar și după ce s-a întors, deși repede înțelesese că Gheorghe Mărginean i-o luase înainte.

După o vreme, Sora nu-și mai putu ascunde neliniștea; și-ngrijorarea părea că trecuse și-ntr-alte fete cu care Gheorghe Mărginean stătea mai des de vorbă. Și ici și colo, începură să se întrebe ce-i cu Gheorghe-a Mărgineanului de nu mai vine. Cînd auzi asemenea întrebări, Sorei începu să-i fie frică să nu fi pățit ceva.

Dumitru Pruncu, de la o vreme, se așează pe vatra căminului, lângă gazda casei, mătușa Nastasia, care torcea și ea niște fuior, cu degetele-i lungi, uscate și pline de noduri la încheieturi. De-aici, de pe vatră, vedea pe Sora în față și, tot vorbind cu bătrîna, o mîncă mereu din ochi pe fată.

Nu-i vorbă, avea cu ce-și înfrupta ochii! Sora Corbului nu avea păreche nu numai în șezătoarea din ulița Cîmpșorului, ci în tot satul, deși satul acesta, Broștenii, era vestit, în tot jurul, de fete și femei frumoase. Îi cunoscuse el, Dumitru, din copilărie, croiul și porneala, îi presimțise parcă de atunci frumusețea și gingășia viitoare.

Gazda-l simți ce iscodește, deși vorbea cu ea verzi și uscate.

— E mai frumoasă ca mama-sa în fetia ei — spuse bătrîna, dîndu-i să înțeleagă că pricepe pentru ce-a venit pe vatră, lângă ea. — Și încă nici nu-i înflorită detot. Scumpă copilă! Cu un cap e mai înaltă decît mamă-sa, și ochii i-s mai mari, și verdele lor e mai deschis ca al maică-sii. Și cum se mai băteau ficiorii frunțașilor din sat pentru ea, Maică Preceastă!... afară de acela care-i era menit, afară de Ion Corbu, bărbatul ei de azi.

— Da, frumoasă fată, zise Dumitru, și trăgea cu coada ochiului spre Sora.

Neliniștea, îngrijorarea, îi dădeau Sorei un farmec deosebit. Fruntea netedă, curată, era acum umbrită de sprîncenele dese, lungi, dulce încovoiate pînă la coada ochilor, dar încruntate. Obrajii, albi, ovali, cu pielița subțire, uneori păleau, alteori se împurpurau la gîndu-

rile ce treceau prin capul fetei; torcea cu pleoapele aplecate; genele, lungi, negre, nu se ridicau decât cînd își zîmnea capul către ușă. Ședea pe laviță, dreaptă ca o statuie — nu se pomenea, cînd ședea, să facă gheb în spate, ca altele —, tot așa de dreaptă ca și cînd era în picioare, ca și cînd umbla. Și ținuta asta tot de la mamă-sa o moștenise.

— E un neam de femei frumoase, dar și mîndre, semețe! Și bunica fetei a fost așa. Eu am apucat-o încă în putere, zise mătușa Nastasia, ieșind cu vorba în calea gîndurilor lui Dumitru.

— De! Se vede că așa a fost să fie partea neamului lor. Avute n-au prea fost, după cîte știu, zise Dumitru cu prefăcută indiferență.

— Nu. E adevărat, dar nici sărace. Mai bine spus, toate din neamul lor au avut copii mulți, și, așa, n-au putut lua zestre prea mare.

În clipa aceea ușa se deschise cu putere, și Gheorghe Mărginean, plecîndu-se bine din spate, intră în cameră. Pe-o clipă se auzi sforăitul tuturor fuselor, «motanii mătușii Nastasia», contopit într-unul singur. Toate capetele se întoarseră spre el, și cel dintîi capul Sorei. Dar tot al ei se plecă mai întîi asupra lucrului. Un oftat de ușurare i se ridică din piept.

— Bună-sara! răsună în liniștea camerei vocea lui, dar nu cea limpede, cu vibrații tari, ci una înăsprită, care o făcu pe Sora să-și ridice numaidecît ochii spre el.

— Bună-sara, i se răspunse din mai multe părți. Ai cam întîrziat în sara asta.

— Întîrziat, da, răspunse el cu neplăcere, înaintînd spre locul lui de lîngă Sora.

— Te trezești că vei fi colindat pe la alte șăzători, vorbi un fecior.

— Și dac-aș fi colindat, ce-ți pasă ție?

Fruntea-i era înnegurată, sprîncenele încruntate, obrații tineri plini de linii aspre.

Un fus începu să sfîrșie singur, apoi altul și altul, și în grabă lucrul fu reluat, și larma glasurilor începu să umple iar odaia. Un flăcău începu să spună cimilituri, cele dintîi în legătură cu omul mînios, apoi alte ghicitori cu haz. Tineretul se înveseli, și ghicitorile plouau

acum din toate părțile, spuse și de feciori și de fete. Erau însă destui și destule care, din cînd în cînd, trăgeau cu coada ochiului la Sora și la Gheorghe.

Gheorghe Mărginean era cam de-aceeași înălțime cu Sora, dar trupul lui era vînjos și puternic, deși parcă prea subțire pentru vrîsta lui. Umerii încă nu i se lărgiseră de-ajuns. Părea că-i rămăsese încă ceva de copil, de adolescent, în frăgezimea pielii obrazului, a grumazului, în sfîrcul urechilor. Avea ochii negri lungureți, cu puține străluciri, mai mult de-un negru-mat, de cărbune. Cum făcuse și el armata, purta părul tuns, un păr negru creț, pe care nu-l mai lăsa să crească pînă la a-l putea pieptăna. Rămăsese cu obiceiul ăsta din armată, ca de altfel toți care trecuseră pe-acolo, deși, în sat, mulți bărbați purtau încă părul lung, după datina veche. Nasul flăcăului, parcă prea bine tăiat, era în contrast cu gura energică, cam mare.

Cît ce șezu lîngă Sora, începu să-i vorbească, nemai-putîndu-se opri. Uneori vocea-i creștea prea tare, și Sora se uita îngrijorată la vecini. Nici nu-și dădu sama cînd își puse fusul, rotund și umflat de tort, în poală. Îl asculta neclintită. Cînd flăcăul înălța prea tare vocea, ea își punea palma pe mîna lui și o apăsa.

— Mai încet, omule, că te-aud vecinii, îi șoptea.

Dar, pe măsură ce povestea, flăcăul se înverșuna tot mai tare și înălța glasul. Ochiri curioase începură să se îndrepte spre ei. De pe vatră, mătușa Nastasia îi privea țintă.

Cînd Sora-l făcu din nou atent că prea vorbește tare — deși părea izbită greu de ceea ce-i spunea feciorul —, Gheorghe se sculă de pe laviță, o luă de mîna și o trase după sine. Fata se înțepeni în picioare.

— Ce vrei ?

— Trebuie să vorbim ! Să mergem în tindă.

— Nu ! se zmînci Sora.

Dar el nu o slăbi.

— Vino, îți spun. Trebuie ! Cum să vorbim aici ?

Și, fără să mai aștepte, o trase după el în tindă.

Mătușa Nastasia, gazda, se ridică de pe vatră, ca împinsă de un resort, cu ochii după ei, apoi șezu iar. Fusele se opriră, și cîteva clipe se făcu liniște în șeză-

toare. Fetele și feciorii rămaseră o vreme cu ochii ațintiți la ușa pe care dispăruseră cei doi, apoi, cînd ici cînd colo, vecinii începură a vorbi în șoaptă, fusele începură să se învîrtească și să cînte, și în curînd toate fetele își reluară lucru. Dar gurile nu mai tăceau : vecinii, vecinele, își plecau mereu capetele și șopteau, și, cît șopteau, fusele înghețau iar, cu firul întins, apoi iar începeau să se învîrtească. Dar lucrul nu mai sporea ca înainte.

Afară, în întunericul tinzii, cei doi vorbeau cu aprindere.

— Nu-i alta de făcut, Soro, trebuie să-ți trimit petitorii încă înainte de Crăciun.

— Ești nebun ? Zău că ești nebun ! Mama abia știe ceva, tata încă nu știe nimic. Cum vrei să trimiți petitorii ? Nu mai vorbi prostii ! Trebuie să pregătim lucrurile altfel, și nu-i nici-o grabă.

— Nu-i grabă ? Se vede că tu nu-l cunoști pe tata ! Nu ți-am spus cum a primit de bine în ia-sară pe Năstase ?

De cînd se așezase pe laviță lîngă Sora, Gheorghe începuse să-i spună, întăritat și învăpăiat, pentru ce întârziase. Cînd își luase căciula să plece la șezătoare, tatăl său îi pusese mîna pe umăr și-i spusese : «Mai zăbovește puțin». Era cam neliniștit și se tot apropia de fereastră. Iată-l îndată pe Năstase Crețu că dă bună-sara, cu glas sărbătoresc și cu fața veselă. Tatăl aduse vin, mama puse pită și nuci pe masă și două păhărele.

Năstase a început de departe, de cînd a făcut Dumnezeu lumea, de se părea că nu va mai ajunge niciodată la vorba pentru care venise. Venise să le vorbească despre Safta Olarului, ca un prieten ce era al neamului Mărginenilor și oleacă de rubedenie cu fata, cu Safta. A descrucat toată vița și porodița Olăreștilor, dovedind că Safta se trage din neam vechi și fruntaș din Broșteni. Apoi a început să vorbească de averea Olarului, Safta fiind singurul copil la părinți. Înșiră cît e de mare și cît rodește fiecare loc de-a Olarului, și cîte cară de fîn și de otavă dă fiecare luncă și fînaț din moșia ce va moșteni-o fata. Nu a făcut nici o propunere, ci s-a măr-ginit numai la informații și laude, ca și cînd ar fi venit

numai de povești și la un pahar de vin. Nu era nevoie, de altfel, de nici o informație : tot ce depănase Năstase, le cunoștea bine tatăl lui Gheorghe, Vasile Mărginean, și mai mult încă moșul flăcăului, Moise. În familia lor se vorbise adeseori despre aceste lucruri, când era Gheorghe acasă. Dar el s-a făcut mereu că nu-i aude. Acum s-au pus la cale să le audă dintr-o gură străină, și încă de la o rudenie a Olarului ! Ei ! Era limpede ca ziua ce urmăreau ! Dar el nu vrea să știe de Safta, el numai cu Sora se va căsători !...

Toate acestea i le spusese pe-nfundate Sorei în șezătoare, dar simțea că se înăbușe, trebuia să vorbească cu glas ridicat, să răsuflă. Și acum, în tindă, în colțul din fund, de lângă cămară, unde o dusesese pe Sora, își putea descărca povara și înverșunarea.

— Nu-l cunoști pe tata, dacă zici să nu ne grăbim. Lăcomește la averea Olarului, pentru că Safta e singură la părinți și nu trebuie să împartă cu nimeni. Îmi pare că moșul stăruie.

— Va fi singură, dar nu-i din neam, ca noi.

— Da, e adevărat ! La neam fruntaș ține și tata, dar tot e mai pornit pentru avuție. Eu i-am cetit în ia-sară în ochi și în glas ce gânduri are.

— De la gînd pînă la hotărîre mai este ! Ascultă, Gheorghe, trebuie să ne gîndim ce-i de făcut. Trebuie să vorbesc cu mama. Cum să vină pețitorii acum, în post ? Ai văzut că nici Năstase n-a spus pe față pentru ce a venit la voi.

— Eu îl cunosc pe tata ! De mult mi-o fierbe dumealui cu Safta asta !

În vocea lui, Sorei îi păru că simte și teamă și înfrîngere. Simți cum trupul i se îndreaptă ca o coardă. Își aruncă capul pe spate și zise cu vocea înăsprită :

— Dar ce ? Tu nu ești ficior ? Tu nu ai nici-un cuvînt de împotrivire ? Nu ai voința ta ? Parcă te poate însura cineva fără voia ta !

Obrazul flăcăului se împurpură de rușine. Glasul hotărît al Sorei vărsă curaj și în inima lui.

— Ai dreptate. Sînt stăpîn pe mine și-i voi spune tatii să-mi dea odată pace cu Safta aceea.

Sora îi luă mîna și i-o strînse.

— Doamne, cum m-ai înspăimîntat ! Parcă ai venit din gura morții, așa ți-ai ieșit din fire ! Ce vor fi gîndit cei din șazătoare ?

Apoi, deodată, începu să plîngă.

— Ce-ai făcut, Dumnezeule, ce-ai făcut ? Abia acum îmi dau sama !

— Ce-am făcut ?

— M-ai scos în tindă ! M-ai scos în tindă înainte de vreme ! Nu ți-am șazut încă nici pe genunchi, și tu m-ai scos în tindă ! Acum, ce-i de făcut ? Mine va vorbi tot satul, și tata încă nici nu bănuiește că noi stăm de vorbă !

Flăcăul se simți înfrînt, fără putere. Da, făcuse o mare greșeală ! Trebuia să rămînă în șezătoare, lîngă Sora, pe laviță, și acolo să se înțeleagă. Dar nu mai putea vorbi în șoaptă, s-ar fi înăbușit ! Nu-i trecuse prin minte ce urmări poate avea ieșirea cu Sora în tindă.

— Ce stai așa înțâpenit ? Du-te și-mi adu furca, cličinul și năframa de lînă. Eu nu mai pot intra în șazătoare.

Urmă o tăcere grea : amîndoi aveau sentimentul că au stricat tot ce au pus la cale pînă acum, împreună, cu atîta precauțiune.

Căci între cele două familii mai fruntașe din sat, Corbu și Mărginean, nu erau legături de prietenie, ci numai de vecini care se cunosc, se întîlnesc și-și spun o vorbă în fiecare zi. Casa lui Mărginean era de cealaltă parte a uliții Cîmpșorului, la o zvîrlitură de băț.

III

Înstrăinarea și răceala dintre cele două familii nu erau de azi de ieri, ci de mai demult. Răceala fusese încă și mai mare înainte ; acum parcă tot se mai risipise.

Întîia pricină de înstrăinare se cobora departe în trecut, înainte cu peste patruzeci de ani, în primii ani după revoluția din 1848, cînd succesorii latifundiarului din sat, ucis în revoluție, groful Kendeffy, porniseră un pro-

ces monstru împotriva foștilor iobagi care, în răzmeriță, i-au spart pivnițele de la via din Coasta Morii și i-au prădat cincizeci de buți de vin, dîndu-le, desfundate, pe coastă la vale, după ce au băut pînă s-au îmbătat. Cine-i mai știa pe cei ce luaseră parte la devastarea pivniței? Poate satul rămas la vetre, căci mulți bărbați și feciori erau între lăncierii lui Axente Severu. Se știa însă cu siguranță că instigatorii au fost Dinu Mărginean și Andrei Corbu, străbunicii lui Gheorghe și a Sorei. Pe vremea revoluției erau între bătrînii satului, fruntașii cei dintîi, bărbați recunoscuți de căpetenii de către toți sătenii.

Strînși la judecată, socotiți de răspunzători, amenințați cu plata pagubei, luați la întrebări cite unul, Andrei Corbu a mărturisit tot, recunoscînd că a fost în fruntea făptuitorilor, dar că nu de la el a pornit gîndul prădăciunii. — De la cine? — Nu putea ști, nu-și aducea aminte. — Și cine a mai fost cu el? — Mulți, poate toți bărbații care au rămas acasă. — Dinu Mărginean fost-a? — Cum să nu fie? Căci fără ei doi nimic nu se făcea nici în vreme de pace, nici în revoluție! — Și cine a mai fost? Nu-i destul să spună «poate tot satul», ci trebuie scuse nume, căci legea nu poate lucra cu satul, ci cu nume. — Ei, iată, să-l și împuște, el nu putea spune cu numele pe altcineva. — I s-a spus că mărturisirea o face sub jurămint, și el nu putea jura pe anumite nume. A fost atunci beat și el, ca toată lumea, și nu-i adevărat că oamenii se îmbătasera numai în pivnița grofului. Erau beți cînd au pornit din sat la pivnița săpată în Coasta Morii, în mijlocul viei. Ce credeau legea și domnii, că dacă erau treji s-ar fi apucat să facă o asemenea nelegiuire? Da, s-au îmbătat înfli cu vinul din pivnițele de la curtea grofului, și atunci a strigat cineva: «Haidați la vie!». Ar fi scos și cipurile buților celor mari din pivnița de la vie și le-ar fi dat de-a berbeleacul pe coastă în jos, să prădeze fără nici un folos bunătațe de vin, dacă n-ar fi ajuns acolo beți? Măicuță Doamne, cum mai săreau în copcii mari buțile cele pîntecoase pe coastă la vale, și cum durduia, și cum împrôsca pînă-n cer vinul cel vechi, că se umpluse toată Coasta Morii, și jos în vale, și tot văzduhul, de

mireasma busuioacei ! Cine să săvîrșească asemenea greu păcat, treaz fiind ? Și ce lege mai poate fi și asta să tragă la răspundere pe niște oameni treji pentru ceea ce au făcut la beție ! Și să pună la plată pe cei ce trăiesc, cînd mulți dintre părtași vor fi murit și vor fi de mult oale și ulcele ?

Așa fu mărturisirea lui Andrei Corbu și fu găsit vinovat de măriții judecători. Dinu Mărginean, luat la întrebări după Andrei Corbu, și fără să știe ce spusese acesta, recunoscuse și el că a fost cu oamenii în pivnițele de la curte, din sat, și că auzise și el pe cineva strigînd în întunericul beciului : «Haidați la vie !», dar el la vie nu s-a dus. A mers cu mulțimea pînă pe deal, în capul satului, unde era biserica, dar mai departe, la via din Coasta Morii, nu s-a mai dus. Căci văzînd casa Domnului, clopotnița, clopotele, s-a trezit deodată din beție, a văzut că-i păcat, și s-a rupt din mulțime. — Andrei Corbu mersese mai departe, cu ei ? — Da, s-a dus ! Își aduce aminte că s-a ascuns de el după clopotniță, de el și de alți oameni, care, altfel, l-ar fi silit să meargă cu ei, cum era și el, ca și Corbu, un fel de vâtaf al lor. — Dacă-i așa, poate-și aduce aminte de cei de care s-a ascuns ? — Cum să nu, își aducea aminte ! — Și începuse să înșire, repede, vreo treizeci de oameni, încît judecătorul care scria abia prididea cu scrisul, și alt judecător îl tot înfrîna pe Dinu, să spună mai rar. — Putea jura pe ce-a mărturisit ? — Putea, deși nu i-ar plăcea, căci n-a mai jurat niciodată. Putea jura, căci acolo, lîngă biserică, i se limpezise deodată mintea din beție. Da' nu era cu cale să fie pedepsiți oamenii acum, după atîția ani și pentru fapte săvîrșite în beție. Mulți au și murit pe-atunci ! Apoi el nu-i mai putea ține minte pe toți care au năvălit la pivnița din Coasta Morii, și au fost, de bună samă, mai mulți decît cei pe care i-a putut spune cu numele. Și dacă e vorbă de-o lege cu dreptate, apoi legea ar trebui să-i ajungă pe toți, nu numai pe unii. Altfel nu se poate da pedeapsă cu dreptate.

Cei doi frunțași au fost apoi înfățișați înaintea legii, și fiecare a cunoscut mărturisirea celuiilalt. Andrei Corbu a clătinat din cap și a oftat, apoi a zis : «Măi frate Di-nule, pentru ce ți-ai vîndut tu sufletul diavolului, spu-

nînd subt jurămint că tu n-ai fost cu noi la pivnița de la vie? Nu împingeai și tu lingă mine, cu alți oameni, la butea cea dintîi pe care am scos-o din pivniță?» — «Nu, frate Andrei, ți s-a părut. Am rămas ascuns după clopotnița bisericii.» Atunci fața lui Andrei Corbu s-a întunecat și n-a mai putut zice decît atît: «Să fi fost eu atunci așa de beat, să nu-mi mai aduc aminte de nimic?». Apoi, n-a mai spus nici un cuvînt la toate întrebările legii, încît s-au mirat dregătorii foarte.

Urmarea a fost că legea i-a dat lui Dinu Mărginean o pedeapsă ușoară, — a putut-o plăti cu doi viței pe care i-a vîndut, — iar grosul pedepsei a căzut pe ceilalți, descoperiți de el, și mai întîi pe capul lui Andrei Corbu, ca instigator recunoscut și mai ales ca unul de la care avea ce lua legea. Dintre ceilalți, mulți erau săraci lipiți, și nu avură ce le vinde moștenitorii grofului. Dar Andrei Corbu se curăți atunci de-o păreche de boi și de-o vacă de lapte.

Om cu frica lui Dumnezeu, el ar fi jurat și n-ar fi jurat că Dinu Mărginean a fost și el la pivniță și a împins de bute, dar în sinea lui rămase convins că așa a fost. Apoi erau și alții din sat care își aduceau aminte și asigurau că Dinu era printre ei și la via de pe Coasta Morii.

De-atunci a intrat înfiia oară răceala între cele două familii mai fruntașe din Broșteni...

Dar anii s-au scurs, vremea a trecut și a îngropat amintirile revoluției, cei doi făptași erau de mult subt glic și le creștea aceeași cucută — și celui ce jurase drept, și celui ce jurase strîmb. Legăturile dintre cele două familii erau cu mult mai vechi și mai trainice pentru a putea fi rupte cu desăvîrșire pentru o faptă care nici nu fusese detot limpezită, și care, cu cît treceau anii, părea tot mai puțin limpede în amintirea și părerea urmașilor. Bunicii Sorei și bunicii lui Gheorghe, lăncieri în cetele lui Axente, căsătoriți în vremea aceea, se burzu-luiseră o vreme — mai ales fiind răi de pagubă, ca tot omul —, trebuind să vîndă vitele din bătătură ca să plătească păcatele părinților, și se feriră unul de altul. Și mai ales cel cu paguba mai mare și în neamul căruia rămase convingerea că Dinu Mărginean jurase strîmb. Dar

către sfârșitul vieții lor vorbeau iar prietenește, ca oricare vecini de pe ulița Cîmpșorului. Moșu' lui Gheorghe Mărginean, Moise, mai trăia și acum.

Dar Moise ăsta reușise să tulbure iar legăturile dintre cele două familii, legături ce abia se înfiripaseră. N-a avut decît doi copii, pe Vasile, tatăl lui Gheorghe, și pe o fată, Floare, de care se îndrăgostise Ion Corbu, tatăl Sorei. Amîndouă familiile erau bucuroase că se încus-cresc, că au dat uitării trecutul. Se înțeleseseră și cu privire la zestrea ce o dă fiecare, se făcuseră și strigările în biserică, începuseră și tîrguielile de la oraș, cînd Moise ăsta trimisese veste lui Corbu că dacă nu mai pune pe deasupra și lunca de patru cară de fîn din valea Secașului, nu-i dă fata lui Ion. Ai Corbului rămaseră năuciți : Cum să nu-i dea fata ? Acum, după ce s-au făcut și cele trei strigări în biserică ? Da' ce, a înnebunit bătrînul ? Nu s-au înțeles din toate ? Cum să-i dea lunca ? Nu mai are încă doi copii ? Să nu se prostescă acum, la tîrgul gata, și să facă de rușine amîndouă familiile. Stăruinți în dreapta, stăruinți în stînga, pune toate neamurile să-i bată capul lui Moise Mărginean, roagă-te și de popa să-l înfrunte și el, — pace ! N-au mai avut cu cine vorbi, și Moise și-a măritat fata, pe Floare, cu Stanu lui Bologoie, om cu bunăstare și el, nu-i vorbă, dar de neam mai puțin ales.

Pe vremea aceea, înainte cu vreo douăzeci și șase de ani, zădărnicirea căsătoriei acesteia ridicase protestele satului întreg. Toată lumea îl condamna și se scandaliza de purtarea lui Moise Mărginean. Îl vorbiră de rău și satele vecine, o vreme. Tatăl lui Ion Corbu murise, dar mamă-sa zicea în fiecare zi, cel puțin o dată : «Din coadă de cîine nu faci sită de mătase cîtu-i vacul».

Dar această judecată nu-i ajuta nimic lui Ion Corbu, tatăl Sorei. Rușinat ca el, cine mai fusese ? A rămas cu strigările ! S-a încuiat în el și s-a jurat să nu se mai însoare. Și trei ani n-a mai umblat între feciori și fete ; nici la joc, nici la șezători nu s-a mai dus, cît a pus-o pe maică-sa pe dunga morții.

Chiar în vremea aceea răsărise fată-mare Maria Stănilă, mama Sorei, despre care-i spunea mătușa Nastasia lui Dumitru Pruncu că se băteau feciorii să se omoare ;

numai Ion Corbu nu o vedea. Dar, vorba mătușii Nastasia, minunea asta de fată era menită lui Ion Corbu. Fata se îndrăgosti de el de departe, și rudeniile îl hotărîră pe Ion să-și deschidă ochii, convingîndu-l că rușinea nu era a lui, ci a familiei Mărginean, și în primul rînd a lui Moise. Toată lumea l-a judecat pe Moise, nu pe el.

— Dar jurămîntul ? întrebă Ion Corbu după ce văzu fata, și după ce văzuse că în cei trei ani Floarea lui Moise se ofilise tare. — Dar jurămîntul ? M-am jurat să nu mă mai însor !

Rudeniile aflară leac grabnic la această piedecă : au vorbit cu popa. Îl dezlegă popa de jurămînt. Căci zicea sfinția-sa că nimeni nu-i dator să țină un jurămînt rău, de-a face un lucru rău. Și a nu se însura un fecior frumos și voinic ca el, era un lucru rău și un păcat. Pe deasupra, era singurul fecior în familie. Dacă nu se va însura, se va pierde un neam fruntaș din sat, cu nume cu tot. Să vină feciorul vineri dimineța la biserică, și-i va citi dezlegarea de jurămînt.

Așa s-a căsătorit Ion Corbu cu Maria Stănilă, după care se băteau feciorii cei mai frunțași ai satului. N-a trecut vreme multă și a început s-o iubească în așa fel, că dragostea pentru Floare nici nu-i mai păru că fusese dragoste. Obida și amărăciunea din partea asta îi trecu, se risipi în grabă. Trăia bine și mulțumit cu Maria Stănilă, Dar celalalt cui nu-i ieșea de la inimă : rușinea ce suferise. Cine-a mai pățit ca el, să rămînă fără cununie după ce i se făcuseră cele trei strigări în biserică ? Și nu avea ochi, nici după ani de zile, să-l vadă pe Moise Mărginean. Oriunde-l zărea, îl înconjura de departe, sau, dacă nu-l mai putea înconjura, își făcea calea întoarsă. Era acum prea convins că celalalt Mărginean, Dinu, jurase strîmbo și-l făcuse pe moșu-său să-și vîndă o păreche de boi și o vacă de lapte.

O vreme, cîțiva ani, nu mai vorbi nici cu Vasile Mărginean, fratele Floarei, deși fuseseră buni prieteni și știa că Vasile stăruise pe lîngă tatăl lui să nu strice căsătoria. Nu-l mai putu suferi multă vreme, fiindcă ieșea din aceeași casă, dormea subț același acoperiș, mîncea la aceeași masă cu bătrînul, cu Moise, care i-a făcut de comedie la lume.

Prietenii comuni stăruiră pe lângă el să nu mai treacă pe lângă Vasile Mărginean ca pe lângă un străin, căci omul nu era vinovat, și era păcat. Totuși, numai după ani, după ce începură să vină copiii, și griile și bucuriile familiei copleșiră amintirile, Ion Corbu începu să prindă vorbă cu Vasile Mărginean. Nu însă mai mult decât cu alți vecini, cu alți locuitori de pe ulița Cîmpșorului.

Și adeseori, fără voia lui, cînd vorbea cu el, îl vedea pe tată-său, pe Moise, la spate, și-l lăsa în drum după două-trei cuvinte. Iar acasă, în familie, pomenea adesea vorba mamei sale, că din coadă de cîne nu faci sită de mătase cîtu-i veacul.

Anii însă trec, și doctorul tuturor durerilor, vremea, vindecă multe, vindecă și ceea ce românul ține mai mult minte : jignirea, nedreptatea ce i se face.

De cînd Sora începuse să răsară fată mare, și mamă-sa o simțise că-i umblă ochii după Gheorghe Mărginean, Maria, rar, cînd bărbatul i se mai burzuluia de amintirile trecutului, încerca să-l convingă că, dacă mai are ce mai are, să aibă cu bătrînul, cu Moise, nu cu feciorul, care nu purta nici o vină. Încerca, făcîndu-și silă, numai cu gîndul la Sora și la viitorul ei, pentru că altfel suferea de cîte ori venea vorba despre trecut. Femeia, mîndră și ea, ambițioasă, înțelegea înfruntarea ce o primise bărbatul ei în tinerețe, și înțelegea să nu o uite ușor. Dar cu toate mărturisirile lui că i se tulbură veninul cînd își aduce aminte de trecut numai pentru rușinea ce i se făcuse, și deși era mulțumită de mulți ani de dragostea lui, tot nu putea crede că o uitase detot pe Floare, și îl necăjea că n-a scăpat încă de amintirea ei. Căci ea, Maria, nu-și putea explica altfel fuga de lume a lui Ion Corbu. Îi părea că jignirea aceea nu era deajuns pentru o hotărîre așa de năstrușnică, de-a nu se mai căsători. Aici, își spunea ea, a trebuit să fie și mîhnirea după dragostea lui dintîi.

Maria Corbu începu să stăruie pentru legături mai bune cu Vasile Mărginean, de cînd crescuse Sora fată mare, nu numai pentru că voia să delătura piedecile ce s-ar pune în calea fetei, într-un caz că semnele de-acum nu erau simple jocuri ale tinereții, ci și pentru a se convinge pe sine însăși că în sufletul bărbatului său nu mai era cu adevărat nici o urmă din dragostea lui dintîi. Do-

vada aceasta, după părerea ei, ar avea-o cînd între cele două neamuri s-ar putea lega o înrudire. Pentru viitorul Sorei, ea dorea mai mult chiar decît o prietenie. Gheorghe Mărginean, feciorul lui Vasile și nepotul acelui urgisit de Moise, care tot mai trăia, era un flăcău cu purtări bune, fecior frumos, deși părea că încă nu-i destul de copt, avea încă ceva crud, de adolescent, în făptura lui, și apoi era singur la părinți, iar ei mai aveau, pe lîngă Sora, o fată de treisprezece ani, pe Stana, și un băiat de opt ani, pe Ioniță.

De aceea, Maria Corbu nu vedea cu ochi răi că Sora începuse să stea de vorbă pe la portiță, în șezători, cu Gheorghe Mărginean, și că la joc joacă mai mult cu el, decît cu alții. De aceea stăruia pe lîngă bărbat să-i dovedească netemeinicia înstrăinării lui de Vasile Mărginean. «În sfîrșit, el n-a avut nici o vină! Ai vrea ca și după moartea bătrînului să vă dați numai bună-ziua, să schimbați o vorbă și să treceți mai departe?»

Mai mult vremea și lupta vieții cu durerile și bucuriile din familie, decît îndemnurile ei, făcură să se îndulcească mult, în vremea din urmă, legăturile dintre cele două neamuri fruntașe. Apoi și inima bună a lui Ion Corbu, inima lui dreaptă, care înțelese că Vasile Mărginean nu era vinovat de faptele lui tată-său.

Soțiile celor doi începură să meargă una la alta, încă din toamnă, de pe la Ziua Crucii.

De cînd crescuseră mari, Gheorghe și Sora începură să cunoască din vorbele din casă, din ce se povestea în sat, ceea ce înăsprise legăturile dintre neamurile lor; cunoșteau și povestea cu pivnița din Coasta Morii, povestea cu jurămîntul și paguba plătită, și pățania de mai curînd, cu stricarea căsătoriei după ce se făcuseră vestirile.

La început, pînă a nu înmuguri dragostea între ei, dădură oarecare însemnătate acestor povești — și în adolescența lor fură destul de înstrăinați unul de altul, ca și părinții. Dar cînd se ivi și îmboboci iubirea între ei — fără să-și dea sama cum și de unde s-a ivit —, simțiră că trecutul nu mai poate fi o piedecă între ei. Și numai după vreo jumătate de an de dragoste tănuită, acest trecut începu să le pară o amenințare pentru viito-

mul lor și începură să chibzuiască cum să pregătească mai bine calea spre căsătoria lor.

Hotărîră să nu se mai ascundă fiecare înaintea mamei sale. Și văzînd că ele nu se împotrivesc, căutară să fie cît mai des împreună, dar fără a trece peste marginile îngăduite la doi tineri care stau de vorbă, pînă ce mamele li vor înștiința, pînă ce vor pregăti ele pe cei doi bărbați.

Situația aceasta era între ei de vreo jumătate de an, și nu aveau motive să o schimbe — erau foarte mulțumiți știindu-se deocamdată la adăpostul mamelor lor —, cînd veni acel Năstase Crețu cu laude pentru Safta Olarului, și-l scoase pe Gheorghe Mărginean din sărute, înspăimîntîndu-l, iar el o făcu și pe Sora să-și piardă capul și să iasă după el în tindă.

IV

— Du-te și adu-mi furca și hainele, ce mai aștepți ? zise Sora iar, văzînd că Gheorghe nu se mișcă.

— N-ar fi mai bine să intrăm amîndoi și să rămînem pînă se duc și ceilalți ? întrebă el nehotărît.

Sora își șterse lacrămile pe care le mai simțea pe obraz, deși din ochi nu-i mai curgeau.

— Nu mai intru în șazătoare, și nici în tindă nu mai putem rămînea pînă-i lumea.

Flăcăul, în cumpănă încă, intră totuși și-i aduse lucrurile fetei. Ochii tuturor îl urmăriră, și la intrare și la ieșire, și o mare mirare și nedumerire se zugrăvi pe fețele tuturor. O vreme, numai cîteva fuse mai sfîrșiră, altele rămaseră cu firul întins, altele se odihneau în poalele fetelor. Nu se auzea însă nici o șoaptă.

Gasda, matusa Nastasia, se frămîntă un răstimp nehotărîtă pe vatră, apoi se sculă și ieși în tindă. Dar cei doi tineri nu mai erau acolo, și bătrîna reveni cu un aer foarte încurcat ; se duse la vatră și continuă să toarcă fără să se uite la cineva, fără să spună o vorbă.

De la o vreme, puține șoapte începură a se auzi ici și colo. Dar cei mai mulți, feciori și fete, rămaseră cu mi-

rarea și nedumerirea întipărite pe fețe, în priviri, și păreau că se gîndesc lung la ceva, ca și gazda casei.

Era o întîmplare neobișnuită în ritualul șezătorii și al dragostelor înfiripate aici, și era greu s-o deslușească. Se întîmpla ca vreo păreche să plece mai degrabă din șezătoare, dar atunci tinerii se ridicau deodată, se îmbrăcau, dădeau noapte-bună, uneori chiar spuneau pentru ce pleacă mai devreme ; dar nu se făcea nici o vîlvă, era lucru firesc : cîte treburi nu au acasă, în familie, doi tineri care se pregătesc de căsătorie ? Dar să iasă mai întîi «în tindă», după ce fata n-a fost întîi ținută pe genunchi, să rămînă în întuneric atîta vreme, și pe urmă să se înapoieze numai feciorul, pentru a duce lucrurile fetei, asta era o întîmplare nouă, care nu putea fi ușor lămurită. O singură explicație era cu putință : să i se fi făcut Sorei rău deodată și să trebuiască să o ajute Gheorghe pentru a merge acasă. Dar toți o văzuseră că ieșise sănătoasă tun, ba oleacă chiar îndîrjită. Cum să i se fi făcut rău din bun senin ? Totuși, presupunerea aceasta trecu și prin capul gazdei, și de aceea ieșise după fecior în tindă. Ea se mai gîndi apoi la o posibilitate, pe care o alungă însă îndată : să nu fi adus Gheorghe vreo veste rea de la ai Corbului, să nu se fi întîmplat ceva la Sora acasă. Dar respinse gîndul, spunîndu-și că, în asemenea caz, cei doi tineri s-ar fi sculat și ar fi plecat îndată ce Gheorghe se așezase lingă fată și începuse să-i vorbească cu aprindere.

Cînd își ridică ochii din poală, gazda văzu că multe părechi de ochi erau ațintite întrebătoare asupra ei. Înțelese că nedumerirea grea stăruia și că tineretul așteaptă o vorbă lămuritoare de la ea. Mai toarse pînă cînd mai adună de două ori firul pe fus, apoi se opri, tuși spre a-și drege glasul și zise :

— S-a întîmplat ceva. Ce anume, nu pot ști. Cînd am ieșit în tindă, ei plecaseră. Vorba e că pînă nu cunoaștem adevărul, orice gînd și orice vorbă poate rătăci. Lucrurile nu s-au petrecut după datină. Gheorghe și Sora sînt în vorbă de vrun an, și mai ales de vro jumătate de an. Nici n-a ajuns încă s-o țină pe genunchi și a și ieșit cu ea în tindă. Aici nu poate fi lucrul obișnuit în șazătoare,

ci altceva. Ce anume, nu știu, dar altceva. De-aceea nimeni nu se poate gândi că-i sămăn de căsătorie, și să-umbles gura, acasă sau prin vecini, că Gheorghe Mărginean și Sora Corbu au ieșit în tindă. Asta n-a fost o ieșire din care se poate vedea ce au de gând. Cred că ați înțeles cu toții !

— Înțales, mătușă, răspunseră cu seriozitate cîteva glasuri.

— Dac-ați înțales e bine ! Știți cu toții și cu toatele că nimic nu strică mai mult și nimic nu face mai multe încurcături decît vorbele fără temei, despre unul sau despre altul. I-ar părea cuiva bine să audă, ca mine, vorbindu-se prin sat că cutare se însoară sau se mărită cu cutare, și să nu fie nimic adevărat ?

— Vezi bine că nu, răspunseră acum mai multe glasuri.

— Ori să se spună : cutare cu cutare au ieșit în tindă, și nici vorbă să fi ieșit ?

— Ar fi o mișelie, întăriră mai multe voci, și de feciori și de fete.

Era ciudat că nu le ardea nici unora de glumă. Ascultau pe gazdă și îi răspundeau cu toată seriozitatea.

— Apoi, vă spun eu, ca o femeie bătrînă și pătită ce sînt, că Sora și Gheorghe îs ca și cînd nu ar fi ieșit în tindă. Altceva a trebuit să se întîmple.

— Vedem și noi, răspunseră mai mulți.

Și spuneau adevărul, căci mulți văzuseră cît de încruntat și înverșunat îi vorbise Gheorghe fetei, și cum o trăsese de mină să o scoată în tindă. Și toți știau că acest act se făcea cu voie bună, doar cu oleacă de roșată în obrajii fetei ; în vreme ce Sora ieșise cu silă și cu obrajii ca de ceară.

— Dacă vedeți și înțelegeți, să nu vă umbles gura după șăzătoare. Asta am vrut să v-o spun. Din casa mea să nu pornească vorbe strîmbe și minciuni. E la mine cea mai de frunte șăzătoare din sat, nu sîntem pe ulița Borșului, nici în țigănie. N-ați văzut și nu știți nimic. Căci deși am văzut cu toții, totuși nu știm nici-unul nimic. Pe urmă, sînteți toți și toate prieteni cu Sora și cu Gheorghe, unii chiar rudenii. Nu se cade să le scoatem vorbe.

— Fii liniștită, mătușă, doar nu sîntem copii, vorbi cineva în numele tuturor.

— Nu sînteți, dar este un diavol mic și neastîmpărat care trage mereu pe om de limbă. Cine se va lăsa ispitit, să știe că-n șazătoarea de la mine nu mai întră !

— Amin ! se auzi din mai multe părți, și acum mai luminat răsunară glasurile și mai vesele.

Numaidecît larma tinereții umplu iar camera, ca și cînd cu vorbele ei mătușa Nastasia ar fi risipit nedumerirea și curiozitatea tuturor. Dacă nu era «ieșire în tindă» obișnuită, dacă nu puteau lua ca sigură căsătoria și să o vestească prin sat de-a doua zi, întîmplarea asta păru de-ndată că nu-i mai interesează. Șezătoarea se dezgheță și mai ținu vreun ceas. Cel mai vesel se arătă Dumitru Pruncu, care îngălbenise cînd îi văzuse pe cei doi ieșind în tindă, și două fete cu care Gheorghe stătea mai mult de vorbă, după Sora, și trăgeau încă nedejde.

Cînd se împrăstie șezătoarea, gazda le-a mai dat o dată aminte să nu le umble gura...

Sora Corbu și Gheorghe Mărginean ieșiră repede din ograda Nastasiei, dar după ce o luară pe uliță în sus spre locuința Sorei, încetîniră pasul, și pe urmă se opriră înaintea porțiții.

Nu era pui de om pe uliță, luminile erau stinse în toate casele, cîinii dormeau prin girezile de paie sau pe ogrinșii de subt vreun șopron, cerul era întunecat și frigul pișca puțin.

Gheorghe atinse prin întunerec mîna Sorei și voi să l-o țină, dar fata și-o feri repede.

— Ai făcut o mare prostie, Gheorghe — vorbi ea cu voce înăbușită. — N-aș fi crezut că ești așa de nesocotit.

— Văd și eu, răspunse feciorul supărat.

— Nu vorbesc de asta, că m-ai scos în tindă ! Aici sînt și eu vinovată, căci nu trebuia să te ascult. Vorbesc de prostia că ai venit la șazătoare așa ieșit din fire cum erai. Trebuia să nu mai vii, să stai acasă, și mi-ai fi spus, dimineată, tot. Sau puteai să te plimbi pe uliță pînă ieșeam de la șazătoare și să mă aștepți la porțița noastră.

— Credeam că te vei supăra ori te vei îngrijora prea tare dacă nu vei veni.

— Cît te-am așteptat mi-a trecut toată supărarea, așa că nu trebuia să vii așa aprins, să nu te poți stăpîni, și să-mi vorbești așa încît toți vecinii trăgeau cu urechea.

— Dacă m-a scos din fire tata cu acel Năstase !

— Te-a scos din fire !

— Păi da ! Două ceasuri a tot torăit omul acela !

— N-aveai decît să-l lași să torăie, să fi căutat ceva afară, și să nu te mai fi întors. Ce ? Ai fost legat de masă ?

Flăcăul se simți rușinat.

— Păi, nu puteam ! Tata-mi făcuse sămn să nu mă mișc, cît ce-a văzut neastîmpărul meu.

— Parcă ai fi un copil, și nu ficior june — zise, în-tăritată, Sora. — Ori chiar ești încă cu zăbala la gură, ca puii cei golași de pasăre, care nu cutează să treacă de marginea cuibului. Poate ești încă prea crud, și eu n-am știut nimic, nu te-am cunoscut. Dacă-i așa, greu o să ne mai fie, fătul meu ! Drumul nostru la căsătorie nu e neded, știi bine.

— Știu, răspunse cam jignit flăcăul.

— Ca să poți stăpîni pe alții e nevoie să te știi stăpîni întii pe tine. Nu trebuia să-ți ieși din fire ascultîndu-l pe Năstase ; și mai ales nu trebuia să vii la șazătoare așa tulburat cum erai. Dacă totuși trebuia să vii, eu în locul tău mi-aș fi cufundat întii capul într-un ciubăr cu apă rece, și apoi aș fi venit.

— Haida-de, acum îți mai bați și joc de mine ?

— Trebuie ! Pentru că prostia ta ne-a tras unde sîntem. Cînd îmi povesteai pe laviță, mereu te-ndemnam să te liniștești, să nu vorbești așa tare, și n-ai ascultat, nu te-ai stăpînit. Frămîntarea ta a trecut și în mine, și mai ales spaima de-a nu fi auzite de vecini prăpăstiile ce spuneai. Numai așa mi-am putut pierde și eu capul ! Dar eu sînt femeie, iar tu ești bărbat. Un bărbat nu trebuie să-și piardă capul niciodată. Așa zice mama, și așa spun și eu.

— De ! Tu nu știi de cînd bate tata șaua pentru Safta Olarului ! Nu ți-am spus pîn-acum, crezînd că îmi dă dumnealui, așa, tîrcoale, să vadă ce zic.

— N-ai decît să vorbești și tu cu el pe față, să nu mai bată șaua, nici singur, nici prin alții, zise cu un fel de dispreț Sora.

— M-am hotărit, și așa am să fac, și încă mine.

— Da ! E chiar potrivit ! Mine tot satul va vui că ai ieșit cu mine în tindă, și că, deci, ne vom căsători în curînd. E chiar vremea să-i spui !

Sora era mereu întăritată și-i vorbea cu răutate. Gheorghe nu știa ce să răspundă. Căută din nou mina fetei, dar ea se feri.

— O să ieșim noi cumva din încurcătura asta, oftă el.

— Cum o să ieșim ? Tu ai făcut-o — haida, spune : cum o să ieșim ? Tu ești bărbat și trebuie să știi !

— O să mă gîndesc, răspunse el cu voce scăzută.

— Teamă-mi e că nu ești bărbat, mai zise fata. Apoi, simțind că o ia din nou amețeala din tindă, cînd își dăduse sama ce au făcut, izbucni în plîns, deschise repede portița, puse rătezul de lemn și fugi spre casă.

Gheorghe așteaptă să audă deschizîndu-se ușa de la tindă, să știe să Sora a intrat în casă. Dar ușa nu se auzi. În întunerecul din pridvor, zadarnic încercă s-o deslușească pe fată, uitîndu-se peste uluca de scînduri. Nu se auzea însă nici plînsul ei, și aceasta îl mai liniști. Se lăsă pe lavița de la portiță, hotărit să nu plece pînă nu va auzi ușa de la tindă. Se temea de o nenorocire : cine știe ce-i în stare să facă Sora, în supărarea ei ! Îl apăsau greu greșcala săvîrșită și toate cuvintele ce i le spusese fata, fiindcă le simțea adevărate. Da ! Încă nu era bărbat ! Nu avea voința și hotărîrea unui bărbat ! De cînd ar fi putut să-i spună tatălui său că nu-i trebuie Safta ! Avea tot dreptul să i-o spună. Și totuși a amînat mereu de pe-o zi pe alta. E un om cu voință slabă, asta e ! A fost pînă acum, dar nu va mai fi ! Dacă-i singurul copil la părinți, încai să aibă dreptul să-și aleagă el pe cine va voi de soție. Iar el pe Sora și-a ales-o ! Las' să vorbească mine satul ! Va spune părinților săi că este adevărat, că asta e hotărîrea lui nestrămutată. Îl va înfrunta pe tată-său și-i va spune hotărit. Mamei sale nici nu are ce să-i spună. Ea știe cîte ceva și nu s-a arătat potrivnică. Își aduse aminte de cînd răsărise Sora din copilărie, de cînd începuse s-o iubească. Prin minte i se perîndară amin-

tiri și întâmplări, și nu-și dădu sama cum trece vremea. Dar ușa tinzii nu se deschise, pînă cînd se auziră glasuri pe uliță. Atunci ușa scîrții încet și se închise. Se ridică și el de pe laviță. Glasurile ce se apropiau arătau că s-a spart șezătoarea. O luă repede spre casă. N-ar fi voit să se întâlnească cu cineva dintre ei în noaptea asta.

Sora Corbului nu adormi decît spre dimineată, dar nu cuteză să se frămînte în pat, nu cumva să o simtă mamă-sa că nu doarme. Mamă-sa se deșteptase cînd Sora deschisese ușa tinzii, și o întrebasese, ca de obicei, cu vocea scăzută :

— Ai venit, tu fată ?

— Venit !

Și apoi mamă-sa, în odaia din nainte, se învîrtise în pat pe partea ceealaltă și adormise din nou, liniștită, după ce auzise pe uliță și glasul celor ce veneau din șezătoare.

Dimineată, cu cusătura în mînă, Sora își dădu sama că întâmplarea de-asăară era într-adevăr așa cum o simțise : plină de primejdii și foarte încurcată. Acum era cu capul limpede și putea judeca liniștit. În ce încurcătură intrase, împinsă de Gheorghe, înțelese numai acum, cînd își puse întrebarea : «Ce fac desară ? Mă duc sau nu la șezătoare ?»

Se încîlciseră ițele și nu le mai putea descîlci ! Dacă nu se va duce azi, toată lumea va crede că cine știe ce s-a întîmplat în tindă între ea și Gheorghe. Dacă nu se va duce azi, nu se va mai duce nici mîine, nici poimîine, căci din zi în zi i-ar fi mai greu. Dacă nu se duce, ce să-i spună maică-sii ? Nu putea să-i spună că o doare capul, că nu se simte bine. Dar nici mîine, nici poimîine ? Nici mai tîrziu ? S-ar mulțumi ea ca fata ei, deodată, să nu mai meargă în șezătoare, să dea de vorbit și de scornit satului întreg ? De bună samă nu. Cînd o fată se rupe așa, fără pricină, din rînduiala veche, nu-i semn bun, și poate rămînea nemăritată toată viața.

Așadar, să se ducă ? Dar dacă se duce, cum mai dă ea ochi cu fetele, cu feciorii, cu mătușa Nastasia ? Și cum se va întoarce de unde a plecat, cînd a ieșit în tindă ? Cum va mai sta sări și poate săptămîni de-a rîndul de vorbă

cu Gheorghe, pînă-i va veni vremea să-i şadă pe genunchi, şi alte săptămîni pînă va ieşi mai întîi cu el în tindă ? Cum va mai ieşi, după ce ieşise înainte de vreme ? «Omul ăsta, cu prostia lui, a stricat toată rinduiala !», se revoltă Sora, şi o podidiră lacrimile.

Toată ziua se feri de mamă-sa şi de ceilalţi, şi plinse prin unghere, cu cusătura în mînă, trudindu-se să înţeleagă ce trebuie să facă.

Spaima nu se abătu asupra ei pînă nu începu să cadă însăşarea. Oare nu vorbeşte satul, de pe-acum, că a ieşit în tindă cu Gheorghe ? N-a auzit mamă-sa ? Dacă zvonul a pornit pînă acum, dacă l-a auzit mamă-sa, nu mai avea nici un înţeles să se chinuie cu întrebarea : să meargă sau nu desară la şezătoare ? Atunci, toată frămîntarea aceasta era depăşită, şi trebuie să se gîndească cu totul la alte lucruri... Dar mamă-sa nu putea şti nimic. Chiar dacă a început să vorbească satul, e sigur că mamă-sa nu auzise încă nimic. Altfel ar fi luat-o numaidecît de mînă şi ar fi întreat-o : «E drept ce se vorbeşte ?» «N-a auzit încă, dar îi poate spune cineva în tot ceasul», îşi zise Sora, şi, cuprinsă de groază, odată cu începutul însăşării, simţi că trebuie să ceară sfat de la cineva.

Îşi împături cusătura, o luă subsuoară, subţ clicin, şi, cînd nu o văzu nimeni, ieşi pe porţiţă şi porni sprintenă către casa unde se ţinea şezătura. Se hotărî să ceară sfatul mătuşii Nastasia, ca una care a văzut ce s-a întîmplat asară.

Bătrîna torcea la vatră, la lumina focului. Tresări cînd auzi uşa deschizîndu-se la vremea asta. Cînd văzu cine-i intră în casă, se lumină :

— Chiar la tine mă gîndeam, dragă fată !

Sora izbucni în plîns, şi gazda se necăji întîi s-o liniştească.

— Nu mai plînge, draga mea !

— Dar cum să nu plîng, mătuşo ? Ce fac eu acum ?

— Cum ce te faci ?! Ce întrebare e asta ?!

— Să mai vin desară la şazătoare, ori să nu mai vin ?

— Vezi bine că să vii ! Chiar trebuie să vii. Şi azi, şi mine, şi de-a rîndul, pînă-ţi va fi scris.

— Dar ce vor zice fetele, ficiorii ? Cum să mă mai uit la ei ?

- Cum ? Cu ochii tăi, ca și pînă acum !
- Vai, mătușo ! Mi-e așa de rușine, așa de greu, încît mai bine n-aș mai veni !
- Ei, înțeleg eu de-o parte, dar nu de toate părțile. Ai ieșit în tindă înainte de vreme, asta așa este. M-am mirat și eu și toți. Dar cred că n-ai ieșit de voie bună, nici cum se iasă, după rîndul tinărilor ce pășesc spre căsătorie. Altă pricină trebuie că a fost !
- Alta, mătușă, și cînd m-a tras Gheorghe de mînă nici nu mi-am dat sama ce fac.
- Am crezut eu ! spuse bucuroasă gazda. Dar ce-a fost ? Poți să-mi spui ?
- Cum nu ! Dumitale pot să-ți spun. Gheorghe a venit tîrziu, cum ai văzut, dar a venit frămîntat greu și a început să-mi spuie de ce a întîrziat. Și era așa de aprins, că tot mereu înălta glasul, încît ne puteau auzi vecinii. Și cînd l-am îndemnat încă o dată să vorbească mai încet, m-a luat de mînă și m-a dus după el. Asta a fost, mătușă.
- Și de ce era aprins omul ? De ce te temeai să nu audă vecinii ce vorbea ?
- Sora se opri o clipă.
- Dacă nu poți, nu-mi spune !
- Dumitale pot să-ți spun. E vorba să-l însoare cu Safta Olarului !
- Bătrîna făcu ochii mici.
- Cu Safta Olarului ?!
- Da. Au trimis ștafetă, ori a venit din capul lui Năstase Crețu, să le spuie din ce neam se trage Safta și cîtă avere are. Gheorghe crede că omul a venit cu știrea lui tată-său. Că l-a pus la omenie, cu vin și nuci, ca p-un pețitor.
- Adică, asta este ! zise gazda, căzînd pe gînduri.
- Asta, mătușă, și nimic alta.
- Urmă un răstimp de tăcere.
- Deseară să vii la șazătoare, Sora. Trimite-i vorbă lui Gheorghe să vie și el.
- Dar... ce-o să fie, mătușă ?
- Cum ce-o să fie ?
- Ceilalți ! Cum ne vor judeca ? Cum se vor uita la noi ?

— Dragă fată, să lași închipuirile, că ele înfrică pe om mai tare decît ceea ce este, asta să o știi de la mine. Nu-ți mai bate capul cu ce va fi, ce vor zice, cum se vor uita la voi. Fă ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic. Căci așa mai ușor se vor risipi bănuielile tuturor. O primejdie nu e așa cum este, ci cum o vezi cu închipuirea.

Sora, pe cale de a se mai liniști, se zgudui deodată de-un gînd :

— Nu știi, mătușă Nastasia, a început să se vorbească în sat ?

— Mumă-ta aflat-a ceva ?

— Pînă acum nu, căci dacă ar fi aflat m-ar fi luat la întrebări. Doamne sfinte ! Asta-i primejdia cea mai mare : să umble gura cuiva ! Poate vor fi și vorbit pînă acum !

Gazda clătină capul a pagubă.

— Doamne, Doamne, cît de neliniștită e tinerețea ! Pentru ce nu aștepți să auzi întîi satul vorbind, și atunci să te tîngui și să te dai cu capul de părăți ? Zice la Evanghelie că-i destulă fiecare zi cu povara sa. Dar pînă să ajungă omul la înțelepciunea asta, trebuie să i se îngroașe și să i se tăbăcească simțurile.

Se opri o clipă, își împinse puțin cu mîna stîngă năframa neagră de pe frunte, lăsînd să se vadă o dungă a părului mai mult sur decît alb.

— Cred că nu vor vorbi, Soro !

Fata o privi mirată.

— Păi, totdeauna s-a vorbit cînd doi inși au ieșit mai întîi în tindă.

— Ascultă, Soro, știu ce vrei să spui și pentru ce ești neliniștită. Dar ieșirea voastră asară nu s-a făcut după lege și datină. Asta le-am spus-o eu asară, și-a înțales toată lumea, căci doar au văzut cu ochii. A avut Gheorghe un năcaz și a trebuit să ți-l povestească numai ție, și de-aceea ați ieșit. Auzindu-i supărarea, te-ai năcăjit și tu, și de-aceea n-ai mai intrat în șazătoare, ci l-ai trimis pe el după furcă și clicin. Dacă te vor întreba, așa să le spui. Așa ceva le-am spus și eu asară, și mă bucur că nu m-am înșălat. E chiar așa ! A avut flăcăul un năcaz.

— Și crezi că nu vor vorbi în sat, mătușă ? întrebă Sora, nedumerită încă și neîncrezătoare.

— Dacă ar vorbi ar minți, căci adevărul e acesta : pentru o supărare ați ieșit în tindă. Și dacă tot se va afla o gură goală să trăncănească, vor fi ceilalți care să adeverească cum a fost. Și mai întâi aș fi chiar eu. De altfel, le-am spus-o asară ; și am mai adaos că, așa stînd lucrurile, cine va purta vorbe, la șazătoarea de la mine nu va mai avea loc.

Sora o asculta întins, și era atîta ușurare în ce-i spunea bătrîna, încît nu-i venea să creadă. Înțelese apoi că o minte așezată putea vedea lucrurile așa cum au fost, și se minună de înțelepciunea mătușii.

— Foarte-ți mulțămesc, mătușă ! Să știi că Dumnezeu m-a trimis la dumneata. Îmi pierdusem cu totul capul, și nu știam, să vin, ori nu, la șazătoare azi.

— Să vii, și vezi că-i vremea să-i trimiți de veste și lui Gheorghe, nu cumva să nu vie.

Fata ieși sprintenă de la Nastasia, cu cusătura ascunsă sub clicin, și din drum îi trimise vorbă lui Gheorghe să nu lipscască de la șezătoare.

Acum, că mătușa Nastasia o mai liniști cu privire la zvonuri și nu credea că tatăl lui Gheorghe ar fi putut auzi ceva, era sigură — și nu știa de ce — că Gheorghe, cu toată lauda de asară, nu i-a spus nimic tatălui său. Alta era dacă pornea gura lumii și într-o zi ajungea pînă la bătrînul. Atunci, de voie de nevoie, strîns cu ușa, era sigură că feciorul i-ar fi mărturisit că hotărîrea lui e luată, și că nu vrea să știe de nici o Saftă. Hei ! așa era voinicul ăsta frumos, îl cunoștea ea ! În fața primejdiei pune capul în piept, ca taurul împungaci, și se repezea, dar cîtă vreme credea că se poate amîna primejdia, nu se putea hotărî ! Dacă ar fi lăsat după el, în sara asta ar fi picat pețitorii în casa lui Ion Corbu ! Bun băiat și cinstit, dar prea lăsător dintr-ale lui, și-apoi cînd își cere dreptul, îl cere trecînd marginile. Așa era și în dragoste, îl cunoștea ea bine : uneori nu cuteza să-i strîngă nici mîna, deși ea aștepta, alteori o potoea cu sărutările, fără a i le mai cere. A avut destul năcaz cu el și în dragoste, și poate va mai avea ! Totuși, firea aceasta a lui îi făcea plăcere. Îi părea că, într-un fel, nu-i încă destul de bărbat și de-aceea pare uneori molîu, și-i plăcea să creadă

că-l ia subț scutul și apărarea sa. Așa că-l trimise pe copilul ce-i ieși în drum, fără nici o sfială.

— Da' de nu-i acasă badea Gheorghe, cui să-i spun ? întrebă băiatul.

— Lui lelea Ana.

Era acum un lucru firesc, nu era nimic de ascuns, să-i dea de veste să nu uite de șezătoare, după ce era sigură că Gheorghe nu aduse vorba despre căsătoria lor, cum se lăudase asară.

V

În ziua aceea numai frate-su mai mic, Ioniță, o văzu plângînd prin colțuri. Mamă-sa a-ntors peste zi de cîteva ori capul după ea, așa, în treacăt, dar nu i-a zis nimic.

După cină, cînd Sora plecă la șezătoare, mamă-sa ieși, ca de obicei, în pridvor, spunîndu-i :

— Griji, tu fată, fii cuminte !

Gheorghe o aștepta pe uliță, și meraseră împreună, tot oprindu-se în drum : Sora îl puse la curent cu tot ce-i spusese mătușa Nastasia.

Flăcăul se simți scăpat de o grea povară, și-i duse brațul pe după mijloc. Dar fata se desfăcu repede de brațul lui. Nu-i plăcu că el se purta ca și cînd însuși ar fi biruit primejdia, ori ar fi dezlegat-o. De altfel, ea, după ce-l informă despre toate, se simți destul de îngrijată. Presimțea că lucrurile nu mai pot fi aduse la ogașa cea dintîi, cea de-adevărată, și că nici situația lor în șezătoare nu va fi așa de ușoară cum o vedea mătușa Nastasia. Se gîndi apoi iar că tot ar fi cu puțință ca vreo gură să vorbească.

Era așa de sigură că Gheorghe nu i-a spus nimic tatălui său despre hotărîrea lui de-a o lua, încît nici gîndul să-l întrebe dacă și-a ținut promisiunea nu se abătu prin capul ei.

În schimb, flăcăul tot de asta se temea, de cînd se-ntîliseră în drum. Acum simțea că ar fi datoria lui să vorbească, să-i spună că încă n-a vorbit cu tată-său, să afle

vreo scuză, vreo explicație. Dar un fel de lașitate de care era conștient, și care îl rușina, îl opri să vorbească.

Întrară în șezătoare, unde era aproape toată lumea obișnuită adunată, cu oarecare silă și fereală, și cu sentimentul că ar veni între oameni necunoscuți. Dădură bună-sara în toate părțile, și, stingheriți, mai ales Sora, își luară locurile pe laviță.

Întrarea lor potoli pe-o vreme larma veselă de glasuri, dar nici un fus nu se opri din tors. Multe priviri îi urmăriră un răstimp curioase, întrebătoare, câteva chiar ironice ; câteva capete se aplecară unul spre altul și șoptiră.

Cu ochii Sora nu putea vedea nimic, căci se uita stăruitor la caierul de fuior, la firul ce sporea mereu, dar printr-un simț ascuns cunoștea că ei doi erau centrul curiozității tuturor. I-ar fi plăcut să se apropie, să se strângă mai tare lângă Gheorghe, dacă aici pe laviță ar mai fi ei doi cei de mai nainte. Dar un sentiment nou se ivise între ea și el, odată cu întîmplarea nenorocită din sara trecută. Ieșirea aceea din rînduiala lucrurilor și-a obiceiului îi stingherea mișcările libere și firești, toată purtarea față de Gheorghe. Stătea deci țeapănă și torcea cu înversunare.

După ce veni toată lumea și după ce mătușa Nastasia supraveghe vreo două ceasuri atmosfera din șezătoare, văzînd că valurile nu se mai alină, se ridică de la vatră și vorbi :

— Am să vă spun ceva în numele lui Gheorghe Mărginean și a Sorei Corbu. Da, am să vă spun ceva, adaose văzînd mirarea tineretului. Am să vă spun ceva în legătură cu întîmplarea de-asăară, din încredințarea lor.

Ochii tinerilor treceau de la mătușa Nastasia la cei doi tineri, și iar înapoi.

— Asară, Gheorghe a avut un năcaz mare acasă, de-aceea a întîrziat. Știe fiecare ce-i un năcaz în casă. A voit să i-l povestească și Sorei, și cum nu putea să vorbească tare între toată lumea, au ieșit în tindă. Asta a înșămnat ieșirea lor în tindă, și nimic mai mult. V-am spus ca să știți, și să vă vedeți de treabă.

Bătrîna vorbi destul de întăritată, căci nu se aștepta ca valurile să se potolească așa de greu.

Curios lucru ! După mărturisirea asta, în fața tuturora, Sora nu se simți mai liniștită, numai Gheorghe cuteză să arunce întâia privire peste șezătoare. În schimb, toți cei de față aveau aerul că au rămas deziluzionați. Vorbele gazdei nu le puse nimeni la îndoială.

Sentimentul acela de stingherire față de Gheorghe îl simți Sora toată sara, și ce fu mai rău, mai neașteptat, și în sările următoare ; ceva nu mai era între ei cum a fost, și fetei îi trebuiră câteva zile să înțeleagă de unde venea simțămîntul acesta care-o obosea și-o îmbătrînea.

Acestea fură zilele în care fratele său Ioniță o vedea plîngînd prin colțuri, și cînd soru-sa s-apleca asupra lui și îl săruta pe amîndoi obraji. În vremea asta o auzi Ioniță pe mamă-sa întrebînd-o de câteva ori : «Ce-i cu tine, tu, fată hăi ?».

Cum nu ar fi plîns, cînd din pricina celui sentiment de stingherire îi părea că dragostea ei pentru Gheorghe s-a stins ? Și iubirea asta fusese viața ei de-o vreme încoace. Cum s-a stins ? Se întreba și nu-și putea răspunde. Poate pentru că a scos-o în tindă înainte de vreme ; poate pentru că n-a avut curajul să-l repeadă pe acel Năstase Crețu ; poate pentru că Gheorghe n-a avut curajul să-i spună tatălui său pe față hotărîrea lui, și să rupă dintruna cu șezătorea și cu cei de-acolo, să-i scape pe toți, cu o lovitură, de drumul migălos pînă la această căsătorie. Hm ! Poate era mai bună hotărîrea lui : să-l lase să-i trimită pețitorii atunci îndată !

Dar după o frămîntare de câteva zile, Sora înțelese că simțămîntul acela neplăcut izvoră dintr-un singur lucru : ieșirea aceea în tindă răsturnase toate planurile ce și le făcuse în închipuire în legătură cu trecerea dragostei lor prin toate treptele pînă la logodnă și căsătorie. Cu cîte emoții se gîndise ea la vremea cînd va ședea pe genunchii lui Gheorghe, la sara cînd vor ieși mai întîi în tindă ! Ce cîntece se ridicau în sufletul ei cînd vedea cu închipuirea acești pași prin care se va apropia de nunta lor ! Și acum, toate s-au răsturnat ! A simțit asta deslușit la întâia șezătoare după întîmplarea aceea ! Nu va mai putea să reia pe rînd toate etapele plinirii dragostei lor în fața lumii. În planurile ei erau scrise încă săptămîni în care să stea numai de vorbă cu Gheorghe, altele, poate luni, în care

să-i şadă pe genunchi, şi apoi poate o toamnă întreagă de «ieşit în tindă».

Şi iată că nebunia lui Gheorghe a stricat totul ! Au ajuns ca neoaamenii. Despre ei nu se mai poate vorbi nici că se vor căsători, nici că nu se vor căsători. Ieşirea în tindă, deşi o singură dată, a avut alt înţeles ; altă ieşire în tindă nu mai avea nici un rost, căci ar fi să fie după şederea ei pe genunchii feciorului, iar Sora ştia că în şezătoare, în faţa altora, nu va putea împlini acest ritual. Da ! Acum a trecut şi tot farmecul şezătorii ! Acum nu mai are nici un rost ca ei doi să-şi mai piardă vremea acolo ! Acum un singur lucru rămîne firesc şi potrivit : să se căsătorească, şi cât mai în grabă. Trebuie să se căsătorească !

Poate că Gheorghe n-a greşit cînd i-a spus că-i trimite atunci îndată peţitori. Poate că el a simţit de-atunci ade-vărul ce i se vădea acum şi ei. Peţitorii ! Dar cum să-i trimită peţitori, cînd tată-său nu ştia încă nimic ?

Luată de sentimentele ei, Sora îşi şi uitase sfatul mătuşii Nastasia de a nu se frămînta pentru lucruri văzute numai cu închipuirea, căci şi răul şi binele sînt mai mari cînd ne gîndim la ele, decît sînt atunci cînd se întîmplă. Sora se simţea neîmpăcată cu ce s-a întîmplat, şi nu numai pe Gheorghe nu-l putea ierta, dar nici pe sine.

Mama fetei, Maria Corbu, după ce-i puse în cîteva zile întrebarea : «Ce-i cu tine, tu, fată hăi ?» fără să capete nici un răspuns, văzînd-o mereu cu faţa plînsă, se hotărî să cerceteze ea ce are Sora. Într-o zi, cît ce prînziră, îşi luă furca în brîu să meargă după nişte tîrguieli la prăvălie, şi, în drum, se abătu pe la mătuşa Nastasia.

Cînd intră în casă, mătuşa, îmbrăcată în cojociţă, îşi înfăşura o năframă galbenă de lînă groasă, în jurul capului. Cînd o văzu pe Maria Corbu, rămase cu nodul de la năframă nefăcut, şi, surprinsă pînă la uimire, zise, la bineţele femeii :

— Să mai spuie cineva că gîndurile oamenilor nu se întîlnesc. Bună-dimineaţa, nepoată ! De crezi ori ba, chiar la tine plecam acum. Uite, soro, ce întîmplare ! Pofteşte şi şazi la noi ! o îmbie dîndu-i un scaun ca la o faţă

aleasă din sat. Apoi își puse năframa de lînă pe laviță, se dezbracă de cojociță și șezu și ea pe laviță.

— Am de făcut niște tîrguieți la prăvălie și am intrat pînă la dumneata. — Apoi, după o clipă de gîndire : — Nu știu ce-i cu fata mea de cîteva zile. O văd schimbată, și nu pot scoate o vorbă de la ea. I s-a întîmplat ceva aici, în șezătoare ?

— Păi, chiar despre Sora veneam și eu să-ți vorbesc. Numai azi-noapte mi-a venit gîndul că poate fata nu ți-a spus nimic.

— S-a întîmplat ceva ? întrebă Maria, îngrijorată, mișcîndu-se pe scaun.

— Stai tu liniștită, nepoată — îi zicea așa ca la toate nevestele mai tinere —, că nu s-a întîmplat nimic rău. Stai liniștită și ascultă, și vei vedea la urmă că eu nu pentru ce s-a întîmplat eram neliniștită și voiam să vorbesc cu tine, ci pentru ce s-ar putea întîmpla de-aici încolo.

Maria Corbu își luă fusul din caietul de fuior și începu să toarcă. Mătușa Nastasia începu a-i povesti, din firîn-păr, toată întîmplarea. Cu cît înainta cu istorisirea, cu atît mai des se oprea fusul Mariei, pînă cînd, la urmă, îl puse în poală. Cînd sfinși, se făcu o liniște grea.

— Ieșitul în tindă, calea-valea, nu mai are acum în-sămînatate. Ceea ce-am vrut să-ți spun eu e că-i primejdie ca Vasile Mărginean să-și însoare ficiorul cu Safta Olarului.

— Însoare-l ! — zise sec Maria, atinsă în mîndria ei. — N-o să ne rămiie fata nemăritată !

— Asta nu, ferească Dumnezeu ! Dar tinării se iubesc, am văzut eu și văd. Și de cînd amenință primejdia asta, ei sînt mereu îngrijați, abia schimbă cîteva vorbe pe sară. Îi văd eu de cîteva sări. Dar cu ce pot ajuta ? Aici numai părinții pot ajuta.

— N-avem nici-o grabă, mătușă Nastasie. Oricum, flăcăul a făcut o mare prostie, și eu îți sînt mulțămitoare că ai lămurit lucrurile cum s-au mai putut lămuri. Totuși mă tem că se va afla vro gură goală să vorbească cine știe ce ! N-ai auzit nici-un zvon pînă acum ?

— Nu, și nu cred să se isce ceva. Și chiar dacă ar vorbi cineva, nu sîntem ceilalți care să spunem cum a fost ?

— Eh ! E lucru destul de încurcat ! Cine are vreme să lămurească pe toată lumea ? Și, apoi, ar putea să audă bărbatul meu.

— El nu știe încă nimic de cărările fetei ?

— Nu, mătușă. Dumneata știi, cum știe tot satul, cîte s-au mai petrecut între cele două neamuri, și cît de străine au fost unul de altul pînă-n toamna asta. Acum, mulțămîta lui Dumnezeu, eu și cu mama lui Gheorghe vorbim și plănuim, dar bărbații încă nu știu nimic.

— Ei, dar acum i-a mai lăsat și pe ei neaga, văd că sfătuiesc împreună cînd se întîlnesc, și rîd, nu mai trece unul pe lingă altul numai cu bună-ziua !

— Da, mulțămîta lui Dumnezeu, acum e mai bine. Dar de căsătorie încă n-am cutezat să vorbesc cu bărbatul. Mă tem să nu stric toată apropierea de-acum. Doar știi pățania lui Ion cu Moisa Mărginean.

— Cu Moisa da, dar nu cu Vasile.

— Da, însă Moisa trăiește încă ! Bărbatul meu nu-l poate vedea nici azi în ochi. Cum ar lăsa să trăiască Sora subț un acoperiș cu Moisa ? Am eu destulă bătaie de cap și mă frămînt cum să încep și cum să aduc vorba. Dar tot credeam că va aduna Dumnezeu mai degrabă pe Moisa întîi.

— Păi, zilele omului sînt în mîna Domnului. Care cînd îi vine rîndul și i se taie așa, vorbi bătrîna, cam supărată.

— Asta așa-i, mătușă — adaose repede Maria, văzînd că a greșit —, și să lungească Dumnezeu firul vieții tuturor bătrînilor de omenie. Dar tare mă tem că și căsătoria aceea cu Safta tot de la Moisa pornește. Că tatăl lui Gheorghe a stat mereu subț puterea bătrînului, știe tot satul. Ori nu-i așa ?

— Așa este, încuviință Nastasia.

— Uite ce-i, mătușo. Cum ți-am spus, eu cu Ana, mama flăcăului, mai plănuim și mai tănuim. De la ea știu că bătrînul îi bate mereu capul lui Vasile cu Safta Olarului, pentru că-i singură la părinți. A rămas pînă la marginea mormîntului lacom de avere.

— Ei, cîtu-i din partea asta, nici Vasile nu-i prea departe de bătrînul.

— Nu zic nu, dar cel puțin el nu-i un om pornit. În vreme ce bătrînul, cum îmi spune Ana, e pornit și azi împotriva neamului Corbu.

— Ce să mai fie pornit, că doar și-a măritat fata cu cine-a voit !

— Știu eu ?! Se poate că-l roade fapta lui de-atunci, cînd l-a judecat tot satul. Căci nu-i lucru de toate zilele să strici o căsătorie, după ce-s făcute vestirile, pentru un finaț. Îi va fi fost și lui rușine și greu de ce-a fost. Și, vezi dumneata, mătușă, sînt oameni răi pe care o răutate săvîrșită îi face și mai răi, și nu-și mai află hodină sufletului.

— Sînt, da, din nenorocire, oftă bătrîna, gîndindu-se la fostul ei bărbat, care se prăpădise tînăr, de înveninat ce era.

— Acum, ce ne-am gîndit noi, eu și mama flăcăului ? Să lăsăm bărbații în pace, pînă închide ochii bătrînul. N-o mai poate duce mult, poate nici-o lună două, căci zace de la Sînmedru și-i numai pielea și osul.

— De ! — clătină din cap mătușa Nastasia. — Bine ar fi și așa. Dar se poate să iasă și rău. Dacă Moisë e așa pornit cum spune Ana, și dacă-și simte sfîrșitul apropiat, poate că chiar el a pus, prin Vasile, la cale să vină cu vorbe de la ai Olarului, Năstase Crețu. Dacă ar fi așa, ar trebui să vorbești grabnic cu bărbații, căci Vasile nu se va putea împotrivi bătrînului. Și bătrînul ar muri liniștit cînd și-ar vedea moșia mărită cu zestrea Saftei.

— Parc-ar duce-o cu el în lumea ceealaltă !

— Nu va duce-o, dar e om lacom. Nu și-a scris pînă azi moșia pe numele ficioru-său, pe Vasile. N-a voit s-o lase din mînă cît mai trăiește. Poate de-aceea a stat Vasile toată viața subț puterea lui tată-său !

Mama Sorei își pleacă puțin capul. Da, așa era. Știa tot satul.

Mătușa continuă :

— De aceea am voit să vin la tine să-ți spun că trebuie grăbită căsătoria. Trebuie să spuneți bărbaților că tînării sînt hotărîți să se ia.

— Hm ! Mi se pare că ai dreptate, mătușă Nastasia, zise Maria scuturînd capul și înălțîndu-l din nou. Apoi se ridică și, mulțămindu-i bătrînei de sfat, își luă ziua-bună și ieși.

Se duse la prăvălie, tîrgui ce avu de tîrguit, și la întoarcere trecu pe la Ana Mărginean. O află singură în curte, și afară de bătrînul care zăcea, acoperit de straie, în camera din nainte, nu mai era nimeni în toată casa. Ele rămaseră în tindă și se sfătuiră îndelungat. Din cînd în cînd se auzeau gemetele lui Moise, și răsufierea lui grea.

— N-o mai duce mult — șopti Ana. — Cînd a fost la noi Năstase Crețu, era încă în toată firea ; a cerut și a băut și el un păhar de vin. De-atunci, afară de apă, nu mai ia nimic în gură. Geme mereu, și uneori aiurează.

— Cum va vrea Dumnezeu, dar eu vorbesc încă azi cu bărbatul meu.

— Voi vorbi și eu cu Vasile, nu cumva bătrînul să se trezească și să stăruie iar pentru logodna cu Safta. Căci asta o cere mereu cînd e treaz. Încalte să știe Vasile că Gheorghe e hotărit într-alt fel.

Sosită acasă, îl află pe bărbat în camera din nainte. Pe masa cea mare era întinsă o pănură neagră. Cu foarfecele în mînă, Ion Corbu croia țundra de simbrie a lui Irimie. Pe laviță erau așezate în rînd, legate cu sfoară, materiale din pănură albă și sură, cu alte croiuri. Era o țundrică pentru copil, cioareci de pănură albă de diferite mărimi, și încă două clicine de pănură neagră.

La plecare, Maria îl lăsase pe bărbat croind. Îi plăcea ca la treaba asta să fie singur în cameră, să poată bine chibzui măsurile și forma. Avea, pentru fiecare soi de îmbrăcăminte de pănură, cîte-o formă de hirtie tare, făcută tot de el după modele vechi de haine. În sat erau cîțiva meșteri croitori, tot țărani, și multă lume își ducea pănura la ei pentru croi. Dar Ion Corbu croia singur. Moștenise meșteșugul de la tată-său, și acesta de la moș, și făcea și el croiuri și pentru alții.

Dintr-o privire, Maria înțelese că mai are de lucru, și ieși din odaie fără a zice un cuvînt. Nici bărbatul nu făcu nici o mișcare care ar fi vădit că a simțit-o întrînd. Puțin aplecat de spate asupra mesei, se uita întins,

cu priviri sure, tari, la pănură, în mîna dreaptă cu foarfecele de tuns oile ; apoi începu să taie cu mîină sigură.

Era un bărbat voinic, lat în umeri, cu grumazul vînjos, cu părul castaniu netuns, numai retezat, dat pe spate, cu o frunte luminoasă — cam încruntată oleacă —, cu fața smeadă, fără culoare — palidă părea uneori, iar alteori bronzată —, cu o mustață groasă, castanie ca și părul, întunecată puțin, subt nasul energic, de fum de tutun.

Era un om de vreo patruzeci și șapte-patruzeci și opt de ani, fără nici un fir de păr cărunt. Cu o mină desfăcea din cînd în cînd valul de pănură neagră de pe la viță și trăgea stofă pe masă, măsura, chibzuia, rețea pe unde trebuia, și iar aduna pănura pe val, să nu-l încurce. Termină de croit țundra lui Irimie, apoi mai croi pentru sine o păreche de cioareci, ceea ce merse mult mai repede.

Pănura o adusese piuarul, de vreo două săptămîni, dar numai azi s-a apucat de croit, iar pentru desară hotărîse să înceapă cusutul.

Țesăturile de lînă din sat, ca și din satele din jur, erau adunate de oameni de la munte, care veneau cu caii legați unul de altul, încărcau țesăturile făcute suluri pe spinarea cailor și le duceau la piuăle cu apă rece de la munte. Muntenii aceștia veneau după pănură din vremuri vechi, satele așa i-au pomenit, și se ajunsese de mult la un fel de lege : care piuar de la care săteni să încarce țesăturile de lînă. Își moșteneau clientela din tată în fiu. Coborau din regiuni depărtate, din părțile Sibiului, de pe la Rășinari, Gura Rîului și Orlat, încărcau marfa și porneau cu ea dășăgită pe căluții de munte. Nu aveau nici o scrisoare cu ei, vreo dovadă din ce comună sînt și cum îi cheamă, nici o împuternicire oficială de-a aduna atîta țesătură, și nu dădeau, nici o dovadă că au luat spre lucru atîta marfă de la cutare om, din cutare sat. Și totuși, de cînd își aduceau oamenii aminte, nu s-a pomenit un singur caz în care cineva să fi fost păgubit, să capete stofă mai puțină, sau alta mai rea, ori să nu mai capete nimic. Cînd se împlinea sorocul pus de piuar, el se înfățișa cu valurile de pănură dășăgită pe

cai, și o împărțea fără greș fiecărei gazde, după semnele ce-și făceau.

Neamul Corbeștilor dădea din bătrâni țesăturile de lână, pentru cioareci, ținđre, clicine, glugi, straie de acoperit, la același neam de piuari de pe la Rășinari, ai cărui reprezentanți se numeau pe rînd, din generație în generație, Ionu Foltii, Oprea Foltii, Oprița Foltii, și cîți vor fi fost Foltești înaintea acestora pînă departe în veac. Veneau cu patru, cu cinci căluți, legați unul de oblîncul celuilalt înaintaș, dormeau totdeauna, cît rămîneau în sat, la familia Corbeștilor, pînă adunau marfa de piuă. Aici dormeau, aici erau ospătați, ca și cînd ar fi fost niște rudeniî venite de departe. Și așa erau primiți toți piuarii, cu bucurie, cu cinste și cu omenie, de familiile fruntașe de pe sate, și cu aceeași cinste și omenie răspundeau și ei, aducîndu-le pănură bine lucrată, bine bătută, moale sau aspră, după cum era felul țesăturii.

Ion Corbu termină de croit, legă laolaltă bucățile din fiecare haină, le puse pe laviță, lîngă celelalte, și se obli din trup. Își luă tabachera din fereastră, își răsuci o țigară și o aprinse. Putea fi mulțumit : nu greșise nici un croi, nu prădase pănura, cum se întîmpla uneori croitorilor mai slabi, și, pe deasupra, Ionu Foltii parcă făcuse anul acesta o pănură mai bună ca de obicei. Totuși, trăgînd din țigară, o cută aspră îi rămăsese între sprîncene, și privirile lui sure erau tari și reci.

Nevastă-sa oblici că a isprăvit de croit și întră în odaie.

— Ai isprăvit ? întrebă ea privind la pănura legată de pe laviță.

— Isprăvit.

— Toate ?

— Toate.

Apoi, după o pauză :

— Da' tu ai fost la prăvălie ?

— Fost.

— Nu cumva ai adus de prin sat ce am adus și eu ?

Vorbea cu ea, dar se uita prin părete încolo. Femeia se neliniști. Cînd se uita așa, știa că-i supărat.

— Apoi știi că de dimineață am fost pînă la primărie.

- Știu, da.
- Și-am adus acasă o veste. Nu cumva ai adus-o și tu ?
- Ce veste, omule ?
- N-ai auzit nimic ?
- Ce s-aud ?
- Întrebă dar îngălbeni, căci știa despre ce este vorba.
- Că Sora noastră a ieșit în tindă cu Gheorghe-a Mărgineanului.
- Femeia tăcu o clipă, și-și plecă puțin capul.
- N-am auzit, dar am știut.
- Hm ! Și mie nu mi-ai spus nimic...
- Acum am venit să-ți spun, că numai de-un ceas am aflat și eu.
- Hm ! Lucru dracului, tu femeie ! Nu știu să am față de măritat cu Gheorghe-a Mărgineanului. Tu de la cine-ai aflat ?
- N-am aflat de la nimeni. Am văzut fata schimbată de câteva zile — că numai voi bărbații nu vedeți nimic —, și fiindcă ea n-a voit să-mi spuie ce are, m-am dus la mătușa Nastasia, în drum spre prăvălie, și am aflat de la ea cum s-au petrecut lucrurile.
- Cum să se petreacă ? Așa cum se petrec aceste lucruri de când e lumea !
- Stai, Ioane, și nu te pripi ! Acum a fost altfel, cu Sora a fost altceva.
- Mumele totdeauna cred că a fost altfel, că e altceva cu fata lor !
- Ba aici a fost chiar așa. Ai puțină răbdare, să-ți spun cum s-au petrecut lucrurile.
- Nu trage în cumpănă cum s-au petrecut ; trage că azi poate vuieste satul că-mi mărit fata cu Gheorghe-a Mărgineanului, și eu nici n-am visat așa ceva.
- Nu vuieste, n-avea grijă. Tu de la cine ai auzit ?
- Chiar primarul m-a întrebat. Și el a trebuit să audă de la cineva, că doar știu că n-a fost în șazătoare, să știe ce s-a petrecut acolo.
- Dacă ar vui satul, cum lucrul s-a petrecut de cinci zile, ar fi venit pînă acum o sută de inse să știricească de la mine când e nunta.

Omul se mulcomi oleacă, trase adînc din țigară, și se uită pentru întia oară în ochii nevestei.

— Ei, spune, dar', cum s-au petrecut lucrurile. Eu știam că avem o fată cuminte.

— Cuminte-i, săraca ! Ea nu are nici-o vină.

Și Maria începu să-i depene din fir-în-păr tot ce știa de la mătușa Nastasia.

Bărbatul o asculta încordat și sugea tot mai des din țigară, iar fumul îl sufla cu putere printre buzele strînse. Apoi își răsuci altă țigară și o dădu gata și pe aceea.

După ce isprăvi de povestit, Maria păru mai intimidată decît la-nceput. Pe fruntea bărbatului se adunaseră brazde-brazde. Ochii lui iar priveau prin părete, departe.

— Și de unde crezi tu că n-o să umble gura satului ? Mie-mi pare că a și-nceput.

— Cine știe ce prăpădit de om i-o fi spus primarului !

— Nici-un prăpădit... Parcă n-are și el fată în să-zătoare...

— Dar n-avea ce spune, după cum ai văzut că s-au lămurit lucrurile, și cum le adeverește și mătușa Nastasia. Ea i-a și legat pe toți, să nu le umble gura de-a geaba, căci aici n-a fost nimic în mersul lucrurilor.

— Parcă poate lega cineva gura omului ! Destul îmi este că satul poate vorbi de-o cununie la care eu nici nu visez. Așadar, tu știai că tinării vorbesc împreună ?

— Știam și eu și Ana, și ne-am frămîntat, și ne-am gîndit destul cum să ne apropiem și de voi, bărbații.

Omul se ridică de pe scaun și începu să umble cu pași apăsați de la masă la ușă.

— Dar eu nu vreau s-aud de-o astfel de căsătorie, muiere, nu mă înțelegi ?

— Ba te înțeleg, și chiar de-aceea n-am știut cum să mă apropii de tine.

Maria se opri o clipă, apoi înălță cu hotărîre și mîndrie capul.

— Ascultă, Ioane, acum, dacă am început odată, trebuie să-ți spun tot ce am pe suflet.

Omul simți vocea schimbată a femeii, totuși nu-i scăzu îndîrjirea.

— Te-am ascultat și ți-am urmat sfaturile. Vorbesc cu Vasile de cîteva luni, tu și cu Ana sînteți acum chiar

pretine. Mi-am zis : frate, așa e bine. Sintem vecini, sintem amîndoi oameni fruntași în sat... Așa vrea și Dumnezeu, să nu purtăm mînie cu veacul. Dar, făcînd așa, nu-i fi crezut că eu mă pot gîndi la o încusrire cu neamul Mărgineanului, după rușinea ce mi-a făcut-o mie ? Mie gîndul ăsta nu mi-a trecut prin cap o singură clipă, și nici nu-mi poate trece ! S-o dau pe Sora după Gheorghe, să trăiască subț același acoperiș cu Moisa, cu bătrînul ? Auzi, tu, vorbă nemaiauzită !

— Știu, Ioane, știu. Tu cu bătrînul nu te poți împăca, și de aceea m-am înțeles eu cu Ana să nu vă spunem vouă, bărbaților, nimic, pînă nu moare bătrînul. Mult n-o mai duce, poate o lună două, dar poate muri și-n orice ceas, că n-a mai rămas din el decît pielea și osul.

— De pe partea mea, moară... ori trăiască pînă s-or topi dealurile Broștenilor. Eu cu neamul lor nu mai am nimic. Ne cunoaștem, ne vorbim, putem și să ne cîstîm, dar gînd de încusrire nu se mai poate apropia de mine.

Femeia oftă ușor.

— De tine nu, înțăleg, dar ce să le faci tineretelor ? Cum să te pui în calea lor ? Cum să oprești inima ? Chiar tu vorbești așa, care știi ce înșamnă asta ?

N-ar fi voit să-i aducă aminte, dar la dîrzenia lui se înverșună și ea, știind cît a avut de suferit pîn' i-a putut scoate pe Floarea Mărginean din inimă. Și știe Dumnezeu dacă i-a scos-o detot ! Poate tocmai de-aceea e mai potrivnic căsătoriei fetei lor cu Gheorghe.

Bărbatul se opri din mers și pe-o clipă își plecă fruntea.

— Da, știu, dar chiar pentru că știu nu vroiesc ca un copil al meu să mai pățească ce am pățit eu. Îmi aduc aminte de vorba mummii : «Din coadă de cîine nu faci sită de mătasă, cîtu-i lumea».

— Așa va fi, nu zic, dar Gheorghe nu samănă cu neamul lor. Tu nu vezi că-i leit mamă-sa ? Alt neam de om și altă fire. Ascultă-aici, bărbate ! Copiii sînt vecini, se cunosc de mici, eu cred că se plac de cînd au ieșit din copilărie. Ana e o femeie împotriva căreia cred că nu poți avea nimic de spus. Băiatul e singur la părinți. După noi, sînt cei mai de frunte din sat. Vasile Mărginean știi

că nu ți-a fost dușman niciodată. Va da Dumnezeu și se va călători și Moisa. Iată ce voiam să-ți spun. Și nu e încă tot. Mai este ceva.

Din obișnuința de ani de a urmări cu băgare de samă tot ce-i spunea femeia, de a cumpăni și a judeca — înțelegînd că are minte bună —, Ion Corbu, deși încordat încă, o lăsa să vorbească.

— Să vedem ce mai este.

— Iată ce mai este ! Bătrînul va ieși în curînd din casă cu picioarele înainte, dar pînă atunci e primejdie ca Vasile, la porunca lui, să-și logodească ficiorul cu Safta Olarului.

— N-are decît să-l logodească ! Ți-ar lua și ție apa de la moară.

— Dar i-ar lua-o și fetei. Gîndește-te că nu-i în sat alt ficior după care să se mărite mai bine Sora... Stai să moară bătrînul, și vei judeca și tu altfel lucrurile. Azi Ana va vorbi cu Vasile. Îi va spune că el, Gheorghe, și-a luat hotărîrea să amîne cu Safta pînă după moartea lui Moisa.

— Și... pentru ce-mi spui mie asta ?

— Pentru ca să te gîndești și tu și să vezi dacă nu-i bine cum spunem noi femeile. Să nu te împotrivești. Să nu iai o hotărîre pripită. Nu știu ce-ar face Sora.

Plimbîndu-se cu pași mari prin odaie, Ion Corbu se gîdea la toate, trăgînd din țigară. Vestea asta cu moartea apropiată a bătrînului parcă punea în lumină nouă toate lucrurile. La Sora ținea ca la ochii lui din cap. Gîndindu-se, nu-i putea face nici o vină că a intrat în vorbă cu Gheorghe-a Mărgineanului... Dacă se călătorește bătrînul, dacă nu mai e vorba să trăiască subțrele acoperiș cu el fata lui... Însă neamul... neamul acela-i blăstămat ! Apasă pe el jurămîntul strîmb al celui din revoluție, și blăstămele moșului și-ale părintelui său. Cum să te încuscrești c-un asemenea neam ? N-a încercat el, și l-a făcut Moise de minunea lumii ? Adevărat că Gheorghe semăna cu mumă-sa. Dar nici nu-l cunoaște mai de-aproape pe flăcău. Nu s-a interesat niciodată de el.

Se plimba cu pași mari prin casă și tăcea. Nevastă-sa își luă furca și începu să toarcă. Afară se însăra. Femeia aștepta neliniștită.

— După cină ne apucăm de cusut la hainele astea croite. Să-i spui și lui Irimie să fie gata... Iar cît privește treaba asta, deocamdată să-i spui Sorei că rămîne din ia-sară acasă. Nu mai merge la șazătoare. Ne va ajuta și ea la cusut, la cioareci, ori ție la cusutul cămășilor de pînză pentru Irimie. Cîte i-ai croit ?

— Trei — răspunse femeia. — Dar mai avem de cusut și pentru noi. Trebuie să lăsăm furca deocamdată, să nu ne afle Crăciunul cu lucrurile neisprăvite.

— Da, așa cred și eu !

Maria își privi bărbatul și se simți mulțumită. Fruntea omului se descrețise. Totdeauna ajunsese pînă la urmă la o înțelegere cu el, chiar și în lucrurile cele mai grele. Așa-i dacă-i omul cu minte și judecă chibzuit. «Poate ajută Dumnezeu, și ieșim cu bine și din greutățile de-acum», își zise.

Ieși în tindă, trecu în cămară și o dibui pe Sora într-un unghet. I se păru că fata iar plînge, dar căzuse însărarea și nu se mai vedea...

— Unde ești, tu, fată hăi ? Desară ne apucăm cu toții de cusut. Nu mai mergi în șazătoare. Dacă vrei, poți să-i trimiți vorbă și lui Gheorghe. Las' șuștarele. În ia-sară mă duc eu la muls.

VI

De-o săptămînă mergea strună cusutul vestmintelor de Crăciun în casa lui Ion Corbu. Țundră și clicin slugii, o țundrică lui Ioniță, un clicin Stanei, sora mai mărișoară a lui Ioniță, două părechi de cioareci lui Irimie, și cîte una stăpînului și copilului — nu era treabă în grabă de isprăvit. Stăpînul chibzuse să le dea gata în două săptămîni, să-i rămînă o săptămînă înainte de Crăciun pentru tăiatul porcilor și-a lemnelor pentru sărbători.

Lucrau numai sara, după cină. Se aprindea lampa cea mare cu petrol, atîrnată deasupra mesei din fruntea camerei mari de către stradă, și pe lavițele din jurul ei ședeau meșteșugarii improvizați : gazda casei, sluga Irimie, un vecin, Nichifor, care le ajuta în fiecare an, apoi, mai aproape, mai în bătaia lămpii, subț ceasul de părete din colțul camerei unde era masa, Maria, Sora și adeseori și Stana. Femeile coseau cămeșile de pînză ale bărbaților ; rar cînd mama sau Sora ajutau la hainele de pănură. Acesta era lucru pentru bărbați, lucru mai greu. Hainele de lînă se coseau cu ață răscuită din păr, cu ață groasă, care abia intra în acurile mari — care păreau mai mult niște sule decît ace. Prin pănura bine bătută și închelmată, acoiul intra greu, ca și ață groasă de păr, pe care o trăgea în urma lui. Părul se alegea din vreme, la pieptănatul linii, și se torcea separat în caiere ; tortul se depăna pe gheme anume. Era folosit aproape numai la cusutul veștmintelor.

Cînd cei de pe ulița Cîmpșorului vedeau sara fereștile odăii din nainte luminate, știau că ai Corbului s-au apucat de cusutul veștmintelor de Crăciun. Mulți nu aveau atîta de cusut, și începeau mai tîrziu. Nici ai Corbului nu aveau în fiecare an atîta, dar în anul acesta se adunase. Sluga, Irimie, de-o pildă, cînd își prelungise, acum un an, la Anul Nou, angajamentul, ținuse morțiș să-i facă și o țundră nouă, deși cea de-acum trei ani era încă bună. El îi dăduse lelei Maria să înțeleagă că poate se va însura și el în dulcele ăsta, și voia să aibă o țundră nouă. Ioniță nu avusese pînă acum țundrică, numai cli-cin, și se-nroșa tot de bucurie că în anul acesta va merge la colindat cu țundrica în spate, ca un fecioraș mărișor.

Luminau și în anul acesta toate fereștile de la camera din nainte a casei, dar lampa atîrnată de grindă, slobozită pînă deasupra mesei, pentru a se vedea mai bine, nu se mai zărea prin geamurile fără obloane, din uliță. După ziua în care Irimie făcuse mestecături, mai trecură două, și cerul fumuriu se risipi, seninul se ro-tunji pînă-n zări pe umerii albi ai dealurilor, și se puse un ger strașnic, îngroșînd geamurile cu flori de gheață. Prin ele nu se mai vedea, ci răsplineau numai o lumină potolită, în uliță.

Casa lui Ion Corbu era de zid de cărămidă arsă, acoperită cu țiglă. Luase — înainte de cincisprezece ani — locul casei bătrânești, care nu se deosebea prea mult de-a mătușei Nastasia, unde se ținea șezătoarea, doar atât că odaia din nainte fusese din cărămidă. Casa de-acum avea două odăi mari, o cămară și mai mare, și, lipită de ea, mai era o bucătărie de vară, în care se afla și cuptorul de copt pâine. Mai avea un pridvor destul de larg pe sub care se cobora în pivniță. Deasupra gîrliciului, sub acoperișul pridvorului, era podeaua de scînduri, unde dormea de obicei, vara, gazda casei, pe așternutul improvizat în fiecare sară.

Înspre curte, sub streășina acoperișului de țiglă, erau fixate scocuri de lemn — un lucru nou în sat acum cincisprezece ani. Tot între inovații se număra podeaua de scînduri din camera din nainte. Ceas de părete, afară de Ion Corbu, mai aveau vreo cinci fruntași de pe ulița Cîmpșorului.

Înăuntru era aproape același aranjament și-același decor ca și în casa mătușii Nastasia, cu deosebirea că pe pereți nu se vedea nici o icoană de hîrtie, ci numai icoane vechi, pe sticlă, și că nu era numai perețele dinspre curte împodobit cu rînduri de blide și de cănuțe înflorate, ci și cel din frunte, de către stradă, iar țesăturile cu alesături, covoarele de pe patul cel mare, culmile, nu erau numai lucruri vechi, cu culorile îndulcite, ci și multe nouă, în culori vii.

Cusutul mergea strună, și în răstimpurile de liniște se auzea cum suieră ața de păr, groasă, trasă prin pănură. Dar liniște se făcea mai rar, căci cei din jurul mesei aveau de vorbit.

Vecinul Nichifor era un bătrînel adus de spate, uscativ, cu ochii mici ascunși în fundul capului, cu pipa mereu în colțul gurii, de cînd începuse cusutul. Gazda îl ținea cu tabac de pipă, și Nichifor nu-l cruța; știa că pentru sărbători va căpăta cîteva pachete deosebit, de la Ion Corbu. Îmbătrînise cu patima fumatului, și rar îi dădea feciorul căsătorit, care locuia cu el, bani pentru tutun. Și el nu avea pe ce să facă bani, căci îi dăduse Dumnezeu niște copii aspri, care îi împărțiseră toată

averea cînd s-au căsătorit. Din pricina aceasta era mereu nemulțumit cu lumea și cu viața, devenise batjocoritor, sarcastic, și cel dintîi de care-și bătea joc era el însuși, ca și cînd i-ar fi făcut plăcere să-și simtă neputința lui și nimicnicia vieții. Cu deosebire cînd treceau două-trei zile fără să aibă ce pune în pipă, să nu te fi apropiat de el cînd ședea pe lavița de la porțiță și scuipa cu dezgust la dreapta și la stînga. Cînd nu avea tăbac, ținea «higău» la măsea, adică resturi din fundul pipei, pe care le păstra pentru zile rele, dar cu care nu se împăca. Simțea că era sub demnitatea lui de fruntaș să țină higău, ca oamenii săraci și ca țiganii, și atunci se înverșuna și mai rău împotriva copiilor săi nerecunoscători, și oricine s-ar fi apropiat de el să-l întrebe ce mai face, îl împroșca cu vorbe batjocoritoare.

Acum era mulțumit și liniștit, și încrețiturile de pe obraz erau mai destinse. Cosea bine, temeinic, se pricepea și la croi, și-și dădea cu părerea că Ion încă se pricepe foarte bine, dar tot nu ca el.

Prezența lui la cusutul din postul Crăciunului era de astădată mai binevenită, în familia lui Corbu, decît în alți ani. Cu el de față nu puteau aduce vorba despre întîmplările din urmă, care-o frămîntau pe Sora și-i nelinișteau pe părinții ei, și era bine așa — simțeau toți trei —, fiindcă gîndurile și planurile pentru viitor nu se limpezișeră încă în capul nici unuia, și nu ar fi vorbit bucuroși despre asta. E adevărat că și prezența lui Irimie, a slugii, i-ar fi împiedicat, dar Irimie mai ieșea la grajd, să vadă de vite, să le pună mestecături în iesle, să aducă lemne pentru cuptor, căci cu gerul de afară se răcea destul de repede în casă. Cum și părinții și Sora erau cu capul plin de năcazul în care se aflau, ușor ar fi putut arunca o vorbă, ori unui ori altul, în lipsa slugii, și cine știe ce neînțelegeri s-ar fi putut isca. Așa judecau mai ales părinții, care simțeau că e nevoie să se coacă întîi gîndurile, planurile, pînă să vorbească.

Sora era foarte bucuroasă că nici mamă-sa, nici tată-său nu-i spuseră un singur cuvînt despre cele întîmplate, deși era sigură că mamă-sa aflase și se temea că i-a spus și lui tată-său. De unde știa că mamă-sa aflase? Din privirile, din vocea ei, din felul cum îi spusese că

de-acum nu se va mai duce la șezătoare, și că-i poate spune același lucru și lui Gheorghe.

Îi spusese încă în aceeași sară, și flăcăul nu păru deloc surprins, ci-i zise :

— Poate e mai bine așa !

«Se-nțalege că e mai bine», își zicea Sora. Nu mai avea nici un rost să meargă la șezătoare, să stea ca muștii unul lângă altul. Era o fericire că tată-său a hotărât să-nceapă cusutul chiar din sara aceea. Poate a poruncit așa anume, ca să nu mai meargă la șezătoare, după ce-i va fi povestit mamă-sa. Da, era sigură că i-a spus, vedea din felul cum se uita uneori la ea, dar nu credea că mamă-sa i-ar fi povestit tot ce-a fost și cum s-a întîmplat.

Ferită deocamdată de privirile celor din șezătoare, scăpată de stînghereala ce o simțea acolo lângă Gheorghe, începu să se liniștească, ori cel puțin nu se mai ascundea prin colțuri și nu mai plîngea.

Ioniță se și grăbi să-i ducă, în șură, lui Irimie, vestea cea bună.

— Nu mai plînge Sora noastră, bădiță !

— Nu mai plînge ? întrebă sluga răzîmîndu-se în furca cu care făcea mestecăturile.

— Nu, și muma nu-i mai are grija.

— Atunci e bine, Ioniță.

— Și-mi mai ajută și ea la colinde. Și Sora știe colinda din urmă, ce mi-ai spus-o.

— Dar cum ? Iar ai uitat-o ?

— Așa, cite-o vorbă...

Și Ioniță spunea adevărul. Nu numai peste zi, ci și sara, înainte de cină, cînd veneau tovarășii lui Ioniță, se auzea în tindă uneori și vocea Sorei, amestecîndu-se cu glasurile copiilor. Ba, uneori, la semnele ce i le făcea Ioniță din ușa tinzii, își lua cusătura, se ridica de la masa înconjurată de lucrători și trecea în tindă să-l mai corecteze pe copil, ori să-l învețe colinde nouă.

Cu cît treceau zilele, Sorei îi părea că e tot mai departe împlinirea aceea. Se întîlnea zilnic cu Gheorghe, și el o asigura că mamă-sa i-a spus tatălui său hotărîrea lui de-a se căsători cu Sora, și să-i dea pace Saftei aceleia.

— Și dumnealui ce-a răspuns ?

— Mama zice că n-a răspuns nimic, și s-a uitat numai spre odaia din nainte, unde boalește bătrînul. Acum cel puțin știe ce hotărîre mi-am luat eu.

Sora simți o descurajare, ca o moleșeală, în mădulare, dar nu-l mai înfruntă că nu-i bărbat și că nu spune ce trebuie spus. Acum, că nu mai era nici o stinghereală între ea și el, se bucura că-i aproape, că putea vorbi cu el.

Așa că ea era mai puțin muncită de gînduri în sările acestea de lucru, decît părinții ei. Își spunea, cu optimismul tinereții și al dragostei, că toate o să fie bune pînă la urmă.

Ea făcea, deci, mai mare haz de vorbele vecinului Nichifor, ea și soră-sa Stana, cînd nu-i mai tăcea gura, decît numai pentru a-și scoate, din cînd în cînd, pipa și a se uita la ea, ca și cînd acum ar vedea-o întîia oară, sau cînd o îndopa din nou cu tabac negricios, tăiat mare. Mai ales cînd tatăl aducea și-o oală cu vin din pivniță, și se omenea cu vecinul și cu sluga, lui Nichifor i se ascuțea tare limba.

— Mă gîndesc io că ficiorii mei drept în Rai o să ajungă, în lumea ceealaltă.

— Să dea Dumnezeu — zicea Irimie. — Dar acolo nu cred că pot ajunge oameni plini de păcate ca noi.

— Ba ajung, că nu-l lasă pe un ticălos de bătrîn să cadă în păcate. N-am mai gustat vinul de la Paști...

— Ei, vorbești și dumneata să nu taci, se supăra mama.

— Și nu mă lasă să mă afum cu tămîia dracului. Nu-i asta o faptă creștinească ?

— Pipi și dumneata prea mult, zicea sluga.

— Pip cînd am, cînd n-am rabd. Și răbdarea iarăși e o virtute creștinească la care mă învață bunii mei ficiori. Păcat că-s bătrîn și nu știu carte !

— De ce, uncheșule ? întreba Stana.

— M-aș face popă, să predic oamenilor ce virtute frumoasă este răbdarea. Știu că l-aș întrece pe părintele ! Și l-aș mai învăța și pe părinți să-și deie, pînă trăiesc, toată averea copiilor cînd se căsătoresc. Nu mai ești legat cu nimic de cele pămîntești și trecătoare, și te poți

îngriji de cele nemuritoare, ale sufletului. N-aş fi bun de popă, Irimie ?

Sluga deschise gura şi un zîmbet larg i se răspîndi pe obraz.

— Poate că ai fi !

— Dar păcat că nu ştiu carte, ca Onu Mitului !

Riseră cu toţii. Onu Mitului era un bărbat de vreo patruzeci de ani, care se punea în strană lîngă diacul şi cînta şi el, ori citea din Cazanie. Silabisea, citea greu, stîrnea ilaritatea credincioşilor, dar nici mort n-ar fi ieşit din strană. Ţinea morţiş să citească şi să cînte, deşi cîntarea lui era mai mult o mormăială pe nas, căci din cuvinte nu spunea decît o parte, încît nu înţelegea nimeni nimic.

— Zău că ar trebui să-l oprească popa să mai între în strană, zicea mama.

— Cînd oi fi io popă, că părintele nostru nu îndrăzneşte.

Alteori Nichifor avea de lucru cu Irimie.

— Dacă s-o-nvechi şi ţundra asta în zadar, o poţi pune de mămăligă, frate Irimie ! Da' ştiu că nu s-o învechi în zadar !

Sluga se mişca pe scaun, stingherit.

— De unde ştii, vecine ? întrebă gazda.

— Am eu sămnele mele.

— Să deie Dumnezeu să nu fie mincinoase — zicea Maria. — I-a sosit şi lui vremea !

— Cum să-i sosească ? Mie mi se pare că abia de-acum îi vine. Că vremea nu vine pînă nu s-arată fata menită. Şi fata asta cred eu că de-acum a început a se ivi.

Irimie se roşea la obraz ca racul, şi înţepa cu acul cu înverşunare.

— Auzi aici, asta-i o noutate ! — zicea Ion Corbu zîbind. — N-ai putea să ne spui şi nouă ? glumea el.

— Nu-i din sat. E o lătureancă *.

Irimie tresărea şi roşeaţa din faţă îi dispărea. Începea să tragă mai bine cu urechea.

* «Lătureni» se spunea la oamenii din satele vecine.

— E o lăturancecă, oameni buni, una oacheșă și voinică. Nu l-a văzut pe Irimie decît de trei ori, și cînd l-a văzut a patra oară s-a oprit din drum și a venit să mă întrebe cine-i flăcăul ăsta voinic. «Irimie, răspund eu, Irimie Hurubean.» — «Ăsta-i Irimie ? zice ea. — Am auzit de el. Frumos ficior !» — Iată sămnele mele ! Și cînd sămnul se-arată în chip de fată mare, nu mai poate fi mincinos.

De astă dată, Irimie slăbi de împuns cu acul și aruncă o privire neajutorată lelei Măria.

— Zadarnic glumești dumneata, uncheșule — zise ea. — Irimie o să aibă parte de o căsătorie bună. Vei vedea dumneata ce gospodărie o să întemeieze el.

— Poate cucuta mea ?

— Ce cucută ?

— Care mi-a crește pe mormînt, căci știu că copiii mei nu-mi vor răsădi flori. Tu nu crezi, nepoată, cum vîd eu, dar lăturancea aceea chiar este, numai că-i prea crudă încă, deși-i voinică, și trebuie să mai crească.

Lui Irimie nu-i sărea ușor țandăra, și apoi era și obișnuit cu cicăliturile lui Nichifor. Se bucură că stăpîna i-a luat apărarea, și-și văzu cu hărnicie de lucru. Avea dreptate stăpîna : ce mai gospodărie o să întemeieze el ! Numai femeia era mai greu de aflat.

Alteori Nichifor se lega de alți oameni și de femei din sat.

— Irimie dragă, ți-a trimis Ionu Dobașului vorbă ?

— Ce vorbă ?

— Să te bagi de la Anul Nou slugă la el. Spunea că-ți dă simbrîie mare : doi juncani, șase oi și un cal de călărie.

Ionu Dobașului n-avea decît casa și o coadă de vacă ; își băuse tot, de cînd i-au murit părinții și-a rămas numai el cu nevasta. Spunea la toată lumea că bea de inimă rea și supărare.

— Încă nu mi-a trimis, uncheșule Nichifor.

— Apoi să te-aștepti, că-ți trimite, că nu mai poate rîzbi singur cu vitele, cu ogoarele, cu oile. Să nu se supere gazda ta de azi, da' fiecare trage la mai bine, și prost e cine taie ața norocului. Ori te-ai băga mai bucuros slugă la Dumitru Popii ? Și ăla-i bucuros să te aibă

în ograda lui, că a îmbătrînit și nu mai poate să-și vadă de avere.

Dumitru Popii se judecase cu un vecin pînă rămăsese și fără pămînt și fără casă, și acum zăcea bolnav și înveninat de supărare într-un ungher din casa unei rude-nii îndepărtate.

— Lasă, uncheșule, că bine-mi este mie aici, la badea Ion și la lelea Măria.

— Bine, pentru că nu știi ce-i mai-binele. Iată, de-o pildă, m-am întîlnit mai alaltăieri cu sluga lui Niculae Nanciu, și gîfîia, abia mai ținîndu-se pe picioare. «Ce-i cu tine, măi Vasile, fătul meu ? Parcă-ți dai sufletul. Cum îl rabdă Dumnezeu pe stăpînul tău să trimită cu plugul un om betcag ca tine ?» — «Da' nu-s beteag, uncheșule Nichifor, lasă-mă la păcatele mele ! Numa mi s-a aplecat, cum mi se-apleacă de multe ori, că mi-a pus stăpîna la masă nește tocană cît pentru cinci, și nu m-a lăsat pînă nu am mîncat-o toată.»

La Niculae Banciu, se știa, nu stăteau slugile decît o lună două, căci și el, și mai ales nevastă-sa, Vuța, erau vestiți că-și flămînzesc slugile de zgîrciți ce erau.

Alte dăți vecinul Nichifor se lega de întîmplări și oameni din trecut, de povești care rămăseseră în sat din vremi bătrîne, și care mai puteau avea vreo legătură cu viețuitorii de azi.

— Ce să facă un ticălos de bătrîn ca mine : cînd am, pip, cînd nu, rabd, dacă-s un prost și nu m-apuc și eu să descînt de grumăzare, ori să împung de splină, ca fieiertatul Cojoc, tatăl lui Visa, că m-aș pricepe și eu la atîta lucru.

Cojoc, la bătrînețe, își cam uitase descîntecile, și mîna în care ținea sula îi tremura rău. Multe vite bolnave le-a dat ospăț țiganilor în anii din urmă ai vieții, oamenii tot crezînd că ce-au pățit alții ei nu vor păți.

— Da, însă în tinerețe se spune că era un om priceput la boalele vitelor, zise Ion Corbu.

— Și Pătru Natului spunea că se miră de nevasta lui de-a doua că s-a învățat să strecheze, pe cînd cea dintîi nu s-a întîmplat să-i sară gardul.

Omul de care vorbea se însurase la căruntețe cu o vădană tinărară, care, cu purtările ei, rămăsese de poveste în sat.

— Hei, blăstăm eu în gînd adeseori pe moșu-meu de ce nu și-a umplut și el dășagii cu taleri în răzmiriță, ca moșu' lui Precup! Banu-l poți ascunde, nu ca vița sau pămîntul, și aș fi putut pune și eu ceva deoparte de la fața copiilor mei.

Umbla pînă azi povestea că avuția lui Precup Surdu se trăgea din banii jefuiți în revoluție, dintr-un castel boieresc.

Așa și într-alt chip umbla melița bătrînă și răutăcioasă a vecinului Nichifor, sară de sară, încît ceilalți puteau toarce gîndurile lor, iar adeseori le încă și uitau și se veseleau în rînd cu bătrînul.

Într-o sară, în prima săptămînă de șezătoare la cusut, bătrînul întîrzie, și cînd veni părea foarte întunecat.

— Ce-i uncheșule? Ce s-a întîmplat?

Bătrînul clătină din cap, și arată cu degetul la fruntea care continua într-o chelie palidă pînă în creștetul capului.

— Am slăbit la minte, dragii mei! De-acum nu-s mai vrednic nici să colbăiesc din pipă. Vorba ceea: «Omul dacă îmbătrînește, pune-i paie și-l pîrlește».

— Da' ce s-a întîmplat, vecine? întrebă Maria îngrijorată.

Bătrînul părea, de data asta, a nu glumi deloc.

— Ce să se întîmple? M-am gîndit că la Crăciunul ăsta trebuie să plec și eu la colindat, să-mi adun bucățele de dulce pentru sărbători. Și mi-am luat tovarăș pe vecinul Andrei, și ne-am apucat să colindăm. Cînd colo, de la «florile dalbe» mai departe, bîtă. Nici el, nici io. Încercăm noi altă colindă, și-apoi alta și alta... Afară de-un rînd ori două, uitasem tot, și eu și el. Am început să ne învinuim unul pe altul, că ne-am prostit, dar vorbele tot nu veneau. Ne-am frămîntat, ne-am mîniat, ne-am suduit, și mai era să ne și batem. Și așa, n-o să pot aduna bucățele de dulce pentru sărbători.

— Doamne, vecine, ai noroc că aici nu-i om străin, și noi îți cunoaștem felul. Dar e cu păcat să vorbești așa. Copiii dumitale n-au ajuns pînă acolo să mergi la

colindat pentru a avea cu ce te îndulci la Crăciun ! se supără lelea Maria.

— Ei nu, dar io-s pe urma asta, oftă bătrînul.

Mai tîrziu auzi lelea Maria, de la nora vecinului, pentru ce a întîrziat și s-a supărat Nichifor : L-a aflat feciorul său cu cuțitul la slănină. Și nu era numai postul Crăciunului, ci și o zi de vineri. Și s-au certat rău.

Tot în sara aceea Sora nu spunea un singur cuvînt, și se frămînta cu ochii la cusătură.

Se întîlnise după-amiază cu Gheorghe la fîntîna din uliță, unde veniseră amîndoi după apă. Flăcăul era întunecat și scurt la vorbă.

— Ce-i cu tine ? îl întrebă Sora îngrijorată.

— Nu știu ! Mi se pare că am să bat pe cîțiva.

— Doamne sfinte ! Ce te-a apucat ?

— Păi, au început să vorbească prin sat de ieșirea noastră în tindă. Lumea a-nceput să mă-ntrebe și pe mine și pe muma cînd începe popa strigările.

— Nu mai spune ! Pe noi nu ne-a întrebă încă nimeni.

— Cum să vă întrebe dacă nu mai ieșiți nici-unul prin sat ? Parcă v-a pus cineva subț rățez.

— Avem de lucru, Gheorghe.

— Știu eu că aveți ! Cine nu are în preajma Crăciunului !

— Și... lelea Nastasia i-a mai lăsat în șazătoare pe cei ce și-au bătut gura ?

— Ce șazătoare ? S-a spart acum înaintea sărbătorilor, pînă după Crăciun nu se mai ține.

— Și cine nu și-a putut ține gura ?

— Am căutat, și pe doi i-am și aflat.

— Cine sînt ?

— Nu ți-i spun. Vei auzi tu.

— Ce s-aud ?

— Cînd voi pune mîna pe ei.

— Să-i lași în plata lui Dumnezeu, Gheorghe. Nu ne mai pot strica nimic, nici ajuta.

— Ba nu-i las, că-s nește oameni de nimica. După ce au știut lămurit pentru ce-am ieșit în tindă, pentru

ce-și mai bat gura ? Umplu satul că ne cununăm în dulcele ce vine. Și dacă nu ne-om putea cununa, cine va rămînea de rușine ?

— Dar dacă ne putem cununa ? Cred că tata nu ar mai avea nimic împotriva, dacă moare moșu-tău. Mi-a spus muma chiar azi-dimineață.

— Dar dacă nu moare bătrînul ?

— Apoi... nu știu. Cred că tata nu m-ar lăsa să trăiesc subț un acoperiș cu el.

— Tot muma-ta ți-a spus ?

— Nu mi-a spus pe față, dar am înțales din cîte mi-a spus. Zice însă că moșu-tău n-o mai poate duce mult : o lună două.

Flăcăul tăcu, căzut pe gînduri.

— Oricum ar fi, eu nu voi mai suferi să-și bată cineva gura. Și la cei doi, cît ce-i prind, o să le mult falcile.

Fata se îngrijoră. Credea că-l cunoaște destul de bine pe Gheorghe : se hotăra încet, cu greu, părea timid, necutezător, dar cînd cineva îl scotea rău din sărîte, hotărîrea lui era fulgerătoare. Cît i se părea lui că mai poate aștepta, părea molîu, fără voință, și chiar așa era în lucrurile de toată ziua. Mai avea ceva de adolescent în el, o lipsă de independență de acțiune, și era condus încă mai mult de instinct ? Sau era și avea să rămîină un om fără voință, menit să nu poată acționa decît prin izbucniri care nu cunosc nici o margine ? Încă nu se putea ști, sau cel puțin Sora încă nu se putuse lămuri. Destul că felul acesta de-a fi al lui nu-i plăcea. Ei îi plăcea omul chibzuit și așezat, stăpîn totdeauna pe voința lui. Spera că va ajunge așa, ca tatăl său, Ion Corbu, bunăoară, pe care Sora îl socotea adevărat bărbat în casă.

În sara aceea Sora se gîndea că Gheorghe ar putea să-i bată pe feciorii aceia. Mai bătuse și pe alții, încă de cînd era flăcăuș. Căci băieții, înșelați de firea lui molîie, de tăcerea și răbdarea lui, îl năcăjeau uneori în fel și chip. Și cînd nici nu gîndeau, se trezeau la pămînt, subț genunchele lui Gheorghe. Pentru ea, pentru Sora, de cînd e fată-mare, a pus subț genunche pe vreo trei pînă acum. Pe cît era de înalt, pe atît era și de vînjos.

În sara aceea cel mai vesel a fost sluga Irimie. Vecinul Nichifor, deși sosit mai târziu, îi isprăvi de cusut țundra, și acum o putu îmbrăca în fața tuturor. Vecinul ținuse să o coasă el, pentru că Irimie îi promisese cinci pachete de tutun dacă o scoate bine din clinuri și dacă-i face o cheutoare de piele cu nasture mare. De altfel, dacă nu o cosea Nichifor, i-o cosea stăpînul, căci era lucru mai gingaș, și nu l-ar fi dat pe mîna slugii. Bun era el la cusutul cioarecilor și chiar a clinilor, unde toate cusăturile veneau pe dos, în vreme ce țundra avea și cusături de podoabă, nu mare lucru, dar tot avea.

Țundra nouă îi stătea foarte bine lui Irimie, și toată lumea o lăudă. Obrajii nerași i se-aprinseseră de plăcere, și ochii-i jucau vioi și întineriți de la unul la altul.

— Dacă n-o fi asta țundră de cununie, să nu-mi mai ziceți mie Nichifor — zise vecinul, mîndru și el de lucrul ce ieșise din mîna lui. — Numai de-un lucru îmi pare rău, că mi-a murit baba și nu-i putem fi noi nănași.

— Lac să fie, că broaștele s-adună, rîse Ion Corbu.

Sora tresări și se uită la tată-său. Era întîiul lui rîs plin, puternic, așa cum i-l cunoștea. Și de pe rîsul acesta cunoscă că supărarea și gîndurile ce-i împresuraseră fruntea în sările acestea de cusut, se risipiseră. Simți o căldură bună răspîndindu-i-se în întreaga ființă. Îi părea că de-acum n-are să se mai teamă de ce va face Gheorghe. De pe partea ei, poate să-i și bată pe cei ce nu și-au ținut gura!

— Iar oamenii buni s-adună lîngă o ulcică de vin — se strîmbă vecinul. — Nu crezi, nepoate, că țundra asta e vrednică să fie botezată?

— Ba iacă, mă și slobod în pivniță dup-o oală, răspunse Corbu vesel, și ieși s-aducă vinul.

În ziua următoare, două noutăți umplură satul: înainte de amiază se auzi că Ionu Rafilii și Niculae a lui Opriș au fost găsiți bătuti lați, aproape înghețați, unul lîngă crîșma lui Vintilă, altul sub podul de pe pârăul cel mare. Iar dup-amiază, clopotele vesteau moartea lui Moise Mărginean. Tot satul vuia. Nu se știa cine i-a

bătut, iar ei, după ce se dezghețară și înepură a-și simți oasele, se sculară din așternut și nu voră să spună nimănui ce-au pățit.

Cînd auzi mai întii vestea, Sora îngheță de frică, dar către amiază se auzi că cei doi s-au sculat și umblă, și atunci se liniști. Ascuns adînc în ființa ei, luminează un simbură de bucurie : Gheorghe s-a răzbunat și pentru ea. Avea pe cineva, afară de părinți, care îi apăra numele bun.

Din privirile mamei sale înțelese că ea bănuiește cine i-a bătut, și nu se mai putu stăpîni : îi povesti ce i-a spus ieri Gheorghe. La rîndul ei, mamă-sa i-a spus bărbatului. Omul o ascultă întins, o cută i se adînci între sprîncene și zise .

— Îmi place ! Bine le-a făcut.

De altfel, către amiază, cum-necum, se știa în sat că bătaușul a fost Gheorghe Mărginean.

VII

În simbăta aceea însă, la Gheorghe acasă nimeni nu avu vreme să audă ce se vorbește prin sat.

Încă de vineri sara, bătrînul Moise Mărginean începuse să răsufle greu, să se înecă într-un horcăit de tusă care nu se mai rupea. Din vreme-n vreme, își arăta albul turbure al ochilor. Se încorda din toate măduarele, dar nu se mai putea întoarce de pe-o parte pe alta. Capul, cu ochii închiși, i se ridica mereu, și mereu îi cădea pe perină. Îi curgeau sudori pe față, pe frunte.

Vasile, feciorul lui, se zbătea neputincios pe lîngă pat, îl acoperea mereu cu țolul, pe care zvîrcolirile bătrînului îl dădeau laoparte, lăsînd să i se vadă picioarele slabe, subțiri ca rășchitoarele. Rar, cînd bolnavul deschidea ochii, îl întrebă îngrozit : «Tată ! Ți-e mai rău ? Să-ți dau ceva ?» Dar bătrînul nu spunea o vorbă, și pleoapele-i cădeau iar.

Abia cinaseră. Nevastă-sa, Ana, spăla vasele în tindă. Vasile veni să vadă cum îi mai e bătrînului, și-l întrebă ca totdeauna :

— Tată ! Ți-e mai rău ? Să-ți dau ceva ?

Văzînd că nu-i răspunde, crezu că nu-l aude și se aplecă la urechea lui, strigînd mai tare :

— Tată ! Îți trebuie ceva ? Ți-e mai rău ?

Dar oricît încercă, nu putu scoate un cuvînt din gura lui.

Ana, isprăvind cu vasele, veni și ea lîngă bătrîn. De cîteva nopți pusese o lumîinare de ceară, adunată într-un rotocol galben, cu feștila lipită de rotița de ceară, pe o poliță la căpătîiul bolnavului. Cînd se apropie de pat, bătrînul nălbî din ochi, deschise gura, pîrînd că se înecă. Femeia aprinse repede lumînărica, apoi pipăi tălpile și gleznele bolnavului. Erau ca gheața.

— Trimite repede pe Gheorghe după popa ! strigă ea îngrozită.

— Cum ? Crezi că moare ? întrebă uluit bărbatul.

— Păi tu nu vezi ? Trimite repede după popa ! De cînd îți tot bat capul să-l aduci pe sfinția-sa.

— Dacă n-a vrut tata !

— Nici nu se mai întreabă de vrutul lui. Trimite repede pe Gheorghe.

Bărbatul ieși și începu să-și strige feciorul. Nu-i răspunse nimeni. Îl căută în grajd. Nu era acolo. Dar nu era nici sluga acolo.

— Nu se mai satură de uliță, bată-i... dar își opri blăstămul, dînd cu ochii de bolnav.

— Nu-i nici sluga acasă ?

— Nu-i ! Ce să fac acum ?

— Parcă ți-ai pierdut mințile ! Ce să faci ? Fugi tu repede după popa. Doar nu-i vrea să-ți moară părintele ca un păgîn ! De trei ani nu-l știu să se fi spovedit și cuminecat !

Bărbatul se îmbracă în grabă, își luă căciula și ieși. Nu făcu douăzeci de pași și-i îngheță mustața, strîngîndu-l sub nas. Pașii lui grăbiți se auzeau departe în liniștea înghețată. Zăpada cînta sub încălțărilor lui mari și grele, strident și crud.

Părintele Andrei nu se culcase, dar nu fu prea bucuros că-l cheamă la vremea asta. Bătrînul căzuse la pat de săptămîni, și de săptămîni preotul aștepta, în fiecare zi, să-l cheme la bolnav.

— Acum ți-ai găsit și tu să mă chemi, căci n-ai avut destulă vreme pînă acum... Ce face badea Moisa ?

— Moare, părinte, nici nu mai aude, nici nu mai vede ! răspunse omul îngrozit.

Părintele Andrei se îmbracă la repezeală, murmurînd :

— Mă miram eu ! Altfel nu veneai nici acum ! Dar să știi că dacă nu se mai poate griji, îți rămîne pe suflet. De ce nu m-ai chemat pînă acum ? îl întrebă din nou, cu minie, ieșind pe ușă înaintea lui Vasile, cu molitvelnicul și patrafirul subsuoară.

— Nu m-a lăsat dumnealui, părinte, căci eu am voit și i-am spus de mai multe ori de cînd a căzut la pat. Zicea că mai este vreme.

— Așa spun toți care nu se mai grijesc cu anii. Pune diavolul stăpînire pe ei și nu-i mai lasă să se împace cu Dumnezeu.

Vasile simți un fior de gheață, de-a lungul spinării.

Subt pașii lor apăsăți și grăbiți, omătul scîrțîia de răsuna toată ulița. Nu mai vorbiră nimic pînă ajunseră la porțiță.

— De cînd te-am așteptat să mă chemi ! Parcă aș locui în pădure, nu aici, la cîteva zvîrlituri de bîță.

Omul nu mai răspunse, ci apucă înaintea preotului, nu cumva să fie vreun cîne în pridvor. Dar cîinii se înfundaseră, de ger, în gireada de paie.

Cît ce se apropie de patul bolnavului și aruncă o privire, părintele Andrei își puse patrafirul și zise :

— E gata cu el ! Ieșiți afară !

Moise Mărginean sufla greu, cu gura căscată, icnea, se îneca, și cînd își ridica pleoapele, nu i se vedea decît albul turbure al ochilor.

Părintele crezu că poate și-a mai păstrat totuși auzul. Se aplecă și începu să-l strige pe nume, la ureche.

Înțelese îndată că-și pierduse cunoștința. Putea muri din clipă în clipă. Se gîndi că nu avea ce face decît să urmeze povața canoanelor în asemenea împrejurări. De spovedit și de cuminecat nu mai putea fi vorbă. I-a dat

dezlegarea rînduită în asemenea cazuri. Apoi chemă pe gazde. Ei intrară cu privirile înspăimîntate, țintă la preot.

— Prea tîrziu — zise el, și lăasă să-i cadă neputincios brațul ridicat. — Nu i-am putut da sfintele taine. Nu mai este la sine.

— Nu, căci nici nu mai aude, vorbi omul.

— Mare păcat că l-ați lăsat pînă acum negrijit.

— Eu am zis destul să cheme pe sfinția-ta, vorbi femeia, frîngîndu-și cu deznădejde mîinile.

— Parcă eu n-am voit? Dar dumnealui n-a vrut, spunea că mai este vreme și mă temeam că l-oi aduce pe părintele și nu va voi să se spovedească.

— Acum i-am dat dezlegare. Tot ce mai pot face e să-i slujesc și maslu. Aveți niște untdelemn în casă?

— Avem, cum să nu, răspunse repede Ana, mai înviorată.

— Adă repede un blid cu făină de grîu și untdelemn într-un păhărel.

Se mai dezmorți din înlemnirea lui și bărbatul. Adu-seră în grabă cele trebuincioase, și părintele Andrei începu slujba pe scurt, cum e rînduiala în primejdie de moarte.

Cînd începu să-l ungă cu untdelemn pe frunte, pe barbă, pe urechi, pe piept, pe mîni, pe picioare, tot spunînd rugăciunile rînduite, de șapte ori, bolnavul păru că se mai liniștește. Dar ce groază întră în părintele, care mai văzuse destule! În pat, sub țol, nu mai era decît un schelet de copil. Așa scăzuse în zilele din urmă. Se uitau înfricați și cei doi soți, care nu-l priviseră niciodată mai de aproape pe bolnav. Totuși rugăciunile, liniștea bătrînului, parcă le dădu un strop de putere.

Dar nu isprăvi bine preotul, și Moise reîncepu să se zvîrcolească și să horcăie, respirînd din ce în ce mai greu.

— Să-l privegheați — zise părintele, gata de plecare. — Să nu-l lăsați singur. Dacă s-ar întîmpla să mai trăiască pînă dimineată și să-și revină la cunoștință, să mă chemați îndată. Poate se milostivește Dumnezeu de el, și-i face parte de spovedanie și de sfînta cuminecare.

— Ar putea să-și mai vină la sine? întrebă, oarecum înfiorat, Vasile.

— Se mai întâmplă ! Poate-i ajută Dumnezeu. Noapte-bună !

— Noapte-bună, părinte, și iertați, zise femeia.

Vasile ieși cu preotul pînă la portiță și voi să-l însoțească pîn-acasă.

— Nu, dragul meu, nu-i de lipsă. Întoarce-te în casă. În toată clipa-i poate zbura sufletul, și se cade ca fiul său să fie lîngă el.

Pînă în crepatul zorilor, bolnavul se zbatu între viață și moarte. Cînd începură a se lumina măiestritele frunze de gheață de la ferești, Moise deschise ochii, privi în jur, oftă din adînc și șopti :

— Stîngeți lampa !

Abia atunci își luară sama că uitaseră lampa aprinsă toată noaptea.

— Stîngeți lampa, că-mi cade lumina pe ochi și nu pot dormi, se auzi aceeași șoptă.

Vasile trase feștila și suflă în flacăra. Nu peste mult se auzi respirația regulată a bolnavului.

Bărbatul și femeia priviră unul la altul și își făcură cruce.

— Doamne, mulțămescu-ți ! răsuflă omul.

Rămase să vegheze singur, lîngă luminița de ceară aprinsă. Ana trecu în tindă să închidă un ochi. Stînd pe laviță, Vasile începu să moțăie, apoi adormi și el, cu capul răzimat de căpățîiul de la patul lui tată-său.

Cînd se trezi era ziua albă. Bolnavul dormea adînc, respirînd regulat. Auzi pe slugă mînînd vitele la adăpat. «Va trebui să fie cătră nouă ceasuri», își zise Vasile. Buimăcit, ieși în curte, și, în gerul tare, se trezi numai-decît. Se duse la grămada de lemne și începu să crape niște butuci.

Ana se trezi și ea și ieși, în mîină cu o trocuță plină de cururuz auriu ; se duse la coteș și o vărsă în troaca porcilor, care, de cînd se pusese gerul, mîncău de stîngeau. Cînd se întoarse în casă, în tindă, i se păru că aude pe cineva vorbind în odaia din nainte. Cînd deschise ușa, auzi lămurit :

— Vasile, tu ești ?

Vocea era mai deslușită, mai puternică decît azi-noapte.

— Nu-i Vasile, sînt eu, Ana, tată. Ți-i mai bine ?

— Să vie Vasile !

Ana ieși în ușa tinzii și-și chemă bărbatul.

— Vino repede că s-a trezit și te cheamă.

Omul lăsă securea împlîntată în trupina pe care se năcăjise s-o spargă, intră în casă și se apropie de lavița pe care zăcea bătrînul.

— Mulțămită lui Dumnezeu, văd că ești mai bine, tată !

— A venit Floare ? întrebă bolnavul cu ochii împăienjeniți.

— Nu, n-a venit. N-am chemat-o. A fost alaltăieri aici.

— Trimite să vie acum îndată.

Cînd ieși în curte, sluga se întorcea cu vitele de la adăpat. În aceeași clipă îl văzu și pe Gheorghe ieșind din poiată.

— Ascultă, Gheorghe, du-te repede după Floare. O cheamă tata. Azi-noapte i-a fost tare rău. Credeam că moare. Am adus și pe popa. Și, cînd te înapoiezi, intră și pe la părintele și roagă-l să mai ostenească o dată pînă la noi. Așa mi-a spus, că dacă tata se trezește din leșin, să-l chem iar. Asară nu l-a putut cîmîneca.

Flăcăul închise portița, fără să pară mișcat de boala bătrînului. Și cum, pînă la mătușă-sa, trecea pe la poarta preotului, se gîndi că ar fi mai bine să-i spună acum. Așa că părintele ajunsese la bolnav înaintea lui și a Floarei.

Vasile intră iarăși la bolnav și-i spuse că a venit părintele. Vorbea din ușa deschisă spre tindă, unde aștepta preotul.

Din odaia din nainte se auzi o tusă uscată, apoi răspunsul sec al lui Moise :

— N-am chemat pe popa, ci pe fata mea, pe Floare. Să vie Floare.

— S-a dus Gheorghe după ea, dar încă n-au sosit.

— Atunci aștept pînă vine.

— Dar părintele ?

— Să aștepte și dumnealui, că mai am încă de rînduit cu oamenii.

«E curată minune ! se ciudi Vasile : vorbește cu glasul lui obișnuit, de dinainte de boală... De unde i-au mai venit puterile ? Poate din maslul de-asa ră...»

Din prag, omul se întoarse, zăpăcit și rușinat, cu fața spre preot.

— Nu-i nimic, o să aștept... răspunse preotul, liniștit. Dar pe frunte i se puse un nor greu de îngrijorare.

Lelea Ana îl pofti lângă cuptor, îi puse un scaun și oftă.

— Mai are încă de rînduit cu oamenii ! Doamne sfinte ! Un om în gura morții !...

— De ! Ce să facem ? Sînt tot soiul de oameni în lumea asta ! răspunse părintele.

Nu peste mult sosită Gheorghe și Floare. Vasile intra cu soru-sa în odaia din nainte.

Floare era o femeie ca la patruzeci și șase-patruzeci și șapte de ani, dar după înfățișare i-ai fi dat șizeci. Dădu bună-dimineata, se duse la părintele Andrei și-i sărută mîna.

— Sfinția-voastră ați isprăvit ? întrebă femeia, cu vocea scăzută.

— Încă nu !

— Să poftiți să intrați dumneavoastră întii, să-l grijiți. Mi-a spus Gheorghe că azi-noapte nu era la sine și nu l-ați putut spovedi și cumineca.

— Așa este, dar bătrînul te poștește pe tine întii.

— Nu ! Vă rog să între sfinția-voastră, nu cumva să-i vie iar leșin și să nu se poată griji nici acum. Mie nu poate avea nu știu ce să-mi mai spuie.

— Să nu-l supărăm. E la marginea mormîntului. Vîia din urmă a celor ce mor trebuie împlinită.

Floare se uită la frate-său. Vasile insistă și el pe lângă preot, dar numai cu jumătate gura.

— Bine. Întreabă-l pe bolnav, spuse preotul.

Vasile crăpă ușa camerei din față.

— Tată, a sosit Floare, dar și ea zice că-i mai bine să te grijești mai întii, să nu-l facem pe părintele să aștepte.

— Să între Floare singură, se auzi vocea aspră a bătrînului, glasul lui de dinainte de boală, încît se mirară cei de față.

— Poate i-a folosit maslul, părinte, zise Vasile.

— Să deie Dumnezeu !

Preotul privi la trupul uscat, la fața cenușie a Floarei, care porni spre camera din nainte. «E prea trecută pentru vrîsta ei și pentru un trai îndestulat de oameni frunțași», își zise părintele. O semnare atotcوتropitoare se desprindea nu numai din ochii-i spălăciți, din obrazul-i cenușiu, plin de crețuri, ci și din vocea-i blîndă. Resemnarea întipărită pe fața Floarei nu era de azi de ieri, ci de mulți ani, și încremenise în ființa ei după ce Floare intrase — întîi cu disperare, apoi cu puterea obișnuinței — în rîndul femeilor măritate, purtîndu-și cu vitejie crucea vieții. Născuse vreo cinci copii, îngrijise cu hărnicie de trebile gospodărești ale casei, ajutasese la sporirea averii, își păstrase neștirbită cîntea, își crescuse bine copiii, se purtase cu supunere față de bărbat, își ținuse locul cu vrednicie între femeile frunțașe ale satului. Totuși, părintele Andrei privi trist în urma ei, și tristețea îi rămase multă vreme în ochi, și mila, compătimirea — în inimă. Da, Moise, bătrînul care murea acum, săvîrșise un greu păcat împotriva fiicei sale, cînd o despărțise așa, pe neașteptate și brutal, de Ion Corbu ! Floare se ofilise încă din primii ani ai căsătoriei, și de-atunci îmbătrînise fără vreme subț pecetea acelei semnări. Dintr-o lungă experiență pastorală și duhovnicească, știa cu cîte jertfe se păstrează și sporesc adeseori averile familiilor frunțașe din sat.

Stăteau și părinții și Gheorghe în tindă, în jurul părintelui Andrei, abia schimbînd cîte-o vorbă și așteptînd să iasă Floare de la bolnav. Dar vremea trecea, și femeia nu mai ieșea.

Ea intrase aproape indiferentă în odaia din nainte. În cameră era căldură mare și aer greu, îmbibat de sudoare. Îi veni întîi un înec, dar se stăpîni și se apropie de pat. Abia acum avu o tresărire, cînd îl văzu cît era de pierit.

— Sînt aicea, tată, am venit.

Bolnavul ridică pleoapele, și ochii stinși, mici și turburi, se ațintiră asupra ei.

— Ți-a fost rău azi-noapte, tată ?

El mișcă capul pe perină.

— Rău. Era să mor, da' n-am putut muri. Nu !
— Nu-și lua ochii de la fată. — N-am putut muri, pentru că aveam ceva pe suflet. Trebuia să-ți spun ceva mai de mult, dar am căzut în leșin fără să-ți spun.

— Spune-mi dar', acum.

— Da, o să-ți spun. Uite ce este, Floare. Când te-ai măritat, eu am fost cam zgîrcit cu tine. Nu ți-am dat zestre destulă, cită puteam să-ți dau. Mă gîndeam să-i rămîie lui Gheorghe, să rămîie în neam. Ş-apoi, îmi ziceam că bărbatul tău avea o avere frumoasă.

Vocea-i obosi puțin, și pleoapele i se coborîră.

— Doamne, tată, la ce te gîndești dumneata acum ! Toate acestea au fost foarte demult, și viața ne-a obișnuit cu toate. Nu-ți mai face dumneata gînduri pentru asta ! Am avut ce ne-a trebuit și am mai și sporit averea.

— Ba-mi fac gînduri, spuse bătrînul, ridicînd din nou pleoapele. Trebuia să-ți mai dau două locuri, pe cel din Răstoci și pe cel din Capul Dealului. Mă și hotărîsem întîi să ți le dau, dar pe urmă iar m-am răzgîndit. Sînt patru iugăre laolaltă.

— Lasă-le la pustia locuri, nu te mai gîndi. Am trăit și fără ele, am avut unde să lucrăm.

— Ați avut, nu zic ba, dar ce nu ți-am dat atunci, îți dau acum. Pentru asta te-am chemat.

Femeia avu o mișcare de ferire, de îndepărtare de patul bătrînului.

— Nu, tată, nu ! Nu-mi mai trebuie nici un loc ! S-ar supăra Vasile, și nu vreau pentru nimic în lume să ne vină ceartă pentru locurile acelea. E mai bine să-i rămîină tot ce mai ai lui Vasile. Pentru mine, de-acuma...

Și ea făcu cu dreapta un gest care spunea : «Pentru mine de-acuma nu mai au nici-o importanță locurile acelea, căci mie nu-mi mai trebuie nimic !»

Bolnavul parcă prinse ceva din semnificația gestului.

— Ba da, ți le dau ! Trebuie să ți le dau ! Poate vei avea și tu o mîngîiere... Ai trecut și tu prin destule năcazuri.

Floare făcu același gest.

— Mie nu-mi mai trebuie nimic. Nu vreau să mă cert cu frate-meu, acum, la bătrînețe, pentru avere. Lasă-i lui tot.

Bolnavul încercă să-și ridice capul de pe perină, dar nu reuși. Răsufliă din greu și zise :

— Ți le dau ! Și așa averea neamului nostru va crește mult. Nepotul, Gheorghe, se va însura cu Safta Olarului. Ți le dau.

Floare venea rar, de două-trei ori pe an, la casa părintească. Ea nu auzise nici un zvon în legătură cu Safta Olarului. Dimpotrivă, știa ce știa tot satul : că Gheorghe se are bine cu Sora Corbului, de mai multă vreme. Și vedea cu simpatie, cu un fel de mulțumire și chiar cu recunoștință față de soartă, apropierea celor doi tineri. De aceea fata fu foarte mirată :

— Cu Safta Olarului ?! Nu mi-a spus nimeni nimic, n-am auzit nimic.

— Se va însura cu ea. Safta e singură la părinți, și are avere bună.

Floare simți un junghi ascuțit în inima ei vestejită, și un îngheț îi năvăli în mădulare.

— Vai, tată, oftă ea revoltată, nu te mai schimbi nici acum ! Tot dumneata ai rămas !

Bolnavul păru a nu o auzi și continuă :

— Cu Vasile sîntem îmțăleși demult. A și fost pe la noi, de cîteva zile — nu mai știu cîte —, Năstase Crețu, cu vorbe de la ai Olarului. Așa că averea neamului nostru va crește, și tu-ți iei, din primăvară, locurile în stăpînire.

Revolta ei creștea involuntar, și privirile cenușii, stinse, începură să se aprindă.

— Stai pe loc, tată, și nu mai lua nici o hotărîre nouă. Cine-a hotărît căsătoria asta ?

— Eu cu Vasile, cu tată-său !

— Dar nu fratele meu se însoară, ci ficiorul lui ! El ce zice ? El vrea ?

— Trebuie să vrea ! răspunse întăritat bătrînul.

— Dar după cît știu eu, și știu bine, Gheorghe vrea să ia pe Sora Corbului.

Fruntea galbenă a bătrînului se încreți și se umplu de sudoare, ochii mici se ascunseră, răi, în fundul capului.

— N-o va lua pe Sora ! Acum cheamă-l pe fratele tău.

— Să nu vie părintele mai întîi ?

— Nu, nu ! Să vie Vasile, și rămii și tu aici. Vreau să-i spun de locuri !

— Dacă pomenești de ele, eu plec.

Bolnavul îi aruncă însă o privire în care era și umilință și implorare, încît Floare rămase lângă el și după ce intră fratele ei.

— Uite ce-i, Vasile — începu grăbit bolnavul, căci răsufllarea i se îngreua și nădușeala îl copleșea tot mai mult. — Azi-noapte a venit moartea să mă ducă, dar n-a putut. A stat holbată lângă pat, mi-a făcut sămn cu gheara, m-a luat de mină, dar eu m-am prins de marginile patului și nu m-am lăsat să mă ducă.

Vasile își aminti că, într-adevăr, într-un rînd, în vreme ce horcăia adînc azi-noapte, se încleștase cu minile-i slabe așa de tare de marginile patului, încît nu i le putuse descleșta pînă ce nu se muiară ele de bună voie. Îl zgudui un fior, și privi pe furîș la soru-sa.

— N-am putu muri, că aveam pe suflet două lucruri neîmplinite. Unul i l-am spus Floarei, și ți-l spun și ție în fața ei. Îi mai dau ca zestre locul din Răstoci și cel din Capul Dealului. Mă hotărisem încă atunci, la cununie, să i le dau, dar apoi m-am răzgîndit. Acum i le dau ei pe vecie. Să le ia în folosință. Ai înțales ?

— Înțales, tată, și așa o să fac, răspunse omul, cam răgușit.

— Nu le vreau, Vasile ! — țipă Floare. — Nu vreau să ne certăm pentru avere, acum, la bătrînețe. I-am spus tatii, și-ți spun și ție. Las' să rămînă aici toată averea ! Ce folos mai am eu de locurile acelea acum ?

— Nu ! Rămîne cum am hotărit, — vorbi bătrînul, văzînd că Vasile tace. — Tu, fiul meu, îți însori ficiorul cu Safta Olarului, și averea neamului va crește destul. Va fi cel dintîi neam din Broșteni. Și acum vin la lucrul de-al doilea. Tu, Floare, poți ieși acum !

Vasile aruncă o privire rugătoare la Floare, ca și cînd i-ar fi spus să nu-l lase singur cu bătrînul. Privirile îi erau turburi.

— I-am spus tatii să nu se amestece și în căsătoria asta — oftă Floare. — I-am spus că Gheorghe stă bine cu Sora Corbului.

Ochii bătrînului se ațintiră asupra lui.

— E chiar așa, tată — își luă curaj Vasile. — Mi-a spus și mie nevasta.

— Păi, ăsta-i lucrul de-al doilea pentru care nu pot muri. Dacă ar fi cununați, aş muri liniștit. Și tu, fătul meu, trebuie să-mi ajuți să pot muri liniștit.

Vorbi cu glas rece, scîrțîitor. În ochii lui, pe față, începură a se arăta semnele de azi-noapte. Horcăitul din piept începu din nou, și răsufierea i se făcea tot mai aspră.

Își ridică cu greu o mîină și făcu semn fetei sale să iasă.

— Să nu-ți faci păcate, Vasile ! țipă Floare, uitînd unde se află.

— Ieși acum ! Cu tine am isprăvit ! șuieră bolnavul. Femeia ieși îngrozită în tindă.

— Jură-mi că faci nunta lui Gheorghe cu Safta Olarului, zise bătrînul cu ochii holbați, gîfîind.

— Cum să jur, tată ?! Gheorghe e ficior, nu-i fată. El e singurul moștenitor.

Bolnavul făcu o supremă efortare să-și deschidă pleoapele. O privire îngrozitoare căzu asupra lui Vasile.

— Jură, ori te blăstăm cu limbă de moarte ! Iar a venit, e lîngă mine, adaose el, încercînd să se înțepească iar cu degetele uscate și noduroase de marginile patului.

Feciorul îngheță și limba i se mișcă cu greu în gură, ca și cînd i-ar fi fost de lemn.

— Iată jur, dacă-mi ceri dumneata.

Apoi dădu năvală să-l cheme pe popa, uitînd să se repeadă și să aprindă luminița de ceară de pe poliță.

Se auzi și din tindă, prin ușa deschisă, un horcăt prelung ; femeile țipară, și toată lumea năvăli în camera din nainte. Straiul de lînă mai tresăltă o clipă deasupra picioarelor zgîrcite, apoi se întinse liniștea peste scheletul lui Moise Mărginean.

— Tulai, maică ! Nici luminița nu-i aprinsă ! țipă Floare, apoi se repezi să-i dea flacără cu chibritul de pe cutia ce păzea pe poliță, la căpătiul mortului, lîngă colăcelul de ceară galbenă.

O vreme priviră cu toții, înlemniți, la mort. Întru tîrziu, preotul zise :

— Dumnezeu să-l ierte și să-l hodinească.

Ridică mina dreaptă și făcu o cruce peste mort.

— Să-l ierte Dumnezeu, răspunseră cei din odaie, cu vocile schimbate.

Și iar se făcu liniște grea și lungă. Apoi, deodată, izbucni plînsul și tînguital Floarei :

— Nu trebuia să-l ascultăm ! Trebuia să între întii părintele, să-l grijască.

— Nu poți împărtăși pe nimeni fără voia lui, nevastă ! Și apoi, nu poți trece peste voința din urmă a muribundului.

Vocea părintelui era grea de supărare.

— Și acum... acum ce va fi cu dumnealui ? hohotea fata.

— Toți sîntem în mîna lui Dumnezeu ! El ne știe și ne va judeca pe toți. Apoi, eu am făcut încă azi-noapte ce s-a putut. I-am dat dezlegare și i-am slujit maslul. Să ne încredem în milostivirea lui Dumnezeu. Ce pare cu neputință la oameni, e cu putință la el !

Floare se mai liniște, auzind că i s-a făcut maslu.

Apoi, toți începură a spune cîte o vorbă. Numai Vasile Mărginean privea mut la florile de gheață de pe geam, cu fața întoarsă de la patul tatălui său.

VIII

Sîmbătă, de vecernie, începură să sune clopotele de la biserica din Broșteni. La vecernia de sîmbătă nu venea decît preotul, diacul, crîsnicul și vreo douăzeci-treizeci de bătrîne. Clopotarul, de obicei, cînt ce isprăvea de tras, cobora din turn și pleca în drumul lui, care sîmbătă sara era de obicei la crîsmă. Acum venise și el în biserică, și prin rîndurile bătrînelor se făcu o mișcare : cap se apleca spre cap, niște capete mari cînt ciubărașele, căci toate erau îmbrobodite în mari și groase năfrâmi de lînă neagră, date adînc pe față, încît la unele nu se mai vedeau decît

ochii și nasul, — și șopotul se înfiripă de la una la alta, după ce porni de la două sau trei care auziseră, înainte de-a veni la biserică, despre moartea lui Moise Mărginean.

Clopotarul Ilarie trecu cu un aer important printre ele, și intră în scaunul primului-epitrop, din fața altarului, la dreapta. Își pusese o mască misterioasă, căci el nu bănuia că bătrânele știu pentru ce a rămas și el la vecernie. Din ținuta lui, din privirile pe care le arunca uneori asupra credincioaselor din tinda bisericii, se vedea bine că azi se considera o persoană însemnată, avînd să vestească, îndată după vecernie, nu o moarte oarecare, ci moartea unui fruntaș al satului. Se părea că pe umerii lui apăsau de pe acum toate cinstirile de care va avea parte cu prilejul acestei înmormîntări: rachiu de trei ori la zi, colaci tot așa de mari ca ai diacului, traistă nouă cu baieră frumos chindesită, merindare mare în care va fi lumînarea cît o făclie, și pomana — în fruntea mesei îndată lîngă crîsnicul. Pe deasupra, cînd, în dulcele Crăciunului, își va aduna simbria din sat, în loc de un cop* de grăunți de cucuruz, de la Mărgineanu va lua cîte-o ferdelă**. Avu o tresărire a capului și privi peste umăr la bătrîne: era să uite priveghiul de două nopți, cu sticlele cu rachiu pe masă.

Cît ce preotul și diacul isprăviră cu vecernia, clopotarul își luă căciula, trecu printre femeile din tindă fără să se uite la careva, și se urcă în turn.

Întîi boncăni clopotul cel mare, singur, trimițînd peste sat valurile grele de armonie ale aramei în care era topit mult argint — cum spunea Ilarie. Valurile curgeau parcă mai repede și mai sonor prin văzduhul înghețat. În cîteva clipe tot satul putu ști că a murit un om bătrîn. — Cînd se trăgea întîi clopotul mijlociu, era semn că a murit un bărbat sau o muiere, un fecior sau o fată-mare, iar de se auzea întîi singur tingilingul clopotului celui de-al treilea, se știa că mortul era un copil sau o copilă. — Cum bîng-bangul clopotului mare pornea me-

* Litrul vechi.

** Măsură de douăzeci litri.

reu din turn și nu se mai isprăvea, și cum, isprăvindu-se tîrziu, începu din nou, după o pauză, și după alta, tot atît de depărtată, melodia lui umplu văzduhul și a treia oară, se putut ști că a murit un bătrîn dintre fruntașii satului.

Bătrînele, cu tot gerul, se opriră înaintea bisericii, îmbrăcate în cojocițe, cu mîneci lungi, cu mîinile una-ntr-alta, cu nasurile vinete, cu ochi iscoditori.

Vorbiră despre mort, pînă coborî Ilarie din turn și veni între ele. Prea puțin știau încă despre felul cum a murit Moise-a Mărgineanului și voiau să mai afle cîte ceva de la clopotar. Dar ele, știind felul clopotarului, se făcură a nu ști nimic, pentru a mai putea afla cîte ceva de la el.

Iacătă că a mai plecat unul după bureți, zise el vesel, oprindu-se în mijlocul lor.

Da' cine-a murit, clopotarule ? întrebă, cu gura-ntr-o parte, o babă știrbă.

N-ați auzit nimic ?

Păi, cînd să auzim ?

Moisă, Mois-a Mărgineanului.

Auzi, soro ! Bietul Moisă ! Era bătrîn, nu-i vorbă. Dumnezeu să-l ierte !

— Să-l ierte Dumnezeu ! răspunseră glasurile în cor.

— Păi, a fost bolnav ? N-am auzit pînă acum, vorbi alta.

— Cum să auzi, că bătrînii se trag iarna lîngă vatră ca viezurele-n vizunie, și dacă n-ar mai trebui să-i înmîropăm, n-ar afla nimeni c-au murit. Bolnav ? A fost de mult, vai de capul lui, că ajunsese numai un schelet. De cînd eram eu gata să-i vestesc opustul * !

— Și, cînd a murit ?

— Cînd să moară ? Oamenii isprăviseră cu adăpatul de dimineată a vitelor, și ar fi trebuit să trag încă la amiază clopotele. Da', vezi dumneata, la cei bogați toate merg mai pe-ncetul, ei nu se grăbesc. Pînă să încălzască apa, pînă să-l spele și să-l îmbrace, pînă să-l așaze pe

* Sfîrșitul, după numele ce se dă poruncii de încheiere a slujbelor.

laviță, s-a făcut oțina cea bună. Și așa, am rămas să trag întâia oară după vecernie.

— O fi chinuit ? O fi murit ușor ?

— Păi, dac-a bolit atîta, vezi bine că nu se va fi stîns ușor ! zise altă bătrînă.

Clopotarul privi peste grămadă, cu un aer de superioritate. În loc să răspundă, porni, și tot grupul se mișcă împreună cu el. Omătul, strivit de cizme grele, cînta crud, pe felurite glasuri.

— N-aș putea spune — vorbi clopotarul. — Știu că popa a fost de două ori la el. O dată azi-noapte, și a doua oară azi înainte de adăpatul vitelor. Cine moare ușor nu-l pune pe popa de două ori pe drum.

În larma zăpezii strivite, bătrînele care erau mai departe nu auziră.

— Ce-a spus ? Ce-a spus ? întrebă una de la alta.

În aerul tare, înghețat, priveliștea grupului era ciudată : părea că fiecare trage din țigări nevăzute și sloboade fumul pe nări sau pe gură.

— Auzi-auzi ! De două ori !

— Da, i-a făcut și maslu !

— Poate-a chinuit, săracul de el.

— Va fi chinuit, răspunse clopotarul, căci o dată pentru tot omul vine sura la măsură !

— De, Ilarie, să nu vorbim ! Toți sîntem păcătoși în fața lui Dumnezeu.

— Toți, nu zic nu ! Da' și la Evanghelie spune că greu va intra bogatul întru împărăția ceriurilor. Că mai ușor va intra funia corăbiei prin urechile acului, decît cel avut întru viața veșnică. Asta-i așa ! Asta n-o spun eu, ci a spus-o Domnul nostru Isus Hristos.

Se făcu liniște, și numai cîntecul ce se ridica din scrișnirea zăpezii se auzea.

— Ce-i cu neputință la om, e cu puțință la Dumnezeu, zise întru tîrziu o bătrînă.

— Asta-i așa ! Dar dacă a fost popa de două ori la el, nu-i sămn bun.

— De unde știi dumneata ?

— Mi-a spus sluga lor, Culița. Dimineața l-a înfruntat stăpînul său că nu l-a aflat acasă nici pe el, nici

pe ficior, pe Gheorghe, azi-noapte, și-a trebuit să-l lase pe bătrîn numai cu lelea Ana, și să meargă el după popa.

Mai multe părechi de ochi clipiră și se priviră. Toate bătrînele aflaseră pînă la vremea asta de cei doi feciori bătuți noaptea trecută, iar la unele ajunsese și zvonul că Gheorghe-a Mărgineanului era bătăușul. Acum, în ce spunea clopotarul, văzură adevărarea zvonului. Dacă-a fost și sluga cu el, se înțelegea mai ușor cum a putut bate pe doi inși.

— Nu-i lucru curat, începu iar clopotarul, ca în noaptea în care moșul trage să moară, nepotul să slujească în bătaie pe alții.

— Ai auzit și dumneata ?

— Păi cum să nu aud ? Tot satul vuiuște.

— Da, însă nu se știe de bună samă cine i-a bătut, vorbi alta. Cei bătuți n-au vrut să spuie nume.

— Ba se știe, și se știe și din ce pricină. Cei doi zvoniră în sat că Gheorghe și Sora Corbului se cunună în dulce, fiindcă la șazătoarea de la văduva Nastasia au ieșit în tindă. Însă ei ieșiseră pentru altceva. Avea Gheorghe un năcaz pe care trebuia să-l spuie.

Bătrîna care vorbi era oleacă de rudenie cu neamul Mărgineanului.

— De, își putea alege altă vreme să-i bată, nu cînd moșu-său își trăgea sufletul.

— Poate n-o fi știut ficiorul... Bătrînul bolește de mult. Și ce-ai vrea dumneata ? Ca tinării să păzească cu săptămîinile și lunile cînd își dau duhul cei bătrîni ? Păi, e lege de cîndu-i lumea, că viața nu stă pe loc, ci curge mereu. Tineretul își vede de cărările lui, filosofă aceeași bătrîna.

— Dar ascultă, Ilarie, întrebă alta, dacă-a fost și sluga cu el, i-a ajutat și el, nu-i așa ?

— La ce să-i ajute ?

— Să-i bată pe cei doi. Oricum, nu-i lucru ușor. E voinic Gheorghe, dar nici cei bătuți nu-s de lepădat !

— L-am întrebat pe Culița și eu. Dar el s-a mirat, nici nu auzise încă nimic de bătaie.

— Ei, parcă cineva intră de bună voie în încurcături de-acestea ? Cum să-ți spuie ?

Clopotarul tăcu o vreme, aruncînd o privire dispreţuitoare asupra femeilor. Apoi, ridicîndu-şi un deget la căciula mare, rotată, cam roasă :

— Am şi eu glagorie aici, ce crezi dumneata ? Dar l-am strîns cu uşa pînă s-a jurat că nu ştie nimic de bătaie. Cum să ştie, cînd el azi-noapte a fost la văduva Anica Surdului ?

Bătrînele strîmbară din nas scandalizate.

— Acum, în postul Crăciunului ?! se miră una.

— Păi ce-i dacă-i în post ? Culiţa n-a mers la văduva pentru ce gîndeşti dumneata, ci pentru că în dulcele ce vine se vor cununa. Au oamenii multe de pus la cale, şi destule griji, că nu-i împulzesc boii în poiată, nici oile în curte.

Grupul se mişca încet, coborînd de pe dealul de la marginea satului, unde era biserica. Ajunsese în sat, şi cum bătrînele cele mai multe erau de pe uliţele de-aici, începură să-şi zică bună-sara şi să se împrăştie.

Vreo zece, care locuiau mai departe, însoţiră încă o vreme pe clopotar, care mergea pe uliţa Cîmpşorului, la casa mortului.

— Se poate şi să fi murit greu, cum zici dumneata, clopotarule. Cînd îmi aduc aminte cum a stricat căsătoria Floarei, şi pentru ce, şi azi mă furnică prin spate. Avuţia ca avuţia, dar lăcomia este ceea ce-i mai urît în faţa lui Dumnezeu.

— De ! Şi a lăcomit şi pe patul de boală. Mi-a spus siuga, Culiţa, că numai cu cîteva zile înainte a fost la ei cu vorbe de la ai Olarului, pentru Safta lor, Năstase Creţu, şi că meşul atunci a gustat cel din urmă păhar de vin în viaţa lui. Păharul de vin lui i l-a dat Vasile să i-l ducă. Apoi ştie tot satul că Gheorghe şi-a pus ochii pe Sora Corbului, nu pe Safta.

Vestea produse o mişcare între femei. Încă nu auziseră de peţitul lui Năstase. Nici nu fusese, de altfel, peţit în toată legea, ci numai o pipăire a terenului.

— Safta ! D-apoi Safta stă să-l întrecă cu anii pe Gheorghe ! zise o bătrînă, iar alta adaose în grabă :

— Şi nu-i nici nu ştiu ce chip de fată !

— A fost ea, la vremea ei, pe la optsprezece-nouăsprezece ani. Dar a ales mereu, parcă ar fi așteptat pe feciorul grofului, vorbi a treia.

— Ba eu cred că a așteptat să vie Gheorghe din armată, zise clopotarul. Căci tare le mai arde și Olăreștilor să se încuscreze cu neamurile cele mai de frunte.

Cînd ici, cînd colo, se desprindea din grup cîte-o femeie, pînă ce clopotarul Ilarie rămase singur în drumul către casa mortului.

De la bătrînele care au fost la vecernie și au vorbit eu clopotarul, ca și dintr-alte izvoare, porniră în sat știri în legătură cu moartea lui Moise Mărginean, cu drumul lui Năstase Crețu în legătură cu Safta Olarului, cu bătaia celor doi feciori. Ba se auzise și despre cele două locuri pe care Moise i le-a mai dat fetei, lui Floare, ca zestre.

Ca de obicei, știrile treceau sporite de la o casă la alta, și, pînă sara tîrziu, prin casele gospodariilor se pătura auzi vești și păreri ca acestea :

— A murit greu. Că-l apăsau pe suflet păcate mari. Nu s-a mai spovedit de zece ani !

— Ba io cred că nici de douăzeci.

— Și nici pe la biserică nu-l prea vedeai. Avea strana lui, dar tot intra mai de multe ori în ea Vasile, feciorul.

— Și ce gură spurcată avea ! Sudalme ca din gura lui nu se auzeau decît de la șpanul grofului.

— Da' zice că popa a apucat să-i facă maslu.

— Maslu-i puțin lucru cînd cineva nu și-a spovedit întîi păcatele și nu a căpătat iertare.

— Fiecare are parte de ceea ce-l face viața vrednic. Cine știe ce fapte rele n-o mai fi avut afară de cele cunoscute. Căci mulți îngroapă în ei, ca într-un mormînt, fărădelegi ascunse, neștiute decît de ei, și pe urmă, în prag de moarte, vine ghiavolul și le pecetluiește gura !

— Ce fărădelegi ? D-apoi în tinerețe n-a fost și el amestecat cu hoții de cai care au păgubit atîta lume ? N-a putut fi dovedit, dar cu ce a cumpărat el, peste vreo zece ani, pămîntul de la Marinca și de la Ionu Boldii ?

— Și pîra acea cu Saveta Dinului cît a ținut ? Șase ani !

— A ținut, dar aici el a avut dreptate, și vinovată că nu s-a lăsat de judecată a fost Saveta.

— Va fi fost, dar ea era un cap de femeie, iar el bărbat. Dacă i-a văzut pornirea și slăbiciunea, trebuia să-i ierte cei zece zloți și s-o lase în plata Domnului, să n-o aducă pînă acolo să plătească, cu cheltuielile, șaizeci, încît a trebuit, vai de ea, să-și vîndă vaca, lăsîndu-și copiii fără un strop de lapte.

— Dar bine, soro, aici de vină a fost Saveta ! Ea nu a voit să se lase de pîră.

— Se lăsa dacă-i ierta Moisa datoria. Făcea un bine și femeii, și o faptă bună pentru sufletul lui, căci nici dreptatea nu-i totdeauna dreaptă. Cei zece zloți i-a bătut pe rînd bărbatul Savetei, ea n-a avut nici un folos după ei, ci numai pagubă. Dar n-a voit bătrînul lacom să-i ierte nici-un bănuț din datorie.

— Măi, tot este un Dumnezeu și-o judecată ! Dacă nici un om ca Moisa n-a putut muri pînă nu a dat încă două locuri Floarei...

— Nu două, ci patru !

— Am auzit că pe cel din Răstoci și pe cel din Capul Dealului.

— Da, și unul în Vilcele, și încă unul în Aluniș. Spun că Vasile, la început, nici nu a voit să audă, dar bătrînul l-a amenințat cu blăstăm, de pe marginea groapei.

— Săraca Floare ! Tot își capătă odată și ea zestrea toată !

— Dar ce folos mai are de ea acum ? Să i-o fi dat cînd a silit-o să se mărite. Baremi atîta bucurie să fi avut !

— Dar și lui Vasile-i va fi greu să-i dea acum locurile. De-atîția ani le-a socotit moșia lui.

— Dacă-și însoară ficiorul cu Safta Olarului, va avea avere destulă.

— Cine știe dacă-l însoară ! Gheorghe parcă e în vorbă cu Sora Corbului.

— Îl însoară, de bună samă. Îndată după sărbători încep strigările.

— Cum să înceapă, cînd Gheorghe a bătut pe cei doi pentru Sora, căci ei stîrniseră vestea că au ieșit în tindă ?!

— Om pornit și firetic și Gheorghe ăsta ! Pe cît pare de molîu, pe-atît de ușor îi sare țandăra.

Pentru asta o să aibă el încă de furcă cu cei bătuți. O să puie mîna pe el la o strîmtoare.

Păi, ce să mai vorbim de mort ? Nu-l putem face nici mai bun, nici mai rău. Să zicem mai bine Dumnezeu să-l ierte și să-l hodiească. A fost și el un om ca toți oamenii, cu slăbiciuni și cu patimi.

— Să-l ierte Dumnezeu ! A avut și părțile lui bune. N-a prădat, n-a împrăștiat ce-a moștenit, ci a sporit. A fost mereu, ca și tată-său, între cei dinții frunțași ai satului.

— De, i-or face o înmormîntare de frunțas, nici nu se poate altfel.

— Zice că-l îngroapă cu trei popi.

— L-or îngropa, că au cu ce.

Așa și într-alte chipuri vorbeau femeile și bărbații în casele lor, în sara aceea de sîmbătă. A doua zi, duminică, se perîndă multă lume să vadă mortul, și poveștile se înmulțiră. Pe unele le porniră ce-i care fuseseră la priveghi.

Numai despre jurămîntul lui Vasile că-și va însura feciorul cu Safta Olarului nu se auzise nimic, nu umbla nici un zvon. Cum-necum, se știa acum că Floare n-a vrut să primească cele două locuri, pentru a nu-l supăra pe frate-său, dar despre ceea ce, se petrecuse între fiu și părinte, după ce bolnavul scosese pe Floare din cameră, nu se putu afla nimic. Vasile închisese în el ca într-un mormînt pecetluit promisiunea făcută cu jurămînt, la amenințarea cu blăstăm a părintelui său.

Numai soru-sa, Floare, bănuia ceva, dar nădăjduia că Vasile i-a urmat sfatul cînd i-a strigat să nu-și încarce sufletul cu păcat.

Nedumerită și neliniștită, ea cuteză să-l întrebe, duminică, ce s-a mai petrecut între el și bătrîn după ce-au rămas singuri. Frate-său o privi pieziș și răspunse îndrjit :

— Ce să se mai întâmple ? N-ai văzut că am ieșit îndată după tine să chem pe popa ? Îl apucaseră iar chinurile morții.

Era adevărat, că abia ajunsese ea în fundul tinzii și izbucnise și Vasile pe ușă. Totuși, nu se putu liniști. Bătrînul luase ca sigură căsătoria lui Gheorghe cu Safta ! Cum o putea socoti sigură ? Și totuși, altfel, credea Floare, tată-său nu i-ar fi dat cele două locuri.

Ea nu spusese nimănui, afară de bărbatu-său, de spori-rea zestrei. Ori pe el, ori pe Vasile, îl va fi scăpat gura să spună ce a rînduit bătrînul cu limbă de moarte. Dar vestea se auzi și în familia Corbu.

Moartea lui Moise Mărginean produse o mare ușurare în familia Corbu. Sora văzu că se limpezește deodată cărarea viitorului. Acum nu se mai frămînta cu gîndul ce vor face, ea și Gheorghe, după Crăciun, cînd iar se vor pune șezătorile. Nu vor mai merge la șezătoare, și astfel va scăpa de înfundătura în care intraseră amîndoi. Căci îi părea cu neputință ca ei doi, după ce făcuseră pasul acela nesocotit, și după ce vorbise satul atîtea verzi-uscate despre ei, ea și Gheorghe să se mai înfățișeze în șezătoare ca doi tineri care nu erau încă decît la primul pas, cînd stăteau de vorbă în fața lumii, și să mai poată trece prin treptele obișnuite. O durea inima că nu mai putea să meargă pe drumul bătut de toți, căci se gîndise mult la fericirea ei cînd va face pe îndelete acest drum. Dacă n-ar fi murit bătrînul.

Ceea ce avea de făcut după sărbători, era o problemă grea și încurcată. Cum își va petrece sările dacă nu putea merge la șezătoare ? Unde se va întîlni cu Gheorghe ? Cum va lămuri satul de situația nefirească în care a ajuns ? Cum să mai știe cineva ce va fi cu ei : se mai căsătoresc, ori nu ?

Acum, cu moartea lui Moise Mărginean, pentru Sora se limpezise drumul : se vor căsători încă în dulcele ce vine, și așa vor închide gura satului, și se vor ști și ei deoparte. Da, era adevărat ! Ea nu se gîndise la o căsătorie atît de grabnică. Nici nu o dorise. Se gîndea la toamna viitoare, să mai aibă vreme să se bucure de viața

de față : și nu de una cu draguț, cu care schimbi o sărutare pe furiș, ci cu unul care-i era ca și logodnic, de vreme ce se va mărita cu el.

O ușoară undă de melancolie i se strecura în suflet cînd se gîndea la asta, dar se risipea grabnic, aducîndu-și aminte din ce înfundătură a ieșit prin moartea bătrînului.

De cînd îl văzuse pe tată-său bucurîndu-se că Gheorghe a bătut pe cei doi feciori pentru că le umbla gura, Sora nu mai stătea la îndoială : taică-său, dacă moare bătrînul, n-o să-i mai pună nici o piedecă la căsătoria cu Gheorghe.

Nu tot așa de limpede era drumul viitorului pentru mamă-sa. La început, și ei i se însenină, și, în ușurarea ce o simți, cînd nora mortului, Ana, trecu pe la ea s-o roage să stărnească pe lîngă bărbat să meargă și el la priveghi, lelea Maria, uitîndu-și tactul de pînă acum, se duse atîta la Ion Corbu, care crăpa lemne la tăietor.

— Mai lasă-le, că tu ai crepat destule, ori vrei să nu mai ai albă de lucru trimie ? zise ea, oprindu-se, cu cojoaica pe umeri, strîngîndu-i aripile lîngă trup.

Omul lucra mai departe.

— Vezi că s-a înărat ! Mai lasă-le la pustia lemne !

Bărbatul se obli și o privi.

— Ai să mi spui ceva, văd eu ! Dă-i drumu.

— A trecut mai înainte pe la noi nora mortului, și te roagă să mergi și tu la priveghi, în ia-sară și mine sară.

Ion Corbu o privi un răstimp, apoi se-apucă să crape lemne mai departe. Femeia așteptă o vreme.

— Ce vorbă să-i trimit ? Tu știi obiceiul : la priveghi merg de obicei vecinii, cei de pe-o uliță și cei care sînt mai de-o samă cu mortul.

— Crede că glumești, răspunse el, neoprindu-se din lucru.

— Păi, socoteam că ar fi bine. Să vadă lumea că neamurile noastre se apropie după moartea bătrînului.

Omul lăsă securea împlîntată într-o trupină, și se obli.

— Să mă duc să-l văd întins pe laviță ? Pe Moisa Mărginean ? Să stau o noapte cu el sub un acoperiș ? Ce vorbă-i asta ? Te credeam mai cu minte, tu femeie !

— Știam eu că ți-i greu, dar îmi ziceam : acum e mort. La moarte se iartă toate.

— Ai fi gândit așa și dacă între Sora și Gheorghe n-ar fi nimic ?

— De, mă gîndeam că-i bine să afle lumea că...

— Dar ce să afle, cînd încă nu-i hotărît nimic ? Îi tăie vorba, cînd nici nu se știe ce va fi ? Cine ți-a spus că eu îmi voi da învoirea la o asemenea căsătorie ? Alta-i să ierți, alta-i să vorbești cu cineva ca și c-un vecin, și alta-i să te înrudești. Alta e, tu muiere, să-ți amesteci singele. Aici trebuie să chibzuiești și să te gîndești bine la neam. Lasă-mă să lucrez, și du-te în casă, că te-ai învinetît toată !

Dar femeia se gîndi : «Tot am început, încaltea s-o duc pînă la capăt. Să nu mai încep o dată mîne ori poi-mîne.»

— Tu ești bărbat și știi mai bine decît mine ce-i de făcut și ce nu. Să zicem că ți-i greu să mergi la priveghi. Însă trimite vorbă Anei.

— Și cum de vine Ana să facă chemările, și nu bărbatu-său, fiul mortului ? Lui i se cade.

— Păi, ea a venit la noi în numele lui. Se temea să vină el. Se temea că dacă te cheamă el, nu te vei duce. De-aceea a trimis pe Ana, căci eu și ea mai umblăm una cu alta.

— Știu că umblați, și rău destul ai făcut.

— Așadar îi trimit vorbă că la priveghi nu poți merge, că mai ai încă de lucrat la cioareci.

— Mai avem, da, răspunse mai îmblînzit bărbatul.

— Acum, la priveghi, rămîne așa cum ai spus. Dar mîne, că-i duminică, și va merge tot satul să vadă mortul și să zică un «Dumnezeu să-l ierte», crezi că poți merge și tu ?

— Nu ! Nu am ce căuta acolo. L-a ierta Dumnezeu dacă va vrea. Știu că n-are să mă asculte pe mine.

Femeia plecă puțin capul.

— Bine, Ioane, fie cum zici tu. Eu nu am să-ți spun ce-i bine și ce-i rău. — Apoi, înălțînd iar capul, semn că de data asta nu se va lăsa bătută, zise, cu vocea energică, hotărîtă : Nu pot crede însă că nu vei veni nici la înmormîntare, poimîine, luni.

— La înmormîntare ?

— Da, la înmormîntare. Dacă mergeai la priveghi, și mîine, să spui și tu un «Dumnezeu să-l ierte», n-ai fi făcut-o pentru bătrîn, ci pentru cei vii. Ar fi ținut toți trei să le faci cinstea asta. Căci cu ei n-ai avut nimic. Dar la înmormîntare se duce omul și la ucigaș, și la un tâlhar. Mergem aducîndu-ne aminte că și noi sîntem muritori.

— Asta o știu eu și îmi aduc aminte și fără să-l văd pe Moisa Mărginean !

— De, va fi tot satul acolo, ca la un om fruntaș. Se va vorbi, dacă numai tu vei lipsi. Se va spune : «Iată ce mai creștin e și Ionu Corbului ! Nu-l iartă pe om nîl plecă moarte !»

— Las' să spună ! răspunse bărbatul, cu vocea mai coborîtă, și plecîndu-se să taie mai departe lemne pe butuc.

— Va fi o înmormîntare cu trei popi. Vine și părințele din Cozla, și cel din Bogatu. Tu-i cunoști bine. Ce vor zice ei cînd vor vedea la înmormîntare pe toți fruntașii satului, și numai tu vei lipsi ?

— Cine ți-a spus că vin și dumnealor ?

— Ana. Fac îngropăciune mare, cu sărăcuste.

Omul nu răspunse în grabă. Cum continua să reteze lemne cu securea, ridică de două ori capul spre ea, și iar îl plecă spre butuc. Cînd îl ridică a treia oară, zise :

— Bine, la înmormîntare am să vin. Dar nu cumva să le treacă prin gînd să mă oprească și la pomană ! Să-i spui Anii din vreme !

Femeia simți din vocea lui că aceasta era hotărîrea lui din urmă, și nu mai insistă.

— Bine, Ioane ! Îi voi trimite vorbă.

Se întoarse în casă cu fața vînată de ger. Sus, în tîmînul înalt, începură să joace cîteva stele.

Puse cojocița pe laviță și se grăbi în jurul mîncării de la foc. Reușise, dar numai în parte, și nu se simțea mulțumită. Dacă reușea detot, drumul căsătoriei fetei s-ar fi văzut mai limpede. N-ar fi crezut că Ion să se împotrivească cu atîta strășnicie ! Dacă mîne s-ar fi vorbit prin sat : «Și Ionu Corbului a fost la priveghi», dacă duminică mulțimea l-ar fi văzut întrînd în casa mortului, dacă l-ar fi auzind spunînd «Dumnezeu să-l ierte», ar fi fost o mare veste pentru sat. Căci toată lumea știa că Ion Corbu nu și-a mai pus piciorul în ograda lui Mărginean de la stricarea căsătoriei cu Floare... Lumea ar fi zis : «Iată, nu numai mumele doresc căsătoria tinărilor, ci și tătînii ! Iată că, cu toate că n-au mai mers la șă-zătoare după ieșitul acela în tindă, tot se însoară !» Și s-ar fi pus dintruna capăt tuturor zvonurilor ! «Da, adevărat, va fi de ajutor și mergerea lui la înmormîntare, în lămurirea situației ! Își spunea lelea Maria. Și acolo, la sărutatul crucii de pe pieptul mortului, va trebui să spună înaintea satului întreg și a celor trei preoți : „Dumnezeu să-l ierte !“. Dar tot nu va fi ca și cînd va fi fost la priveghi, și s-ar fi dus și mîne la mort acasă ! În sfîrșit, bine că l-am putut îndupleca și la atît !»

Tot învîrtînd prin cratiță, simți deodată un val de amărăciune : împotrivirea aceasta amarnică nu putea fi numai pentru rușinea suferită în tinerețe de la bătrîn ! Trebuie că-l doare încă și acum că o pierduse pe Floare ! Și ce n-a făcut ea, o viață de om, s-o uite detot ?

O vreme se simți amărită, apoi iar se întoarse cu gîndul, aducîndu-și aminte de traiul lor împreună, atîția ani, că dîrzenia lui nu putea fi decît din vătămarea grea pe care o suferise de la bătrîn. Feciorul celui dintîi frunțaș al satului !...

Moartea lui Moise Mărginean avea totuși urmări și pentru starea sufletească a lui Ion Corbu. Mai întîi, simți o ușurare, știind că în curînd îl va acoperi pămîntul, și nu-l va mai ști în casa aceea de care i se legaseră, prin Floare, atîtea dulci amintiri. Căci zadarnic nu-i mai avea grija după ce se însurase cu Maria și o iubise pe aceasta. Întîia lui iubire înmugurise și crescuse în jurul Floarei.

De câte ori se plimbase nopțile, așteptînd-o pînă tîrziu, să iasă la porțiță !... De câte ori n-a stat de vorbă cu ea, nu numai la porțiță, ci și în grădină, lângă nucul cel mare, cînd el venea prin fundul grădinii, sărînd gardul !... Și amintirile legate de casa asta rămăseseră stăruitoare în ființa lui, pînă tîrziu, și uneori se mai deșteptau și acum, fără să se mai gîndească la Floare ! Prezența bătrînului acolo era pentru Ion Corbu ca prezența unui strigoi, pe lângă care trebuia să treacă repede, cît se putea de repede.

Acum strigoiul va fi dus în cimitir. Era o mare ușurare pentru Ion Corbu.

În al doilea rînd, de cînd îi spusese nevasta noutățile în legătură cu Sora, el s-a gîndit mult la combinația aceasta de căsătorie. Inima o respingea mereu, dar rațiunea lui lucra. Gheorghe, de data asta, era cea mai bună partidă din sat, nu mai încăpea nici o îndoială. Un frate și o soră îi muriseră de mici, în vărsat-negru. Era singur la părinți, în vreme ce Sora mai avea un frate și o soră... Apoi, avea dreptate nevastă-sa : feciorul era leit mamă-sa la făptură. Era, la înfățișare, alt neam de om. Dar dacă va semăna la fire ? Maria-i spunea că nici la fire nu seamănă, că nu-i lăcom la avere, că nu e tăcut și închis ca tată-său, ori ca bătrînul Moise, ci e un flăcău văratec, ca mamă-sa. Poate e violent uneori, dar numai cînd e scos din sărite...

«Toate bune — își zicea el de cînd se apucaseră de cusut —, numai să vedem și noi dacă muierea nu greșește. Să ne uităm puțin după el.» Cînd auzise că pentru Sora lui a bătut pe doi inși, fața i s-a luminat. Cine știe, poate să aibă într-adevăr altă fire, să nu fie răsad de-al Mărginenilor.

Toate frămîntările aceste se mai potoliră la vestea morții lui Moise. Acum își dădea sama că piedeca principală în drumul acestei căsătorii se delăturase. Însă de-aici pînă la căsătorie mai este. El nu are nici un motiv să arate lumii că vrea să grăbească această căsătorie. «Mai este vreme !» își spunea tatăl Sorei. Dar tot el recunoștea, în cele din urmă, că și nevastă-sa are dreptate. Satul știa ce relații fuseseră între el și bătrîn, între el și Vasile chiar, pînă de curînd, știa că nu-și mai

pusese piciorul în ograda Mărgineanului din junie, și era bine să dea un semn de apropiere. Vor vedea și alții că-i cu putință o căsătorie a Sorei cu Gheorghe, și gura satului nu va mai avea ce iscodi pe sama celor doi tineri, și se va opri.

De-accea se hotărîse să meargă la înmormîntare. Mai bătu în cumpănă și greutatea venirii celor doi preoți străini, care îl cunoșteau fruntaș al satului și bun-creștin.

IX

Sîmbătă sara rămaseră la cusut numai membrii familiei. De obicei, după ce trăgea clopotul pentru vecernia de duminică, nu se mai lucra, dar cusutul hainelor de sărbători nu era socotit drept lucru obișnuit, ci mai mult ca de clacă, iar claca — muncă în comun, fără plată — era îngăduită și în unele zile de sărbătoare.

Vecinul Nichifor le vorbi ca de-o piedecă firească ce i se ridica în drum : trebuia să meargă la priveghi și în ia-sară și mîne sară, dar luni se va înfățișa și își va lua locul de pe laviță în jurul mesei. Sluga Irimie fu poftit și el la priveghi, să aibă un om de sama lui și Culița, sluga lui Vasile Mărginean, care nu putea lipsi. Irimie stătu o vreme la cumpănă : să meargă, să nu meargă ? Nu-i prea plăcea să umble la înmormîntări, nici la priveghiuri. Nu știa juca în cărți, nu se îmbulzea la rachiul... Ce să facă pînă-n zori, pînă cîntau cocoșii și se împrăștia priveghiul ? Iacă, prilej să mai iasă și el între oameni, să mai audă și el ce povestesc. Dar pentru asta nu se făcea gaură-n cer dacă nu mergea ! Nu-i prea plăcea să audă verzi și uscate.

— Vai de mine, Irimie, dacă te-au poftit, trebuie să te duci, cum nu ! îi zise stăpîna, cînd el o întrebă, cu gura jumătate, ce să facă.

— D-apoi, mai avem de cusut, răspunse el, încercînd să scape.

— Nu mai avem mult. Două-trei sări, și gata.

— Ce-a zice stăpînul ? se mai codi Irimie.

— N-a să zică nimic, mergi liniștit.

Maria Corbu se împăcase, în sfârșit, cu faptul că bărbatul ei va merge la înmormîntare. Tot era un pas făcut, tot era mai mult decît nimica. În schimb, se hotărîse să dea ea semne de mai mare apropiere și-i promisese Anei să vină luni de-cu-noapte să-i ajute la colaci și la fierturile pentru pomană, în vreme ce-i arăta că bărbatul ei nu va putea veni decît la înmormîntare.

Ana rămase supărată oleacă ; luase asupra ei poftirea lui Ion Corbu, în numele bărbatului, deși el nu credea că vine, și fusese de părere că-i mai bine să nu-l cheme. Anei îi veni greu acum să-l înștiințeze pe Vasile, și se mai îmbună numai cînd Maria-i promise că-i va ajuta la cuptor și la oale. Era și aceasta o cinste și un semn de apropiere mai mare între două familii frunțase.

— Of ! S-a nimerit rău — se tînguia Ana. — Azi era prea tîrziu să ne mai apucăm de copt ! De-ar fi murit azi-noapte, era altceva. Iar mîne-i duminică, și, pe lingă asta, toată ziua va fi aici un du-te-vino... să vadă mortul. Așa că rămîn toate pe duminică după miezul nopții și pentru luni dimineața. Îți mulțămesc că vii și tu. Vine, vezi bine, și Floare și cîteva mătuși, dar lucru va fi destul, că-i grabă mare. Cu zilele acestea scurte va trebui să se înceapă prohodul cel mai tîrziu la amiază — spune părintele —, pentru a nu ajunge noaptea cu mortul la groapă. Da, îți mulțămesc și-mi pare bine. Nu-i vorbă, era și mai bine dacă venea și bărbatul tău...

Și Ana porni pe vorbă să nu se mai oprească. Adevărul era că-i era frică cu mortul în casă, îndată ce rămînea singură. Și rămînea destul de des, pentru că Vasile și Gheorghe erau prin sat, să vorbească cu cine-i de vorbit în asemenea împrejurări : cu popa ; cu diacul, căruia trebuia să-i comande un «viers» pentru bătrînul ; cu măsarul, căruia-i duseră măsurile pentru sicriu ; cu groparii, cu care trebuiau să aleagă locul în progadie ; cu crîșmarul, pentru rachiul de la pomană și înmormîntare. Vasile și Gheorghe erau deci prin sat, iar sluga, Culița, avea mereu de lucru cu vitele, cu lemnele. Trebuiau tăiate multe, căci nu se mai stîngea focul două nopți de priveghi.

De altă parte, afară de vecinii și vecinele de mai aproape, încă nu începuseră să vină alții să vadă mortul și să-l ierte, așa că Ana rămânea adeseori singură. Și cât ce rămânea singură, închidea ușa de la odaia din nainte, unde era mortul.

Acum, după ce plecă Maria Corbu, și oamenii ei încă nu se întorseseră de prin sat, fu foarte bucuroasă când îl văzu pe vecinul Nichifor că se și înfățișează la priveghi... Încă nici nu aprinsese lampa în camera cu mortul, fie pentru că nu se întunecase încă detot, fie pentru că se temuse să între singură acolo. Dar luminița de ceară ardea necurmat la căpătii.

— Dumnezeu să-l ierte, zise moș Nichifor, privind la mort.

— Să-l ierte Dumnezeu !

Apoi, ridicînd ochii la gazdă :

— Ce să-i faci !

— N-ai ce-i face ! răspunse gazda.

Vecinul Nichifor se întoarse cu indiferență de la mort.

— Dă-mi un lemnus, Ano, să aprindem lampa.

Femeia se grăbi să-i aducă din tindă cutia cu lemnușe. Bătrînul luă un fir, îl trase cu îndemînare pe cioarec, pe același loc unde mai erau urme de pucioasă, îl aprinse, îl ținu în pumni pînă învie flacăra, și o apropié de feștila lămpii.

— Bărbații sînt încă prin sat ?

— Trebuie să pice îndată, că-s duși de mult.

— Ce să-i faci ! Pînă apucăm subt glie, fiecare om dăm de lucru celor din jurul nostru. Morți, și tot mai avem nevoie de multe ! Eu am venit mai devreme, că mi-a cam slăbit vederea, adaose bătrînul, uitînd că sări de-a rîndul a cusut, în casa lui Ion Corbu, la lumina lămpii.

-- Bine-ai făcut, uncheșule — răspunse cu sinceritate Ana. — De altfel, nu e prea devreme, căci acuș se vor aduna și ceilalți la priveghi. Și-apoi, drept să-ți spun, mi-e cam frică să stau singură cu mortul în casă.

Ieșiră în tindă. În odaie era întinsă masa lungă, adusă din șopron, la care mîncau zilerii vara. Erau lavițe de pe laturi. La mijloc era o ploscă cu rachiu și

păhărele. Lîngă ea, o păreche de cărți de joc slinoase, vechi.

— Cum văd, Vasile a mai dat azi după-amiazi pe-acasă, vorbi bătrînul, pîrînd că numai acum vede ce-i pe masă.

— Cum nu ! Rachiul l-au adus de mult, cu ficiorul, rachiul și nește pachete cu tăbac, și de pipă și de țigări.

— Om cuminte, Vasile, ș-apoi așa-i legea la omul bogat : pe lîngă rachiul, și tăbac, că noaptea e lungă, mai ales acum iarna.

Căută cu priviri sfredelitoare, dar nu află ce căuta.

— Pe gerul ăsta poate-i închina un păhărel de rachiul, moș Nichifore.

— Parcă ți-a ieșit un sfînt din gură, Ano ! Știi ce ger ! Să-nghete vițelul în vacă, nu alta.

Femeia-i umplu păhărelul, și Nichifor închină, făcînd cu capul semn spre mort :

— Dumnezeu să-l ierte !

— Să-l ierte Dumnezeu.

Dădu peste cap păhărelul, apoi iar începu să caute cu ochii.

— Poate-ai vrea nește tăbac, uncheșule ?

— N-ar fi rău, căci al meu chiar acum mi s-a isprăvit.

Ana-i aduse un pachet, și Nichifor își înfundă pipa și o aprinse din cutia de lemnușe pe care o uitase în buzunarul clicinului.

Focul duduia în cuptor, dar ușa nu se închidea bine la pragul dedesubt, și trăgea.

— După cîte bag de samă, nu s-au prea reparat multe pe-aici de cînd n-am mai fost eu pe la voi.

— După ce-or veni toți, o să astup cu un sac. Cam așa e, moșule, dar nu noi sîntem de vină, răspunse Ana cam rușinată.

— Știu, știu. Țla de dincolo a fost de vină — și Nichifor iar făcu din cap către camera din nainte. — Toată viața i-a fost frică să nu sărăcească.

— Fără voia lui, Vasile nu putea face nimic.

— Știu, știu ! De-acum să vedem cui va mai porunci ! Ce ți-i și omul în lumea asta : crede că nu va muri

niciodată ! Hm ! Mi se pare că de-acum va mai asculta și el de altul.

— A fost un om amarnic, Dumnezeu să-l ierte, și-a avut noroc că Vasile nu i-a ieșit din voie. Am răbdat și au trecut toate.

Ana-i mai puse un păhărel. Nichifor îl gustă întâi, apoi îl răsturnă dintr-o zmîncitură pe gît.

— E bine că l-a lăsat mai tare. Pe-un frig ca ăsta... Bun rachiu ! Da, am auzit că a murit greu, și n-ar fi mirare. Greu i-or săpa și groparii mormîntul, că-i pămîntul înghețat cremene ! Da-i adevărat că i-a mai dat lui Floare pămînt ?

— Da, adevărat.

— Acum i-a fost ușor : n-a mai dat dintr-al lui. Dumnezeu să-l ierte, dar cît era de lacom și zgîrcit, să fi putut, și-ar fi luat moșia în spate și ar fi dus-o cu el.

Nu peste mult sosiră Vasile și Gheorghe, și îndată aproape toți cei poftiți la priveghi. Omățul din curte răsună strident subț pașii grei, și cu fiecare intra pe ușă un val de frig.

Ana se duse lîngă mortul care era încă întins pe laviță, îmbrăcat de sărbătoare, și fiecare nou-venit trecea întâi pe la mort.

— Dumnezeu să-l ierte !

— Să-l ierte Dumnezeu.

— Ce să-i faci ?

— N-ai ce-i face.

Foarte puțini se opreau să-l privească. Lucrul de căpetenie era obiceiu, nu mortul. Și se părea iarăși că fiecare era bucuros că nu el era întins pe laviță, ci Moise, Moise Mărginean. Cei ce sosiră la priveghi se strecurară pe rînd din camera din nainte, cu căciulile în mînă. Erau mai mult oameni în vrîstă ; cele două slugi, Culița și Irimie, erau cei mai tineri între ei.

Începură cu toții să vorbească tare, învîrtindu-și căciulile în mînă, apoi, luîndu-se după cel dintîi, a le face vînt pe patul de lîngă vatră. Tropoteau prin colțuri și își frecau palmele, deși nu veniseră de prea departe. Dar afară era un ger cumplit, și stelele, puzderie pe cerul înalt, săreau mereu din locul lor. Se pornise, de la miazănoapte, și o ață subțire de vînt, care n-avea pu-

tere să miște nici o crenguță, nici un fir de pai din streășina gardului, și totuși tăia ca briciul, ardea în obraz, te făcea să-ți simți ochii reci, și pișca vârful urechilor ca și când ar fi înțepat cu ace dese.

— Ce ți-e și cu meșterul ăsta Ilie ! Mi-a făgăduit că în ia-sară avem sicriul gata, am așteptat pîn-acum să-l aducem, cînd colo...

— Toți meșterii-s mincinoși, se grăbi să spună uncheșul Nichifor, bătînd cenușa pipei în palmă și începînd să o umple din nou, din pachetul dat de Ana, și pe care-l uitase la el în buzunar.

— Mincinoși ca mincinoși, dar Ilie ăsta nici nu-i prea priceput — vorbi, mai expert, gazda. — I-am dus la vreme măsurile cuvenite, dar se vede că nu știe croi după măsură. A tăiat scîndurile, le-a încheiat, a început să bată cuiele, cînd colo, o latură mai lungă ca cealaltă. Nu putea s-o răteze, că ieșea sicriul prea scurt, și așa a trebuit să desfacă tot, să taie altă latură. N-am mai putut aștepta, așa că nu-l vom putea pune pe bătrîn în slieru decît dimineată.

— E de mirare c-a greșit — spuse un bătrîn nalt și uscat, care încă nu-și aruncase căciula pe pat. — La multe nu s-o pricepe el meșterul Ilie, dar la sicrie nu-l întrece nimeni. De treizeci de ani el a făcut toate sicriele aici în sat.

— Hm ! Omul sucit mai face năcaz altora și după moarte ! O fi vrut să cruțe Moisă scîndura, și-a mișcat de la măsură mina lui Ilie, cînd să răteze cu firezul, și-a eroit o latură mai scurtă.

Vorbi așa vecinul Pavel Cătană, un gospodar bine legat, ea la sulzei de ani. Vasile nu-l mai auzi, căci se dusesse la cuptor, să mai pună lemne. Cînd se înapoie, luă vorba uncheșul Nichifor :

— Apoi, se mai întîmplă, nepoate, să nu fie gata slierul în sara întîi a morții, și nu trebuie să-ți faci inimă rea pentru atîta lucru. Socot că lui Moisă îi și mai place acolo pe laviță. Lasă-l săracu', să mai creadă că-i acasă încă, și că a adormit greu pe locul unde s-a hodinit de-atîtea ori. Cînd l-om pune în cutia de lemn, va ști numai decît că-i în luntrea care-l va duce pe apa Sîm-

betei. N-ai văzut cum zace el de liniștit pe spate ? I se pare că tot el e stăpînul aici.

Dar lui Vasile nu-i ardea de glumă acum. Se desprinsese de grupul în care era Nichifor, și trecu în camera din nainte să vadă : nu s-a isprăvit luminița de ceară ? — și să o mai desfacă de pe colăcelul galben. Nevastă-sa părăsise mortul, cît ce ieșise ultimul om. Lumînărica mai ardea, dar se apropia de colăcel, și el o lungi, desfășurînd-o, fără a se uita la mort. Văzu apoi că lampa atîrnată de grindă fumega ; se apropie, întinse brațul și coborî feștila. Mișcă lampa să vadă cît petrol mai era, căci nu se zărea bine prin sticla verzie. Era aproape plină.

Vasile Mărginean se apropie de geamul înghețat, cu spatele la mort, și privi întins la frunzele de ferigă albe, zugrăvite pe ochii de fereastră. Un oftat îi scăpă din piept. Iată, a ajuns și ziua asta, să adune pe oameni la priveghiul tatălui său, să se îngrijească de sicriul și groapa bătrînului ! De cîte ori, în scurgerea anilor, nu s-a gîndit că va scăpa odată de bătrîn, care era tot mai sucit cu cît îmbătrînea, și uneori îl punea la grea răbdare și încercare ! Și-acum — o senzație amară, de pustiu, îi umplea sufletul. Tată-său plecase de la ei pentru vecie ! Cum vine asta ? Cum se poate ?

Apoi îi veni în minte greșeala măsurului Ilie, cu sicriul, și simți, aici, cu mortul în casă, o înfiorare. Vasile era, de felul lui, un om superstițios ca o femeie. De felul lui, dar și din truda vieții cu un stăpîn așa de nă-răvaș, cînd tu însuți aștepti să fii stăpîn în casa ta, în moșia ta, cînd uneori căuta semne, ori se lua după semne, să vadă : nu se mai limpezesc zările traiului său ? Se-nțelege, numai în ceasuri grele, cînd bătrînul pornea certe aprinse, îndată ce ieșea oleacă din voia lui.

Acum, privind la ferigele albe de gheață din fereastră, aducîndu-și aminte de greșeala lui Ilie, îi păru deodată că-i un semn rău, și în aceeași clipă se gîndi și cum n-a avut parte de spovedire și cuminecare. Semn rău a fost și acesta, de bună samă, că popa venise de două ori în zadar. Cine știe, va fi murit neîmpăcat cu Dumnezeu !

Dar se legă de împrejurarea că popa i-a făcut maslu și, după cum a spus, i-a dat și dezlegarea din urmă. Dumnezeu e prea-bun și se va fi milostivit de tatăl său ! A avut el scăderi, dar a avut și însușiri bune : a fost harnic și strângător, n-a știut ce-i risipa.

Toată ziua a alergat prin sat după trebile înmormintării, a răspuns de nenumărate ori la aceleași întrebări, a spus mai la fiecare pas : «Să-l ierte Dumnezeu !», când îl întâlneau, în capul gol, trecătorii, — așa că aproape nu avusese vreme să se gândească la taică-său. Acum avea, în sfârșit, vreme să-și dea seama că a murit. «Ce minune și moartea asta !»

Vasile Mărginean era un om de statură mijlocie, cu umerii căzuți, avea o față și o mustată de om bălan, și ochii lui erau albaștri. La înfățișare nu semăna cu tată-său, nici cu mamă-sa, ci cu bunica dinspre mamă, așa spuneau toate rubedeniile. Dar nici în cele suflătoare nu prea semăna, afară doar de pofta de avere și de simțul cruțării, — dar aceste însușiri puteau să nu fie moștenite, ci infiltrate zi cu zi de atitudinea bătrînutului și de aspra lui stăpînire.

Cum stătea și se gîdea în fața ferestrei măiestru înflorată, începu să rîde cu unghia desenul de gheață, ca și cînd ar fi voit să limpezească un ochi prin care să poată privi în ogradă. Deodată i se păru că geamul e atins de o suflare grea, din afară, și auzi un vîjiit prelung în streșina de paie. Se întoarse palid de la fereastră, și cînd dădu cu ochii de mort, îi păru că-și ridicase puțin pleoapa fără gene de pe ochiul stîng. Spernat, dădu năvală spre ușă, cu răsufierea oprită. Apoi, în gîndul că abia va deschide ușa și va fi între oameni, îi mai veni inima la loc, și ieși stăpîn pe sine în tindă, între oameni. Chiar atunci intra Culița, sluga, c-un braț de lemn, și cu el o undă de vînt înghețat. Afară fluiera și șuiera.

— A pornit crivățul, oameni buni, vorbi sluga, punînd brațul de lemn lîngă cuptor.

Nu-i răspunse nimeni. În liniștea ce se făcu pe-o clipă, se auzea șuieratul și vîjiitul cu împletituri a vîntului. Oamenii rămaseră gînditori o vreme.

Vasile Mărginean începu să se încălzească : nu umblase nimeni pe la fereastră, era vîntul care a-nceput să bată ! Poate i s-a părut numai și cu pleoapa aceea : cum s-o mai ridice dacă-i mort ?

Oamenii ședeau acum înșiruiți pe lavițele puse de-a lungul mesei.

— Numai crivățul ne-a mai lipsit, vorbi cineva.

— Iarnă tare, iarnă grea, toate sămnele au prevestit-o, de altfel, zise altul.

— Lăsați-o, oameni buni, să-și facă mendrele ei acum cînd i-i vremea, se amestecă uncheșul Nichifor, umplînd cu rachiu păhărelele din apropiere, din plosca de pe masă.

Jucătorii își continuară jocul cu cărțile acelea ferfeniță, slinoase. Alții stăteau cu coatele pe masă și trăgeau rar din pipe. Alții, din țigări groase, cu hîrtie cafenie, și povesteau.

Lelea Ana luă un sac și-l vîrî subț ușa tinzii, pe subț care se strecura și mai tare ca înainte frigul.

Vasile Mărginean vorbi cu unul și cu altul, închină cu toți un păhărel de rachiu de sufletul mortului, șezu pe-un scaun lîngă cei ce jucau cărți, pînă ce se trezi că iar vedea pleoapa stîngă a mortului mai ridicată. Înfiorat, privi spre ușă, și cu el deodată și alți ochi se întoarseră într-acolo.

— Cine-a închis ușa ? — întrebă bătrînul cel înalt și uscat. — Ușa de la odaia în care zace mortul trebuie lăsată puțin crepată.

Toți dădură din cap și încuviințară.

Feciorul, Gheorghe, se duse și crăpă ușa.

— Vezi, Gheorghe, dacă mai arde lumînarea, zise tatăl.

Gheorghe vîrî capul prin deschizătură.

— Arde, da !

— Ar mai trebui pus și acolo pe foc. Vîntul ăsta pătrunde prin ferești, адаose Vasile.

— Păi, lui Moisa nu-i mai pasă de-acum de ger și de crivăț, spuse un bătrîn cu părul lung și sur, izbind de masă o carte de joc.

— De, el de-acum a intrat în împărăția iernii, vorbi altul.

Aici, între oameni, lui Vasile i se mai risipi pustiul din suflet. Porunci slugii să mai aducă un braț de lemne pentru cuptorul din odaia mortului, și să pună pe foc. Apoi șezu iar, să urmărească jocul și să asculte poveștile oamenilor care făceau larmă destulă. Dar nu prea înțelegea ce spun vecinii, nici cum cîștiga unul sau altul, căci gîndul lui făcea ce făcea, și iar pornea la mort și la moarte. «Iată cum s-a dus, ca și cînd niciodată n-ar fi trăit în lumea asta !»

Apoi, din adîncul ființei sale începu să se ridice un alt fel de amărăciune. Cele două locuri pe care bătrînul i le-a lăsat, cu limbă de moarte, soru-sii, lui Floare ! Sucit om mai era și tată-său ! Dacă a avut de gînd să i le dea, pentru ce nu i le-a dat de cînd s-a măritat ?! Își lua și el de-atunci de-un gînd ! Acum se va obișnui mai greu fără ele. De dat însă trebuie să i le dea, ce să facă ?

Sluga aduse lemnele, umplu cuptorul din odaia mortului, și cînd se întoarse vorbi încurcat :

— Mi se pare că badea Moisa se uită oleacă cu ochiul atîng.

Unii auziră, alții nu.

— Poate-a vrut să vadă dacă-i duci lemne uscate sau verzi, zise cineva.

Unii rîseră.

— Da' nu glumesc defel, zise sluga.

— Poate se uită să vadă pe ce vreme-i, să te trimită să dai de mîncare la vite.

— Știu eu cînd să le dau, mai este un ceas de vreme.

— Apoi, șezînd pe laviță, lîngă Irimie : — Tu te duci să dai mestecături la vite ?

— Nu, în noaptea asta le dă stăpînul.

Vorba aruncată de Culița deșteptă curiozitatea unora dintre cei care nici nu jucau cărți, nici nu fumau, ci povesteau. Se duseră vreo trei, unul după altul, să vadă, și toți întăriră că-i așa cum spusese sluga.

— De, se mai întîmplă, cînd mortului nu i-au fost închiși bine ochii, zise cineva.

— Ba sînt și morți care, pînă nu li se pune coperișul, tot ar vrea să vadă ce se întîmplă în jurul lor. Le mai trece și lor vremea, glumi altul.

Dar pe Vasile Mărginean nu-l mai lăsa junghiul ce i se puse la vorbele slugii : atunci văzu deodată nu numai pleoapa puțin deschisă, ci îi înviară în minte iarăși privirile groaznice ale bătrînului cînd l-a amenințat cu blăstăm dacă nu jură pe ce i-a cerut. Avu senzația că a purtat mereu privirea asta adînc în el, și că acum a izbucnit la suprafață.

— Morții care se mulțămesc cu atîta cît spui tu, sînt ușor de suferit ; mai greu de suferit sînt aceia care și după ce-i astupi subt glie, tot mai vreau să știe ce se petrece pe la ei pe-acasă, se auzi altă glumă, dintr-altă parte.

Vasile auzi gluma, și deși știa că-s vorbe goale, totuși fiorul lui crescui : De ce se legase el cu jurămînt ? Nu putea să-l mai amîne o clipă, căci peste-o clipă bătrînul și-a pierdut cunoștința.

— Ai văzut bine, măi Dumitre ? întrebă întru tîrziu uncheșul Nichifor pe unul din cei trei care intraseră la mort.

— Ce să văd ?

— Pleoapa aceea.

— Văzut, cum nu ! Da' ce-i într-asta ?

— Nu-i nimic, vezi bine, dar trebuie închisă. Altfel se poate ridica și mai sus. Nu te duci să i-o închizi ?

Omul se făcu a nu-l auzi și intră în vorbă cu vecinul.

Uncheșul Nichifor își turnă un păhărel de rachiu, se ridică cu pipa fumegîndă în colțul gurii, făcu semn lui Vasile să vină și el, și se strecură pe deschizătura ușii în camera din nainte, cu gazda după el.

— E chiar așa, zise uncheșul, apropiindu-se de mort.

Foaia de pînză îi alunecase de pe frunte, — foaia tăiată dintr-un val nou și care-i acoperea trupul ; se vede că o mișcase cineva din cei care veniseră la priveghi și-l iertaseră, iar Ana nu bîgase de samă.

Lui Vasile îi păru că trupul e mai lung decît cînd boala în pat, și se miră că n-a băgat de samă pîn-acuma.

Vecinul Nichifor încercă să-i tragă mortului pleoapa la loc, dar se năcăji în zadar : pielea înțepenise, nu se mai mișca.

— Se vede că i s-a deschis pînă i-a fost încă trupul cald. L-au acoperit prea repede cu pînza muierile. Acum

nu se mai poate face nimic, văd eu. Și el trase pînza și-l acoperi pînă peste frunte.

— Nu se poate trage la loc ?

— Nu se mai poate, așa că, și după ce-l veți pune în sicriu, să spui muierilor să-i lase coperit și capul. Nu-i bine ca mortul să-și vadă înmormîntarea și pe cei ce vin să-l dea iertăciuni.

Se întoarseră amîndoi în tindă, la oameni, și nu se mai vorbi despre asta.

Lelea Ana puse acum pe masă blide cu fasole frecată, varză acră, ceapă, sare și pîne. Mai puse și o sită plină cu cartofi copti, și o sticlă cu ulei de simburi de bostan, și furculițe.

Cei de la priveghi se sculară în picioare și ziseră Tatăl Nostru. Apoi șezură pe lavite, și păhărelele cu rachiu se perîndară în trei rînduri pe la fiecare. Oamenii mușcau din feliile de pîne și dădeau băutura peste cap, ștergîndu-și mustățile cu podul minii.

— Dumnezeu să-l ierte și să-l hodiească !

Și Vasile, care umbla cu sticla de la unul la altul, răspundea pe rînd :

-- Să-l ierte Dumnezeu.

Apoi se apucară de mîncat.

Gheorghe aduse urcioare cu vin, pe care le trăsese din bute încă peste zi, și începu să umple paharele de vin. Erau pahare mari, din sticlă groasă, dar la număr nu erau decît șase, și oamenii mai mulți de douăzeci. Le turna pe rînd. Uncheșul Nichifor și încă trei bătrîni rămaseră la rachiu, nevrînd să schimbe băutura.

Vorbeau mulți deodată, cu gura plină, și închinau din pahare, rostind formula rituală. O larmă groasă se înălța în tindă, sfîșiată din cînd în cînd de șuietul vîntului în streășini, în merii dinaintea ferestilor, în streășina lată, de paie, a casei vechi. Mireasmă plăcută, de cartofi copti, plutea caldută în cameră, și miros pîscător de ceapă usturoaie. Băutura, care se închina din belșug, ridica tot mai mare larma, așa că ce povestea unul într-un colț de masă, nu se mai auzea în celalalt.

Lelea Ana păru că învie : se afla acum în treabă, aducînd blide nouă pline, îmbiind, tăind felii mari de pîne.

— Ce să facem ? S-a nimerit să moară în sfântul post !
ofta ea ușor, tot punînd mîncările în fața oamenilor.

— Post ca ista, cu ulei și cu varză acră lîngă fasole,
să tot dea Dumnezeu. Las' că-i bine, nepoată, și-i bună
pomană, spuse un bătrîn înalt și uscat, care mîncea cu
multă poftă.

— Ba ne-ar fi plăcut să fie în dulce, da' ce să facem ?
Cum rînduiește Dumnezeu la fiecare ! Ne-ar fi plăcut să
mai ajungă și dumnealui Crăciunul o dată !

— Nu-l văicăra, nepoată, că de-aici încolo are el
Crăciun mai bun, vorbi alt om. A trecut de la deșărtă-
ciune la viață veșnică, unde nu mai este nici întristare,
nici suspinare.

— Să-l hodinească Dumnezeu, căci zilele din urmă
numai de chin i-au fost.

Cînd isprăviră de mîncat și își aprinseră pipele și
tigările, lelea Ana strînse de pe masă și mătură fărîmă-
turile.

Băutura rămase mai departe pe masă, și priveghiul
continuă.

Culița, sluga, ieși să dea de mîncare mestecături vite-
lor, și merse și Irimie cu el, să vadă ce mestecături știe
face Culिța. Vîntul se înțepeni în ușa deschisă, încît sluga
o trase cu greutate după sine.

Pînă la grajd, care era destul de departe, în fundul
ogrăzii mari, le îngheță mustața subț nas.

— Măi, dar amarnic trage, vorbi Culिța, lăsîndu-se în
dungă împotriva vîntului ce sufla din față.

Crivățul mătura zăpada, care, de ger, se făcuse ușoară
și prăfoasă, cum înghețase înainte de a se așeza destul, și
uneori volbura de zăpadă stătea să-i înece.

— De-o ținea și mîne și poimîne, știu că are badea
Moisă înmormîntare ! zise Irimie, răzbind prin nămeți.

Sus, stelele erau nespus de albe și de strălucitoare, și
mai dese, mai multe ca de obicei, și clipeau repede. Vîn-
tul ridică uneori volbura de zăpadă sus detot, și-atunci
văzduhul se împînzea, apoi iar se limpezea.

Lui Irimie îi plăcură mestecăturile lui Culița : aveau cam aceleași proporții de fin și de paie ca și cele făcute de el.

După ce-i ajută lui Culița să umple cele două rînduri de lese, porniră spre casă, cu vîntul în spate.

— Bine că l-a adunat Dumnezeu — vorbi Culița. — De cînd a început a slăbi rău, era tot în urmele mele. Nimic nu-i mai plăcea ce lucram, încît mă și hotărisem să nu mai rămîn. Dar de cînd a căzut la pat, am avut pace.

— Și așa n-o să mai rămîi, îndrăzni Irimie dup-o clipă de îndoială. Am auzit că te însori. Ce bine-i de tine că ți-ai aflat o văduvă, femeie detreabă !

— Ai auzit și tu ?

— Da, mi-a spus stăpîna. Mă tot îndeamnă să-mi găsesc și eu o femeie.

— Dacă vrei, îți găsești, căci sînt destule.

— Dacă-ăș afla una așa ca a ta !

— Ce să-ți spun ? E detreabă, femeie așăzată și învățată cu năcazul. Da' acum, că a murit bătrînul, poate nu ne luăm în dulcele ăsta, că ne mai trebuie încă multe lucruri. Dar se poate și să ne cununăm. Încă n-am vorbit cu ea, de cînd a murit bătrînul.

Întrară în tindă și își luară locurile, unul lîngă altul, pe laviță.

Uncheșul Nichifor, care povestea în auzul tuturor cînd intrară ei, se opri pînă se așezară și continuă :

— Cum v-am spus, s-au rămășit pe-o ferie de vin că se duce singur în cimitir și aduce o fișie din năframa acățată la bradul celui spînzurat înainte cu o săptămîină.

— Cine s-a rămășit, uncheșule Nichifor, și cine s-a spînzurat ? întrebă, frămîntîndu-se pe locul lui, sluga Culița.

— E o întîmplare de demult, măi băiete. Cel ce a făcut rămășagul a fost unu' Dinu Bîrsan, un mare bețivan, și s-a rămășit cu însuși crîșmarul, care nu mai voia să-i deie de băut. Iar cel îngropat la marginea cimitirului, fără popă și fără cruce, numai cu o prăjină de brad la cap, cum li se pune la ficiorii neînsurați, a fost unu'

de-i ziceau Visa lui Filileș. Un fecior cam prostănac, de care și-a bătut joc o fată.

— Apoi, dacă de el e vorba, e adevărat, vorbi dintr-un colț un bătrîn cu gura știrbă, care-și tot ținea palma după ureche.

— Așa că, puțin înainte de miezul nopții, pleacă el la cimitir și cu doi rumâni, aflați în crîsmă, trimiși de crîșmar să adeverească. Dacă aducea fișia de năfrămuță nouă, era ușor de dovedit, căci nu mai murise în sat nici un ficior june, de trei ani. Merg ei, merg, și, cu cît se apropiau de cimitir, cei doi însoțitori tot mai mult încercau să-l dezbare pe nebun de hotărîrea lui. Da' Dinu Bîrsan cu atît se înverșuna mai tare — era și cu capul plin, dar tot satul știa cîtu-i de corajos.

Cînd să sară pîrleazul în progadie — era întunecet beznă —, se împiedecă și se dă peste cap de ceea parte, zuluind îngrozitor. Cei doi îl mai rugară o dată să nu se ducă, dar pe Dinu îl și înghiți întunerecul.

Așteaptă ei, așteaptă, așteaptă. Nu se clintea nici-o frunză, nu adia nici-o boare. Împietrise liniștea din cerul înnourat pînă-n pămîntul adurmit. De cînd așteptau, omul lor putea ajunge de trei ori în capul cimitirului de pe deal și să se întoarcă.

Așteaptă ei cu urechea întinsă și cu răsufierea oprită.

Deodată răsună în liniștea grea un behăit de țap, o dată, de două ori, de trei ori, și pe urmă se auzi o izbitoră tare, care răsună săc. Ca și cînd ai fi izbit cu maiul de lemn într-o muchie de săcure. Și un groaznic țipăt de om trecu prin văzduh.

Cei doi au stat ce-au stat, apoi s-au întors la crîsmă și au luat și pe alții cu ei, și un lămpaș dat de crîșmar, și au pornit cu toții la cimitir, cel cu lămpașul înainte, ceilalți după el. Vorbeau tare, făceau larmă mare, și din cînd în cînd cîte unul striga : «Măi Dinule, măi !». Glasul se rispea în noapte, dar nici-un răspuns. Se duc ei de-a una la marginea unde știau mormîntul celui spînzurat, află groapa acoperită cu pămînt proaspăt, află bradul smuls de la căpățiul mortului, și văd că din năframa nouă din virf e ruptă o fișie. Dar Dinu Bîrsan nu era nicăieri. Caută cel cu lămpașul în stînga, caută în dreapta, merge înainte, vine înapoi, — pace bună, omul nu-i ni-

căiri. Ce era să mai aștepte ? «Poate a ieșit pe altă parte, și acum va fi la crîsmă și va ride de noi», zice unul din cei nou-veniți. Ceilalți doi începură să se jure și să se blăstăne că ei au auzit behăitul țapului de trei ori și răcnetul de spaimă al omului.

Își fac ei cruce și pornesc la vale. Caută să iasă din drumul de printre morminte, căci, cu tot lămpașul, se împiedecau mereu de mormintele înțălenite ori de crucile răsturnate. Nu fac zece pași pe cale, la vale, și iată pe cineva culcat de-a curmezișul. Se apropie încet, tot crucindu-se, pînă cînd îl văd întins pe spate pe Dinu Bîrsan. Fruntea-i era încă vînată, și din mijlocul vinețelii se prelingea o șuviță de sînge.

Fac ei tărăboi în jurul lui, strigă, îl trag de mîni și de picioare — pace ! Omul leșinase. Trebuiă să-l ridice pe sus șase inși, căci era trup voinic, să-l ducă la crîsmă. Căzuse cu capul lîngă groapa diacului celui bătrîn. Două ceasuri s-au trudit pînă l-au trezit, și numai așa, că i-au turnat șpirit pe beregată. În jurul degetelor de la mîna stîngă îi era încă înfășurată fișia ruptă din năfrămuța cea nouă. Îi trecuse detot beția, era limpede la cap ca un prunc nou-născut.

Se uită el pe rînd la oameni, și, în loc să le vorbească, începe să-și facă la cruci, închinîndu-se în toate cele patru vînturi.

Ce pățise ? — Ca să nu mai lungesc vorba. După ce și-a ținut rămășagul, a ieșit în drum și a pornit la vale, cu gîndul la feria de vin, cînd, la cîțiva pași, i s-a arătat, ieșind din noapte, un țap bălțat, un țap puternic, care se ridică pe picioarele dinapoi și zbiară de trei ori. Apoi s-a înieptat, așa, pe două labe, cu capul în piept, și l-a izbit cu rădăcina coarnelor, cu țuguicul din cap, drept în frunte. Așa, în două picioare, era mai înalt ca Dinu. Atunci a dat răcnetul acela și a leșinat. Urma loviturii i-a rămas pînă la moarte.

Vecinul Nichifor isprăvind, goli păhărelul de rachiu și prlvi peste oameni. Înaintea lui, mai povestiseră doi cîte-o întîmplare ciudată, mai scurtă. Oamenii tăceau încă, numai cei ce jucau cărți le izbeau înainte, nepăsîndu-le de poveste.

— Asta-i drept ! Asta chiar așa a fost. O povestea și moșul meu de multe ori, zise același moșneag cu gura știrbă.

În liniștea care ținea încă, se auzi un glas :

— Dec ! Și-acum mai stă crucea de piatră la căpătîiul diacului celui bătrîn. Dac-a căzut omul acolo, e sămn că se va fi împiedecat și se va fi izbit cu fruntea de cruce.

Cei de la masă începură a vorbi. Unii mai auziseră povestea asta, ca și pe celelalte două de mai nainte, pe la alte priveghiuri.

— Păi, se știe de cîndu-i lumea că pe cei ce se spînzură, ori seucid într-alt chip, cu mîna lor, îi duce diavolul. N-ar fi de necrezut întîmplarea, — vorbi un bărbat cam de cincizeci de ani, cu fața întunecată, cu priviri crunte... — Și nu o duc prea bine nici cei ce mor nespovediți și necuminecați. Așa spunea tata că-i povestea moșu-său despre unu Vintilă a Chirii.

Și la masă începu altă istorisire.

— Acel Vintilă era în dușmănie cu popa, pentru o iapă, despre care popa întărea că i-a furat-o Vintilă, deși nu avea probe. Omul a luat ură mare pe părintele, nu i-a mai călcat în biserică, nu l-a mai lăsat să-i vină la Bobotează cu Iordanul, și, bolnav de moarte, nu l-a suferit pe popa în casă. A murit ca un păgîn. Dar avut-a pace în mormînt ? L-a scos diavolul douăzeci de ani în fiecare noapte, și-l schimba cînd în cîine, cînd într-un moțan, cînd într-un cocoș negru, care treceau ca o nălucă printre picioarele oamenilor întîrziati noaptea pe ulițele satului, încît umplu satul de spaimă. După douăzeci de ani de canon, le-a venit neamurilor în minte să-i facă șapte rînduri de pomeni peste groapă, și numai așa a scăpat de puterea celui Necurat, și au avut oamenii liniște, nemaiarătîndu-se dihanțiile acelea.

Istorisirile ciudate fu mai greu pînă se porniră, căci acum abia înceta unul și începea altul, tot închinînd cu păhărelele și colbăind din pipe și țigări, încît puteai tăia fumul acru cu cuțitul. Tot întîmplări de demult auzite, de la bătrîni, cum și ei la rîndul lor le vor fi auzit de la alți bătrîni. Despre strigoi care nu și-au aflat pacea în mormînt, pînă n-au fost dezgropați și nu li s-a înfipt un

par ascuțit în inimă; despre strigoaice care umblau noaptea în pielea goală pe cîmp și luau mana sămănăturilor; sau se strecurau în grajduri și sugeau vacile; despre babe vrăjitoare care puteau să lege și să dezlege căsătorii; despre un diac pascălier, care deschidea cartea cea mare de-i zice Pascălie, și spunea cine ți-a furat vita, ce leac ți trebuie să scapi de boala cutare.

Și în fiecare povestire erau date nume de bărbați și de femei, și toate întîmplările se petrecuseră aici în sat.

Cei veniți la priveghiul lui Moise Mărginean povesteau bucurosi, ca la orice priveghiu, dar nu mai credea nimeni în minunățiile de altădată. Dacă ar fi adevărate, pentru ce nu se mai întîmplă și acum? Nu! Sînt povești din lumea poveștilor! Dar le istorisesc frumos, și pentru a-și arăta meșteșugul și știința, și, mai ales, pentru a trece mai ușor noaptea de priveghi, pentru a uita de mort și-a alunga departe gîndurile morții, care parcă tot se strecurau prin ușa întredeschisă, unde era cel țepăn, cu toate că nu-i dădeau nici o importanță. Misterul ce plutea în jur, și care stăruia să pătrundă în suflete, parcă nu putea fi mai bine speriat decît tot prin povestiri cu întîmplări misterioase.

Dar se mai putea întîmpla pe la priveghiuri cîte-un povestitor care credea în ce spunea și cîte-un ascultător care se înfricoșa.

Vasile Mărginean se întîmplă să fie din aceștia din urmă. El ascultă, înfiorat, toate poveștile legănate de povestași, iar cînd se povesti despre cel care murise nespovedit și necuminecat, în dușmănie cu popa, simți o sîrșeală, un fel de leșin, înlăuntru, încît lăsă sticla cu vin, își umplu paharul cu rachiu și-l dădu peste cap. Adevărat că Moise, tată-său, nu fusese în nici o dușmănie cu popa, atît că nu se spovedise de zece ani și mergea mai rar la biserică. Rugăciunile însă și le spunea în toată sara și dimineța.

Gheorghe nu mai era de mult în tindă, dar nimeni nu păru că-i încrestează lipsa.

Lolea Ana adormi, de la o vreme, în colțul vetrei, și tresărea uneori, cînd vîntul cobora furios în horn, să-l măture, vîjiind.

Tot văzîndu-și de pahare, de cărți și de povești, cei de la priveghi se treziră cu florile de gheață din ferești albind, și cu cocoșii cîntînd.

Începură să se ridice unul cîte unul, să-și destepenească oasele, întinzînd brațele, să caște. Apoi își luară căciulile, ținurile, cojoacele — care cu ce venise —, și mai spuse fiecare o dată «Dumnezeu să-l ierte», la care Vasile dădu răspunsul ritual.

— Să-l ierte Dumnezeu ! — răspundea Vasile și adăoga, aducîndu-le aminte : — Apoi să nu uitați să veniți și desară.

— Haida-hai ! Nu uităm noi.

Care cum ieșea pe ușa tinzii, era prins de viscolul de-afară, și fiecare se lupta cum putea, mai slobozînd cîte-o înjurătură. Numai clopotarul Ilarie rămase la urmă, mai avînd ceva de vorbit cu Vasile.

X

Gheorghe Mărginean se strecurase din bunăvreme de la priveghi. Încă nici nu ajunsese viscolul în toi, cînd ieși în uliță și porni spre casa lui Ion Corbu. Trebuia să vorbească cu Sora încă în sara asta. Era frămîntat de gînduri și de neliniște.

La al treilea fluierat al lui, Sora ieși din casă, îmboldorită într-o cojocită, și veni la porțiță.

— Groaznic ger — zise ea —, și acum parcă s-ar pregăti și de viscolit. Nu credeam că mai vii pe-o vreme ca asta și cînd la voi e priveghi.

— Trebuie să vorbesc numaidecît cu tine, Sora.

Fata-l privi îngrijorată, strîngîndu-și cojocița pe ea.

— Ce este ?

— Mi-a spus mama că tatăl tău nu vine nici la priveghi, nici mine la iertăciuni.

— Dar va veni la înmormîntare.

— Credeam că, murind bătrînul, i-a trecut mînia și supărarea.

— Păi, îi va trece lui ! Dacă vine la înmormîntare, e sămăn că a și început să-i treacă. Așa spune și mama.

— Cine știe cîtă vreme s-a mai scurge pînă-i va trece. Și noi trebuie să ne căsătorim în dulcele ăsta.

— În dulcele ăsta ?

— Vezi bine ! Pentru ce-am mai aștepta ? La șezătoare nu mai mergem. Pentru ce să mai lăsăm gura satului slobodă ?

— Dar de-acum mie nu-mi mai pasă de gura satului.

— Ție poate nu, dar mie da ! N-aș vrea să mai am de bătut și pe alții. Și-apoi mai este ceva !

— Ce mai este ?

— Mi-ai ajuns deodată prea dragă pentru a mai putea aștepta.

Sora-și plecă fruntea. Ce spunea Gheorghe era adevărat și pentru ea. Frămîntarea din vremea din urmă, perspectiva de a nu mai putea urma calea tradițională la căsătorie, sfîrșiseră prin a aprinde și în ea o flacără mare și dorința de-a se cununa cît mai curînd. Dar ceea ce-i descoperise mamă-sa despre dîrzenia tatălui ei o mai potolise. Își zicea că nu ar fi bine să încerce a-l grăbi pe tată-său.

— Totuși, Gheorghe, va trebui să mai așteptăm, pînă se obișnuiește cu gîndul și tata, și tată-tău.

— Tata, dacă nu-i mai bătrînul în cale, repede se va obișnui.

— Poate și tata, poate cătră sfîrșitul dulcelui să ne putem cununa. Dar ceea ce zic eu e să nu te grăbești, să nu trimiteți pețitori înainte de Crăciun. Nici nu se cade în post, și-apoi nu mai e nu știu cît pînă la sărbători. Și, vezi tu — moartea bătrînului —, nu se cade ca îndată după moarte să fie o cununie !

— Parcă-l jelește cineva ! Eu de bună samă nu, nici mama. Cred că însuși tata e bucuros că a scăpat de el. Totuși ai dreptate și tu. Să așteptăm să treacă sărbătorile. Dar să știi că dulcele nu-l mai las să treacă, orice-ar fi.

El o îmbrățișă peste cojociță și o sărută năvalnic.

— Acum, du-te, că-i prea frig. Mi-a spus mama că la colaci și la pomană va veni și mamă-ta să-i ajute. N-ar fi oare bine să vii și tu ? Va veni, vezi bine, și Floare.

— Am întrebat-o pe mama ; ea zice că nu-i bine, că s-ar supăra tata, pînă nu-i îngropat încă bătrînul.

Gheorghe, întorcîndu-se, nu mai intră la priveghi, ci se duse în grajd și se culcă în patul lui Culița. Viscolul sufla acum cu furie, vijîia și fluiera în coperișul mare de paie, năvălea în șura deschisă, ridica și învăluia mestecăturile, se spărgea de părății din cele trei laturi și zguduia ușile ieslelor. Răsufletul lui pătrundea și în grajd în fuioare subțiri.

Flăcăul ascultă o vreme cîntecul nemaiauzit din iarna trecută, apoi adormi în căldura grajdului, care, plin de vite, nu se răcorea la pătrunderea șuvițelor de vînt.

Crivățul ținu și toată ziua de duminică, și puțină lume îndrăzni să iasă din casă să vină la iertăciunile lui Moise.

După ce se lumină bine, Vasile și Gheorghe se duseră după sicriu. Patru vecini îl așezară pe mort în raclă, în fruntea camerei de din nainte, pe un catafalc improvizat.

Pleoapa de pe ochiul stîng al mortului era tot ridicată puțin, și femeile îl acoperiră cu pînza pînă pe cap. Falca-i fusese bine legată îndată după ce-l spălaseră, cu o basma neagră, și buzele vinete ale bătrînului erau bine strînse. Era îmbrăcat cu cămașă și cioareci noi, cu pieptarul, iar în picioare îi puseseră călțunii cei mai buni. Încăpea bine în sicriul care nu mai avea acum nici o greșeală, și care răspîndi în odăile aerisite mireasmă de scîndură nouă și de rășină.

Abia închisese Ana fereștile înghețate, cînd sosiră preotul și crîsnicul. În drum spre biserică, preotul se abătă să-i facă slujba obișnuită, iar crîsnicul veni cu cădelnița și cu tămîia.

Luminița de ceară ardea lipită de marginea de la căpățîniul sicriului, iar în jurul lui, de patru părți, la cap și la picioare, ardeau, în patru sfeșnice înalte de lemn, aduse de la biserică, făclii mari, albe.

Crîsnicul puse jar nou, tare, în cădelniță, presără tămîie, și preotul începu a cădelnița în jurul sicriului. Cînd își dădu sama că pînza-i acoperă capul, făcu semn slujitorului său, și acesta o trase de pe fruntea și obrazul lui

Moise, rămînînd cu privirea zgîită la ochiul lui stîng. Văzu abia acum și preotul că ochiul nu-i era bine închis, dar citi rugăciunile, și numai după ce isprăvi slujba scurtă, zise :

— Poate tot ar fi bine să-i rămînă fața acoperită.

Mortul mihea prin dunga de-un alb-tulbure de subt pleoapă, pîrînd că ar vrea să-nchidă ochiul detot.

— Păi, așa i-a spus lui Vasile și uncheșul Nichifor, și de-aceea l-am acoperit în sicriu, vorbi Floare, și se apropie să așeze pînza.

— Să-l lăsați așa și cînd vor veni la iertăciuni — zise preotul, și adaose : — Lele Ană, să vă grăbiți mîne cu toate, căci la amiazi trebuie să facem prohodul. E ziua mică, și-apoi viscolul ăsta !... Poate dă Dumnezeu și se oprește pînă mîne.

— Dacă se oprește, să trimită Vasile oameni să rază troienele de la poarta cimitirului, c-au ajuns pînă la piept, se amestecă fătul bisericii.

— Troienele trebuiesc oricum rupte, căci altfel nu se poate deschide poarta, adaose părintele.

Apoi, gata de plecare, cele două fețe bisericești spuseră deodată :

— Dumnezeu să-l ierte !

— Să-l ierte Dumnezeu !

Și crîsnicul adaose :

— Ce să-i faci ?

— N-ai ce-i face ! răspunseră vreo două femei.

Preotul sluji liturghia cu biserica aproape goală. Cine să se ducă pe-așa viscol ?

Și, tot astfel, puțină lume veni, peste zi, să vadă mortul și să-i dea iertăciuni. Cei din familie se perîndară totuși, după obicei, la picioarele mortului, ca să fie totdeauna unul acolo, cînd venea cineva.

Femeile, și mai ales bătrînele care se încumetară să înoate prin viscol, erau curioase să vadă fața mortului, și unele, apropiindu-se de căpătîi, trăgeau pînza de pe fața lui Moise. Repede însă, înfiorate, își făceau cruce și-l acopereau din nou.

— Doamne sfinte ! Un ochi nu i s-a închis bine !

Și se întorceau înfricoșate la picioarele mortului.

Venind lume puțină la iertăciuni, ziua trecu greu pentru cei din familie. Bărbații mai ieșeau prin curte, prin sură, pe la grajd. Dar lelea Ana și Floare nu se puteau apuca de nimic, nici de colaci, nici de fiertura și mîncările pentru pomană. Rar, cînd venea cîte-o babă și se silea să plîngă și să se bocească lîngă mort, se mai ușurau și ele. De plîns era mai ușor, căci babele intrau cu părăiele de lacrimi pe obraz, stoarse de ger și de crivăț, dar era mai greu să înseileze vorbe pentru bocet și să scoată glas. Le venea, rar, cîte-o vorbă două în minte, dar glasurile cîrîiau numai din vîrful grumazului, semn că nu simțeau nici o durere, ci voiau numai să țină obiceiul. Ce mai puteau avea ele cu Moise Mărginean ? Șterse amintiri din tinerețe, poate, care însă nu mai puteau coborî în simțirea lor tăbăcită de ani și de năcazurile vieții. Numai cîte una, cînd se întîmpla să fi avut o moarte de curînd în familie, căpăta glas de bocet adevărat, dar se bocea cu gîndul la mortul ei, nu la Moise. Cum s-ar fi putut boci niște străine, cînd însăși Floare făcea încercări zadarnice, căci, pe lîngă jale și supărare, i se împietrise parcă ceva în suflet, ori era împietrit de mai demult, și nu o lăsa.

Mai greu se păru totuși că-i trece ziua lui Vasile Mărginean, care n-avu deloc astîmpăr, nici nu-și puse capul pe perină, deși nu închisese ochii de două nopți. Întra mereu în tindă, ieșea, se întorcea un răstimp, și de cîte ori intra se apropia de plosca cu rachiu și trăgea cîte-o înghițitură.

De cîte ori îl îndemnau, și Ana și Floare, să se culce oleacă, el clătina din cap :

— Nu mi-e somn, și n-aș putea dormi !

Abia aștepta să se însăreze, să vină iar oamenii la priveghi.

Lelea Ana, într-un rînd, după ce Vasile bău din ploscă poate a zecea oară și ieși în curte, nu se mai putu stăpîni și-i zise Floarei :

— Nu știu ce-i cu el. Niciodată n-a băut atîta rachiu. Și nu se vede nimic pe el !

— Iasă mereu afară în frig, și băutura nu i se suie la cap. Dar ai dreptate. E tare amărît și îngrijorat.

Apoi, după un răstimp de tăcere, întrebă cu îndoială :

— Nu ți-a spus ce-a vorbit cu tata, cînd m-a trimis pe mine afară și au rămas amîndoi ?

— Nu ! — răspunse mirată Ana. — Nici n-am știut că bătrînul te-a trimis afară.

— Păi da, s-a petrecut totul repede, cine să bage de samă ? Uite ce-i, cumnată. Eu mă tem de-un lucru.

— De ce lucru ?

— Știi că întîi am intrat singură la bolnav, după dorința lui. Mi-a spus că mi-a făcut o nedreptate la cununie, căci trebuia să-mi mai dea două locuri de zestre, pe care mi le dă acum.

— Asta o știu.

— A chemat apoi și pe Vasile, să mai spuie o dată și în fața lui.

— Și asta o știu, mi-a povestit bărbatul.

— Apoi pe mine m-a trimis afară și a rămas numai cu frate-meu. — Floare se opri nehotărîtă. Apoi, cu gura jumătate : — Mă tem să nu-și fi luat Vasile în fața lui o îndatorire pentru viitor.

— Ce îndatorire ?

— Mie mi-a spus tata că-mi dă locurile cele două pentru că și așa Gheorghe va avea avere destulă, căci se va căsători cu Safta Olarului.

— De, asta mi-a spus-o și mie și lui Vasile, de cîte ori ! Era planul lui ! Cît ne-a mai bătut capul cu el ! Așa, bolnav greu cum era, nu s-a lăsat pînă nu ne-a adus în casă pe Năstase Crețu, cu vorbe de la ai Olarului. Dar ce-i cu asta ? Acum a plecat cu planul lui cu tot !

Floare mai stătu puțin pe gînduri.

— Mă tem să nu-i fi vorbit lui Vasile, cînd au rămas singuri, iarăși despre planul lui. Eu am cam bănuir și atunci de ce mă trimite pe mine din odaie, și i-am spus lui Vasile să nu-și încarce sufletul cu păcate.

— Ce păcate, cumnată ? ! Nu te mai înțeleg, zise Ana, cu glasul ridicat. Dar chiar iritarea asta o arăta că pare a înțelege.

— Mă tem să nu-i fi făgăduit frate-meu că-l va înșura pe Gheorghe cu Safta Olarului.

— Hm ! Poate să-i fi făgăduit pentru a-l liniști.

— Știu eu ce să mai zic ? Dar dacă-l va fi pus să jure ?

— Cine-i nebun să jure pe-asămenea lucru ? întrebă Ana, zguduită de un fior.

— Nici eu nu cred, dar știu că tata era neînduplecat în voința lui, iar Vasile i s-a supus toată viața.

— Pentru pacea casei, pentru a încunjura certele cu bătrînul, căci era groaznic la ceartă. Dar acum nu s-a mai putut teme de-o sfadă cu cineva care pleca în lumea ceealaltă.

— Așa m-am gîndit și eu. Să dea Dumnezeu să fie așa, cumnată.

Convorbirea aceasta-i răsună Anei în cap toată noaptea a doua de priveghi, și nu i se risipi decît în zori, cînd se împrăștie priveghiul și sosiră Maria Corbu, Floare și încă patru femei, meștere la fiert, și se apucară de frămîntat colacii și colăceii, de tăiat verzele, de curățit cartofii și alte legume, de ales fasolea, și de alte treburi în legătură cu pomana. Din clipa aceea uită și de mort și de toate, și un singur gînd o stăpînea : să iasă colacii și fierturile cît mai bune și destule, ca pentru o pomană de om fruntaș.

Pentru cei trei preoți, pentru dieci, crîsnic și clopotar, pentru ceilalți, care aveau să ducă praporii, crucea și pe mort, trebuiau să fiarbă, deosebit, tot mîncări de post, dar mai alese. Grija mare o avea pentru arsul cuptorului : se temea că din cauza crivățului nu-l va putea arde bine și nu se vor coace colacii frumos. Și pentru cei trei preoți trebuiau parastase mari, care nu se coceau cu una cu două.

Dar îngrijorarea ei fu zadarnică : pînă dospî aluatul, se opri și viscolul, așa dintrodată, ca și cînd l-ar fi supt cu lăcomie depărtările de la miazănoapte, și văzduhul rămase limpede, iar nămeții grei scînteiau în soarele cu dinți. Fu nevoie de grabă multă, căci cuptorul trebui ars de trei ori. Nu-i nimic ! Vor fi colacii calzi încă, în mîinile creștinilor, și vor ajunge pentru toată lumea. Iar oalele pîntecoase, cu fiertură, nu lărmuiau numai la cuptorul din tindă, ci și în jarul tras din cuptor, în trei rînduri, pe vatra largă.

Cele patru femei meștere, rămaseră, la început, mirate cînd văzură în rînd cu ele și pe Maria Corbului, deși știau că cei doi tineri din cele două neamuri stau de

vorbă, ba încă ieșiseră și în tindă. Totuși mai știau că între cele două familii fruntașe nu erau prea multe legături, iar a ajuta la colacii și fierturile de la pomană era un semn de intimitate, de rudenie și de pregătirea unei înrudiri, luată ca sigură. Pe urmă însă nu se mai mirară, ei își văzură de lucru, satisfăcute chiar că o femeie de mare fruntaș lucra și ajuta în rînd cu ele, care erau, toate patru, din pătura mai săracă a satului. Nu spuseră nici Anei nici Mariei vreun cuvînt, căci nu se cădea să se amestece în planurile unor neamuri fruntașe, dar înțeleseseră că nu-i departe căsătoria lui Gheorghe cu Sora...

Se muiase gerul, odată cu încetarea viscolului, ori se ținea ca și pînă simbătă sara, și numai arsura crivățului trecuse? Oamenii își dădeau cu părerea că și gerul s-a mai muiat și se adunau bucuroși la înmormîntare, cît ce auziră, către amiazi, toate clopotele vuind în turnul bisericii. Unii veniră pentru că se cădea să fie de față la înmormîntarea unui fruntaș de căpetenie, alții pentru că erau rudeni mai apropiate sau mai depărtate, alții pentru că nu putuseră merge să-i dea iertăciuni cu o zi înainte, dar cei mai mulți, atît bărbați cît și mai cu samă femei, veniră din curiozitate. Săracii și țiganii veniră pentru pomană.

Curtea cea mare și largă se umplu în grabă. Nu se vedea, apropiindu-te, decît o turmă de căciuli rotate, cele mai multe roșcate cum e codrul toamna, și de capete îmbrobodite în năfrâmi negre, groase, de lînă, sau, mai rar, în vâlitoarele albe, din ștergare, aduse în colțuri, pe care le purtau bătrînele.

Clopotarul Ilarie, cu cei doi ajutători obișnuiți ai lui, ieșiseră din vreme, bine ghiftuiți cu mîncare și băutură, din casă și se urcaseră în turn. Se încălziseră bine cu rachiu fiert cu piper și scorțișoară, căci sus, în clopotniță, trăgea un curent tare prin ferestrele goale, și ei trebuiau, după adunare și după prohod, să clopotească toată vremea cît ținea drumul din urmă al mortului de la locul prohodului pînă intra pe poarta cimitirului. Cei trei, după ce striviră sub tălpi mucurile de țigară și-și frecară palmele, la un semn al lui Ilarie, începură să tragă de adunare.

Clopotarul era totdeauna mulțumit și oarecum mîndru cînd vedea pe fereastra turnului cum răscolește el satul cu slujba lui. Acum, că și băuse bine, era și mai mulțumit, și trăgînd clopotul cel mare, striga din cînd în cînd celor două ajutoare — doi oameni mai săraci, de vîrstă mijlocie :

— Vin, mă, vin mulți !

— Vin, mă, vin puzderie !

— Măiculiță, acuș nu mai încap în curte !

— A copt lelea Ana de trei ori, dar să se țină ! Nu știu dacă i-or ajunge.

— Uite c-au sosit și cu praporii, cu toți șase !

— Iată că sosesc și popii cu diecii și cu crîsnicul. Om mai trage pînă într-ă popii-n curte, apoi gata !

Biserica era destul de departe de ulița Cîmpșorului. pe-un deal, dar clopotarul se lăudase totdeauna că din turn vede ce se petrece pe toate ulițele satului...

«Ce-i și firea asta omenească !», își spunea cu năcaz Ion Corbu, silindu-se pe drum spre curtea mortului. Clopotele încetaseră, și rar se mai vedea grăbind vreun om întîrziat. Ar fi voit și el să ajungă devreme, să fie în vreun grup mai mare, să nu bată la ochi, și iată că sosea singur, între cei din urmă întîrziți.

De ! Cînd și-a luat hotărîrea să meargă la înmormîntare și i-a spus-o soției sale, a crezut că trecuse peste toate greutățile. Și așa a crezut pînă au început să sune clopotele. Abia atunci i-a venit ca din senin întrebarea : «Să mă duc, ori să nu mă duc ?» — «Cum că nu te duci, omule, după ce ai făgăduit odată ?» Întrebările acestea două și le-a pus cu ușurință, dar i-au răscolit o frămîntare grea, și el a trebuit să lupte din răputeri pentru a-și ține promisiunea. Și nu s-a hotărît decît după ce tăcură clopotele. Dacă ar mai fi tras, poate n-ar mai fi plecat !

S-ar fi căzut să plece odată cu nevastă-sa, care către amiazi se repezise acasă să se schimbe. Dar a lăsat-o să mergă singură, asigurîndu-o că va veni și el îndată. Plecase și Ioniță și sluga Irimie, numai Stana mai rămăsese acasă, dar așa era hotărît, că ea nu merge la înmormîntare : nu puteau lăsa casa pustie detot. Și fetița nu prea se supăraseră, căci era rea de frig. Din cînd în cînd îi aducea aminte :

— Nu pleci, tată ? O să întîrzii.

— Îndată, îndată ! răspundea el, și tot mai găsea cite ceva de făcut.

Acum, că era în drum, că se apropia de curtea în care nu mai intrase din junia lui, înainta cu greu, ca și cum i s-ar împotrivi aerul, din față, ori l-ar ținea un vînt tare.

«Ce-i și firea asta omenească ! — își spunea el cu silă și cu un fel de părere de rău. — Vreai un lucru, și-ți vine mereu să faci altceva !»

Întrînd în curte, fu chiar așa cum se temuse el. Cum sosi singur, toate capetele se întoarseră cînd scîrțîi porțița. Preoții se apucaseră de slujbă, îi făceau lui Moise începutul prohodului, după obicei, în casă, și lumea încă nu era atentă la nimic. De aceea sosirea lui porni o mare mișcare de capete. Cei mai mulți se mirară tare.

— Uite-l, frate, și pe Ionu Corbului ! N-aș fi crezut ! Nu și-a mai pus piciorul în curtea asta, de la stricarea căsătoriei.

— Păi, ce vrei ! La moarte toate se iartă.

— Iacă, soro, și pe Ionu Corbului ! Nevastă-sa a ajutat la colaci și la verze, el vine la înmormîntare, fata încă e aici — am văzut-o mai nainte.

— Unde ? întinse gîtul bătrîna vecină.

— Stai puțin ! Uite-o colea, lîngă fata primarului. Să știi că se face nuntă.

— Păi, nici nu-i bine să țină dușmăniile cît vacul, doar creștini sîntem.

Mai ales broboadele se aplecau una spre alta și șopteau, dar și căciuli destule. Și, în toată adunarea nu fu un singur îns care să nu fi luat știre de sosirea lui Ion Corbu și să nu-l fi privit cercetător.

La început se simți cam rău, și nu știa unde să se uite, dar apoi își înălță capul și nu-i mai păsă de nimeni. «Ce prostie ! Doar sînt bărbat, nu muiere ! Lasă-i să se mire și să gîndească ce vor voi. Mi-am luat hotărîrea să vin, am venit și gata !»

Chiar în clipa aceea ieșeau cu mortul din casă, și Ionu Corbului scăpă de privirile oamenilor. Sicriul, descoperit, îl aduceau pe un pat anume făcut pentru treaba asta, și cure se ținea într-un unghet din tinda bisericii. Era un fel de pat de campanie, cu picioarele însă cu

mult mai înalte, cu cele de la căpătii cu puțin mai lungi decît cele de la picioare. Îl purtau patru inși. Dar cînd mortul era greu, se treceau ștergare legate unul de altul pe sub mijlocul patului, și de capetele lor mai țineau alți doi.

Pînă cînd veniră cu mortul și-l așezară înaintea mesei frumos așternute, plină de colaci și de trei parastase, pînă ce ieșiră toți din casă, pînă ce membrii familiei se orînduiră lîngă sicriu — tot în cîtecele dieilor, care veniseră înaintea preoților și apoi se așezaseră la spatele lor —, marea de capete se mișcă mereu, cît ținea curtea. Dar cît ce fură toate la locul lor, se liniști și rămase nemișcate.

Ion Corbu se simți ușurat : nimeni nu-i mai avea grija. Căută din ochi și o văzu pe Sora mai la coadă, între fete, iar pe nevastă-sa între femeile frunțase din sat, îndată la spatele bărbaților.

Preoții din Cozla și Bogatu, — satele cele mai aproape de Broșteni, — veniseră cu diecii lor, mari cîntăreți amîndoi, ca și cel din Broșteni, și cîntăreții se întreceau acum, arătîndu-și vîrtutea înaintea oamenilor. Locul unde era masa și stăteau preoții era acoperit cu un strat gros de paie, să nu răzbească prea tare frigul zăpezii înghețate. Se înțeleseseră cu cîntăreții, la casa parohială, unde trăseseră și de unde plecaseră, să nu prea lungească slujba. Tăiară unele cîntări care nu erau de căpetenie. Totuși, cîntăreții greșeau mereu, neținînd sama de instrucțiile date. Greșeau cu voie, căci nu puteau trece peste niște cîntări scumpe ca acelea, și ale căror melodii se potriveau de minune cu glasurile lor. Părintele Andrei întorcea mereu capul spre ei, dar diecii se făceau că nu înțeleg.

Aveau voce frumoasă și cei doi preoți străini, amîndoi mai tineri ca părintele Andrei. Mulțimea asculta cu nesaț dulcele și pătrunzătoarele cîntări pline de melancolie și înțelepciune străveche, cu care totuși muritorii nu se împacă și nu o primesc niciodată.

«Cu adevărat deșărtăciune sînt toate, și viața aceasta este umbră și vis. Că în zadar se tulbură tot pămînteanul ; cum zice Scriptura : cînd dobîndim lumea, în

groapă ne aşazăm, unde împreună sînt împăraţii şi săracii.»

«Cu sfinţii odihneşte, Hristoase, sufletul robului tău, unde nu este durere, nici suspinare, ci viaţă fără de sfîrşit.»

«Plîng, plîng, plîng şi mă tînguiesc cînd mă gîndesc la moarte şi văd în morminte zăcînd frumuseţea noastră, cea după chipul lui Dumnezeu ! O, minune ! Ce taină e aceasta care s-a făcut pentru noi ? Cum ne-am dat stricăciunii ? Cum ne-am înjugat cu moartea ? După cuvîntul lui Dumnezeu, cum este scris.»

«Veniţi, fraţilor, să dăm mortului sărutarea cea mai de pe urmă, că iată ne despărţim...»

«Care desfătare luminează rămîne nempreună cu grija ? Care mîrire stă pe pămînt neschimbată ? Toate nu sînt decît umbre mai neputincioase decît toate visurile mai înşălătoare ; într-o clipeală pe toate acestea moartea le apucă. Ci întru lumina feţii tale, Hristoase, şi întru îndulcirea frumuseţii tale, pe cel ce l-ai ales, odihneşte-l, ca un iubitor de oameni.»

«Adusu-mi-am aminte de proorocul ce strigă : Eu sînt pămînt şi cenuşă ! Şi iarăşi m-am uitat în morminte şi am văzut oase goale şi am zis : Oare care este împăratul sau ostaşul, sau bogatul sau săracul, sau dreptul sau păcătosul ? — Ci odihneşte, Doamne, cu dreptii pe robul tău.»

«Veniţi, fraţilor, să dăm mortului sărutarea cea mai de pe urmă, mulţămînd lui Dumnezeu ; că acesta a ieşit din rudenie şi de mormînt se apropie, nemaigrijîndu-se de cele deşurte, nici de timpul cel mult pătîmîtor. Unde sînt acum rudele şi prietenii ? Căci iată, ne despărţim ; căruţa să-l facă odihnă, Domnului să ne rugăm.»

Mulţimea nu prea luase mortul în seamă. Deîndată ce fu aşezat în curte, nimeni nu-l mai avu grija, ci toată lumea se îndulcea de cîntările cele pătrunzătoare. Aveau glas bun dîcele aceia din vecini, dar nici cel localnic nu se lăsa !

Preoţii cîntară, cînd le veni rîndul, fiecare, ectenia morţilor, cu rugăciunea pentru odihna sufletului celui

răposat : «unde nu este durere, nici suspinare, nici întristare, ci viață fără de sfârșit». Caldă și adîncă voce aveau și preoții din vecini...

Și slujba curgea înainte, după rînduiala ei, în vreme ce Moise Mărginean, subț pînză, stătea întins țeapăn ca și pămîntul înghețat, fără să-i aibă nimeni grija, uitat de toată lumea.

Numai fată-sa, Floare, cu năfrămuța la ochi scîncea din cînd în cînd, dar nici în casă, nici cînd îl scoaseră în curte, nici aici, nu-l boci nimeni în lege.

Cine să mai plîngă după o buturugă bătrînă cum a fost el ?

Ana ținea de-asemenea năfrămuța în mînă, dar o ținea în zadar, căci nu avea ce să șteargă la ochi. De altfel, și rudeniile fură luate de cîntările și slujba cea frumoasă.

Chiar împrejurarea că pînza acoperea și fața mortului, împotriva obiceiului, nu fu luată în samă, decît intru tîrziu de o babă, care șopti vecinei, și aceasta alteia. Se produse oleacă de mișcare, dar care se stinse repede, ca un val slab care nu are putere să alunece mai departe.

Cînd, după Evanghelie, părintele Andrei începu predica, porni să se ridice tot mai des tropotul încălțămintelor pe zăpada-tun. Cuvîntările lui, mai ales cele de la morți, erau ascultate de enoriași cu mare plăcere, căci le aducea potrivit după starea fiecărui mort și le înflorea cu vorbe și asemănări care rămîneau în mintea creștinilor. Dar acum, în gînd, fiecare dorea să spună o predică scurtă, căci frigul începuse să-i pătrundă.

De părerea aceasta era însuși părintele Andrei, nu numai pentru că gerul îl împungea și pe el, ci și pentru că își simțea inima uscată, știind cum a trăit și cum a murit Moise Mărginean. Nu putea să înșire fapte creștinești din viața lui, nu făcuse nici o danie bisericii, și chiar cînd se făcea repartiție pe toți credincioșii pentru repararea bisericii sau a școalei, nu putea scoate de la el mai mult decît era oruncul hotărît de epitropie, cum se întimpla să dea alți fruntași din sat. De aceea se mulțumi să vorbească despre zădărnicia vieții trecătoare, despre bătrînețe și viața viitoare.

La început, Ion Corbu se temu să nu amintească cumva despre ceea ce făcuse mortul cu el, căci uneori popa avea obiceiul să înfiereze la înmormântări păcatele cunoscute de tot satul, ale mortului, dar cînd văzu că părintele rămîne la propovăduirea Evangheliei, se liniști și începu să se uite la una la alta din gospodăria pe care n-o mai văzuse pe dinlăuntru de atîția ani.

Nu prea era ținută în rînduială gospodăria asta ! Gardul de nuiiele făcea bolfe mari, sprijinite de stîlpi, în multe locuri. În acoperișul șopronului era o spărtură mare prin care ninsese peste pluguri, peste car. Păreții poietii, sub streșinele pleoștite, erau coșcoviți. Cotețul găinilor era aplecat într-o dungă... «De, n-a mai pus nimeni mîna pe nimic pe-aici, de ani», își zicea Ion Corbu. Toate se dărăpănasera de cînd nu le mai văzuse el. Și asta, credea el, numai din zgîrcenia bătrînului, deși adevărul era că și Vasile era lăsător de pe-o zi pe alta, și nu cuteza să-l înfrunte pe bătrîn.

Ion Corbu își aminti cum erau acareturile mai demult, și cum le văzuse, mai ales, pătruns de farmecul Floarei, și-i păru că nu mai regretă deloc că nu i-a fost dat să se înrudească cu neamul acesta.

Purtîndu-și ochii de la un lucru la altul, întîlni și privirile soției, și ale fetei sale, ațintite asupra lui. Păreau mulțumite, deși începuseră și ele a se învineți de ger.

Spre mulțumirea tuturor, predica fu foarte scurtă. Frumoasă-frumoasă, dar slujba se prea lungise. Lumea începuse să miște și să tropote, fețele femeilor și mai ales ale babelor deveniseră vineții. Părintele Andrei, cînd veni rîndul iertăciunilor, în care vreme diacul cînta «viersul», îi porunci cu asprime să nu-l lungească peste vremea de lipă luării iertăciunilor.

După obiceiul din Broșteni, la iertăciuni se punea o cruce pe sîrui, peste pînza mortului, creștinii veneau pe rînd, sărutau crucea spunînd «Dumnezeu să-l ierte !», capul familiei răspundea «Să-l ierte Dumnezeu», și fiecare i se dădea, peste sicriu, colacul, de o femeie anume pusă pentru treaba asta. Într-alte sate se dădea peste mort și un păhărel de rachiu. La iertăciunile de la înmormîntare nu se mai punea adaosul : «Ce să-i faci ?» — «N-ai ce-i face» «Viersul» putea fi scurtat,

dar în nici un caz nu putea lipsi de la înmormîntare — întrase și el în ritual —, deși nu era prescris în nici un molitvelnic. Era un fel de cronică rimată asupra vieții mortului, cu forme și alocuțiuni stereotipe pentru fiecare vristă, mai ales de cînd le compunea diacul cel nou, care nu avea nici oleacă de talent poetic. Alta era cînd trăia diacul cel bătrîn, care făcea niște cuvinte potrivite, și le cînta cu simțire mare, încît mergeau drept la inima omului. «Viersurile» lui nu le moștenise diacul cel nou, fiindcă nu erau scrise, ci improvizate de fiecare dată, și fiecare era proaspăt, și era și potrivit cu viața mortului, încît pornea un plîns și-un bocet între femei, de răsuna curtea.

Oamenii însă se mulțumeau și cu «viersul» diacului de-acum. Avea glas frumos, și asta acoperea sărăcia textului.

El primi bucuros porunca părintelui Andrei, mai ales că începuse să-i fie și lui frig la picioare. Pornind să se miște, să se înșiruie, lumea se grăbi să treacă peste iertăciuni, și unii, după ce-și făceau datoria, se și grăbeau să plece acasă, neavînd de gînd să însoțească pe mort pînă la cimitir și pentru că nu erau poftiți la pomană.

Ion Corbu, cînd îi veni rîndul să se apropie de sicriu, simți din nou repulsia aceea instinctivă, însă o birui, sărută crucea, dădu iertăciunea mortului, luă colacul, dar cînd se întoarse la locul lui, nu știu ce să facă cu el. Bucuros l-ar fi dat orișicui, dar se temu să nu scandalizeze lumea.

Îl văzură cu toții, și pe el și pe nevastă și pe fată, sărutînd crucea de pe pieptul mortului ; îi văzură și membrii familiei, și părea că prin aceasta s-a pus cruce peste un trecut. Și ai Corbului și ai Mărgineanului simțiră o ușurare, iar sătenii încă fură mulțumiți, căci așa se cădea : urile și dușmăniile să se stingă prin moarte. Și, mai ales, să nu se pună în calea celor tineri, se gîndeau mulți, văzînd pe Gheorghe stînd de vorbă cu Soră, după ce se terminară iertăciunile și pînă acoperiră sicriul și-l ridicară cei patru oameni.

Și Ana și Gheorghe fură foarte mulțumiți de prezența lui Ion Corbu, și avură sentimentul că de-acum drumul căsătoriei e neted. Fu măgulit și Vasile Mărginean, dar

el tot întunecat rămase toată vremea, și nu se însenină nici cînd, pornind cu sicriul, lumea înghețată scăpă un suspin de ușurare.

Maria Corbu nu merse după mort, ci intra în casă cu Ana și cu cele patru femei ajutoare, să aștearnă și să pregătească masa pentru pomană. Floare, cu fratele și bărbatul ei, mergeau cei dintii în urma sicriului.

Clopotele începură să vuiască iar toate trei în turn, și răspindeau peste sat valurile lor amestecate, care uneori păreau că se sfădesc și se întrec care să apuce înainte, sau să se înalțe mai sus, să nu-l ajungă celelalte; alteori se armonizau și umpleau văzduhul clar, încremenit între bolta înaltă senină, și între marea de zăpadă.

Încă de la poartă, după cea dintii «stare», după cea dintii Evanghelie din cele douăsprezece rînduite la sărăcustă pînă la cimitir, mulți bărbați și multe femei se rupseră din mulțime, pornind spre casă. Cînd ajunse în dreptul casei sale, se desfăcu și Ion Corbu din grămadă și intra pe porțiță. Nu avusese de gînd să meargă pînă la cimitir; i se părea destul că venise la înmormîntare.

Pe Ioniță îl află lîngă cuptor, ținîndu-și degetele înroșite înaintea flacării de pe vatră. Ochii-i erau plini de lacrimi, iar obrații-i erau aprinși ca jarul.

— De ce te-ai mai dus și tu pe frigul ăsta? Doar ești numa un copil, îl mustră tată-său.

Ioniță nu răspunse nimic, ci, strîmbîndu-și grumazul, privi la colăcelul rumenit frumos de pe vatră. Se înăpoiase și sluga Irimie. Pe Maria o văzuse Ion că intrase în casa mortului și știa că va ajuta și la pomană. «Numa Sora vrea să înghețe detot», își zise el, ieșind să vadă ce mai e pe la grajd.

La fiecare oprire încetau și clopotele, pînă se citea Evanghelia, și se vedeau iar clătinîndu-se cei șase prapori din fruntea convoiului, purtați de șase bătrîni. Dar, după fiecare stare, cu cît se șteau din drumul principal mul multe ulițe, se desprindeau tot mai mulți din mulțime, și, cu colacul în mînă, porneau spre casele lor. Preoții citeau pe rînd Evangheliile, dar numai cite-un sfert, căci soarele coborîse bine spre asfințit.

Cînd ajunseră la ultima «stare» și ultima Evanghelie, în poarta cimitirului, nu mai însoțeau pe mort decît cei poftiți la pomană și cîțiva din săracii și țiganii veniți anume pentru pomană. Cei mai mulți din aceștia intraseră să se încălzească prin casele din vecini, pînă se vor înapoia preoții cu groparii.

Nămeții înalți de la poarta cimitirului fuseseră rupți din vreme, și poarta era deschisă.

Cînd intrară cu mortul, amuțiră și clopotele din turn. Numai vaierul lor argințiu stărui încă o vreme în aer, tot mai stins, pînă ce se topi cu totul în văzduhul limpede și înghețat.

La marginea gropii, părintele Andrei citi dezlegarea, și groparii puseră funiile lungi pe sub cele două capete ale sicriului, și-l ridicară. Fata mortului, Floare, se boci scurt, cu năfrămuța la ochi, Ana, nora, nici atît, iar Vasile se apropie și privi în fundul gropii. Era destul de adîncă. Pămîntul fusese înghețat, sub vâlul gros de zăpadă, numai de cîteva palme.

Începură a slobozi sicriul, în vreme ce diecii cîntau «Veșnica pomenire». Dar nu-l coborîră nici de-un metru și se înțepeni într-un părete. Zadarnic încercară groparii să-l miște, să-l potrivească mai bine ! Trebuiră să-l scoată afară și să mai taie din păretele acela. Apoi îl slobozîră din nou, dar sicriul se priponi de ceva, tot pe la mijlocul groapei. Pentru a putea tăia acolo cu tîrnăcopul și cu hîrletul, fură siliți să mai scoată o dată sicriul, și unul dintre gropari să se coboare în groapă.

Încă de la prima oprire a sicriului, printre oameni se făcu o mișcare ; la o doua, una și mai mare. Dar sicriul, lăsat din nou, se mai înțepeni o dată : cu capul ajunse la fund, dar de la picioare nu slobozea. Trebui să fie scos pentru a treia oară, un gropar să se coboare cu tîrnăcopul în groapă, și atunci, cîți încăpură se îmbulziră la marginea mormîntului să vadă care-i piedeca. Și toți aveau un simțămînt greu, apropiat de spaimă. Nu era semn bun cînd sicriul nu putea coborî dintruna în casa lui neagră. Ce era ? Trebuia săpat încă în păretele de la picioare. Nu era de vină decît graba cu care groparii lucraseră, și gerul care-i făcuse să uite să măsoare ade-

seori cu nuiăua lungimea și lățimea gropii, cu cît coborau mai în jos.

Noroc că de fiecare dată nu fu mult de săpat, și în cele din urmă sicriul se așază bine pe fundul gropii. Părintele din Bogatu luă un hîrleț, închipui semnul crucii în cei patru părăți, spunînd formula de pecetluire a gropii.

Toată lumea răsufală ușurată cînd începură să se prăvale și să răsune peste sicriu cei dintii bulgări. Groparii, întăritați de rușinea ce pățiseră, și de năcazul de-a scoate de trei ori sicriul din groapă, lucrau încruntați, aruncînd cu un fel de furie pămîntul cu lopetile.

Soarele asfințea chiar acum, coborînd însîngerat după Măgura Mare. Rotund, ceșos, enorm, pe umărul Măgurii Mari, nu știai dacă asfințește el sau răsare luna plină.

Și deodată gerul păru și mai cumplit...

Sora Corbului stătu pînă coborîră a treia oară sicriul, apoi, înghețată, cu cizmele ca osul, porni repede spre poarta cimitirului. Numai vreo trei fete, rudenii mai depărtate cu mortul, îl însoțiseră pînă aici. Dar ele rămăseseră să vie cu familia mortului, căci erau poftite la pomană.

Sora grăbea, dar din gînd nu-i ieșea întîmplarea de la groapă. Avea și ea simțimîntul acela greu ce-i cuprinsese pe toți, se simțea oarecum stingherită, rușinată chiar, de cele petrecute. Știa că tot satul va vorbi despre asta, deși vina nu era decît a groparilor.

Cum măcina repede din picioare, să se încălzească, și zăpada cînta crud, și cum era îngîndurată, se trezi cu Gheorghe alături de ea, fără să-l fi simțit cînd s-a apropiat.

Flăcăul era înmourat, și, cît ce i se alătură, începu furios :

— Și groparii ăștia, nu-l buni de nimic ! Ar trebui trași în țupă. Nu-s buni decît să bea rachiu și să mînce cît încape în el.

— De, le-o fi fost frig și lor, pe gerul ăsta, și se vor fi grăbit. A fost și pămîntul înghețat tun, vorbi Sora pentru a-l mulcomi pe Gheorghe.

— Ba, de nimic nu-s buni, de altfel, ca și măsurul Ilie.

— Măsarul ? se miră fata.

— D-apoi cum ! S-au pus cu toții să ne facă de minune la lume.

— Da' ce-i cu măsarul ?

— Tu n-ai auzit ?

— Ce s-aud ?

— Așa-i, dacă n-ai auzit pînă acum, vei auzi, că asemenea lucruri le aude satul. Măsarul Ilie nu ne-a putut da sicriul gata simbătă sara, cum am fost înțaleși și cum ne-a făgăduit. Nu i-a putut pune fundul de la picioare, căci tăiase o latură mai scurtă decît alta. A trebuit să scoată cuiele, să taie altă scîndură, lungă ca cea bună. Și așa, pe bătrîn nu l-am putut așaza în sicriu pînă duminică dimineață !

Sora simți o înfiorare, totuși încerca să-l mulcomească pe fecior.

— Și ce-i într-asta ? Nu-i nimic. Doar se mai întimplă.

— Va vorbi lumea, — ce să fie ? Se va spune că au fost sămne rele.

— De ! Las' să vorbească, cine crede în sămne și prostii. Iaca, o întimplare și asta cu măsarul.

Apoi merseră cu pași grăbiți o vreme, fără să-și mai vorbească. Omătul cînta ascuțit sub tălpile lor. Peste sat se cobora încet, ușor, o ceață abia înfiripată, prin care trecea fumul ce se înălța din coșuri drept în sus, ca niște suluri alburii.

Ulițele erau de pe acum pustii. Oamenii isprăviseră de mult cu adăpatul de sara al vitelor, și numai rar se vedea cîte un trecător grăbit. Cei ce rămăseseră lîngă mormînt nici nu ieșiseră din cimitir : așteptau să se ridice movila deasupra groapei.

Sora privea din cînd în cînd la casele strivite sub acoperișul greu, nătăvălos, de omăt, și-i păsură foarte schimbate, cum se uitau în drum, de o parte și de alta, cu ochii ferestrelor opaci, căptușiți cu flori de gheață. Avu o senzație ciudată : îi păru că o privesc niște ochi plini de albeață, ceea ce-i mai crescuse simțimîntul acela greu cu care se întorcea de la cimitir, ațîțat și mai mult de povestea cu sicriul.

— Aveți lume multă la pomană, rupse ea, întru tîrziu, tăcerea.

— Da. Mamă-ta ne va ajuta. Ai putea veni și tu.

— Ți-am spus că nu vin. De altfel, ce fată mai vine, afară de cele două-trei rudenii cu voi ?

— Parcă ne vom înrudi și noi, vorbi flăcăul cu vocea mai îndulcită.

— Așteaptă întii să ne înrudim, zîmbi Sora, și atinse cu mîna dreapta flăcăului. Gheorghe îi luă în palmă mîna rece, și fata nu și-o retrase. Merseră așa o vreme mină în mină. Făceau aceasta pentru înția oară ziua, pe ulița mare, unde i-ar fi putut vedea oricine.

— Ai putea veni și tu la pomană, stăruie Gheorghe, și oftă ușor.

— Nu. Las', că e mai bine așa. E destul că-i acolo mama.

Ajunseră în fața casei lui Corbu, și fata își trase mîna.

— Să știi, Soro, că în dulcele ăsta trebuie să ne luăm ! La începutul lui, la mijloc, ori cătră sfîrșit, nu-mi pasă, dar postul Paștilor nu ne va mai afla așa.

— Adică, tot grăbit ești și acum ? zîmbi fata.

— N-are nici-un rost să mai așteptăm. Uite, n-am înțales niciodată ce înșămnează aceea «om neașăzat», cum îmi spune mama, dar acum simt și înțăleg. Da, mă simt un om neașăzat, care parcă n-ar mai avea liniște, căci nu are nici-un rost.

— Să treacă odată sărbătorile, Gheorghe, și vom vedea noi !

Sora deschise porțița și întră. Feciorul se mai uită o vreme la porțița închisă, ascultînd cum se depărtează pașii fetei, stîrnind cîntecul rece al zăpezii, apoi își continuă drumul spre casă. Cînd ajunse lîngă porțița lor, se întoarse și privi pe lungă uliță — care acum, troienită de omăt, părea și mai lungă și mai largă. În capătul ei începuse a se ivi lumea care venea la pomană.

XI

În camera din nainte, spre stradă, unde zăcuse mortul, femeile deschiseseră fereștile îndată ce sicriul fusese scos în curte. Tecăruiră cuptorul cu lemne uscate, cu despicături cîte putură încăpea, și lăsară să se aerisească pînă ce ieșiseră cu mortul din curte, Apoi, fereștile fură închise, cuptorul încărcat iar, și se apucară să așeze mesele improvizate din scînduri nouă, pe două laturi ale păreților, pe lîngă lavițe. În frunte, de-a lungul păretelui, puseră patru mese una lîngă alta; venea o masă mai înaltă ca celelalte două, cum se și cuvenea pentru preoți și celelalte fețe bisericești ce aveau să șadă aici.

Blidele fuseseră luate de mult din cuiere. Spălate, zăceau în vrafuri mari. Acum, femeile începură a lua cîte le încăpeau sub braț și le așezau, destul de dese, pe mesele acoperite cu măsări curate, simple, tăiate numai de linii albastre și roșii.

Pentru cei trei preoți, chiar în fruntea mesei principale, puseră trei rînduri de blide, pentru fiecare fel de mîncare unul. Lingurile, furculițele și cuțitele pentru cele trei fețe le adusesese Maria Corbu de la ei, pentru că ai Mărgineanului nu aveau tacîmuri mai bune, de sîrbători. Încolo, la masa din frunte și la cele două laterale, cu mult mai lungi, cîte-un blid și tacîmuri de-ale casei și luate cu împrumut de la vecine, și, către coadă, chiar și numai linguri de lemn.

Lumea poftită la pomană nu primea colaci la luarea iertăciunilor în curte, ci și-i afla, fiecare, pe masă, în fața farfuriei lui. Fiind invitați mulți, și blidele unul lîngă altul, colacii nu mai încăpeau înaintea blidelor, și de aceea femeile nu-i puseră pe masă, ci, după obicei, rămase să-i împartă după ce se va așeza fiecare la locul lui. Oamenii, cunoscînd rînduiala, rupeau din el o bucată, cît aveau nevoie la masă, iar restul îl puneau unde găseau loc, pe laviță, în fereastră, lîngă ei.

După ce fu așternută masa în camera din nainte, o așternură și pe cea din tindă. Deși tinda era mare aproape cît și prima odaie, nu putea fi vorba să încapă toată lumea deodată. Vor trebui să împartă mîncare de două

ori. Ușor era vara, la pomenile mari : pentru lumea săracă — la o masă, pentru țigani — la altă masă, se așternea în curte sau în șură. Acum n-aveau ce face, trebuiau să se perindeze.

De altfel, părea că cei din a doua categorie știau când le va veni rîndul, căci poftiții începură să între în tindă tropotind din încălțămintele înghețate, dar printre ei nu se arată nici unul din săracii satului sau din țigani.

Mirosul fierturilor din oalele pîntecoase îl prindea de nas pe fiecare, cum intra în căldura dinlăuntru, și-i deștepta pofta de mîncare.

Trecură întii la locul lor preoții, diecii și celelalte fețe bisericești, apoi se înșiruiră, la mesele din amîndouă camerele, bărbați, femei, bătrîni și bătrîne mai ales, mai în frunte rudeniile, după grad, apoi ceilalți, după poziția socială și bătrînețe. Afară de Ion Corbu, erau aici cei mai gazde oameni din sat, cu nevestele lor și cu bătrînii din neam.

Afară era încă lumină ; însărarea nu biruia de albi-mea pămîntului, dar în cele două camere se aprinseră lămpile cu petrol, atîrnate în grindă. Înaintea preoților ardeau două luminări groase de ceară, făcute în casă, în sfeșnice scurte de aramă, de-o parte și de alta a celor trei parastase cît roțilele plugului, și a blidului mare cu apă, de care era răzimat mătăuzul de busuioc uscat, cu coada bine ferecată în ață groasă. Tot de blid era răzimată crucea de lemn veche, cu desenele în culori șterse, luată din cuiul de subt icoana principală. O cruce de metal, cu care fusese la înmormîntare, puse pe masă pîrintele Andrei.

Larma potolită a glasurilor din cele două camere, între care ușa rămase larg deschisă, se potoli și apoi încetă, îndată ce preoții se sculară în picioare și-și puseră patrafirele. Toată lumea se ridică, și în liniștea în care nu se mai auzea decît clocotul infundat al unei oale întirziate la foc, începu slujba sfințirii apei, sfeștania, care, după obiceiul satului, se făcea după fiecare mort. Fu o slujbă frumoasă, cu atîți buni cîntăreți. Și preoții și diecii cîntau pe rînd, și părea că fiecare întrece pe celălalt, în întorsăturile măiestre și în dulceața cîntărilor.

După ce fu gata sfeștania, părintele Andrei stropi toată casa, boteză pe cei din familie, iar diacul ieși să stropească și grajdul și toate acareturile de prin curte, în vreme ce casa răsuna de cîntarea «Miluiește, Doamne, poporul tău și binecuvîntează moștenirea ta ; învingere împăratului nostru asupra dușmanilor lui dăruiește-i, și cu crucea ta păzește pe poporul tău». O cîntau împreună cu cei trei dieci, începînd cînd unul, cînd celălalt.

Apoi se trecu îndată la slujba parastasului pentru sufletul mortului. Oamenii ascultau unii cu capetele în piept, alții cu ochii țintă la preoți sau dieci, iar la sfîrșit, la ridicarea parastasului întreit, cei din familie și rudeniile cîte ajunseră puseră mîna pe parastas, care nu, punea mîna unul pe umărul celui alt vecin, și așa se făcu un lanț între toți cei prezenți și parastasul ridicat și coborît în cadență molcomă de cei trei preoți, în vreme ce diecii mișcau în mînă cîte-o sticlă cu băutură, cîntînd : «Unde umbrește darul tău, Mihaile arhanghele, de-acolo se alungă puterea diavolului, că nu poate să sufere lumina ta Luceafărul cel ce a căzut. Pentru aceea rugăm-ne ție, săgețile lui cele de foc purtătoare, cele pornite asupra noastră, alungă-le cu suflarea ta, vrednice de laudă, Mihaile arhanghele.» Apoi, cînd parastasele fură puse pe masă, un suspin de ușurare trecu prin toate rîndurile acelea de bărbați și de femei, și șezură doborîți de oboseală și de căldura moleșitoare din casă, pătrunsă de mireasma fierturilor.

Păhărelele de rachiu nu se ajunseră decît la masa din frunte, la care ședeau fețele bisericești, rudeniile și cîțiva fruntași. Aici erau două sticle cu rachiu vechi de drojdie — moartea clopotarului Ilarie ! Încolo, oamenii și femeile beau din sticle întregi sau din ploște, rachiu de bucate, fiert cu cuișoare și scorțișoară. Sticlele treceau din mînă în mînă, de la un cap la altul, și iar înapoi. Fiecare dădea din cap către vecin și închina :

— Dumnezeu să-l ierte și să-l hodinească !

— Să-l ierte Dumnezeu !

Și gilgiau din sticlă, fiecare după plăcere, osteneală și putere.

La masa de căpetenie, preoții închină înții cu Vasile, cu lelea Ana, cu Gheorghe, cu Floare și cu bărbatul ei,

— care pentru acest lucru își lasară locurile și se aplecară peste capetele celor ce le ședeau înainte, să poată ciocni cu preoții.

— Dumnezeu să-l ierte și să-l hodinească ! spuseră preoții.

— Să-l ierte Dumnezeu ! răspunseră ei.

Apoi se duse fiecare la treaba lui, femeile la oale, bărbații la îmbierea cu rachiu, umplînd sticlele cînd se goleau, la mesele din cele două camere. Ei nu aveau să stea la masă decît după ce toată lumea era ospătată și pleca acasă.

Vasile Mărginean, după sfeștanie, după ce fu stropită casa cu apă sfințită, după ce sărută crucea la botez, se mai deschise la față și la priviri. Se simțea mai ușor și începu să se liniștească : întîmplarea aceea cu sicriul scos de trei ori din groapă, îi pusese parcă plumb în toate mădulele.

Acuma, că se făcuse sfințirea casei, se simți mai în vîrtute, și gîndurile negre i se împrăștiară. Se învioră, încetul pe încetul, și mai bine, înghițind și el cîte-o dușcă, din cînd în cînd, la închinările de sufletul răposatului.

Maria Corbului se arată de mare folos în servirea fetelor bisericești, căci se pricepea mai mult ca altele la servirea fetelor alese, și știa și cum să vorbească cu ele, nu numai cum să le pună bucatele înainte și să adune bli-dele folosite.

O cunoșteau și preoții cei străini, și părintele din Bogatu o întrebă :

— Cum de n-a venit badea Ion la pomană ? În curte, la înmormîntare, l-am văzut.

— Avea o treabă grabnică, răspunse femeia, înroșindu-se, și se depărtă repede cu farfuriile goale, în vreme ce părintele Andrei șopti ceva celui din Bogatu și celui din Cozla, care ședeau unul de-a dreapta, altul de-a stînga lui.

La masa din frunte erau la al doilea rînd de mîncare și la vin ; numai clopotarul Ilarie rămăsese tot la colac gol și la rachiu. Nu se îndura să atingă ciorba de cartofi bine prăjiți cu ulei de simburi de bostan, căci atunci însemna să nu mai aibă drojdia gustul acela minunat. În-

buca din bucata moale ruptă din colac, și sorbea mereu din păhărelul de rachiu.

Pe la mesele celelalte, deși isprăviseră cu zama de cartofi și acum mîncau varză călită cu ulei, cu sarmale de mei, sticlele cu rachiu se plimbau mereu de la vecin la vecin.

Dup-o vreme, se ridică larma omenească, peste zgomotul lingurilor, al furculițelor, al sorbiturilor. Toată lumea începu să vorbească, fiecare cu vecinul de alături sau din față. Obrajii se rumeniră de căldura mîncării, de băutură și de aerul tot mai greu din camere, limbile se ascuțiră, și poveștile începură.

Între cei trei preoți începu o convorbire în legătură cu niște taxe nouă, aruncate de episcopie asupra lor, pentru fondul diecezan de pensie. Era o dispoziție nouă, pe care o combăteau toți trei, deși știau că ar trebui să i se supună.

— Am făcut socoteala, zicea părintele din Bogatu, un om în vîrstă mijlocie, cu o barbă neagră tăiată scurt, cu fața palidă, am făcut socoteala ce pensie ar primi un preot după taxele acestea urcate.

— Păi, e calculat și în circularul primit de la episcopie, zise preotul din Cozla, care să fi tot avut treizeci de ani, dar purta un bărboi blond-roșcat care-i bătea pieptul.

— E calculat, dar numai pentru anumite vrîste și cazuri. Nu-i mare scofală, vom plăti de-a geaba. Căci ce ajutor pot fi cincisprezece-douăzeci de zloți la an? Nu se vine mai mult.

— Și de unde să mai facem rost de taxe urcate? Parcă pe noi ne împulzesc banii! vorbi părintele Andrei, netezindu-și barba albă. Pe noi ar trebui să ne lase în pace cu fondurile de pensie. Cîți se pensionează? Cei mai mulți slujim pînă murim. Asta e soarta noastră, și e bine așa. Te pensionează și te scoate din casa parohială în care intră noul preot, și tu rămii pe drumuri.

— Fondul nu s-a înființat, și nu vor să-l crească pentru noi, ci pentru preutesele văduve și pentru orfani, mai cu samă, vorbi preotul cel tînăr. Și mie-mi vine greu să plătesc, spunînd adevărul, și mai ales nu cred că-i ales bine momentul. Am avut, dup-olaltă, trei ani răi eco-

nomie. Dar e adevărat că soartă mai amară nu are nimeni decît preuteasa rămasă văduvă cu copii mici.

— Parcă cu pensia ce capătă pot trăi ? zise părintele Andrei. E o mare greșală ce o fac de-o vreme încoace preoții mai tînări : le trebuie domnișoare purtate prin toate școlile, dar sărace lipite. Nu era mai bine înainte, cînd ne însuram cu fete cu stare bună, chiar și mai puțin învățate ? De, ce să vă spun ? După socoteala mea, cel mai sigur fond de pensie pentru un preot e să aibă un fiu ori o fată bine căsătorită, la care să te poți adăposti la bătrînețe, cînd n-ai mai putea sluji. Pînă ești în stare, e păcat să te pensioneze din oficiu, căci în popor preoții bătrîni au fost totdeauna cei mai respectați. Iar pentru văduve și orfani, dezlegarea e una singură : o căsătorie bună, cu o fată cu avere, nu o amărită de pensie.

— Așa cred și eu, aprobă părintele din Bogatu.

— Totuși mi se pare că nu-i fără rost ce face vlădicia, interveni părintele din Cozla, numai cît să mai fi amînat urcarea taxelor. Căci se-ntîmplă ca unii preoți, și cînd is bătrîni de le tremură mîinile, încît nu mai pot purta cu siguranță sfîntul potir, tot nu vor să se lase de altar. Apoi, cîte nenorociri nu i se pot întîmpla și unui preot, Doamne ferește, ori o boală care-l face neom pe toată viața.

— Cu pensia ce ar primi, tot muritor de foame ar rămînea, dacă n-are averea lui, hotări părintele Andrei.

Încuviințară și cei doi, și începură să vorbească despre doi colegi de-ai lor, din același protopopiat, unul suspendat pentru beție, altul cu cercetare de la vlădicie pe cap. Cu privire la cel dintîi, fură toți trei de aceeași părere, căci popa Vintilă Mogoș, de care era vorba, bea de cădea în gropi, și nu așa, o dată, de două ori la an, la Bobotează, cînd umblă cu crucea, la vreo pomană sau cununie, ci aproape în fiecare zi, și parcă nu era lucru curat : duminicile și sărbătorile nu lipseau nici una. Era un preot cu școală puțină, cea din sat și pe deasupra două clase gimnaziale, și rămas apoi acasă, fără gînd de preoție, ci trăind în rînd cu feciorii satului, iar după ce se însurase, în rînd cu bărbații : cu feciorii — la joc și la șezători, cu bărbații — la crîsmă. Preot ajunsese nu-

mai cînd trecuse de treizeci de ani și avea doi copii, din motivul că nu s-a putut afla cinci ani popă pentru acel sat, încît locuitorii începuseră să amenințe vlădicia. În șase săptămîni învățase, pe lîngă seminarul teologic, slujbele. Peste ce era mai greu trecuse încă din școala din sat : știa citi bine cu chirilice și cunoștea și cele opt glasuri, avea și voce bună și cînta de pe la cincisprezece ani în strană. Însă de obiceiul de a bea simbăta sara, duminica și în zile de praznic cu țărani din sat, nu se putuse dezbăra, și, cu anii, patima îl luase tot mai mult în stăpînire.

— Bine că l-a suspendat vlădica, prea ne făcea tagma de rușine !

— Apoi, are ficii cîsătorîți, fete măritate, are casa lui. Nu rămîne pe drumuri.

— Dar năcaz în sat poate face încă ! Oamenii cu care a băut ani de-a rîndul se pregătesc să meargă în delegație la vlădicie. Vezi bine, numai el i-a pus la cale.

— Nu se știe ! Oamenii sînt ciudați. Sînt destui că-rora le mai place preotul ce bea prin crîșme în rînd cu ei, decît cel ce nu pune piciorul în crîșmă.

— E într-adevăr de mirare cum obștea credincioșilor peste tot nu se scandalizează de preotul beat. Spun că și el e om.

— De, lipsa de preoți calificați din trecutul nostru obidit !

Vorbind, închinau tot mai des din paharele de vin, pe care se îngrijeau să li le umple din vreme diecii ce șcadeau alături.

Mai multă deosebire de păreri se ivi între ei numai cînd începură a vorbi de al doilea coleg, cel pus sub cercetare disciplinară.

— Asta numai fratele Ilarie Banciu i-a făcut-o moșneagului. De bună samă el l-a pîrît la vlădicie.

— Poate să fi cerut și protopopul, căci l-a amenințat de multe ori.

— Dacă în treizeci de ani, de cînd e protopop, nu s-a scandalizat, nu cred să-i fi sărit chiar acum țandăra. De bună samă Ilarie e vinovatul.

Ilarie Banciu era un preot tânăr, venit abia de trei ani în protopopiat. Era un om scrupulos, foarte strict, care lua parcă asupra lui și greșelile colegilor.

— Dacă-i el, rău a făcut, căci bătrînul nu strică nimănui.

— Chiar așa nu s-ar putea spune. Nu vedeți cum curge lumea la el și din sate depărtate? Cît venit de-al meu și de-al dumitale nu intră în punga lui?

— Dacă n-ar fi el, s-ar afla altul, ori dacă n-ar mai fi nici-un preot care să deschidă pravila să spună leac la toate, să descopere pe răufăptuitori, să arate viitorul, s-ar găsi un diac ori altcineva. Pe creștinii noștri nime nu-i poate face să nu mai creadă în supranatural și în minuni!

— Ferească Dumnezeu, nici n-ar fi de dorit să nu mai creadă! Ce ne-am mai face noi cu propovăduirea noastră?

— Dar nu înțeleg să nu mai creadă în Dumnezeu și în minunile Mîntuitorului! Ci lor le trebuie minuni la tot pasul, în toate năcazurile. Și nu-i bine să-i lăsăm să creadă că un om pămîntean, fie și preot, e în stare să facă minuni, să descopere pe un răufăcător, să vindece o boală. Asta mi se pare mie că e șarlatanie.

— Ce rău face părintele Nicodim din Boz? Prescrie rugăciuni, slujbe, sfînte liturghii, post și ajun. Ce rău e într-asta? Le-arată oamenilor puterea cea mare a mijloacelor mîntuirii, pe care le propovăduiește și Biserica. Dacă uneori se vindecă cineva, ori se descoperă hoțul, ori se întîmplă cununia, ce putem spune împotriva lui? Nu recomandăm și noi aceleași mijloace?

— Da, însă noi o facem fără nici-un hocus-pocus, fără atitudini și ceremonial misterios, fără să legăm efectul rugăciunii sau al postului, de anumite forme.

— Creștinilor le place însă chiar acel hocus-pocus, deschiderea pravilei și celelalte, și pe asta pun prețul cel mai mare pentru a crede în rezultat. Să nu ne grăbim cu osînda! Mi se pare că bătrînii noștri cunoșteau unele adevăruri pe care noi nu le cunoaștem. Se pare că e nevoie de-o sugestie puternică, de-un fel de hipnotizare, pentru ca omul simplu să poată crede tare, și credința să-l mîntuie.

Vorbeau din ce în ce mai cu înflăcărare, ridicînd și ei tonul la diapazonul ce stăpînea în cele două camere pline de oameni, care acum toți erau în voie bună, ca și cînd ar fi fost la ospăț, nu la pomană.

Fură servite toate trei rîndurile de bucate : ciorba de cartofi, varza călită cu sarmale de mei, fasolea frecată prăjită în ulei. Lumea se săturase, și acum numai băutura mai avea trecere, și poveștile. Larma se ridica pînă-n grindă, focul duduia în cele două cuptoare și, cu tot gerul întetit de-afară, geamurile începură să-și subțieze gheața, și pe alocuri apărură luminișuri, rotocoale de sticlă limpede, prin care se putea zări în curte.

Dacă femeile de serviciu, care mai îmbiau încă la mîncare, dacă bărbații din familie, care mai aduceau pe mese sticle pline, ar fi tras cu urechea — și mai trăgeau uneori —, ar fi putut auzi multe de toate, ca la orice pomană mai mare și mai îmbelșugată.

Clăpotarul Ilarie, șezînd către mijlocul mesei lungi, de către curte, asigura pe bătrînul vecin cu el, un om cu fața blîndă, palidă :

— Îți spun eu, care umblu la toate pomenile și priveghiurile ! Priveghi ca aici și pomană ca aici n-a mai fost de cînd a murit Dumitru Breazului, ierte-l Dumnezeu. Trei feliuri de mîncări, și rachiu fiert îndulcit, nu s-au mai pomenit de-atunci.

— Păi, au avut de unde, Ilarie, că Moisă, Dumnezeu să-l ierte, a strîns destul, a strîns mereu. Bine-au făcut că nu s-au scumpit la pomană !

— Bine, da, că lelea Ana nu s-a lăsat. Vasile poate ar mai fi strîns punga la beutură, dar ea nu s-a învoit odată cu capul. Bunî creștini ! A știut ea ce trebuiește la pomana unui om zgîrcit, căci, Dumnezeu să-i ierte, Moisă numai din «Daia» nu era !

— A fost un om cruțător.

— Ba a fost un zgîrie-brînză ! Nu vezi casa, nu vezi poiata, nu vezi acareturile din curte ? N-a scos banul nici pentru reparaturile de lipsă. N-ar fi putut face și el o casă nouă de zid ? Care frunțaș din sat mai locuiește în casă acoperită cu paie ?

— De, asta e adevărat, dar casa se ține încă destul de bine. Acum poate că o să facă și ei alta, după ce se

va însura Gheorghe. Am auzit că se însoară cu Sora Corbului.

— De, așa se povestește, dar cine știe, pînă la urmă. Toate-s în mîna lui Dumnezeu ! Moartea asta o să mai tragă și altele după ea.

— Ei, ce stai să mai vorbești și tu, Ilarie !

— Vorbesc, că eu am sămnele mele. Cînd trec săptămîni și nu moare nime, și cînd, apoi, la mortul cel dintîi, trag clopotele, și ele au un țuiit anumit, pe care numai eu îl cunosc, mai urmează la repezală și alte morți. Numai de-ar da Dumnezeu să se mai rupă gerul ăsta !

— Sămne ! Parcă cineva se poate lua după sămne !

— Trebuie să știi dumneata că pe mine sămnul meu din clopote nu m-a înșălat niciodată. Cînd nu aud vuietul acela anumit, știu că moartea nu se abate în curînd peste sat, dar cînd îl aud, mă țin pe-acasă, să fiu la îndemină cu slujba. Și, de cînd a murit Moisa, clopotele au dat mereu vuietul acela.

— De, toți sîntem muritori, răspunse bătrînul cel palid, cu neplăcere, și își întoarse capul bucuros spre vecina din stînga, care-l întreba ceva.

Uncheșul Nichifor ținea să-i convingă pe cei din vecini că întîmplarea de la groapă era în legătură cu desfacerea sicriului de meșterul Ilie, să-i pună o scindură mai lungă, și cu pleoapa lui Moise, care nu s-a închis bine. Și că toate trei sînt în legătură cu împejurarea că Moise a murit nespovedit și necuminecat.

Gheorghe avusese dreptate cînd îi spusese Sorei, la întoarcerea de la cimitir, că lumea va vorbi. Și într-adevăr, cît ținu prohodul, drumul pînă la cimitir, întoarcerea, și masa, toate aceste întîmplări se aflară și trecură de mai multe ori din gură în gură. Mai greu era de știut cum de aflaseră că murise nespovedit și necuminecat, cînd popa fusese de două ori la el. Totuși, se știa și asta, și cu amănunte. Cît ținu pomana, n-au fost vecine și vecini — afară de cei de la masa din frunte, a preoților —, care să nu fi vorbit de întîmplările acestea cu un fel în îngrijorare, chiar cu un fel de frică.

Vecinul Nichifor povesti cum chiar el a încercat să-i închidă pleoapa și nu a putut, și cu toate că atunci nu

dăduse nici o importanță întâmplării, acum își luă un aer misterios, și întârea înaintea vecinilor, suflându-le fum gros subț nas, că toate au fost «sămne» și că toate erau «în legătură».

— Ce legătură ? Ce sămne ? Parcă sămnele spun ceva ? Tîlharul de-a stînga nu era răstignit împreună cu Mîntuitorul, și n-a ajuns în Rai ? Știu eu ce vrei să spui dumneata ! Dar Dumnezeu nu judecă cum judecăm noi, păcătoșii, și va fi primit și sufletul lui Moisë, dacă a primit pe tîlhar ! Răposatul n-a ucis și n-a jefuit pe nimeni.

— Hm ! N-a ucis cu săcurea, e adevărat — se înverșună uncheșul Nichifor, aprins de băutură —, dar sînt multe feliuri de ucideri ! Crezi că ai mei mă pălesc la mir ca să se scape de mine ? Și totuși mă apropie de mormînt cu fiecare zi.

— Mai las-o și tu, Nichifore, — vorbi vecinul de ceealaltă parte, bătrîn de-o samă cu uncheșul. — Îți faci păcate în zadar !

— Ce știi tu, că nu tu trăiești cu ei ! De altfel, așa-mi trebuie dacă le-am dat toată averea. Dar îți spun : eu mor în fiecare zi, că sînt multe feliuri de ucidere. — Apoi, întorcîndu-se spre celalalt vecin : — Moisë nu și-a pus fata, pe Floare, la fum ? N-a măritat-o fără voia ei, și nu a-mbătrînit și nu s-a ofilit, sărmana fată, într-un an ca-n zece ? Asta nu-i ucidere ? Sînt multe feliuri de ucidere, nu numa cu săcurea la drumul mare !

Mai încolo, două bătrîne, cu capetele unul într-altul, șopteau :

— Nu mai spune !

— Ce să nu spun ! A bătut-o s-o omoare ! A tras-o de plete, din curte în tindă, și-a călcat-o în picioare. Vai de maica ei ! Au sărit vecinii s-o scape.

— Da' și Vironica e de vină ! De ce dracu' nu se lasă odată de ibovnic ? Dacă o prînde, cum s-o lase nescăr-mănată bărbatu-său ? Ar fi vremea să se-astîmpere, că are copii mărișori, să nu-și mai facă casa de rușine. De cîte ori n-a bătut-o pîn-acum, și ea nu se mi cumîn-tește !

— Dar acum n-a prins-o, draga mea ! Ionu Bivolaru-lui nici nu apucase să sară pîrlazul.

— Să-i fie și lui rușine, că-i om însurat, cu nevastă și copii.

— D-apoi s-au ținut în tinerețe, și părinții nu i-au lăsat să se ia !

— Ei, și ce-i într-asta ? Parcă numa cu ei s-a-ntîmplat așa ? Parcă nu se-ntîmplă destule ori ? Dar dacă omul e de omenie și cu frica lui Dumnezeu, uită de toate și-și vede de casă și de năcazuri. Pe Floare cum au măritat-o ? Ionu Corbului cum a rămas ? Totuși, după cununia Floarei, s-a auzit vreodată ceva ? A mai încercat Ion să se apropie de ea ? Dacă au fost amîndoi oameni cu frica lui Dumnezeu, n-au făcut nici-o rușine în sat.

— Da' vezi că între Vironica și-a Bivolarului mai este ceva !

— Ce să mai fie ?

— Se zice că sînt farmece !

— Prostii ! Nu-i nici-un farmec, e numai patima oarbă pe care nu o țin în frîu. Bine face bărbatul că-i moaie oasele ! Odată tot trebuie să-i vie mîntea la cap !

În altă parte, șopoteau alte două femei :

— Cînd a venit ? N-am văzut-o pînă acum.

— De trei zile numa.

— Și cît stă acasă ?

— Păi cred că nu se mai întoarce la oraș, la stăpîn.

— Doar s-a lăudat, de cîte ori a venit de sărbători acasă, că e mai bine la oraș.

— Da, însă acum a dat de dracu' !

— Cum așa ?

— A venit îngreunată.

— Nu mai spune !

— Ce să nu spun, că se vede bine. Trebuie să fie în luna a șaptea.

— Vai de ea și de maică-sa !

— Vai și vai ! Să vezi ce jale și ce plînsete sînt la ele-n casă !

— Așa-i dacă a lăsat-o slujnică la oraș. Credea că o să ajungă și fata-sa doamnă, ca Măria Natului ! Pe vremea noastră nu s-a pomenit fată din Broșteni slujnică la oraș. Cine vrea să lucreze, are ce lucra și acasă. Dar acum au început să meargă. Sînt vro patru, mi se pare. Cînd se vor întoarce și ele ca Salomia Nuțulesei ? A avut

noroc una, și-au crezut că vor avea și ele. Dar Măria Natului era o mîndrețe de fată și dezghețată lucru mare.

— Păi, ce mare noroc și-al ei? Că-i îmbrăcată cu rochie și vinde în prăvălie alătura de bărbatu-său? Ferească Dumnezeu să nu fie un jidov!

Mulți vecini și vecine vorbeau despre preoții și diecii străini, aruncînd din cînd în cînd ochii la ei.

— Frumos mai slujește popa din Cozla! Ce mai glas! Așa să avem și noi unul, cînd se va călători părintele Andrei.

— Mie-mi mai place cum cîntă cel din Bogatu. Are glas mai puternic.

— Dar nu așa de dulce.

— Păi, e mai în vrîstă, și dulceața glasului se stînge odată cu tinerețea.

— Dacă am avea noi mereu pe toți trel diecii să ne cînte în biserică, cred că ar fi în fiecare duminică Paștile!

— Mari cîntăreți cei doi!

— Mari! Da' nici al nostru nu se lasă.

Vreme de-o jumătate de ceas, cît mai ținu rîndul întii de pomană, după terminarea mîncării, se vînturară toate noutățile din sat; se vorbi de bine și mai ales de rău despre toți oamenii; trecură de la unul la altul toate veștile, căsătoriile posibile din dulcele viitor; se vorbi mult despre căsătoria lui Gheorghe cu Sora, chiar despre zestrea ce va primi-o fata; se depănară întîmplări din trecut, de la alte morți și pomeni; se spuseră răutăți și bîrfeli despre unul și despre altul; comentară întîmplările de la moartea lui Moise. Numai mortul însuși fu uitat cu desăvîrșire de la o vreme, rămînîndu-i amintirea doar în formula rituală spusă cînd beau din nou, din pahare sau din sticlă: «Dumnezeu să-l ierte!» — «Să-l ierte Dumnezeu!»

Femeile de ajutor nu rămaseră nici ele în urmă cu flecăreala. Ele criticau cum mîncea unul sau altul, cum erau îmbrăcate femeile, și trăgeau cu urechea la ce se vorbea.

Fără să caute anume, Maria Corbu auzi și ea, în mai multe rînduri, vorbindu-se de Gheorghe și Sora, că ar fi păreche potrivită, că-s amîndoi din neamuri fruntașe,

că în dulce poate se vor cununa. Dar nu se mai supără că gura lumii începuse să umble. Dacă ajută Dumnezeu, așa va și fi.

Numai Vasile Mărginean se întunecă din nou cînd, după uncheșul Nichifor, mai prinse și de la alții vorbe în legătură cu semnele acelea.

Într-o clipă cînd nimeni nu se aștepta, cei trei preoți se sculară deodată, și diecii cu ei, și mai cîntară o dată «Cu sufletele dreptilor». Apoi părintele Andrei spuse Tatăl Nostru, cu creștinii, în taină, după el, și ridică masa, cu ultima iertăciune :

— Dumnezeu să-l ierte și să-l hodiească !

Și toți răspunseră deodată !

— Să-l ierte Dumnezeu !

În curte, părintele Andrei mai stăruie o dată pe lîngă cei doi colegi :

— Rămîneți la mine pînă dimineată.

Dar sania cu care veniseră, chiar atunci se opri la poartă, într-o ploaie de clopoței.

— Mulțămim. Nu se poate. Iată, avem și un strop de lună.

Pe cer înflorea, albă, transparentă, securea lunii nouă.

Pînă să-și pună parastasele și colacii în sanie și pînă să-și ia gazdele sara-bună de la preoți și să le mulțumească, strecurîndu-le, badea Vasile, în palmă, cîte doi zloți de argint, cele două camere se și umplură cu al doilea rînd de oameni : în odaia din nainte — săracii din sat, în tindă — țiganii.

Și se porni aceeași alergare a femeilor de ajutor, afară de Maria Corbu, care plecă acasă deodată cu părintele Andrei. Deosebirea era că bucatele se serviră acum amestecate, nu pe rînd, și fiecare mîncă și se sătura din care voia, iar ca băutură nu era decît rachiu.

Noul val de oameni avu vreme, așteptînd, să-și spună poveștile. Le era și foame rău, apoi nici nu prea îndrăzneau să vorbească, în casă de om fruntaș, cu glas mare. Așa că nu se ridica acum decît larma lingurilor și a furculițelor, și lepăitul acela de om flămînd, care așteaptă de mult.

Fle că nu se aerisise destul după întiiul rînd de oameni, fle că, în căldura din casă, miroseau hainele vechi

ale oamenilor și rupturile țiganilor și-ale țigăncilor, fie că Floare, care nu șezuse o clipă era prea ostenită — când veni, mai pe urmă, c-un blid de fasole frecată, se clătină, scăpă blidul, și, dacă nu sărea îndată Gheorghe, ar fi căzut. Ochii i se împăienjeniseră, și fața-i era ca ceara. Noroc că fu numai un început de leșin, și că, stropindu-i obrazul cu apă rece, își reveni îndată, pe colțul de laviță unde o dusesse Gheorghe.

Totuși, o vie frământare trecu printre oameni, și toți se ridicară în picioare. Se opriră o clipă și lingurile țiganilor din tindă.

Apoi, văzînd-o umblînd îndată, lumea se liniști, și urmă să ospăteze.

Masa de-a doua se isprăvi cu mult mai repede decît cea dintîi, căci oamenii se grăbiră cu mîncatul, și pentru că le era mai foame, și pentru a nu întîrzia prea mult, căci vremea se făcuse tîrzie, se apropia de ceasurile șapte.

Se ridicară de la mese, își luară colacii întregi — căci lor li se dăduse pîne pentru masă, — și, tot iertînd păcatele celui mort, se strecurară unul după altul pe ușa tinzii, în gerul de afară.

Țiganii rămaseră la urmă. Țigăncile scoteau de prin bulendre oale și ulcici, și Ana cu cele patru ajutoare le umpleau din oalele de la foc, care cum se nimerea : fasole, varză călită, sau ciorbă de cartofi.

— Bogdaproste dumitale, și să-i fie de pomană, lele. Ană, ziceau țigăncile, despăturind buze vinete și arătîndu-și dinții albi sau colții galbeni din gură, după cum erau, tinere sau bătrîne.

— Bogdaproste !

Era o formulă străveche de mulțumit, folosită de săraci, dar mai ales de țigănci, și în Broșteni și în satele din jur.

Mai la urmă rămase un țigan bătrîn, îmbrăcat cu un cojocel unsuros, numai petece și spărturi, încovoiat, cu părul sur, lung și rar, dat pe spate. Începu a-și căuta căciula și fluiera a pagubă. Nu era nicăieri. O căutară pretutindenea și femeile ajutoare. Nu-i și nu-i.

— Va fi luat-o careva, moșule, zise Vasile. Aici vezi și dumneata că nu-i.

— Cine s-o ia ? Am pus-o aici lângă mine. E o rup-tură care nu-i trebuie nimănui.

În sfîrșit, o femeie o scoase de sub lavîta pe care șe-zuse bătrînul.

— Uite-o frate, unde s-a ascuns ! Parcă Necuratul își bate joc de mine, vorbi țiganul cu bucurie, și rînji din doi colți galbeni.

Cînd deschise ușa tinzii, țiganul se clătină și dădu un țipăt. O mîță mare neagră, de-a casei, țîșni înlăuntru printre picioarele crăcănate ale moșneagului.

— Piei, drace ! făcu el scuipeindu-și în sîn.

Se pare că mîța, alungată din casă de mulțimea oa-menilor străini, dînd cu socoteală că au plecat toți, venise să-și ia locul în colțul vetrei, și aștepta lângă ușă clipa cînd se va deschide mai întîi.

Dar țiganul rămase cu mîna pe clanța ușii.

— Ptii, drace ! — și-și făcu cruce.

— Nu-i nimic, moșule, e mîța noastră, îi zise Ana.

— A dumneavoastră ?!

Și el își întoarse cu neîncredere capul peste umăr, cu privirile tulburi încă.

— D-apoi ce vrei să fie ?

Bătrînul tăcu puțin, apoi ieși bombănind :

— Uneori diavolul se arată și sub formă de mîță neagră !

Vorba fu spusă și zbură pe-aci-ncolo. Numai Vasile Mărginean simți o înfiorare, și umerii i se zguduiră ușor.

XII

În ultimele două sări, în casa lui Ion Corbu toată lumea fu cu inima ușoară. În mormîntarea lui Moise Mărginean fusese luni, iar vineri sară isprăviră de cusut ultimele părechi de cioareci — bărbații, iar femeile — ultimele cămeși de pînză și izmene.

Ai Corbului erau cu inima ușoară pentru că puținele zile de cînd Sora nu mai mergea la șezătoare, limpezi-

seră aproape detot viitorul ei. Aşa-l vedea nu numai ea şi mamă-sa, ci şi Ion Corbu, după moartea şi înmormintarea lui Moise. Trecuse şi el peste ce fusese mai greu : prohodul şi iertăciunile. La pomană şi în zilele de după ea, tot satul s-a obişnuit cu gîndul căsătoriei lui Gheorghe-a Mărgineanului cu Sora Corbului. Se vorbea acum pe faţă, ca despre un lucru firesc. Unii şi începură să-l întrebe pe Ion, s-o descoase pe Ana, cam pe cînd gîndesc să fie nunta, şi părinţii nu mai erau surprinşi, dar se mulţumeau să răspundă : «Cînd va ajuta Dumnezeu». Ion Corbu scăpase de simţimîntul acela greu, de ură împotriva Mărginenilor, pe care i-l hrănea bătrînul. Acum se gîndea că Gheorghe e un băiat voinic şi frumos, şi mai e şi singur la părinţi. Cu el nu avusese tatăl Sorei nimic ; feciorul îi dădea respectuos bineţe cînd îl întîlnea. Vezi bine, mai înainte nu ştiuse că între el şi Sora se ţese ceva. Adevărat că nici acum nu-l cunoştea mai de aproape ce plăteşte. Dar vedea şi el că seamănă cu Ana, cu mamă-sa, nu cu viţa Mărginenilor. «De altfel, chiar tată-său, Vasile, îşi zicea Ion Corbu, numai în unele lucruri sămăna cu taică-său, Moisa.» De, pentru bătaia aceea nu-l judeca. Aşa se cade unui tînăr din neam fruntaş, să nu lase nepedepsite vorbele rele despre o fată ca Sora. De celelalte bătaii de mai nainte, Ion Corbu nu auzise nimic nici pînă acum. Apoi, se va uita de-aici încolo după Gheorghe, să-i vadă purtările. Un păcat ştia că nu-l are : nu era pornit spre băutură. Iar la Sora se vedea că ţine.

Acum, că Moise bătrînul era subt glie, inima lui Ion Corbu se îmbunase. Din fire era înclinat să creadă mai mult binele decît răul, şi poate din acest motiv nu-l putuse ierta atîta vreme pe Moise Mărginean, ca pe unul care-i făcuse un mare rău cu voinţă, cu calcul. Dar mai fusese la mijloc şi mîndria lui rănită, de fecior din familie fruntaşă, ruşinea ce-o păţise înaintea satului întreg.

Ioniţă era vesel foc pentru că-i stătea foarte bine prima ţundrică, şi pentru că învăţase bine, cu cei doi tovarăşi ai lui, cinci colinde nouă, şi nu numai de la sluga Irimie, ci şi de la soru-sa cea mare, care, de cîteva sări, în amurgit, înainte de-a merge la muls, colinda

înainte, iar cei trei copii după ea. Sau mai bine, cu doi după ea, căci unul dintre băieții vecini nu putea ține minte deloc versurile întregi, ci numai frânturi, însă el avea altă calitate : prindea melodia cu urechea, încît ar fi putut-o începe la orice ceas din zi și din noapte, și avea voce melodioasă și puternică.

Stana, sora lui, era plină de veselie, fiindcă-i ieșise foarte bine clicinul de pănură neagră — stătea pe ea ca scris — și mai ales pentru cizmulițele nouă ce așteptau în ladă Crăciunul. Le cumpăraseră tată-său înainte de lăsarea postului, la un tîrg de țară, dar nu avea voie să le încalțe pînă la sărbători.

Stana semăna cu tată-său, era brunetă, cu ochii negri. Era în vrîsta cînd se face trecerea din zburdălnicia copilăriei în adolescență, o stare neprecisă, care o cam tulbura și o făcea mai mult să tacă și să pară îmbufnată. Frate-său, Ioniță, poate găsise ceva cînd spusese odată, supărat pe ea : «Stana noastră-i tare și amară ca o prună verde».

Dar cel mai mulțumit dintre toți era sluga Irimie. Cînd îi așeză lelea Maria cămeșile frumos împăturate, în fața lui, într-un colț al unei lăviți, cu două părechi de tălpi pentru opinci nouă deasupra, și cu căciula nouă peste toate, iar țin dra cea nouă — simbria lui, în afară de plata în bani — o acăță în cuierul de după ușă, alături de-a stăpînului, mai veche, și de țin drica lui Ioniță, avu un zîmbet larg pe toată fața, și-i zise stăpînului :

— Mi se pare, lele Mărie, că anul acesta te voi mai pune la o cheltuială. Mi se pare că va trebui să-mi dai și colacul cu pomul.

Era obiceiul ca sluga, cînd pleca de la stăpîn, la Anul Nou, să capete și un colac mare, cu un «pom» împlîntat în mijlocul lui, adică o ramură de măr împodobită cu mere, pere, nuci, prune uscate.

— Ți-l dau, bucuros, Irimie. Adică ți-ai pus gînd hotărît și tu ?

— Păi, mă gîndesc că straie ca astea nouă nu voi mai avea decît peste trei ani, și pînă atunci voi îmbătrîni prea tare.

Lelea Maria îl privi mișcată, cu duioșie de mamă. Erau numai amîndoi în odaie.

— Ascultă, Irimie — zise ea —, aș vrea să vorbesc cu tine cîstit. Bine-ai face dacă te-ai însura. Nu-i vorbă, nouă rău ne va părea după tine, căci ai fost un ficior harnic și de omenie. Dar nu te putem lega de noi. Ai și tu drept, ca tot omul, la viața ta, la familia ta.

— Da, m-am gîndit și eu, vorbi sluga emoționat.

— Dacă ești hotărît să te însori, iată, noi sîntem gata să mai facem și altă cheltuială decît colacul cu pomul : te-om cununa noi !

— Mi-ați fi dumneavoastră nănași ? — Pe fața lui se zugrăvi o mare și plăcută surprindere.

— Da, te-om cununa noi, și ți-om da și o vițelușă. Am vorbit eu cu bărbatul mai demult despre asta.

În ochii lui Irimie se îndesară lacrimi. Apoi oftă.

— Mulțămim, lele Mărie, da' unde-i femeia ?

— Dacă mă lași pe mine și te încrezi în mine, o să-ți gădesc eu și femeie.

— Dumneata ?

— Eu, da, căci tu nu te prea pricepi, deși vei fi un bărbat bun gospodar. Cunosceam eu fetele și văduvele. Cred că mi-am și pus ochii pe una.

— Glumești, stăpînă ? se zăpăci sluga.

— Nu glumesc deloc.

— Și... cine-i ?

— Nu ți-o spun încă. Mai trebuie să vorbesc cu ea. Dar ascultă, Irimie, vorba să fie vorbă : să nu dai pe urmă îndărăpt. Nici eu nu-ți voi pune înaintea o ciumă ori pe Muma-Pădurii, ori o cerșitoare. Ci o femeie curățică, nici prea tinără, cu care să poți trăi. Ei, ce spui ? Cu-vîntul tău din urmă ? Îmi dai împuternicire ?

— Îți dau, stăpînă !

— Bine, Irimie, cred că-n dulcele ăsta facem două nunți.

— Două ?! se miră sluga.

— Păi da ! Tu n-ai auzit nimic de Sora și de Gheorghe Mărginean ?

O undă de lumină trecu peste obrazul țepos al slugii.

— Ba am auzit noi cîte ceva !

— Apoi, vezi ! Viața nu stă pe loc, Irimie, ea curge și tot curge, și cine i se ferește din cale, rămîne ca buturuga scoasă pe prundiș, la marginea rîului.

Vesel fu în sările din urmă și uncheșul Nichifor, vecinul. De la priveghi și de la pomana lui Moise se alesese cu cinci pachete de tutun, pe care i le-a strecurat în buzunare chiar lelea Ana, iar de la Ion Corbu primise încă cinci, pentru ajutorul ce i l-a dat la cusutul hainelor. Pe deasupra, luna viitoare — o săptămînă înainte de Crăciun —, Ion Corbu va tăia porcii și, ca în fiecare an, va fi și el de ajutor. Asta însemna alte două pachete de tutun și, ceea ce era acum mai mult : va minca friptură de carne proaspătă, căci pentru o zi ca aceea era dezlegare de la post, dată nu de canoane, ci de tradiție.

Sfîrșitul lucrului fu cinstit cu un pahar de vin. Ion Corbu era în voie bună, și-l îmbia mereu pe vecin și pe sluga Irimie.

După al treilea pahar, uncheșul Nichifor se înnegură.

— Mă gîndesc că ce frumoasă ar fi lumea asta, dacă ar fi tot omul om de omenie. Să nu fie zgîrie-brînză și să știe cinsti pe bătrîni. Mulți nu știu că bătrînețele noastre sînt o încercare pentru copii și pentru cei tînări.

— O încercare ?! se miră lelea Maria. În ce fel ?

— D-apoi pe cum argintul și aurul se lămurește în foc, așa se lămurește omenia copiilor în felul cum se poartă cu bătrîni lor. Dumnezeu îi lasă pe bătrîni să trăiască și cînd nu mai sînt buni de nimic, cînd nu mai pot da o mînă de ajutor. De ce le lungește zilele ? Numai pentru a pune la probă pe copiii lor, să vadă dacă sînt vrednici de cîte-au adunat și le lasă bătrîni, sau nu sînt vrednici.

— Asta se prea poate, zise Ion Corbu.

— Ba-i chiar așa, să știți de la mine ! Și să știe mai ales copiii ăștia. Și cît de frumoasă ar fi viața cînd cei tînări ar cinsti în toată vremea pe bătrîni lor.

— De, asta-i între cele zece porunci, vecine.

— Ce folos că-i pe tablele legii, dacă sînt copii care nici nu se gîndesc la ea, nepoată Mărie. Uite-ai mei ! Nu le ajut și lor cînd la una, cînd la alta ? Și-n postul ăsta, vin din pivnița mea n-am gustat. Și mă gîndesc eu ce va fi cînd nu le voi mai putea ajuta la nimic, ci voi ză-

cări toată vremea pe vatră, lingă foc. Nu doresc de la Dumnezeu să mă țină pînă atunci.

Cît vorbi își tremură voit glasul și-l făcu plîngăreț, și, cum necum, își stoarse și o lacrămă în gene.

— Îți faci și dumneata păcate, uncheșule — îi zise cu asprime lelea Maria —, și nu-i bine, acum, în preajma sărbătorilor. Alți bătrîni să se plîngă de copiii lor, nu dumneata.

Cînd simți că înduioșarea lui nu prinse, lacrăma din gene se mistui nu se știe cum.

— Păcate ne facem cu toții, nepoată, căci nu pășim un pas fără să păcătuim, pînă facem umbră pămîntului. Dar eu tot am zis, și-oi zice pînă m-or întinde pe laviță, că cine face ca mine, ca mine să pățască ! N-a fost mai bine de Moisă, că n-a dat, cît a trăit, averea ficiorului și a poruncit el în casă ? Dacă n-ar fi avut nici-o altă mulțămire în viață, a avut la moarte : căci o pomană ca asta nu se vede decît la zece ani o dată, ori și mai mult. Copilul dă de bucurie că moștenește în sfîrșit. Cîtă vreme, dac-ai dat tot, în viață fiind, cînd mori te îngroapă ca pe-un cerșitor, căci nu mai moștenesc nimic după tine.

— Dumneata n-ai să te temi de una ca asta, vecine, zise gazda, umplîndu-i din nou paharul.

— Nu se știe, nepoate ! Dar ceea ce se știe e că un priveghi și o pomană îmbelșugată sînt de mare folos pentru sufletul celui ce s-a călătorit. Iată, sufletul lui Moisă, se hodinește împotriva tuturor sămnelor de la moartea lui.

— Ce sămne ? întrebă sluga Irimie.

— Parcă tu nu le-ai ști ? Sămnele cu ochiul neîncis, cu sicriul ce-a trebuit desfăcut, cu sicriul scos de trei ori din groapă. Ba, pe lingă că a murit neîmpărtășit, și celelalte trei, s-ar mai putea pune și mița care l-a speriat pe țigan.

— Ce țigan ? Ce miță ? întrebare cu toții.

Nu auzise nici unul de întîmplare. Uncheșul, Dumnezeu știe cum aflate, căci vestea n-o putuse răspîndi decît țiganul. Trebui să le povestească cum s-a întîmplat cu mița, și cei de față rîseră înveseliți. Bătrînelul se făcu a

nu auzi și-a nu vedea nimic, și își curmă firul gândurilor lui :

— Nu-nchide nimeni, negrijît, ochii, fără păcate. Și totuși, azi ce-i ? Vineri ! Și de luni nu s-a arătat nimic.

— Ce să se-arate ? se grăbi Irimie să întrebe.

— Nici-un sămn rău, după mort. Dovadă că priveghiul de două nopți și pomana din belșug i-au cîștigat iertare de la Dumnezeu. Pe mine însă să mă ferească Domnul din ceriuri să mor negrijît !

— Vai, uncheșule, eu în locul dumitale m-aș duce la popa să mă spovedesc, să nu apuc Crăciunul cu-asă-menea păcate pe suflet. Dacă mai îndrugi de-acestea, să știi că mă supăr, vorbi lelea Maria și ieși năcăjită în tindă. Ce slăbiciune urită avea acest vecin, mai ales dacă bea un pahar de băutură !

Pomenirea acelor semne de la moartea lui Moise Mărginean trecu o undă de întristare prin sufletul Sorei, nu pentru că ar fi pus vreun preț pe ele, ci pentru că se împlinea vorba lui Gheorghe : satul vorbea despre ele, și cine știe cîtă vreme va vorbi. Și, de bună samă, lucrul nu era plăcut pentru familia Mărginean.

Dar după alt pahar de vin, uncheșul își schimbă glasul, scutură masca și ieși la iveală iar fața lui veselă din sara aceea, și-l luă în primire pe sluga Irimie, care ședea pe laviță, cu paharul pe jumătate în mînă.

— Iar a venit lăturancea aceea, măi Irimie, și iar m-a întrebat de tine.

— Să fie sănătoasă, răspunse omul, cu bărbăție. Apucase a vorbi cu lelea Maria.

— Așteaptă vorbă hotărîită : da ori nu.

— Nu, răspunse sluga cu o hotărîre care-l făcu pe bătrîn să înalțe capul, cuprins de mirare.

— Spui nu ?

— Da, spun. Nu mă-nzor în sat străin.

— Auzi, auzi !

— Chiar așa, nu-mi iau o străină.

— Dar o aduci aici, la casa ta, și nu va mai fi străină.

— Mai bine iau una din sat.

— Ce ? ! Poate este una ? !

— Este, da, se încurajă sluga.

Vecinul rămase o vreme zăpăcit : ce-a pățit Irimie de vorbește cu atîta încredere ?

— Dacă este, e bine să știm și noi.

— Nu se spune !

— Dacă nu se spune, nu este. Ce-mi tot vorbești verzi și uscate ?! Iată, unde este este și se și spune. Cine nu știe că Sora se va mărita cu Gheorghe-a Mărginea-nului ?

Și el se uită cu ochii lui mici la fată, la tată-său, și chiar la Ioniță, care intra c-un braț de lemne.

Nici unul nu-i dădu nici un răspuns.

— De unde nu-i foc nu iasă fum — se încăpățîină vecinul —, iar din ce spui tu încă nu am văzut un fir de fum. Dovadă că nici foc nu este. Și-i pagubă !

— Ce pagubă, uncheșule ? întrebă Sora.

— Pagubă că nădăjduiam să nănășesc și eu la o nuntă în dulcele ce vine.

Sluga se însufleți. Era întîia oară cînd bătrînul rău de gură nu putea ajunge deasupra lui.

— Am și nănași, uncheșule ! zise Irimie biruitor.

Vecinul se uită întins la el. Îi păru că aici nu mai poate fi glumă, trebuia să se fi întîmplat ceva. Și începu să-l iscodească în fel și chip pe Irimie, dar omul se ținea bine. Îi tot venea pe limbă să-i spună, și i-ar fi spus cu mîndrie că nănași îi vor fi chiar stăpîinii, dar se birui și-l întărită rău pe bătrîn.

Sora și Stana, care împăturau pe masă niște albituri, rîdeau să se prăpădească. Ioniță, după ce umplu cuptorul cu lemne, se opri și el să asculte. Cînd sluga ieși să vadă de vite, copilul fu în călcîiul lui. Cît ce ajunse în curte, Ioniță, mergînd alătura, îl întrebă îngrijorat :

— Te chiar însori, bădiță Irimie ?

— Dac-ajută Dumnezeu și oamenii buni, mă chiar însor odată.

— Și... te duci apoi de la noi, nu-i așa ?

— Păi, ce să fac ! Trebuie să mă duc la casa și la nevasta mea.

Ioniță se blegoși, dar tot se ținea de slugă.

— Și Sora noastră se mărită !

— Da, am auzit, Dumnezeu să-i ajute !

— Dar spune Stana că Sora se duce și ea de la noi, dacă se mărită.

— Ce vrei, măi Ioniță, așa e legea lumii.

După-o vreme în care nu se auzi decît cîntecul zăpezii, copilul întrebă :

— Dacă te-nsori, mă vei mai învăța colinde nouă ?

— Cum să nu !

— Știu unde-i casa dumitale. Să vin acolo.

— De, măi băiete, doar nu mă voi însura în post. Stai să treacă sărbătorile, să vie dulcele. În dulce se fac ospetele.

Ioniță se învioră și se întoarce în casă.

Toma Băcilă, care le tăia în fiecare an porcii de Crăciun, fu înștiințat cu o săptămînă înainte să fie slobod pentru ziua de luni. Toma era chemat de mulți gospodari, pentru că puțini mai erau în sat care să se priceapă ca el la treaba asta.

Duminică după-amiază, Maria Corbu tot dădea tircoale în jurul bărbatului său. Voia să-i spună ceva, dar părea că nu e cu totul hotărîtă, ori că nu îndrăznește. Bărbatul îi cunoștea purtarea asta, și, după o vreme, o întrebă :

— Ei, ce-i povestea ?

— Păi, nici eu nu prea știu dacă ar fi bine sau nu.

— Ce anume ?

— Mă gîndesc eu la Sora noastră. Așa cum au început a se descurca lucrurile, n-ar fi cu neputință să nuntim în dulcele ce vine.

— Hm ! Pentru ce o grabă așa de mare ?

— Cred că nu mai ai nici tu nimic împotrivă.

Omul ridică din umeri.

— Pentru ce aș minți ? După moartea bătrînului, nu mai văd nici eu cu neputință căsătoria. Totuși, cînd mă gîndesc la neamul lor, parcă tot mă oprește ceva.

— Dar tu vezi bine că Gheorghe nu aduce cu neamul lor.

— Văd, e drept, dar un fel de silă tot mai simt. Nu aflu însă pentru ce ar trebui să ne grăbim așa de tare.

— Este pentru ce. Satul întreg vorbește acum despre

căsătoria lor, și cînd am amîna-o pînă la vară, ori pînă la toamnă, s-ar vorbi prea multe.

— Las' gura lumii să vorbească !

— Nu e chiar așa. Vor iscodi cine știe ce piedici că s-ar fi ridicat între ei. Apoi, Gheorghe nici nu vrea să audă de-o amînare peste dulcele ăsta.

— Nu-i va strica dacă va fi mai stăpîn pe firea lui și va învăța să rabde.

— E un ficior bun ca pînea caldă, se hotărăște încet, dar cînd își pune ceva în cap, nu se mai abate din drum. Și dacă i se pune piedecă, nu știi ce poate face. Se aprinde ușor și poate face lucruri nesocotite.

— Dacă-i așa, are o fire destul de rea.

— Păi, nu-i om fără slăbiciuni !

— Și ce lucruri nesocotite ar putea face ?

— Ai Olarului au început să se miște mai hotărît. Ei ar face bucuros nunta în dulcele ăsta !

— Ei, dacă crezi că Gheorghe ține numai atîta la fata noastră și la neamul nostru, n-are decît să se însoare cu Safta Olarului. Cel puțin ar face pe voia mortului.

— Asta nu va face-o, de bună samă. Dar destul e că se poate începe o ceartă la ei acasă, cu tată-său. Ana îmi spune că de la moartea bătrînului n-a mai putut vorbi cu bărbatu-său despre căsătorie. E tot înnegurat și încruntat. Ea crede că pentru cele două locuri pe care Moisë i le-a dat, cu limbă de moarte, Floarei. Ține și el la avere, ca tot omul. N-ar fi lucru greu să voiască a se despăgubi de cele două locuri cu zestrea mai mare a Saftei, și, dacă amînam pînă după Paști, ori și mai mult, să ajungă în ceartă cu ficiorul. Acum locurile cele două — mari și bune, tu le știi — stau subț zăpadă, arate din toamnă. Acum n-au nici-un preț. Dar pierderea va simți-o la primăvară, la sămănat.

Ion Corbu nu răspunse îndată. Se gîndi și află că în ce spunea nevastă-sa era o parte de adevăr. Poate căsătoria ar fi mai ușoară acum în dulce, n-ar mai rămînea vreme pentru uneltirile Olăreștilor, nici pentru o neînțelegere — cu putîntă — între tată și fiu. Nu i-ar fi plăcut să se facă întîia căsătorie, și nici ultima, în familia lui, cu neînțelegeri despre care să vorbească satul. Nu i-ar

plăcea să se spună că ei fac o nuntă numai cu preț de ceartă în familia mirelui.

— De, poate ai dreptate și tu, zise el întru târziu.

— Da, și mai este ceva.

— Ce mai este ?

— Poate trebuia să-ți spun asta mai întâi. Pe tinări cine-i mai poate despărți acum ? Vor fi mereu laolaltă. Va veni primăvara, vara și cine mai poate fi cu ochii tot după ei ? Gheorghe o iubește de mult pe fată, iar Sora noastră încă nu-i de lemn. Mă gândesc, Doamne ferește, că tinerețele sînt zburdalnice, și ar putea cădea în ispită, dacă amînăm mai mult. N-aș vrea să se-ntîmple așa ceva pentru nimic în lume, chiar dacă satul n-ar afla nimic. Între neamuri ca ale noastre așa ceva nu este îngăduit.

— Vezi bine că nu ! Căsătoria nu se poate face după pat spurcat, la asta nici nu vreau să mă gândesc. Cînd s-a mai pomenit între neamuri frunțase una ca asta ?

— Păi da, nu s-a pomenit pentru că e datoria părinților să potrivească nunta la vremea ei.

Lelea Maria începu să-și înalțe capul după felul ei. Semn că se simțea biruitoare. Privea întins la bărbat.

— D-apoi sîntem noi pregătiți, tu femeie, de nuntit în dulcele ăsta ? Sora are lada plină ?

— Din partea asta să nu te doară pe tine capul. E plină, că n-am stat noi cu minile în sîn. Și ce mai trebuie, isprăvim în două-trei săptămîni.

— Bine, dar nu-i lada totul.

— Vezi bine că nu. Dar o păreche de boi pentru ce-i ținem de doi ani ? Pentru ce am crescut juncii în locul lor ?

Ion Corbu zîmbi. Cum le știe potrivea nevasta lui pe toate ! Era adevărat că ei țineau o păreche de boi mari pentru zestrea Sorei. Vorbiseră adeseori despre asta. El continua să zîmbească.

— Uite ce este, Ioane — și acum lelea Maria își zîmbei de tot capul sus —, ce am vrut eu să-ți spun. Mine tăiem porcii.

— Îi tăiem, vezi bine, și ce-i într-asta ?

— Eu aș zice să nu tăiem numai doi, ca-ntr-alți ani, ci să tăiem trei. Dacă facem nunta, e de lipsă carne

multă. Apoi, nici pe Sora n-o puteam trimite de la casă fără oleacă de dulce.

Acum bărbatul începu să ridă înveselit. Râsul lui era plin, răsunător, sincer.

— Adică asta voiai să-mi spui ! Mă miram eu pentru ce te tot învîrți în jurul meu ca mița în jurul slăninii din cui !

— Avem patru la îngrășat, așa că tot putem vinde unul pentru ce mai trebuie să cumpărăm de la oraș pentru fată și pentru cheltuielile de nuntă.

— Pe cît te-am știut de strîngătoare, pe-atît ai ajuns acum de risipitoare. Ei bine, vom tăia trei.

— Va trebui să-i dăm ceva și lui Irimie, nu-l putem lăsa să plece ca de la o casă pustie.

— Dar ce, nu mai rămîne la noi ? Încă nu mi-a spus nimic pînă acum.

Și bărbatul se supără puțin.

— Nu se duce, dar se însoară și el în dulcele ăsta. Oleacă de carne de porc afumată, i-o prinde bine și lui.

— Ce ?! Se-nsoară ?! Adecă n-a vorbit în glumă cu vecinul Nichifor.

— Nu. I-am găsit eu pe cineva.

— Nu mai spune !

— Și el va face cum voi hotărî eu. Mi-a făgăduit. Spun drept că mi-a fost și milă de el, văzîndu-l așa de neajutorat. De capul lui nu se mai însura citu-i vacul. Este el puțin nebleznic, dar e om harnic, și, cu o femeie cuminte alături, va putea trăi și el în lumea asta.

— Și pe cine i-ai aflat ?

— Încă nu pot spune. Trebuie să mai vorbesc cu ea. Mai stă oleacă la îndoială.

— Hm ! N-ar fi rău pentru el ! Pentru noi însă va fi destul de greu. Nu vom mai afla curînd un slugă așa de harnic și credincios ca el.

— Pînă la nuntă rămîne la noi.

— Asta nu ajută la nimic. Trebuie să ne tocmim slugă la Anul Nou. Căci peste an nu mai afli decît ciururi.

— Vom afla noi om în loc, n-avea grijă.

Se însăra, și stăpînul ieși în ușa tinzii și începu să

strige după slugă. La vremea asta trebuia să fie în șură, la mestecături.

— Aude, aude ! răspunse îndată glasul lui, și îndată veni înlăuntru.

— Ai isprăvit cu mestecăturile ?

— Puțin mai am.

— Vezi și te grăbește și te răpede pînă la Toma Băcilă, nu cumva să uite că mîne tăiem porcii.

— Cum să uite ?! Cînd i-am spus, a și făcut o creștătură pe răboj.

— Cred eu c-a făcut, dar azi e duminică, și omu' se îmbată în toată duminica.

— Parcă numa duminica se-mbată ! se luminează la față Irimie.

— Asta-i treaba lui. Dar eu vreau să-i aduci încă o dată aminte, să nu uite. Să vie cît ce mijește de zi, și să-i spui că are de tăiat trei porci, nu doi.

— Trei ?! se miră sluga.

— De-aceea să vie diz-de-dimineată.

— Păi, dacă tăiem trei, n-o fi de-ajuns cu uncheșul Nichifor. Să mai chemăm pe cineva.

— Mai cheamă !

Irimie porni spre ușă, apoi se opri deodată și întoarse capul.

— Să nu-l chem pe Gheorghe-a Mărgineanului ? E aici aproape, și-apoi e un ficior tare. La biruirea a trei porci ne trebuie om tare.

Stăpînul privi cercetător la capul întors al slugii, stătu o clipă la îndoială, apoi zise :

— Cheamă-l, dacă-i mai la îndemînă ca altul.

Maria Corbu întilni la biserică pe Ana Mărginean, și, din una din alta, îi spuse că mîne taie porcii.

— Dacă vrei, vin și eu bucuros să-ți ajut. Și tu mi-ai ajutat la pomană.

— Vino, dacă ai vreme ! De ajutor vom avea lipsă, că tăiem trei porci.

— Am vreme. Noi nu tăiem pînă joi.

Crăciunul cădea, în anul acela, duminică.

— Nu-i prea tîrziu ?

multă greutate. Cît ce puseră mîna pe el, grohotitul porcului se schimbă în țipete ascuțite, deznădăjduite.

Dar, trîntit pe zăpadă și ținut de cei patru bărbați — cînd îl văzu la pămînt se apropie în fugă și vecinul Nichifor —, porcul nu avu vreme să țiepe mult. Meșterul își scoase liniștit cuțitul din tureac, puse genunchiul pe grăsun și se aplecă asupra grumazului lui. Un țipăt groaznic se mai auzi o clipă, apoi numai grohăitul clocoțitor al celor rămași în coteț și alergatul lor în strîmtoarea închisorii se mai auzi o vreme.

— Haide, lele Mărie, hai ! porunci Toma, scoțînd încet cuțitul lung, însîngerat, înfipt pînă-n plăsele, din grumazul porcului.

Femeia se apropie cu o oală cu gura largă și o ținu la gaura ce nu se vedea prin păr și grăsime, din care începu să gîlgîie sîngele, îndată ce meșterul scoase cuțitul întreg.

Animalele din coteț începură a se liniști, dar pufneau mereu pe nări și așteptau cu urechile întinse, mirosind cu rîturile.

— Trageți-l mai laoparte, și haideti la al doilea, zise meșterul.

Vecinul Nichifor, după ce-l tîrîră pe zăpada înghețată pe cel dintîi, se făcu a nu-l auzi pe Toma, și rămase lîngă porc. Stătea lîngă el, părănd că-l păzește să nu fugă. Apoi se aplecă, începu să-l pipăie prin părul aspru și rar, și să clatine admirativ din cap. Se uită apoi la dîra ce-o făcuse animalul prin zăpada tare, și iar clătină din cap. Părea că-și caută anume de lucru, să nu se apropie de coteț.

Pe al doilea îl prinseră cu mult mai greu, în vreme ce cocina clocotea de grohăiturile și pufniturile feroase ale celor trei porci în viață.

Gheorghe voi să intre în cocină și să pună mîna pe el.

Meșterul și gazda strigară deodată :

— Stai pe loc !

— Stai ! făcu îngrozit și uncheșul Nichifor, văzînd ce vrea să facă feciorul.

— D-apoi, morții lui de porc ! răsuflă Gheorghe, doar n-om sta pînă mîne după el. Stați laoparte și lăsați-mă să intru.

Toma puse însă hotărît rățezul.

— Ce vrei, voinice ? Porcul acum e ca fiara turbată, te-ar sfișia într-o clipă. Crezi că n-a mirosit singele ?

— Ei, cît ce-am intrat îl și prind de picioare și-l trîntesc.

— Vezi-ți de treabă ! Dă-mi mai bine jăruitorul acela.

Pe zăpadă era aruncat jăruitorul de la cuptorul de copt pîne.

Toma crăpă cu grijă ușița și începu să miște lemnul, încercînd să-l înghioldească. Îl nimeri ori nu, dar masculul se împiedecă de lemnul ținut pieziș înlăuntru, și îmbrînci pe labele de dinainte. Numai la a treia pîedecă îi veni bine lui Toma și-l înhăță de-un picior dinapoi.

— Săriți repede ! porunci el.

Același zbierăt îngrozit, cînd îl traseră din coteț și-l trîntiră jos, sub genunchele lui Toma, același țipăt ascuțit, scurt, terminat în horecături, subț cuțitul liniștit al meșterului.

— Gata și cu ăsta, oftă vecinul Nichifor, care se grăbi, după ce porcul fu răsturnat și ținut subț genunchii celorlalți, să-l apuce de-un picior.

Și mai greu fu cu al treilea. Unul dintre cei doi din despărțitura a doua avea două pete negre pe coaste. Cel fără pete trebuia tăiat, așa se înțelesesă stăpînii.

Dar nu era încă lumină destulă, și nu se vedeau decît cu greu petele, iar de mari, de groși și de înalți erau aproape la fel. Pe deasupra, porcii erau furioși rău, clănțăneau din colți și făceau spume la gură.

După ce o vreme se năcăjiră în zadar să-i deosebească, fiindcă ei se învăluiau mereu, alergînd și frămîntîndu-se grohotind, stăpînul zise :

— Pe care punem mai întîi mîna, pe acela-l tăiem, nu-i așa, femeie ?

Lelca Maria, care păzea oala cu sînge, să ia și de la al treilea, aprobă :

— Bine-a fi și așa, pe care va cădea soarta ; nu-i mare deosebire între ei.

Dar nu fu ușor nici acum. Nu se împiedica nici unul de jăruitor.

— Eu zic să deschidem ușa, să-l lăsăm, pe care-o da aici mai întîi, să sară afară ; ne-om azvîrli aici asupra lui, fu de părere Irimie.

— Nu se știe dacă vom putea sări asupra lui și nu va sări el mai repede, vorbi meșterul.

— Păi, l-om fugări prin curte ; cît e de gros, n-a putea fugi așa de repede, și punem mîna pe el.

— Ce, vrei să sîngereze detot ? Destul sînt ei de însîngerăți și de frămîntarea asta dinlăuntru.

Le veni în ajutor întîmplarea : piciorul unuia alunecă printre blanele podului și scobîlți. Meșterul și fu cu mîna pe el.

— Săriți acum și prindeți !

Cînd se stinse și horcăitul celui de al treilea subțuțitul lui Toma, văzură că era cel fără pete, cel menit morții.

— Soartea ca moartea ! striga vesel uncheșul Nichifor, tropăind pe lîngă porc. Era bucuros că trecuse peste ce-a fost mai greu. Nici cînd era tînăr nu avea curajul să pună mîna pe porcul de Crăciun, pînă nu era prins și doborât de alții.

Toma Băcilă își șterse cuțitul trecîndu-i lama însîngerată printre două degete, și-l virî în tureacul călțunului.

— Aduceți săniuța, porunci el.

Mijlocul curții, unde erau paie de pîrjolit, era departe, și porcii, mai ales unul, erau mari și grei.

— Ce ne mai trebuie sanie, că lunecă ei și pe zăpadă, zise sluga.

— Adă sania, Irimie, și nu pierde vremea.

— I-ai nimerit bine cu cuțitul, Tomo — îl lăudă gazda. — Au murit răpede toți trei, nu s-au chinuit.

— Păi, cuțitul lui Toma nu-i cuțitul lui Precup, că acela îl viră și-l scoate și iar îl viră, de două-trei ori pînă nimerește unde trebuie — vorbi vesel vecinul. — Cuțit ca Toma nu mai are nimeni în sat.

— Cuțite bune mai pot fi, vecine, dar mină sigură ca a lui Toma nu mai este.

Meșterul păru că nu aude laudele, cum stătea crăcănat, cu mustața aspră peste gură, uitîndu-se țintă la porci.

— La cît îi prețuiești ? întrebă el pe stăpîn.

— Știu eu ! Au mîncat bine și s-au îngrășat.

— Peste două sute, cei doi, iar cel mare bate două cincizeci. Buni porci.

Apoi, ca și cînd și-ar fi adus aminte, întoarse capul spre Nichifor.

— Și cuțitul și mîna sigură fac ceva ! Dar lucrul de căpetenie e să știi unde să-l împlinți dintr-o dată !

În vreme ce-i urcară, cîte unul, pe săniuță și-i duseră lingă foc, prinseră a povesti întîmplări de la tăiatul porcilor.

— Mai știi, bade Ioane, cînd am încunjurat cu unul de trei ori curtea asta cît este ea de mare ? A' dracului porc ! Ne-a scăpat la trei de subt genunche. Da' pe-atunci venea la tăiatul porcului Visalon, Dumnezeu să-l ierte.

— Da' cînd l-a mușcat vierul cel jugănit pe Onu Chivii ? Întrebă sluga.

— Cum să nu-mi aduc aminte, Irimie ? ! răspunse vecinul. Doar era să și moară omul din mușcătura aceea.

— Cînd nu-i înjunghiat bine, se-ntîmplă să-și vină porcul în fire numai cînd e cu paiele aprinse în spate și-l frige la piele. Mi s-a întîmplat odată și mie, de mult, cînd eram la începutul meseriei. A fost mai mare comedie ! Dar rușinea mea ! Abia o începusem și era să mă și las de meserie.

În toată vremea asta, de cînd îi intrase în curte, Ion Corbu îl urmărise de-aproape pe Gheorghe, în toate mișcările. Văzu că-i îndemînatec la toate și dezghețat, că prinde repede orice semn a lui Toma, văzu că unde pune el mîna, e pusă, și se bucură văzînd cît e de tare. Nu-i plăcu numai cînd voi să între în coteț, să prindă porcul. L-a auzit cum sufla de greu în fața hotărîrii luate, și era sigur că nu glumise. «Oleacă prea pornit, prea-și iasă repede din sărite» își zise Ion Corbu.

Cei trei grăsuți erau așezați la o depărtare bunișoară unul de altul, pe pîntece, pe un strat de paie. După ce-i potrivea pe toți trei, Toma se înălță și se spălă pe mîni cu apa călduță adusă de Sora, și le șterse pe prosopul de pînză pe care fata îl ținea în mînă. Se spălară și ceilalți, și îndată se ivi lelea Maria c-o jumătate de pită, cu sticla de rachiou fierț și îndulcit, și cu trei păhărele.

Își tăiară felii, îmbucară, înghițiră cîteva păhărele cu toții, într-un fel de liniște solemnă.

Sus mai luminau încă vreo cîteva stele, și văzduhul era nelămurit. O jelniță de vînt, iscată dintrodată, începu să tragă subțire și tăioasă ca un brici. Rar, cucurigau cocoșii din vecini. De prin sat începură să se audă, de ici și de colo, țipetele stridente ale grăsunilor înjunghiați.

— Le-am apucat înainte ! vorbi meșterul Toma, mai cu voie. Acum, la lucru, băieți !

— Îi pîrlim pe toți trei deodată ? întrebă stăpînul.

— Pe toți trei. Sîntem oameni destui. Uncheșul Precup abia de-aici încolo își va plăti rachiul pe care l-a băut.

— Să vezi că mă pricep și eu la ceva, Tomo ! răspunse vecinul, și supărat și înveselit, și luă furca de fier să aducă paie să acopere porcii, dimpreună cu ceilalți, afară de meșter.

În curînd se lumineă curtea, casa, poiata, șoproanele : flacările trecură pîrlînd prin paiele uscate ce acopereau porcii, și se înălțară în pale pîlpîitoare, unele arâmii, altele roșii, iar cele de pe laturi albe ca argintul. Steaguri sfîșiate, limbi ascuțite, se înălțau în văzduh, plecate oleacă de jelnița ce trăgea. Dar cînd izbucneau din paie mai multe, flacările se înălțau drept în sus, biruind adierea aceea ușoară.

Umbra fumului ce se înălța se mișca pe zăpadă, sperla cădea ca o ploaie domoală și fină și presăra albul omătului, miros de paie arse și de păr pîrlit se răspîndi pretutindena. Porcii aveau părul curat și uscat, ceea ce-i făcea o mare plăcere meșterului.

— Cu pîrlitul lor ne vom juca ! O să iasă un șoric rumen minune mare ! vorbi el îndată ce începu a răzui cu coarnele furcii de fier sperla de pe spatele unui porc.

Ioniță ieși îmbufnat din casă : nu-l trezise Sora mai devreme, deși o rugase de-o săptămîină în fiecare sară. Toți ai casei erau în lumina bobotăii, și el abia acum se ivi !

Dar supărarea-i trecu repede. Roiul de scînteii se vedea încă bine, căci nu se luminase detot, și îndată începu să aducă și el, harnic, paie c-o furcă de lemn, și să le pună lîngă porci, la îndemîna lui Toma, a tatălui său și a uncheșului Nichifor, căci numai ei trei lucrau la pîrlolit, cu furcile de fier în mînă. Meșterul, din vreme în

vreme, trecea și pe la ceilalți porci, răzuia cu furca lui și arăta unde mai trebuie pîrlit.

— Numai cu socoteală; și nu prea multe paie dintrodată ! Ușurel, ușurel ! zicea Toma, trecînd de la un porc la altul, atîta vreme numai cît știa că poate lipsi de lingă cel îngrijit de el.

În răstimpuri, flacărele erau lăsate să se stingă în spinarea porcilor, și mai ardeau numai cîteva șuvițe pe la margini, la picioare. Animalele păreau acum trei dihănii acoperite cu sperlă, cu rîturile alungite, cu urechile pîrlite și ascuțite. Cu furcile răzuiau sperla, și un miros de fum, de păr ars, se răspîndea acru. Din trupurile tot mai bine pîrjolite se înălțau aburi și o mireasmă crudă, dar plăcută, ce aducea oamenilor aminte de tăiatul porcilor din anul trecut.

După ce-i curăteau bine de sperlă cu furcile de fier, și, de la o vreme, foarte ușurel și cu cuțitele, cei trei bărbați luau pale de paie în furci, le țineau deasupra micilor flăcări care mai pîlpiuau pe de laturi, și îndată bobotaia se înălța din nou, luminînd toate dimprejur.

Ioniță nu era mulțumit cînd se potoleau flăcările, și, la o margine, își aduse paie, le aprinse, și alimenta mereu focul, privind încîntat flacăra și scînteile ce țîșneau, schimbîndu-se în grabă în scame de sperlă neagră, «de țigani care mergeau la tîrg», cum spuneau copiii. Întețea mereu flacăra de paie proaspete, închipuindu-și că pîrlea și el un porc mai mic, un mascurenci, și era fericit cu munca lui.

Răzuitul din urmă îl făcu Toma, la toți trei porcii, întîi pe uscat, apoi cu apă caldută, vărsată de Sora și de Stana.

Vecinul Nichifor așteptă ce așteptă, apoi, luîndu-și cuțitul, începu să răzuiască și el, în vreme ce fetele turneau apă.

— Numai cu socoteală, numai ușurel, uncheșule, zise Toma ridicînd capul și trăgînd cu ochiul.

— Doar nu-i întîia oară, măi Tomo ! Ne pricepem și noi, căci nu sîntem de ieri de-alaltăieri. Ia, vecine, și tu cuțitul, ce mai aștepți ? Să pîrjolești și să cureți trei porci mari ca ăștia, nu-i glumă ! Ne-apucă ziua albă.

Îi și apucase. Nici o stea nu mai scînteia pe cer, și văzduhul începu să se lumineze. Ioniță băgă de samă mai întîi schimbarea. Căci roiul de scînteii de la focul lui era tot mai palid.

Se apucă de lucru și gazda.

— Numai tot ușurel și cu grijă, să nu încrestați șoricul, ori să-l despuiați în vro parte. E fraged și bine fript, și cum sînt porcii grași, se rupe ușor.

Lelea Maria, de cînd întrase în casă cu pînea și rachiuul rămase, nu mai ieșise. Făcuse foc mare în tindă, în oale și în căldare se încălzea apa, și fetele veneau mereu să ducă.

În răstimpuri le amorteau mîinile, cînd unuia cînd altuia, și se apropiau cu ele întinse de bobotaia lui Ioniță. Băiatul era mîndru de foc și aducea mereu paie la mascurul lui.

— Spuneți lelii Maria să deie foc mai mare oalelor, să fiarbă apa. În gerul ăsta, pînă spălăm și răzuim, se și răcește, porunci meșterul celor două fete.

Gheorghe ajuta și el la apă, și schimba cîte-o vorbă cu Sora, și din cînd în cînd cu Stana.

Oamenii lucrau povestind mereu de una, de alta. Vecinul Nichifor începu, după felul lui, să batjocorească oamenii din sat. Dar, mai mult, poveștile se învîrteau în jurul tăiatului porcilor : Toma știa o mulțime de fîntîmplări, și nici vecinul Nichifor nu se lăsa mai prejos.

— Nu numai în anii din urmă, dar de cînd m-am apucat de meserie, n-am văzut porc ca acum trei ani la primarul. Fusese un vier cît un vițel de mare, pe care-l jugăniseră și-l puseseră la îngrășat. Cînd l-au băgat în coteț, a mai intrat cum a intrat, dar cînd să-l taie, nu l-am mai putut scoate pe ușă. Am trebuit să scoatem blanele dintr-un părete. Da' ăla nici n-a fost porc, ci dihanie ! Și-a avut o carne roșie și tare, ca de mistreț !

— Ba, cel mai greu porc a fost al părintelui Andrei, din anul trecut. Șase oameni nu-l puteau ridica.

— Șase ca dumneata, ori fără dumneata ? întrebă meșterul.

Bătrînul se supără și, răzuind mai apăsător cu cuțitul, despoie un petec de șoric cu slănină cu tot.

— Vezi c-ai spus o minciună ! se supără Toma.

Așternură paie nouă și trăvăliră acum porcii cu picioarele în sus. Nu trebuiră răzimați cu bucăți de lemne pe laturi, pentru a nu se răsturna, căci porcii erau așa de lați în spate, încît se așezară bine.

Și bobotaia începu din nou. Gheorghe și Ioniță începură să aducă iar paie.

Dar flăcările acum nu mai erau așa de frumoase ca înainte, în semiîntunec, și Ioniță se dădu în vorbă cu flăcăul. Mai vorbise cu dînsul de multe ori, pe uliță. Apoi, de cîte ori n-a fost el ștafeta care-o vestea pe Sora că Gheorghe-i la porțiță ?

— Dumneavoastră ați tăiat porcii ? întrebă copilul, aducînd furca de paie.

— Încă nu, Ioniță.

— Și cînd îi tăiați ?

— Joi.

— Știi ce, bădiță Gheorghe, aș veni și eu să văd bobotaia.

— Să vii, cum nu, zîmbi feciorul.

— Da, însă chiar de la început, cînd se pune lemnul mai întîi. Iaca, Sora n-a voit să mă scoale la vreme, deși am rugat-o și asară.

— Își va fi uitat, măi Ioniță !

— Cum să-și uite, că nu-i uitucă ! Toate le țin minte. Da' i-a fost frică să nu deger ! Păi, mie nu mi-e frig.

— Atunci, ce-i de făcut, Ioniță ! Să vin eu să te scol ?

— Nu, să-i spui dumneata Sorei, că pe dumneata te-ascultă, nu ca pe mine.

Un zîmbet larg trecu peste obrazul flăcăului.

— Așa crezi tu ?

— Ba-i chiar așa ! Și trebuie să te asculte.

— Trebuie ? Pentru ce ?

— Păi, dac-a fi nevasta dumitale, cum să nu te-asculte ?

Gheorghe simți un val de căldură.

— Bine, Ioniță, o să-i spun.

— Să-i spui și să-i poruncești, că altfel nu mă trezește la vreme.

Tot făceau împreună drumul de la căpițele de paie pînă la cele trei bobotăi, și vorbeau. Copilul — cu mare încredere și însuflețire, Gheorghe — cu glasul tot mai înduișat.

Sluga Irimie se duse la grajd să vadă de vite.

— Se duce de la noi și bădița Irimie, vorbi cu vocea mai scăzută Ioniță.

— Nu mai rămîne slugă aici ?

— Cum să mai rămîie dacă se însoară și el ?!

— Nu mai spune !

— Se-nsoară și se duce, și tata va trebui să bage un slugă străin.

Apoi, dup-o vreme de gîndire :

— Oare pentru ce se însoară ficiorii și se mărită fetele, bădiță Gheorghe ?

Luat la repezeală, Gheorghe nu știu ce să-i răspundă.

— Am întreat-o și pe Sora noastră, și ea zice că așa-i legea.

— Da, așa-i legea, măi Ioniță.

— Și cine-a făcut legea asta ? Popa ?

— Nu, băiete, Dumnezeu !

— Păi, atunci e altceva — zise Ioniță cam supărat. — Ce lasă Dumnezeu trebuie să faci. Așa zice și mama... Da' să nu uiți să-i poruncești Sorei, bădiță Gheorghe !

— N-ai frică !

Gheorghe se simți deodată într-alt suflet, aici, în curtea Corbului, cum nu mai fusese niciodată. I se dezlegă limba și începu să vorbească vesel cu toată lumea. Vorbea și glumea cu Sora și cu Stana, aici, în văzul și auzul tuturor, și se simțea foarte mulțumit.

Cînd porcii fură pîrliți, răzuți și spălați și pe burtă, Toma Băcilă se obli de șale, își dădu c-o zmîncitură căciula pe ceafă, își scoase bășica de tăbac și răsuci o țigară groasă. Începu numaidecît și uncheșul Nichifor să-și îndese pipa. În clipa asta ieși și lelea Maria din casă cu o covată și o trocută, și cu ștergare de pînză.

— Mergeți, fetelor, și aduceți vasele celelalte, zise ea, punînd pe-un așternut de paie proaspete lucrurile aduse.

— Numai să trag țigara asta și ne apucăm, lele Mărie. Este vreme, nu-i așa ? Am început de dimineață.

— Harnic ca totdeauna, bade Toma — zise gazda, veselă. — Dar ce spui ? Au slănină bună ?

În loc de răspuns, meșterul își rășchiră degetele de la mână pînă unde ajunseră.

— Mai mult de-o palmă ! Nu le-ai dat în zadar hrana cea bună.

Portița curții scîrțîi strident, și intra lelea Ana, aducînd și ea subsuoară niște trocuțe, puse una într-alta.

Oblici bine cînd începea lucrul muierilor : îndată ce crăpau porcul, treaba cea mai multă era a lor. Să ia din mîna lui Toma tot ce scotea, prin aburul cald și crud, din porcul despicat : măruntaiele de tot felul, fiecare puse în vas deschilinit, intestinalele care trebuiau spălate și curățite cu sare numaidecît, fiertul în oale a ficatului, inimii și a tot ce alegea meșterul pentru cartaboși, sîngereti, tobe.

Ana Mărginean dădu binețe și începu îndată să semire de așa porci buni. Toma Băcilă își isprăvi țigara, scoase alt cuțit din traistă, și se aplecă la lucrul cel nou, croind și despicînd. Era o treabă în care nu mai intra nimeni afară de el.

Gheorghe se pregăti de plecare — căci nu mai avea ce face — și le dori lucru bun.

— Să fii sănătos și-ți mulțămim de ajutor, zise bucuros Ion Corbu.

— Da' la prînz, la o zamă cu moare de varză și proaspăt, șă vii și tu, Gheorghe, vorbi lelea Maria.

— Să vie, da, întări bărbatul.

— Așa, cătră unsprezece ! Pîn-atunci sîntem cu carnea în casă, nu-i așa, bade Toma ?

— Sîntem și mai în grabă. Și carnea pentru cartaboși va fi fiartă, și cu săratul vom fi gata, lele Mărie.

— Du-l, tu fată, în casă și dă-i un păhărel de rachiu, mai zise lelea Maria, văzînd că Gheorghe apucă spre portiță.

Sora îl luă de mîneca clicinului și-l duse în casă, îi dădu pînea și cuțitul, și-i umplu păhărelul.

— Ce bine-mi pare c-ai venit să ne ajuți !

— Cum să nu vin, dacă m-ai chemat ? — El îi puse mîna pe umăr : — E așa de bine aici la voi, cu toții laolaltă, zise el cu duioșie. Știi că am să-ți dau o poruncă ?

— Nu te-i prea grăbi ?

— M-a legat Ioniță.

— Ioniță ?!

El începu să rîdă.

— Da, Ioniță. Nu l-ai sculat azi la vreme și n-a văzut bobotaia de la început. Acum, vrea s-o vadă la noi. De aceea mi-a spus să-ți poruncesc să-l scoli la vreme joi, de-cu-noapte.

Fata se înveseli. El o cuprinse ușor peste mijloc.

— Îmi vei împlini porunca ? El zice că pe mine trebuie să mă ascuți.

— Trebuie ?

— Așa spune copilul. Zice că și așa vei fi nevasta mea, și nevasta trebuie să asculte de bărbat.

— Doamne, și copiii ăștia ! Își vîră nasul în toate cele — rise Sora. — Vezi bine, acum vorbește toată lumea.

Flăcăul se uită în ochii ei verzui, care rîdeau, își simți brațul din jurul mijlocului ei încordîndu-se, o strînse la piept și o sărută cu violență.

— Haida să ieșim ! — zise ea cu un oftat adînc. — Ori nu te mai grăbești la vite ?

— Ba mă grăbesc, căci sluga e încă pe pat.

— Să nu uiți să vii la prînz !

— Trimite pe Ioniță după mine, să nu nimeresc prea devreme ori prea tîrziu.

Voia să vină copilul după el, părăindu-i că așa va păstra mai mult în el simțimîntul acela de intimitate, de «acasă», pe care i-l deșteptase Ioniță cu vorbăria lui.

Cînd ieșiră, vecinul Nichifor clipi spre cele două mame.

— Frumoasă păreche, n-am ce zice ! Așa păreche n-a mai fost în Broșteni de cînd s-a însurat primarul. Să le dea Dumnezeu noroc și sănătate !

— Să te-audă Dumnezeu, răspunseră cele două mame.

Ion Corbu întoarse capul, privi după cei doi tineri care mergeau spre porțiță. Feciorul era cu un cap mai înalt decît fata. Se uită apoi îndelung la cele două femei care puneau în coveți și în oale ce le dădea Toma. Nu zise nimic, dar gîndul îi spunea : «Dac-așa va fi voia lui Dumnezeu !...» I se părea că s-a făcut un pas hotărîtor prin

această mică scenă în fața străinilor. Adieri de bucurie și de întristare îi treceau prin suflet, ca în fața viitorului...

Numai după ce duseră carnea în casă, și Toma își scoase din traistă toate uneltele, părea că întrase meșterul în toate apele lui. Se dezbracă de clicin, își sufucă mînele, lelea Maria îi prinse un șorț alb dinainte, îl puse pe laviță să răsuflă un pic, îl omeni cu pîne și rachiu, din care gustară și ceilalți bărbați și Ana.

Avea Toma Băcilă o bardă mai mare și mai grea, și una mai mică, cu limba albă, ascuțită ca briciul; scoșese vreo trei feluri de cuțite și o mașină de metal sur, frumos lustruită, pentru făcut cîrnați și cartaboși, avea vreo patru feluri de tuburi scurte, de diferite grosimi, care se potriveau la țeava mașinii, pe unde ieșea carnea tocată, împinsă în tubul acela larg cu un sul de lemn; avea un amnar mare pe care ascutea cuțitele și bardele.

Ioniță le admiră de-aproape pe toate, tot rozînd la o bucată tăiată din coada porcului; sfîrcul de ureche îl roșese mult mai ușor.

— Spun că popa are o mașină de tocat carnea, ceva lucru mare, zise lelea Ana, cînd Toma luă barda și începu să toace bucățile de ficat fiert pe o scîndură groasă, dată la rindea.

— Am văzut-o și eu — zise meșterul Toma —, dar nu iasă cîrnațul și cartaboșul pînă-i lumea ca din carnea tocată cu barda. O macină prea tare, o schimbă într-un fel de aluat. Eu unul n-aș sfătui pe nimeni să umble cu așa-menea mașină!

Și el continuă să toace carnea, întîi cu o bardă, apoi cu amîndouă.

Pe Ioniță și pe Stana îi prindeau de nas toate miresmele ce se ridicau din carnea fiartă, și ciupeau și de ici și de colo cîte ceva. În tindă aburea mereu, și cînd se deschidea ușa, valuri albe de neguri năvăleau afară pe sub pragul de deasupra, și altă negură se grăbea în tindă peste pragul de jos...

La prînz, Sora-l trimise pe Ioniță după Gheorghe.

Cînd porni cu el, nu cuteză să-l întrebe pînă nu ieșiră în uliță. Aici îl prinse de mîneca clicinului, și își ridică capul să-i vadă ochii.

— Î-ai poruncit Sorei, bădiță Gheorghe?

- Poruncit !
- Pe joi ?
- Joi, da !

XIII

Cu două sări înainte de ajunul Crăciunului, Ioniță cu tovarășii lui de colindat — Pătruț și Niculiță — ajunseră la grea neînțelegere. După ce repetară pe vatra din tindă toate colindele și erau mulțumiți de cum le știau, Niculiță întreabă deodată :

- Ce facem noi poimîne dimineată ?
- Ce să facem ?! răspunseră mirați cei doi.
- Mai mergem cu Moș Ajunul, ori nu mai mergem ?
- Cum să nu mergem ?! se rătoi Pătruț la el.
- Muma zice că-i destul dacă mergem la colindat !
- Dar acumu-i anul și-acum doi ani n-am fost și cu Moș Ajunul și la colindat ?! întreabă Ioniță.

— Am fost, da' muma zice că atunci am fost mai mici, iar acum sîntem copii mari, și nu se cade să ne mai amestecăm cu cei mici, oftă Niculiță cu părere de rău.

— Ce mari, mă ?! Da' n-au umblat cu Moș Ajunul și copii mai mari decît noi ? Ilia Răului nu-i mai mare ? Visa Mateieșii nu-i mai mare ? Mitruțu Podarului nu-i mai mare ? se oțări Pătruț. Mergem, cum să nu mergem, hotări el.

— Păi, muma zice că nu se mai cade, că Moș Ajunul e pentru copii mai mici.

— Da' tu ești mare, mă ? Nu vezi că ești numa cît un pociumb ? Nu veni, dacă nu te lasă mumă-ta ! Io și cu Ioniță mergem. Nu-i așa, Ioniță ?

— Păi, să întreb și eu pe mama.

— Întrebați pe cine vreți ! Eu mă duc și singur. Am și vorbit cu copiii din ceata noastră. Ne adunăm în capul uliții, la Ionu uncheșului.

— Tu ce zici, Ioniță ? întreabă Niculiță, cel care nu ținea minte vorbele din colindă.

— Păi, știu io ? Dacă-i vorba de mers, va trebui să mergem toți trei, ca și la colindat. Stați s-o întreb pe mama.

Mamă-sa și surorile lui cerneau făină de grâu în cămară, fiecare într-o covată. În cămara mare și largă era frig. O lampă cu petrol lumina slab, atârnată de-o grindă. Pulberea fină, de făină, se presăra în vâluri ușoare deasupra coveților, și mirosea frumos, a moară. Slăninile sărate, mari cât niște țundre, atârnav de grinzi. Unturile înfășurate și legate cu fișii de pânură albă erau acățate toate trei mai la părete. Pe ruzi lungi, sprijinite de grinzi, atârnav rinduri întregi de cîrnați și cartaboși. Părechi de costițe dăsăgite atârnav de alte ruzi. Spinările erau încă la sare, într-un ciubăr curat, cu șuncile. În pod, la fum, era carnea pentru varză și friptură, și cîtiva cîrnați și cartaboși. Afară de untură, toate cîte erau în cămară și în ciubăr, urmau să fie puse la fum, după ce se vor fi zvîntat bine.

Cele trei femei cerneau îmbrăcate cu clicinele, și praful fin de făină se așezase în strat subțire pe minci și mai cu samă pe năfrâmi și pe obraz. Covețile erau aproape pline, și, din cînd în cînd, împrăstiau cu minile făina de subt site, să ajungă la nivel egal. Era o plăcere să umbli cu mîna în făina rece, albă și moale. Stana cernea într-o albie mai mică, cu o sită mai deasă. Din făina asta vor face colacii și «lipiile» aromate cu cuișoare și unse cu ou, după ce mai întîi se vor pune cîtiva pumni deoparte, într-o covățică, pentru prescuri, pe care le va frămînta însăși Stana, ca o fetiță nevinovată ce era.

Ioniță se opri o vreme, fără să fie văzut, în ușa pe care o deschisese încet, admiră bunătățile atîrnate de grinzi și de ruzi, văzu cu plăcere negura albă ce juca în jurul capului femeilor, apoi tuși să-l audă mamă-sa.

— Ce-i, Ioniță ? Ce vrei ? Închide ușa că se răcește în tindă.

— Mamă, dumneata ce zici, să mai mergem cu Moș Ajunul, ori să nu mai mergem ? Niculiță zice că mumă-sa spune să nu mai mergem.

— De ce nu, Ioniță ?

— Zice că sîntem prea mari pentru mersul cu Moș Ajunul.

— Păi, de, știu eu ce să zic ? În anul ăsta parcă tot ați mai putea merge. Nu sînteți încă chiar așa de mari.

— Apoi, să mergem dar' ?

— Să mai mergeți acum o dată.

Cînd se întoarse Ioniță în tindă, Pătruț sărea într-un picior, la vatră, în fața lui Niculiță, făcîndu-i în ciudă.

— Vezi că mergem ? Vezi că mergem ?

El nu avusese astîmpăr la vatră, și se dusese după Ioniță și ascultase cu urechea lipită de ușă.

— Muma zice că să mergem — spuse triumfător Ioniță. — Zice că-n anul ăsta mai putem merge, căci nu sîntem așa de mari.

Tinda nu era luminată decît de flacărele din cuptor. La pîlpîitul lor, obrații celor trei copii se arămeau ușor. Se văzu că Niculiță rămăsese supărat.

— Mergeți voi, da' pe mine nu mă lasă muma, zise el.

— Cum să nu te lase ?! Venim noi pe la tine și te luăm.

— Zice că acum e vremea lui Onu să meargă cu Moș Ajunul, căci nu putem merge toată casa, să creadă oamenii că nu avem ce mîncea acasă.

Onu era fratele mai mic al lui Niculiță ; să fi tot avut cinci ani.

— Bine, mă, da' noi mergem la cerșit ? Nu mergem cu Moș Ajunul ? întrebă revoltat Pătruț.

— Dac-ar fi așa, n-am mai putea umbla nici la cîlîndat, spuse Ioniță.

— Și mumă-ta aia ! Parcă nu vin și doi și trei dintr-o casă, și nu mai zice nimeni că umblă la cerșit.

Se înțeleseră, în sfîrșit, să treacă pe la Niculiță în dimineața de Ajun : dacă va voi mumă-sa să-l lase, bine, dacă nu, ei doi tot se vor duce.

— Vezi numa și fii gata de-cu-vreme, să nu așteptăm după tine, căci nici ceata nu așteaptă după noi, zise Ioniță.

I-ar fi părut rău și lui și lui Pătruț să rămînă acasă tovarășul lor, căci el ura mai tare dintre toți urătorii cu Moș Ajunul de pe ulița Cîmpșorului. Mai tare și mai prelung.

Cei doi tovarăși, după ce mai repetară cîteva colinde, plecară acasă, iar Ioniță o luă spre grajd. Geamurile mici

ale poieții luminau somnoroase, și știa că Irimie e în-lăuntru și așternea la vite. Voia să-l întrebe și pe el, căci, oricum, era bărbat și cunoștea mai bine ca o muieră rânduilele bărbaților. Nu i-ar fi plăcut să-l arate femeile, cu sita plină de covrigi în mână, cu degetul și să zică : «Da' teleleul ăla ce mai caută între copii ?», cum auzise pe o femeie, la un Moș Ajun, vorbind despre unul mai mare — între ei, ca măgarul între oi.

Sluga fluiera încet, așternînd pazele proaspete.

— Bădiță Irimie, te-aș întreba ceva, vorbi copilul după ce privi o vreme la lucrul slugii.

— Uite, frate, iar ești aici ?! În loc să colindați mereu, să nu vă întoarceți poimîne sara cu rușinea în traistă în loc de colăcei.

— Colindele le știm acum bine, pe toate. Dar mai este și alta acum.

— Ce mai este ?

— Să mai mergem cu Moș Ajunul, ori nu ?

— Adică, voi trei ?

— Da.

— Păi ce, vă temeți că veți degera ? Dacă nu veți îngheța, sara, la colindat, nu veți păți nimic nici dimineața, cu Moș Ajunul.

— Nu pentru frig !

— De ce dar ?

— Muma lui Niculiță zice că sîntem prea mari și nu se mai cade.

— Haida-de ! Mari, voi ?

— Așadar putem ? se înveseli copilul.

— Eu am umblat cu Moș Ajunul pînă am fost de zece ani.

— Așa ?

— Vezi bine !

Ioniță se întoarse bucuros în casă. Mamă-sa și surorile isprăviseră cu cernutul și erau în tindă, și lampa aprinsă la locul ei.

— Și bădiță Irimie spune că putem merge.

— L-ai întrebat și pe el ?

— Da. Zice că el a umblat pînă a fost de zece ani.

— Bine, măi băiete, bine, răspunse luminată mamă-sa, care-i păru lui Ioniță oarecum străină, ninsă cum era pe

obraji și pe năframă de pulberea de făină. Căci nu apucaseră încă să se scuture. Sorei i se îmburaseră fin și câteva șuvițe de păr ce-i scăpau de subț năframă, și copilului îi părea că-i șade foarte bine așa. Numai Stana își scuturase năframa, și dăduse cu ștergarul pe obraz și pe frunte.

Mama și Sora aduseră o covățică cu făină în casă, și în cele două capete ale ei plămădiră două rînduri de aluățel : unul pentru colaci și lipie și prescură, altul pentru pine și colăcei și colaci, pe sama colindătorilor.

Mine, vineri, îi vor coace în cuptor, iar sîmbătă, în ziua de Ajun, va trebui tăiat curechiul pentru verze, găina — pentru tăietei, și rața cea îndopată — pentru friptură.

Lelea Maria se pricepea — lucru mare ! — la mîncări gustoase, ba mai învățase și pe altele, iar Sora știa acum aproape tot așa de bine rînduiala și la oale, și la frămîntat, și la cuptorul de copt pine. Începuse să prindă cite ceva chiar și Stana.

În Broșteni nu erau douăzeci de familii, în tot satul, afară de țigani din țigănie, care să nu taie porc de Crăciun, care putea și cite doi, care nu, cel puțin un burliuc de citeva luni, iar găini, cine nu avea în curte ? Tăietei cu supă de găină erau pe toate mesele la praznicele mari. Chiar între țigani erau trei-patru familii care tăiau porc.

Frigul se mai domolise în dimineața de Ajun. Cerul era încetoșat ușor, și omătul nu mai scrișnea așa de aspru și sfărîmicios subț picioare. Mai rămăseseră unele femei care coceau în cuptor numai în dimineața de Ajun, și aerul era aromat, deși cu mult mai puțin ca ieri, de mi-reasma pînii coapte, de fum de paie, de cuptor ars.

Copiii nu începeau să umble cu Moș Ajunul decît după adăparea vitelor, pe la zece ceasuri înainte de amiază. Fiecare uliță își avea echipa ei, cele mai lungi și cite două, care porneau una dintr-o margine de uliță, alta din ceealaltă. După obiceiul străvechi, echipele porneau aproape toate deodată, și în citeva clipe tot satul ardea de urările arginții ale copiilor și de lătratul cîinilor, de izbitul portitelor cînd vreun cîine se lua după ei.

Ionită și Pătruț trecură pe la Niculiță. Il aflară gata, cu traista după cap, cu bîta în mînă. Mamă-sa nu-l lăsase să iasă din casă.

— Gîndeam că minte — zise ea celor doi copii. — Nu credeam că pe voi vă lasă părinții.

— Ba ne-au lăsat ! răspunse cu ciudă Pătruț.

— Și bădița Irimie zice că nu sîntem încă prea mari, întări Ionită.

— Ba, mari ! Mi-i frică să nu fiți ca măgarii între oi !

Dintr-un colț se mișcă un poșîndoc cu căciula mare peste ochi — de-abia i se mai vedeau —, cu traista, prea lungă, după cap, cu bîta în mînă.

Era Onu, fratele lui Niculiță. Părea îngrijorat, apropiindu-se de cei trei.

— Acum o dată mai mergeți — zise femeia —, dar e pentru cea din urmă oară pentru Niculiță. Aveți grijă de copil.

Porniră tuspătru spre casa din capul uliței, unde se aduna ceata lor.

Onu scînci de cîteva ori. Cei trei vorbeau înflăcărat și uitau de el, și copilul rămînea în urmă.

— Haida, Onule, ține-te de noi ! îi striga cînd unul, cînd altul.

Se adună în grabă o ceată de douăzeci și cinci-treizeci de copii, îmbrăcați toți gros ca niște eschimoși, cu traistele după cap, cu bîtele-n mînă. O vreme, larma lor umplu tinda, apoi, cînd crezură că nu mai au pe cine aștepta, dădură buluc în curtea gazdei, înaintea pridvorului, și începură urarea, răcnind fiecare cît putea mai tare :

— Bună-dimineața
La Moș Ajun !
Bună-dimineața
La Moș Crăciun !
Dați-ne colăcelu'
Că ne strînge geru' ;
Dați-ne-un covrig
Că murim de frig.
Bună-dimineața
La Moș Ajun !

Bună-dimineată
La Moș Crăciun !

Și iar repetară versurile de mai înainte. Când începură a ura a treia oară, gazda ieși în pridvor, cu ciurul plin de covrigi și începu să-i împrăstie peste urători.

Se produse o învălmășeală... pînă ce apucă fiecare cîte-un covrig și-l vîrî în traistă. Apoi trecură, gălăgioși, peste drum, la prima casă, și de la portiță începură să ureze, iar cu aceleași versuri.

Cînd începu să răsunе ulița Cîmpșorului, răsunară toate ulițele din sat de aceleași urări, așa că o larmă arginție se împînzea mereu deasupra caselor potopite de greutatea zăpezii, care trimiteau însă prin coșuri sulurile de fum, ca o solie că nu dorm.

Uneori cîte-o echipă de copii pierduți în căciuli și haine groase se oprea înaintea portiței : cîinii lătrau, în-lăuntru, furioși de zbierătele lor. Deși erau înarmați cu bîte, nu cutezau să între pînă ce nu ieșea gazda și chema cîinii. Erau numai copii între cinci și nouă-zece ani. În unele echipe se iveau și mai mici, care nu puteau ține pașii cu ceilalți, și rămîneau plîngînd în urmă, pînă venea vreunul mai mare și-i lua de mînă.

De la portiță la portiță, tot țesînd drumul, cu grijă să nu uite vreo casă, ceata urătorilor de pe ulița Cîmpșorului înainta mereu, umplînd văzduhul cu urările lor arginții. Pe la mijlocul uliții, glasul lui Niculiță se ridica deasupra tuturor. Pe mulți, care strigaseră prea tare sau prea ascuțit, începu să-i usture în grumaji, alții erau pe cale de-a răguși. Dar vocea lui Niculiță se întărea parcă, de la o casă la alta.

Mergeau mereu, uneori chiar alergau, mai ales pînă treceau drumul, cu lătrat de cîni înainte, cu lătrat de cîni în urma lor, căci se treziseră și se înversunaseră toate potăile de larma asta neobișnuită. Obrajii copiilor se roșiseră de ger, ochii li se aprinseseră de plăcere ; alergînd, strigînd mereu, se încălziseră ; păreau niște picături de primăvară pe nesfîrșitul covor alb de zăpadă.

Cînd ajunseră la ai Mărgineanului, lelea Ana, după colăcei, le zvîrli și o poală de nuci, și, într-o clipă, ca și cînd i-ar fi cosit cineva, fură cu toții la pămînt. După ce

le adunară, le aruncă un ciur cu prune uscate, și se zugrăvi același tablou.

Lelea Ana, văzînd pe Ioniță, îi făcu semn cu degetul. Îl duse în căldura din casă și îi turnă în traistă cîțiva pumni de nuci și de prune uscate.

— Înghețat-ai, Ioniță ?

— Nu ! Mi-i chiar cald !

Își împinse căciula de pe frunte, și fruntea-i era asudată.

— Sînteți harnici și o să isprăviți pînă la amiază.

— Isprăvim, da !

El puse mîna pe clanță ;

— Mă duc, că rămîn de ceată. Iasă acum pe portiță.

— N-ar fi mai bine să te mai încălzești oleacă ? Îi ajungi tu pe urmă.

Copilul își îndesă căciula.

— Nu se poate, că avem treabă.

Mulțumi de nuci și de prune și ieși în frig. Copiii treceau ulița la casa din față.

Unele gospodine, fie că erau chiar atunci cuprinse cu lucrul, fie că le plăcea să-i audă din casă cum urează, întîrzieau să iasă cu covrigii. Ceata repeta urarea, uitîndu-se de la o vreme unii la alții. Cînd întîrzierea era prea lungă, ei încetau, șopoteau, și apoi, cu priviri dezamăgite, se grămădeau spre portiță. Gazda ieșea atunci și se făcea că se miră :

— Vai de mine ! Ați și isprăvit ? Pentru atîta ispravă să vă dau eu colăcei ?

Fețele aprinse se întorceau și începeau să ureze din nou, pînă li se aruncau covrigii.

Pe ulițele satului, numai cetele copiilor cu Moș Ajunul erau stăpîne în ceasurile acestea din nainte de amiază. Mireasma de cuptor și de pîne caldă pătrundea din cîte-cîte curte, se ridica în firișoare și din traistele urătorilor, tot mai pline de colăcei. Uneori femeile care ieșeau cu sita plină erau cu năframa-ntr-o ureche, burată de făină, semn că mai aveau încă de lucru pe la cuptor.

În ușa poietii, lîngă grămada de lemne, în unele curți, se arăta stăpînul sau sluga, își puneau mîna în șold și stăteau nemișcați pînă isprăveau copiii urarea. Uneori privirile celor mari se înduioșau, aducîndu-și aminte de

cînd umblau și ei cu Moș Ajunul și gîndindu-se cum trece vremea.

Cei mai mici din cete se osteneau de la o vreme, rămîneau în urmă, frații sau alți copii mai mari, în sama cărora fuseseră dați începătorii, îi trăgeau de mîină să vină mai repede; dup-o trecere de vreme, și dintr-un grup și dintr-altul se auzeau scîncetele celor mici, degerați de frig sau rupți de oboseală. Dar să nu fi încercat careva să-i ducă acasă, să se scape de ei: abia atunci începeau să plîngă cu adevărat, să țipe ca din gură de șarpe, priponindu-se în picioare și nevoind să-i urmeze.

Din multe case primeau, pe lîngă covrigi și nuci, și poame uscate, mai ales în anii în care se făceau fructe multe. Unii se lăcomeau și mai luau din traistă cîte-o prună, dar repede se opreau: nu puteau ura cu gura plină sau cu sîmburele în gură.

Ceata de pe ulița Cîmpșorului sporea mereu, de la o casă la alta, și traistele se făceau tot mai grele. Locuiau aici multe familii fruntașe, și li se aruncau colăcei destui, să ajungă și doi-trei la unul.

Cînd isprăviră, către amiază, Ioniță se duse mai întîi la grajd, unde Irimie țesăla vitele. Țesăla și cînta cu gura închisă.

— Uite, bădiță Irimie!

Și-i arată traista doldora.

— Mulți! zise scurt sluga, și-și văzu de lucru.

— Da' nu-s numai colăcei, ci și nuci și prune uscate.

— Păi, s-au făcut destule astă-vară.

Băiatul simți că sluga nu-i în toate apele lui și nu mai stăruia, ci simți o întristare, o dezamăgire. Aștepta să-l vadă pe Irimie mirîndu-se, nu numai așa! Nu mai stăruia, ci întoarse vorba.

— Ziceai că nu te duci de la noi la Anul Nou.

— Păi, mă duc?

— Vezi bine că nu mai stai.

— De unde știi tu?

— Păi, muma ți-a făcut colacul.

Sluga se opri din țesălat și întoarse capul. Stăpîna nu-i mai vorbise în zilele din urmă nimic despre căsătoria lui, și era tare îngrijorat.

— De unde știi tu că-i colacul meu?

— Mi-a spus și muma și Sora, cînd le-am întrebato al cui este.

Dacă i-au făcut colacul, era semn că stăpîna era sigură de căsătoria lui, că alt Crăciun nu-l va mai apuca aici. Ba putea să fie cununia chiar în grabă.

— Vom vedea noi ce va mai fi, măi Ioniță ! vorbi el mai vesel, și se apucă iar de țesălat. Acum du-te și-ți golește traista, să se vadă că n-ai umblat în zadar cu Moș Ajunul.

Pe la amiazi, ulițele erau pustii, cîinii se liniștiseră, și tot mai tare pătrundea în curți miresma verzelor care fierbeau în oale pîntecoase pe vatră, la gura cuptoarelor, împrejmuite cu jar care se spuzea pe deasupra.

Bărbații, în unele curți, mai aveau de lucru la grămada de lemne, la tăietor. Unii mai tăiau încă, alții duceau lemne tăiate și le așezau în pridvoare. Lemne uscate, blane, erau mai puține, cele mai multe erau verzi, aduse din pădure în toamna asta. Și aerul de zăpadă era pătruns de mireasma crengilor cu coajă tînră, aducînd prin curți aerul pădurii.

Abia începu a se însăra, și tovarășii lui Ioniță se și arătară. În tinda plină de mirosul verzelor — două oale pîntecoase cîntau pe vatră —, ei mai repetară o dată colindele, hotărîră la care gazdă ce colindă anume să cînte, și care a doua oară, dacă i-ar pofti să mai colinde, și se ridicară neliniștiți, gata de plecare. Nu aveau să meargă decît la șasesprezece case de pe ulița Cîmpșorului, unde au colindat și anii trecuți. Acest program era hotărît de părinții lor : numai la familiile cele mai avute sau înrudite. Într-un ceas isprăveau cu toate.

Lelea Maria, vîzîndu-i gata de drum, îi opri.

— Luați-vă căciulile și mai așteptați. Doar nu-ți porni, că nici găinile nu s-au culcat. Nu mai sînteți copii mici, să vă fie frică cît ce se întunecă.

Mai așteptară, dar ca pe spini. Tot mereu ieșea cîte unul în curte, să vadă cîtu-i de întunec și să tragă cu urechea : nu cumva alții au început ?

Pe urmă ajunseră atît de nerăbdători, încît lelea Maria îi dezlegă.

— Vedeți să nu luați de rînd casele, numai pe unde ați fost și anul trecut.

— Nu, nu !

Și cei trei se îmbulziră pe ușa tinzii. Cum văzduhul se înnegurase, însășarea coborî repede. Gerul mai slăbise, dar tot mai stăpînea un frig strașnic, și zăpada cînta iar strident, ca și cînd ai fi pășit pe sfărîmături de sticlă.

Abia ieșiră copiii și dispărură pe uliță, cînd la porțița lui Ion Corbu se auzi un nechezat de cal.

Sluga Irimie ieși în ușa grajdului și trase cu urechea. Calul mai necheză o dată.

— A sosit badea Pavel, stăpîne, vorbi el, întorcînd capul spre vite.

Ion Corbu isprăvea de țesălat un junic.

— Da, cred că-i calul lui. Du-te de-l adă în poiată.

Pavel, fratele mai mare al lui Ion Corbu, descălecă, deschise porțița, și acum venea, cu calul de căpăstru, spre grajd.

— Bună-sara, bade Pavele ! Am cunoscut că nechează calul dumatăle, zise sluga, luînd din mîna cu mînușă de pănură albă, cu un singur deget, căpăstrul.

— Să fii sănătos, Irimie ! Toate-s bune pe-aici ? Totul e în regulă ?

Pavel Corbu era îmbrăcat cu cioareci noi, cu călțunii și cojocița de praznic, cu căciula cît o rotilă de plug. Era ras proaspăt, cu mustața răsucită, cu ochii care păreau ai fratelui său, așa semănau, aprinși de aerul rece. Nu era așa de înalt ca Ion, dar era ceva mai vîrtos la trup, și glasul lui răsuna puternic.

— Toate-s bune, bade Pavele.

— Sănătoși cu toții ?

— Sănătoși tun !

— Să-i iai șaua și să-l freci cu un șomoilog de paie ; e cam asudat. A avut de furcă cu nămeții.

— S-au pus mulți nămeți, bade Pavele ?

— Mulți și mari. Și-acum, că a mai slăbit gerul, pe la feți nu mai ține calul. S-a cufundat de cîteva ori pîn' la burtă.

Vocea lui răsuna în toată curtea. Lelea Maria ieși din tindă, bărbatul se ivi din grajd.

— Bună-sara !

— Sara-bună ! Ai sosit în pace ?

Ieșiră din tindă și fetele :

— Bună-sara, uncheșule !

— Să trăiți și să-nfloriți, ca merii, ca perii în mijlocul primăverii, rușile uncheșului.

— Tu le colinzi întâia oară, zise stăpînul, sosind lîngă el și strîngîndu-i mîna cu bucurie, pornind împreună spre casă.

În pridvor dădu mîna cu femeile, și le strînse așa de tare, încît Stana se strîmbă de durere.

Întrară cu toții în tindă, prin aburul ce năvăli pe ușă.

— Hm ! Văd că verzele, după miros, nu mai au mult de fiert — zise el, adulmecînd cu nările. — Pace, măi oameni buni, pace și frăție și voie bună-n casa asta !

Și el își desfăcu brațele în laturi, și îndată începu să-și dezbrace cojocița. Frate-său se grăbi să aprindă lampa în camera din nainte.

— Adă-ți cojocița aici, zise el, ivindu-se în prag.

Trecură cu toții în odaia de frunte.

— Ce face cumnata ? E bine, sănătoasă ?

— Tare și mare, dar, ca de obicei, s-a îmbufnat oleacă, dacă m-a văzut călare.

— Și fetele ?

— Bine și ele. Așteaptă de-acum să le vină pețitorii !

— Pe Vasile nu l-au lăsat de Crăciun acasă ?

— Nu l-au lăsat ! Cică se gată de bătaie.

— Ce spui ?!

— Păi așa-i mint pe ficiori, cînd nu-i lasă de sărbători acasă. Zice că l-au lăsat la Paști și nu-i pot slobozi de cîte ori au românii sărbători, căci au prea multe, spune căpitanul.

— Ei, parcă ei n-ar avea Crăciun !

— Nu mai au, că l-au avut înainte cu două săptămîni.

— De, asta așa este, vorbe Ion Corbu. Nemții au alt calendar.

— Au un calendar stricat — zise Pavel. — La Crăciunul lor uneori nici zăpadă nu-i.

— Dar v-a trimis cel puțin carte ? stărui lelea Maria.

— Trimis. E bine și sănătos, mulțămim lui Dumnezeu. Mai are și el pînă la toamnă, la Ziua Crucii.

Tot vorbind, își dezbracă cojocița, rămânând numai într-un pieptar înfundat, aproape nou, cu frumoase cusături în mătăasă neagră pe piept, la buzunări și la gura pieptarului, care era încheiată cu nasturi mici, negri. După ce-și scoase căciula din cap, își netezi părul, care abia arăta — unde și unde — fire arginții. Purta părul lung, pieptănat pe spate. Șuvițele răscolite de scoaterea căciulii grele se așezară la loc. Păru-i sclipea în lumina lămpii — se vedea că-l unsese, de sărbători, cu unt.

— La liturghie vine și cumnata, cu fetele, de bună samă, vorbi lelea Maria, luînd de pe laviță traista — frumos vărgată — cu prescuri, pe care o adusese Pavel.

— Vin, cum nu, cu sania. Numai sluga rămîne acasă. El va veni la biserică a doua sau a treia zi. Da' se poate să și întîrzie oleacă, și de aceea am adus eu, ca de obicei, prescurile.

Maria luă traista cu prescuri și o duse în cămară. Era plină. Erau prescuri pentru trei liturghii, pentru toate zilele de Crăciun.

Pavel Corbu era numai cu trei ani mai mare ca Ion. După înfățișare îl puteai socoti chiar mai tînăr decît el. Avea o față mai plină de viață, cu pielea arsă de soarele și vînturile cîmpului deschis. Locuia, de la căsătorie, la o depărtare de vreo șase-șapte kilometri de sat. Se în-surase «pe curte», adică cu o fată singură la părinți, și se mutase acolo, la părinții ei, cum era obiceiul. Era un neam bun și gazdă mare acela al Dăneștilor, în care în-trase. Trăia, din moși-strămoși, tot acolo, după Măgura Mare.

Neamul Corbeștilor se pomenise însă în cuprinsul satului, și trăise în toate obiceiurile lui, așa că Pavel nici acum nu se putea împăca să petreacă sara de Ajun în casele izolate în pustiul zăpezii, să nu-l colinde nimeni decît copiii lui și sluga, cum se obișnuiseră înaintașii nevestei sale. De aceea, în fiecare sară de Ajun, venea în sat la fratele său, cu toată supărarea nevestei și a copiilor. Îi mai plăcea, apoi, în zilele de praznic mare, să între în biserică odată cu diacul, să asculte slujba de la început pînă la sfîrșit — era și dornic de slujbă bise-ricască, pentru că peste an venea mai rar în sat, din depărtarea la care se afla. Apoi știa că cu muierile nu

poate decît să întîrzie, căci ele, și cînd crezi că-s dichisite detot, tot mai află cîte ceva de dres sau de adaos. Așa că venea din ajunul Crăciunului, să-i tihnească praznicul. Mai avea badea Pavel și o mare slăbiciune pentru dulceața colindelor, și pentru altă dulceață : a vinului fierț pipărat și îndulcit, care însă nu era plăcut de gustat decît ascultînd, cu cotul răzimat de masa așternută, colindele la fereastră. Toate acestea însă nu le putea avea în casa lui din mijlocul pustiului. Și apoi, așa crescuse, așa se obișnuise din copilărie.

Lelea Maria se grăbi să pună pe masă o pîne proaspătă și o sticlă de rachiu.

— Știu c-ai ajunat, cumnate, dar acum, dacă n-ar fi înnorat, ar ieși stelele, zise ea, îmbiindu-l.

Ajunaseră, de altfel, și ai casei, afară de Ioniță, pînă dup-amiază, după obicei.

Pavel Corbu se uită la pîne și la sticla de rachiu și clătină din cap.

— Mai rabd oleacă, cumnată, dacă am răbdat pînă acum. Doar un păhărel de rachiu, să-mi clătesc măselele de rugină.

Își puse un păhărel, care nici nu era de rachiu, ci unul de vin, mai mic, și, sorbind, plimbă băutura prin gură, apoi o înghiți.

— Aveți tescovină bună anul ăsta !

— A ieșit cam tare, zise frate-său.

— Ba-i numai potrivită.

Apoi, după ce aruncă ochii prin casă :

— Nu vă văd ficiorul pe nicăiri, doar nu se va fi și culcat.

Stana rîse și-și arătă dinții albi și regulați, înșirați ca măgelele.

— E la colindat, uncheșule !

— Măi, măi ! Harnic ficior ! A plecat cu noaptea-n cap. Da' pe tine, tu fată, cînd încep să te colinde ficiorii ?

— Acum e Sora la rînd. O să-i vie și ei vremea, răspunse mama.

Ședeau cu toții pe laviță în odaia din nainte. Ușa ce da în tindă era întredeschisă. Se auzea cum fierb oalele la foc, și mirosul verzelor pătrundea și aici, după cum se și cuvenea să amiroase toată casa omului de sărbători.

Focul duduia în cuptor, lampa lumina, și lumina ei se reflecta strălucind în geamurile asudate. Căldura din ajun nu mai lăsa să se așeze flori de gheață pe ele, dar era semn că și afară nu mai era așa de frig.

— Păi, dacă-i după rînd, o să-i vie rîndul cît de curînd, căci am auzit că nuntiți în dulcele ăsta.

— S-a auzit pînă la dumneavoastră ?! — întrebă le-lea Maria mirată. Tresări și Sora, iar tată-său ridică fruntea. — N-ați mai fost în sat de la prinderea postului.

— Dacă n-am fost noi, a venit satul la noi — rîse Pavel, și-și răsuci o țigară groasă. — S-au grăbit alții s-aducă vestea, dacă nu v-ați grăbit voi. Deși voi crați cei chemați. Ori v-ați răzgîndit și nu mai vreți s-o cununăm noi pe fată ?

— Vorbești și tu ! — zise fratele său. — Cum să ne răzgîndim ? Dar nănașii trebuie să aibă întii pe cine cununa.

— Ce ? Cum ? Păi nu avem ?!

Pavel trase adînc din țigară și slobozi pe nări două suvițe lungi de fum.

— Avem și nu avem. De la vorbe, de la gînduri și voință, pînă la faptă, mai este. Nănașii sînt înștiințați și rugați cînd totul e gata.

— Haida-hai ! O să mai vorbim noi în sara asta ! Da' tu, nepoată, poți fi liniștită : cînd va fi să fie, ce ți-am făgăduit va intra în grajd. Și vițelușa ta, Stano, am pus-o deoparte.

Fetele se înveseliră, căci cunoșteau glumele uncheșului, și porniră după trebi în tindă, prin cămară. Cu ajutorul lor Maria făcea rînduiala în cămară : puneau la îndemîină colăcei de toate mărimile, după felul și vrîsta colindătorilor, și cite-o bucătură de dulce pentru țigani.

Isprăvise și Irimie mai devreme cu vitele, și veni și el în casă. Își aprinse țigara, săltînd în palmă un jar de pe vatră, de la oale, și începu să colbăiască și să tușească.

— Vino înlăuntru, Irimie, se auzi glasul gazdei.

— Bună-sara și în casă, — zise el întrînd. — De-acum încep să vină colindătorii, se și aud prin sat.

— Ai legat cîinii în șură ?

— Legat, pe amîndoi.

— Le-ai pus paie ?
— Pus, cu toate că s-a slobozit frigul detot. A început să ningă iar.

— Ninge ?

— Da ! Acum a început. Ninge rar, cu fulgi mari.

— Numai de nu s-ar mai porni un viscol ca cel dinainte de două săptămîni ! zise badea Pavel.

— Nu suflă nimic, întări Irimie.

— Voi nu știți ce-i un viscol în mijlocul hotarului. Ne-a fluierat și ne-a șuierat pîn' ne-a asurzit, și era gata-gata să ne acopere casa și grajdurile. A troienit pînă deasupra fereștilor, încît am avut ce arunca cu lopețile, eu și sluga. Două nopți a urlat.

— Și în sat a fost vînt și ger mare, cît ne luasem de-o groază.

— Dacă mai viscolește la noapte, nu știu cum vor veni dimineța muierile cu sania.

— N-o să viscolească ! Dacă s-a muiat vremea, e sămîn că de la miazăzi vine ce vine, vorbi sentențios Irimie, șezînd pe laviță, sub icoane, ca pe-un tron, și povestînd de la egal la egal cu cei doi fruntași ai satului. De Pavel avea încă și mai mare respect ca de stăpînul său, pentru că avea aproape de două ori atît pămînt ca el.

Luară cîte-un păhărel de rachiu și închinare toți trei.

— Sfîntul Ajun la mulți ani cu pace și cu sănătate ! zise Irimie.

— Să te-audă Dumnezeu și să fii sănătos ! răspunse gazda, iar Pavel adăose :

— Și celălalt Ajun să te găsească cu un prunc în leagăn, Irimie.

— Dac-o vrea Dumnezeu, răspunse sluga, cu o față luminoasă.

— De cîtiva ani tot așa-mi răspunzi, dar aici mai e lipsă și de voința bărbatului, nu numai de-a lui Dumnezeu. Că el, sfîntul, ce-i din partea lui, a spus cu poruncă, de la facerea lumii : « Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pămîntul ! ».

Irimie își luă curaj.

— Apoi cred că în dulcele ce vine o să împlinim și noi porunca asta a lui Dumnezeu, bade Pavele.

— Așa-mi mai vii de-acasă, fătul meu. Să te vedem la treabă, căci anii trec și nu așteaptă. Ți-ai chiar aflat pe cineva ?

Sluga înclină capul.

— Știe stăpîna, zise el cu glas pe jumătate.

— Acum cred și eu că se însoară, căci a luat lucrul în mînă nevastă-mea, — zise Ion Corbu. — Nouă rău destul ne va părea, că ne-am obișnuit cu Irimie și a fost om cu credință pe lîngă casa noastră.

— De, ce să-i faci ! Veți afla altul ! Dar ia ascultă-n-coace, măi Ioane, e adevărat că Dinu Morarului își vinde locul din Priloge ?

— Adevărat. E strîns cu ușa de lege, căci a pierdut pîra cu Ionu Diacului și trebuie să plătească la avocat cheltuielile.

— Nu știi, a stat de vorbă cu cineva ? N-ai auzit cît ar cere ?

— N-am auzit. Dar ce ? Ai vrea să mai cumperi pămînt ? E un loc bun și mare. E de vro patru iugăre.

— Îl cunosc bine, și l-aș cumpăra. Mine, după biserică, trebuie să vorbesc cu el.

— Dar e departe de tine, de moșia ta.

— Păi, n-avem fete de măritat ?

— De, asta așa este. Și ai bani gata ?

— Bani și ȝiganii au ! Vorba e să ai pe ce face bani. Ce se mai vorbește ? Cum mai umblă tîrgurile ?

— Spun că s-au mai slobozit oleacă prețurile vitelor. Oamenii se tem de iarnă lungă.

— Poate să fie o astfel de iarnă. Sămne au fost și sînt.

Mai închinară cîte-un rînd de păhărele, și cînd le puseră pe masă, la fereastra dinspre curte se și porni înțîia colindă, după ce mai întîi se auzi întrebarea rituală : «Slobodu-i să colindăm. ?», după care, de auzeau ori nu auzeau răspunsul, cei de-afară începeau îndată.

Pavel uită de tîrg și se răzîmă cu spatele de părete, trăgînd cu urechea. Colindau doi copii de sama lui Ioniță, și glasurele lor arginții răsuna la fereastră.

—Doi oameni bogați,
Domnului nostru,
Doi oameni bogați,
Precum s-au rugat,
Dumnezeu le-a dat
Masă, ceasta masă
În mijloc de casă.
Și-n mijloc de masă
Măru-i înflorit
Cu mere de-argint.
Doi îngeri
Din ceri
Jos se cobora,
Mere culegea,
Și-n Rai le ducea
Și le împărțea.

Melodia se ridica fragedă, crudă, în noaptea de Ajun, și badea Pavel închise pleoapele de plăcere. Și era numai începutul. Gîndindu-se că pînă-n zori colindele se vor ținea lanț, o înșeninare caldă i se întipări pe față.

— Frumos ! Frumos, măi copii ! Ai cui sînteți voi ? întrebă el cînd colindătorii fură poftiți să-și ia colăceii.

— Io-s a' lui Ilie Mîndruț, zise cel mai mărișor, un copil cu ochii vineți și cu părul blond, creț.

— A' lui Ilie care șade peste podul cel mare ?

— A' lui !

— Măi, d-apoi de departe veniți voi ! Ați pornit de mult ?

Copilul înclină din cap.

— Și tu a' cui ești ? întrebă pe celalalt.

— Io-s a Sandii Mărunțelului.

— Uite, frate ! Are Sanda ficior mare ! Acumu-i anul, nu-mi aduc aminte să fi colindat voi prin partea asta de sat.

— N-am mai ajuns ! De-aceea am plecat acum mai devreme.

Badea Pavel se obli și își virî mîna în șerpar. Băgase acolo, de-acasă, un pumn de creițari de aramă. Scoase cîte două monede și le dădu copiilor, care chiar atunci își puneau colăceii, aduși de Stana, în traistă.

—Doi oameni bogați,
Domnului nostru,
Doi oameni bogați,
Precum s-au rugat,
Dumnezeu le-a dat
Masă, ceasta masă
În mijloc de casă.
Și-n mijloc de masă
Măru-i înflorit
Cu mere de-argint.
Doi îngeri
Din ceri
Jos se cobora,
Mere culegea,
Și-n Rai le ducea
Și le împărțea.

Melodia se ridica fragedă, crudă, în noaptea de Ajun, și badea Pavel închise pleoapele de plăcere. Și era numai începutul. Gîndindu-se că pînă-n zori colindele se vor ținea lanț, o înseninare caldă i se întipări pe față.

— Frumos ! Frumos, măi copii ! Ai cui sînteti voi ? întrebă el cînd colindătorii fură poftiți să-și ia colăceii.

— Io-s a' lui Ilie Mîndruț, zise cel mai mărișor, un copil cu ochii vineți și cu părul blond, creț.

— A' lui Ilie care șade peste podul cel mare ?

— A' lui !

— Măi, d-apoi de departe veniți voi ! Ați pornit de mult ?

Copilul înclină din cap.

— Și tu a' cui ești ? întrebă pe celalalt.

— Io-s a Sandii Măruntelului.

— Uite, frate ! Are Sanda ficior mare ! Acumu-i anul, nu-mi aduc aminte să fi colindat voi prin partea asta de sat.

— N-am mai ajuns ! De-aceea am plecat acum mai devreme.

Badea Pavel se obli și își vîrî mîna în șerpar. Băgase acolo, de-acasă, un pumn de creițari de aramă. Scoase cîte două monede și le dădu copiilor, care chiar atunci își puneau colăceii, aduși de Stana, în traistă.

Nu apucară să iasă pe uşă, şi la fereastră se auzi :

— Slobodu-i să colindăm ?

— Slobod ! răspunse gazda.

Şi porni altă colindă. Erau tot copii.

— De cînd Domnul s-a născut,

Domn din ceriu,

Şi pămîntul l-a făcut,

Domn din ceriu,

El bine l-a priponit

De patru stîlpi de argint,

Şi cerul l-a-mpodobit,

Domn din ceriu,

Tot cu stele mărunţele

Şi cu luna printre ele ;

Cu soarele strălucind

Tot pămîntul luminînd,

Domn din ceriu,

Pe oameni înveselind.

Fire-ai gazdă sănătoasă,

Sănătoasă, veseloasă,

Cumu-i colinda frumoasă.

Fură poftiţi şi ei în casă, dăruţi cu colăcei şi cu creîţari, de amîndoi fraţii, căci şi Ion Corbu făcuse rost de bănuţi mărunţi pentru copii.

Badea Pavel îi întrebă şi pe aceştia ai cui sînt, cum făcu şi cu ceilalţi toţi cîţi mai veniră. Cînd se nimereau copii de oameni mai cunoscuţi, sau de-ai rudeniilor, le dădea pînă la cinci bani de căciulă, şi-i întreba ce mai fac ai lor, de una, de alta. Uneori, cînd îi plăcea mai tare de vreo colindă, rîcîia şi Irimie cîte-un creîţar în şerparului său lat, ca de om înсурat, nu îngust cum purtau feciorii.

Cînd fu pe la al şaselea-şaptelea rînd de colindători copii — erau tot mai mărişori, cu cît se însăra —, lelea Maria, cu hainele schimbate, curate, aşternu masa şi aduse mîncări de post lîngă pînea proaspătă, care rămăsese neîncepută. Era ciorbă de cartofi prăjiţi cu ulei de simburi de bostan, fasole frecată, rece, varză călită, toate prăjite în acelaşi fel. Mai aduse un blid mare plin cu nuci, şi altul cu mere. Vinul fiert, îndulcit şi pipărat, fu

adus în căni de pământ. În sticle aduse vin nedires, din pivniță.

Cînd masa fu așternută — în cîntecul continuu al părechilor de colindători care se perîndau și-și primeau darurile —, răsăriră și Sora și Stana, schimbate și ele, cu haine de sărbătoare, și se apropiară de masă. Se ridicară toți, și Ion Corbu spuse tare Tatăl Nostru. Apoi se așezară și începură să cineze, cînd povestind de una de alta, cînd cu urechea întinsă la colinde.

Lelei Maria îi păru că nu-i luminează destulă, mai aprinse două luminări, le puse în sfeșnice scurte de aramă și le așeză pe masă.

Afară, satul întreg răsuna tot mai tare de melodiile străvechi ale colindelor, melodii care se cîntau numai o dată pe an, și totuși nu se uitau. Toate fereștile dinspre stradă și curte erau luminate pretutindenea, și, cum ochiurile de sticlă erau neînghețate, în direle de lumină ce trimeteau în uliță, se puteau vedea fulgi mari și grei, tot mai deși, care cădeau liniștiți, ca într-o toropeală. Rar se auzeau cîinii lătrînd, căci mai pretutindenea fuseseră legați în adăposturi, în locuri ferite, nu cumva să muște pe cineva.

De cîte ori se isprăvea o colindă, și colindătorii erau poftiți în casă, de mama, de Sora sau de Stana, pe rînd, fiecare aducea și colăceii și li-i puneau în traistele de după cap, iar cei doi bărbați scoteau bănuții din șerpăre.

Nu trecu mult de cînd se puseră la masă, și, după cîteva rînduri de colindători, se auzi la fereastră o voce cunoscută de copil :

— Slobodu-i să colindăm ?

— Slobod, slobod, răspunse zîmbind lelea Maria.

Afară de badea Pavel, toți cei de la masă zîmbeau.

— Cine-i ? întrebă el și din ochi.

— E Ionuț-a nost' cu tovarășii lui — se grăbi să răspundă Stana. — Dar a răgușit puțin.

Melodia și începu, și, în grabă, o voce melodioasă, puternică, le copleși pe celelalte două mai subțirele, mai răgușite. Era o voce în care nu se legănau prea multe cuvinte din textul colindei, dar care dădea farmecul întregii cîntări.

Sluga Irimie ciuli urechea. Era una dintre colindele nouă, învățate de Ioniță de la el, și voia să se convingă cât o știe de bine.

— Printre meri și printre peri
Plimbă-mi-se mari boieri,
Mari boieri cu cai bălțați,
Cu călțuni împintenați.
Cai cu frîne de argint,
Cu plocăzi pînă-n pămînt,
Plimbă-se, alintă-se,
Între ei întreabă-se :
Unde-i ciuta ciutelor,
Frumoasa frumoaselor,
Rumeneala zorilor,
Podoaba crăieselor ?
Cu arcul să o vînam,
Cu cununi s-o-ncununăm,
Cununii de cununie
Lui Vodă dalbă soție.

Irimie urmărea fiecare vers, căci se auzea bine din odaie, și după fiecare păreche de versuri dădea din cap în semn de aprobare. Rămase însă surprins cînd văzu că cei trei copii nu termină colinda unde știa el, ci merg mai departe, punînd o încheiere de la altă colindă :

Boierii s-au bucurat.
Fată dalbă și-au aflat,
Tot pe Sora, fată-mare,
Cum se plimbă pe cărare.
Cum-i dalbă și frumoasă,
Să rămîie sănătoasă,
Sănătoasă, veseloasă,
Cum-i colinda frumoasă.

Sora rîse îmbujorată, sări la fereastră și bătu amenințător cu degetul în geam. Cei trei copii intrară îndată în casă, nemaiașteptînd să fie poftiți.

— Nu v-am spus io că trebuie să fi sosit și uncheșul Pavel ? șopti înveselit Ioniță la urechea celor doi, care se uitau țintă la străin. Îl uitaseră din anul trecut.

— Iacătă-i și pe cei trei crăișori ! — zise badea Pavel, după ce mama răspunse la «bună-sara» copiilor. — Ați cam întârziat, mă Ioniță, nu ți-a mai rămas nimic de mîncare. Poate va mai afla mumă-ta ceva, dacă ne mai colindați una și în casă. Tare frumoasă colindă cea de la fereastră !

— Bădița Irimie m-a învățat, uncheșule, zise Ioniță cu mîndrie, uitîndu-se la slugă, ai cărei obraji se roșiră de plăcere.

— Păi, da, Irimie știe multe, că-i de cînd s-au prăsit colindele. Ia să ne mai cîntați una, tot de-a lui Irimie.

Cele trei fete, îmbujorate să țîșnească sîngele din ele, se întoarseră una spre alta, ochii se întîlniră și se înțeleseră, deși Ioniță nu șopti decît un singur cuvînt :

— Asta-i.

Numaidecît își tocmiră trupșoarele pe picioare, oblindu-se. Numai Niculiță rămase cu un picior înainte, ca pentru sprijin mai bun, și el porni melodia fără greș, știind și cuvintele din versul întîi :

— Asta-i sară, mîndră sară.

De la versul al doilea el purta mai mult cîntecul, iar ceilalți doi depăneau fără greș și cuvintele :

— Ieși, tu gazdă, pîn-afară
De-l vezi pe Domnul Hristos
Cum coboară de frumos,
Tot pe scară, lemn de ceară,
Tot arzînd și luminînd
Și pămîntul strălucind,
Pe oameni înveselind,
Lumea toată mîntuind,
Pe diavoli în Iad gonind.
C-asta-i sară de Ajun,
De Ajun și Moș Crăciun !
Noi umblăm și colindăm
Și pe Domnul lăudăm.

— Frumos, măi copii ! oftă badea Pavel cu ochii umezi.

Colindase și el odată aceleași colinzi pe care le cîntau acum nepotul său Ioniță cu tovarășii lui. Le învățase și el de la sluga lor de-atunci, unul Precup.

Lelea Maria puse cîte-un colăcel în toate trei traistele. Sora aduse cîte-un măr și cîte patru nuci pentru fiecare și le vîrî în traistă, drept răsplată că o colindaseră pe ea. Uncheșul Pavel scociorî multă vreme în șerpar, pînă simți între degete monedă mai subțire. Scoase trei piese de argint, de cîte zece bani una, și chemă copiii să se apropie. Puse bănuțul de argint în palma fiecăruia, și, la mulțumirile lor, zise :

— Să trăiți, măi crăişori, să mai cîntați și la anul tot așa de frumos !

Ion Corbu avea puși deoparte, în buzunarul pieptarului, aceleași «băncuțe» subțiri de argint, și le dădu copiilor. Se obli și Irimie pe laviță și scoase din șerpar cîte doi bănuți de aramă pentru fiecare.

— Bravo, Ioniță, le-ați spus bine, nu le-ați uitat. Dar la cea dintîi i-ați mai pus o codiță.

Copilul zîmbi cu toată fața.

— Păi cum era altfel s-o colindăm pe Sora noastră ? răspunse el numai pentru Irimie.

— Ei, cu asta ați isprăvit ? întrebă tata.

— Isprăvit ! răspunseră toți trei.

Iar Pătruț adaose :

— În tot anul isprăvim la dumneavoastră.

— Dacă-i așa, puteți bea și voi cîte-un păhărel de vin.

Și Sora se grăbi să umple păhărelele cu vin cald, îndulcit.

— Sfîntul Ajun și sfintele sărbători cu pace și la mulți ani ! ură Pătruț ieșind din rînd c-o jumătate de pas.

— Să trăiți ! Să creșteți mari ! li se răspunse din toate părțile.

Pătruț și Niculiță își luară bună-sara, și Ioniță îi petrecu pînă la porțiță. Apoi se întoarse în casă, se dezbracă de țintrica cea nouă și de clicin, și rămase numai în pieptărelul infundat. Cămașa era ca o floare, căci o îmbrăcase numai azi dimineață. Trebui să meargă la cină, deși mai bucuros și-ar fi numărat mai întîi bănuții

cîştigați la colindat. Ținuse el socoteala în cap pînă la o vreme, apoi s-a încurcat.

Veniră nouă rînduri de colindători sub fereastra din curte, și cina se isprăvi în melodia colindelor. De la masă se ridica tot mai mult mama decît fetele, să cinstească pe colindători, și tot mai des îi cinstea gazda cu cîte un pahar de vin; veneau acum copilandrii mai răsăriți, feciorași, și chiar feciori, care însă nu întraseră încă în rîndul celor de însurat. Trebuiau aleși acum și colaci mai mărișori, și lelea Maria știa mai bine cum să-i împartă.

Pe masă nu mai rămăseseră decît blidele cu nuci și cu mere, și băutura. Mama și fetele strinseră tot și făcură rînduială. Ioniță se strecură în tindă, și, în colțul vetrei, începu să-și numere cîștigul, înșirînd bănuții de aramă unul după altul, iar «băncuțele» de argint le puse deoparte. Erau numai patru, două primite acasă, una de la părintele Andrei, și alta de la învățătorul. Făcu socoteala de trei ori, apoi își scoase din sîn năfrămuța decorată cu rîndunele cu aripile întinse, legă într-un colț bănuții de aramă, într-altul pe cei de argint și vîrî iar năfrămuța în sîn. Trebuia să păstreze banii la el pînă a treia zi de Crăciun, pentru a-i putea arăta copiilor care n-ar crede cît a adunat el la colindat. Apoi îi va da în păstrare mumă-sii, ca și în anii trecuți.

Oalele cu varză nu mai forfoteau la foc. Lelea Maria le trăsese de mai de mult laoparte. Numai mireasma lor îl lua de nas pe Ioniță, cum stătea în apropiere.

Cele două mîțe, una mare, neagră, alta cafenie, mai mică, se îndesară pe după cuptor, după ce se țesuseră destul printre picioarele colindătorilor, speriate cînd intrau tropotind și dădeau bună-sara. Dacă răstimpul de la un rînd de colindători pînă la altul era mai lung, ele începeau să toarcă, ațipite de căldura molesitoare, dar deschideau ochii și ridicau capul a pîndă, cît ce se auzea larmă și glas străin în casă.

Acum erau iarăși toți membrii familiei în jurul mesei. Sluga Irimie ieși să dea mestecături vitelor, apoi veni iar și șezu la locul lui.

Părechile de colindători se țeseau mereu. Începură a sosi și țigani, doi cîte doi, și țigăncile, două cîte două.

Dintre români, oamenii căsătoriți nu umblau la colindat, nici cei mai săraci. Dar din țigănia de la capul satului roiau, în sara de Ajun, toți bărbații și toate femeile, pînă și harăncile cele bătrîne, deși ele colindau și peste zi în Ajun și cu două-trei zile înainte, pe la cei mai avuți din sat, după cîte-o bucatură de dulce, după varză acră. În schimb, puradeii și feciorii de țigan nu era obiceiul, în Broșteni, să umble la colindat.

Uncheșul Pavel murea după colindele cîntate de țigani și țigănci. Textul lor era același pe care-l colindau și românii, dar afla el în glasul lor — și chiar era — un timbru deosebit, profund, care îmbrăca melodia în nu știu ce melancolie și-i împrumuta un aer de mister ce se scurgea în suflet și predispunea la visare. Se părea că vocea lor era mai potrivită cu melodiile ce veneau din așa de mari depărtări, — răsăritene, poate, ca și țiganii — și că aerul de praznic se înfiripă mai dens din cîntecele lor. Poate vibrau în vocile lor — inconștient — dureri și suferințe străvechi. Ei nu veneau cu traista, ci cu dăsași vechi, murdari, cîrpiți, cu petece de diferite materii și culori. Toate părechile aveau o înfățișare de solemnitate tristă, pătrunsă, și colindau cu ochii lor negri prinși în neguri, uitîndu-se prin părete încolo, ca în nemărginire, niciodată la cei din casă. Se părea că nu colindă pentru gazde, ci într-un pustiu ale cărui margini le scrutau în zadar.

La dorința lui badea Pavel, pe țigani nu-i lăsau să colinde la fereastră, ci-i aduceau în tindă, pentru a-i auzi mai bine.

Erau mai ales două părechi de țigani bătrîni, care trebuiau să-i colinde lui Pavel, în fiecare Ajun, două colinde străvechi, una cu alungarea lui Iuda din Rai, alta cu o vînătoare de cerb.

— Astea-i plăceau și tatii, îți mai aduci aminte? Întreba el pe frate-său, întorcînd ochii umezi spre el.

— Da, îmi aduc aminte. Frumoase colinde!

Pe fiecare păreche de țigani gazda o omenea cu rachiu, iar lelea Maria le aducea din cămară, pe lîngă colaci, și cîte o bucatură de dulce, din porcii tăiați pentru Crăciun.

— Bogdaproste dumneavoastră, și sfintele sărbători la mulți ani cu pace și cu sănătate !

— Să fie pomană de sufletul celor răposați !

— Lele Mărie, să ai parte de copii !

— Noroc să deie Dumnezeu, bade Ioane !

— Să te ție Dumnezeu, bade Pavel !

Dacă Ion Corbu îi omenea cu rachiu, Pavel nu-i lăsa pe nici unul fără cîțiva bani de aramă.

— Să-ți cumperi și tu un pachet de tăbac de sărbători.

Părechile de țigani, cu fețele negre, tăbăcite parcă de vechime, își strîngeau rupturile pe trup și ieșeau, mulțumind, în curte.

Către miezul nopții veniră, din vecini, rudenii mai îndepărtate cu familia Corbu. Veniră la un pahar de vin, căci badea Pavel avea mare bucurie să aibă tovarăși la băutură toată noaptea de Crăciun.

Începură poveștile, și paharele de vin se goleau acum tot mai des.

Ioniță adormi cu capul pe masă, și mamă-sa îl duse la culcare. Fetele ședeau pe laviță, în jurul mesei, mai la coadă, și din cînd în cînd, la îndemnul uncheșului Pavel, duceau și ele păhărelele de vin la gură și-și muiau buzele.

În cele două camere era cald și bine, fereștile asudau mereu și curgeau, porțița scîrțîia neînterupt, și rîndurile de colindători veneau, veneau.

Afară, ninsoarea, cu fulgi mari, linoși, nu mai contea. Se pusese un strat nou, moale, scămos, peste zăpada înghețată, așa că de la o vreme pașii colindătorilor nu mai cîntau răsunător pe omăt. Cerul părea că se coborîse adînc. Cînd se deschideau ușile caselor mai larg, și lumina țîșnea afară, se zărea că ninge numai de la înălțimea coperișelor, încolo — beznă sură !

Satul era plin de răsunsetul colinzilor, iar de pe ulițele mai depărtate se ridica în văzduh ca un hăuit necurmat. Ferestrele de către uliță luminau, și toată lumea veghea și se bucura în noaptea asta.

Avînd mai mulți cu cine să închine, badea Pavel, tot mai roșu-sîngeriu și tot mai vesel, vorbea tare, rîdea, spunea glume, și tot mereu i se ridicau niște cîntece

lumești pînă în vîrfurile grumazului, dar le înghițea cu stăruință, căci nu se cădea să facă în noaptea asta petrecanie cu cîntec. Cît era de fruntaș, era vestit ca unul care, venind rar în sat, și scăpînd uneori pe la crișmă, îi plăcea petrecerea cu cîntec mult : cînta el, și mai ales cîntau alții, pe care îi aducea la masa lui și le plătea băutură anume pentru asta.

Acum, cu cît trecea vremea, era tot mai amețit și se simțea foarte înduioșat cu toată lumea.

Îi veni somnul și Stanei, totuși, ea nu se putea culca încă : nu veniseră încă feciorii juni cu colinda cea mare, și nu se putea să-i iasă veste în sat — cu toate că era numai o fetișcană — că au aflat-o dormind. Își întorcea capul către perete, părăind că se uită la icoane, și căsca tot mai des.

Era tot mai neliniștită și Sora. Se uita mereu la ceas : într-alți ani, pînă la vremea asta, erau aici feciorii cu colinda cea mare. Îi aștepta și Irimie, să vadă cine mai era în anul ăsta între ei.

Sora era înțeleasă cu mamă-sa ca, după colindă, să-l rețină pe Gheorghe aici, să-l poată cunoaște mai de aproape și uncheșul Pavel, viitorul naș. Și iată că ei întirziau, iar Pavel se cherchelea tot mai tare...

În sfîrșit, se auziră în curte glasuri multe, tropote dese în pridvor — căci neaua moale se acăța de călțuni — și ușa tinzii se deschise. Rînd pe rînd feciorii intrară — fără nici o altă poftire — în odaia de frunte, dînd pe rînd bună-sara, și înșiruindu-se pe două laturi.

Se așezară, își dreseră glasurile, gata să înceapă, dar lelea Maria și Sora erau cu ochii încă la ușă : pesemne că n-au putut intra toți, de vreme ce Gheorghe Mărginean nu era printre cei din casă.

Dar vîtaful întoarse capul întîi spre-un rînd, apoi spre altul, și dădu din cap, semnul de începere, dovadă că nu mai așteptau să mai între cineva.

Privirile mamei și ale fetei se întîlniră mirate și întrebătoare. Colinda mare începu : un text cu forme arhaice, cîntat alternativ, cîte două versuri de-un rînd, cîte două de celalalt rînd, cu o melodie simplă și profundă :

— D-întreabă și dă-ntreabă-și
Sfinți pe Dumnezeu,
O, dai, corindea,
Sfinți pe Dumnezeu,
Din ce s-a făcutu grîu,
Sfinți pe Dumnezeu,
O, dai, corindea,
Sfinți pe Dumnezeu,

Poetul anonim întreabă prin sfinți pe Dumnezeu din
ce s-a făcut grîul, și mirul, și vinul.

— Din ce s-a făcutu
Vinul și cu miru'
Și rumenu' grîu ?
Domnul le grăia
Și îi lumina :
— Sfinți nepricepuți,
Vreți să m-ispitiți,
Că voi bine știți
Din ce s-a făcutu
Vinul și cu miru'
Și rumenu' grîu !
Cînd ei m-au cotate *
Și m-au alungat
Tot din casă-n casă
Și din masă-n masă
Ca să mă găsească
Să mă răstignească,
Și ei m-au găsit
Și m-au răstignit
Pe cruce de brad,
Ei că mi-au bătut
Prin talpe, prin palme,
Tot cuie de fier,
Ținte de oțel.
Și unde bătea
Sînge că curgea :
Tot vin se făcea.
Și ei mă-mbrăca

* Căutat.

Cu cămașă verde,
Verde de urzică,
Rău trupul beșică ;
Și unde mă-ncingea
Cu brîul de măceșiu,
Sudoarea-mi curgea :
Tot mir se făcea.
Da-n cap ce-mi puneă ?
Ce îmi îndesa ?
Cunună de spini,
Spini și mărăcini,
Cum o așezau
Lacrimi ciuruiau,
Se rostogoleau,
Tot grîu se făceau.
De-atuncea s-a dat
Și s-a așezat :
Vinul la bătrîni,
Tot la oameni buni ;
Grîul la români,
Mirul la preoți,
Că-s mai sfinți ca toți,
Să ne miruiască,
Să ne-ncreștinească.
Rar, la zile mari,
Ziua de Crăciun
Și de Bobotează,
Cînd preoți botează,
Lumea creștinează.

După ce isprăviră, vătaful ieși un pas înainte, către masă, și ură :

— Acest paznic luminat
Noi cu drag l-am așteptat,
S-auzim îngerii cîntînd,
Craii cu steaua călătorînd.
Nașterea lui Hristos
Să vă fie de folos !

Urarea avea un text de origine cu mult mai recentă decît colinda cea mare, și Pavel își mai amintea că taică-su-i spusese că mai demult alta era urarea.

După urare se ridicară toți din jurul mesei, și feciorii, pe rînd, strînseră mîna fiecăruia, urînd sărbători fericite. Apoi Ion Corbu ieși din fruntea mesei, luă cana cu vin și păhărele și-i îmbie pe rînd pe toți. Îi poftiră apoi să șadă pe lavițe, și-i îmbiară din nou cu vin.

Erau cincisprezece feciori cu mustăcioară bună de răsucit, unii subțirei și înalți, alții mai scunzi și mai trunchioși, toți cu obrajii înfloriți de căldură, de aerul proaspăt de-afară, dar și de vinul cu care-i omeniseră gospodarii pe la care cîntaseră. Căci ei nu cîntau decît pe la țaranii mai cu stare, iar la ceilalți numai cînd aveau și fete-mari de măritat.

Se porni o larmă de glasuri în odaie, în vreme ce sticla cu vin și păhărelele treceau mereu de la unul la altul.

Apoi vîtaful dădu semnalul de plecare, căci mai aveau încă de colindat. Ion Corbu și frate-său puseră în mîna vîtafului cîte-un zlot de-argint. În vremea asta feciorul primarului luă laoparte pe Sora și-i spuse ceva. Dădură apoi bună-sara cu toți.

Sora se aplecă apoi la urechea mamei sale și-i șopti vestea ce i-o dăduse feciorul primarului : Abia au colindat la părintele și la învățătorul, și lelea Ana a venit după Gheorghe, fiindcă sluga lor Culița începuse a trage de moarte. Gheorghe l-a rugat să-i spună, cînd vor sosi aici, pentru ce lipsește el, pentru ca să nu se neliniștească.

Și fata și mama se mai liniștiră la vestea asta, pentru că, văzînd că flăcăul lipsește, cît a ținut colinda își făcură fel de fel de gînduri, neputînd înțelege ce l-a făcut să nu vină cu ceilalți în casa lor. Dar neliniștea — care la Sora avusese și înfiorări de teamă —, nu se stinse detot. Lelea Maria își spunea că, chiar fiind sluga așa de bolnav, erau de ajuns Vasile și Ana lîngă el. De ce au trebuit să-l mai cheme și pe fecior, într-o zi ca asta? Tot satul se va mira cum de-a lipsit Gheorghe-a Mărgineanului dintre feciorii juni cu colinda cea mare, căci doar nu vor fi stat să-i lămurească pe toți, în fiecare casă, pentru ce lipseă flăcăul.

Stana se duse numaidecît la culcare. Uncheșul Pavel, numai după ce mai bău cîteva păhărele de vin cu fra-

te-său — cei doi vecini plecaseră după colinda flăcăilor —, părea că se deșteaptă, și întreabă :

— Dar bine, oameni buni, nici nu mi-ați arătat pe finul ? Se poate una ca asta ?

Femeile nu apucaseră să-i spună și lui Ion Corbu de ce lipsise Gheorghe. Privirile lui rămaseră mirate când nu-l văzuse întrînd. Dar nu părea prea îngrijorat.

— N-a venit cu ficiorii, cumnate — răspunse lelea Maria — cum să ți-l fi arătat ! Dar îl cunoști dumneata și așa.

— Cunosc, cunosc, că nu-s chiar ursul din pădure, dar tot aș fi voit să stăm oleacă de vorbă, la un păhar de vin.

— Am fi vrut și noi, dar n-a putut veni, explică lelea Maria, în vreme ce Sora ieși în tindă.

— De ce ? întrebă amîndoi bărbații.

— L-a chemat mumă-sa, abia colindaseră la popa și la dascăl, că-i bolnav de moarte sluga lor cel mare, Culița. I-a lăsat vorbă ficiorului primarului să-i spuie Sorei.

— Păi, dacă-i pe moarte, ce-i mai poate el ajuta mai mult ca stăpînii lui, care erau acasă ? întrebă Pavel.

— Așa mi-am zis și eu !

— Doctor n-are de unde să-i aducă, nici leacuri, că de pe partea asta putem muri sănătoși ! Mai ales la noi, în mijlocul hotarului ! Trebuia să meargă Ana după popa, nu după ficior.

— Părintele l-a grijit alaltăieri, zise lelea Maria. — Omul s-a îmbolnăvit la cîteva zile după înmormîntarea bătrînului. Se vede c-a răcit de-atîta alergătură pe gerul și viscolul acela.

— Ei, pagubă ! — zise badea Pavel. Am fi închinat un păhar de vin și am mai fi stat de vorbă.

Nu mult după asta, el începu să moțăie. Cînd dădea cu bărbia-n piept, tresărea, deschidea pe-o clipă ochii, ridicînd capul, mai sorbea o gură de vin, și iar ațipea.

Lelea Maria — cum nu mai veneau colindători — se strecură și ea în tindă și se culcă, după ce mai puse o dată lemne pe foc. La masă mai rămaseră numai cei doi frați.

Într-un rînd, se păru că somnul lui Pavel se risipise. Căscă încît îi trozniră fălcile, își duse mîna prin părul

lung, netezindu-l, mai bău un păhărel de vin, și întorcînd capul spre frate-său, care ședea lângă el, în fruntea mesei, îngîndurat, zise :

— Ascultă-ncoace, mă Ioane, aș vrea să știu ce-i cu căsătoria asta.

— Omul înălță din umeri.

— Păi, ce să fie ? Tinerii, așa se pare, se au bine de mai demult, și m-am trezit deodată că muieră-mi tot dă să înțăleg că ar fi bine să avem alte legături cu ai Mărgineanului.

— Ei, de la muieri multe pornesc !

— Spunînd adevărul, eu cu bătrînul aveam ce-aveam ; cu Vasile, iac-așa, pentru că trăia subț același acoperiș cu bătrînul.

— Cu strigoiul !

— Strigoi, nestrigoi, eu nu-l mai puteam suferi, mă feream de el ca de Ucigă-l Crucea.

— Parcă n-ai fi avut de ce !

— Muierile au început să meargă una la alta, și cine știe cîte-or fi țăsut împreună.

— Țăsătură din năvădeală încîlcită !

— Destul că în vremea din urmă lucrurile s-au grăbit. Tinării au ieșit în tindă înainte de vreme, gura satului a început să umble că se iau, și într-asta moare și bătrînul.

— Strigoiul !

— Ce să-ți mai spun ? Piedeca cea grea a fost delăturată, iar ficiorul tot pare a nu sămăna cu neamul lor, ci cu mumă-sa.

Pavel păru că ațipește iar o clipă, dar se deșteptă îndată.

— Și cum spui, că tinării au ieșit în tindă înainte de vreme ?

— Păi, în fața lumii, cum mi-a spus nevasta, tinării abia erau în vorbe. Fata încă nu-i șăzuse nici pe genunchi, în șăzătoare. Și, într-o sară, se scoală și o trage după el în tindă.

— Hm !

— Venise tîrziu la șăzătoare, în sara aceea, căci ai Olarului l-au trimis pe Năstase Crețu cu vorbe pentru Safta lor. Bătrînul umbla după această căsătorie, iar

Vasile, ca totdeauna, nu prea cuteza să-i facă ceva împotriva.

— Hm ! făcu iar Pavel, și se deșteptă detot.

— Ficiorul venise cătrănit rău de-acasă, și fiindcă nu putea vorbi încet, să nu-l audă și alții, într-o involburare a scos-o pe Sora în tindă să-i spuie că el îi trimite pețitori acum în post, să taie apa de la moara bătrînului, care, și așa, boala de mai multă vreme.

— Hm ! făcu iar Pavel, și se mișcă pe laviță.

— Ce să-ți mai spun ? Bătrînul a murit, cum știi, și la stăruința nevestei am fost și eu la înmormîntare.

— Știu. Am auzit. Și cumnata a ajutat la cuptor și la oale, pentru pomană.

— De, nici ea, nici fata n-ar grăbi lucrurile, dar flăcăul e grăbit. În dulcele ăsta vrea cu orice preț să se cunune. Pe cît pare de domol de cele mai multe ori, pe-atît e de iute și aprins uneori.

— Hm ! Într-asta nu samănă cu Mărginenii. Aceia au fost toți socotiți și răci ca sloiul.

— Ficiorul a fost pe la noi și la tăiatul porcilor, ca ajutor. Satul vorbește, ia ca sigură căsătoria, o doresc și femeile. Eu... eu cred să nu stau împotriva. Dar de-aici pînă la cununie mai este ! Nu ne-am vorbit cu Vasile, nu știu ce zestre cere, nu-i încă nimic hotărît.

Badea Pavel luă un păhărel, îl bău pe jumătate, îl puse pe masă, dar rămase cu mîna pe el și cu ochii țintă la vin. Tăcu o vreme, și între sprîncene i se adînci tot mai mult o dungă.

— Ascultă-ncoace, Ioane ! În locul tău nu m-aș fi dus la înmormîntare. În locul tău n-aș fi suferit ca nevasta să se împrietenească cu Ana Mărgineanului. În locul tău, cît ce-aș fi aflat, aș fi tăiat repede ața fetei. Eu unul nu m-aș încuscri cu neamul acesta în vecii vecilor ! Trăiască, despre mine, cît măgurile Broștenilor, dar rudenie, cumetrie cu ei, odată cu capul.

— De ! M-am frămîntat și eu destul.

— Tu te-ai frămîntat, căci ai fost totdeauna un om mai bun la inimă decît mine. Eu, în locul tău, nu mă frămîntam : eu aveam hotărîrea gata ! Nu se poate trece, într-un neam de om, peste rușinea ce ne-a făcut-o strigoiul acela bătrîn.

Ion Corbu își înclină puțin capul.

— Parcă nu mi-am spus și eu tot așa ? Dar sînt și alte socoteli ale vieții : vinzi calul cînd ți se plătește bine. Ar fi o căsătorie bună. Gheorghe e singur la părinți, io mai am o fată și un ficior. Pe lîngă asta, flăcăul n-aduce cu neamul lor, iar tinării țin morțiș unul la altul.

— Toate astea ți le-a tocat nevasta ?

— Și ea, nu zic, dar m-am gîndit și eu.

— Nu orice neam bogat și fruntaș e bun de-a ne încuscri cu el. Și aici trebuie alegere. Asta e, cel puțin, legea mea. Voi faceți cum veți crede că-i mai bine. De la nănașit nu mă voi da în laturi. Spun numai că în locul tău... în locul tău...

Dar el ațipi acum detot și adormi cu capul în piept.

De mult nu mai veneau colindători. Ceasul arăta patru după miezul nopții.

Ion îl trezi pe Pavel și-i arătă patul așternut pe lada cea mare. Stinse lampa și se culcară.

XIV

Sluga Culița se îmbolnăvise la trei zile după înmormîntarea lui Moise Mărginean. Îl luă întîi cu dureri de cap, cu fiori și junghiuri în spate, nu mai avea poftă de mîncare. Era însă un om voinic și purtă boala pe picioare pînă sîmbătă sara, cînd se întinse pe patul lui din poiată și se acoperi cu cojocul păcurăresc pe care-l moștenise de la tată-său. Numele întreg îi era Niculae Man, dar din Niculiță ajunsese Culița, după obiceiul satului. Tată-său fusese păcurar, dar feciorului nu-i plăcuse să stea toată ziua de cap la coada oilor și să nu facă nimic, decît să se țină după ele, să le întoarcă uneori, și citu-i ziulica să stea trîntit pe spate și să privească cerul. Lui îi plăcea să lucreze, și așa, încă fecioraș, se despărțise de tată-său și întrase slugă.

Nu ținea minte să mai fi fost vreodată bolnav și socotea că năcazul de-acum i se trage din împrajurarea că,

de la moartea lui Moise pînă la îngroparea lui, a umblat și el prin ger și viscol în capul gol, ca și stăpînul său Vasile și feciorul acestuia, după datina rămasă din bătrîni.

Cînd începu să-l doară capul, să simtă Vori de frig, și greața îi alungă pofta de mîncare, îi păru rău că n-a ascultat de stăpînă-sa și de alți oameni care i-au spus că el nu trebuie să umble cu capul gol, fiindcă nu era nici feciorul, nici fratele, nici nepotul mortului. Dar el se încăpățînase. Se simțea și el om al casei. Cum să poarte căciula, cînd stăpînul și Gheorghe umblau cu capul gol ?

Se gîndea așa cită vreme a purtat boala pe picioare. După ce s-a urcat în păcelul lui din grajd și s-a acoperit cu cojocul, nu s-a mai putut gîndi la nimic : începu să-l copleșească febra. Patul lui era lîngă țarcul vîteilor, era prins și întepenit de părete și de grinzi la o înălțime destul de mare de la podele. Cînd se urca în el, trebuia să-și ia avînt. De altfel, toate paturile din grajduri erau făcute la fel, și nu aveau nici un așternut, decît un strat gros de fin, mai gros și mai înălțat la cap. În poiata Mărgineanului era bine așa, sus așezat ; căci nici ușa grajdului, nici ușițele ieslelor nu se închideau bine și prin crăpăturile largi intra frigul, iar cînd viscolea, bătea vîntul. Sus, tot se mai păstra căldura de la vite. Moise nu mai reparase nimic la grajd, de mulți ani, și nu-l lăsa nici pe Vasile. Totuși, spărturile din părății de nuiete bulgăriți le mai astupa gazda și sluga. Ușile, toate trei, trebuiau însă înlocuite cu altele nouă. Cînd era ger mare sau viscol, vitele erau dimineața cu părul îmburzoiat. Poate că răcise aici în poiată, noaptea, cît a ținut viscolul.

Stăpînul nu fu bucuros cînd îl văzu întins în pat, sub cojoc, chiar acum, în preajma sărbătorilor.

— Scoală, măi Culițo, și rînește la vite. Doar nu ești copil să te pui în pat pentru o durere de cap, îi zicea uneori.

Cînd îl auzea, sluga se ridica într-un cot și privea aiurit prin poiată.

— Da, o să mă scol ! zicea el.

Însă în clipa următoare iar se lăsa pe așternutul de fin și își trăgea cojocul, uitînd ce a spus.

Nu era mare lucru să facă stăpînul ori Gheorghe treaba slugii și să-l lase în pace. Dar Vasile nu avea poftă de nimic, nu-i venea să pună mîna pe nimic, după moartea bătrînului. Tot trecea din casă în curte, din curte în șură, din șură în grajd, de-acolo la grămada de lemne; dar abia punea mîna pe ceva, și se și lăsa. Mai mult stătea în tindă, cu ochii țintă la jarul de pe vatră.

— Bagă de samă să nu te mai îmbolnăvești și tu, îi zicea nevastă-sa.

Așa că treaba slugii o făcea mai mult Gheorghe, și ar fi făcut-o bucuroș dacă ar fi fost și el liniștit. Dar nu era. Aștepta să poată vorbi cu tată-său despre căsătorie, dar vedea că nici lui nu-i sînt boii acasă. Amîna de pe-o zi pe alta, și iritarea lui creștea mocnită.

Lelea Ana intra de multe ori peste zi în poiată, ducîndu-i cîte ceva de mîncare lui Culița. Abia îmbuca de două-trei ori. Uneori nici nu-l putea deștepta. Sau, cînd îl putea trezi, omul nu înțelegea ce vroia de la dînsul.

— Nu-i bine cu sluga — zicea ea către bărbat —, cînd se întorcea cu mîncarea în casă. Asta nu-i o răceală ca oricare. Trebuie să aibă altceva. Arde tot și asudă mereu. Ar trebui să facem ceva cu el.

— Păi, ce să facem? Nu-s doctor!

Și Vasile Mărginean privea rătăcit la jarul din vatră.

Se simțea el însuși rău, deși nu-l durea nimic. Nopțile se întorcea mereu de pe-o coastă pe alta și nu putea adormi pînă tîrziu.

Moartea și îngroparea bătrînului îi părea că umpluseră toată lumea cu un aer cenușiu, care întrase nu numai în capul lui, făcîndu-i-l greu, ci în toată ființa sa. Era pustiul rămas în urma bătrînului, era durerea vagă pentru pierderea lui, era un simțimînt al nimicniciei și zădărniceii tuturor celor omenești? Era îngrijorarea rece, simțimîntul acela penibil ce se închegase din întîmplările de la moartea tatălui său? Semnele acelea cu pleoapa, cu desfacerea sicriului, cu oprirea lui în groapă? Faptul că deși aduse de două ori pe preot, bătrînul a murit totuși neîmpărtășit? Poate toate acestea laolaltă îl umpluseră cu apa aceea leșioasă care-i îngreua trupul

și-l făcea să se simtă rău, deși, nu-l durea nimic anume.

Apoi, într-o noapte, i se desluși lămurit pentru ce boalește și el pe picioare : în neliniștea înfrigurată a insomniei, văzu privirile groaznice ale tatălui său când, în ceasul morții, îl silise să jure că-i va împlini voința, că-și va însura feciorul cu Safta Olarului, sub amenințarea blăstămului părintesc cu limbă de moarte.

El rămase o vreme înlemnit în pat, cu privirile țintă în ochii amarnici ai bătrînului. Apoi cărbunii aceia aprinși dispărură. Nu mai avu nici o îndoială : și pustiul ce lasă în casă unul plecat de curînd în cimitir, și semnele acelea i-au stricat inima. Dar simți hotărît că n-ar da pe ele nimic, că nu i-ar păsa nici de pustiul din casă și de pretutindenea, dacă el n-ar fi făcut jurămîntul acela. Iată, cînd să scape și el din lanțuri, să poată face ce vrea, să poată trăi după placul său, s-a legat din nou, și cu jurămînt dat unuia care murea, pentru a-l stăpîni tată-său și dincolo de mormînt.

Conștiința ce i se limpezi într-o clipă îl revoltă atît de adînc, încît sări din pat, își luă țundra pe umeri, și ieși în curte să se răcorească, începînd să umble de la porțiță pînă la grajd și înapoi, strivind cu deznădejde zăpada sub cizmele grele. De cînd căzuse sluga la pat, se culca încălțat, căci peste noapte ieșea de mai multe ori să vadă de vite, neîncrezîndu-se în fecior, care-și făcea mereu drum pe la casa lui Ion Corbu.

Nu se gîndea acum dacă el ar fi împotriva căsătoriei lui Gheorghe cu Sora, dacă ar dori-o cu adevărat, de noră, pe Safta Olarului ; gîndul gol, că s-a legat cu jurămînt, că bătrînul îl stăpînește și după moarte, îl înfură și-l turtea, în aceeași vreme, ca o piatră de moară. Cum a putut face asemenea greșeală, asemenea nebulie ? Pentru ce nu s-a gîndit la înțelesul vorbelor soru-sii, cînd i-a strigat să nu-și încarce sufletul cu păcat ? O clipă să fi amuțit atunci, și bătrînul ar fi pornit în drumul lui fără întoarcere, și ar fi scăpat de el pentru totdeauna. Să fi amuțit ?! Dar cum să amuțească subțirile acelea de groază ale muribundului și subțirile amenințarea că altfel îl blăstămă cu limbă de moarte ?

Își duse mîna în păr, subțirile căciulă, gata să și-l smulgă. Ce pusti, ce semne ? Asta era povara lui care i s-a cu-

fundat pînă în fundul vieții, și asta-l făcea să boalească pe picioare ! Semnele rele ? Fleacuri ! Și, în sfîrșit, chiar semne rele să fie, mortul va trage scurta în lumea ceea-laltă, nu el ! Dar jurămîntul !

Într-un tîrziu ochii i se opriră pe ferestruța numai cît palma, slab luminată de o zare gălbuie, a grajdului, și porni într-acolo. De cînd boala sluga în pat, lelea Ana îi punea în toată sara petrol în lampa mică de pe poliță, și i-o aprindea.

Vasile Mărginean deschise ușa poiei și intră, dar se opri îndată înspăimîntat. Vorbea cineva, bolborosea mai mult. Trăgînd cu urechea, înțelese că șopotul acela venea de la patul lui Culița. Se apropie și se uită la bolnav. Ochii-i erau închiși, fruntea plină de sudoare, dar buzele i se mișcau. Stăpînul își ascuți urechea să prindă vreun cuvînt. «Visează, de bună samă», își spuse el, simțînd cum îi zvîcnește inima în piept. Începu să prindă unele cuvinte :

— Nu, nu !... N-au fost vitele noastre ! Pagubă !... Pagubă !... Să plătească cel vinovat... Bade Moisë, bade Moisë... să nu !...

«Vorbește-ntr-aiurea», își zise înfiorat stăpînul. Și își aduse aminte că, într-un rînd, paznicii de cîmp duseseră toate vitele lor la primărie, fiindcă ar fi mîncat o poștată bună din cucuruzul unui român. Nu le-au prins pe loc, ci s-au luat după pîrile unor oameni. Pe urmă a fost descoperit adevăratul vinovat, și vitele lor fuseseră slobozite. Dar pînă s-a lămurit, bătrînul s-a pus amarnic cu gura pe Culița, și s-a repezit și după un retevei, să-l lovească... «De, are fierbințeală mare, își zise el, nu visează, ci vorbește într-aiurea.»

O vreme nu se mai înțelese nimic din ce bolborosea bolnavul. Parcă vorbea cu mamă-sa, parcă îi venea să plîngă. Apoi răsuflă adînc, și o vreme păru că nu mai respiră. Stăpînul simți cum i se încrîncenează carnea pe trup. «Doar nu va muri și asta în fața mea !» Dar spaima-i trecu, sluga începu să răsuflă iar, des și greu. Buzele nu i se mai deschiseră. Vasile Mărginean trecu prin poiață, se uită la vite, se apropie de iesle să vadă ce mai au de mîncare.

Cînd se întoarse cu fața spre patul slugii, îl văzu cu capul ridicat de pe fin, sprijinit într-un cot, privind fix într-un colț al grajdului. Ochii-i erau tulburi ca apa din baltă, priveau holbați de spaimă, dar omul era liniștit, ca împietrit.

— Ce-i, Culițo ? Ți-e mai bine ?

În zarea slabă a lămpii încă nu-i văzuse privirile.

Sluga ridică un deget și-l duse la buze :

— Psst ! făcu el abia auzit, și privind întins la colțul acela, unde era legată la iesle o vacă bătrînă, stearpă, pe care totuși bătrînul nu se îndura s-o vîndă.

— Ce este ? întrebă înfiorat stăpînul, apropiindu-se mai tare de pat.

Culița stătea mereu răzimat într-un cot, cu căciula în cap, cu fruntea plină de sudoare, cu fața palidă ca de mort și privirea țintă.

— Psst ! Nu mișca ! făcu sluga.

— Dar ce-i cu tine, frate ? Visezi ? Parcă ai fi treaz !

Atunci îi văzu privirile holbate și se cutremură.

— Uite-l ! Uite-l ! A ieșit detot din părete — șopti el cu înfrigurare. — Uite-l, e lîngă Joiana.

Stăpînul își luă îndrăzneala și se uită în direcția privirilor lui Culița.

— Nu-i nimic ! Ce ți se năzare, măi Culițo ? Poate tot visezi.

— Nu-l vezi ? Uite-l că șade pe paie, lîngă vacă !

— Cine, măi omule ? întrebă tot mai iritat Vasile, și privi iar în unghetul acela.

Nu era decît vaca cea bătrînă ; zăcea pe așternutul de paie și rumega încă, ostenită ori plictisită de cît rumegase în viață. Era cu pleoapele lăsate, abia mijeaa prin genele lungi. Se auzeau și alte vite rumegînd în liniștea din poiată.

— Badea Moisă ! Nu-l vezi ? șopti bolnavul, și ochii începură să i se înroșească.

Un sloi de gheață trecu prin inima lui Vasile. Umerii i se strînseseră, și capul îi scobîlți, ca și cînd i-ar fi dat cineva un pumn puternic în ceafă.

Își adună toate puterile pentru a putea îngîna :

— Nu-i nimic, ți se năzare ție, căci ești bolnav greu !
Dar nu mai cuteză să se uite în colțul acela.

Sluga clătină acum din cap, și zise și mai încet :

— Nu mi se năzare, stăpîne ! Am toată noaptea vise ; se desface încet din părete și șade pe paie lângă Joiana. Nu mi se năzare !

Vorba asta de om în toată firea îl răci pe Vasile Mărginean. Îi înlemni și limba în gură și nu și-o mai putea mișca.

— Vine în toată noaptea și stă lângă vacă. Pînă se hodinește. Apoi se scoală, și iar trece prin părete. Uite-l, că se și ridică acum ! Vine și se duce, dar nu face nimic vitelor. Nu se atinge de ele.

Deodată, cotul în care se sprijinea îi alunecă, și capul îi căzu pe fin. Ochii, de-o roșeață tulbure, i se închiseră. Începu a se zvîrcoli subț cojoc, și nu avu pace pînă nu ajunse pe spate. Apoi începu să ofteze și să șuiere, respirînd greu.

Vasile rămase înlemnit lângă pat. Îi veni să fugă, dar nu se putea mișca. Poate va fi rămas mult așa, căci bolnavul începu să aiureze din nou. Cuvintele erau acum mai cu șir. Vorbea și se sfătuia cu văduva Anica Surdului, cu care avea să se însoare în dulcele ăsta. Spunea — cu toate că ea părea a se împotrivi — că tot o să-și cumpere peună de mire din tîrg. Două băncuțe mai mult ori mai puțin nu mai numără, cînd și așa va fi destulă cheltuială. Poate fi ea văduvă, dar el e fecior june și i se cade... Da ! Vin va fi destul, dacă vor cumpăra două ferii. Și rachiul...

Vasile Mărginean se desprinsese, în sfîrșit, din înlemnirea lui : «Vorbește-ntr-aiurea, de bună samă ! Are vedenii din pricina căldurii lui prea mari. I-a fiert creierii !»

Totuși ieși fără să se mai uite spre vaca cea bătrînă. Iar în gerul de afară îi păru cald pe lângă înghețul din poată. Aproape fugi pînă în casă.

— Tu femeie — zise el dimineată —, trebuie să-l aducem pe slugă în casă. E bolnav greu și vorbește într-aiurea.

— Să-l aducem, săracul. Poate trebuia să-l aducem mai devreme. Numai cît, cu bolnav greu în casă, chiar acum de sărbători...

— Ce să facem ? Unde să meargă ? N-are pe nimeni mai de-aproape.

— Să-l aducem, că-i suflet de om și de creștin și el. Da-i mare năcaz ! Azi e miercuri, și mine tăiem porcii. Cine să aibă grijă de el ?

— Ei, parcă în poiată-i avea cineva grija !

— Vezi bine ! Mergeam mereu să văd de el, și încă nu-i era așa de rău. Acum ar trebui să fie cineva mereu lângă el. Când am fost la mulș azi de dimineată, de două ori era să se scoboare din pat și să plece. Îi tot vine să se ducă. Azi, aici sînt eu, dar mine, cu duruiala aceea, cine va mai sta lângă el ?

— Păi, azi sîntem toți, ne vom mai uita după el.

— Tu zici că nu ești doctor, dar trebuie să mergi îndată după mătușa Oana, ea se pricepe destul de bine la boale. Nu-l mai putem lăsa așa, căci răul nu-i scade, cum am crezut, ci-i tot crește.

— Iaca, mă duc acum !

— Și treci și pe la Anica Surdului, să vie și ea mine. Nici nu știe că lui Culița i-e așa de rău ! Doamne, cine-ar fi crezut...

În tindă nu-i puteau face patul. Mine, la tăierea porcilor, va fi mult de lucru, va fi lipsă de loc, ușa se va deschide mereu. Iar sîmbătă era ajunul Crăciunului ; toată sara și noaptea pînă tîrziu va fi un du-te-vino... Trebuiră să-i facă un așternut pe lavița cea mare, după ușă.

Cînd sosi mătușa Oana, sluga era în casă. Venise cu ajutorul lui Gheorghe. Schimbarea de loc se păru că-l miră nespus, și tot se ridica de pe perină și se uita prin casă, ca și cînd ar fi voit să înțeleagă unde se afla. Toată vremea nu putură scoate o vorbă din gura lui, dar bău puțin lapte dintr-o ulcică adusă de Ana.

Mătușa Oana era o bătrînică cu obrajii zbîrciți și căzuți înlăuntru, căci nu mai avea urmă de măsea și dinte în gură, — cu nasul lung, încovoiat, gros la vîrf și vînat ca o pătlăgică vînată. Bărbia-i ieșise înainte, gura cu buzele albastre îi căzuse înlăuntru, ca o groapă. În obrazul stîng, sus, subț ochi, avea un neg mare cu pielea veche, tăbăcită, din care creșteau cîteva fire de păr sur, aspru și lung, ca de mușată. Brațele ei păreau enorm

de lungi, față de trupul mic, gîrbovit : părea că poate aduna găteje de pe jos fără să se mai aplece.

Cît ce întră în odaia din nainte, se dezbracă de cojo-cița unsuroasă, smolită, își suflecă mînecele și se apropie de pat, cu Ana la spatele ei.

Culița se uita la ele cu ochii lui glodoși, și se părea că nu le cunoaște, pe nici una. Dar auzea ce-l întreabă mătușa Oana :

— Ce te doare, dragu' mătușii ?

— Nimic, răspunse sluga.

— E ușor de zis nimic, cînd tu arzi ca jarul, vorbi mătușa, luînd mîna bolnavului și punîndu-i alta pe frunte.

— De cînd te-ai pus la pat ?

— La ce pat ? întrebă sluga, privind aiurit în jur.

Îi răspunse lelea Ana în locul lui. Bătrîna trase încet pătura de pe el, își plecă urechea la pieptul lui și ascultă o vreme.

— Tușești ?

— Nu tușesc, răspunse bolnavul, — și la privirea întrebătoare a bătrînei, întări și lelea Ana :

— Nu tușește.

— Mirare, căci înăuntru-l aprins tot. Se vede că se coace greu.

— Ce, mătușă ? întrebă Ana.

— Boala, aprinderea. I-a aprins amîndoi plămînii, cred eu.

Sluga plimba de la una la alta privirile goale de înțeleș.

— Ce să-i facem, mătușo ? Ce i-ar ajuta ?

— Vin fierț și pipărat, să bea cît poate ! Și să-l învăliți în ștergare stoarse în apă rece, tot mereu, iar peste ștergare să înfășurați o năframă de lînă. — Îți place vinul, Culiță ? și bătrîna se întoarse cu fața către el.

— Place ! — El avu un surîs ciudat pe buzele arse. — Da-mi place și de tine, Vuțo !

Cele două femei se cruciră. Vuța fusese o fată de care-i plăcuse lui Culița înainte cu ani, dar era moartă de mult.

— Păi, io credeam că vorbesc c-un om treaz, cînd colo el vorbește într-aiurea, vorbi bătrîna, întorcîndu-se spre Ana.

— Da, mai vorbește și într-aiurea, spuse gazda.

— Te trezești că nici nu va fi aprindere, ci lingoare*, să îngîndură mătușa Oana, și iar se plecă asupra bolnavului și începu să-l cerceteze.

În sfîrșit, bătrîna îl coperi pînă sus cu pătura de lînă, și se depărtă de pat.

— Tot aprindere de plămîni trebuie să fie. Să-i puneți apă răce, cum ți-am spus, și să-i dați vin fiert cu piper, vin călduț, cît va putea bea. Astăzi ce-i ? Miercuri ! Pînă sîmbătă trebuie să se aleagă într-un fel.

Apoi, în vreme ce Ana o omenea în tindă cu pîne moale și cu rachiu, mătușa Oana o puse la curent cu bolnavii și boalele din sat. Numai de uns are să ungă azi pe vreo cinci**. Ieri a fost chemată la Lina Coștea-nului și la Anița Crețului să le descînte de uimă ; la Pavel Săracu, să-l ungă pe pîntece ; la Ionu Craiului, care-i și el cu aprindere ; la Visalon Negru, de care-i mai rău, căci a căzut în aprindere de creieri.

Tot molfăia, cu gura căzută înlăuntru, din pita moale, dădea peste cap cite-un păhărel, și îndruga mereu ce boale umblă-n sat. Cum molfăia cu gura fără dinți, fără măsele, i se mișca toată fața încrețită, pîrînd că o trage după sine gura cu buzele vinete ce se împăturau înlăuntru. Se părea că fața ei era însăși o vietate deosebită, care s-ar putea desprinde de trupul mătușii și să plece singură prin casă, dacă i-ai pune două piciorușe de lemnușe.

— Așa-i, cruceo, așa-i. Gerul și viscolul ăsta au îmbolnăvit multă lume ! — șoșotea ea — Pe cîți a mai pus popa în pămînt de la moartea lui Moisë ? Pe trei, pe Marina lui Ciubăr, pe Pătru Albului și pe copilul lui Ciurel.

* Febră tifoidă.

** Unsul era un fel de masaj pe tot trupul, de-a lungul vinelor, la încheieturi mai ales, cînd pe om îl durea în tot trupul și-l lua cu greață ; un masaj pe pîntece, cînd durerile porneau de-aici ; la ceafă, pe frunte și pe grumaji, cînd înțepenea grumazul cumu-i țepăn grumazul lupului.

— Chiar așa — răspunse Ana. — Are de lucru clopotarul Ilarie, pe gerul ăsta.

— Ce mai lucru ! Lasă-l încolo ! Zdrînga-zdrînga, de două-trei ori, și dă fuga la crîsmă să se încălzească. Țasta-i tras de clopot la mort ? Va da el samă la judecata înaintea lui Dumnezeu. Că pentru cei săraci abia se urcă în turn, și se și coboară.

— Oameni sîntem cu toții, mătușo ! Cine-i fără păcat în lumea asta ?

— Apoi, lumea-i plină de păcătoși. Dar dacă ai o slujbă, e mai grea răspunderea decît dacă n-ai nici-una. Iote, pe mine crezi că mă lasă inima să ung altfel pe un sărac și altfel pe un bogat ? Ori să descînt mai în grabă pe unul decît pe altul ? Mă omenesc cu un păhar de beutură, ori nu mă omenesc ; îmi dau un bruş de brînză, ori o creștătură de slănină, să duc acasă, ca o femeie bătrînă, singură și săracă ce sînt, ori nu-mi dau — pentru mine e tot atît. Eu fac cum știu și cum pot mai bine, fie că-mi dau ceva, fie că nu. Da' clopotarul iute gată cu cei săraci. Las', că va răspunde el odată, de-i va fi acru sufletul !... De, poate să mai moară și alții, că sînt vreo trei bolnavi greu. Între ei — și Vida, bătrînul. Să vedem, la moartea lui — Doamne apără, de altfel ! — Iar va trage clopotul numa de mîntuială ?

— Se temea el, de la moartea socru-meu, că o să vie mai multe morți una după alta. Zicea că are el un sămn în felul cum viiesc clopotele prelung.

— Minte ! N-are nici-un sămn, dă-l încolo de bețiv — se oțări bătrîna, cu nasul tot mai vînat. — Eu nu văd destule ? Și n-aș putea spune că am vrut sămn dacă moare vrut bolnav sau nu. Că și zilele omului sînt în mîinile Domnului, nu în sunetul clopotelor.

Lelea Ana trecu în cămară, și dup-o vreme, se întoarse cu o legăturică pentru bătrînă.

Mătușa o văzu cu coada ochiului, dar se făcu a nu o vede. Trecu în odaia din față, să vadă ce mai face bolnavul. Culița era cu ochii închiși, cu fruntea asudată. Se aprinsese din nou.

Bătrîna ceru ștergare, apă rece, năframă de lînă, și-i puse ea lui Culița înțîia legătură cu apă rece peste piept și peste spate.

— Să i-o schimbați tot cam la un ceas, și ziua și noaptea, nepoată, și să pui vin la încălzit.

— După vin trebuie să trimit la crîsmă... Nu ar fi bun și rachiul? Rachiul avem destul, căci mîne tăiem porcii.

— Nu! Trimiteți după vin. E mai bun vinul încălzit. Nu-l tulbură prea tare pe beteag. Tăiați mîne porcii? Hm! Păi așa, nu prea veți avea vreme de Culița.

— Am spus bărbatului să o cheme pe văduva, pe Anica Surdului, pentru mîne. Și așa, de-l va scula Dumnezeu, se cunună cu ea în dulcele ăsta.

— Știu, știu! Am auzit. Da' ce vorbești, tu nepoată? Se scoală, cum să nu se scoale! Da' mîne tot mai trec și eu pe-aici, să văd cumu-i mai este.

— Să treci, mătușo, să treci, și Dumnezeu să-ți dea sănătate, zise Ana, întinzîndu-i legăturica.

Anica Surdului veni încă pe la amiazi, și-i schimbă legăturile bolnavului toată după-amiaza. Era o femeie de vreo treizeci și ceva de ani, cu fața pămîntie, cu năcazurile văduviei zugrăvite pe ea ca o încordată și continuă îngrijorare. Părea că boala lui Culița nu mai putea adăoga nici o linie nouă de supărare, numai vocea i se mai aspri, cînd izbucni în plîns și suspină:

— Credeam că de-acum o să am și eu un strop de noroc, lele Ană!

— Dar vei și avea, căci omul se va vindeca. A fost aici mătușa Oana, și ea spune că mai ține cîteva zile greul, și-apoi se ușurează.

— Să v-audă Dumnezeu! Da' văd că nu mai am cu cine vorbi!

Vinu-l aduse Gheorghe, de la crîsmă. Cumpără mai mult, cum i-a spus tată-său, să aibă și de sărbători. Ana puse din el la fiert, cu piper și cu miere de stup. Dar fu un mare chin să-l facă pe bolnav să bea, și greutatea se repetă de fiecare dată cînd voiau să-i dea.

A doua zi, ai casei, cuprinși cu tăiatul porcilor, — tăiară și ei doi în anul acesta, căci pînă trăise bătrînul nu lăsa să se taie mai mult de unul —, își uitară, aproape, de bolnav. Noroc cu Anica Surdului și cu mătușa Oana, care veni și ea, atît pentru slugă, cît mai ales pentru a

se înfrupta și ea cu proaspătă. Anița-i aduse, după-amiază, pe preot, ca să-l grijească.

Vineri îi fu ceva mai bine bolnavului, dar de sîmbătă după-amiază, din ajunul Crăciunului, nu-și mai veni în sine și aiura mereu.

Mătușa Oana zicea că acum se alege, în noaptea asta, dar că fiind noaptea Nașterii Fiului lui Dumnezeu, va birui moartea și se va scula. Las' să vorbească-n pustiu. Nu-i nimic. Cine s-asculte aiurelile unui bolnav greu? Vede cîte minuni trebuie! Să-i pună patul după cuptor, în tindă, să nu mai dea cu ochii de el toți colindătorii! Și să-și vadă fiecare de treaba lui! Anica să se ducă acasă, căci nu-și putea încuia ușa în ajunul Crăciunului. Gheorghe? Gheorghe poate merge în toată liniștea la colindat cu feciorii juni. Răspunde ea, că n-are să moară, și că în noaptea asta va birui boala! Băuse cam mulțișoare păhărele de rachiu, tot închinînd cu sfîntul Ajun și sfintele sărbători, și se însufletea, uitînd ce-i spusese Anei, cînd îl spălase pe clopotar, că ea, și n-are semne de scapă ori se prăpădește cineva, dar încă un bețiv ca Ilarie cum ar putea să cunoască moartea din sunetul clopotelor?!

Dar abia se întunecă și începură să vină mai des colindătorii, cînd amîndoi soții săriră de la masă din camera din față și alergară în tindă, la țipătul de groază ce se auzi acolo.

— Uite-l! Uite-l Iar a venit! Iar iese din părete și se așază lîngă Joiana, bolborosea Culița, cu ochii închiși, dar ridicat într-un cot în așternut.

Vasile Mărginean se făcu alb ca păretele.

— Oare vede pe cineva? Întrebă femeia, înspăimîntată.

Omul dădu din cap.

În clipa aceea sluga se ridică, luat parcă de o putere nevăzută, ca împins de un resort, și sări din așternut.

— Stai că vin! Stai că vin!

Și porni. Dar se împletici repede, și, dacă nu-l prindea stăpînul, ar fi căzut. Îl puse în pat, și bolnavul închise iar ochii și începu să respire greu.

Sîngele îngheță acum și în Ana.

— Oare pe cine vede? Poate moartea?

— Poate, şuierea bărbatului, cu faţa descompusă.

Apoi, după ce se mai linişti, zise :

— Du-te după Gheorghe şi spune-i să lase colindatul şi să vină acasă.

— Da' cum să iasă din rîndul ficiorilor ? Păi nu-i destul că sîntem amîndoi aici ? Să-i stricăm şi lui sara de Ajun ?

«Nu-i destul !» voi să spună bărbatul, dar nu putu vorbi. Simţea un fel de leşin. Nu mai zise nimic. Dar abia trecură în camera dinainte, şi, cînd întoarseră capetele, îl văzură pe slugă în prag, clătînîndu-se, gata să cadă.

Vasile îl luă să-l culce iar, dar Culiţa se împotriva.

— Lasă-mă, vreau să merg ! Vreau să merg !

— Unde să mergi ? Vai de capul tău, sărace ! Nu vezi cît eşti de bolnav ?

— Îmi face sămn şi mă cheamă ! Lasă-mă să merg !

Şi el începu să se zbată mai tare în braţele stăpînului.

— Cine te cheamă ? se cruci femeia.

— Badea Moişă, nu-l vedeţi ? Uite-l colo, lîngă uşa tinzii.

Bărbatul avu de furcă cu el pînă-l aşeză iar în aşternut. Apoi întoarse capul către nevastă.

— Da ! Dau fuga acum după Gheorghe, zise ea.

Îşi luă ceva pe dînsa şi ţîşni în noapte.

Noroc că în vremea asta nu se nimeri nici un rînd de colindători. De altfel, la casa Mărgineanului veneau mai puţini decît la a Corbului. Zgîrcenia cunoscută a lui Moise răsufla şi în darurile ce se dădeau colindătorilor.

Feciorul, la început, nici nu voi să audă. Cum să nu meargă la colindat ? Ce vor crede ai Corbului ? Iar să dea de vorbit satului ? Nu-i destul că-i tată-său acasă ? Parcă dacă-i va fi bătut lui Culiţa ceasul, îl poate el scăpa de la moarte...

— Nu mai răzbeşte tată-tău cu el.

— Cum asta ? Doar nu se va lua la bătaie cu tata, aşă bolnav cum e ! se miră feciorul.

— Îi tot vine să plece. Sare din pat, şi mai pe urmă tată-tău abia a putut să-l mai puie în pat. Se vede că-l

cheamă moartea, săracul. El zice că-l vede pe bătrîn, și el îl cheamă. De bună samă e moartea ce i se arată.

— Care bătrîn ?

— Moisë, moșu-tău.

Gheorghe tresări. Nu se mai împotrivi, ci ieși în tindă și-i șopti ceva feciorului primarului. Apoi porni cu mamă-sa. Se închise ca pămîntul, și nu mai spuse nici o vorbă pînă acasă.

Trecu un ceas bun de cînd sosiră : veniră rînduri de colindători, și sluga nu se mai mișcă de pe așternutul lui. Gheorghe începu să se mînie că i-au stricat în zadar sara de Ajun. Dar nu isprăvi bine vorba, și în tindă se auzi larmă. Culița coborîse din nou din așternut, se împiedecă de-un scaun și căzu cît de lung, cu scaunul peste el.

Gheorghe îl ridică și-l puse, fără nici o rezistență, în pat. Dar sluga deschise îndată ochii tulburi și aprinși, și începu să pipăie cu mîna.

— Unde ești ? Unde ești ? întreba el căutînd mereu.

— De cine întrebi, Culița ?

Bolnavul nu-l auzi.

— Unde ești, mumă ? Stai, așteaptă că vin și eu ! strigă sluga cu putere.

Și se înapoi să se scoale din pat. Dar Gheorghe îl ținu cu putere pînă se liniști și închise iar ochii.

— Vai de capul lui — spuse feciorul. — Arde tot, cu flacăra, și hainele de pe el parcă le-ai scos din ciubăr.

— De ! Acum a chemat-o pe mamă-sa, spuse mai liniștit Vasile Mărginean. Oare de cîți ani e moartă ?

— Vor fi vro cincisprezece, răspunse nevastă-sa.

Pînă după miezul nopții, accesele acestea de ducă se repetară mereu. Mai adeseori îl chema mamă-sa, uneori îl vedea iar pe Moise, de cele mai multe ori scena era însă mută : ceva ca un resort îl ridica din pat, și el se silea să-și facă loc, să pornească. Dar Gheorghe era tare și îl biruia mereu, acoperindu-l apoi cu straiul de lînă.

— Poate l-o fi tulburat și vinul ăsta fierț cu piper. Ieri și azi a băut vreo trei litre — zise lelea Ana, într-un răstimp mai lung de liniște. — E mirare mare : lapte nu l-a mai putut face să bea Anica Surdului, nici ieri nici azi. Dar vinul îl bea.

Trecu o vreme, apoi se mai scurse ca un ceas, mai veniră rînduri rare de colindători, și Culița nu se mai trezea.

— Poate dă Dumnezeu și se liniștește — zise lelea Ana, care mergea mereu în tindă să vadă de el. — Parcă ar răsufla mai rar și mai regulat.

— Poate a trecut peste primejdie — zise bărbatul. — Știi ce spunea tușa Oana, că în noaptea asta se alege. Poate i-a făcut bine vinul acela pipărat.

În curînd sosiră și feciorii cu colinda cea mare.

Cei doi soți se dezghețară acum detot și îi omeniră cît putură mai bine. Vreo cîțiva feciori se apropiară de așternutul lui Culița.

— Doarme bine. Răsuflă rar.

— Mulțămită lui Dumnezeu, s-a mai liniștit. Dar ce-a fost pe capul lui toată sara ! vorbi lelea Ana, îmbiindu-i mereu cu păhărelul plin.

— Mai aveți mult ? întrebă gazda.

— Mai avem vro șapte gazde, răspunse vătaful.

— Nu mai aveți mult. Pofțiți și mai rămîneți la noi.

— Acum ar putea veni și Gheorghe cu noi — zise vătaful. — Văd că doarme liniștit bolnavul vostru.

— Ce zici, mamă ? Să mai merg ? întrebă feciorul, cu gura pe jumătate. Nu mai avea nici o plăcere să se ducă. Sara de Ajun fusese stricată.

— Eu zic să mergi. Ai fost la început, vei fi la sfîrșit, așa că tot ești în rînd cu junii.

Gheorghe își îmbracă clicinul, își luă țundra în spate și ieși cu ceilalți, după ce se mai uită o dată la bolnav și-i ascultă răsuflarea.

Mătușa Oana nimerise să aibă dreptate. În noaptea de Ajun, sluga Culița — Niculae Man, cum avea să-l strige popa la vestirile de căsătorie în biserică — biruise boala. A treia zi de Crăciun se sculă din pat, iar într-o săptămînă se făcu bine detot. Nu prea avea astîmpăr în casă ; se dorea mereu la vite, în grajd. Dar stăpînii nu-l lăsară să doarmă acolo pînă peste o săptămînă.

Într-o zi, stăpînul îl iscodi, mai în glumă, mai într-adins, mînat de neliniștea lui :

— Multe-ai mai vorbit tu în boală, Culița ! Îți mai aduci aminte de ceva ?

Omul clătină din cap.

— Nu. Dar ce-am vorbit ?

— Aveai vedenii și vorbeai cu ele.

— Nu știu nimic.

— Și te tot sculai din pat să te duci cu ele.

— Nu știu nimic ! Cu cine să mă duc ?

— Păi, o dată ți se părea că vezi pe mamă-ta și că te cheamă, altă dată pe fata aceea de care ți-a plăcut ție pîn-ai fost mai tinăr...

Sluga scutură tare din cap.

— Nu știu nimic ! Se vede că vorbeam într-aiurea.

De bătrînul, de Moise, nu-i pomeni nimic.

— Bine că ți-a ajutat Dumnezeu și te-ai sculat. În dulcele ăsta faceți nunta, nu-i așa ?

— O facem, dac-ajută Dumnezeu.

— Săraca, Anica Surdului ! Cum s-a mai temut ea ! Și cum te-a îngrijit de bine !

— Vezi, nici de asta nu-mi aduc aminte.

— Tot lîngă tine a stat peste zi. Și ți-a dat mereu vin fiert și pipărat.

— Am băut eu vin fiert ? se miră sluga.

— Mătușa Oana ne-a spus să-ți dăm.

Slugii părea că i-a rămas ceva în minte de mai înainte, și că-i stă ca un cui în cap.

— Nu-mi mai aduc aminte de nimic, stăpîne, decît că, pînă nu m-am pus în pat, pînă nu mă durea capul, într-o sară mi s-a împărut ceva...

— Ce ți s-a împărut ?

— De asta-mi aduc aminte, se vede că eram treaz atunci. A treia zi, după ce l-am îngropat pe badea Moisë, sara tîrziu, după ce-am aprins lămpașul în poiată și chiar voiam să mă urc în păcel, mi s-a-mpărut că-l văd pe badea Moisë umblînd printre vite. Știi, după obiceiul dumnealui, cînd venea sara să vadă dacă n-am așternut prea multe paie. Abia mi s-a năzărit, și nu l-am mai văzut. Iaca, de asta îmi aduc aminte, dar de altceva nu !

Vasile Mărginean simți frigul cunoscut între spete, și umerii i se aduseră puțin.

— Nu v-am pomenit de asta nimic. Ce să mai pomenesc? De bună samă mi s-a năzărit mie, cum eram obișnuit cu bătrînul, să facă traba asta în toată sara. Mult s-a mai temut, Dumnezeu să-l ierte, să nu prădez paiele cu așternutul la vite! Și nu o dată lua furca și ridica — unde i se părea că-i mai gros așternutul — cîte-o pală și făcea din ele o grămăjoară în colț, lingă ușă.

— De! — oftă Vasile — așa a fost dumnealui, prea cruțător, toată viața.

— Dumnezeu să-i dea hodină, căci pe morți nu-i mai putem judeca noi, cei vii. Numai Tatăl din ceriuri știe ce-i în sufletul fiecăruia, și numai el are dreptul să judece viii și morții. Dumnezeu să-l ierte!

— Să-l ierte și să-l hodinească.

XV

Sărbătorile Crăciunului trecură cu paoe și cu voie bună. Continuă să ningă și întîia și a doua zi de sărbători. Frigul slăbise detot. Cutezară să meargă la biserică și bătrînii și bătrînele cele mai vechi în zile din sat, care de la lăsatul postului de Crăciun nu mai fuseseră la sfînta liturghie. Și o sumedenie de copii, de toate vrîstele, pînă la pociumbașii de patru ani.

În cele trei zile de praznic, cît ce începeau să tragă clopotele, ulițele albe ale satului începeau să se miște în zarea cenușie a fulgilor mari de zăpadă. Și dintr-o porțiță, și dintr-alta, de pe amîndouă părțile uliții, ieșeau creștinii în port de sărbătoare. Cei mai harnici, mai grăbiți, înotau prin zăpada mare de peste noapte, neumbliată încă, clătînîndu-se la dreapta și la stînga, pînă ajungeau în mijlocul uliții, unde tot mai erau urme. Se sileau cu toții spre pîrtia abia zărită, dar care în curînd se schimba în cărare săpată, căci ajunși aici, oamenii mergeau unul după altul, și uneori — mai ales cînd se apropia să toace de liturghie — se făcea un șir lung, neîntrerupt,

care se clătina mereu, în vreme ce ninsoarea le albea în scurtă vreme căciulile, țindu-le, clicinele, cojocițele.

Se grăbeau să ajungă la biserică, să-și afle un loc, pentru că la praznice mari nici jumătate din credincioși nu mai încăpeau în sfântul și vechiul locaș clădit din lăturoaie groase de stejar — și ascultau slujba grămădiți pe lângă pereți.

Badea Pavel Corbu nici nu-și mai așteptă nevasta și fetele, când văzu că nu sosesc pînă la tragerea clopotului întîia oară, și porni la biserică cu frate-său. Bine că n-a viscolit, știe el că vor sosi și femeile cu sania. Nevastă-sa se pricepe doar la mînat caii ca și un bărbat, și cunoaște pe unde să înconjure troienele vechi.

Ele și sosiră pe la toacă, și, cu lelea Maria și Sora, se grăbiră la biserică, azi fiind rîndul Stanei să grijească de casă. Ioniță era prin vecini, pe la copiii de sama lui, să raporteze fiecare ce cîștig a avut la colindat și să meargă împreună la biserică.

Badea Pavel Corbu — și nu numai el, ci tot satul, dar el mai mult ca toți — avu o mare bucurie. Învățătorul înjgheabă, pentru întîia oară în anul acesta, o echipă de Crai-băieți între patrusprezece-șaisprezece ani — în costumele lor, cu chivăre strălucitoare de hîrtie colorată, pline de panglici, cu cămăși largi peste clicine, împodobite fantastic cu năfrâmi și legături colorate, încinși cu săbii de lemn vopsite verde, cu Popa, care aproape nu se vedea din barba de cîlți, cu Păcurarul, care se pierdea în cojocul mișos ce se tîra după el, deși Păcurarul era cel mai înalt dintre feciorași.

Craii, după rînduiala învățătorului, se iviră numai la sfîrșitul slujbei, în vreme ce părintele Andrei își isprăvea cuvîntarea de praznic. Învățătorul — domnul Dumitru Albu — veni devreme la biserică, să cînte în strănă. Avea Crăciunul cîteva tropare și condace pe care el le cînta cu nespuse dulceață, și nu voia să le scape. De altfel, n-a fost sară în post, cînd îi învăța și făcea repetiții cu ei, să nu le spună : «Așa să știți : eu vă învăț și vă dau drumul. Să nu credeți cumva că voi veni cu voi să vă suflu la ureche ! Așa să învățați !»

Cînd se iviră Craii în preajma bisericii, toată lumea de-afară uită de slujbă și năvăli prin zăpadă în jurul

lor, ca la urs. Strigăte de mirare ieşeau din gura copiilor, care nu aveau destui ochi să se uite la ei. Surprinderea mare mişca toată îmbulzeala de oameni. Înghesuiala creştea în fiecare clipă; grumajii se lungeau, şoaptele, întrebările se ridicau din toate părţile. Examinau costumele, se sileau să descopere subt ele pe fecioraşii din sat despre care auziseră că «se fac Crai».

— Ăla-i Dumitru Nastasiei !

— Ăla-i Ioniţ-a Mielului !

— Ăla-i Dinu Pescărelului !

Unii afirmau, alţii contestau şi spuneau alte nume. Dar nici unul nu putu bănui cine-i Popa şi cine-i Păcurarul. Căci şi Păcurarul avea barbă şi mustăţi de cîlţi.

Craii se îmbulzeau să-şi facă loc să între în biserică. Pe nici unul nu-l umfla risul, deşi acum zburau şi de ici şi de colo glumele pe socoteala lor.

— Sabie verde, cine-a mai văzut ?

— Păi, asta-i sabie de trestie, ca a lui Papură Vodă. Cînd te-o cîrpi cu ea, stele verzi vei vedea !

— De mai rămîn mult în ninsoare, să vezi cum li se moaie chivărele de argint.

— La Popa ăsta i-aş da io să-mi facă o slujbă ! Trebuie că-i tare bun la Dumnezeu !

— Popă ? Da' nu vezi că-i călugăr de la mînăstire, rupt de bătrîn ? ! Ce n-aş da io să am anii lui ! vorbi un moşulică alb ca oaia.

Cei care făceau observaţii tare, erau bărbaţii. Femeile erau pline de admiraţie şi-i mînceau din ochi pe Crăişori. Ele vorbeau încet.

— Oare de unde-o fi adunat dascălul atîtea zorzoane, tu hăi ?

— Ştie el de unde !

Cum-necum, o samă de copii pătrunseră prin mulţime, se iviră drept în faţa Crailor şi se uitau la ei ca la minune, măsurîndu-i din creştet pînă-n tălpi.

— Faceţi loc, oameni buni, că întîrziem, strigă cel cu chivăra mai împopoţonată pe cap, care se adeveri pe urmă că era însuşi Irod Împărat.

Îşi dăduseră consemnul să fie muţi pînă la începutul reprezentaţiei, să nu-i poată cunoaşte nimeni, nici de

pe glas, dar Irod nu avu încotro, căci toată ceata ră-mase zătonită în ușa bisericii.

Părintele tocmai isprăvisese cu predica, și învățătorul Albu începuse să poruncească din strană, cu capul întors, peste creștini :

— Faceți loc să între Craii ! Faceți loc, ce mai așteptați !

Începură șopote, toate capetele se întoarseră spre ușă, rîndurile de oameni și de femei începură a se clătina cu toții deodată, ca păretele, într-o parte, și totuși abia cite un crai, unul după altul, reușea să se strecoare, cu cartoanele cam ciufulite, pînă în fața icoanelor de pe iconostas.

Dar, cu chiu cu vai, se scurseră cu toții. Își aranjară costumele. Mai greu fu de Păcurar, pe care îmbulzeala aproape îl dezbrăcase de cojoc, și de Popa, care pe-aci pe-aci era să-și lase o mustață între creștini.

Părintele Andrei ieși în ușile împărătești și zise :

— Liniște, oameni buni ! Liniște, vă spun ! Anul ăsta avem bucurie mare. Domnul învățător a făcut și la noi Crai, cum au mai fost în unele sate fruntașe. Ei vor arăta acum ce-au învățat. Să ascultați în liniște, că-s cîntări și lucruri sfinte, de la Nașterea Domnului. Și, la sfîrșit, cine vrea poate să-i cinstească cu ceva. Apoi, azi și mîne și poimîne, ei vor umbla prin sat, pe la creștini, pe la cei ce vor să-i primească. Au fost și unele cheltuieli cu îmbrăcămintea de Crai, și, cine poate, să-i cinstească cu cite ceva.

În biserică se făcu liniște, și scenele începură să se desfășoare după rînduiala lor, în uimirea, plăcerea și bucuria generală. Păcat că, deși erau chiar în fața iconostasului, cu o treaptă mai sus, multă lume nu-i putea vedea cumsecade. Grumajii se întinseră, cine putea se mai îmbulzea înainte, dar mulți, mai ales multe femei, din tînda lor, se resemnară să audă numai cuvintele și cîntările, și sunetul sec al săbiilor de lemn ce se încrucișau neconținut.

Se așternu o mare liniște între oameni : toți ascultau cu încordare.

Badea Pavel Corbu, la spatele stranei cantorale, alăturea de frate-său, asculta și privea cu răsufllarea oprită.

Aşa minunăție, ba să mai vezi ! Unele din cîntări le cunoştea el de mai demult, de la nişte păcurari mărgineni, care veneau cu oile la iernat în părțile acelea. Şi aveau nişte cărţulii pe care le scoteau din şerpar, şi citeau de-acolo. De cînd era fecioraş, ştia frînturi ca aceste :

«Eu Melhior mă numesc,
Cu aur îl dăruiesc.»
«Numele meu e Gaspăr,
Tămîie-i aduc în dar.»
«Eu Baltazar mă numesc,
Cu smirnă îl dăruiesc.»

Sau frînturi mai mari, ca de pildă :

«O, Iroade Împărate,
Te-ai umplut de răutate,
Căci cu poruncile tale
Ai umplut țara de jale.
Nici-o casă nu-i scutită,
Nici-o mamă nu-i ferită,
Ci toate-s înlăcrămate,
Şi de sabie tăiate.»

Dar ce auzea şi vedea acum era cu totul altceva. Era o istorie întreagă, pe care o vedea cu ochii. Şi ce cîntece frumoase ! Şi toate acestea arătate şi spuse de nişte copilandri din satul lor !

— Mare dascăl dascălul nost' ! zicea el din cînd în cînd, cotindu-l pe frate-său de-alături.

— Aşa dascăl, să-l cîntăreşti cu argint !

— Cînd i-a putut învăţa toate minunățiile astea ?

Uneori, la melodiile cunoscute, îi venea să bornăie şi el după Crai.

— Şi spun ca pe apă ! Nici-unul nu se împiedecă !

El asculta întins şi privea neclintit, ca şi ceilalţi, să nu-i scape nimic, dar tot nu se putea răbda să nu-i dea, din cînd în cînd, cu cotul lui Ion şi să-şi spună destul de tare observațiile.

La sfîrşit, crîsnicul purtă, pe unde putu pătrunde, un blid de cositor şi adună creîțarii. Pavel nu se lăsă pînă nu scociorî din şerpar două băncuțe de argint de cîte douăzeci de creîțari şi le aruncă pe disc.

— Să mai cînte o dată și afară, se auzi un glas din tinda femeilor. Noi de-aici n-am prea văzut.

— Să mai cînte, da, căci afară-s mai mulți decît în biserică.

Învățătorul vesti din strană că li se va împlini dorința, iar acum să iasă în liniște și să aștepte.

Afară se repetară scenele Irozilor. Fu cu mult mai potrivit decît în biserică. Sfîntul locaș era pe-o coastă, și lumea se desfășura pe covorul de zăpadă ce acoperea mormintele, încît numai vîrfurile crucilor se mai vedeau ; Craii rămaseră sus, sub streășina largă a bisericii, pe podmolul unde se puneau uneori pomenile, la șase săptămîni, la o jumătate de an sau la un an. Acolo erau văzuți de toți, și erau scutiți, cel puțin unii, și de ninsoare, căci Păcurarul și Popa puteau sta, cumu-i și legea lor, și în zăpadă.

Ningea mereu, dar cu fulgi mai rari. Prunii de printre morminte, cu crengile pline de zăpadă, începură să și-o scuture : copii și copilandri se urcau în ei, să vadă mai bine. Văzduhul era, tot, sur și fără zare, și fluturii mari de nea coborau mereu de sus, într-o cernere liniștită. Ei cădeau moi și se topeau pe obrajii creștinilor cu ochii, țintă la jocul Crailor.

Sora era cu Gheorghe alături. Se țineau de mîna, în îmbulzeala oamenilor, și urmăreau și ei jocul minunat al Crailor, zîmbind cînd feciorașii ridicau săbiile să se taie. Erau liniștiți și luminoși la față și la priviri. Sora își lăsa moale mîna în mîna lui, care ardea, și uneori i-o strîngea tare. Din cînd în cînd ochii lor se întîlneau și se vorbeau. Nu mai era nici o urmă de teamă sau de sfială în ei. Nu le mai păsa că cineva i-ar putea vedea.

Se adunară și aici bănuți pentru Crai, și lumea începu să se împrăstie mulțumită și veselă.

În drum spre casă, Gheorghe cu Sora meraseră împreună, dar nu se mai ținură de mîna.

Se întîlniră și mamele, care o duseră tot într-o poave, pînă li se despărțiră cărările.

Pavel și Ion Corbu rămaseră mai în urmă, căci Pavel dăduse de creștinul despre care se vorbea că voiește să vîndă un loc, și se oprise la tîrg cu el, pentru o rămășiță de cîțiva zloți.

Cînd ajunseră în ulița Cîmpșorului, se desprinsă dintr-un grup mai mare de bărbați Vasile Mărginean, și Pavel stătu îndată pe loc să-i ajungă.

Își dădură binețe, își strînseră mîinile și porniră tustrei pe uliță la deal, pe pîrtia destul de largă și bătută acum.

Vorbiră de iarna asta care se punea cu putere, de fînul care nu se făcuse prea mult în vară, de boala lui Culița. Numai de moartea lui Moise nu pomeni nici unul.

Vasile Mărginean era mai deschis la priviri și la față, dar vorba lui era încă destul de tulbure.

Cînd să se despartă — casa lui Vasile era mai în sus pe uliță —, badea Pavel îi întinse mîna.

— Prînz bun ! zise el.

— Mulțămesc, asemenea — și dădu mîna cu ei.

— De-acum vei putea răsufila și tu mai ușor, Vasile.

— Păi, cum o da Dumnezeu.

— Așa-i, așa-i ! În mîna lui Dumnezeu sînt toate. Dar vreau să știi un lucru : pe Sora eu o cunun ! Să nu mai vorbești pentru alt nănaș.

— Așa ? făcu Vasile, și ochii-i fugiră într-altă parte. Bine, bine ! adaose apoi depărtîndu-se.

— Țsta nu se va hotărî curînd, cum îl văd eu, vorbi Pavel, întrînd pe porțiță.

— N-o să-l grăbesc eu, bădică.

Ion îi zicea fratelui său, după obiceiul vechi al satului, bade și bădică, deși era numai cu trei ani mai în vîrstă.

— Vezi, asta-i o vorbă care-mi place. Nu știu cum îmi pare mie Vasile ăsta. L-am așteptat anume, căci nu am mai vorbit de mult cu el. Om înnegurat a fost el totdeauna, și nu-i mirare, cu viața ce-a avut-o cu bătrînul în casă. Dar acum îmi pare că ceva străin s-a legat de el. Îmi pare omul schimbat, frate Ioane.

— Dup-o moarte-n casă, nu-i mirare. Și acum era pe-aci pe-aci să-i moară și sluga.

— Este ceva schimbat în el, simt eu, dar nu știu ce este.

Ei intrară în casă, unde-i aștepta masa așternută.

Și-n scurt timp ulițele Broștenilor rămaseră pustii : nici o porțiță nu mai scîrțîi, nici un cîne nu se mai auzi

lătrind, căci în toate casele oamenii erau adunați în jurul meselor așternute, cu mîncări de praznic, cu sticle cu rachiu sau cu vin.

Ai Corbului isprăviseră cu prînzul și stăteau încă la masă, la un pahar de vin, și povesteau multe — căci cumnatele și fetele nu se mai întîlniseră de as'toamnă, de la Ziua Crucii, — cînd intră în casă vecinul Pascu Precup.

Amărăciunea i se vedea pe față.

— Bade Ioane — zise el —, după ce ură de sărbători, să faci bine să vii pînă la noi.

— Dar ce-i povestea ?

— Te dorește tata să te vadă.

— Cum așa ?

— De-un ceas îmi bate capul să te chem.

— Doar n-o fi bolnav ?

— Dumnealui spune că este, și vrea să-ți spună ceva.

— Adevărat, că la biserică nu l-am văzut.

Vecinul ridică un braț, apoi îl lăasă să-i cadă de-a lungul trupului.

— La biserică ! spuse el c-un ușor oftat. Dar nu vorbi mai mult.

— Și-i rău bătrînului ?

— Păi, o să vezi și dumneata, făcu omul, încurcat.

Îi veni cu silă să se ridice îndată de la masă. Ca toată lumea, mîncase și el zdravăn, dar totuși, după ce închină un pahar de vin cu Precup, zise, ridicîndu-se :

— Ei, să mergem dar', nu-i peste lume.

Uncheșul Nichifor gemea pe așternutul lui obișnuit, într-un colț al vetrei. Gemea, se ținea de pîntece, zgîrcit, și-și dădea ochii peste cap.

— Bine c-ai venit, vecine ! Bine c-ai venit, creștinul lui Dumnezeu !

— Dar ce-i, uncheșule, ce-i cu dumneata ?

— E gata cu mine, vecine ! — oftă bătrînul zvîrcolindu-se. — Mă taie ici, mă taie cu cuțitele ! Prinde ca cu ghearele.

— Ei, zîmbi Ion Corbu, se mai întîmplă, cînd trece omul deodată de la post săc la mîncări de dulce.

Nichifor clătină din cap.

— Nu ! Nu-i asta ! Că simt că mi se apropie ceasul. Și iată ce te rog pe dumneata — că pe copiii mei i-am rugat în zadar ! Te rog să-l chemi acum îndată pe popa să mă grijască. Nu vreau să mor ca Mois-a Mărginea-nului, să nu mi se închidă nici mie ochii și să mă opresc cu sicriul în groapă.

— Uite, așa ne fierbe de când am venit de la biserică, oftă feciorul său Precup.

— Nu cred că-s beteag, că-s c-un picior în groapă ! Așa-i dacă nu mai ai nimic. Nu mai dau copiii pe tine nici cît pe-o ceapă degerată. Li-e greu să meargă pînă la popa. Of și-amar de bătrînețele mele ! Valeo, valeo !

Și el se încîrligă, apăsînd cu mîinile pe stomac.

Nora bătrînului, Vuța, intră din tindă și se uită urît la bătrîn.

— Așa-ți trebuie, dacă ești așa de lacom, îi aruncă ca vorbele spre pat.

— Lacom ! Lacom un bătrîn neputincios ca mine ! Vai de bătrînețele mele ! Aleo, aleo ! Dă, vecine, fuga la popa, că nu mai pot !

— Apoi, dacă-i așa, stai să-ți spun, bade Ioane, ce-a făcut dumnealui ! Zice că nu-i lacom ! Da' n-are pă-reche ! Azi-noapte, abia am ațipit, și mă trezesc că umblă cineva prin pod. Doamne ferește, cine să fie ? Dau să aprind opaițul, opaițul nicăiri. Aprind o luminare, ies în cămară și urc scara, — că pe ușa podului deschisă se vedea zariște. Când colo, cine-i în pod, la cartaboșii pe care i-am pus la afumat ? Dumnealui ! Opaițul era jos, și dumnealui îmbuca să se înece dintr-un cartaboș. Îl înfulecase pe jumătate.

— Abia l-am gustat, gemu bătrînul văietîndu-se în așternut.

— «Ce faci aici, tată ? Nu ți-e păcat că încă-i noapte și post ?» — «Nu-i mai post, c-a trecut de miezul nop-ții», zice dumnealui, și înfulecă la cartaboș. Gol ! Pe inima goală !

— A fost dornic, se vede, vecinul, zîmbi Ion Corbu.

— Numai l-am gustat ! Numai l-am gustat, să văd de-i potrivit din fiert și afumat. Da' așa-i dacă-ți dai averea la copii. Nu mai ai dreptul nici să guști din ago-

niseala ta... Aio, aio ! Dă fuga, vecine, după popa, și nu mai asculta gura muierii !

— Dar asta încă n-ar fi nimic — continuă cu ciudă și scîrbită femeia. — Am fript într-o cratiță mare, de-a-sară, carne de porc, afumată și neafumată, laolaltă cu cîrnați. Gîndeam ca azi să nu mai am de lucru cu ea, ci s-o încălzesc numai, ca și verzele. Am făcut și mămăliga și am pus-o să steie caldă pe cuptor.

— Și tocana ți-a mîncat-o mîța, se trezi Nichifor din gemetele lui.

— Mîța, da ! Motanul cel bătrîn ! Că n-ai vrut să vii la biserică în ziua de Crăciun, ca tot creștinul, ci ai rămas acasă, să te-ndopi. — Cînd iau cratița s-o pun la încălzit, mai rămăseseră vro patru bucăți de carne, nici unul din cîrnați ! Fusese grăsimă, curătură bună, de trei degete, și-acum cratița era linsă. Și din mămăligă se dușese a treia parte. Păi cum, să nu se bolnăvească, vecine, spune și dumneata !

— Aleo, aleo ! Rău mi-i ! Tare rău ! Fugi după popa, vecine, să nu mor nespovedit ca Mois-a Mărgineanului. Pentru asta te-am rugat să vii.

— Nu ți-am spus că l-aș aduce în zadar pe părintele ? Cum să te cuminece după ce te-ai înfundat cu atîta mîncare ? Nu te poate cumineca ! Ar însemna să-l chem în zadar, să-i stric în zadar ziua de Crăciun sfîinției-sale ! Nu-i destul că ne-ai stricat-o dumneata nouă ?

— Auzi, păgînul ! Auzi, vecine ! Dacă-i bătrîn și nu mai are avere, înșămnează că s-a înfundat cu mîncare, dacă gustă ceva și el de dulce în ziua de Crăciun !

— Oricum, are dreptate, uncheșule. Eu mă duc după popa, dacă vrei, da' știu că l-aș aduce în zadar. Nu te poate cumineca, să fi înghițit chiar numai o lingură de apă.

Durerile, cîrceii îl strînseră tare ca într-o opintire supremă, încît bătrînul nu mai putu zice nimic o vreme, numai cît asuda, asuda și gemea.

Apoi cîrceii se destinseră, durerile se alinară, ca și cînd atîta le-ar fi fost puterea. Uncheșul se mai uită o vreme țintă la pîntece, păru că pîndește, apoi ridică capul.

— Spui și tu că nu se poate, pentru că am pus ceva pe limbă. Ții și tu cu ăștia.

— Nu țin cu nimeni, dar tot creștinul știe că nu se poate.

— Nici în gură de moarte ?

— Ei, ce stai să vorbești și dumneata ! Îți faci păcate în ziua de Crăciun. Ai mâncat gras, după atîta post, și ți s-a aplecat. Asta e ! Cum să-l aduci pe popa pentru atîta lucru ? Mai bine-ai lua o gură de rachiu tare.

— Rachiu tare... M-am gîndit eu ! Da' de unde să iei ? Nici de cel liurcă de slab nu mai este, că l-au dat asară tot la colindătorii țigani.

— O să-ți trimit eu îndată, într-o glajă, rachiu tare, cătran. Să bei cîteva înghițituri, și mă leg că n-o să mai ai nimic.

Uncheșul se sili să scîncească a plîns subțire de copil, dar nu reuși.

— Tot cu străinii să ai noroc ! oftă el, că de pe partea alor tăi... sapa și lopata. Fă bine și trimite-mi !

— Iată, vine Vuța cu mine și-ți aduce !

Pe drum, femeia se jelui amărită :

— Iată cum ne-a stricat ziua de Crăciun, că nu-l mai adună odată Dumnezeu.

— Nu-i mai luați și voi toate în samă ! Unii bătrîni, doar se știe, ajung de la o vreme în mințile copiilor.

După ce-i dădu rachiu din cămară, Ion Corbu intra în casă, se așeză la masă în rînd cu ceilalți, și povesti pățania din vecini, în mijlocul veseliei tuturor.

— Ticălos bătrîn ! zise Pavel.

Dar nu apucă să mai spună ceva, căci în curte intrară Craii. Îi poftiseră de la biserică. Badea Pavel trebuia să plece, pînă-n sară, acasă, de-ndată ce încheia tîrgul pentru bucata aceea de pămînt. Și voise să-i mai vadă și să-i mai audă o dată.

În ziua întîia de Crăciun, cîrciuma fu închisă, și nu se ținu nici jocul tineretului. Toată lumea rămase acasă, și nici măcar vizite între rudenii, între nași și fini, nu se făcură.

După liturghia de-a doua zi, se dezlegară toate opreliștile impuse de obiceiuri străvechi. Crîșma se umplu, petrecerea tineretului începu să vuiască, îndată ce prînziră, iar mai tîrziu se porniră a se țese vizitele.

Lelea Maria lipsi în după-amiaza aceea vreo două ceasuri. Cînd se înapoie, chemă pe slugă, pe Irimie, care nu se putuse hotărî să meargă la horă, nici așa, la priveală. Sora era la joc, o însoțise și Stana, nu pentru a intra în horă, căci nu avea încă anii, ci pentru a se uita și ea ca alte fete de sama ei. Ioniță se dusesse la săniat cu alți copii, iar bărbatul dormea încă, în camera din nainte.

Irimie se înfățișă numaidecît. Era în grajd și aștepta plin de nerăbdare, căci o văzuse pe stăpînă plecînd de-acasă, și ea-i spusese că a doua zi de Crăciun îi va aduce răspuns hotărît.

— Bucură-te, Irimie, în această zi de praznic luminat. Vin cu veste bună.

Omul păli întîi ca ceara, apoi o roșeață bruscă îi năvăli în obraz.

— Chiar veste bună, stăpînă ?

— Fata se învoiește, și părinții ei.

Sluga rămase cu gura căscată.

— Păi... e fată ?

— Fată, da ! Pusesem eu ochii și pe-o văduvioară, dacă nu ar fi mers lucrurile cu Chiva Berbecarului, ori cu părinții ei. Dar, mulțămită lui Dumnezeu, treaba s-a făcut !

Sluga privi neîncrezător la stăpînă.

— Chiva Berbecarului ? Nu glumești, stăpînă ?

Pentru întîia oară îi spusese numele fetei.

— De ce-aș glumi ? Ori nu-ți place ?

— De plăcut !... și Irimie se uită, iluminat, țintă în ochii ei.

— Știam eu că-ți place ! Ce mai colo !

— Numa să vină după mine, făcu el, neîncrezător încă.

— Păi nu ți-am spus că treaba-i făcută ?

Sluga nu mai știa ce să facă cu minile. Bucuros le-ar fi băgat într-o traistă undeva.

— Fata-i cuminte și harnică, și chiar cu vino-ncoace. Nu-i mai bătrînă ca tine. Poate, cel mult, cu vrun an. Dar asta nu numără nimic. E o fată de omenie. Ai auzit vrodată vro vorbă legănată despre ea ?

— Nu ! N-am auzit !

— A ajuns vreodată pe gura ficiorilor cînd iasă la hodăițat la prinderea postului Paștilor ?

— Nu, n-a ajuns !

— Apoi așa-i, dacă n-a putut spune nime nici-o vorbă rea, nici despre hărnicia, nici despre omenia ei. Căci să știi de la mine, Irimie, că oamenii sînt răi și vorbesc chiar mai mult decît e adevărul.

— O știu eu de mult pe Chiva, am și stat de vorbă cu ea cîteodată, dar nu credeam că ar veni după mine !

— Asta să n-o mai spui, Irimie ! De ce să nu crezi ? Tu nu ești un ficior de lepădat. Ai casa ta, ai oleacă de pămînt, ești harnic, nu ești beutor. Ce mai vrei ?

— De, asta e adevărat, lele Mărie.

— Oamenii sînt năcăjiți, căci au datorie la bancă, de cînd li s-a prăpădit o vacă și au trebuit să-și cumpere alta în jug, de-acum trei ani. Ar vrea să scape de datoria asta, că le stă ca o piatră de moară în spate. Le-am spus că tu ai la noi nește bani din simbria ta de pe trei ani. «Cîtă e datoria ?» întreb eu pe tatăl fetei. — «Patruzeci de zloți buni», zice el. — «Atîția bani n-are ficiorul. Poate să mai aibă la noi cam jumătate.»

— Numai optsprezece zloți mai am nescosi, stăpînă.

— Bine-bine. Asta a fost înainte de Crăciun, cînd i-am lăsat să se mai gîndească. Azi, cînd m-am dus la ei, Berbecaru, nu și nu, că lui îi trebuie patruzeci de zloți, să plătească datoria pentru vacă. Împrumut, vezi bine ! Atunci i-am spus că-i vei da împrumut patruzeci, și s-a făcut treaba. Banii o să ți-i înapoieze pe rînd, că-i om de omenie. Spunea numa că-i bolnav în toată legea, știindu-se cu datoria aceea pe cap.

Sluga se înfrică oleacă.

— Da' de unde să-i dau patruzeci, stăpînă, cînd nu mai am decît optsprezece ?!

— Ne-am gîndit azi — io cu bărbatul — și la asta. Ce-ți lipsește îți dăm noi împrumut, și ni-i vei plăti și tu pe rînd, cînd vei putea. Cu legea știu că nu te-om strînge.

Sluga rămase mut de uimire. Apoi se-ncurcă în niște vorbe amestecate tot încercînd să-i mulțumească stăpîne-sii.

— Nouă n-ai pentru ce ne mulțămi. Nouă ne-ai fost de folos, om harnic și de omenie ești, se cădea să punem și noi mîna. Dar, stai, frate, că mai este ceva ! Îți dă și un loc de două ferdele și luncuța de trei cară de fîn, din Priloage.

— Mi le dă ?

— Lucru-i gata. Sint ca și date. Și peste un ceas să fii gata să mergem pînă la ei.

Cu vorba asta îi făcu slugii o bucurie și-o ușurare, de parcă l-ar fi prins pe Dumnezeu de picior. Căci pasul ăsta, cel dintîi, simțea că nu-l putea face singur.

— Cînd le-am spus că noi vă cununăm, s-au bucurat tare, și Chiva s-a luminat la față și s-a făcut frumoasă detot. Mă gîndesc că dacă le dădeam vestea asta înainte, poate n-ar mai fi vorbit de împrumut. Da' m-am grăbit și eu !

— Nu-i nimic, stăpînă, bine-ai făcut ! Tot mi-ar fi spus badea Toader mai tîrziu ce greutate are, și i-aș fi dat banii. Cu cît nu s-ajungea, ar fi fost mai greu. Mai bine că s-au dezlegat lucrurile de pe-acum.

Sluga voi să iasă, dar stăpîna îl opri.

— Acum va fi mai greu de noi, Irimie. Tu te duci și ne trebuie altă slugă.

— Păi, mai stau pînă la cununie.

— Am vorbit cu bărbatul, și el zice că trebuie să ne luăm slugă de la Anul Nou, căci mai tîrziu nu mai afli om harnic. Toți cei buni întră la stăpîn de la Anul Nou.

— De, asta-i așa, n-am ce zice ! făcu sluga, luat de-un val de întristare.

— Apoi trebuie să-ți mai pui și tu casa în rînd. Va trebui să te mai sfătuiești cu Chiva de una de alta, cu părinții ei. Așa că la Anul Nou îți vom da colacul. Rău ne pare pe de-o parte, că ne-ai fost om de credință și nădejde ; dar de altă parte ne pare bine că mai întră o păreche de oameni de omenie în rîndul lumii. Ce-i de făcut ? Așa-i viața, Irimie.

— Și veți rămînea și fără Sora, zise omul cu duioșie.

— Fiecare cum i-i scris și rînduit de la Dumnezeu. Cînd îi vine norocul ei, și o fată trebuie să plece !

Gheorghe stăruia să facă logodna, să înceapă strigările, încă de a doua zi de Bobotează. Nu mai aveau ce aștepta, tot satul vorbea că-n dulcele ăsta se cunună. Maria Corbu și Ana Mărginean se înțeleseseră în toate ; de pe partea lor, se puteau începe strigările și de la Anul Nou. Dar cum să-i urnească pe bărbați ? Lelea Maria aduse vorba de mai multe ori, în zilele de praznic, despre căsătorie, dar bărbatu-său, de cînd vorbise cu Pavel, părea mai rezervat. La sfîrșit, el îi zise, drept ultim răspuns :

— Ascultă, Mario, eu n-o să le pun piedeci, ți-am mai spus, deși inima nu mă prea îndeamnă, ci mai mult capul. Dar n-am să umblu eu după ei, asta nu ! Se cuvine și-i legea ca ficiorul și părinții lui să facă începutul. Doar n-om trimite noi pețitori ! Eu de îmbulzit nu mă îmbulzesc, căci fata e încă tină, și Gheorghe nu-i singurul ficior în sat. Că țin unul la altul, bine ! Eu n-o să-i depărtiez. Dar nici să nu așteptați să umblu eu după ai Mărgineanului !

— Nu așteptăm, dar voiam să am odată o vorbă rupt' aleasă din gura ta. Ana se tot teme că pînă la urmă tu nu te vei învoi. Acum, încai mă știu de-o parte. Se-nțălege că nu vom alerga noi după ei ! Asta ar mai trebui !

Încă a doua zi de Crăciun, după-amiază, cînd Gheorghe era la joc, Ana voi să-l tragă de limbă pe bărbatul ei, să vorbească odată și el dezghețat, nu așa, cu gura de jumătate și cu înconjur, ca pîn-acum, de cîte ori îi pomenise despre căsătorie, de la moartea bătrînului.

Dar lui Vasile Mărginean numai despre căsătorie nu-i venea să vorbească. Sufletul lui rămăsese tulbure de la moartea tatălui său, iar întîmplările din urmă, cu boala lui Culița, îl înnegurară și mai mult. I se părea că în trup îi curge leșie în loc de sînge, vedea toată lumea cenușie, așa cum îi arătau și fața și privirea. Era încă atît de tulburat de sărbători, încît, și în biserică, mereu îi fugea gîndul la vedeniile slugii, și-l auzea spunînd : «Uite-l ! Uite-l !» Zadarnic își spunea că au fost închi-

puiri de om greu bolnav. Văzuse și el în noaptea aceea ochii însingerați ai bătrînului. Se ținea pe-aproape, de bună samă să privegheze cum își ținea el jurămîntul. Nu subț formă de strigoi — Doamne ferește, în asemenea prostii el nu voia să creadă odată cu capul ! Dar îl priveghea cu sufletul, din lumea ceealaltă, și-i vorbea din conștiința lui, pe care i-o legase cu jurămînt. Dumnezeu e deasupra ! Vede și știe toate ! O, da ! Un jurămînt e un jurămînt, și nu poate fi călcat fără pedeapsă !

Din cîte auzise povestindu-se în casa lor, rămăsese, de mic, cu impresia că moșu-său jurase strîmb în procesul acela de după revoluție, pentru buțile de vin, ca să scape de plata pagubei, lăsînd-o, partea cea mai grea, în sarcina bătrînului Corbu. Cum se vorbea în casă, cu mare fereală, de întîmplările acelea de demult, el bănuia că parcă toți s-ar fi temut de ceva. Ajuns om mare, auzise de pe la unii și alții, de multe ori, povestea aceea cu buțile și că Mărgineanu cel bătrîn jurase strîmb. Își mai aducea aminte că de cîte ori se întîmpla să le bată gheața sămănăturile, să le moară un porc, toți ai casei pomeneau în trecut de «păcat» și de «blăstăm».

«Da, jurămîntul trebuie ținut — își zicea el. — Nu-l pot uita, spunîndu-mi că a fost din silă, ori că nici n-a fost un jurămînt în toată legea, pentru că am spus atunci : „Iată, jur, dacă vrei dumneata“. Nu !»

Dar iarăși se-ntorcea cu gîndul, zicîndu-și că de ce s-ar împotrivi căsătoriei lui Gheorghe cu Sora ? Iată, el nu avusese, cu Ion Corbu, nici o dușmănie. Ba chiar dorisese ca soră-sa, Floare, să se mărite cu Ion. Chiar el le înlesnise de multe ori întîlnirile. Greșeala lui, pe care multă vreme nu și-a putut-o ierta, este că nu a ținut mai cu putere parte maică-sii, care nici nu voia să audă de zădărnicierea căsătoriei, după ce se făcuseră cele trei strigări în biserică. Dacă ar fi pus și el mai cu temei piciorul în prag, ar fi ieșit, poate, biruitoare mamă-sa, și n-ar fi sfîrșit bătută ca o slujnică, de bătrîn... Dar ce-a fost, a fost ! Și de-atunci a trecut o viață de om... Greu i-a fost lui că multă vreme Ion trecea pe lîngă el ca pe lîngă un străin. Bine i-a părut că de-o vreme-ncoace puteau sta iar de vorbă cînd se întîlneau. Îi surîdea și-l chiar încînta gîndul încuscrii cu el, și numai de sila

bătrînului a lăsat să-i între în casă Năstase Crețu cu vorbe de la ai Olarului, dar era hotărît de-atunci să amîne mereu, pînă va muri tată-său, și să-l lase pe fecior să hotărască singur.

Zbuciumul acesta îl făcuse apatic atît față de o căsătorie pe care o dorea, cît și față de căsătoria cu Safta Olarului. Îl învăluise nehotărîrea, lipsa de voință și teama, și din aceste sentimente un singur drum părea că se înfiripează : amînarea. Să amîne totul ! Nu era nici o grabă ! În felul acesta conștiința lui se mai liniștea. Da, să nu se mai gîndească la căsătoria lui Gheorghe !

Ana căuta însă prilej să vorbească. Mama Sorei îi spusese ultimul cuvînt al lui Ion Corbu, și Ana îi dăduse dreptate. Ei trebuiau să trimită pețitori, el, Vasile, tatăl și capul familiei, trebuia să se înțeleagă cu ai Corbului despre zestrea Sorei. Așa că a doua zi de Crăciun, spre înșărat, Ana aduse iar vorba despre căsătorie.

— Zilele de praznic — începu ea —, sînt lăsate de Dumnezeu și pentru ca părinții cu copii de căsătorit să se sfătuiască, să puie toate lucrurile la cale. Numai noi doi tăcem ca mușii. Cu tine nime nu mai poate sta de vorbă de cînd a murit bătrînul. Păi, de, ți-a fost tată, și moartea în casă lasă urme, nu zic nu, dar și tinării au drept la viața lor.

— De, cine zice că nu au ?

— Dar ei au lipsă de ajutorul părinților pentru întemeierea unei noi căsnicii. Sînt lucruri pe care părinții trebuie să le facă. E dreptul și datoria lor. Și aceste lucruri sînt tocmai cele ce vin mai întîi la rînd. Știi tu bine ce vreau să spun.

— Dar nu-s decît două săptămîni de cînd l-am pus pe bătrînul în pămînt, tu muiere.

— Știu bine, dar nu-i vorba să te însori tu, ci ficio-rul tău.

— Păi bine, el nu-i nepotul ?

— Lasă-mă cu asta, că nu vom fi noi cei dintîi, s-a mai întîmplat destule ori. Unde mai pui că dulcele e scurt în anul ăsta, că trebuie trei duminici pentru strigări.

Vasile zise, cu ochii împăienjeniți :

— Cred că șase săptămîni tot trebuie să treacă, pînă punem parastasul pentru bătrîn. Doar nu sîntem păgîni să nu mai păstrăm nici-o lege !

— Nu-i nici-o lege. Am vorbit cu popa și spune că nu-i nici-o piedecă.

Bărbatul se-nfioră.

— Ar fi bine să nu vorbești cu popa despre asăme-nea lucruri fără știrea mea.

Femeia se oțărî :

— De ce să nu vorbesc ? Mi-ai spus odată că nu ai nimic împotriva acestei căsătorii. Mi-ai spus încă înainte de moartea bătrînului.

— Înainte, da ! vorbi Vasile, tot mai întunecat la față.

— Mi-ai spus că bătrînul nu vrea, că el a iscodit pe Safta Olarului. Dar acum bătrînul nu mai este. Ori, doar ți-ai schimbat gîndul și hotărîrea ?

El înconjură răspunsul.

— Nu e nevoie de nici-o grabă. Dacă-i scurt dulcele, nu se isprăvesc zilele. Mai este vreme și după Paști.

— Olio ! Săraca de mine ! Poate mai este vreme și la vară, și la toamnă ! vorbi nevasta disprețuitor.

— Dar nu înțeleg eu pentru ce graba asta ! Doar nu dau tătarii ! Las' să se cunoască și ei mai bine !

— Tu multe nu înțelegi, ori te faci a nu înțelege ! Se cunosc ei destul de bine. Ți-am spus cum a fost cu ieșirea lor în tindă. Ei nu mai pot începe să treacă prin toate obiceiurile. Apoi, tot satul știe că se cunună în dulcele ăsta. Și nime nu se gîndește că nu s-ar cuveni, pentru moartea bătrînului.

— Ce-i doare capul pe alții ? Ce le pasă lor ? Vorba e că eu socot să treacă șase săptămîni, să punem întîi parastasul după bătrîn.

— Hm ! — făcu Ana privindu-l cercetător, dar nu putu descoperi nimic pe fața lui cenușie, nici în privirile lui absente. Apoi adaose : — Te-ai răzgîndit, pesămne ! Cine știe dacă nu ți-au împuiat alții capul...

— Cu ce ?

— Cu alte planuri. Parcă nu sînt destule familii cu fete de măritat, care le-ar da bucurios după Gheorghe...

— Nu mă iau eu după sfatul nimănui.

— Atunci, ce ? Am auzit că ai vorbit ieri, în drum, cu cei doi frați. Poate s-a întâmplat atunci ceva ?

— Ce să se întâmple ? Pavel mi-a spus că-i cunună el cu nevastă-sa, să nu ne îngrijim de alți nănași.

— Nu mai pricep nimic ! Dac-ați vorbit și de asta, ce te oprește să trimiți pețitori la ai Corbului ?

— Nu vreau să ne grăbim, tu muiere, și nu-mi mai bate capul, făcu el ostenit și plictisit.

— Ascultă, Vasile — începu femeia după o pauză —, să știi că nu atîrnă de la noi graba ori amînarea.

— Dar de la cine ? se trezi, mai înviorat, bărbatul.

— De la Gheorghe ! El e hotărit să grăbească lucrurile. Și el e mare acum, și nu va mai asculta de noi. De aceea îți bat cu ție capul să mergem pe drumul obișnuit. Părinții să facă ce-i de făcut, nu copiii. Tu știi firea lui Gheorghe : o vreme e îndelung răbdător, copilul cel mai ascultător, dar cînd își iasă din fire, să nu stai în calea lui.

— Apoi, să nu-și iasă din fire ! Să aștepte !

— Și dacă nu va vrea ? Cum îl poți opri ? Nu mai are lipsă de învoirea părinților, căci e ficior june. Se va însura în dulcele ăsta și fără voia ta.

— Așa ? Acum mai și amenințați ? La atîta am ajuns ? vorbi bărbatul, simțind cum se înveninează.

— Nu-i amenințare. Îți spun ce se va întîmpla, pentru că îl cunosc pe Gheorghe mai bine decît tine. Și dacă-i așa, pentru ce să ne mai facem de vorbă lumii ? Mai ales cînd nici tu nu vezi nici o piedecă, decît vremea de jale după bătrîn.

— Cum să se însoare fără voia mea ? Unde se va duce cu nevasta ?

Femeia îl privi cu frică.

— Unde să se ducă ? Aici, vezi bine ! Nu e singurul nostru copil ?

— Dar aici io-s stăpîn acum ! Trebuie să aștepte, trebuie să mai aștepte ! strigă el.

Se sculă de la masă, își luă căciula și ieși în curte.

Ana rămase multă vreme pe gînduri. Apoi se îmbracă și se duse la ai Corbului. Pe drum se hotărî să-i spună Mariei numai atît : că bărbatul ei ar vrea să amîne tot, pînă după ce vor pune parastasul de șase săp-

tămîni pentru bătrîn. Se vor mai sfătui împreună ce-i de făcut. Nu-i venea să creadă că Vasile nu-i ascunde ceva. Nu-i vorbă, nu se prea cădea ca, la cîteva săptămîni după prohod şi pomană, să cînte ceteraşii şi să chiuie nuntaşii în casă. Dar asemenea lucruri s-au mai petrecut, cînd mortul era bunicul sau bunica şi cînd dulcele Crăciunului era scurt. Totuşi, nu putea fi numai asta. Dar ce mai putea fi ? Nu ştia. Decît doar atît, că vedea şi ea cu ochii ei că bărbatu-său nu era gata de nuntit. Era tot supărat şi îngrijorat, de la moartea bătrînului. Să fi ţinut totuşi la el ? Nu ştia ce să mai zică. Ştia că-i fusese ascultător toată viaţa, dar n-ar fi luat venin că-l iubise pînă-ntr-alîta. Avea el ceva pe suflet ! Nu se frămînta nopţile ? Poate i se stricase inima pentru cele două locuri pe care bătrînul le-a dat, cu limbă de moarte, Floarei ? Da, asta era cu putinţă ! Locurile erau mari şi bune.

XVI

Ninsoarea mai ţinu pînă-n a treia zi de Crăciun, către sară. Se așternu un strat nou, de două palme, şi rămase pufos pînă-n ajunul Anului Nou, cînd se puse iar gerul, înseninîndu-se. Cerul, de-un albastru vioriu, se înălţa sus, deasupra dealurilor şi măgurilor ce împrejmuiiau satul. Subt soarele cu dinţi, zăpada strălucea de-ţi lua vederile ; uliţele satului, curţile, începură să cînte iar subt paşii oamenilor.

Cei mai mulţi îşi adăpau vitele la fîntînile cu cumpănă din uliţi. Mai puţini aveau fîntînă acasă, în curte sau în grădină. Ruzile cumpenelor, găleţile, pietrele pînă mai la jumătatea fîntînilor, îngrăditurile de blane de stejar de deasupra lor, troacele lungi, din care beau vitele, se îmbrăcaseră cu gheaţă groasă şi strălucitoare. Adeseori gheaţa din troace trebuia tăiată cu securea şi scoasă, pentru că nu mai încăpea în ele decît o pînză subţire de apă, din care se ridicau neguri uşoare. În jurul fîntînilor, a troacelor, peste zăpada bătucită, se făcu un gheţuş

primejdios. Oamenii se apropiau cu mare grijă de fin-tină, iar vitele lunecau cînd se apropiau la adăpat. Ade-seori trebuia tăiată și aici gheața groasă și lucie, ca să nu-și rupă vitele picioarele.

În sara de ajunul Anului Nou, după cină, Irimie Huru-bean își luă rămas bun de la stăpîni. Era îmbrăcat cu haine nouă, de la căciulă pînă la opinci, cu tundra cea nouă în spate. Într-o legătură mare, umflată, își adu-nase celelalte haine. Colacul era pe masă, mare cît o rotilă de plug.

Sluga cel nou, Nicodim — Nicodim Băncilă —, ve-nise de trei zile pentru a-l putea introduce Irimie în toate treburile ce avea să facă, să-i arate unde se ține fiecare unealtă și cum să facă treburile așa cum îi plăcea stăpînului : cum să taie de scurte sau de lungi lemnele, cît să lase butucii de mari, cum să facă mestecăturile, cît de gros să aștearnă la vite, unde să adune ogrinții din iesle — și cîte alte lucruri nu sînt la o gospodărie cu-prinsă ca a lui Ion Corbu !

Îi arată trei zile în șir, deși Nicodim mai fusese slugă, știa șartul lucrurilor, și era și iute la minte ca șarpele : dintr-o ochire vedea cum să facă fiecare treabă. Era un fecior tînăr, nici de douăzeci de ani, vînjos și spătos. Ceru simbrie mai mare ca Irimie, și fiindcă Ion Corbu nu voia să-l scape din mînă, îi dădu.

Acum, la despărțire, Irimie era foarte mișcat, și tot amîna să pună o mînă pe legătura cu haine, iar alta pe colac.

Ionită se inghesui într-un colț, după ușa, aprins la obraji și cu ochii umezi.

— Apoi, să mai rămîneți sănătoși — zise în cele din urmă sluga —, și iertați dacă v-am greșit cu ceva, ori v-am supărat vreodată.

— Să umbli în pace, Irimie, și Dumnezeu să te aibă în paza sa pe toate cărările vieții — zise stăpînul, strîngîndu-i mîna. N-avem ce ierta, căci ne-ai fost om cu cre-dință.

— Să rămîneți cu bine, lele Mărie, și vă mulțămesc de toate.

— Să ai noroc pe noul drum, Irimie, răspunse ea dînd mîna cu sluga.

— Să rămii cu bine, Soro, să rămii cu bine, Stano, mai zise el abia, căci ochii i se împăienjeniră și glasul începu să-i tremure.

— Să fii sănătos, bădiță, se grăbi Stana să răspundă.

— Și plin de noroc ! adaose Sora.

— Mulțămim ! Mulțămim ! Mulțămim la toți și de toate, vorbi el foarte mișcat, și nu nimeri dintruna cu minile colacul și legătura de pe masă.

În clipa aceea se auzi un țipăt lîngă ușă, apoi plînsul reținut de-atîta vreme izbucni din pieptul lui Ioniță. Toate capetele se întoarseră spre el. Îl și uitaseră.

Irimie puse iar colacul și legătura pe masă și se apropie de copil, începînd să-l netezească cu o mînă pe păr. Ioniță se alipi de ținura lui plîngînd.

— De, am fost preteni buni, noi amîndoi, nu-i așa, Ioniță ?

Copilul începu să zbiere și mai tare.

— Nu plînge, voinice, căci nu mă duc la capătul lumii. Mai vin eu pe-aici !

— Cînd mai vii ? izbuti să întrebe copilul.

— Păi și mine poate, și-ntr-alte zile. Ne mai întîlnim noi ! Mă cunună doar badea Ion și lelea Mărie. Voi fi finul dumneavoastră, așa că voi veni mai des pe-aici, să le mai ajut la cîte ceva.

Copilul încetă din plîns. Lacrimi mari i se prelingeau din gene și i se rostogoleau pe obraji, cum își ridicasese capul și privea țintă în ochii slugii.

— Păi, ziceai că nu te duci pînă la nuntă !

— Așa am zis. Dar vezi tu, aveți acum slugă nou. Ce să mai fac eu aici ? Apoi tu știi cîtu-i de mic păcelul din grajd, nici n-am încape, cu Nicodim, să dormim amîndoi.

Argumentul îi păru hotărîtor și, dezlipindu-se de ținura lui Irimie, începu să-și șteargă ochii, aruncînd priviri furișe la Nicodim. Ce om străin a mai stat să aducă și tată-său în casă !

Dădu și el mîna cu Irimie, și omul își înfășcă deodată colacul și hainele și ieși repede, poftindu-le noapte-bună.

Noul argat adusese de-cu-vreme brațe de despicături în casă. Focul trebuia să ardă, în noaptea asta spre Anul Nou, pînă dimineța. Mai demult era obiceiul să ardă și

o luminare la icoane, toată noaptea, să ungă cu usturoi pragurile ușilor, la casă și la grajd. Dar obiceiul acesta se stinsese. Ca și altele, despre care povesteau bătrînii. De-o pildă, nimeni nu mai ieșea în noaptea de Anul Nou să vadă arzînd comorile sau deschizîndu-se ceriurile. Numai «ursitul» sau «vrăjitul», la care se adunau fetele de măritat, în sara asta, rămăsese încă în putere. Se adunau și acum, ca și cu veacuri, ori poate cu milenii înainte, fetele-mari în cutare sau cutare casă cu fată de măritat — mai multe, de pe toate ulițele, căci de obicei se adunau vecinele —, și o babă sau o femeie mai în vîrstă proceda la slujba ritualului străvechi. Astupau fereștile casei, puneau pe masă cuțit, pieptene, sare, pîne, apă neîncepută, cuto, grîu, cărbune și alte lucruri de gospodărie, apoi oale și cratițe cu gura în jos. Se cerca viitorul asupra alor două lucruri : dacă fata se va mărita în anul ce începe, și cum va fi mirele ei : frumos sau urît, bogat sau sărac, bun sau rău, harnic sau leneș. Fetele ieșeau pe rînd în tindă, cîte una, și în vremea cît lipsea, femeia ursitoare ascundea sub oale și cratițe lucrurile de pe masă, apoi fata era chemată și avea să pună mîna pe care oală sau cratiță voia. Ursitoarea scotea obiectul ascuns și începea să-i tîlmăcească viitorul : cum va fi mirele ei ? — «Ai pus mîna pe cuțit — mirele tău va fi tăios ca cuțitul, dar folositor ca și el, căci fără cuțit nu poți face nimic.» — «Ai scos pieptenele — ursitul tău e colțuros la fire și te-o mai pieptăna cîteodată. Da' veți trăi bine, că pieptenul descîlcește părul și-l netezește.» — «Cutea ți-ai ales — de unul sărac și gol ca cutea vei avea parte.» — «Cărbune ți-a ieșit — negricios ți-o fi mirele și bun, numai să-l nu-l aprinzi spre mînie, c-atunci din cărbune se face jar.» — «Grîu ai nimerit — de bărbat bogat vei avea parte.»

La ursitul acesta veneau numai fetele-mari care nu știau încă de viitorul soț. Cele care și-l aveau asigurat, de obicei nu veneau, ori dacă veneau și ele, din curiozitate și pentru petrecere, nu ridicau nimic, ci, cel mult, făceau altă vrajă, să vadă dacă se vor căsători în curînd. Cele mai multe vraja aceasta o făceau la ele acasă. Dădeau laoparte jarul din gura cuptorului, suflau bine vatra și

puneau două fire de păr de porc, sau două frunze de șas-chiu * pe vatra fierbinte, numind un fir cu numele fetei și pe cellalt cu al feciorului. Dacă firele de păr sau frunzele, pîrlindu-se și încovrigîndu-se, se apropiau una de alta și se împreunau, era semn că nunta va fi în grabă; dacă se îndepărtau, nunta se amîna și putea fi teamă să nu mai fie niciodată.

Sora nu se duse la ursit — deși pe ulița Cîmpșorului se adunaseră fetele de măritat în trei case, și una era chiar aproape de ei —, cum nu se duseră nici alte două-trei de pe aceeași uliță, care, ca și Sora, își știau viitorii soți și nu așteptau decît să treacă întîia zi de Bobotează, pentru a se începe strigările.

Sora, toate sărbătorile și toată săptămîna după Crăciun, fusese mereu cu Gheorghe, și nu avea pentru ce să meargă la ursit. Fusese anul trecut, și-i ieșise grîul.

Totuși, fără să știe una de alta, și Sora și mamă-sa ursiră cu firele de păr de porc. Și firele se-ncîrligară pe vatra fierbinte, și se îndepărtară unul de altul.

Înfiorate și una și alta, deși nu dădeau prea mult pe asemenea vrăji, repetară de mai multe ori vraja, și de fiecare dată firele se zbîrliră și se îndepărtară unul de altul.

Fata, deși se înfioră, nu se neliniști prea mult: era sigură de căsătoria ei grabnică, în dulcele ăsta, cu Gheorghe. Mumă-sa însă, cu gîndul la ce-i spusese viitoarea cuscră — amînarea de care vorbise Vasile Mărginean —, se umplu de neliniște.

Slugă nouă aveau, de la Anul Nou, și ai Mărgineanului, pe unul Iosif Fătu, om de vreo patruzeci de ani, văduv, dintr-un sat vecin. Nu avusese nici un copil cu nevastă-sa, fată săracă, dar singură la părinți. Bătrînii, la vreo două săptămîni după moartea fetei, îi dăduseră drumul. De rușine, omul plecă din sat și întră slugă la ai Mărgineanului.

* O plantă cu frunza verde și iarna.

Nu intră în slujbă decît în sara zilei de Anul Nou. Trebui întîi să meargă acasă, să-și aducă hainele și cîteva hîrtii rămase de la părinți, în care era scris dreptul lui la puținul pămînt moștenit.

Vasile Mărginean se mai dezghețase de la plecarea lui Culița, care, fiind încă slăbit și avînd nevoie de îngrijire, se mută la văduva Anica Surdului, scandalizînd cîteva femei din sat. I se părea că se mișcă mai slobod prin ogradă, prin poiată, pe la fin și pretutindenea. Într-un fel oarecare, cu el plecase un crîmpei din viața obișnuită de ascultare robită, trăită pe vremea bătrînului. I se părea oarecum că toate lucrurile sînt nouă, proaspete, că e pe cale să înceapă o altă viață. Parcă se mai luminase lumea. Nemaivăzîndu-l la tot pasul pe Culița, își amintea tot mai rar de bătrîn.

Fu bucuros de noul argat, de Iosif Fătu, și pentru că era priceput, dar mai cu samă pentru că era om mai copt : nu-i mai stătea capul la prostii, ca unui fecior tînăr, și putea avea razim bun în cuprinsul gospodăriei.

Iosif Fătu era un om de statură mijlocie, îndesat, trunchios, cu brațele prea lungi, cu o mustață neagră, cam rară și cotoaroasă, care i se lăsa peste gură, cu fața fără culoare, cu ochii suri. Părea un om cam încruntat, era scump la vorbă și mereu cu pipa în colțul gurii. Lucra pe-ndelete dar temeinic, cu liniile feței înăsprite, părînd că se gîndește mereu la ceva.

În ajunul Bobotezei ajună și el în rînd cu stăpînii pînă se însără, căci numai pe vremea asta sosea în tot anul părintele Andrei cu crucea pe ulița Cîmpșorului. Începea din cealaltă margine de sat, pe unde erau locurile mai rele de umblat, și, după datină, creștinii așteptau ajunînd, cu bucatele pe masă, și nu mînceau decît după ce erau sfințite cu apă din cîldărușa de aramă. Mai erau apoi pe ulița Cîmpșorului mulți fruntași ai satului la masa cărora trebuia să întîrzie mai mult părintele, cîntăreții, fătul și clopotarul, care erau în ceata celor cu Iordanul. Și din acest motiv lăsau la urmă ulița Cîmpșorului : pe la gazdele de aici puteau bea în tihnă însoțitorii părintelui și chiar sfinția-sa.

În anul acesta parcă sosiră și mai târziu decît de obicei la casa Mărgineanului ; totuși nu se atinse nimeni de mîncare și băutură pînă nu veniră ei.

Fetele bisericești șezură bucuroase la masă împreună cu ai casei și cu sluga cel nou. Închinară întîi cu rachiu, înainte de gustare, vinul rămînînd pentru după mîncare — bucate reci, puse în blide pe masă, toate de post, cum era obiceiul în această mare zi de ajun.

Sluga se codi multă vreme să guste din rachiu, dar gazda îl îmbie mereu, pînă ce, rușinat parcă, luă un păhărel și-l goli cu atîta îndemînare, încît atrase atenția tuturor. Ochii-i sticliră cînd puse păhărelul pe masă. Numai întîiul pahar fu greu să-l ia, de-aici încolo nu se mai lăsă îmbiat, și chiar cînd ceilalți trecură la vin, el rămase la rachiu. Cu cît bea, i se destindeau liniile de pe obraz și i se dezlega limba, începînd să povestească în-țîmplări de Bobotează din satul lui. Între altele, istorisi cum, la un Ajun, spre sară, diacul lor uitase unde se află și ce face, și, întrînd la un creștin, în loc de «În Iordan botezîndu-te», începuse să cînte :

«M-aș însura,
M-aș însura,
Urîtă nu mi-aș lua !
Nici frumoasă nu-mi prea place,
Că prea mulți pretini îmi face !»

«Taci, diece, pentru numele lui Dumnezeu ! îi strigase îngrozit părintele, cît ce văzuse că greșise. Taci, că ne facem de minune !» Dar diacul dă-i înainte, și nu s-a lăsat, cît oamenilor din casă le crăpa obrazul de rușine. Dar încă popii ! După ce-și vărsă el focul, cîntă însuși părintele Iordanul, ajutat de crîsnic și clopotar, stropi casa și pe oameni, apoi se-ntoarse spre diac și-l înfruntă : «De cînd sînt, așa rușine n-am pățit ! Dacă ești beat de-ți uiți ce cîntare trebuie, de ce nu-ți ții gura ? Iertați, oameni buni și cinstiți creștini.» — «N-am uitat nimic, dar m-am săturat toată ziua de Iordan ! Am crezut să mai schimb cîntarea», răspunse diacul, și limba i se împletecea în gură. Oamenii se înveseliră și rîseră, dar popa s-a întors furios spre diac : «Să nu te mai aud,

porc bătrîn ce ești !». Și-atunci diacul a început să plîngă cu sughituri. Era turtă beat !

Povestirea lui Iosif Fătu plăcu ascultătorilor, și se mai spuseră și altele, în vreme se închinau cu vin, iar Iosif cu rachiu. Apoi fețele bisericești plecară, punînd în sac colacii și fuiorul.

Odată cu fețele bisericești ieși și sluga cel nou. Dăduse vitelor de cină, totuși intră în poiată și se învîrti pe-acolo o vreme, ca vitelul mai mărișor în țarc, cînd i se apropie vremea să fie slobozit la vacă. Apoi își luă tundra din cui, o aruncă în spate, ieși în curte, din curte pe uliță și nu se opri pînă la crîsmă. Pe la crîsmă trecuseră de mult cu Iordanul, și era deschis, căci multă lume își lua acum oleacă de băutură pentru praznicul de-a doua zi. Vreo cîțiva bărbați ședeau la mesele lungi de lemn, răsfirați, și beau, în tăcere, vin sau rachiu.

Iosif Fătu ceru rachiu, așezîndu-se singur într-un colț, lingă părete, și bău pînă nu mai rămase nimeni în crîsmă. Crîșmarul îl pofti și pe el să plece, căci trebuia să-nchidă. Era tîrziu, trecuse de miezul nopții. Dar el nu voi să se miște din colțul lui.

Nici crîșmarul, nici ceilalți oameni care băuseră în crîsmă sau cumpăraseră pentru casă, nu-l cunoșteau. Vedeau că-i străin, dar nu știau că-i slugă la ai Mărginea-nului.

— Păi, unde să mă duc ? În gerul de-afară, să-nghet într-un șanț ? răspunse el în cele din urmă, la stăruințele birtașului.

— Dacă ești străin, de ce nu te-ai grăbit să ajungi acasă pe zi. nu să vii aici cu noaptea în cap. După cît vîd și cunosc, încă nu ești detot beat. Ascultă ce-ți spun. Plătește și pleacă !

— De plătit plătesc, dar de mișcat nu mă mișc de-aici. Așa e legea mea ! Cînd merg la crîsmă, nu mă mișc pînă dimineata. Asta e lege la mine !

— La tine poate-a fi, dar nu la mine !

După ce luă banii, crîșmarul îi puse mîna pe umăr și încercă să-l clatine.

— Mișcă-te cînd îți spun !

Dar ca și cînd ar fi pus mîna pe un bolovan greu de pîtră, nu-l putu mișca.

Sluga zîmbi pe subt mustață.

— Ascultă ce-ți spun eu. Pune-mi pe masă încă un litru de rachiu, pe care, iată, ți-l plătesc acum, încuie ușile și du-te și te culcă. Eu de-aici nu ies pînă-n zori de zi.

Crîșmarul începu să se înfurie.

— Măi, d-apoi așa ceva nu mi s-a mai întîmplat de cînd sînt ! Ia să te scoli îndată și s-o ștergi !

Puse din nou mîna pe el. Era om tînăr și voinic crîșmarul, dar ca și cînd ar fi împins de-o stîncă.

— Uite banii ! Pune-mi rachiul pe masă, încuie-ți ușile și du-te și te culcă. Poți stînge și lampa, că n-am lipsă de lumină.

Dacă l-ar fi simțit beat, crîșmarul nu s-ar fi lăsat. Dar străinul îi păru al dracului de treaz, cu tot rachiul băut pîn-atunci. Și se gîndi, cînd acela zîmbi, cît era de tare, să nu-și facă de lucru cu cine știe cine. Poate era un om primejdios.

Luă banii, îi puse încă un litru de rachiu pe masă, încuie ușa ce răspundea în stradă, apoi ușa de talețe, de la cotineța din colț, unde-și ținea sticlele și paharele, stinse lampa și ieși pe ușa ce răspundea în locuința familiei. Din prag se mai întoarse și-i strigă în întunec : —

Da' să nu te pună dracu' să cînți, că-mi scoli copii și nevasta !

— Parcă de cîntat îmi arde mie ! răspunse omul.

— Ori să te-apuci, dacă te-i îmbăta detot, să-mi spargi sticlăria ! Să știi că orice spargi trebuie să plătești !

— Parcă eu am ceva cu sticlele și paharele dumitale !

Se auzi cheia răsucindu-se în broasca ușii, pe din-afară, și apoi se făcu liniște.

Ai Mărgineanului nu băgară de samă cînd a ieșit sluga pe porțiță. Cum de cinat nu mai cinau în sara aceea — abia se sculaseră de la masa cu fețele bisericesti —, nici nu se mai gîndiră la el, zicîndu-și că se va fi dus să se culce în poiată, căci se culca tare devreme, îndată după cină.

Gheorghe schimbă cîteva vorbe cu mamă-sa, își luă tîndra și se duse la Sora.

Ana nu știa cum să înceapă vorba cu bărbatu-său, și trebuia să-i vorbească. Gheorghe o anunțase că dacă

mîne, în ziua de Bobotează, nu merge tată-său să stea de vorbă cu Ion Corbu, să se înțeleagă, ca doi frunțași ai satului, cu privire la zestre, înainte de a trimite pețitorii, îi va trimite el, a doua zi de Bobotează, peste capul tatălui său. Nu mai putea aștepta, căci primele vestiri de cununii vor începe încă a doua zi de praznic. Trebuia deci să-i vorbească !

— Ascultă, Vasile — îndrăzni ea în sfîrșit —, de poi-mîne încep strigările la biserică. Sînt patru părechi pînă acum. Oamenii se grăbesc, că-i scurt dulcele în iest an.

— Mi-ai mai spus asta ! răspunse el cu răutate.

— Ți-am spus și-ți voi mai spune. Doar de-accea sîntem părinți, să ne îngrijim și noi de copiii noștri. După Dumnezeu, noi sîntem puși să vedem de viitorul lor. Mîne dup-amiază ar trebui să te duci la Ionu Corbului să vorbești. Nu putem trimite pețitorii pînă nu sînteți mai întii înțeleși voi doi. Să vezi ce zestre îi vor da Sorei, să vă înțelegeți ca doi gospodari frunțași ce sînteți.

— Hm ! Zestre !

— Vezi bine, și despre zestre trebuie să vă înțelegeți. Ion mai are o fată și un ficioraș. Să vezi ce are de gînd să-i dea fetei, și să stărui să-i dea cît mai mult, că se mărită la avere bună, care nu se mai împarte la nimeni.

— Vorbești ca și cînd totul ar fi hotărît. Nu ți-am mai spus că nu-i nici-o grabă ? Că trebuie să mai amînam, să punem întii parastasul ?

— Iar parastasul ? Tot cu gîndul la bătrîn, ca și cînd n-ai fi avut destulă parte de el pînă a trăit ! Ca și cînd nu te-ar fi chinuit destul ! Lasă-l să se hodiească și, cînd se vor plini zilele, i-om pune parastasul, i-om pune și pomana la patruzeci de zile. Dar acum să vorbim despre vii, nu despre morți !

Bărbatul scăpă un oftat, își îngropă capul în palme, și rămase multă vreme așa.

Apoi, fără nici o vorbă, se sculă, își luă căciula și ieși în curte. Femeia rămase neputincioasă, frîgîndu-și mînile.

Vasile Mărginean tăie curtea de-a lungul, lunecînd pe alocuri, fiindcă se făcuse ghețuș pe unde era umblare mai multă. Văzu că în grajd nu era aprins opaițul ca de obicei, căci opaițul ardea toată noaptea, de cînd bolise

Culița — așa lăsase stăpînul poruncă —, și se apropie de ușă, dar rămase o vreme înaintea ei. Apoi aprinse un lemnuș și intră. Aprinse opaițul de pe poliță. În păcel, sus, nu era nimeni. Începu să-l strige pe slugă, dar nu-i răspunse de nicăiri. Luă lămpașul, se uită prin iesle, ieși în șură, strigă după el, se urcă în podul grajdului, deși își spunea că-i o prostie să creadă că pe gerul acesta se va fi culcat afară. Nu era nicăiri.

Se întoarse și puse opaițul pe poliță, în poiată, și așteptă. Credea că are să vină de undeva, poate din vecini, deși pînă acum nu intrase în nici o casă.

Așteptă o vreme, apoi începu să-l ia cu fiori, în liniștea poiei, unde nu se auzea decît rumegatul molcom al vitelor, și din cînd în cînd răsufletul lor greu. Își îndesă căciula în cap, lăsă lămpașul aprins și se duse în casă.

— Nu-l sluga nicăiri, zise el, bucuros că poate începe altă vorbă.

Ana ședea la vatră, așa cum a lăsat-o.

— Va fi mers și el la vrun vecin, cu povești, ori va fi ieșit prin sat.

— Trebuia să spuie, să nu plece așa, ca de la casă pustie, să n-ai de unde-l lua cînd ai lipsă de el.

— Ce lipsă mai ai acum? Știe și el rînduielile. Va veni cînd va trebui să dea de mîncare vitelor.

— Ba o să-i poruncesc să-mi spună totdeauna cînd pleacă de-acasă, răspunse omul, înfuriat deodată, începînd să suduie de cele sfinte.

Ana îl privi mirată și înfrîcată. Pentru ce și-a ieșit așa din fire?

— O să-i arăt eu lui ce înșamnă să fii la stăpîn!

Femeia se ridică. Înțelegea că în ia-sară nu mai poate vorbi cu el despre ce a început. Își făcu de lucru prin tindă, oftînd mereu. Apoi se culcă.

După ceasurile unsprezece, Vasile Mărginean se sculă din pat, unde se trîntise îmbrăcat, și merse iar la grajd. Nu venise nici un slugă! Se duse în șură și începu să bage cu furca mestecături în iesle.

Avea un simțimînt de ușurare. Își zicea că dimineată are să-i dea drumul slugii, să-și tocmească altul. Se ușura de povara lui, bucuros că a aflat pe cine să se descarce.

Întors în casă, adormi îndată. Ana nu adormise, căci Gheorghe nu se întorsese încă. Sforăiturile puternice ale bărbatului îi alungară somnul detot.

Stăpînul se sculă de dimineată și intră în grajd. Sluga, întins pe spate în păcel, descoperit, horcăia de zbîrnîia micul ochi de fereastră. Începu să-l miște și să strige la el. Dar sluga nu dădu nici un semn, și nici nu încetă de horcăit. Cum dormea cu gura căscată, răsufla o duhoare de rachi de-ți venea amețală.

Oricît l-a ghiontit, și l-a tras de mîni și de picioare, nu fu chip să-l trezească. «Îl voi da drumul încă azi!» își zise Vasile Mărginean, și iar își umplu gura cu sudalme.

Nu-l putu trezi nici Gheorghe, mai tîrziu. Curăți el în grajd și dădu de mîncare vitelor. Sosi vremea adăpatului, și le adăpă tot el, căci pe slugă nu fu chip să-l trezească.

Tată-său și mamă-sa se duseră la biserică și se întoarseră acasă numai către ceasurile unu după-amiază. Sluga se trezise doar cu puțin înainte, cu capul greu și mare cît un ciubăr, cu ochii tulburi. Aștepta în ușa grajdului, cu o mare descurajare întipărită pe față, să se întoarcă stăpînii, și cînd îi văzu întrînd pe portită, se întoarse în poiată, luă dăsații în care-și adusese hainele și intră după stăpîni în casă.

— Apoi, eu vă zic sănătate bună stăpîne și stăpînă. Nu mai pot rămînea slugă la dumneavoastră, și nu vă cer nimic pentru zilele slujite. Să rămîneți cu Dumnezeu.

Și Iosif Fătu se întoarse spre ușă și puse mîna pe clanță.

Stăpînul, care se hotărîse el însuși să-i dea drumul, luat pe neașteptate, nu știu ce să spună. I-o luă pe dinainte nevastă-sa :

— Ia stai, omu' lui Dumnezeu, ia stai să ne înțălegem ! Ar trebui să fim noi supărați, cînd colo tot tu de cătră pădure !

— Chiar așa ! zise bărbatul, care, văzînd hotărîrea slugii, simți că i se topește năcazul împotriva lui.

— Tot io de cătră pădure, pentru că dumneavoastră sînteți de vină pentru cele ce s-au întîmplat.

— Noi ?! se mirară cei doi soți.

— Dumneavoastră, da ! Asară, cînd au venit cu Iordanul, nu m-ați lăsat pînă nu am luat un păhărel de rachiu. Ați văzut cît m-am împotrivit, și tot ați stăruit ! Dar pe mine nime nu trebuie să mă îmbie cu rachiu. Io, dacă gust rachiul, nu mai mă pot opri. Rachiul mă înghite el pe mine, nu eu pe el. Cît ce-l pun pe limbă, cît ce-l simt pe cerul gurii și în gîtlej, s-a isprăvit. E pentru mine cumu-i nada cu cîrligul pentru pește : dacă-l înghit, mă trage unde vrea el.

— Păi, cine-a știut că ești așa de nărăvaș ? Trebuia să nu bei, dacă îți cunoșteai năravul.

— M-ați tot îmbiat, și de la o vreme mi-a fost rușine de cei cu Iordanul. Îmi ziceam : cine știe ce vor crede despre mine, că am cine știe ce boală. Se uitau toți nedumeriți de ce nu închin și eu.

— Trebuia să ne spui. Ori să ne fi spus năravul tău din ziua de Anul Nou, cînd ai venit. Să știe omul cu cine are de lucru.

— De, asta-i așa ! Ar fi trebuit. Aici e greșala mea. Și acum, mai rămîneți sănătoși.

Și iar puse mîna pe clanță.

— Stai, omule, stai, rumâne, să ne înțelegem — vorbi Vasile, căruia începu să-i pară rău după el. — Nu se judecă omul pentru o greșală.

— Înțalesu-i gata și e unu' singur : cît voi sta la dumneavoastră să nu mă îmbie nime cu rachiu, nici la praznic, nici la coasă, nici la alte lucruri, cînd vor bea alții în jurul meu. Că pe urmă slujesc în zadar.

— Cum în zadar ?! se miră stăpîna.

— Slujesc de cînte, căci dacă iau un păhărel, nu mă mai opresc, și într-o noapte îmi beau jumătate din simbrle, răspunse el amărît.

— Sărac de tine, omule ! vorbi Ana, cuprinsă de milă.

— Nu puteți crede, și mă tot mir și eu, cum poate intra în mine atîta rachiu și nu mă aprinde, nici nu mă

îmbată, ci-mi pune numai plumb în toate mădularele. Nu sudui, nu mă mîniu, nu mă bat cu nime, nu sparg nimic, ca alții la beție, nici nu cînt și nu fac larmă. Ci stau așa, pe laviță, și beau de stîng ; pînă răsar zorile, nu mă mișc din crîsmă.

— La crîsmă ai fost și azi-noapte ?

— D-apoi unde ?! Și crîșmarul nu mi-a cunoscut năravul, și a venit să mă scoată din crîsmă cînd a închis. Da' n-a putut ! Că io, cînd beau, mă fac așa de greu, ca o piatră de moară. Apoi nu pot adurmi pînă răsare soarele. Și cînd am adurmit odată, nu mai este putere pe lume să mă trezească. Vă las cu sănătate !

— Stai, omule ! Acum, știindu-ți năravul, poți rămînea la noi. Nu te va mai îmbia nimeni cu rachiul cîtu-i lumea — zise stăpînul. — Cum să mă lași acum fără slugă ? Rămii, și ce s-a întîmplat nu se va mai întîmpla !

— Hm ! Numai cît dumneavoastră nu veți mai avea încredere în mine, și eu, așa, nu pot rămînea pe lingă casa omului.

— Vom avea încredere, Iosife, căci cîteva zile au fost de-ajuns să vedem ce plătești. Acuma, asta cu rachiul e altă socoteală ! Nu te va mai îmbia nimeni ! Numai să nu mergi tu la crîsmă, zise lelea Ana.

— Eu în crîsmă nu-mi pun piciorul, dacă nu am gustat de-afară rachiul. Dar dacă mă îmbie cineva și l-oi gusta, la plug ori la coasă de-aș fi, las totul baltă și plec la crîsmă. Și asta să o cunoașteți dumneavoastră.

Mai stăruiră amîndoi stăpînii și reușiră să-l oprească.

Oftă, își săltă dășagii în spate, ieși în curte și se îndreptă spre grajd.

— Ce canon pe capul omului ! îl compătimi lelea Ana. Cine știe ce blăstăm.

— Păi, lumea-i plină de oameni năvăși — zise bărbatul. — Așa-i dacă bagi slugă om dintr-alt sat, și nu-l cunoști mai dinainte. Tot era mai bine să fi găsit unul de la noi.

— Mai bine, da ! Dar dacă n-am aflat unul potrivit, ce să facem ? Cu un tirîie-brîu ca al Savului, ce să faci ? Ori cu un copilandru ca Ilie-a Nastasiei ? Noi avem lipsă de slugă mare și de om harnic.

XVII

Prinziră în tăcere toți trei. Erau și flămânzi, căci veniseră târziu de la biserică, dar erau și frământați de gîndurile lor fiecare. Sluga nu era la masă. După asemenea beție de plumb, nu mai avea poftă de mîncare.

Lelea Ana apucase să-i spună feciorului de sfatul ei cu taică-su. Gheorghe o ascultase fără cuvînt, numai cît abia-și putea sugruma tulburarea. Lelea Ana se temu, văzîndu-l cum a rămas mut și cum fierbea în el. Povestea cu sluga le mai risipi pentru o vreme gîndurile și prinziră în liniște. Dar după ce isprăviră, Gheorghe tuși și începu :

— Azi dup-amiază era vorba să te duci la ai Corbului, tată. Ce ai de gînd ? Te duci, ori nu ?

— Pentru ce întrebi ? răspunse în silă Vasile.

— Pentru că a sosit vremea să dezlegăm calul de la gard. Să vorbim o dată și noi deschis și limpede despre căsătoria mea.

— Abia a început dulcele, și a și sosit vremea ? încercă tatăl să înconjure răspunsul.

— Mine încep vestirile alor trei părechi. Trebuia să fiu și eu cu Sora printre ei. Dumneata știu că nu mai ai nimic împotriva căsătoriei noastre. Sau, ai ceva ? 'I-ai schimbat gîndurile de cînd a murit moșu' ? Vorbește o dată pe față și dumneata, ce Dumnezeu !

Tatăl se răsuci pe laviță și răspunse în silă :

— I-am spus și mumă-ta... Abia l-am îngropat pe bătrîn. Nu i-am pus încă nici parastasul și pomana la patruzeci de zile.

— Și dacă ne înțălegem să facem logodna și strigările, dacă ne cununăm, nu mai putem împlini cele rînduite pentru moșu' ? Ce ne oprește ?

— Nu ne oprește nimic, dar nu se cade să nuntim pînă nu trec baremi cele șase săptămîni.

— Așadar rămii la hotărîrea asta ?

Vasile nu răspunse, ci numai înclină capul.

— Dacă-i așa, nu mai ajungem să facem nunta în dulce, întrăm în postul Paștilor. Poate ai vrea să amînăm pînă după Paști ?

— De ce nu ? Ce grabă mare este ?

Ana asculta cu răsuflarea oprită. Îl simțea pe fecior cum se stăpînește, și-l vedea pe bărbat că se face tot mai cenușiu.

— Te mai gîndești la Safta Olarului ?

— Ce să mă gîndesc ! I-am făcut și eu voia bătrînu-lui și l-am lăsat să ne vină în casă Năstase Crețu. Doar știi bine că nici n-a fost un pețit în toată legea !

— Bine, răsuflă ușurat feciorul. Dacă-i așa, poate nu vrei s-o iau pe Sora ? Nu vrei să te încuscrești cu ai Corbului ?

Bărbatul ridică neputincios din umeri, și iar înconjură răspunsul.

— Ți-am spus că vreau să mai amînăm !

Gheorghe izbi cu pumnul în masă, încît săriră toate blidele și lingurile. Ana sări de pe laviță, apoi iar se așeză.

— Dar io nu mai vreau nici-o amînare, înțales-ai odată ? Nici-o amînare ! Dacă nu mergi dumneata azi la Ion Corbu, mă duc io, și isprăvesc toate fără dumneata. Te duci, ori nu ? Dumneata nu te gîndești la mine și la fericirea mea, îți stă gîndul tot la mort.

Vasile, cum stătea cu coatele pe masă, cu fața îngropată în palme, se sperie de izbitura lui Gheorghe, și coatele-i lunecară în două părți.

— Nu mă gîndesc la fericirea ta ? D-apoi la a cui ? Căci numai pe tine te avem ! vorbi el, privind prin părțile. Vocea-i scăzuse, abia se auzea.

— Nu mai pot umbla ca mîța în jurul soarecului ! Te duci azi, ori nu te duci ? strigă feciorul, tot mai ieșit din sărite.

Mamă-sa se apropie de el și-i puse mîna pe umăr.

— Nu ! Azi nu mă duc ! șopti tată-său.

Gheorghe sări de pe laviță.

— Bine. Atunci merg eu ! Dar pe urmă să nu-mi bagi în vină că întru în drepturile dumitale.

Ana se liniști pentru o clipă. Îi fusese teamă că Gheorghe va sări la Vasile.

— Păi, dacă faci asta, chiar întri în drepturile mele ! Iată, ți-o spun de pe-acum.

— Nu-mi pasă ! Sînt om mare și am dreptul să-mi hotărăsc soarta.

Feciorul începu să se îmbrace.

— Stai, Gheorghe, nu fi nici tu pripit. Dacă nu merge azi, dacă nu poate merge azi, va merge sîmbăta viitoare, sara. Dacă încep strigările duminica viitoare, nu-i tîrziu. Am făcut eu socoteala, zise Ana.

Dar Gheorghe se smulse din mîna maică-sii, își îndesă căciula în cap, își aruncă țundra pe umăr și ieși în tindă.

Vasile privi speriat după el. Dar nu se mișcă. Părea paralizat. Abia putu șopti :

— Nu te duce, Gheorghe ! Nu te duce ! Mai așteaptă pînă sîmbătă.

— Nu mai pot da nimic pe cuvîntul dumitale ! Nu știu ce-i cu dumneata, nu te pot înțelege deloc. Dacă sîmbătă, de ce nu azi ? răspunse el cu înverșunare, ivindu-se în colțul odăii din nainte, căci coborîse în tindă. Mă duc să-mi văd de treburile mele, căci sînt numai ale mele, nu ale dumitale, la urma urmelor.

Mamă-sa ieși după el în curte, și-l apucă de mîneacă.

— Dragul meu, nu te duce azi, nu-i tîrziu nici sîmbăta viitoare. Iasă strigările, și noi avem încă destulă vreme să facem pregătirile de lipsă pentru nuntă. Nu te duce azi, lasă încă o săptămîină. Ce ar crede ai Corbului și ce va spune satul ? Că se mai întîmplă o dată ce s-a întîmplat cu Ion Corbu și cu Floare. Și știu bine că lui Corbu nu i-ar plăcea să se vorbească prin sat că tată-tău nu-i bucuros de căsătoria asta. Dacă nu se fac toate după obicei, și tocmeala și logodna, poate că s-ar răzgîndi chiar părinții fetei. Căci sînt nește oameni mîndri, asta ți-o pot spune.

Gheorghe nu răspunse o vreme. Se gîndi. Avea dreptate și mamă-sa. Iar ar vorbi satul că nunta se face fără învoirea socrului-mare. Și poate s-ar simți loviți în mîndria lor și părinții fetei, poate chiar și Sora, căci și ea era mîndră. Și, apoi, nu o pregătise deloc pentru asta, ca să meargă el la tocmeală. Nu s-au mai gîndit la nici-o pledecă, ei amîndoi. Pe de altă parte, socoti el, nu era, într-adevăr, prea tîrziu, dacă tată-său se va duce sîmbăta viitoare.

— Dumneata crezi că se va duce sîmbătă, cum a spus ?

— Dacă nu se hotărăște nici atunci, vom merge amîndoi. Nu mai putem amîna !

— Bine mamă !

— Și despre ce s-a vorbit acum la noi în casă, nu-i mai spune nimic Sorei. Pentru ce să o neliniștești în zadar ? Ți voi spune eu Mariei, că sîmbătă merge tată-tău pentru tocmeală.

— Bine, mamă, fie și așa. Dar tare mă tem că tata nu se va duce nici sîmbătă.

— Atunci facem ce ți-am spus. Ești, la urma urmelor, ficior, nu fată, om mare, și nu mai ai lipsă de învoirea părinților pentru cununie.

— Bine, mamă !

În curînd se auzi izbindu-se portița în urma lui.

— S-a dus ? întrebă cu fața înverzită, cu privirile speriate, Vasile, cînd intra Ana.

— Nu ! A plecat prin sat. S-a învoit să amîne pînă sîmbătă. Atunci punem cruce : dacă nu te duci tu, mergem noi, și țin eu locul bărbatului din casă. Da' ce-i cu tine ? Ce te-ai înverzit așa ?

— Nu știu ! Nu-mi mai pot mișca picioarele !

— Vai de mine ! Dar asta ce va mai fi ? se sperie femeia și se apropie de el, începînd să-l pipăie.

— Cum ? Ți-au amorțit detot ?

— Parcă ar începe să-mi furnice acum. Ia stai. Parcă pe cel drept îl pot mișca oleacă, răspunse el, gîfîind încă de spaimă.

Încetul cu încetul își reveni.

— Credeam că m-a lovit guta, zise, scoțînd un greu oftat de ușurare.

— Doamne ferește ! Ce stai să spui ! Prăpăstii ! Cine știe cum ai săzut și ți-au amorțit. Ascultă, dragul meu, o întoarce femeia, liniștită acum. Poate să fie și un sămn de Sus pentru că pui piedeci neînțelese la cununie. Asta se prea poate. Căci e mare păcat să-ți amărăști singurul copil ce-l ai ! Mare păcat ! Și așa, fără nici-un rost ! Să amînăm pentru parastasul și pomana bătrînului ! Dar asta n-are nici-un înțeles ! Cel puțin acum ai spus și tu o vorbă ca oamenii.

— Ce vorbă ?

— Să mai amînăm pînă sîmbătă.

— Da, am spus, zise Vasile, fără a se gîndi la urmări, bucuros că scăpase de înțepenirea aceea, care-i coborîse în mîdulare, de spaimă că Gheorghe se va duce la ai Corbului să facă el tocmeala.

Lelea Ana rămase, totuși, mai neliniștită ca niciodată. Deși nu voia să-și mărturisească, ceva îi spunea că Vasile nu va face nici sîmbătă nimic. Era ceva străin, înghețat și misterios în el, de la moartea bătrînului. «Altă piedecă trebuie că-l ține pe loc, își zicea Ana, și nu povestea asta cu parastasul și pomana la patruzeci de zile !»

Deodată îi veni în minte Floare. Ea bănuise ceva de mai demult. Și dacă era ceva, numai ea ar fi putut afla de la Vasile.

Se îmbracă și porni la cumnată-sa.

— Numai tu poți afla ce-i cu el — îi zise ea, după ce-i povesti cele întîmplate. — Tu ai spus mai demult că te temi de ceva.

Vorbeau șopotind, în tindă. În odaia din nainte era bărbatu-său cu niște fini, și stăteau de vorbă lîngă un pahar de vin. Veniseră două părechi de fini, cu colac, cum era datina să se omenească, la Crăciun, Anul Nou sau Bobotează, finii cu nănașii. Ana o scosese pe cumnată-sa de la masă.

— Uite, a spus să mai amînăm pînă sîmbătă. N-ar fi prea tîrziu încă. Dar eu simt că Vasile nici atunci nu se va duce la tocmeală. Trebuie să aflăm ce ține ascuns în el, altfel tare mă tem de o nenorocire, citu-i de pornit ficlorul. Am venit să te rog să ostenești pînă la noi, să vorbești tu cu el, între patru ochi. Poate afli ce ascunde în el. Că de ascuns ascunde ceva, de bună samă. Eu îl cunosc cum se uită cînd ar vrea să facă ceva și nu poate. Cunosc de pe cînd trăia bătrînul. Hei ! De cîte ori nu putea face el ce voia !

— Bine, cumnată, să vin. Va fi acasă ?

— Acasă, căci de la moartea bătrînului nu mai iasă nicăiri. La biserică, și atît.

— Bine, o să plece nu peste mult finii și voi veni.

— Vă las să fiți numai amîndoi. Iō mă duc pînă la mătușa, că tot n-am fost încă la ea de sărbători. Cînd mă întorc, pe-aici mi-e drumul. Voi intra să văd, ai putut scoate ceva din el ?

— Bine, cumnată.

Ele se despărțiră. Ana își luă ziua-bună de la cei din casă.

— Și pleci, Ana ? întrebă bărbatul.

— Plec, că-s tare grăbită. Sara-bună !

— Să fii sănătoasă.

Floare îl află pe frate-său singur, în odaia din nainte. Stătea cu coatele pe masă, cu fața îngropată în palme. Gîndurile i se amestecau în cap. În răstimpuri îi veneau în minte părți din slujba Bobotezii. Simți pe frunte izbitura mătăuzului popii, plin ciucur cu mărgelile de sticlă, căci apa sfințită înghețase pe el, și părintele Andrei avea obiceiul să dea tare cu mătăuzul în frunte, cînd boteza pe credincioși. Apoi se gîndi la sluga cel nou și la năra-vul lui. Dar acestea toate erau numai crîmpeie de la su-prafața zbuciumului, care răsufla mereu în cuvintele ce și le spunea tare : «Ce să mă fac, Doamne ? Ce să mă știu face ?» Uneori era gata să treacă peste jurămint, să pornească chiar acum la ai Corbului, dar în clipa următoare se îngrozea. Cum să-și calce un jurămint făcut tatălui său în gura morții ?... Încerca, iarăși, să-și spună că jurămintul l-a făcut silit, l-a făcut pentru a putea muri liniști bătrînul, l-a făcut pentru a nu cădea sub un blăstăm rostit cu limbă de moarte, — și iar se hotăra să se îmbrace și să se ducă la casa Corbului. Dar spaima îi țintuia pe loc. Știa acum limpede de ce se teme : de păcatul greu. Și păcatele grele se răzbună totdeauna... Moșu-său, despre care se vorbea că a jurat strîmb, n-a stat înainte de moarte doi ani ologit în pat ? Cum să-și calce jurămintul ? Și cum să-l oprească pe fecior să lucreze peste voia lui ?

Tresări tare cînd îi dete Floare bună-sara, întrînd în odaia din nainte. Însărarea începea să cadă, totuși se vedea încă binișor în odaie.

— Sara-bună ! — răspunse el, luîndu-și coatele de pe masă. — Ai mai venit la noi ?

— Iaca, mi-am rupt oleacă de vreme și am mai venit.

— Ana se vede că s-a dus undeva.

— Și noi am avut nește fini, căci altfel aș fi venit mai devreme. Ce mai faceți ?

— De ! Ce să facem ? ! Nu prea bine !

Soru-sa se așeză în fața lui pe laviță.

— Se vede, într-adevăr, că nu ți-e bine.

— Știi, azi după-amiază mi-au înțepenit într-un rînd picioarele, încît nu le-am mai putut mișca o vreme.

Floare știa de la Ana, dar se făcu a nu ști.

— Vei fi șazut rău la masă și ți-au amorțit, zise ea.

— Așa mi-a spus și Ana ! — oftă bărbatul. Apoi deodată se răzimă cu spatele de păretele din dosul laviței și oftă. — Pe la noi e rău, soro dragă, e tare rău ! Nu mai știu ce să fac !

— Cum așa ?

— Nu mai știu ce să fac cu căsătoria lui Gheorghe ! El nu mai are răbdare.

— Ce să faci ? Dați-i drumul, căci doar e pusă de mult pe roate. Ce mai așteptați ? Gheorghe are tot dreptul să se grăbească. E dulcele scurt, și cîte pregătiri nu mai trebuie pentru o nuntă de neamuri frunțase !...

— Asta așa este. Știu și eu.

— Dacă știi, ce mai amînați ? Nu vă mai înțălege nimeni. Și lelea Maria a ajuns nerăbdătoare. Și nu-i mirare. Trebuie cumpărate din vreme multe lucruri, și de la tîrg.

Vasile Mărginean își răzimă iar coatele pe masă și își îngropă fața în palme.

— Poate nu vrei tu căsătoria asta ?

Vasile clătină din cap.

— Cum să n-o vreau ? ! Crezi că aș dori să mă pun în calea fericirii lor, căci copiii țin unul la altul. Mi se pare că în neamul nostru ai plătit tu partea asta pentru toți ! Și azi îmi pare rău că nu m-am împotrivit mai tare bătrînului.

Floare ridică brațul drept și-l lăsă să-i cadă neputincios alături.

— Să nu mai vorbim de asta. Lucruri trecute de mult. Viața numai o dată o poți trăi, și trebuie să o trăiești așa cum îți este bine rînduit. Zici că vrei căsătoria ?

— O vreau, dar... dar nu pot s-o las — gemu Vasile.— Sînt legat, Floare ! Sînt legat și blăstămat, draga mea soră.

El își acoperi și mai tare fața cu minile. Umerii, aduși spre masă, se zguduiau.

Soru-sa păli. Rămase o vreme cu ochii zgîiți la el.

— Așadar, de ce m-am temut eu ! — oftă ea cu voce schimbată. — Te-a pus tata să juri, cînd m-a scos pe mine din casă ?

El dădu de mai multe ori din cap.

— M-a pus ! spuse el cu vocea stinsă.

— M-am temut io de asta de-atunci ! Nu ți-am strigat să grijăști să nu-ți încarci sufletul cu păcat ?

— Mi-ai strigat.

— Și de ce nu m-ai ascultat ?

— Tata nu putea muri altfel.

— Să-l fi lăsat în gura morții să-și facă el socotelile. Să se zbată în chinuri pîn-ar fi crăpat ! — strigă deodată femeia, ieșită din fire. Sări de pe laviță și începu să umble furioasă prin casă. Pe urmă, parcă-și dădu sama ce vorbe îi ieșiră din gură, își făcu cruce și șopti : — Dumnezeu sfinte, iartă-mă !

— N-ar fi murit înainte de a mă blăstăma cu limbă de moarte. Mi-a spus-o ! Și se uita la mine cu nește ochi roșii, de parcă țîșneau din ei flăcările Iadului. Mi-am zis că tot mai puțin va fi un jurămint pe capul meu, decît blăstăm !

— Da, blăstăm ! te privea pe tine, iar jurămintul pe ficior, să-l nenorocеști pe el, zise cu neîndurare soru-sa.

Apoi multă vreme umblă prin casă, de la masă la ușă și înapoi. În odaie intrase mai tare însășarea, dar se zărea încă.

Întru tîrziu, înghețată toată, șezu la locul ei oftînd :

— Așadară, de ce m-am temut eu !... Aici am ajuns ! Ți-ai luat păcatul de moarte pe suflet ! N-ai ascultat de-o femeie nenorocită ! Așadar, aici am ajuns ! Să mai poarte unul din neamul nostru crucea pe care-am purtat-o eu ! Așadar, aici sîntem ! Și-acum, ce ai de gînd ?

— Nu știu nici eu ! răspunse pe-un glas plîngător fratele său.

— Atunci să-ți spun eu, dacă tu nu știi ! Calcă-ți jurămîntul și nu te pune în calea fericirii copilului, vorbi cu furie femeia.

— Să-mi calc jurămîntul ?! Ți-ai uitat că moșul a zăcut doi ani olog în pat ?

— Nu mi-am uitat ! Dar nu-i nimic dacă vei zăcea și tu. Mai bine să-ți iai pedeapsa în lumea asta, decît să o arunci asupra copilului. Tu ți-ai trăit viața, las' să și-o trăiască și Gheorghe ! zise Floare, cu aceeași neîndurare în voce, în față și în priviri. Era vocea unei femei suptă pînă în rărunchi de-o suferință veche.

— Zici tu ?!... zici tu ?!... îngăimă frate-său. Spui tu asta ?!

— Da, ți-o spun ! N-ai alt drum de ales, dacă te-ai speriat de ochii unuia din gura morții, și care nu mai avea nici-un drept să se amestece în treburile celor vii ! O ! îmi stau pe suflet și cele două locuri. Țineți-le ! Nu-mi mai trebuie ! Nu mi-au trebuit nici atunci cînd mi le-a dat ! Ține-ți-le ție ! Ce mai bunătate și dreptate, din gura morții și după ce ți-a pus pe cruce viața !

Vasile Mărginean o asculta și se cutremura tot în în-sărarea ce stăpînea acum odaia. Niciodată nu i-a părut Floare așa de ieșită din fire, așa de nenorocită.

— Nu ți le voi lua, acum sînt ale tale, cuteză el să zică.

Floare țîșni iar de pe laviță.

— Dar nu înțelegi odată, omule, că nu vreau, nu pot să pun preț pe ce a rînduit bătrînul de pe marginea mormîntului ? Nu mai avea nici-un drept să se amestece în trebile celor rămași în viață. A avut destulă vreme pîn-a trăit. Nu vreau să știu de cele două locuri, cum nu vreau să știu nici de jurămîntul tău. Le-a hotărît un om cu piciorul în groapă. Și nu vreau să mă simt datoare cu nimic morților, înțales-ai odată ? Nu vreau ! Viii cu viii, morții cu morții ! vorbi ea ieșită detot din fire. Apoi, în clipa următoare, căzu grămadă pe laviță, zdrobită de un plîns sfîșietor.

Frate-său, mereu înghețat, nu-i putu da nici o mîngiere. O lăsă să plîngă în voie ; capul lui era gol, ca un

ciubăr din care ai vărsat apa, și prin golul acela hăulea parcă vîntul. Voi să se scoale să aprindă lampa, dar se răzgîndi. «Nu-i nici-o nevoie de lumină — își zise el —, e mai bine așa, pe întunec. E frig și întunec pretutindenea...»

Ca și cînd i s-ar fi împlîntat un cuțit drept în inimă, plînsul Floarei conținea dintruna, și ea rămase încremenită. Un gînd, ca un cerc de foc, îi trecu fulgerător prin cap : «L-am sfătuit să-și calce jurămîntul !».

O cuprinse deodată o groază de moarte, și rămase multă vreme înlemnită. Din adîncul ființei se tot ridica un glas care-i spunea : «Nu ! Nu poți să rămîi cu păcatul acesta de moarte pe suflet !» — «Nu pot, vezi bine, dar m-au cuprins toate suferințele unei vieți nenorocite și n-am știut ce spun. Mi-am ieșit din fire... Jurămînt făcut lui taică-meu în clipa morții... Fără el nici nu putea muri bătrînul...»

— Ascultă, Vasile — începu ea într-un tîrziu, cu vocea pierită, cu glasul ei obișnuit —, m-am gîndit eu la altceva.

— La ce te-ai gîndit ?

— Să vorbim cu popa, să vedem, el ce zice de jurămînt, are tărie sau nu are, fiind făcut sub amenințare de blăstăm.

Omul păru că nu o aude, dar nu peste mult începu să se ridice încet-încet de pe laviță și se obli cît era de mare, aplecîndu-se peste masă, spre soru-sa.

— S-ar putea una ca asta ?

— Ce ? Să judece el ?

— Asta e ! Să spuie popa dacă are tărie ori nu are.

— Păi, sfinția-sa e sluga lui Dumnezeu, trebuie să știe mai bine decît noi. Cunoaște legile sfinte și pravila.

— Și... dacă jurămîntul n-are putere, să mă dezlege de el ?

În întunec nu i se vedeau ochii, Floare nu putea citi în ei. Dar ochii lui erau aproape ieșiți din orbite, nu de spaimă însă : în ei se grămădise o mare ardoare, ca o așteptare extremă, solemnă, înaintea unei bucurii care putea veni.

— Să te dezlege, asta e ! Să te dezlege, căci e o legătură pe care n-ai făcut-o cu voie.

- Dacă-i așa, vii să mergem la popă ?
- Acum ?
- Chiar acum !
- Vin, cum să nu ! Îmbracă-te !

Cînd se întoarse Ana de la mătușă-sa, n-o găsi pe Floare acasă.

— Încă nu s-a întors ! Mi se pare că spunea că la voi se duce, se miră bărbatul.

Acasă, de asemenea, nu găsi pe nimeni. Numai sluga, Iosif, aducea un braț de lemne.

— Nu știi unde-i dumnealui, Iosife ? îl întreabă Ana în tindă.

— Nu-i în odaia din nainte ?

— Nu. A fost cineva pe-aici ?

— Da, a venit o femeie.

Sluga nu o cunoștea pe Floare.

— A rămas mai multă vreme ?

— Nu știu, stăpînă, c-am avut de lucru în poiată. Am țesălat vitele, le-am așternut...

Omul ieși să mai aducă lemne, iar femeia intră în odaia din nainte și începu să se dezbrace de cojociță, să-și ia de pe cap năframa cea groasă de lînă și s-o împătureze.

Frecă apoi un lemnus de părete, într-un colț după ușa, unde mai erau și alte linii de catran, și aprinse lampa.

«Poate s-au dus amîndoi undeva. Dar unde ? Nu cumva... » Dar gîndul ei se opri îndată. «Nu ! N-au putut merge împreună la ai Corbului ! Cum l-ar fi putut hotărî soru-sa atît de în grabă ? ! Nu ! Floare nu a pus piciorul nicodată, de la stricarea căsătoriei cu Ion Corbu, în curtea și casa lor. Și-apoi, ce-ar fi căutat și ea la tocmeală ?...

Ori, poate, n-au plecat amîndoi. Floare, văzînd că nu poate scoate nimic de la el, se va fi dus la vreo rubedenie, înainte de a se întoarce acasă. Dar Vasile unde s-a putut duce ? De la moartea lui Moisă n-a mai ieșit prin sat, decît la biserică.»

Lelea Ana se frămînta să ghicească ce-au putut vorbi împreună, și unde se va fi dus bărbatu-său. O neliniște

nouă se coborise în ea : se gîndise la cumnată-sa ca la ultima încercare de-a afla ce se ascundea în Vasile. Dacă nu-i va fi reușit nici ei să afle, și bărbatul nu va voi să meargă nici simbăta viitoare pentru tocmeală, ce va fi ? Presimțiri rele o luau cu frig. Făcu focurile în cele două camere și se apucă să vadă de cină.

Vasile și Floare înaintau tăcuți pe ulița pustie, luminată doar din loc în loc de zarea vreunei ferestre, căci oamenii stăteau de vorbă și se odihneau numai la lumina flacărilor de pe vatră, pînă venea vremea cinei. Femeia tot mereu apuca înaintea bărbatului, care mergea mai mult în urma ei decît alătura. Gerul era tare, și zăpada scrișnea sub tălpile încălțărilor.

La casa parohială erau luminate toate fereștile — două spre stradă, patru spre curte —, dar nu se vedea înlăuntru din cauza perdelelor.

Înaintea porțiței, Floare se opri și zise :

— Să mă lași pe mine să vorbesc întii.

— Bine ! răsufală el mai ușurat, căci tot drumul se gîndise cum să aducă vorba, cum să înceapă, și intrară în curte.

Părintele Andrei tocmai complecta cîteva contracte de căsătorie, cu anul, luna și ziua, ale mirilor care ceruseră să le facă vestirile, cînd auzi ciocnind la ușă. Văvind cine-i intră în casă, lăsă condeiul din mînă și se sculă să-i întîmpine și să le dea mîna.

— Să fiți sănătoși ! Să fiți sănătoși ! Sînt mulți pe-afară, nu-i așa ?

— Mulți, răspunse Floare.

— Pofțiți și șadeți ! Pofțiți și șadeți, că-i vremea să ne șadă și pețitorii, spuse el vesel, știind că tot în legătură cu o căsătorie veneau și cei doi. Dar în vreme ce-i îmbia să șadă, zări neliniștea de pe fețele lor.

— De, e vremea pețitorilor acum, părinte, începu Floare, dar sînt pețitori care încă nu pot porni să-și facă datoria.

— Cum așa ? Cum vine vorba asta ? Cine-i împiedcă ? făcu părintele, intrigat deodată.

— Păi, iac-aşa ! Se ridică uneori piedeci de unde nici nu te-ai gândi. Iaca, fratele şi cumnata încă nu pot trimite peţitorii lui Gheorghe, ştii sfinţia-ta la cine.

— Ştiu, cum să nu ştiu ! Tot satul ştie. Mă şi aşteptam să vină, azi ori mâine, să facem contractul.

— S-a ridicat o piedecă pe care n-a ştiut-o pînă acum decît frate-meu.

— Da, o piedecă pe care numai eu o ştiam, spuse şi Vasile, care pîn-acum nu vorbise deloc; ci se uitase, cu capul plecat, în podele.

Părintelui îi trecură repede prin cap toate piedecile potrivnice căsătoriei, căci le avea în degetul cel mic, dar nu se opri la nici una.

— Nu ştiu să fie piedeci între tinări. Rudenii pînă la al şaptelea grad nu sînt, cuscrie nu este ! Ce piedecă ştii dumneata, bade Vasile ?

Omul ridică capul şi privi la soru-sa.

— Este o altfel de piedecă, părinte — oftă Floare. — Este un jurămint.

Bărbatul îşi lăsa capul în piept şi oftă.

— Un jurămint ?! se miră preotul.

— Da, un jurămint pe care cineva l-a făcut unuia care trăgea de moarte.

Părinte Andrei avu o tresărire scurtă din cap, şi barba mare i se zbătu pe piept.

— E vorba de bătrînul ?

— Da, părinte, de el !

— De dumnealui e vorba, spuse cu un fel de şuielat şi Vasile.

Floare se mişcă pe scaun, îşi tocmi năframa din cap.

— Părinte, ce-i auzi acum să fie ca subt patrafir. Nu vrem să se umple satul. Vrem să nu afle nici cei din familie. Am venit la sfinţia-ta amîndoi care purtăm povara acestei taine — eu numai de azi, deşi am bănuît-o mai de mult —, am venit la sfinţia-ta să ne dai un sfat şi să ne fii de ajutor, dar nu voim să se umple satul.

— Asta-i un lucru de care n-ar fi trebuit să te în-
doieşti nici-o clipă, răspunse preotul, năcăjit de stăruinţa ei.

— Vezi bine că nu ! luă Vasile partea sfinţiei-sale.

— Ei, să vedem de ce este vorba, stăruie părintele, văzînd că femeia tace, răsucind mereu o baieră de la cojociță.

— Sfinția-ta ai fost în casa fratelui meu înainte de moartea tatei.

— Am fost, cum nu. Venisem a doua oară, să-l împărtășesc.

— V-aduceți aminte că întii m-a chemat lingă patul lui pe mine, apoi pe Vasile, pe urmă mie mi-a dat drumul și au rămas numai amîndoi. V-aduceți aminte că a cerut să isprăvească întii cu noi, și pe urmă să întrați sfinția-voastră.

— Mi-aduc aminte de toate, cum nu, căci doar nu-i un veac de-atunci, vorbi, nerăbdător, preotul, văzînd că Floare se-ntinde la poveste.

— Pe mine m-a chemat să-mi spuie că-mi mai lasă două locuri. Apoi a poruncit să vină și frate-meu, să-i spună că aceasta e rînduiala lui din urmă.

— Știu. Am auzit și de asta.

— Cum să nu audă părintele !

— Cînd m-a scos pe mine afară, l-a pus apoi pe frate-meu să jure că-l va însura pe Gheorghe cu Safta Olarului, se opinti femeia să spună, parcă scoțînd cuvintele cu cleștele.

Fața popii se înăspri. O dungă i se ivi repede între sprîncene.

— Ș-a jurat ? întrebă el fără răgaz.

— Da, a jurat !

— Am jurat ! întări și bărbatul, cu un oftat din băierele inimii.

Părintele Andrei se întoarse spre masa de scris, începu să adune hîrțile, să pună laoparte contractele, să închidă matricolele botezaților. Le luă, deschise un dulap și le puse la locul lor.

Apoi se întoarse spre Vasile Mărginean.

— Apoi să-mi spui dumneata cum s-a întîmplat. Dar să-mi spui din fir-în-păr, cum îți aduci mai bine aminte.

— Îmi aduc aminte ca și cînd ar fi fost azi — oftă omul, și începu să povestească. La început cuvintele i se legară greu. Dar tot uitîndu-se la fața preotului, i se risipi teama gîndului, și putu istorisi amănunțit tot ce

se întîmplase cînd rămăsese singur cu tată-său. — Apoi, iaca, așa a fost, părinte, sfîrși el.

Părintele Andrei se întoarse iar spre masa de scris, dar nu mai avu ce aduna de pe ea. Într-un colț era molitvelnicul înfășurat în patrafir. Îl luă, desfăcu patrafirul de pe carte, apoi îl înfășură din nou și puse cartea în același loc.

— Adică așa a fost — vorbi el în sfîrșit, întorcîndu-se iarăși spre cei doi. — Întîi te-a amenințat cu blăstăm.

— Cu blăstăm cu limbă de moarte, părinte. Spunea că dacă nu jur, nu poate muri.

— Nu putea muri ! Și cît ce-ai jurat, și-a și dat sufletul !

— Într-o clipeală de ochi, părinte.

— Cred, fiindcă la strigătul dumitale am intrat și l-am aflat fără suflare. N-am mai avut pe cine griji.

— Așa e, părinte, întări și Floare.

De cînd văzuse că popa nu spune dintruna ce aștepta ea, îndoiala începuse s-o chinuie. Frate-său, luat de povestire, nu băgase de samă. Dar acum preotul tăcea, și bărbatul simți că iar începe să se înfioare.

— Spui că așa ai zis : «Dacă ceri dumneata, îți jur !».

— Așa, părinte.

— Nimic mai mult ? Nici cu alte vorbe ?

— Numai atît !

— Și în sufletul dumitale ce ți-ai spus atunci ? Erai hotărit să-i îplinești voința ? Să-l însori pe ficior cu Safta Olarului ?

Vasile Mărginean stătu ca în fața unui lucru nou detot. La asta nici nu se gîndise : Cum a spus el vorbele ? Cu gîndul să le și îplinească ? Se chibzui un răstimp, apoi fața i se luminează.

— M-am gîndit atunci numai la două lucruri, părinte : să nu mă blăstăme, și să poată muri. Acum știu, de bună samă : numai la asta m-am gîndit, alt lucru nu mi-a trecut atunci prin cap.

— Ai putea și jura pe asta ?

— Aș putea ! răspunse omul fără nici o ezitare.

— Adică dumneata nici nu te-ai gîndit atunci la căsătoria cu Safta Olarului ?

— Nici la asta, nici la altă căsătorie. Mi-era groază de ochii cu care se uita la mine, și nu m-am gândit decît să scap de blăstăm și să poată muri bătrînul.

— Bun !

— Cine nu s-ar înspăimînta, părinte, să-l audă pe tată-său blăstămînd cu limbă de moarte ?

— Adevărat !

— Apoi iaca, așa am ajuns eu să jur, sărac de mine și de zilele mele !

Preotul începu să se plimbe prin odaie, cu mîinile la spate, cu capul plecat.

— Cred că mi-ai spus adevărul, spuse el după un răstimp.

— Așa să-mi ajute Dumnezeu ! răspunse repede Vasile.

— Dacă-i așa, du-te la tocmeală, trimite-ți pețitorii, nu mai aștepta.

Vorbi cu glas hotărît și aspru.

Cei doi îl priveau cu ochii mari.

— Puneți pe roate cununia ! Jurămîntul n-a fost jurămînt. Nu are putere de a te lega, deși e făcut cuiva care era pe pragul morții.

Vasile Mărginean se zgudui ca și cînd s-ar fi scuturat tare de zăpada de pe el. Floare începu să se lumineze.

— Jurămîntul n-a fost jurămînt pentru a-l căsători pe Gheorghe cu Safta Olarului, ci pentru a scăpa de-un blăstăm și pentru a ajuta bolnavului să moară.

— Așa, părinte, așa ! oftă Vasile.

— Și, apoi, mai sînt și altele ! Bătrînul era pornit și încăpătînat, l-am cunoscut eu. N-avea nici-un drept să hotărască el căsătoria nepotului. Căsătoria o fac doi inși din buna lor voie și din dragoste curată. Nici părinții nu-i pot sili. Căsătoria făcută din silă grea nu-i căsătorie, și oricînd se poate strica. Dacă dumneata ai încerca și ți-ar reuși să-l însori pe ficior cu oricine, fără voia lui, ai face un păcat de moarte, și căsătoria n-ar fi căsătorie. Bătrînul, deci, a voit să te îndemne la un păcat de moarte, căci știa și el că băiatul umblă după fata lui Ion Corbu, cum știa tot satul. Știa ori nu știa ?

— Știa, părinte, și nu voia să audă de asta. El m-a îndemnat să-l aduc în casă pe Năstase Crețu, cu vorbe de la ai Olarului.

— Chiar să nu fi știut, el nu putea hotărî căsătoria peste învoirea și libertatea ficiorului. Nu avea nici-un drept, cum nici dumneata nu ai. Căsătoria se face din iubirea și hotărîrea slobodă dintre doi, dintre acei doi care vor avea să trăiască împreună. De cîte ori nu am predicat eu în biserică despre asta ? Și nu le pun aceleași întrebări tuturor celor ce vin la contract ? Dacă vor să se căsătorească nesiliți și neîndemnați de nimeni, numai din dragoste și bună învoire, legîndu-se să trăiască toată viața împreună, în pace ? Nu întreb așa, nu învăț așa ?

— Așa este, părinte, răspunse înviorat bărbatul.

Dar soru-sa, cînd începu preotul tilcurile acestea, simți un sloi de gheață între spete, gîndindu-se cum s-a făcut căsătoria ei. Dacă-i așa, căsătoria ei nici nu fusese căsătorie !

— Asta-i adevărul, și asta-i legea — peroră mai departe părintele Andrei, pîrînd a se înverșuna împotriva unui dușman nevăzut. — Asta-i legea ! Dar cîți inși nu o calcă în picioare pentru avere, pentru un pămînt mai mult ori mai puțin ! Mamona aleșuiește mereu și-și urmărește țintele. E păcat de moarte să silești pe-un ficior sau pe-o fată să încheie o căsătorie cu cine nu vrea. Și dacă un părinte ar jura să-și silească copilul, păcatul ar fi și mai mare dacă și-ar ținea jurămîntul. A jura să faci un lucru rău, nu-i jurămînt care leagă, căci nimeni nu se poate lega să calce legile și rînduielile lui Dumnezeu ! Deci nici jurămîntul dumnitale nu-i jurămînt. Iar dacă l-ai ținea, dacă l-ai putea ținea — căci la urma urmelor Gheorghe nu mai are lipsă de învoirea dumnitale pentru a se căsători cu cine-i place —, dacă l-ai ținea, ai face un păcăt strigător la cer. Nu te leagă, deci, nici-un jurămînt, bade Vasile. Faceți tocmeala și trimiteți pețitorii.

Înverșunarea cu care ținu lungă perorație se mai domoli către sfîrșit.

— E limpede detot, nu ? — întrebă după puțin timp, văzînd că cei doi tac. — Ați înțales tot, nu-i așa ?

— Înțales, părinte — oftă femeia —. Dumnezeu mi-a trimis gândul să venim la sfinția-ta să ne iai de pe suflet o piatră de moară.

— Am înțales ! zise și Vasile Mărginean și începu să-și învîrtă căciula în mînă.

— Ce mai este ? întrebă preotul, înțelegînd că omul ar mai avea ceva de spus.

— Dacă ne-ai ridicat sfinția-ta piatra de moară de pe suflet, poate m-ai putea pe mine unul liniști detot.

— Ce mai este ?

— Păi, gîndul ăsta că bătrînul a murit nedezechilibrat. Nu s-a mai putut spovedi și nu s-a mai putut cumineca. Va avea oare pace pe lumea ceealaltă ? Căci oamenii multe vorbesc.

— Ce vorbesc ? se oțărî din nou părintele.

— Păi, despre sămnele acelea de la înmormîntarea tatei.

— Ce sămne ?

— Păi, nu i s-a închis bine un ochi ; sicriul nu i-a fost croit bine, încît meșterul Ilie a trebuit să-l desfacă ; apoi, ai văzut și sfinția-ta, au trebuit să-l scoată de trei ori din groapă.

— Și ce-i cu astea ? Întîmplări ! Se pot întîmpla cu orice mort, și s-au mai întîmplat. Am văzut în viața mea destule.

— Oamenii zic că pot fi sămne că bătrînul nu va avea pace pe lumea ceealaltă, pentru că n-a fost dezlegat.

Părintele Andrei începu să se minie.

— Ascultă, bade Vasile ! Ce va fi pe lumea ceealaltă cu un om, s-o lăsăm în grija și milostivirea lui Dumnezeu. Adevărat că pe badea Moisa nu l-am mai putut griji în toată legea, dar i-am dat și maslu și dezlegarea din urmă. Tot ce s-a putut. Cine-i vrednic de Rai sau de Iad, numai unul Dumnezeu judecă, și nu om pămîntean.

Vasile Mărginean sorbi și aceste cuvinte ale preotului, și îndrăzni să meargă mai departe.

— L-am visat o dată, așa groaznic cum era în clipa morții... Apoi, sluga celalalt, Culița, cită vreme a bolit, îl tot vedea pe bătrîn. Dacă s-a sculat din pat, nu-și mai

aducea aminte de nimic. Dar mi-a spus că pînă a nu-l răsturna boala în pat, pînă-l durea numai capul și avea ameteți, i s-a năzărit într-o sară că-l vede pe bătrîn cum umblă prin poiată printre vite. De aceea m-am gîndit eu că poate nu va avea hodină dincolo.

— Adică ce ? Te temi să nu se fi făcut strigoi ? — strigă părintele furios. — Nu vă mai iasă din cap asemenea prostii, asemenea credințe deșarte ? Nu vă mai iasă din cap poveștile cu pricolici și cu strigoi, pe care le spun oamenii la priveghiuri sau în șazători ? Și încă un om fruntaș ca dumneata ! Îmi pare tare rău, bade Vasile ! sfîrși el scîrbit.

— De, oamenii vorbesc ! se scuză Vasile.

— Dar dumneata ce ești, babă sau bărbat ? Nu ești om, știutor de carte chiar ? Nu v-am spus eu în biserică să nu vă mai luați după povești din vremile străvechi, cînd oamenii credeau în mai mulți dumnezei, și dumnezeii cei răi erau tot așa de tari ca și cei buni ? Nu v-am spus că Domnul Hristos a sfărîmat împărăția Iadului, și diavolul nu mai are nici-o putere asupra creștinului ? Îmi pare rău, bade Vasile ! Chiar un om fruntaș ca dumneata !

Floare asculta cu toată ființa. Unele lucruri erau nouă și pentru ea : cum i s-a arătat bătrînul în vis fratelui său, cum l-a văzut Culița în timpul boalei, și mai ales înainte de a cădea la pat, cum l-a văzut umblînd în poiată printre vite. Cum nu mai fusese pe la fratele său de la îngroparea bătrînului, nu știa nimic de toate acestea. O teamă nelămurită, mai mult un fel de răceală fizică, i se strecura în suflet, auzindu-l pe Vasile povestind. Acum se liniști.

În tăcerea ce se puse, ea zise :

— Uite ce este, părinte ! Ne-ai lămurit și ne-ai luminat, Dumnezeu să-ți ție darul și să-ți facă parte de sănătate. Acum jurămîntul știu că nu-i jurămînt, și că dacă l-ar ținea frate-meu, va mai săvîrși un păcat de moarte. Dar nici nu l-ar putea ținea, cum ai zis și sfinția-ta, fiindcă nepotul va face căsătoria și peste voia lui. E om mare și nu se mai desparte de Sora.

— Ei bine, ce vrei să spui ? o întrerupsese nerăbdător preotul. Prea se lungea vizita aceasta și, de bună samă, la vremea asta cina va fi pe masă.

— Să-i citiți o dezlegare de jurământ lui frate-meu.

— Păi, nu-l leagă nimic, tu femeie, ori n-ai înțales.

— Ba am înțales, dar pentru liniștea lui.

— Da, pentru liniștea mea, vorbi și Vasile.

Părintele Andrei se-ntoarse spre masă, desfăcu patrafirul de pe molitvelnic, îi sărută crucea, îl trecu pe după grumaji, aprinse o luminare, luă crucea de pe masă în mână, și porunci :

— Ingenunchează, bade Vasile !

Omul se slobozi cu un oftat în genunchi, și popa-i puse patrafirul pe cap. Laoparte ingenunche și Floare.

— În numele Tatălui, și al Fiului și al Sfântului Duh ! începu preotul, deschizînd cartea la molitva știută.

Citi cu glas înalt, cu vorba răspicată, întreaga dezlegare, însemnă chipul crucii pe capul omului, îi dădu să sărute crucea și patrafirul, și gata.

Cei doi îi sărutară cu smerenie mîna.

— Mulțămim, părinte, Dumnezeu să-ți ție darul și sănătatea.

— Ei, acum v-ați liniștit ?

— Liniștit, părinte, zise femeia, numai de ce te-am rugat la început, te mai rugăm și acum la urmă. Să fie ca subt patrafir la sfînta mărturisire. Să nu ajungă pe gura satului.

— Fiți liniștiți și mergeți în pace.

Vasile începu a scociori în șerpar.

— Ce vrei ? întrebă preotul.

— Păi, ceva pentru molitvă...

— Nu-i de lipsă ! Las' că mă despăgubesc eu la nunta lui Gheorghe, zîmbi popa.

Îi sărutară încă o dată dreapta, poftiră noapte bună și ieșiră. Părintele Andrei se grăbi la cină.

XVIII

Ana Mărginean aștepta ca pe spini întoarcerea cumnatei sale, întrebându-se unde poate întârzia atîta. Răsuflă, în sfîrșit, ușurată, cînd îi auzi gura în curte.

Cît ce intră, Floare se apropie de cumnată-sa și începură a șopoti pe vatră în tindă. Îi spuse numai atît, că Vasile fusese înspăimîntat de semnele de la înmormîntarea bătrînului : că n-a avut parte de sfînta cuminecătură ; că ochiul stîng nu i s-a închis bine ; că măsarul a trebuit să desfacă sicriul ; că au trebuit să-l scoată din groapă de trei ori. Apoi s-au mai adăogat și vedeniile slugii bolnave, ale lui Culița, cînd i se năzărea bătrînul și-l chema, și mai ales vorbele slugii, că, pînă a nu cădea la pat, într-o sară i s-a năzărit că-l vede pe bătrîn umblînd printre vite.

— De asta din urmă n-am știut nici eu — zise înfiorată lelea Ana. — Știu că-i era groază să se mai apropie de slugă, cînd acela, bolnav, voia să plece, spunînd că-l cheamă bătrînul. Doar pentru spaima asta a lui am fugit în ajunul Crăciunului după Gheorghe și l-am adus dintre colindătorii juni. Dar că sluga l-ar fi văzut pe bătrîn înainte de-a cădea la pat și-a vorbi-n pustiu, n-am știut nimic. Vasile nu mi-a spus nici-o vorbă.

— Eu n-am știut de nimic, afară de întîmplările acelea de la moarte și înmormîntare. Dar l-am auzit spunîndu-le înaintea popii.

— Înaintea popii ?! Ați fost la părintele ?! De-acolo vii ?!

— De-acolo. Am crezut că-i bine să-l lămurească părintele că toate aceste lucruri nu înșămnează nimic, să nu mai țină sama de ele. Căci el de groază tot amînă căsătoria, îi era frică să nu se întîmple ceva, făcîndu-se așa de repede după moartea bătrînului.

— Se vedea pe el că se teme mereu, că era mereu cu gîndul la ceva, oftă Ana.

— Acum e alt om ! Părintele i-a arătat că-i păcat de moarte să creadă în sămne și în aiurările unui bolnav, i-a arătat că nu-i nici-un păcat să faci cununia înainte de parastasul și pomana de șase săptămîni — adăugă

Floare de la ea —, i-a cetit și-o molitvă, și frate-meu s-a liniștit. I-a spus popa că poate pune căsătoria pe roate fără nici-o teamă.

— Și el ce-a spus, după ce ați ieșit de la popa ?

— Săracul de el ! Nu l-am mai văzut așa vesel de mulți ani. Mi-e și milă de el cum a trăit de năcăjit în robia bătrînului. Ce să zică ? Să jucăm la nuntă cît mai în grabă ! sfîrși radioasă Floare.

— Se duce la Ion Corbu sîmbătă ?

— Fără nici-o îndoială. Mi-a spus că abia așteaptă să vă arate că și el vrea fericirea copilului său.

— Doamne sfinte, mulțămescu-ți ție, Doamne ! — se închină Ana, ridicîndu-se în picioare. — Și-ți foarte mulțămesc și ție, cumnată ! Numai ție a voit să-ți spună ce-i zace pe suflet ! Zadarnic, sîngele la sîngele lui trage !

Îi mai mulțămi o dată, își luă noapte-bună și plecă.

După ce ieși, Floare se gîndi dacă n-a spus cumva prea mult. Nu ! De jurămint n-a pomenit nimic. Iar celelalte le știa și cumnată-sa, afară de una, cum le știa și satul.

Întorcîndu-se acasă, Ana îl găsi pe Vasile singur. Gheorghe nu se întorsese de prin sat.

Era, într-adevăr, schimbat, să nu-l mai cunoască !

Vasile îi povesti neveste-sii aceleași lucruri, pe care le știa de la Floare, dar nici el nu-i pomeni nimic de povestea cu jurămintul. Se înțelesese cu soră-sa, cu Floare, să nu spună nimănui nimic despre jurămint. Aveau sentimentul că dacă s-ar lăți povestea aceea, mortul — care era totuși părintele lor —, ar fi ieșit într-o lumină și mai rea, și nu le cădea bine să-i facă amintirea și mai grea.

— Atunci putem începe pregătirile ? întrebă Ana.

— Puteți, și trimiteți vorbă, încă mîne, că sîmbătă mă duc la ei pentru tocmeală.

Gheorghe sosi tîrziu în noaptea aceea. Mamă-sa nu dormea, numai Vasile sforăia greu. Ea înțălese, după cum îl auzea împiedecîndu-se de lucruri pînă se urcă în pat,

că feciorul era cam băut. Totuși se sculă și se apropie tiptil de patul lui.

— Ascultă, Gheorghe ! Nu mai e nici o piedecă. Tatăl tău merge simbătă. Mi-a spus să le trimitem vorbă încă mine.

— Treaba dumnealui. De simbătă tot nu mai amî-năm ! făcu feciorul, îndîrjit, și se întoarse pe ceea parte.

Încă a doua zi, Ana Mărginean duse vestea cea bună familiei Corbu. Deși nu se arată, îi păru bine și lui Ion că pașii cei dintîi se făceau de către Vasile Mărginean, așa cum se și cuvenea. Îi părea bine că nu mai amîna, pentru că văzuse cum crește neliniștea nevastei și-a fetei, cu fiecare zi. Din partea lui, putea veni Vasile Mărginean simbătă sara ! El se hotărîse, și se și înțelesese cu nevasta ce zestre să-i dea Sorei. Și ai Mărgineanului puteau fi mulțumiți, își zicea el, căci are o zestre de oameni frunțași, deși mai aveau o fată și un fecioraș.

Se însenină și Gheorghe a doua zi, după ce peste noapte i se risipi beția grea, căci toată dup-amiaza băuse în crîsmă, și nici nu-și mai aducea bine aminte dacă Sora sau altă femeie i-a spus să nu mai bea, și l-a tras de mîneacă. S-a înseninat și s-a bucurat că se va face căsătoria după toate obiceiurile și că nu va mai fi silit el să o grăbească cu puterea. În ziua aceea vorbi cu tatăl său ca mai demult, cu încredere și cu cinstea ce-i datora.

Cît despre Vasile Mărginean, el dormi întîia noapte deplin liniștit de la moartea tatălui său. Dormi greu ca pămîntul. Și cît de ușor și întinerit se simți dimineața !

Totul se întorsese spre bine.

Lelea Ana, la căderea însărării, luă trocuța, o umplu cu grăunțe, cu porumb, și ieși să dea de mîncare porcului cel gras, pe care nu-l tăiaseră, avînd de gînd să-l vîndă la oraș zilele acestea — poate chiar vineri, cînd era zi de tîrg, — să facă rost de bani pentru nuntă. Mergea pipăind cu tălpile cîrmelor, căci pe alocuri se făcuse lunecoș. Porcul începuse a grohoti prietenos, și se ridică pe picioarele dinainte. Era un porc mare, cu părul alb și creț, și foarte gras. Ana turnă grăunțele în troacă, și

în aerul înghețat se răspîndi mireasmă de hoaspe, de cucuruz proaspăt fărîmat. Animalul începu să-și miște rîtul, grohotind încet, scurt, cu aceeași prietenie.

— Scoală-te odată, scoală-te, ce mai aștepti? vorbi ea, uitîndu-se printre deschizăturile largi ale blanelor vechi.

Dar porcul nu se scula, ci stătea mereu pe picioarele dinainte. Grumazul îi era aproape una cu trupul, cum ședea, îngroșat de grăsimi, iar ochii abia i se mai vedeau în cap, mici și rotunzi.

De cînd se îngrășase și se îngreuiase așa de tare, nu se depărta de coteț pînă nu-l vedea sculat și mîncînd. Căci se putea într-o bună zi să nu mai mănînce de gras ce era, și atunci nu mai era de ținut în coteț, ci, ori de dus la tîrg, ori de tăiat.

Lelea Ana luă un băț, îl virî printr-o deschizătură dintre blane, și începu să-l înghioldească. Dar porcul tot nu se sculă, ci doar începu să grohăie și mai prietenos, și tot mai scurt, de plăcerea scărpinatului.

Femeia se neliști : «Dacă nu mai mănîncă, poate va trebui să-l ducem încă mîne la oraș să-l vindem», își zise ea. Scoase bățul dintre blane și se grăbi spre casă.

— Mi se pare că nu mai mănîncă porcul nostru — zise ea bărbatului — și va trebui să-l ducem mîne să-l vindem.

— L-om duce vineri, răspunse el.

— Dar cum să-l ținem pînă vineri, dacă nu mai mănîncă? Azi e numai marți.

— Cum să nu mănînce, pe gerul ăsta?!

— Nu vrea să se scoale, stă numai pe picioarele de dinainte. Am încercat să-l scol, dar nu vrea.

Omul ieși să vadă și el. Grăsunul nu mai stătea ridicat nici pe picioarele dinainte, ci zăcea iar pe blanele de stejar, vechi și rare.

Luă și Vasile bățul folosit de Ana, rămas în troacă, și începu să-l înghioldească.

— Scoală, mîi! Ridică-te odată!

Dar porcul nu se mai sculă nici în două picioare, ci grohotea numai, mulțumit. Gazda lăsă bățul, înconjură cotețul, luă un lemn mai gros și trecu în spatele închi-zătorii, la ușiță, și o deschise. Grăsunul se sperie de miș-

carea neobișnuită, de scîrțitul ușiței, și, ridicîndu-se ca o mătăhală, vru să se întoarcă; și atunci un picior de dinapoi îi lunecă printre blane, pînă deasupra genunchiului. Speriat, începu să se zbată să-și tragă piciorul. Sufla greu pe nări. Și pînă să poată vedea gazda ce se petrece, se prăbuși pe o lature și începu să țipe ascuțit, tot mai îngrozit, încît alergă din casă lelea Ana și Gheorghe, iar din grajd sluga.

— Dar ce-i? Ce-i de zbiară așa, ce s-a întîmplat? întrebă cu toții, privind printre crăpăturile blanelor.

— Mi se pare că i-a ajuns piciorul într-o spărtură dintre blane și nu și-l mai poate scoate, răspunse Vasile.

Animalul guița tot mai tare, ca și cînd l-ar fi înjunghiat. Răsuna toată curtea și se auzea pînă departe pe uliță. Prin curți oamenii începură să asculte.

Iosif, sluga cea nouă, se plecă repede sub coteț, — era ca de-un metru ridicat de la pămînt, — și zise liniștit:

— Piciorul îi spînzură printre blane, și curge sînge. Trebuie că-i rupt rău, deasupra genunchiului.

Începură să se frămînte cu toții în jurul ușiței, în vreme ce porcul guița ascuțit și tot mai tare. Nimeni nu știa pe ce să pună mîna, ce trebuia făcut.

Iosif, sluga, se plecă iar sub coteț.

— Se face baltă de sînge.

— Ce ne facem, Doamne, ce să ne știm face? începu să se vaiete lelea Ana.

— Nu-i nimic de făcut decît să-l tragem afară și să-l junghiem.

— Cum să-l junghiem, că trebuie să-l ducem la tîrg să-l vindem, vorbi Vasile încruntat.

— Totuși alta nu-i de făcut — spuse sluga liniștit. — Îl veți duce tăiat gata să-l vindeți.

Gheorghe intra cu capul și pieptul în coteț și încercă să ajungă la picior, să i-l scoată din crăpătură. Dar nu reuși. Mîna i se umplu de sînge. Porcul guița mereu, tot mai îngrozit, tot mai jalnic.

— Are dreptate Iosif — zise el. — Nu-i alta de făcut decît să-l tăiem, și mîne l-om duce la oraș carne proaspătă.

— Poate s-ar trece carnea și în sat, zise sluga.
— Dar cum să-l tai acum noaptea? Cine să-l taie?
se văieta Ana.

— De asta să nu vă doară capul. Îl tai eu. Mă pricep bine, zise sluga.

Însărarea se făcea tot mai deasă, curtea și ulița, pînă departe, răsunau de zbierătele animalului. Oamenii, prin ogrăzi, pe la vite, se întrebau: «Cine să taie porc, acum, sara?» și încercau să pipăie cu auzul din ce curte se ridica guițatul. Dar în liniștea înghețată, strigătele păreau că vin de pretutindenea, din curți, din grădini, din uliță chiar.

— Să-l tăiem! zise și gazda, cu părere de rău în glasul înăsprit.

Lelea Ana începu a plînge.

— Du-te și adă cuțitul cel mare din casă, fi porunci bărbatul.

— Am eu cuțitul meu, zise sluga, și dădu fuga la grajd, unde luă dintr-un cui dășagii în care își aduse lucrurile, căută și află cuțitul în teaca lui.

Cînd puseră mîna pe porc să-l tragă din coteț, tipele lui se înmulțiră, de parcă strigau doi sau trei, încît trecătorii rari de pe drum veneau lîngă gard și se uitau să vadă ce-i înlăuntru. Îl scoaseră greu, și numai după ce Gheorghe intră în coteț, căci piciorul, lunecat și rupt, se strîmtorise și mai tare între blăni.

Trîntit pe zăpada înghețată, sluga se lăsă cu genunchiul stîng pe el, și-l junghie cu mai multă dibăcie parcă decît meșterul Toma Băcilă.

— Ce-i de făcut acuma? — întrebă Ana, mai liniștită. — Eu zic să-l duceți subț șopron pînă dimineată. Cum să-l pîrlim acum, sara? Ce va crede lumea?

— Ce să creadă? Nu va crede nimic, zise feciorul.

Vasile Mărginean, luat pînă acum de primejdie, deodată se cutremură.

— Să-l lăsăm pînă dimineată — zise și el, cu glas schimbat. — Pe gerul ăsta nu-i va fi nimic.

— Cu măruntaiele în el?! Dar asta nu se poate! Ia carnea gust și n-o mai cumpără nimeni — zise sluga. — Acum trebuie să-î facem toată legea. Mă duc să aduc paie.

Înțeleseră cu toții că avea dreptate, și nu se mai împotriviră. Gheorghe porni și el după Iosif, să aducă paie.

— Îndată isprăvim, căci n-o să facem din el cîrnați și cartaboși, zise sluga, răsturnînd căpița de paie adusă în furcă. Îl pîrlim, îl crepăm, scoatem ce-i de scos din el, și gata ! Apoi tot poate sta în cămară, pînă mine ! Și pînă vineri poate sta, pe gerul ăsta.

Începu să se întunece, cînd izbucniră cele dintii vilvătăi de flacări roșii de pe spinarea porcului. Se lumină curtea, se lumină ulița, casele de pe partea ceealaltă. Și femei și bărbați, copii mai ales, începură să se apropie, și de ici și de colo, de gard, și se uitau la bobotaie.

— De cînd ești ! Să taie porcul noaptea !

— Păi, o fi pățit ceva, căci porcii de Crăciun i-au tăiat la vremea lor.

— Poate n-a mai mîncat.

— Poate-a fost beteag.

— Cum să taie porcul beteag, căci doar nu mai trăiește badca Moisés ! Nu știți că odată bătrînul a tăiat o oaie, după ce-o omorîse lupul și-a stat moartă pînă dimineața ?

— Da' n-a mîncat nici dracu' din ea. Au trebuit s-o dea la țigani.

O femeie îndrăzni să între pe porțiță și să se apropie de vilvătaie. După ea, alta, apoi un bărbat, și pe urmă toți cei de pe la gard intrară în curte, cu copiii care li se învălmășeau printre picioare, și în cîuînd în jurul flacărilor se făcu o roată de capete, cu alta mai pe la genunchi făcută din capetele copiilor, care, toți, se strecuraseră chiar în față. Bobotaia le lumina fețele cu pale arămii, jucăuse. Scînteile roiau înalt și se schimbau în muște negre, care cădeau apoi, împrăștiate, pe zăpadă.

— L-au tăiat, fiindcă și-a rupt piciorul.

— I-a alunecat printre blane, și cum e porcul greu, cînd l-a zmîncit să-l scoată, i s-a rupt.

— Trebuiau să-l taie !

— Vor vinde carnea-n sat ?

— Nu se știe. Poate că-l duc la oraș. Acolo are preț mai bun.

— De ! Se mai întîmplă ! Acumu-i anul, n-a trebuit Visa lui Bozdog să-l taie pe-al lui, abia întrat în post ! Și-acela își rupsese piciorul.

— De porcul gras nu-i nici-o pagubă ! Îi pui cuțitul la junghietură și gata. Nu-i ca și cînd își rupe piciorul o vită !

— Mare și gras porc !

— Și uite cumu-l răzuie de frumos sluga ăsta nou ! Parc-ar fi tăietor de meserie.

— Bine că l-a avut badea Vasile la îndemînă.

— Uite ce șoric alb !

— O să facă bani buni pe el.

— Face, dacă-l duce-n tîrg. În sat mai toată lumea a tăiat porc de Crăciun.

— Îl vinde cu kilogramul ?

— Păi, cum ! Numai viu se vinde la vedere.

— E, se vindeau mai înainte ! Acum îl pun și viu la cîntar.

— Îl pun, cine se învoiește așa !

— Nu știi ce prețuri mai umblă ?

— Spun că s-au mai ieftinit după sărbători. Îmbulzeală mare la cumpărat a fost săptămîna înainte de Crăciun.

— Păi poate nici nu-l vînd. Nu le va trebui pentru nuntă ?

— Pentru nuntă au ei ce le trebuic, în cămară.

— Știi că ieri așteptam să aud la vestiri și numele lui Gheorghe cu 'a Sorei.

— Le vei auzi duminica viitoare.

— Așa ? Știi de bună samă ?

— Știu. S-a auzit chiar de la lelea Ana.

Așa povesteau femeile și bărbații adunați roată în jurul bobotăii, în vreme ce copiii nu se mai săturau să se uite la flacări. Fețele tuturor erau luminate mereu de flăcările ce săltau din paiele puse din nou.

Apoi, rînd pe rînd, lumea își lua sara-bună și se depărtă. Cînd rămaseră numai copiii, ai casei se simțiră mai ușurați. Cînd se isprăvi cu pîrlitul și bobotaia se stinse, plecară și copiii din vecini. Le înghețară repede minile, nasul și urechile, cînd nu-i mai bătu în față căldura flăcărilor.

Sluga spintecă porcul, scoase din el măruntaiele, îl spală, îl zbici cu ștergarele aduse de lelea Ana. Apoi îl puseră pe-o săniuță și-l duseră în cămară, unde era tot așa de frig ca și afară.

Se spălară pe mâini, și pe urmă se puseră la cină, căci verzele erau la foc, încălzite.

Mîncară destul de tăcuți, toți patru. Stăpînul puse devreme furculița laoparte.

— N-am mai vîndut niciodată porc tăiat — zise el, amărit —, nici nu știu ce-i de făcut.

— Mare lucru! Du-te numa cu el la o măcelărie. Dacă nu-i trebuie unuia, sînt acolo zeci de măcelării, zise sluga.

— Da' ce să cer pe el?

— Îl cîntărește și plătește după kilogram, n-avea nici-o grijă dumneata.

— Da' de unde știu eu cît să cer pe kilogram? Nu știu cum umblă tîrgul.

— Știi ce, stăpine? Ia-mă și pe mine cu dumneata, ș-apoi fii pe pace. Aflu io cu cît s-au vîndut porcii cu viață și cei tăiați, vinerea trecută, și n-o să te înșăle nimeni. Că eu cunosc rîndul și socotelile tîrgului. Cînd eram mai tînăr, am fost trei ani slugă în oraș la un măcelar, la unul Binder, de pe ulița Fleșerilor.

— Poate-ar fi mai bine așa, zise lelea Ană, uitîndu-se la bărbat.

— Să vină, căci am văzut că se pricepe bine și la tăiat.

— Și voi veni și io, vorbi femeia.

— Și tu?! se miră bărbatul.

— Încalte, c-un drum, voi cumpăra și eu ce ne mai trebuie pentru nuntă.

Lui Vasile parcă i se ridică un nod în grumaji, dar îl înghiți și spuse:

— Bine zici, c-un drum tot ești datoare și tu.

— Pe urmă, Gheorghe se va duce, mai tîrziu, cu Sora, să-și cumpere inele și ce le mai trebuie. E mai bine să și le cumpere ei. Vor merge cînd vor cere și cartea de cununie de la protopopie.

— Bine zici, vorbi Vasile și lua furculița. Dar abia mai luă două îmbucături, și iar o răzimă de marginea blidului.

— Dacă vin și eu, n-ai să te temi de nici-o pagubă. Numai cât iar îți spun, stăpîne, ce ți-am spus ieri.

— Ce mi-ai spus ?! se miră Vasile.

— Nu cumva să mă îmbii la aldămaș și pe mine, cu rachi, că pe urmă vă întoarceți singuri acasă.

Stăpînul izbucni în rîs, și fața întunecată cu care se așezase la masă i se luminează.

— Bată-te pustia să te bată, Iosife ! D-apoi, ești tu chiar așa de nărvaș ?

— Mă paște mare păcat, stăpîne ! Așa sînt — vorbi el foarte serios, cu gura plină. — Dacă-mi dai de băut, poate nici trei zile nu mă mai întorc acasă, căci cunosc multe crîșme în oraș.

— Bine, bine ! N-am uitat ! Nu te voi îmbia ! De altfel, poate nu va fi nici un fel de aldămaș, dacă-l vindem la un măcelar...

Dimineată așezară porcul înghețat tun în sanie, pe paie proaspete, și-l acoperiră cu o măsură curată. Sluga aduse caii înhămați gata din grajd și-i prinse la sanie. Încă de-cu-sara, după cină, înlăturase zăpada groasă, să poată deschide poarta. Stăpînii, în cojocițe, se cuibăriră în paie, în sanie, la spatele slugii, care sări pe scîndura ce sluja de ziț, și porni caii. Abia se lumina de ziuă. Le trebuiau două ceasuri pînă la oraș.

Era un ger subțire, care tăia și frigea. Cum mai făcea și sania vînt, începură să li se aprindă obrazii și să li se înlăcrămeze ochii. Caii, odihniți, în grajd, de multă vreme, alergau în trap larg.

Ieșiră în curînd din sat, și cu cît urcau costișa de zăpadă, cu atît creșteau întinderile albe, tot mai orbitoare. Satul întreg era așezat într-un fel de căldare. Jurîmprejur, coborau spre el povîrnișurile albe ale înaltelor dealuri înconjurătoare. În curînd satul se pierdu, îngropat în depărtarea de zăpadă — colonie de mușuroaie albe, fumegoase. Drumul nu se mai deosebea decît prin cîteva urme lucii de sanie, tot mai puține, cu cît se depărtau spre oraș.

-- Gros cojoc și-a luat iarna asta, stăpîne, vorbi întru tîrziu sluga, întorcîndu-și un obraz spre ei.

— Numai să și-l scuture la vreme, Iosife ! răspunse lelea Ana, cu buzele vinete de frig, în locul bărbatului.

— Să-l scuture, da, că-i nutreț puțin anul ăsta, zise Vasile.

— Și pe la noi a fost puțin.

— Puțin detot. O să fie anul ăsta o scumpete la primăvară, lucru mare !

— Se prea poate. Niciodată nu știi ce te așteaptă, zise și stăpînul, ducînd mîna la mustața înghețată, care începuse să-l strîngă subț nas.

Soarele se ivi, în sfîrșit, din sîngerarea ce cuprinse cerul, jos detot, spre miazăzi, și cu cît se ridica, strălucirea nesfîrșitelor întinderi albe era tot mai puternică, înlăcrămîndu-le ochii.

Vasile Mărginean se gîndi cu uimire că, în nivelarea ce o făcuse zăpada groasă, nu-și mai cunoștea nici un loc, pe lingă care treceau, nici chiar cu aproximație, și dacă l-ar fi pus cineva să i le arate sau să i le măsoare acum, n-ar fi știut ce să facă, de unde să înceapă. Nu se vedea din blana albă, strălucitoare, a iernii, nici un spin, nici un scaiete, nici un cocean de porumb. Nimic nu păta întinderile înghețate cît zăreai cu ochiul... Se șterseseră toate semnele, toate deosebirile. Lui Vasile îi păru deodată că nu mai avea nimic, că rămăsese sărac, și îl cuprinse o întristare adîncă. «Așa e — își zise el —, și în cimitirele vechi, în care au căzut crucile și-au putrezit : nu mai poți deosebi mormintele, care abia își mai ridică formele din pămînt. Este ceva în lumea asta care face să nu se mai cunoască deosebirile, care... care ne-aduce aminte că sîntem nimic.»

Era predispus spre gînduri triste de cînd plecaseră, și chiar de cînd s-a trezit, pînă era încă întunecat. Nu adormise pînă tîrziu, și dormise destul de rău și frămîntat peste noapte. Același gînd ce-i trecuse fulgător prin cap cînd nevăstă-sa se temuse, sara, de vorbele oamenilor, dacă vor pîrli porcul, același gînd care-l făcuse să lase, la cină, de mai multe ori furculița din mînă, îl înfiorase în repetate rînduri și după ce s-a dus la culcare : «Dar dacă nu m-a putut dezlega popa ? Întîmpla-

rea cu porcul nu-i un sămn nou, pe care mi-l trimite bătrînul, de dincolo?» Noroc că gîndul nu stăruia : venea și trecea așa cum îți trece un liliac sara pe dinaintea ochilor, aproape atingîndu-te cu aripile-i împielitate. Pînă-ți ridici mina să te aperi, l-a și înghițit noaptea. Era încă prea puternică și proaspătă impresia cu care se întorsese de la popa, pentru a se lăsa iar sorbit de prăpastia din care îl ridicase dezlegarea, și cînd fulgera gîndul cel rău, el se izbea de platoșa adevărului limpede pe care i l-a spus părintele Andrei. Mai era și instinctul de-a nu ieși de sub carapacea convingerii omului cu mintea întregă, și de-a nu se mai lua după semne. Dar gîndul rău nu ostenea să se întoarcă mereu. Ceva din adîncurile inconștiente ale ființei îl făcea să scoată capul de sub platoșa aceea de aramă.

Cît s-a frămîntat pînă a adormit, își zicea că dacă popa ar fi fost sigur că-l poate dezlega de jurămint, nu l-ar fi întrebat atîtea, nu ar fi stat atîta pe gînduri, ci i-ar fi pus dintruna patrafirul pe cap și i-ar fi citit molitva de dezlegare. Apoi își spunea că așa se cuvenea, că popa trebuia să cerceteze. Nu face așa și cînd te spovedește ? Nu te descoase, la fiecare păcat, cum l-ai făcut, de ce l-ai făcut, în ce împrejurări l-ai făcut, pînă-ți amortesc genunchii pe piatra rece ? Doar popa lor e vestit și în împrejurimi pentru cercetarea asta amănunțită, își zicea Vasile, încercînd să legitimizeze atitudinea părintelui. La alți preoți — căci vin uneori de spovedesc, în Paresimi, și preoți străini —, abia ai intrat și ai și ieșit. Dar cu părintele Andrei nu-i de glumit.

...Totuși, dacă dezlegarea dată are putere, cum s-a întîmplat ca porcul să-și rupă piciorul chiar acum ? Doar nu de ieri de azi sînt podelele lărgite, ci de ani și ani, și n-a fost ăsta singurul porc gras, mare și greu, care-a trecut prin cotețul lor. De ce a trebuit să-și rupă piciorul după o noapte și o zi de cînd a fost dezlegat el de jurămint ? Nu-i ăsta un semn pe care i-l face bătrînul, ca să ia aminte că jurămintul rămîne în picioare, cu toată dezlegarea popii ?

...Apoi se zbătea și ieșea iar din prăpastie : popa lor e om învățat, știe toate poruncile și păcatele, și nu și-ar fi făcut și lui păcat de moarte dezlegînd ce nu se putea

dezlega ! Asta-i limpede ca lumina zilei ! Nu intra popa în gură de Iad, ferească Dumnezeu !

Așa se frământase până târziu, după ce se întinsese în pat. Totuși gândurile bune și sănătoase biruiseră pe cele rele.

Dimineată însă, iar a căzut pe gânduri : îl visase din nou pe bătrîn. Era a doua oară de la moartea lui. Întîia oară l-a visat cum fusese în clipa morții. Atunci s-a speriat groaznic și, sărind din pat, a ieșit în curte. Acum însă nici nu l-a visat mort, ci viu. Îl vedea trecînd prin curte, tot plecîndu-se și adunînd găteje și așchii de pe jos, pe care le dăcea la grămada de lemne, cum avea obiceiul în viață. Căci nu-i plăcea să se risipească nimic folositor. În vis nu i-a fost frică, dar dimineată, cînd și-a adus aminte, l-a învăluit o teamă tulbure : de ce l-a visat chiar și acum, după dezlegarea popii ? Oare nu cumva ca să-i aducă aminte de jurămînt ?

După ce s-a urcat în sanie și l-a prins gerul, gândurile i s-au mai risipit, și s-a îmbărbătat. Întîmplarea cu porcul, își zicea, nu poate fi un semn. Că l-a visat pe bătrîn, ce minune putea fi într-asta ? Doar e firesc lucru ca omul să-și vadă uneori în vis părinții morți.

Totuși o negură grea stăruia în sufletul lui, și uniformitatea, pustiul nesfîrșitelor întinderi albe și înghețate îi întorcea gândurile asupra nimicniciei vieții. El nu-și aducea aminte să fi văzut vreodată hotarul satului lor așa de pustiu. Nici un semn de viață nicăiri... Și nici nu se gîndise vreodată că zăpada nesfîrșită umple lumea cu pustiu și deșertăciune, cu descurajare și moarte... Poate de-aceea urlă lupii a pustiu în nopțile iernilor grele...

Caii abureau de mult, și vîntul saniei le aducea miros sărat, pișcător, în nări. Sluga nu trebuia să le strige, să-i îndemne. Alergau întins, sforîind, înieptîndu-se în hamuri, ca și cînd ar fi voit să scape și ei cît mai în grabă din pustiul ăsta, pe care nu se ivea țipenie de viață.

Văzduhul înalt, subt bolta viorie, era tot așa de pustiu. Nu zbura o pasăre, o cioară. Numai zăpada scînteia cu cît se ridica soarele. Și se părea că scînteile acelea

se desprind din covorul alb, se înalță și strălucesc cîteva clipe în aerul înghețat, apoi se sting.

— Ce-i și cu atîtea sărbători dupăolaltă ! — vorbi într-un tîrziu sluga. — Nu se mai mișcă oamenii din casă, de lîngă oala cu verze, nu mai duc o sanie de gunoi, nu se mai duc la tîrg... De cînd tot mergem, și iată, noi facem întîia urmă de sanie pe drum !

— Așteaptă lumea să se mai sloboadă gerul, Iosife. Nu-i lucru ușor să fii drumeț pe-un frig ca ăsta. Iaca, io nu-mi mai simt picioarele, și căputa cizmelor s-a făcut tare ca piatra.

— Pune mai multe paie sub cizme și împrejur, și învăluie-le pe deasupra cu țolul — sfătui sluga. — La picioare nu simt nimic, că opinca, săraca, dacă-i pui obiele de pănură, rabdă cu tine la ger. Dar jelnița asta-i dată dracului, că-ți taie obrazul. Și nu-i decît vîntul saniei, nu trage nici-o boare.

— D-apoi de pe ce să cunoști că trage ori nu ? Ce să se miște ! Zăpada înghețată ?

— Ehe, dac-ar mai trage și-o boare, ne-ar fi pleznit obrazul pîn-acum, zise sluga... De-acum, nu mai avem mult. Acuș se văd turnurile bisericilor, cît ce apucăm deasupra Bogatului.

— Ce ? Am ajuns la Bogatu ?

— Îndată coborîm în sat.

Apropierea de oraș îi adună gîndurile lui Vasile în jurul vînzării porcului. Tot pentru vînzare l-au ținut, nu-i vorbă. Îl pusese ră la îngrășat cu gîndul ăsta, pînă încă nici nu știau că vor avea și nuntă. Pe ce să facă omul bani ? Mai avea impozite de plată, căci cu bătrînul nu puteau fi niciodată în regulă cu plata lor. Pînă cînd putea, nu scotea banul din pungă. Mai trebuiau bani pentru nutreț. Chiar dacă nu va fi iarna prea lungă, tot vor trebui să mai cumpere. Fînețele lor nu dăduseră, vara trecută, decît ceva mai mult de jumătate din carăle obișnuite de fîn.

Își făcea socoteala cam cît vor putea lua pe porc, dar nu se putea lămuri deloc. Dacă l-ar fi dus viu, i-ar fi fost destul să între în tîrg, să dea o raită printre oameni, să vadă cum umblă prețurile, pentru a ști ce să ceară.

Dar se gîndi că-i aici sluga, om priceput și la cîntar, și se mai liniști.

Lelea Ana, cît ce se zăriră turnurile bisericilor din oraș, începu vorba despre cîte va trebui să cumpere, și, tot vorbind, nici nu-și dădură sama cînd ajunseră.

— Numai de-ar da Dumnezeu să fie într-un ceas cu noroc, zise c-un ușor oftat Vasile Mărginean, coborînd cu greu din sanie, căci era tot țeapăn.

Lelea Ana nu mai putu afla ce să fie «într-un ceas cu noroc». Vînzarea porcului? Tirguielile ce le va face ea? Cununia? Căci despre toate vorbiseră către sfîrșitul drumului. Dar Vasile Mărginean se gîndise la căsătoria lui Gheorghe.

Avură noroc cu sluga, care află în grabă cumpărător, se pricepu la cîntărit și la socotit banii mai bine decît ei doi, și care se zbătu pentru preț mai mult ca stăpîinii.

«Om de preț și de ispravă — își zicea, mulțumit, stăpînul. Dacă n-ar avea năravul acela, aș spune că Dumnezeu mi l-a trimis!»

Pe însărate, după adăpatul vitelor, ajunseră acasă. Ferestruța grajdului lumina palid.

— Parcă prea devreme a aprins Gheorghe lămpașul, zise tată-său.

— De, poate mai țăsală încă, răspunse nevasta, și intrară amîndoi în casă.

Sluga trase sania lingă șopron, dezlegă curelele cailor, și, cu hamurile pe ei, îi duse în grajd.

Gheorghe, cu lămpașul în mînă, îl cerceta de aproape pe Bodor, boul care trăgea în jug de către om. Era așa de cufundat în cercetarea lui, încît nu auzise sania. În ușa grajdului un cal necheză, și el se sperie așa de tare, încît era gata-gata să scape lămpașul din mînă.

— Ați sosit?

— Iată, toate drumurile omului se întorc de unde-au plecat, zise sluga. Da' ce cauți la bou?

— Nu știu ce are, Iosife, căci nici azi-dimineață, nici la adăpatul de sara n-a vrut să bea.

— De mîncat a mîncat?

— Mai nimic, o mînă două de otavă.

— Ce poate să aibă? Ieri a mîncat și-a beut ca și celelalte.

— Am văzut și eu, ieri n-a avut nimic.

— Nici azi nu poate avea nici pe dracu' ! Hei, Bodor ! strigă el, și izbi cu palma pe șoldul boului.

Dar Bodor, ca și cînd nu ar fi simțit nimic, nu întoarse capul, nu avu nici o tresărire.

Sluga legă caii la locul lor, le luă hamurile, îi frecă bine cu niște șomoioage de paie, apoi se apropie de bou.

— Dă-mi puțin lămpașul, zise el, și, cu lămpașul în mînă, se apropie de capul lui Bodor și i se uită în ochi.

Vita stătea impasibilă, înțepenită pe picioare.

— E cam supărat, nu-i vorbă — zise sluga, venind de la iesle —. Ai găsit ceva ? Are vreo umflătură pe unde va ?

— N-am putut afla nimic.

— Păi, va avea ceva înlăuntru. Se mai întîmplă și cu vitele, ca și cu oamenii. Mai trece cîte-o zi, chiar și mai mult, de nu mîncă și nu beau. Vom vedea noi dimineată ce-i cu el.

Feciorul se mai învîrți o vreme cu lămpașul în jurul boului, îl mai pipăi, îl mai bătu cu palma pe grumaz, apoi puse lămpașul pe poliță și se duse în casă.

În vremea asta se întunecă binișor, și stelele începură să se îmbulzească pe cer și să scînteieze. Gerul parcă mai crescuse.

În lumina din casă, părinții văzură numai decît că feciorul nu-i în apele lui. Lelea Ana începu să-și facă fel de fel de gînduri. Să nu fi avut vreo supărare cu Sora ! Doamne ferește, să nu se mai ridice greutăți și din altă parte !

Gheorghe șezu pe-o laviță, amărît.

— Nu știu ce-i cu Bodor, începu el.

— Vai de mine ! făcu speriată lelea Ana. D-apoi ce-i ? Are ceva ?

— Trebuie să aibă ceva, căci n-a vrut să beie nici la adăpatul de dimineată, nici la cel de sara. Și n-a mîncat decît o mînă de otavă.

— Vai de mine ! Te trezești c-o fi bolnav !

Vasile Mărginean, cînd auzi că-i bolnav bou, încremeni. Buzele i se învinetiră, fața i se făcu cenușie.

— Ieri n-avea nimic — începu el cu mare silă. — Ce poate să aibă ?

— Nu știi ! De la adăpatul de azi-dimineață mă tot învîrt pe lîngă el, caut, îl pipăi, dar n-am putut afla nimic.

Nevestei îi fu destulă o privire către bărbatu-său pentru a bănuî de ce s-a înverzit așa. Își făcu curaj.

— I-o fi cășunat din ceva mîncare, din vro buruiană mestecată prin fin. N-o să-i fie nimic. Se mai întîmplă să nu mînce și să nu bea o vită o zi ori două, și tot n-are nimic.

— Așa spune și sluga, zise Gheorghe.

Tată-său se sculă de pe laviță, își luă căciula.

— Să-l văd și eu !

Și ieși, după el cu Gheorghe și cu Ana. Întrară toți trei în poiată. Sluga era lîngă bou și-l freca pe spate și pe coaste c-un șomoioș de paie. Cînd îi văzu întrînd, sluga se opri.

— Părul îi cam întăpoșat, altceva nu se vede nimic, decît că are ochii supărați, zise el, și făcu loc celor trei, care înconjurară numaidecît boul și începură să-l pipăie și să se uite din toate părțile la Bodor.

Nu putură descoperi nici ei nimic. Lelea Ana începu să-l netezească pe bot, pe bărbie, să-l scarpine între coarne. Dar vita părea cu totul absentă și apatică.

— Sărac de tine, da' ce-ai pățit ? oftă femeia, lăsînd să-i cadă brațele neputincioase de-a lungul trupului.

Forfotiră vreo jumătate de ceas în jurul lui, îi deschiseră botul, se uitară înlăuntru, umblară iar cu lămpașul în jurul lui. Celelalte vite mînceau liniștite la iesle. Răsuna ronțăitul cailor flămînzi, și din vreme în vreme mugea încet, gutural, pe jumătate numai, un vițeluș de vreo două luni, închis în țarc.

— Nici de rumegat n-a rumegat azi ? întrebă sluga.

— Nu l-am văzut să rumege, răspunse Gheorghe.

— De culcat s-a culcat ?

— Nu, tot în picioare, toată ziua.

— Nu știu ce poate avea — zise Iosif —, deși mă pricep și eu oleacă la vite. Nu mult, e drept, da' tot mai știu cîte ceva.

Treceau răstimpuri lungi în care nimeni nu scotea nici o vorbă, ci se învîrteau mereu în jurul boului, îl priveau, îl pipăiau.

— Numai înlăuntru dacă n-o avea ceva, zise sluga.

— Oare nu va fi din apă ? întrebă stăpînul.

— Cum din apă ? se miră Iosif.

— Să le fi adăpat ieri ori alaltăieri prea devreme. Apa asta de pe gheață, și care îngheață cît o torni în troacă !

— Le-am adăpat, de cînd sînt aici, cum bine știți, la vremea adăpatului, cînd le adapă tot satul. Nici mai devreme, nici mai tîrziu. Dar așa adapă oamenii vitele iarna, de cînd e lumea, cînd se pune ger mare, din troci pline de gheață

— S-ar mai fi îmbolnăvit și altele, dacă ar fi din adăpat, zise Ana, luînd partea slugii, care, era limpede, nu putea să aibă nici o vină : le-a adăpat pe-aceeași vreme ca și Culița, ca și Gheorghe sau bărbatu-său.

Boul nu întorcea capul nici în dreapta nici în stînga.

Îl lăsară, în sfîrșit. Ce puteau face ? Să aștepte. Poate-i încuiat, poate are alt rău înlăuntru. Vor vedea ce va mai fi pînă mine.

Dar cît ținu noaptea, cînd Vasile, cînd Gheorghe, se sculau și se duceau în poiată să vadă ce mai este cu Bodor. Și de fiecare dată cînd se întorceau, lelea Ana întreba :

— Tot așa-i ?

— Tot așa !

Nu putură dormi toți trei toată noaptea. Numai cît îi fura cite-oleacă somnul. Nu era lucru puțin un bou ca Bodor, — de opt ani, cumu-i vita mai în putere, — nici pentru niște oameni înstăriți, ca ei. Cînd îi cade un bou din jug, se cunoaște și la cel ce are patru sau șase. Iar ai Mărgineanului nu aveau acum decît doi boi mari, două vaci, una stearpă, și caii. Altădată se-ntîmpla să țină și ei patru boi. De vreo cîțiva ani nu mai țineau însă decît cite doi. Cu cît îmbătrînea, bătrînul era tot mai zgîrcit. Umbla să facă bani și din piatră sacă. Se bucura mult cînd putea vinde cîteva cară de fîn, de cînd ținea numai doi boi.

XIX

Dimineată boul începu să se umfle.

Joi și vineri, în grajdul lui Vasile Mărginean fu un continuu du-te-vino. Nu numai ai casei se țeseau mereu între poiată și casă, în mînă cu diferite lucruri, dar știirea îmbolnăvirii boului răspîndindu-se în vecini și trecînd și mai departe, și bărbați și femei veneau mereu, mînați de curiozitate dar și de o vagă nădejde că poate s-ar pricepe ei să ajute cu ceva. Primejdia de-a pierde o vită mare de jug umplea de compătimire inimile oamenilor, și fiecare voia să ajute cu ceva. Apoi, aproape toți care veneau în grajdul lui Vasile Mărginean, mai văzuseră vite bolnave în viața lor și cunoșteau unele leacuri.

Portița curții era deschisă și așa rămase toată vremea, joi și vineri. Sătenii intrau mereu, venind singurateci sau cîte doi-trei, în grupuri mici. Unii intrau, alții ieșeau, venind cu fețe îngrijorate de la poiată.

— Tot rău ?

— Tot !

— Nu s-a aflat ce are ?

— Nu.

— Săracii oameni !

— Și ce mai bou, cît un urs !

— Parcă nu știu eu boii Mărgineanului !

— Boul din jug ! Mare pacoste !

— Poate dă Dumnezeu și scapă !

— Da' pe Spiridonu Linii l-au chemat ?

— Cum să nu-l cheme ! E aci de azi-dimineată. A fost Gheorghe în zori după el.

— Și pe Pătru Bunii ?

— E aci și el !

— Și ei ce zic ?

— Ce să zică ? Spun că trebuie să fie încuiat.

— Dacă zic ei ! Sînt cei mai pricepuți oameni din sat.

— Pe Bologoaie încă au chemat-o ?

— Cum să nu ! I-a descîntat și ea.

Cum se întîlneau în portiță, cei ce veneau se opreau și știriceau de la cei care ieșeau. Iar grajdul, două zile, nu rămase niciodată numai cu ai Mărgineanului și sluga

Iosif. Bărbații și femeile, de mai aproape, veneau și de trei-patru ori pe zi să vadă cum îi mai este bouului, și în porțiță nu mai conteneau vorbele.

— N-a mâncat nimic nici azi ?

— Nici nu se uită la otavă !

— Ce otavă ? I-au dat și tărîțe, și lătură și urluială...

Nu ridică nici capul de la pămînt.

— Păi cum ? Zace ? Cînd am fost io, înainte de amiază, era încă în picioare.

— Zace de la amiază, și-a întins grumajii pe podele.

— Mare minune așa încuietură ! Spiridonu Linii n-a încercat nimic ?

— Vai de mine, da' cum să nu încerce ! Toate le-a încercat, cîte le știe : i-a turnat și ulei cald pe grumajii, și de splină l-a împuns !

— Și Pătru Bunii a încercat tot ce a știut.

— Se tot sfătuiesc împreună, se uită la bou, îl pipăie, și iar mai încearcă un leac.

— Păi, unii zic că se va fi îmbolnăvit pentru că a zăcut sluga Culița cu boală grea în poiată.

— Prostii ! Doar de la om nu se ia boala la vite.

— Nu se ia, da' zic că vita simte boala omului care zace în grajd, și începe și ea să piară de pe picioare — de supărare, cînd omul s-a purtat bine cu ea.

— Cine mai poate spune asămenea prostii ! Doar vita nu-i om !

— Să-l vezi pe badca Vasile cîtu-i de pierit !

— Păi cum n-a fi, la o astfel de pagubă.

— Parcă lelea Ana nu-i tot așa ? Și chiar ficiorul a scobîlțit din puteri.

— Păi, unora le mai umblă și gura, chiar acolo în grajd, cu ai casei de față. Spun că-i sîmn !

— Ce sîmn ?

— Sîmn de la bătrînul !

— Doamne sfinte, cîte nu mai vorbesc unii oameni !

— Uncheșul Nichifor a spus pe față că nu poate fi lucru curat. Bătrînul a murit negrijit creștinește, și de-aici toate sîmnele că nu are hodină !

— Ce sîmne ?

— Nichifor și alții zic că-s sîmne ! Nu și-a rupt porcicul piciorul, de-au trebuit să-l taie pe întunec ? Apoi

boul ? Nimeni nu-i poate ajuta nimic, măcar că Spiridon ştiu că-i priceput. Şi amîndouă, una după alta. Uncheşul Nichifor zice că lucrează bătrînul.

— Lasă-l încolo de blăstămat ! E numai venin. Numai de rău ştie vorbi de toată lumea ! Chiar şi de copiii lui !

— Da' mai sînt şi alţii care, acum, cu întîmplările astea, cu porcul şi cu boul, îşi aduc aminte şi de sămnele de la moarte !

— Cu sicriul ? Că l-au scos din groapă de trei ori ?

— Nu numai asta ! Meşterul Ilie l-a brodit rău din croială, şi a trebuit să-l desfacă tot. Ş-apoi ochiul stîng !

— Ce-i cu ochiul stîng ?

— Nu i s-a închis bine bătrînului, şi au trebuit să-l acopere cu pînză şi peste cap, ca să nu-şi vadă înmormîntarea.

— Dacă a murit negrijît !

— Aşa a murit ?

Unele lucruri care nu se auziseră înainte în tot satul, se auziră acum. Aflau unii de la alţii, tot vorbind despre boala boului şi de pricinile ei.

Cum vremea trecea, cum lui Bodor îi era tot mai rău — se umfla tot mai tare —, şi nimeni nu afla leacul la încuietură, presupunerile, poveştile astea cu semnele misterioase, începură să prindă tot mai mult. Femeile mai ales se înfiorau, îşi făceau cruce, scuiپau laoparte.

— Doamne fereşte !

— Să ferească Dumnezeu !

Şi, venind ori plecînd din ograda lui Vasile Mărginean, oamenii, dar mai ales femeile, începură să-şi aducă aminte de poveşti din bătrîni, cînd, după moartea cutăruia, au venit nenorociri peste cei rămaşi în urma lui... După moartea unuia, Dan Bărzan, zice că s-au prăpădit toate vitele din ogradă, în mai puţin de-o jumătate de an. Altul, unul Fătu, după moarte, s-a făcut pricolici, s-a schimbat în lup, şi, într-o noapte, a sfîşiat toate vitele din staulul feciorului său. Al treilea, unul Dinu Daina, a venit cu solomonării pe o furtună mare şi i-a zdrobit toată holda feciorului — şi pe tot hotarul n-a bătut într-alt loc gheata sămănăturile.

Şi cîte şi mai cîte !

Poveștile străvechi se deșteptau în amintirile uitate de mult, înviau, începeau să circule iar, și umpleau de groază și pe cei ce le povesteau, și pe cei ce le ascultau.

În grajd unul venea cu o părere, altul cu alta, după ce se uitau la bou și-l pipăiau. Aproape fiecare propunea să se încerce și cutare leac. De la apa sfințită în prima zi de Bobotează, turnată în gură, pînă la usturoi pisat în untură; de la frecatul cu șomoioage de paie, cu cîrpe îmbibate în spirt, pînă la împunsul cu sula în flămînzare, toate mijloacele cunoscute de săteni fură încercate. Cei doi țărani mai pricepuți nu se mai împotriveau la nimic, văzînd toate încercările lor, pentru a slobozi încuietura bouului, fără rezultat.

Cei doi soți și feciorul înviau oleacă de cîte ori cineva propunea un leac nou, dar numai pentru a recădea și mai greu în suferința lor după aceea. Cel mai pierit între ei era Vasile Mărginean, care se făcuse aproape negru la obraz. El prindea cu urechea toate șoaptele celor ce aveau imprudența să vorbească și în grajd despre semne, și spaima ce întrase în el, de cînd auzise că Bodor e bolnav, creștea mereu.

Se răspîndi — nu se știe cum — și vestea că bătrînul se arătase odată, după moarte, în poiată, umblînd printre vite. Poate pe fosta slugă, care venise de multe ori să vadă bouul, să-l fi scăpat gura să spună ce i s-a năzărit într-o sară, încercînd să-și explice în felul acesta îmbolnăvirea lui Bodor. Dar lui Vasile Mărginean nu-i mai trebui să audă zvonul, căci el era acum sigur că încuietura lui Bodor vine de la bătrîn, pentru că el se dezlegase de jurămintul dat. Iată, zadarnică a fost dezlegarea dată de părintele! Cît ce s-a hotărît detot să-l însoare pe Gheorghe cu Sora Corbului, au și pornit nenorocirile. Începu să se gîndească cu groază cum să le oprească. Puteau să-i moară toate vitele din grajd, oile din staul, și toate vietățile din curte! Și nu afla decît o singură ieșire: să oprească pe Gheorghe de la căsătoria cu Sora Corbului! Să se întoarcă la ținerea jurămintului! Doar nu va lăsa să ajungă sărac lipit! S-au mai întîmplat de-astea!

Cînd venea cîte cineva și mai propunea un nou leac, o nouă încercare, deși leacurile știute nu erau prea multe,

și ele se repetară de mai multe ori în două zile, Vasile Mărginean se lega de vorba omului, și o vreme nădejdea că poate tot va scăpa Bodor îi lumina iar drumul căsătoriei lui Gheorghe, și răsufila mai ușurat. Dar numai pentru a se cufunda și mai adânc în întunerecul înghețat din el. Cei doi țărani mai pricepuți, Spiridonu Linii și Pătru Bunii, după ce încercară tot ce știau pentru încuietură, lăsară și pe alții să încerce. Ei veneau, când unul, când altul, și de patru-cinci ori pe zi, să vadă ce mai încercaseră.

Mai veniră și trei-patru femei pricepute la descîntat să-și încerce puterea, dar boul se umfla mereu; de la o vreme se opri, însă umflătura era tare de puteai bate toba pe ea.

— Așa încuietură n-am mai văzut! se mirau ele, dezamăgite și cam rușinate.

Uncheșul Nichifor era mereu în grajd. Vineri după-amiază începu să cerceteze amănunțit copitele lui Bodor, și, la un picior de dinapoi, descoperi o urmă de zgîrietură mai veche.

El puse degetul pe semn, înălță capul și zise misterios:

— Voi ați văzut zgîrietura asta?

— Am văzut-o, da — răspunseră ai casei. — Și Spiridonu Linii și Pătru Bunii au văzut-o.

— Hm! Și n-au zis nimic?

— Ce să zică? A fost o zgîrietură ușoară.

— Hm! Mie mi se pare că pe-aici a umblat colț de nevăstuică.

— Nu, uncheșule! Am adăpat chiar eu vitele, când Bodor a lunecat pe gheață și s-a zgîriat acolo într-un colț de sloi. Dar nici sînge nu i-a curs, l-am căutat eu atunci dacă n-a pățit ceva.

— Hm! Fie și așa, dacă zici tu, dar tare se putea să fie colț de nevăstuică, se potoli, descurajat, bătrînul.

Înainte altora nu se opri însă a spune că boul a fost mușcat de-o nevăstuică, și că nevăstuica aceea putea fi chiar mortul, Moise. S-au mai întîmplat asemenea lucruri. Altfel, pentru ce nu s-ar afla leac la încuietură? Pentru că nu-i încuietură, ci ce spune el.

Și vorba lui începu să umble prin sat, și ajunse și la urechile gazdelor...

Bodor muri vineri sara, și pînă veniră țiganii, pînă-l suiră în sanie, se făcu noapte. Trebuiau să-l ducă afară din sat, unde era un loc anume în care se îngropau vitele moarte.

Sluga, Iosif, prinse caii la sanie și, cu opt țigani după el, porniră.

Cînd ajunseră pe la mijlocul satului și trebuiau să o cîrmească pe-o hudiță, se întîlniră cu o patrulă de jandarmi — trei erau, — care chiar atunci intrau în sat. Veneau rar în patrulare pînă pe-aici, căci postul cel mai apropiat era la vreo treizeci de kilometri, și aveau multe sate de umblat. Cel mult o dată la lună, dar și numai la două luni se arătau pe ulitele satului; dormeau o noapte la primarul, cel mult două, și porneau mai departe.

Făcură semn slugii să oprească. Unul dintre ei vorbea bine românește.

— Ce duceți acolo, mări ?

— Un bou mort, domnule.

— Ce boală ?

— Spun că încuietură. Da' nu i-a putut afla nime nici un leac.

Jandarmul vorbi cu ceilalți doi.

— Îl îngropați acum ?

— Păi, țiganii ăștia trebuie să-i sape întîi groapa. Îl ducem în Dealul Roșu, căci nu-l putem pune în poiată cu celelalte vite.

— Bine, bine ! — vorbi jandarmul. Apoi se întoarse spre țigani : — Să-i faceti groapa adîncă, să nu rîciți numai pămîntul, cum vi-i obiceiul. Cine știe ce boală a avut, căci țărani ce știu...

— Întăles, domnule, răspunseră țiganii.

— Și nu cumva să vă puie dracu' să luați din el carne să o duceți acasă ! Mine sîntem încă în sat și o să cercetăm.

— Nu, domnule; nu mîncăm noi mortăciuni, măria-ta !

— Nu mîncăți, pe dracu' !

Și-i lăsară să-și urmeze drumul. Sania dispăru în curînd la o cotitură, scîrîind pe zăpada înghețată.

Noroc că abia cu o săptămînă înainte fuseseră potcoviți caii — de cînd se pusese gheață mai multă în jurul fîntinii și a troacei de adăpat —, altfel n-ar fi putut urca

Dealul Roșu. Zăpada nu era umblată, nici urmă de drum, și era tare ca fierul și lunecoasă.

Țiganii tot mereu făceau închinăciuni și suduiau urit. Unii se prindeau cu mîna de sanie.

Ajunși cu chiu cu vai deasupra, cu tîrnăcoapele și hîrlețele în spate, ieșeau aburi din ei ca și din cai. La porunca slugii, puseră mîna, și, după îndelungate opintiri, reușiră să facă a luneca boul umflat din sanie, după ce Iosif plezni caii și, printr-o zmîncitură puternică, sania o luă înainte.

Sluga lăasă caii să răsufle.

— Ați auzit ce-a zis jandarmul, să nu tăiați carne din bou să duceți acasă ? zise el țiganilor.

— Păi, bade Iosife, dac-a fost numai încuietură...

— Nu se știe bine ce-a fost ! Ar putea fi și-o boală din care carnea iese înveninată ! Să n-o pățiți ! Nu luăm nici-o vină asupra noastră ! Nu vă lăcomiți la carne !

Zăpada și stelele de sus luminau destul pentru a se putea apuca de lucru cei opt faraoni. Puseră ochii pe-un loc și începură să frîngă zăpada cu tîrnăcoapele și să o arunce laoparte cu lopețile. Se grăbeau, pentru că, după încălzirea la urcuș, gerul începuse să-i înțepe cu ace din toate părțile.

— Pagubă de-așa vită s-o bagi în pămînt ! zise cel mai bătrîn dintre ei.

— Pagubă, nepagubă, voi să țineți porunca, că pe urmă, dacă crepați, nime nu vă plătește.

Sluga se urcă în sanie și o luă de-a costiușul la vale.

— Fiți liniștiți, că nu ne-atingem de el, răspunseră mai mulți.

Nici Spiridonu Linii nici Pătru Bunii nu fuseseră de părere că boul bolnav ar putea fi tăiat și carnea vîndută. Vorbiseră ei și joi și vineri cu gazdele despre asta. Nu erau siguri de boala lui Bodor, deși alta nu-i puteau afla, și se temeau să-i sfătuiască să taie boul bolnav. Se mai întîmplase să se taie vite bolnave și să se îmbolnăvească oamenii rău, unii chiar să și moară.

Dar cei opt țigani, abia că se depărtă sluga cu sania, și săriră cu cuțitele la bou. Erau din acei care se ocupau cu îngropatul mortăciunilor, care aveau meseria asta moștenită de la părinții lor, iar aceia de la moși-strămoși,

pînă în fundul vremurilor. Așa că începură îndată să taie cu cuțitele și să despoaie pielea boului, ascultînd de îndrumările celui mai bătrîn dintre ei. Apoi se apucară să lărăburească boul, înșfăcără hălcile și porniră spre țigănie, cu gînd să vină dimineată să sape groapa, să arunce în fundul ei tot ce mai rămăsese din vită, să adune zăpada însingerată, s-o arunce în groapă, și astfel să șteargă orice urmă. Nu se prea temeau ei că vor veni jandarmii să cerceteze cum au îngropat boul, dar totuși, știindu-i în sat, erau îngrijorați. Acasă la ei, în țigănie, puteau căuta jandarmii mult și bine. Se pricepeau ei cum să ascundă carnea.

Tot satul știa că sînt țigani care mănîncă mortăciuni, dar nu se știa să fi murit vreunul din pricina asta. Se vorbea că ar cunoaște ei o metodă de-a lucra carnea, după care nu mai putea fi vătămătoare. Dar obiceiul acesta trecuse de mult în cunoștința sătenilor, căci și între strigăturile de la joc se spunea :

Zi, țigane,
Că-ți dau carne,
C-a murit un cal în vale
Și mă duc și ți-l aduc,
Și te fac ca pe-un butuc !

Pustiul rămas în urma lui Moise în familia Mărginean nu se putea asemăna cu cel rămas în urma morții lui Bodor. Lelea Ana și chiar Gheorghe simțiseră mai mult o ușurare, decît jale și durere, după bătrîn ; numai Vasile, din alte cauze, fusese abătut. Acum însă toți trei erau ca fierți, și senzația pustiului pătrunsese adînc în sufletele lor.

Nu numai lelea Ana, dar și feciorul își uitase, cît a bolit Bodor, de căsătorie. Nici sara, după ce se întoarse sluga cu sania și cinară mai nimic, nu se gîndiră că mine era simbată și că Vasile Mărginean trebuia să meargă la ai Corbului pentru tocmeală. Numai în gîndul lui Vasile stătea înfipt cuțitul.

Veniseră, în vremea boalei lui Bodor, și lelea Mărie și Sora, și chiar tatăl fetei, în mai multe rînduri, să vadă ce-i cu boul, dăduse și Ion sfaturi ce se mai încerce, dar nici ei nu pomeniseră nimic despre ziua de mine.

După cină — numai sluga putu mânca mai cu temei —, acesta le povesti că în drum s-au întâlnit cu jandarmii, și că ei au poruncit țișanilor să nu ducă acasă carne din bou.

— Totuși mă tem că se vor lăcomi, spurcații de ei ! sfârși Iosif, punîndu-și un ochi de jar în pipă.

— De ce să-ți fie frică ? Parcă acum întâia oară ar mânca ei mortăciuni ? zise stăpînul, cu vocea uscată.

— S-ar putea ca jandarmii să facă ce-au zis. Cum rămîn și mine în sat, să caute în țișanie.

— Pot să tot caute. O știu ei ascunde. Iar în Dealul Roșu, știu că nu se vor duce să dezgroape boul. Hei ! Acum dar Bodor nu mai este ! Și ce mai bou de jug !

— Va da Dumnezeu altul în loc, stăpîne ! Nu trebuie să ne amărim prea mult pentru o pagubă ! Știi ce zice dreptul Iov : «Domnul a dat, Domnul a luat, fie numele Domnului binecuvîntat !».

Nu-i răspunse nimeni, și sluga ieși din casă. Și, după plecarea lui, pustiul crescă și mai tare. Multă vreme rămăseră, fiecare, muți la locul lor în jurul mesei. Apoi lelea Ana oftă din adînc, se sculă și începu să strîngă blidele de pe masă. Apoi se ridică Gheorghe, își scoase tabachera, își răsuci o țigară pe-ndelete, și o aprinse de la foc. Trecu în camera din nainte, unde lampa nu era aprinsă, ci lumina numai jarul din ușa cuptorului. Numai Vasile Mărginean rămase înfîpt pe laviță, cu coatele pe masă, cu capul îngropat în palme, iar în cap îi stătea înfîpt cuțitul acela : Nu va merge nici mine nici altă dată la ai Corbului ! Trebuia să-și țină jurămîntul de care zadarnic l-a dezlegat popa ! Nu putea, din om bogat, să rămînă cu grajdul și curtea goale. Era cu totul încredințat acum că, dacă nu-și ține jurămîntul, așa va păți.

Tîrziu, după ce lelea Ana spălă vasele și deretecă prin casă, se apropie de bărbat și-i puse mîna pe umăr.

— Du-te și tu și te culcă ! Ce mai stai ? Acum e tot atît ! Vom trece și peste asta, căci Dumnezeu e bun și ne va ajuta !

El se ridică cu mare greutate, căci parcă-i înțepeniseră toate oasele. În ochi îi jucau ape tulburi. Se duse la cul-

care. Dar pînă-n zori înțepeni și mai tare, nemișcat, cum se așezase de-cu-sara. Și, prin întunec, citea aceeași sentință, scrisă parcă în capul lui, cu litere mari de-o șchioapă : «Nu se calcă jurămîntul făcut tatălui tău în clipa morții !»

Era ciudat că toate semnele de la moartea lui Moise, ca și întimplarea cu porcul, ca și moartea lui Bodor, îi păreau acum fără nici o însemnătate, deși îl neliniștiseră atît de greu mai înainte. Nu ! Nu era răzbunarea bătrînului, ci pedeapsa lui Dumnezeu pentru că s-a hotărit să-și calce jurămîntul, își zicea el. Norul superstițiilor se risipise, dar îi intrase în cap gîndul că-l pedepsește Dumnezeu pentru păcatul de moarte. Nu ! Tată-său nu-i mai putea face nici un rău. Răul și-l făcea el, pentru că nu-și ținea legămîntul făcut în clipa morții bătrînului. Dumnezeu știe unde va fi ajuns tată-său, mort negrijit. Semnele de la moartea lui era cu neputință să nu arate că nu-i va fi prea bine bătrînului dincolo. Dar el nu se mai putea întoarce să facă rău în lumea asta !

Conștiința responsabilității în fața jurămîntului dat crescuse atît de puternică, încît i se împrăstie teroarea fricii de strigoi, și își zicea că dacă va continua să-și calce jurămîntul, nenorocirile, pagubele, se vor înmulți cu siguranță, drept pedeapsă pentru păcatul lui cel greu. Nu mai era vorba de răzbunarea mortului, ci de pedeapsa lui Dumnezeu.

Dar limpezirea aceasta nu ținu toată noaptea. De la o vreme, spaima că tată-său ar fi putut ajunge fără hodină în lumea cealaltă, și că relele ar putea fi aduse și de el, reveni din nou. Gîndul că poate fi vorba și de răzbunare și de pedeapsă, în aceeași vreme, sfredelea tot mai ascuțit în el, cu cît se apropia dimineața.

Lelea Ana, după ce plînsese destul în pat, se sculă și se închină la icoane, bătui mătănii, apoi se culcă și adormi, oftînd rar prin somn. Numai Gheorghe adormi îndată, căzînd într-un somn greu ca pămîntul.

XX

Sîmbătă, după ce mîncară de amiazi, Gheorghe avea un drum prin sat ; se ridică îndată de la masă și zise :

— Cu năcazul ăsta ce-a dat peste noi, vezi să nu uiți, tată, că azi trebuie să mergi la ai Corbului pentru tocmeală.

— Nu uită, nu, răspunse mamă-sa în locul bărbatului.

Hotărîrea lor era luată, era un lucru de la sine înțeles că tatăl său se va duce.

Feciorul ieși în curte și porni spre porțiță. Abia acum văzu ce cărare lunecoasă se făcuse de la porțiță pînă la grajd, iar lîngă porțiță, pe zăpada bătucită de atîtea picioare, era un petec mare de gheață. Trecu cu grijă prin porțiță, căci alunecuşul era mare. Voi să se întoarcă să-i strige slugii să vină cu tîrnăcopul să spargă gheața asta, dar se răzgîndi și își zise că va sparge-o el la întoarcere.

Lelea Ana începu a-i vorbi bărbatului în legătură cu tocmeala. Ce-i de făcut ? Paguba-i mare, dar împotriva voinței lui Dumnezeu nu te poți pune. Supărați și cu inima grea sînt toți, dar va trece și asta. Sora aduce ca zestre doi juncani de pus în jug. Apoi au caii, au două vaci. Nu vor rămînea jugurile goale. Va ajuta Dumnezeu să astupe paguba. Vor îngrășa boul rămas și-l vor vinde dimpreună cu vaca cea bătrînă. Vor îngrășa și vaca. La măcelăriile din oraș se plătesc bine vitele grase. Nu ! Nu ! Mulțumită lui Dumnezeu, nu-i de pierit ! Nu-i de sărit în foc ! O supărare prea grea și prea îndelungată pentru o pagubă ca asta, poate să ajungă și păcat greu. Căci Dumnezeu încearcă pe oameni în toate chipurile. Apoi va crește și moșia cu zestrea Sorei. I-a cam dat muma fetei să înțeleagă ce locuri îi vor da de zestre. Destul de bune. Dar el să stăruie să mai pună. Locul acela de fîn din Priloage ar fi foarte de dorit să-l capete Sora. În sfîrșit, va vedea el. Oameni sînt și se vor înțelege. Cînd părinții n-au nimic împotriva căsătoriei fiilor lor, înțelegerea e ușoară... Paguba vine, paguba trece. Dar viața curge mereu, nu stă pe loc. Drumul ei nu poate fi zătonit. Să-și vadă copilul mulțumit și fericit, și toate vor fi

bune... Ei nu sînt niște sărîntoci, cu o păreche de vaci, cărora dacă le cade vita din jug să li se pară că s-a prăbușit cerul pe ei, și că a venit sfîrșitul lumii. Va ajuta Dumnezeu la toate !

Lelea Ana vorbi îndelungat ; de la un gînd ce-i venea în minte se țesea altul, apoi altul, și părea că nici nu vorbește pentru bărbat, ci pentru ea însăși. Cu cît vorbea se ușura, se întărea ea însăși în credință și nădejde. Erau parcă înseși gîndurile care trăiau inconștient în sufletul ei, de cînd se îmbolnăvisese boul. Cu cît vorbea, simțea cum i se risipește povara ce-o purta pe inimă.

Vasile Mărginean o asculta fără a zice o vorbă. El ședea în tindă, în colțul vetrei, cu ochii țintă la jarul ce se spuzea mereu și iar se înviora. Afară, de azi-dimineață, începuse să bată vîntul de la apus, și vîntul ăsta se strecura abia în adieri prin coș. Cînd bătea tare, scotea fum în casă. Dar acum abia începuse să sufle. Era totuși semn de schimbarea vremii. Din cînd în cînd cucurigau și cocoșii. «N-ar fi rău să se mai moaie gerul ăsta», îi trecea lui Vasile prin gînd, auzind cocoșii.

Vorbele soției sale îi băteau mute în urechi. Capul lui era gol. Și cînd îi rătăcea cîte-un gînd prin minte, el era foarte departe de ceea ce-i spunea Ana, departe chiar de ziua de azi, de zbuciumul care acum nu mai mișca, ci parcă se împietrise în el și căzuse la fund, greu ca un bolovan...

Îi veneau uneori, rar detot, gînduri, amintiri, priveliști, de cînd era abia un copilandru și păzea vitele pe cîmp. Ce pășuni bune erau pe vremea aceea ! Nu sporiseră vitele ca acum. Era — mai ales sub Măgura Mare — o iarbă grasă, negrie, învrîstată cu trifoi, unde-și aducea el vitele spre sară, să le sature bine. Cum o mai adunau cu limbile lungi, late și aspre, de la dreapta și de la stînga, și cum, ruptă de-atîtea guri, se ridica un întreg cîntec în răcoarea umedă a însărării...

Se vedea la strînsul finului, în vîrfurile unei căpițe, năbușit de mireasmă și de valurile de căldură ce se ridicau din palele de fîn, pe care le arunca sluga cu lunga furcă de lemn ! El se ținea cu o mîină de parul din mijlocul căpiței, și se învîrtea roată, călcînd și îndesînd finul,

luînd cu furca din cînd în cînd, și punînd unde era căpița mai joasă...

Se văzu copilandru, întîia oară în pădure după lemne, cu carul și cu sluga. Nu mai întrase pînă atunci în pădure; o zărise numai de departe, pe-o coamă de măgură, părăindu-i că-i la capătul pămîntului. Ce fior l-a pătruns cînd au intrat cu carul pe-o cale adîncă, sub boltiturile stejarilor și fagilor bătrîni, și cum i-a zvicnit inima cînd a văzut prăbușindu-se cel dintîi copac doborît de securea slugii! Cum a gemut și cu ce vuiet rece a pocnit, răsunînd pînă departe!...

Dar crîmpeiele de amintiri și priveriști se abăteau rar, și el stătea cu capul gol ca un vas din care ai deșertat apa, și se uita la jarul de pe vatră, care se înviora din ce în ce mai des și mai tare, semn că vîntul de la apus creștea afară.

Lelea Ana, după ce-i vorbi mult, se simțea mai ușurată și mai încurajată. Îl văzu supărat mereu și nu aștepta să-i răspundă. Știa că și el trebuie că se gîndește la fel cu ea.

Se ridică și începu să-și vadă de treburile gospodăriei.

Nu peste mult ieși și bărbatul în curte și începu să treacă pe la cotețe, se uită prin șopron și la uneltele de plugărie ce erau acolo, trecu apoi la clăile cu fîn, și se învîrti mult în jurul lor, cumpănindu-le din ochi, ca și gireada de paie. Se duse în șură, se uită la mestecăturile făcute de Iosif, și-i păru că pune chiar prea multe paie; privi în compartimentul șurii unde țineau otava, și-și zise că-i puțină detot. Se duse la staulul oilor, în dosul șurii, și-l pâlî într-un chip ciudat mirosul de lînă, ca și cînd ar fi fost mai tare și mai sărat ca de obicei.

În grajd însă nu intră, în schimb ieși în grădină. Aveau o grădină mare, pe-o costișă, plină de pruni, care acum se înălțau negri, amestecîndu-și la vîrf crengile. Da, bătea tot mai tare vîntul, abia acum băgă de samă. Dar deși sufla de la apus, era un vînt rece. «E încă amestecat cu ger și cu răsufletul zăpezii înghețate», își zise el, și începu să cerceteze pe rînd prunii din grădină, ca și cînd nu i-ar mai fi văzut de mult.

Tîrziu, se înapoie în curte, porni spre porțiță, dar se întoarse îndată și intra în casă.

Începu să se însăreze. Sluga, Iosif, rînea în poiață. Gheorghe se întorsese de prin sat.

În odaia din nainte, pe masă, erau puse hainele de duminică ale bărbatului. Jos, răzimați de laviță, erau călțunii cei buni.

— Vezi și te schimbă, Vasile. E vremea să te duci, zise lelea Ana, cînd îl văzu în prag.

Dintr-o aruncătură de ochi văzu că bărbatu-său e mereu întunecat, dar nu-i păru lucru de mirare după paguba cu boul. Totuși, nu va putea merge cu mutra asta la tocmeală ! Dar pînă se va îmbrăca, se va mai lumina la față. Cînd lepezi vestimentele purtate și te-mbraci în altele curate, totdeauna se mai luminează omul. De altfel, și ai Corbului vor ști că după o pagubă așa de mare, nimeni nu aleargă cîntînd.

Lelea Ana ieși în tindă, unde era și Gheorghe, și începură a vorbi, așteptînd ca bărbatul să se schimbe.

Așteptară însă mult și bine ! De la o vreme, lelea Ana era mereu cu ochii la ușă.

— Dar ce poate face atîta vreme ? zicea ea.

Apoi, după un alt răstîmp, începu să se nelișițească.

— De-atunci se putea schimba de zece ori.

Și ea se ridică, porni spre ușa ce răspundea în odaia din nainte și o deschise.

Se vedea încă bine în casă.

Toate hainele erau neatînse pe masă, așa cum le așezase ea : cămașa, cioarecii, pieptarul cel bun, cojocița, căciula. Iar călțunii, jos, lîngă laviță.

Bărbatul ședea într-un colț de laviță.

— Dar ce-i cu tine, omule ? Nu te-ai schimbat încă ? întrebă ea, în vreme ce se răci toată.

Vasile clătina din cap.

— Nu mă schimb ! Nu mă duc nicăiri ! răspunse el, cu vocea uscată.

— Sfinte Dumnezeule ! Nu te duci nici azi ?

— Nici azi, nici mîine, nici altădată, vorbi el rar, cu același glas.

— Poate ți-ai pierdut mințile ! Așa de tare te-a tulburat moartea boului ?

Femeia simți ca niște furnici de gheață că-i umblă prin trup. Feciorul răsări în prag.

— Nu mă duc, căci nu vreau să rămînem cu poata și curtea goale, din oameni avuți să ajungem niște cerșitori.

Ana își duse mîinile la cap, să și le împlînte în păr.

— Te-ai scrîntit detot la cap, cum vād eu ! Ce le-gătură este între cāsătorie și vitele noastre ?

— Este ! răspunse omul, răgușit, ca și cînd l-ar fi strîns cineva de beregată.

— Vorbă de om nebun, îți spun eu.

— Nu-i vorbă de om nebun !

-- Dar de ce-i vorba ?

De cînd intrase în odaie și văzuse hainele pe masă, gîndul acesta singur îl muncea mereu : Să le spună de jurămînt, sau să nu le spună ? Rugase pe popa să fie ca subț patrafir destăinuirea lui, se înțelese și cu soru-sa, cu Floare, să nu sufle nici ea nici un cuvînt despre jurămînt, pentru că ar cădea hulă și mai mare pe amintirea mortului, care fusese totuși părintele lor. Dar acum ce să facă ? Să spună, sau nu ? Gîndul că, spunîndu-le, ar înțelege, în sfîrșit, și nevasta și feciorul, pentru ce-a amînat mereu pașii de lipsă pentru cāsătorie, îl hotări să facă mărturisirea, dar alt simțămînt greu, pe care nici nu-l putea desluși, îl oprea. Totuși, la întrebarea femeii, se hotări să le spună. Îi dăduse curaj bolovanul acela, în care se împietrise toată ziua zbuciumul lui. Bolovanul se mișcase acum, începu să se ridice și să se dezghețe.

— De-un jurămînt e vorba ! șuieră vocea lui strănutată.

Gheorghe se ivi întreg în prag, se răzîmă de usciorul ușii și asculta nemișcat.

— Ce jurămînt, omule ? strigă Ana îngrozită, pentru că-și aduse deodată aminte de bănuielile lui Floare.

— Am jurat, în clipa morții tatei, să însor ficiorul cu Safta Olarului.

Femeia rămase cu ochii holbați la el. Gheorghe rămase ca de piatră, nici o pleoapă nu-i clipi.

— Nenorocitul — spuse întru tîrziu Ana, abia suflînd —, ai putut face tu asemenea jurămînt ?!

— Altfel mă blăstăma tata cu limbă de moarte.

Urmă o tăcere groaznică, ca noaptea în mijlocul ci-mirului. Vasile nu se mișcă de la locul lui. Însărarea cădea și umplea cu o lumină cenușie, moartă, odaia.

Lelea Ana căzu deodată grămadă, și Gheorghe se repezi. O puse singur în pat, căci tatăl său nu se mișcă nici acum de la locul lui. Feciorul își frământa neputincios minile, neștiind ce să facă. Dar mamă-sa își reveni în grabă în simțiri și începu să plângă. Dar nu cum se plînge, ci cu niște țipete isterice, ce se auzeau în curte și chiar pe uliță.

În curînd sări din pat și vroi să se repeadă, cu degetele cîrlig, asupra bărbatului.

Gheorghe o reținu.

— Liniștește-te, mumă ! Nu-i nimic dacă nu merge dumnealui. Să rămîie acasă, dacă-l leagă un jurămint. Nu am nici-o lipsă de învoirea dumisale, căci sînt om mare, și după lege, și după voința mea. Liniștește-te, mumă. Iată, mă duc eu, chiar acum !

Gheorghe ieși în tindă, își luă căciula, își aruncă tundra în spate, dar cînd se întoarse spre ușa tinzii, tatăl său era acolo, și-i aținu calea.

Cînd auzise hotărîrea feciorului, bolovanul acela se topise detot și se răspîndise în rîuri de foc în trupul lui. Din cîțiva pași fusese la ușă.

— De-aici nu vei ieși fără voia mea, răcni el cu o voce așa de teribilă, încît Gheorghe se opri o clipă.

Auzi și Iosif din poiată și ieși în ușa grajdului. Doi oameni care treceau pe drum, pe dinaintea casei lor, se opriră să asculte. Vasile avea o față schimonosită, strîm-bată în toate părțile, și ochii lui ardeau tulburi, cu reflexe sîngerii.

La strigătul lui începu să strige și femeia, îngrozită.

— Lasă-mă, tată, să ies. Nu mai pot amîna. Doar dumneata știi bine că eu eram hotărît să fac asta și fără ajutorul dumitale.

— De-aici nu vei ieși ! Vrei să ne moară toate vitele ? Vrei să ajungem săraci lipiți ? răcni Vasile.

— Dumneata nu-ți calci nici-un jurămint. Eu ce fac, fac fără voia dumitale. Ce mai vrei ? De ce te mai temi ? Eu am voința mea, și eu nu mi-am legat-o prin nici-un jurămint !

— Nu vei ieși ! urlă bătrînul, încît începură a se aduna oamenii la gard, în uliță, iar sluga Iosif veni cu furca în mînă pînă la mijlocul curții. O împlîntă cu coar-nele de fier în zăpadă, și se răzîmă cu amîndouă mîinile pe ea.

Feciorul voi să apuce clanța, dar tatăl său îl respinse cu o putere groaznică, aproape să-l răstoarne pe spate. Lelea Ana începu să plîngă și să țipe ca din gură de șarpe.

Întăritat, și-apoi tot mai furios de piedeca ce-i pune-a tatăl său, și de puterea cu care-l respingea — îl simțea aproape mai tare decît el —, feciorul se opinti, îl dădu laoparte, deschise ușa și ieși în curte. Plînsul și țipetele femeii înfricoșate umplură curtea și ulița.

— Stai ! Stai ! Stai ! Oprește-te ! strigă ea.

Și sluga, ca și cei de la gard, nu știau cui îi striga să se oprească : lui Gheorghe, sau bărbatului, care țîșni pe ușă, și ajunsese la porțiță înaintea feciorului.

Începu să alerge și lelea Ana spre porțiță.

— Stai din drum, tată — zise feciorul —, văzîndu-l pe bătrîn răstignit în porțiță, cu brațele desfăcute, să-i oprească ieșirea.

— Nu ! Nu vei ieși din curte ! striga răgușit bătrînul.

Gheorghe puse mîna pe el să-l ferească din drum, dar tată-său nu se lăsă. Începură să se împingă unul pe altul, să se prindă de piept, să se încaiere, împingîndu-se mereu. Lunecau amîndoi pe ghețușul de la porțiță.

— Stați pe loc, stați pe loc ! Opriți-vă ! strigă lelea Ana tot mai îngrozită, în vreme ce oamenii adunați la gard nu puteau înțelege despre ce e vorba.

Frămîntat puternic de bătrîn, feciorul își ieșise din fire, îi dete, în sfîrșit, un brînci care-l îndepărtă pe Vasile din porțiță, puse mîna pe clanță și ieși.

Dar nu făcu decît un pas. Strigătul de groază ce-l scoaseră toți, îl țintui locului. Cei de-afară dădură năvală înlăuntru. Strigătele de groază nu mai conteneau.

Se întoarse și el să vadă ce-i. Vasile Mărginean, cînd îi dădu feciorul brînciul din urmă, lunecă pe ghețuș.

Din zmîncitură, îi sări căciula, căzu pe spate și își zdrobi capul de gheata tare ca piatra.

Moartea îi fu fulgerătoare.

Peste un ceas veniră jandarmii, care nu plecaseră încă din sat. Vestea ce începu să ardă și să răscolească tot satul, ajunse și la ei, care tocmai îmbucau ceva la primarul, gata să plece într-altă parte.

Cînd sosiră ei, casa era stup de bărbați și de femei, și plînsurile Anei și ale altor femei, țipetele celor nou-întrate, o ridicau în slavă.

Mortul era întins pe laviță, acoperit cu pînză.

Jandarmii scoaseră din casă pe toată lumea, afară de slugă și de cei ce văzuseră peste gard cum s-au petrecut lucrurile.

Se scurseră două ceasuri pînă luară procesul-verbal cu declarațiile oamenilor, vreme în care jelania și țipetele deznădăjduite ale Anei nu încetară nici o clipă.

La urmă, jandarmul care știa românește se apropie de Gheorghe, care înlemnise într-un colț de laviță.

— Îmbracă-te ! îi porunci el cu asprime.

Feciorul părea că nu aude și nu înțelege nimic.

Trebuie să-i repete porunca și să-l zguduie de umăr.

— Îmbracă-te, ți-am spus.

— De ce să mă îmbrac ? răspunse el cu grai străin și pierit, ca de pe altă lume.

— Te ducem cu noi ! Trebuie să vii cu noi !

Lelea Ana, cînd înțelese de ce este vorba, izbucni în țipete și mai înfricoșătoare.

— Să nu-l lege ! Să nu-l ducă cu ei ! Unde să-l ducă ? Ce vină are feciorul pentru nenorocirea ce s-a întîmplat ? Cum să-l ducă, cu tată-său mort în casă ? Asta nu s-a mai pomenit ! Să-l lase pînă după înmormîntare, și pe urmă pot să-l ducă ! Dar l-ar duce în zadar, căci el n-are nici-o vină ! Nu-i așa, oameni buni ? Toți ați văzut ! Cum să-l lege și să-l ducă ?

Dar jandarmii nu-i luară sama. Gheorghe, cînd să-i pună cătușele, se zvîrli deodată doi pași înapoi și puse mîna pe plăselele cuțitului din teaca vîrîtă după șerpar.

— Nu-s vinovat, nu plec nicăiri. Cine poate crede c-am vrut să-l ucid pe tata ? Cine ? Să nu v-apropiați !

Dar plutonierul făcu un semn celor doi, și toți trei se năpustiră cu săbiile goale la Gheorghe. El prinse în mână tăișul uneia, sîngele începu să curgă, și jandarmii-i puseră cătușele.

Lelea Ana începu să se frămînte și să urle ca o nebună. Apoi căzu în genunchi înaintea jandarmilor și începu să se roage.

— Nu-i vinovat, nu ! Ficiorul meu nu-i ucigaș de părinte. Lăsați-l cel puțin pînă după înmormîntarea lui tată-său ! Doar nu sînteți păgîni, ci creștini și voi ! Toată lumea a văzut că Gheorghe nu-i vinovat. Ficiorul meu e bun ca un miel...

Plîngea cu sughituri, cu fața strîmbată și schimonosită să nu o mai recunoști.

— Blînd ca mielul ! vorbi jandarmul care știa românește. Am auzit noi cîtu-i de blînd. Numai înainte de Crăciun a bătut pe doi de i-a lăsat lați. O să-și ia acum pedeapsa pentru toate.

Lelea Ana se tirî în urma lor pînă la porțiță. Acolo, după un ultim țipăt, leșină, și o aduseră oamenii pe sus în casă. O întinseră pe pat, dar nu o putură trezi pînă după miezul-noptii.

Pînă dimineată, știa tot satul că jandarmii l-au legat și l-au dus cu ei pe Gheorghe-a Mărgineanului.

Numai Sora Corbului nu știa. Din clipa în care a auzit cum a murit Vasile Mărginean, ea surzise și amuțise. Nu mai înțelegea nimic, ca și cînd ar fi intrat într-altă lume.

PARTEA A DOUA

XXI

Duminica lăsării secului de brînză căzu, în anul acela, în februarie, către sfîrșitul lunii. Zăpada se topise în cele din urmă zile ale lui ianuarie, cînd se porniseră vînturi călduțe de la miazăzi și se pusese o gură înșelătoare de primăvară. Numai în păduri rămăsese neclintită, întunecată și plină de zgrunțuri pe obraz. Pe la rariști și unde fuseseră troiene mai groase, nu se vedeau încă petele murdare. Cîteva zile păraiele se umflaseră și vuiseră, răspîndind din apele reci mireasma zăpezii. Copiii ieșiseră cu moriștile în uliți și făceau o larmă pe care nu o întrecea decît cotcodăcitul găinilor. Înșelate și ele de cele cîteva zile neobișnuit de calde, umpluseră ogrăzile, grădinile, și rîciiau de mama focului pe lîngă clăile de fîn și girezile de paie, cîrîind și cotcorogînd, în vreme ce cocoșii cucurigau din vîrfurile gardurilor, băteau măreț din aripi, se învîrteau printre ele într-un picior, cu aripa întinsă, ori, înșelați de cotcodăcitul lor, făceau și ei la fel, deși încă nici cuibare nu-și făcuseră, dar încă să fi început a oua !

La Stretenie *, vulpea nu află gheață peste rîu, și oamenii așteptau să se pună din nou frigul. Și nici nu avură mult de așteptat. Într-o noapte streșinile încetară să mai picure, vîntul se schimbă, venind acum de la miazănoapte și înghețînd tun tina subțire, ce abia începuse a se prăsi prin curți și pe uliți — căci pămîntul, dedesubt, era încă înghețat.

Oamenii nu fură bucuroși de cele cîteva zile de primăvară, și acum, după ce se puse îngheț și ger sec, cu vînturi subțiri și nepotolite care tăiau obrazul ca briciul și crăpau buzele, erau destul de îngrijorați. Semănăturile de toamnă, rămase descoperite, erau din zi în zi mai fripte de vînturile înghețate. Așteptau să ningă, dar cerul rămînea mereu senin, aproape verzui. Pajiștea, rămasă roșcată din brumele și înghețurile toamnei și împospătată cu fire verzi sub covorul zăpezilor, acum se uscaseră detot, și așternea peste lunci și finețe o pătură murdară, ca și cînd ar fi ieșit de sub glod și s-ar fi zburlit de îngheț.

— Iarna, cînd se pune, să nu se mai miște pînă-i vine vremea ei ! Altfel aduce sărăcie pe lume.

— Poate va da Dumnezeu și va ninge iar.

— Din seninul ăsta ?

— Sămănăturile au prins din toamnă rădăcină bună. Încă n-au înghețat decît firicelele de holdă.

— Au mai fost ierni ca asta, și tot n-au pierit sămănăturile.

— Se va mai schimba vremea !

— Făurarul încă nu și-a arătat puterea.

— Vom mai avea zăpadă, n-aveți grijă !

Așa și altfel vorbeau oamenii pe la porțițe, pe drum, cînd se întîlneau, cu fețele vinetei de așchiile vîntului de la miază-noapte.

Vremea se schimbă, într-adevăr, la vreo săptămînă după Stretenie. Cerul se umplu de nouri suri, care călătoreau cu grămada, ca niște turme de monștri necunoscuți, de la răsărit spre apus, pînă cînd, într-o dimineață, satul se trezi cu un cer sur, uniform, coborît pînă pe umerii dealurilor. Vîntul încetase. Din cînd în cînd flu-

* Întîmpinarea Domnului.

turau fulgi rari, mărunți, care păreau că se mistuie în văzduh, căci nu reușeau să albească decît unde și unde cîte-un petec de loc.

În duminica lăsării secului de brînză, numai vîrfurile măgurilor mari erau albe. Frigul, odată cu încetarea vîntului, mai scăzuse, dar oamenii erau tot posomorîți, și umblau ca de silă după treburi, prin lumina scăzută, cenușie, a zilei. Numai feciorii cei mari, copilandrii și copiii mai răsăriți, cît ce trecu de amiazi, începură să mișune prin curți, pe lîngă girezile de paie, prin fundul grădinilor, pe unde creșteau sâlcii mari. Își tăiau cu topoarele furci din ramurile mai groase — și aveau de umblat de la salcie la salcie, pînă aflau cîte-o ramură înfurcată, pe care o curățau de celelalte crengi —, și le aduceau lîngă grămezile de paie. Smulgeau cu cîrligul cîte un braț, îl făceau snop, îl legau bine între coarneau furcii, cu sucitoare făcute din paie, și încercau să vadă cum pot învîrți, astfel, furcile pe deasupra capului, dacă nu se desprind snopii de paie din furci.

Feciorii juni își tăiau furci groase de salcie, copilandrii și băieții altele mai mici, dar toate trebuiau să fie destul de tari pentru a nu se rupe sub greutatea snopului de paie. Aceste furci erau numite în partea locului «hodaite», și rostul lor era legat de un obicei străvechi, pe care nimeni nu-l mai putea înțelege. Cît ce începea să se însăreze, toți feciorii, copilandrii și băieții mai răsăriți, ieșeau cu hodaitele pe un delușor la marginea satului, și după ce se adunau toți, le aprindeau, le învîrteau pe deasupra capului jurîmprejur, făcînd tot atîtea roate de foc și de flăcări, iar flăcăii strigau diferite strigături și versuri.

Ioniță, băiețașul lui Ion Corbu, îndată ce se convinsese că mamă-sa a pus la fiert oala cu ouă proaspete pentru cină, ieși în curte și-l căută pe slugă, pe Nicodim. Îl află în poiată, întins pe păcel. Ioniță se apropie cu sfială, căci sluga părea că doarme.

— Bade Nicodime ! zise el încet.

Omul nici nu se clintî.

Ioniță așteaptă puțin, apoi zise iar :

— Bade Nicodime !

De jos, copilul nu putea vedea dacă e cu ochii închiși sau nu. Se depărtă de păcel și, de lîngă vite, putu vedea că sluga dormea. Să aștepte pînă se va trezi ? Dar dacă va întîrzia ? Pînă să-i găsească o furcă potrivită, pînă să-și facă șomoioagul de paie și să-l lege, pînă să urce dealul, trebuie vreme, nu glumă. De multe ori furca se rupea cînd o ridicai cu greutatea legată de ea, alteori, cînd strîngeai snopul de paie între cele două coarne, se rupea unul, mai ales cînd mîzga nu apucase să mlădieze destul crengile.

Mai așteptă ce mai așteptă, apoi se apropie iar de păcel, se urcă pe scăunelul pe care ședea soru-sa cînd mulgea vaca, ajunsese cu mîna la opinca slugii, prinse de ea și zmînci.

— Bade Nicodime !

Omul mogorogi ceva și se întoarse pe ceea parte.

— Scoală, bădiță, că-i vremea să mergem să tăiem furcile.

— N-om merge de la amiazi, făcu sluga, somnoros.

— Da-i trecut de mult de amiazi, bădiță ! Muma a și pus ouăle la fiert. *

Sluga se ridică într-un cot, se frecă cu cealaltă mînă la ochi, căscă scurt și sări ușurel din păcelul așa de sus așezat, subț grinzile grajdului.

— În salciile voastre sînt furci ? îl întrebă sluga.

— Păi, badea Irimie tot de la noi le tăia.

— Cum tăia, căci eu nu l-am văzut niciodată la hodațat !

— Îmi tăia mie, dar își tăia și dumnealui, deși nu ieșea pe deal cu ea.

— Dar la ce-i trebuia hodațat, dacă nu ieșea în rînd cu ceilalți ?

— Mergea în grădină, o aprindea acolo și o învîrtea singur. Zicea că dumnealui e prea bătrîn și nu i se cade să mai iasă în rînd cu copiii.

* La lăsatul secului de brînză se pregăteau, de obicei, de cină, tăieței cu lapte, mămăligă cu brînză și ouă fierte. Carnea de porc putea sta liniștită în cămară : oricît de multă, de ea nu se mai atîngea nimeni de-o săptămînă, de la lăsatul secului de carne, și nu se va mai atînge nimeni — decît poate mița — pînă la Paști.

— Ce copii, că asta-i treabă de ficior june ! Copiii se iau așa, și ei, după noi.

Ioniță nu mai răspunse, ci porni după slugă, care era iute de picior. Luară de la grămada de lemne securea și se afundară printre pomii negri din grădină, pînă la gardul împletit între salciile mari, care stăteau triste, neclintite, în aerul sur și rece.

— Ce mai hodăițat va mai fi și ăsta ! — zise sluga supărat. Pămîntul e înghețat tun, și din nimic nu pornește mireasmă de primăvară. Vei veda că vom fi nu mai noi !

— Da' de unde, bădiță ! Și Niculiță vine, și Pătruț, și toți copiii de pe ulița noastră, și badea Vasile, și ficioru' Nuțulesei, și badea Precup. Toți vin. Am auzit io ! Vin cu toții, ca și acum e anul !

Sluga chiti o rudă bună, cu cracă mare, și din cîteva izbituri o reteză, o trase dintre celelalte crengi, și pe ale ruzii le ciopîrți cu securea, jucîndu-se. O aruncă pe pajiștea înghețată, cenușie, și Ioniță sări îndată să o ridice. Abia o putu pune pe umăr.

— Nu va fi prea grea cu snopul de paie cu tot, bădiță ? Va trebui s-o învîrți cu amîndouă mîinile.

— N-avea grijă ! Voi învîrți-o și cu una.

Îi căută una potrivită lui Ioniță, o tăie dintr-o izbitură, îi ciupără crengile laterale cu mîna. Se rupeau ușor, căci înghețul iernii era încă în ele.

— Bun-a fi ?

— Bună, bădiță, zîmbi înveselit Ioniță, și îndată începu s-o învîrtească pe deasupra capului.

Ieșiră cu hodaitele din grădină și meraseră la gireada de paie din care mai era cam jumătate. Sluga luă cirli-gul și începu să tragă paieile aurii care împrăștiiau o mireasmă de holde coapte și, abia simțit, miros de pleavă, de praf, de mașină de treierat.

A ! Nu era meșter sluga cel nou cum era bădița Irimie în făcutul și legatul snopului ! Copilul îi urmărea fiecare mișcare în facerea suciturilor de paie cu care trebuia legat snopul între cele două coarne ale furcii. Sucea și desucea, și iar începea, cîtă vreme bădița Irimie lucra pe sigur, și cît răsucea era bun răsucit ! Apoi Nicodim nu potrivea dintruna nici snopul de paie : se lăcomise și-l

făcu prea mare — destul să pîrlești un purcel — și nu-l putu lega în furcă : nu încăpea decît cu primejdia de-a o dezgina. Trebui să-l dezlege, să-l facă mai mic.

Cu hodaița lui Ioniță lucrul merse mai repede. De, șomoiogul lui abia era cît o mînușă de cîneșă, dar se bucură că putu fi bine legat între cele două ramuri înfurcate, și ele ținură bine și cînd făcu proba, învîrtindu-și hodaița pe deasupra capului.

— Pornim ? întrebă el pe slugă, vîrîndu-și mîinile în buzunarele clicinului, căci se înroșiseră și începură să-l doară de frig.

— Încă nu, măi Ioniță. Poți merge în casă, să te mai încălzești. Te chem eu, cînd o fi de plecare.

Ar fi voit să dea o raită prin vecini, să vadă ce hodaiță și-au făcut soții lui de joacă, dar frigul îl pătrunsese prea tare, și se duse mai bucuros în casă, lăsîndu-și hodaița sub streășina casei, pe podmol.

Mamă-sa se apucase să facă niște plăcinte cu ulei de floarea-soarelui, și mirosul bun îi umflă nările. Vreo cîteva erau gata, puse într-o farfurie. Lelea Maria îi dete una, și el o luă cu înșuflețire și începu să înfulice.

— Ți-e gata hodaița ? îl întrebă mamă-sa.

— Gata ! Am lăsat-o pe podmol.

— Nu cade șomoiogul ?

— Nu, e legat bine.

— Se pricepe Nicodim ăsta !

— Se pricepe, da' nu ca bădița Irimie.

— Eh ! De-acum a scăpat și el din rîndul ficiilor ! Nu mai trebuie să-și aprindă hodaița prin grădină, adaose ea, uitîndu-se la bărbatu-său, care stătea singur după masă, lîngă o cănuță cu vin.

— De, tot omul cu norocul lui — vorbi Ion Corbu.

— Aud că trăiește bine cu Chiva.

— E chiar așa ! Trăiesc bine, se-nțăleg în toate finii noștri. În curînd n-o să mai rîdă nimeni de Irimie. O să ajungă un bun gospodar.

— Să le-ajute Dumnezeu ! Sărăcie este destulă, dar dacă-i sănătate, bună înțălegere și hărnicie, omul răzbate prin toate.

— Și dacă e noroc ! zise cu glas mîhnit femeia, ridicînd cu furculița o nouă plăcintă din tigaie, pe care o duse și o așeză pe blidul din fața bărbatului.

— Norocul de multe ori e chiar acolo unde nici nu-l vede omul, și unde nu-l caută, răspunse bărbatul.

Lelea Maria se mulțumi să ofteze, și nu mai vorbiră despre asta. Îi mai dădu o plăcintă caldă lui Ioniță, iar tată-său îl chemă la masă și-i dădu un păhărel de vin.

Fetele nu erau acasă. Se duseseră la o mătușă de unde se putea vedea bine hodăițatul.

În curînd se auzi glasul slugii în curte :

— Mergem, Ioniță, e vremea !

Copilul se repezi după căciulă și și-o înfundă cu grabă în cap.

— Nu-ți iei și țundra ? E frig ! zise mamă-sa.

— Păi, cum să hodăițez cu țundra pe mine ? zîmbi cu superioritate Ioniță.

— Numai să nu stai mult, să te răcești !

— Doar se face și foc acolo !

Dealul pe care urcau acum cete de băiețandri, feciori, toți cu hodaite-n spate, era în drept cu mijlocul satului. Era un fel de hulă singuratecă, cu mult mai mică și mai aproape de sat decît celelalte măguri. Răspundea aproape în fundul grădinilor din ulița Borșului. Era locul unde se ieșea la hodăițat de cînd își aduceau oamenii aminte. Se pare că fusese aleasă hula asta, aici, în apropiere de centrul satului, pentru că, mai demult — cum povestesc bătrînii că au auzit și ei de la înaintașii lor —, la lăsatul secului se adunau aici nu numai feciorii juni și copilandrii, ci tot satul, cu mîncări și băuturi, cu ceterașul la mijloc, și se încingeau niște jocuri ce țineau pînă la miezul nopții. Spun bătrînii că mai demult se aprindeau focuri mari în mai multe locuri pe hulă, că feciorii aduceau vreascuri și lemne groase din bună vreme sus pe muche, că era și obiceiul să îmbrace o roată de car în paie multe, și să-i dea drumul pe coastă la vale, cu paiele aprinse. Acum n-a mai rămas din străvechiul obicei decît aprinderea unui foc mare pe creștetul hulei și hodăițatul cu strigăturile feciorilor juni.

Sluga lui Corbu și cu Ioniță ajunseseră între cei dintîi și se hărniciră în jurul focului, aruncînd mereu vreascuri,

adunînd grămadă jarul, împreună cu alții, în vreme ce sosea mereu tineretul și feciorii mari.

Însărarea încă nu coborîse, dar văzduhul era atît de mohorit, ca și cînd mai tare n-ar fi putut însăra. Larma creștea, vorbeau cu toții tare, băieții își arătau cu fală hodaitele și le lăudau, fiecare spunînd cît de mult va ținea focul lui.

— Nu te uita că șomoilogul e mai mic decît al tău ! L-a strîns tare tata !

— Uite, al meu e ca un purcelas ! Știu că va arde bine.

— Dacă-i strîns prea tare, nu dă flacăra mare, și se poate și stînge, să rămîi numai cu sperla.

— Șomoilogul meu e din paie trase din gireadă, nu adunate de pe jos ! Va arde ca nește cîlți, și va face o flacăra !...

— Tu poți învîrți hodaia peste cap numa cu o mîna ?

— Numa să nu te ia vîrtejul ei și să te răstoarne.

— Io, anul trecut, am amețit, atîta m-am învîrtit, atîta a ținut focul în hodaia mea.

Vorbeau între ei, mai laoparte de cei mari, căci tot deschiliniți de cei juni aveau să și hodăiteze. Dar pînă se adună toată lumea, cînd unul cînd altul alerga la focul din mijloc, să se încălzească la mîni.

Hrănit mereu cu vreascuri nouă, focul arunca flăcările pînă sus, peste capetele celor ce-l împrejmuiiau, și cu cît se însăra, lumina tot mai mult casele din apropiere, rumenind geamurile, prin care priveau cei din casă.

Puțină lume ieși pe ulițe, din pricina frigului ; cei mai mulți, și mai ales copiii și fetele, își lipiră nasurile de geamuri și se uitau din adăpost la focul de pe deal. Din casele de pe ulița Borșului, cînd izburneau mai mari flăcările, puteau recunoaște feciorii care erau mai aproape de foc.

Deodată, copiii care erau în ferești, începură să chiuie de bucurie. Sus pe hulă se aprinseră, în cîteva clipe, hodaitele una de la alta, și îndată roate, vîrtejuri de flăcări, se învîrteau cît ținea dealul. Erău cercuri largi de pară, de vîlvătaie, de jar care se împrăștia, topindu-se într-o clipă în sperlă neagră.

Copiii, la geamuri, chiuiau de cîte ori se aprindea vreo vîlvătaie mai mare, iar cînd se stingeau cîte una, rămîneau cu răsuflarea oprită, de frică să nu se şi isprăvească hodăiţatul. Unde hodăiţau băieţii mai mici, mai laoparte, locul se cunoştea după cercul mai mic ce-l închipuia furca învîrtită peste cap.

Toate geamurile caselor care cădeau în dreptul hulei, se aprindeau şi se stingeau în oglinzi de aramă roşie. În uliţe ieşiseră puţini oameni care priveau roatele de foc de pe deal. Nu era bucuria primăverii, ca într-alţi ani, cînd postul Paştilor începea mai tîrziu şi cînd frigul nu se prelungea aşa de mult ca acum.

De pe hulă, cît ţinu hodăiţatul, se împleteau mereu şi se ridicau în văzduh aceleaşi strigăte de vorbe pe care nu le mai înţelegea nimeni, nici nu se putea şti dacă erau pronunţate bine sau nu :

Ali more, more !
Silito more !
Ali more, more ! *

Dar ritualul acesta din cap de primăvară nu putea ţine multă vreme : şomoioagele de paie se mistuiau uşor, flacărele scădeau, şi după scurtă vreme tineretul nu mai învîrtea pe deasupra capului decît snopi de jar care se topeau cu uşurinţă, şi sperla se răspîndea peste tot.

În curînd nu mai ardea decît focul din mijloc, în care copiii aruncau mereu vreascuri.

Roată în jurul focului, feciorii cei mari începură strigăturile, care se auzeau şi din uliţele apropiate ale satului.

Ali more, more !
Silito more !
Cine nu şi-a tors cîlţii
Să-i cadă dinţii !

Ali more, more !
Silito more !

* În alte regiuni, chiar obiceiului hodăiţatului i se spunea «Alimore».

Cine nu și-a tors picișelele
Să-i cadă măselele !

Ali more, more !
Silito more !
Cine nu și-a tors fuioarele
Să i se strîmbe picioarele !

Striga cînd unul, cînd altul, ca la joc :

Ali more, more !
Silito more !
Astăzi îi lăsat de săc,
Mă duc, mamă, să mă-nec
Unde-o fi balta mai lată,
C-am rămas nemăritată ;
Unde-o fi balta mai lină,
C-am rămas fată bătrînă.
Ali more, more !
Silito more !

Ali more, more !
Silito more !
Desară se lasă săc,
Mă duc, mamă, să mă-nec !
Draga maichii, nu te duce,
Că mai sînt zile de dulce.
Ali more, more !
Silito more !

Alte versuri le strigau, alternativ, cîte doi :

Ali more, more !
Silito more !
Astăzi îi lăsat de săc,
Mă duc, mamă, să mă-nec
Unde-o fi rîul mai lat,
C-am rămas neînsurat,
De ce merg îmbătrînesc,
Și la păr încărunțesc !
Ali more, more !
Silito more !

Supărate-s fetele
Că-s scurte cișlegile ;
Supărate, da' nu toate,
Că mai sînt cișlegi bogate.
Și-i aici și postu' mare,
Și vor da la sărindare,
Doară de s-or măritare.
Ali more, more !
Silito more !

Bătrinit-am bătrinit,
Da' n-am bătrinit lucrînd,
Nici la corn de plug ținînd ;
Ci eu, Doamne,-am bătrînit
Pe marginea tufelor,
Ținînd calea mîndrelor.
Ali more, more !
Silito more !

Cine-a tot huhurezat
Astă-vară pe-nsărat,
Acumu-i la legănat,
Ali more, more !
Silito more !

Cine-a tot huhurezat
Astă-vară pe-nsărat
Și-acum e la legănat ?
Măriuța lui Ignat.

Către sfîrșitul strigăturilor, se putură auzi, mai rar, și astfel de «alimore», în care se spuneau nume. Partea întâia a strigăturii o spunea un flăcău, partea a doua altul. Sau unul întreba și altul răspundea, pîrînd a fi înțeleși mai dinainte :

Ali more, more !
Silito more !
Postu' mare, postu' mare,
Mulți ibovnici lelea are
Și pe lună și pe soare.
Cine-i lelea poamă bună ?
Nastasia Mătrăgună.

Ali more, more !
Silito more !
Ziua călugăriță,
Noaptea tartoriță.
Gici cine-i, Cruciță ?

Bătrînii spun că, în vechime, feciorii junci spuneau cu numele pe femeile și fetele leneșe, care pînă la prinderea secului de Paști nu isprăveau cu torsul fuiorului, a cîlților, a pîcișelelor, sau care rămîneau nemăritate de mai multe ori, din cîșlegi, ori care se-ntîmpla, fată fiind, să aibă copil.

Acum, și cînd se pomeneau nume, erau nume fictive, care nici nu se obișnuiau în sat, deși se făcea aluzie la vreo faptă cunoscută, și lumea știa de cine-i vorba. Dar mai demult se spuneau numele adevărate, fără ocrotirea celei vinovate sau a celui vinovat.

De aceea fu mare mirarea între feciori și tineret, cînd cei doi flăcăi pe care-i bătuse Gheorghe Mărginean începură să strige alternativ, chiuind mereu :

— Ali more, more !
Silito more !
Cîți ficiori s-au însurat
Și fete s-au măritat
Cununiile-au purtat
În jurul altarului
De mîna nănașului.
— Numa unu' barosan,
Gheorghîț-a lui Mărginean,
Și-a luat jăndari nănași,
N-avu lipsă de nuntași.
Cînd a fost la cununat,
Cu temnița s-a însurat,
Și de Sora și-a uitat.
Ali more, more !
Silito more !

Fu cea din urmă dintre strigături. Ea, după întîia mirare, stîrni o nemulțumire generală, și toți începură să-i înjure și să-i înfrunte. Nu se mai pomenise din vreme bătrîne să se strige numele adevărat al cuiva. Apoi,

aici, se mai adăoga la revoltă și împrejurarea că satul întreg socotea drept o mare nenorocire ceea ce se întîmplatase în familia Mărgineanului.

Tineretul se împrăștie în grabă, de pe hulă, și din focul din mijloc nu mai rămase decît o grămadă de jar, care luminează o vreme, în întunecul ce se lăsase, ca un enorm ochi roșu de strigoi, pînă cînd doi oameni, ale căror grădini răspundeau înspre dealul acela, ieșiră cu ciubărașele cu apă, să-l stingă. Se putea stîrni peste noapte un vînt, și girezile lor de paie, clăile de fîn, nu erau prea departe.

Vestea despre strigăturile celor doi feciori bătuți de Gheorghe Mărginean se răspîndi în sara lăsării secului în tot satul. Cît ținu ultima cină de dulce, toată lumea vorbi indignată de răzbunarea celor doi.

— Ce mai răzbunare ! Vorba ăluia : ia-l de pe mine că-l omor !

— E ușor să fii viteaz de unul singur !

— O să le mai moaie o dată oasele Gheorghe, cînd se va întoarce !

— Vrednici ar fi ! Se vorbește că abia acum s-au trezit și ei să se plîngă de bătaia lui Gheorghe.

— Da, însă s-au făcut de rîs. Judecătoria nu le-a primit pîra, pentru că n-au putut pune nici-un martor.

— Tot fără martori o să-i snopească și cînd se va întoarce.

— Numai de s-ar întoarce curînd... Dacă nici ziua judecătii nu-i hotărîtă...

— Poate să-i dea cîțiva ani !

— Nu se poate, omul e nevinovat.

— Cu legea nu te poți juca. Cine ajunge o dată pe mîna ei, nu scapă așa de ușor.

— Ana, mamă-sa, a pus martori peste douăzeci de oameni, care toți pot spune sub jurămînt cum s-a întîmplat.

— Hm ! Oamenii vor spune ce-au văzut. Și nici atîta nu-i puțin. Un copil să pună mîna pe tată-său, nu-i de glumit nici în fața lui Dumnezeu, nici a legii.

— N-a vrut să-l bată, doar știe tot satul, a vrut numai să-l înlătore din drumul lui.

De la nenorocire umblară mai multe versiuni prin sat, asupra motivului pentru care bătrînul nu voise să-l lase pe fecior să iasă pe porțiță. Dar pînă la urmă ade-vărul își făcu loc, și toți știau acum cauza. Și bărbații, ca și femeile, îi dădură dreptate lui Gheorghe. El era fecior mare, singurul la părinți, și avea dreptul să facă el ceea ce tatăl său nu voia, după ce-i făgăduise de-atîtea ori. Oamenii își aduseră aminte de purtarea lui Moise Mărginean. Clătinau din cap și ziceau :

— Parcă-i un făcut, în casa lor, să zădărnicească în clipa din urmă căsătoriile.

— Ba-s oameni suciți, de să te ferească Dumnezeu ! Cine-ar fi crezut asta și despre Vasile Mărginean ? Pe Moisë, încalte, l-a cunoscut toată lumea ce plătește, dar Vasile s-a arătat alt fel de om.

— Urma alege la toate ! Pînă-i omul viu, nu-ți poți pune mîna în foc pentru nimeni.

Așa și altfel vorbeau prin familii, la cină, în jurul mesei, în sara aceea de lăsatul secului. Vorbeau și se indignau împotriva strigăturii celor doi și pentru că pomeniseră numele Sorei.

— Cu fata ce-au avut ? Ce-i ea vinovată, la toate ?

— N-au putut uita că pentru ea au mîncat bătaie.

— Din vina lor ! Ce vorbe au stat să mai scornească prin sat !

— Oricum, e lucru urît să te răzbuni pe-o fată nevinovată !

— Strigăturile astea de la lăsatul săcului, cum spun bătrînii, erau totdeauna glumețe. Chiar cînd pomeneau cu numele pe vreo fată greșită, se striga nu cu răutate, ci mai mult în glumă. Era un fel de petrecere. Dar aștia doi numai din răutate au făcut ce au făcut.

— Oameni slabi și pace bună !

— Cu Gheorghe a fost ușor, căci știu că mamă-sa nu-i va trage la răspundere, dar nu se știe ce vor păți cu Ion Corbu. El nu-și va lăsa fata să fie strigată pe nume, din deal, acum cînd obiceiul ăsta a murit de mult !

Auziseră din vreme și ai Corbului despre strigătura aceea. Întîi de la Ioniță și de la sluga Nicodim, iar ceva

mai târziu și de la Stana, care se înapoiase cu Sora de la mătușa unde se duseseră să vadă mai bine hodăițatul. Stana spuse în șoaptă mamei sale vestea, și fu mirată că mamă-sa părea că nici nu o aude.

La cină nu se vorbea nimic despre asta, dar toți mîncară în tăcere. Cîna ținu destul de mult. Mîncară tăieței cu lapte, varză cu mămăligă făcută «fopșe», și ouă fierte, cum era obiceiul la lăsarea secului de brînză. Lui Ioniță îi plăceau tare mult tăieței cu lapte, și se gîndise, supărat, că nu-i va mai gusta tot postul.

Părinții se uitau din cînd în cînd la Sora, care mîncă în rînd cu ceilalți, pîrînd cu totul nepăsătoare că fusese strigată cu numele, în deal.

Ion Corbu se gîndi, că, la urma urmelor, fata nici nu avea pentru ce să se supere. Cei doi feciori nu strigasera decît un lucru cunoscut de tot satul. Nu i-au pus nici o poreclă. Totuși ar fi dorit s-o vadă ieșind din muțenia în care căzuse după nenorocirea din casa Mărgineanului. Dar ea părea și acum cu totul nesimțitoare, ca și cînd trăia pe altă lume.

Mamă-sa își ascundea cu mare greutate indignarea, și tot mereu îi venea să spună : «Ticăloșii aceia trebuie învățați minte». Dar se stăpîni pînă ce rămase numai cu bărbatul în odaia din nainte.

— Și acum ce ai de gînd să faci ? — îl întrebă ea. — O astfel de batjocură nu poate fi suferită !

— Nu văd pentru ce ar fi batjocură. Au spus și ei ceea ce știe tot satul.

— Dar cîte nu mai știe satul, și nu se strigă din hulă ! Ion Corbu înălță din umeri.

— Dacă-o vrea, se va răfui cu ei feciorul, cînd se va întoarce. De altfel, pe noi nu ne mai interesează toată treaba. Ne pare bine că am scăpat cu fața curată din nenorocirea asta.

De la arestarea lui Gheorghe nu vorbiseră încă nici odată despre zădărnicierea căsătoriei proiectate. Se ferea și bărbatul și se ferea și femeia. Dar, în sufletul lui, Ion Corbu puse cruce peste toată povestea, cît ce auzise despre felul cum a murit Vasile Mărginean. Nu ! Nu va mai fi vorba de nici o legătură cu neamul acela, pe care, Dumnezeu singur știe de ce, îl paște nenorocirea. S-a lăsat

înduplecat de nevestă-sa să meargă la înmormintarea lui Moise, și își aducea aminte acum cu cîtă silă a mers pînă în curtea mortului, ca și cînd i s-ar fi pus mereu în cale un zid nevăzut, prin care trebuia să treacă. Era convins acum că era o presimțire a nenorocirii ce va urma, că era o împotrivire întemeiată, de a nu mai încerca o apropiere de neamul Mărgineanului. «De ! Cînd toată firea ți se răzvrătește în fața unui lucru, să nu-l faci, că o nimerești rău», își zicea el după moartea lui Vasile. Dar s-a lăsat înduplecat de femeie — și pentru ce nu ar recunoaște ? — și de partida bună ce se arăta. Dacă n-ar fi mers atunci la înmormîntarea lui Moise, poate nu s-ar mai fi gîndit și nu s-ar fi învoit la o căsătorie care, iată, nu se va mai face niciodată. Adînc în sufletul său era bucuros că nu se va mai face, deși o vedea zilnic pe fată-sa cît era de pierită. Era așa de sigur că nu se va mai face căsătoria, încît nu-l interesa întru nimic dacă îl vor condamna pe Gheorghe ori nu, și, dacă îl vor judeca, ce pedeapsă îi vor da, cîți ani. De pe partea lui, putea fi o zi, un an sau zece, îi era tot atît, nu-l mai interesa. Era mulțumit și liniștit că se întorsese de pe un drum pe care instinctiv nu a voit să meargă.

Se pare că lelea Maria simțea ce-i în sufletul lui, și de aceea încă nu cutezase să vorbească despre urmările arestării lui Gheorghe. Chiar acum, văzîndu-l așa de nepăsător la batjocura adusă Sorei prin strigătura aceea, i se topi deodată curajul și nu mai îndrăzni să-și arate revolta ei. Părea că se teme să afle adevărul din gura lui. Pentru că ea nădăjduia că Gheorghe nu va fi condamnat, că va fi pus în libertate cît ce se va ține judecata, și că vor putea face căsătoria după Paști. Ea nu putea uita su-părarea că, după ce făcuse toate pregătirile, cununia nu se mai putea face în dulcele asta.

— De — începu ea cu sfială —, poate se va întoarce pînă la Paști. Atîrnă cînd va fi procesul, căci de condamnat de bună samă nu-l vor putea condamna.

— Hm ! Ești așa de sigură ?

— Dacă omul e nevinovat ! Toată lumea spune că-i vor da drumul, iar mamă-sa spune că și avocatul pe care l-a luat e de aceeași părere.

— Dare-ar Dumnezeu să scape ! A fost o nenorocire, desigur. Dar pentru noi acum e tot atît, ori îl condamnă ori nu.

— Tot atît ? întrebă nevasta, albă ca varul.

— Da, tot atît. Căsătoria asta nu se va mai face — răsunse Ion Corbu cu vocea înăspriată. — Lucrul ăsta să-ți între și ție în cap, și fetei, dacă nu v-a intrat pînă acum. Nu mai vreau s-aud nimic de neamul ăsta, cît voi trăi. Am greșit greu cînd m-am lăsat înduplecat de tine — și ce să-ți spun ? — și de averea Mărgineanului ; dar inima nu mi-a fost cu hotărîrea luată, poate nici-un ceas. Am lucrat împotriva glasului din sufletul meu, și rău am făcut. Acum n-ar avea nici fata ce are pe inimă, și nici tu atîta rușine și frămîntare. Trebuia să v-o tai scurt, de la început, dar n-am fost bărbat.

Nevasta simți că acum zadarnic va mai stărui ; cunoștea cînd bărbatul său era de neînduplecat. Va aștepta, va trece vremea, se va înapoia feciorul, și toate se vor schimba. Se mărgini să ofteze și să zică :

— O nenorocire poate cădea peste orice om.

— Da, însă nu mai voiesc să mă apropiu cu voia de locul nenorocirilor. Noi nu putem cunoaște rînduielile lui Dumnezeu, dar el ne-a dat minte să ne ferim de locul primejdiei, sau de omul de care sînt legate nenorocirile. De la moartea lui Moisés, sămne sînt destule !

— Doamne sfinte, acum te gîndești și la sămne ! Parcă ești dintre oamenii care dau ceva pe sămne !

— Uneori pot avea și ele înțălesul lor. Dar, în afară de asta, dacă am început o dată să vorbim, e bine să le limpezim pe toate, адаose bărbatul, răsucindu-și și aprinzîndu-și o țigară. În afară de asta, nu vreau să mai aud despre o căsătorie pentru care s-a făcut moarte de om, deși fără voia ficiorului ! Nu vreau să mai aud ! Și numai cunoștința că răposatul s-a împotrivit în ceasul din urmă și n-a mai voit să vină pentru tocmeală, mi-ar fi fost de-ajuns pentru a nu le mai da fata. Doar Sora nu-i o fată de lepădat, cred eu !

Lelea Maria începu să se frămînte. Singură ea știa, numai ei îi spusese mama lui Gheorghe, pentru ce s-a împotrivit Vasile în ceasul hotărîtor : jurămîntul făcut lui Moise în clipa morții. Lucrul acesta nu-l știau în sat

decît Ana și Floare, sora lui Vasile. Într-o clipă îi veni pe limbă să-i spună bărbatului adevărata cauză, dar se răzgîndi. «Dacă ar ști — își zise ea — s-ar înrădăcina și mai tare în hotărîrea lui.» Mai bine să amîne toate pe mai tîrziu. Se mulțumi să spună :

— Ficiorul a voit, și el nu mai avea lipsă de învoirea lui tată-său. Mamă-sa, cum știi, a lucrat mereu pentru această căsătorie. Ce te-ar mai fi putut supăra împotrivirea lui Vasile ?

— Eu n-am cerșit toată viața nimic de la nimeni, și nu puteam suferi să se pară că cerșesc căsătoria fetei mele. Și acum, destul ! Despre asta nu vreau să mai vorbesc mai mult. Am pus cruce și am zis amin !

El își luă căciula și ieși în curte. Lelea Maria rămase înfricată în urma lui. Dar nu atît pentru hotărîrea luată, ci pentru că vorbele lui îi treziră gînduri și temeri care pînă acum nu se apropiaseră de ea. Ea abia acum începea să-și dea seama că ținea încă la o căsătorie pentru care se făcuse moarte de om. «Moarte de om !», își repeta ea, simțind cum îi trece un șir de furnici prin spate. Acesta era adevărul, și nimic nu ajuta spunîndu-și că Gheorghe nu-i un ucigaș de părinte, că nenorocirea s-a întîmplat fără voia lui. Apoi se înspăimîntă și mai tare, gîndindu-se că nenorocirea a venit din jurămîntul făcut părintelui muribund. Se îngălbeni ca ceara și se lăsă neputincioasă pe laviță. Da ! Avea dreptate bărbatu-său că aici erau semne rele împotriva căsătoriei. Un om nu se poate dezlega de un jurămînt făcut părintelui său în luptă cu moartea. Feciorul, cum i-a spus Ana, știa de jurămînt. Îi spusese tată-său, ca suprem argument. Și totuși, Gheorghe n-a ținut sama de legămîntul lui tată-său ! Nenorocirea nu a fost oare o pedeapsă ori o răzbunare a lui Moise ?

Își luă cojocița pe umeri, căci începură să o scuture frigurile. Cum de nu s-a gîndit ea pînă acum la toate acestea ? Nu însemna să întri cu voia în primejdii viitoare ? Nu avea dreptate bărbatu-său spunînd că trebuie înconjurat locul nenorocirii ? A ! se vede că el se gîndea de mult așa, căci n-a fost chip să-l ducă la înmormîntarea lui Vasile. Atunci nu i-a spus nimic, decît că nu va merge, chiar dacă îl va ruga în genunchi. De-atunci nu i-a mai vorbit niciodată despre nenorocirea aceea, nici

despre căsătorie. Dar ea pe ce lume a trăit ? Nu a putut-o duce la înmormîntare nici pe Sora. Ori vorbise cu ea, ori cu o bucată de lemn, tot atît ! Dar chiar în sara asta, după ce a auzit că a fost strigată din deal, cum de-a putut rămîne așa de nepăsătoare ? A cinat în rînd cu ei, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat... Nu cumva judecă și ea ca și tată-său ? Nu cumva a pus și ea cruce peste căsătoria asta ?... Poate se va trezi că ea singură s-a gîndit mereu, de la arestarea lui Gheorghe, la ce va fi în viitor, ea și cu mama feciorului, cu care se sfătua aproape în fiecare zi... Și cum s-a făcut să nu vorbească o singură dată cu fata, de la nenorocire, despre ce va fi cînd se va întoarce Gheorghe ? Doamne sfinte, dar cu cine să fi vorbit ? Căci Sora rămăsese mută și surdă și oloagă cîteva zile. Nu o mai interesa nimic din ceea ce se petrecea în jurul ei. «Cum să o fi întrebat ?», se dezvinovăța mamă-sa. Da ! Vreme de-o săptămînă nu ar fi avut cu cine vorbi. Fata era ca de lemn : unde se punea acolo rămînea, obrajii-i se făcuseră suri, luminile ochilor i se stinseseră, și nici chiar pe Ioniță, care se apropia uneori de ea și-i punea mîna în poală, nu-l mai vedea...

Da, însă dup-o săptămînă Sora s-a apucat de lucru, a început să vorbească — e-adevărat, cu un glas străin, necunoscut — și-a început să mănînce la masă în rînd cu ei. Acum, ar fi putut vorbi cu ea, dar inima îi sîngera cînd o vedea așa de pierită. Părea că învață să umble din nou. Simțea ea cît suferise și suferă fata. Cum ar fi vorbit cu ea despre viitor ?

Lelea Maria se ridică de pe laviță și se așeză pe vatră, lingă foc. Cojocița nu-i mai ținea de cald. Se gîndi că Sora poate nici nu știe că pe Gheorghe l-au luat jandarmii, nelăsîndu-l nici la înmormîntarea lui tată-său. Ea nu i-a spus. Cine să-i fi spus ? Chiar dacă-i va fi vorbit despre asta Ioniță, ori Stana, ce putea ea înțelege în nesimțirea în care căzuse de cînd auzise cum a murit Vasile Mărginean ? Poate va fi auzit de cînd s-a deșteptat din înlemnirea ei. Dar dacă a auzit, de ce n-a dat nici un semn că-i pasă de el ?... «Ce mai știi ? Poate că judecă și ea ca și tată-său.» Dacă, la urma urmelor, ea se gîndește acum... Doamne sfinte, cît ar fi de bine să nu mai poată nici ea gîndi, să uite de tot, ca și cînd nu s-ar fi

întîmplat nimic, ca și cînd n-ar fi existat nimeni din familia Mărgineanului...

Se sculă tîrziu de pe vatră și se duse în tindă. Dar vasele fuseseră spălate de mult de cele două fete, frecate bine cu cenușă, să nu rămînă nici urmă de dulce pe ele, și puse la loc în blidar. Sora și Stana dormeau, iar Ioniță vorbea ceva în vis. Să fie oare atît de tîrziu? Se înapoie în odaia din nainte și se uită la lada de după ușă, unde dormea de obicei Ion Corbu. Dormea și el! Cînd se va fi înapoiat din curte, și cum de n-a simțit ea nimic? Aprinse un lemnuș și se uită la ceas. Era unu după miezul nopții. «Poate voi fi ațipit și eu pe vatră», își zise, și se culcă, după ce, tot oftînd, își spusese rugăciunea și făcu cele dintîi închinăciuni din postul acesta, înaintea icoanelor.

Peste patru zile se auzi în sat că unul din cei doi feciori care au strigat în deal despre Sora, a fost bătut măr pe cînd se întorcea de la moară, noaptea tîrziu. Dar nu se putu afla cine-i făptașul. Vineri după-amiază veni la ai Corbului finul Irimie Hurubean, care vorbi foarte vesel cu nănașa despre una, despre alta, iar la plecare trase cu ochiul și zise :

— O să-l prind eu și pe celălalt la o strîmtoare, singur, și nu-mi va scăpa din mînă! Prăpădiții de ei, să se lege ei de-o fată ca Sora! Pînă nu pun mîna și pe celălalt, nu pot dormi liniștit. Și acum, sara-bună, nănașă!

— Adică tu ai fost, Irimie?! Întrebă ea, nevenindu-i să creadă de mirare, căci omul nu era din firea lui bătauș, nici nu păruse prea îndrăzneț cît slujise la ei.

— Știi, nănașă, nu vreau să se afle, ți-am spus numa dumnilale. Poate ști și nănașul și Sora, dar altul nime, căci s-ar putea auzi, și blăstămatul celălalt s-ar feri mai bine! Auzi, tîlharii, să se lege de-o fată nevinovată ca Sora!

Nănașa zise mișcată :

— Poți fi liniștit, Irimie, de la mine n-o să se audă nimic. Dar, drept să-ți spun, nu m-aș fi așteptat ca chiar tu...

El îi tăie vorba :

— Păi, n-am văzut-o săltîndu-se fată-mare subt ochii mei ? Cine știe mai bine ca mine că-i o fată de care să nu te-atingi nici cu un deget ? Și ticăloșii ăia... Las', că pun eu mîna și pe celalalt ! Sara-bună, nănașă !

— Sara-bună, finule, și Dumnezeu să-ți răsplătească !
Parcă m-am mai răcorit și ușurat și eu !

XXII

Sîmbăta întîia din postul Paștilor cade, în fiecare an, după o rînduială străveche a Bisericii, la Sîntoaderu, cînd se face pomenirea sfîntului mare mucenic Teodor Tiron. Toate sîmbetele din Paresimi sînt «sîmbetele morților», și-n toate se fac liturghii și se pun parastase pentru cei morți. După rînduieli străvechi, în Postul Mare nu se face liturghie decît sîmbăta și duminica, iar miercurea și vînera se face o liturghie scurtă, numită a Înainte-sfințitelor, în care nu se aduce sfînta jertfă, ci pînea consacrată la liturghia de duminică. În schimb, în sat era obiceiul să se slujească utrenia și ceasul întîi în fiecare dimineață, după care creștinii puteau să se spovedească pentru sfintele Paști.

Pe vremea cînd venise părintele Andrei în Broșteni, toată lumea amîna mărturisitul de Paști pînă în ultimele două săptămîni de post, cînd era o îmbulzeală de neînchipuit. Prin stăruințe și îndemnuri, părintele Andrei reușise să-i convingă pe credincioși să înceapă spoveditul încă din săptămîna întîia, pentru a-i putea mărturisi cumsecade, nu în grabă mare și numai pe apucate. Totuși, și acum mulți amînau pînă în săptămîinile din urmă ale postului.

În prima sîmbătă din Paresimi, abia veniră vreo douăzeci de bătrînce și vreo cinci bătrîni la sfînta cuminecare, semn că se spovediseră peste săptămînă. Părintele Andrei nu fu prea bucuros, căci erau numai creștini dintre aceia care se spovedesc de mai multe ori în post. Față de anii trecuți era un regres, de bună samă. Nu știa cum să și-l explice altfel decît prin împrejurarea că toată săptămîna a fost frig, și abia de azi-noapte începuse a mirosi oleacă

a primăvară. Cerul se luminase, și adia, abia simțită, o boare dinspre miazăzi.

Dar supărarea părintelui Andrei se risipi când văzu mulțimea parastaselor ce așteptau să fie slujite. Nici nu mai încăpeau pe masă, ci fură așezate, cele mai multe, pe pînză albă, jos pe podea, în jurul mesei. Erau înșirate și multe blide cu grîu fiert, care se aduceau în fiecare an la Sîntoader.

Biserica era plină de credincioși, mai ales femei, aproape ca duminică : multe familii țineau să facă pomenirea morților încă din înflia simbătă din post. Părintelui Andrei abia-i încăpeau pomelnicele într-o mină. În strana cantorală, pe lângă diac, erau toți cîntăreții de căpetenie, ca în zilele de praznic mare, știind că vor duce și ei în traiste colaci, cîți vor încăpea, căci era de unde.

Părintele ieși din altar, urmat de crîsnicul cu cădelnița din care se ridicau valuri de fum de tămîie amestecată cu smîrnă. Nu avea de ce să cruțe aromatele, fiindcă toată lumea care adusese parastase și colaci, adusese și tămîia învelită în petece de hîrtie cafenie. Preotul trebui să aștepte puțin, după ce cădelniță prinoasele, pînă se mai împrăstie fumul, care se ridică în nori deși spre cupola de scînduri pictată din bătrîni, răspîndindu-și mireasma în toată biserica.

Apoi începu slujba și se porniră din strană cîntările morților, în melodii pătrunzătoare, melancolice și răscolitoare de durere, de-o filosofie resemnată, de-o înțelepciune care nu-i din lumea aceasta și care nu putea opri suspinele înăbușite o vreme, nici lacrămile, nici plînsul ce izbucnea din toate părțile cînd preotul recita numele din pomelnice. Erau nume de oameni, de bărbați și de femei, de copii care muriseră înainte cu zeci de ani, dar care se păstrau în pomelnice alături de numele celor de curînd repauzați. Erau în unele și nume de strămoși pe care nimeni din cei vii nu-i mai știau decît din vorbele părinților sau ale moșilor — mergeau cu pomenirile pînă la trupinele cele mai vechi — oameni după care, peste an, nu mai plîngea nimeni de zeci de ani, și ale căror morminte nu se mai cunoșteau de mult, ori erau aflate cu mare greutate și numai cu aproximație, în simbăta Floriilor, cînd se făcea afară, în cimitir, pomenirea

cea mare, generală, a tuturor morților, pe mormintele cărora se aprindeau atunci luminările de ceară, și în care se împlintau crenguțe verzi de salcie.

Dar acum numele vechi se amestecau cu cele nouă, și durerea pentru morții cunoscuți storcea lacrimi și suspine pentru tot neamul.

De câte ori ajungea părintele Andrei cu cititul la pomelnicul familiei Mărginean, lelea Ana izbucnea în plîns cu hohote, încît abia se mai auzeau numele citite, și preotul își întorcea uneori capul spre ea. O trăgeau de mineca cojociții femeile vecine, dar ea nu se putea potoli, și uneori începea să jelească ca și cînd ar fi fost singură în biserică. Și era straniu, căci se jelea mai mult după fecior, după Gheorghe, decît după bărbat și socru, și numele lui îl pomenea mereu, încît femeile începură a se înfiora și a șopti între ele.

— Mare păcat, să jelească după un om viu ca după un mort !

— Cine știe ! Poate-a aflat ceva. Poate-l vor condamna pe ficior la spînzurătoare.

— Vai de mine, nu mai spune prăpăstii ! Cum să-l spînzure ? ! Doar nu l-a omorît el pe tată-său !

— De ! jălește și ea, săraca, după ce-o doare mai tare. Morții sînt morți, și nu-i mai poți scula, dar cu ficiorul nu știe ce se mai poate întîmpla.

Apoi veneau alte pomelnice la rînd — de trei ori, în cadrul ecteniilor morților, îi pomenea părintele Andrei pe toți —, și fiecare femeie își avea morții ei pentru care să plîngă și să suspine, în vreme ce Ana Mărginean suspina mai departe, și lacrimile îi curgeau din ochii înroșiți și tulburi pe obrazul pămîntiu, îmbătrînit de la nenorocirea din casa lor, încît părea o babă.

Nimeni nu-i simțea durerea ca Maria Corbu, care stătea mai laoparte, lîngă strana cîntăreților. Deși făcea efortări mari să se stăpînească, plîngea mai tare, cînd izbucnea lelea Ana, decît la citirea pomelnicului familiei sale, încît mulți ochi se întorceau spre ea, înțelegînd ce lovitură grea a izbit-o și pe ea prin cele întîmplate în familia Mărgineanului. Știau că Sora n-a mai ieșit nicăieri de-atunci — poate doar la vreo rudenie cîteodată —, o văzuseră cît era de pierită. Ba se pornise și

un zvon prin sat, că fata nu ar mai fi în toate mințile. Dar zvonul nu era crezut de cei mai mulți.

Cîntările umpleau biserica, părintele cădelnița citind pomelnicele, plînsul molipsitor se lipi și de femeile care nu mai aveau morți de curînd, și dup-o vreme toate femeile nu mai răzbeau să-și șteargă lacrimile cu colțul năfrărilor. Era o durere și o jelanie adevărată după oameni morți de mult sau de curînd, care nici nu știai de unde s-a pornit, cum de rămăsese ascunsă pînă acum, căci peste an cei mai mulți morți erau uitați, afară de cei repauzați mai de curînd, și, chiar la pomenirea lor, rar îi mai venea unei femei să plîngă. Viața, vremea, vindecău rănile, le alinau cel puțin, dar acum părea că se deschiseseră și cele mai vechi și sîngerău. Se adinciseră cu vibrații pătrunzătoare și vocile cîntăreților, și troparele răscoleau tot mai mult sufletul credincioșilor din biserică. Se desprindea din ele un vaier exotic, ca dintr-altă lume. Amintirile înviau, chipurile celor morți se înfiripau din închipuire, și uneori se auzea țipînd cîte-o femeie :

— Ionic-a mamei ! Cum te-ai dus !

— Florica mea cea scumpă !

— Sufletul meu, Niculiță !

Mai ales copiii morți aduceau astfel de exclamații din inima mamelor. Dar erau și văduve tinere, care spuneau într-un suspin numele bărbaților, și babe care pomeneau pe moșnegii lor, care s-au dus mai devreme la odihnă, nemaivîrînd să le aștepte și pe ele.

Prin ce puteri misterioase se făcea această legătură vie a celor dintr-o lume cu cei dintr-altă lume ? Taina părea că umple toată biserica și-i schimbă pe cei de față, făcîndu-i să privească supraomenește cu ochii lor tulburi, să vorbească prin vocile lor schimbate, răspîndind între păreții sfîntului locaș o atmosferă solemnă, de mirată și neputincioasă tragedie omenească, de zadarnică încălzire a inimilor, de iremediabilă deșărtăciune. Și totuși, această atmosferă ajuta la descărcarea inimilor, la o ușurare mîngîietoare, ca o adiere de mireasmă de busuioc și calapăr.

Lumea începu să-și revină cînd părintele Andrei, după citirea în trei rînduri a fiecărui pomelnic, încheie slujba morților și începu ecteniile pentru sănătatea și viața ce-

lor vii, înșirați, și ei, pe partea dreaptă a pomelnicelor — după datina pe care o aflate, în parohie, la venirea lui.

Numai lelea Ana Mărginean începu să plîngă și mai tare cînd, din pomelnicul ei, părintele nu putu citi decît două nume: pe al ei și pe al feciorului. Cu atîta mai rămăsese. Nu mai avea nici o rudenie apropiată de pus în pomelnicul celor vii. Se gîndise la Gheorghe, care-și aștepta judecata, se gîndise la pustiul ce rămase în casa lor, în mijlocul căruia era numai ea, prin sufletul căreia bătea mereu vîntul, și nu se putea opri din plîns. Multe femei suspinau alături de ea.

La ieșire, Maria Corbu i se alătură îndată, și începu să o îmbărbăteze.

— Va ajuta Dumnezeu, nu-ți pierde firea ! O să treacă și Gheorghe peste judecată, n-avea frică ! Doar oameni sînt și judecătorii ! Nu pot osîndi pe un nevinovat !

— Nu mai pot, draga mea, nu mai pot ! Cînd mă gîndesc cum a fost să moară bărbatu-meu, mi se taie toate puterile. Cînd mă gîndesc că lui Gheorghe îi vor da cîțiva ani de temniță, îmi sacă răsufierea ! Ce mă știu eu face singură ? Și cum vom trăi, și el și eu, cu gîndul cum a murit tată-său ? Mai poate fi asta viață ? Iar pîn-atunci, ce să mă fac eu, un cap de femeie ? Acum au început să ne moară și oile ! În toate astea numai un blăstăm poate fi.

Pe Maria Corbu o luă un fior.

— Vă mor oile ?!

— De-alaltăieri au început. Trei ne-au murit pînă acum.

— Și n-ați chemat pe nimeni, pe-un om priceput ?

— Cum să nu chem ! Și pe Spiridonu Linii, și pe Pătru Bunii.

— Și ei ce spun ?

— Spun că-s călbegite din vară. Le-au tăiat și au aflat călbeaza. Așa spune și sluga Iosif. Zice că și el se pricepe.

— Apoi, asta o fi ! Pentru ce trebuie să crezi că-i blăstăm ?

— Ei spun că în vară le-am păscut pe lunci cu călbează. Dar de cînd m-am măritat, oile au păscut pe aceleași locuri, și nu s-au mai călbegit.

— De, se zice că nu în toți anii este călbează pe iunci și mlaștini, numai în verile ploioase. E adevărat însă că vara trecută n-a fost deloc ploioasă.

— Păi vezi ! Oamenii spun și ei, să se arate că știu ceva. Parcă bouului i-au putut ajuta ? Și-acum oile ! Și-s gata de fătat, săracele.

Își reținea cu mare greu plînsul, căci nu voia să o mai vadă lumea plîngînd și pe uliță, și își zbicea ochii cu colțul năfrămii.

De la nenorocirea cu Vasile, ele mai stătuseră de vorbă. Maria Corbu fusese mereu mai plină de nădejde decît lelea Ana, că lucrurile se vor întoarce spre bine, pînă la lăsatul secului. De-atunci, după schimbul de vorbe cu bărbatul, nădejdea ei se frînsese deodată. Faptul că el își luase cu totul gîndul de la căsătoria proiectată, o făcuse și pe ea să se gîndească mai bine. Dacă Gheorghe ar fi osîndit, fie și numai la cîțiva ani, era limpede că nu mai putea fi vorba de căsătorie. Fata lor nu putea să-l aștepte, să împletească cosițe albe. Lucrul acesta era sigur. Dar ea era încredințată că Gheorghe nu poate fi osîndit, și că-l vor lăsa acasă îndată după judecată. Totuși, acum vedea că nici mamă-sa nu mai nădăjduiește la scăpare, că și ea vorbește despre o condamnare de cîțiva ani ! Apoi nu s-a gîndit, iarăși niciodată, cum va trăi fată-sa cu cineva care se va gîndi mereu cum i-a fost dat lui tată-său să moară. Îi întră ghimpele în inimă numai acum, cînd o auzi pe Ana vorbind. Poate că bărbatu-său a simțit toate aceste de la început, și de-aceea nu mai vrea să audă de căsătorie... Poate că și Sora a văzut tot așa, și de-aceea nenorocirea a înfrînt-o atît de cumplit...

Gîndindu-se acum la lucrurile acestea, avu deodată senzația că merge alături de-o străină, de care nu înțelegea pentru ce se mai simte atrasă să o mîngîie. Își aminti cu mirare, de altfel, că de la moartea lui Vasile Mărginean ele două nici nu mai pomeniseră vreodată de căsătorie, ca și cînd niciodată n-ar fi fost proiectată. N-au vorbit decît despre judecată și martori, dar era încredințată că numai dintr-un interes comun vorbesc despre acest lucru. Iată însă că s-ar fi putut înșela... Poate nici

Ana nu mai vede cu putință căsătoria, dacă n-a mai pomenit niciodată de ea...

Ana Mărginean se frământase, într-adevăr, în toată vremea asta numai cu nenorocirea ce căzuse ca un trăznet peste casa lor. Îngrozită de moartea bărbatului, tremurând mereu de soarta feciorului, nu mai avea nici somn, nici alinare, și nici un alt gând nu se mai apropiase de ea pînă începură să-i moară oile. Iar acum spaima îi intrase parcă și mai adînc în suflet, văzînd în înlănțuirea de nenorociri urmarea neținerii jurămîntului făcut de bărbatu-său lui Moise Mărginean, în clipa morții. Bătrînul se răzbuna de dincolo de groapă. Safta Olarului se măritase, făcuse cununia în ultima duminică din dulce. Nici n-a mai avut vreme decît pentru o singură vestire, în aceeași duminică în care, după-amiază, îi pusese cununia pe cap. Se măritase cu Petru Boldea, un fecior dintre fruntași și el, dar la care Softa nici nu se uitase mai înainte, pînă trăsese nădejde la Gheorghe Mărginean... Acum, chiar să nu fie Gheorghe osîndit, chiar dacă ar vrea să împlinească jurămîntul lui tată-său, și să liniștească cele două suflete, nu ar mai fi cu putință!

Osînda asta o apăsa pe Ana ca o piatră de moară: odihna celor două suflete! Să abată nenorocirile ce-ar mai putea veni peste neamul lor. Nu mai vedea nici o scăpare, nici o ieșire — și nopțile i se schimbaseră în vedenii de groază, încît trebuia să-l culce pe Iosif Fătu în tindă, căci nu mai cuteza să doarmă singură în casă.

Într-o asemenea stare sufletească, ea nu se mai gîndise, într-adevăr, la căsătoria proiectată. Sau, cînd îi venea în minte, uneori, nu-și mai dădea sama dacă era un lucru din trecut sau din viitorul îndepărtat. De alte chinuri sîngera inima ei acum...

Cele două femei merseră o bună postatie de drum fără să-și spună o vorbă, fiecare frământată de gîndurile ei. Cînd se apropiară de casa Corbeștilor, lelea Maria socoti că tot n-ar fi rău să cuteze și s-o întrebe despre ce nu mai vorbiseră de la moartea lui Vasile Mărginean. Dar nu știu cum să aducă vorba, și nu îndrăzni, simțînd povara grea subț care geme sufletul femeii de-alături. Îi mai veni în minte și că ea nu mai știe ce era în sufletul Sorei.

Pentru a o mîngîia pe Ana la despărțire, și a-i alunga spaima de care o vedea cuprinsă, se mărgini să-i spună :

— Au ieșit multe oi slabe în primăvara asta. Am auzit că au murit și la alții prin sat.

În loc de orice răspuns, Ana se uită la blidul cu grîu fiert pe care-l ducea în mînă, și lacrămile o podidiră iară.

— Acum, cine să mai guste din el ? Cînd mă gîndesc că anul trecut eram patru, și-acum sînt singură, îmi vine să înnebunesc ! Doamne sfinte ! Dumnezeu pedepsește prea greu pe unii oameni !

Maria Corbu nu mai putu zice nimic și se grăbi să între în curte, în mînă cu traista în care aducea o bucată de parastas și blidul cu grîu fiert.

Slujba, în biserică, ținuse mult, și ai casei erau îm-prăștiați după lucru, prin curte, prin grădină. Numai Ioniță o aștepta ca pe spini, tot uitîndu-se pe fereastră. El alergă îndată să-i adune pe toți, să guste din grîul fiert și sfințit, din parastas, și apoi să prînzească. Să prînzească repede, căci azi avea și el treabă mare de făcut.

La Sîntoader, în prima sîmbătă din post, era obiceiul, în sat, să se reteze coama și coada mînjilor, și să se prindă copiii și fetițele mai răsărite «veri» și «vărute». Ei nu țineau cai, dar ai lui Vasilică Negru, cu care hotărîse el să se prindă văr, aveau, și chiar un mînz trecut de-un an, la tunderea căruia era poftit și Ioniță.

Deși îi plăcea strașnic gustul grîului fiert, el înghiți la repezeală vreo două linguri, o rugă pe mamă-sa să-i pună oleacă laoparte, pînă cînd va isprăvi cu ce avea de făcut, și, fără să mai mănînce altceva din bucatele de pe masă, se grăbi, cu colăcelul în buzunar, la Vasilică, a patra casă de la ei, pe ulița Cîmpșorului, la vale.

Soarele se înălțase sus pe cerul vioriu, și ziua era călduță, cu mireasmă de primăvară. Păreții caselor, proaspăt văruiți, păreau întineriți, în strălucirea soarelui alb, ca de argint topit. Subt imensa boltitură a văzduhului curat, satul, revărsat pe-o mare întindere, pe vale și pe coaste dulci, părea o așezare nouă, veselă și luminoasă, după atîta vreme de cer sur și frig. Lumea furnica pretutindenea, prin curți, prin grădini, pe uliți. Bărbații,

numai în căciulă și pieptare — aruncaseră clicinele —, greblau uscături și buruieni prin grădini, adunau deo-partă lemnele mai groase de stejar, le crăpau și ciopleau pari pentru vie, răspîndind mireasmă de pădure prin curți; greblau ogrinji ce se adunaseră în turiștele oilor peste iarnă, se învîrteau pe lîngă finul ce le mai rămăsese în clăi trunchiate, tocmeau și așezau finul la mijloc, făcînd un fel de piept, să fie adăpost dacă se vor porni ploile de primăvară, sau adunau cu economie rămășițele clăilor în căpițe mici, să se zbicească, pentru a le duce apoi în șură, căci nu se știa cît va mai trece pînă va da colțul ierbii.

Își făceau de lucru prin curți, prin grădini, și multe femei cu mînele iilor sufulcate, cu năfrămile legate la ceafă, cu părul luminînd de subț marginile broboadelor la tîmple sau pe frunte. Părea că fiecare femeie tînără, după ce s-a îmbrobodit, i-a dat o palmă năfrămii, să i se vadă și podoaba capului. Umblau ușor, glasurile lor clare răsunau pînă departe, și uneori se auzea, unde și unde, rîsul lor argințiu căzînd în cascade. Iile lor albe, înflorate la mîneci cu strîmbuțe negre, pieptarele înfundate, catrințele negre, șurțele negre, împrumutau curților, grădinilor, ulițelor, un joc viu de lumini și umbre, și un zvon de viață care încălzea și mai mult sufletele, în această întîie zi de primăvară. Lepădînd în casă țundrele, clicinele și cojoacele, părea că un popor nou se iscase în sat, căzut dintr-o lume senină, însorită și curată, un neam sprinten, dezghețat, pornit pe cîntec și veselie, arătîndu-și în soare fețele de-o tăietură fină, de oameni deștepți și de femei frumoase.

Dar decorul cel mai plăcut îl alcătuiau, în această zi de Sîntoader, copiii și fetițele mai răsărite, care umpleau grădinile, și se învîrteau în jurul cîte unui prun, cu mîinile prinse de trunchiul scortos, în ceealaltă mînă cu colăceii de griu curat. Se încumetaseră și ei să iasă în grădină numai în pieptare, fără clicine, pentru ritualul «verilor» și «văruțelor». Cîte doi, cîte două, se învîrteau în jurul unui pom mai subțire, cu colăceii în mînă, și toate grădinile erau pline de aceste roate înflorate în alb și negru. Apoi, după ce se învîrteau o vreme, se opreau, își schimbau colăceii, și începeau să mănînce din ei. Erau colăceii

de ieri, făcuți pentru parastase și pentru simbetele morților, și aroma pînii proaspete se răspîndea prin grădini. Îmbucînd din colăcei, tineretul acesta mărunț se pornea pe dialoguri nesfîrșite, fiecare silindu-se să-i spună cît mai des celuilalt «vere» sau «văruță». Se simțeau acum mai aproape unul de altul, mai îndrăzneți, mîndri de importanța ritualului străvechi săvîrșit, pe care însă nimeni nu-l putea tilcui. Ce se mai știa era că verii și vărutele, în ziua aceea, trebuiau să fie mereu împreună și, pe cît puteau, să vorbească numai despre lucruri serioase, ca și cum ar fi intrat în rîndul oamenilor mari. Vezi bine, adeseori nu reușeau, și se trezeau, cînd era primăvara mai înaintată la Sîntoader, jucîndu-se de-a mîngea pe uliți. Mai tîrziu, dar tot înainte de amiază, ieșeau în grădini verii și vărutele care se prinseseră în anii trecuți, fetele-mari și băieții, numai pînă ajungeau către șaptesprezece-optsprezece ani.

Ioniță era așteptat, în porțiță, de Vasilică. Acesta îl luă numaidecît de mînă și îl trase după el spre grajd.

— Haida odată, că s-a apucat tata să tundă mînzul.

Cînd ajunseră, alergînd, în poiată, suflînd greu, badea Ilie era cu foarfecele de tuns oile în coama mînzului. O tăia încet, cu grijă, de aceeași lungime, pînă cînd rămase dunga grumazului ca o perie scurtă, deasă și tare. Apoi trecu la coadă și începu să i-o tundă. Mînzul întorcea mereu capul, se frămînta pe picioare, dar stătea destul de blînd, mirat parcă de ceea ce se întîmplă cu el.

Cînd isprăvi badea Ilie, și-i dete mînzului o palmă peste șold, el sări repede într-o parte și își întoarse capul mirat.

Copiii începură să bată din palme : părea un mînz nou, un căluț pitic, mai frumos și mai tînăr decît îl cunoșteau ei.

— Vai, frumos l-ai făcut, tată ! strigă, cu ochii plini de lumină, Vasilică.

— Îi stă bine, îi stă tare bine, întări Ioniță.

Badea Ilie îl dezlegă de la iesle și-i dete drumul în curte. Mînzul începu să alerge, să zburde dintr-un gard într-altul, sărînd în copcii largi. Tropotul lui umplea curtea cu un bătucit repede, picioarele abia i se vedeau, și uneori Vasilică îngheța de spaimă să nu împiedece în

«ponturile» ce le făcea — niște figuri de joc nemaivăzute încă de cei doi copii. După ce riseră destul de zburda mînzului, îi ajutară lui badea Ilie să-l bage în grajd.

Cît priviseră uimiți la jocul mînzului, își uitaseră de colăceii din buzunare. Hotărîră să meargă în grădina lui Ioniță, unde erau pruni mai tineri și mai drepți decît într-a lui Vasilică. Porniră alergînd, căci vremea era tîrzie, și prin grădini se vedeau acum învîrtindu-se în jurul pomilor băieți și fete mai mari.

După ce îndepliniră și ei ritualul și își schimbară colăceii, începură să rupă cu lăcomie din ei. O vreme nu-și spuseră nimic. Ascultau cu ochii plini de lumină larma ce o făceau vrăbiile în streășina gardului, unde se adunaseră cu zecile și ciripeau toate deodată și necurmat; ascultau cotcodăcitul găinilor și al celor doi cocoși, îmbătați de căldură și de soare, de suflul primăverii, care creștea cu cît se ridica soarele pe cer.

Apoi începură să-și facă planuri pe unde vor merge cu oile și vitele la păscut, să-și amintească pe unde crește iarba mai curînd, pe ce răzoare înfloresc întîi păduceii și dau frunze spinii, tot uitîndu-se la crengile mai subțiri ale prunilor care începuseră să lucească, și văzînd cu mirare că mugurii sînt mărișori și parcă plini de clei. Ținîndu-se de mînă, umblară printre pruni, căutînd pe cei mai bătrîni, care aveau «clei», și începură să-l rupă și să-l morfolească în gură.

Cînd se întoarseră, văzură cu mirare că Stana cu văruța ei, Măriuța Neagului, se învîrteau în jurul aceleiași prun în jurul căruia se învîrtiseră și ei. Nu-i vorbă, era prunul cel mai frumos, cel mai drept din toată grădina. Ele își reinnoiau legămîntul făcut înainte cu patru ani. Erau vesele și ciripitoare ca vrăbiile din gard.

— V-ați prins veri, Ioniță ? îl întrebă soru-sa.

— Ne-am prins, și el le arătă colăcelul mîncat pe jumătate.

— Să trăiți și să fiți sănătoși ! Vasilică e un băiat bun.

— Parcă Ioniță nu-i ? vorbi Măriuța.

— O să fie doi veri buni, în bine și în rău.

În vreme ce cele două fete se învîrteau încă în jurul prunului, se ivi în grădină Sora. Se uită de departe la ele, la copii, oprindu-se în colțul șurii. Soarele bătea acolo cu

putere, și, în lumina lui, obrajii fetei parcă se mai înse-
ninară, se mai albiră.

Ioniță o zări, o luă de mână și o tirî spre prun.

— Haida și te-nvîrte și dumneata ! zise el.

Apoi deodată își dădu seama că ea nu avea tovarășă,
și puterea din mână îi slăbi. Fata se opri cu Ioniță lîngă
ea.

— Da' unde-i nana Veta ? De ce n-a venit pînă acum ?
întrebă copilul mirat.

— Ea nu mai vine, Ioniță, răspunse soru-sa cu glas
înăbușit, cu ochii țintă la Stana și la Măriuța, care se
opriseră din învîrtit și își schimbau colăceii.

— Nu mai vine ? S-a mîniat ? V-ați certat ? În tot
anul venea.

— Nu ne-am certat, dar văruța mea Veta s-a măritat
în dulcele ăsta.

— Și dacă s-a măritat, nu-ți mai este văruță ?

— Îmi este, cum nu ! Însă nu se mai pot învîrți în
jurul prunului o nevestă și o fată-mare.

— Păi, de ce n-ai chemat alta ?

— De-acum nu mai chem pe nimeni, Ioniță, răspunse
Sora cu vocea muiată, și îndată lacrămile îi năvăliră în
ochi.

Se-ntoarse într-un călcîi și începu să alerge spre por-
tiță, de groază să nu o audă copiii și fetele plîngînd. Dar
cît ce ajunse în curte, plînsul izbucni, încît se auzi și în
grădină. Copiii se priviră mirați, iar cele două fetișcane
își duseră colțul năfrămii la ochi.

Lelea Maria, cînd intră, tîrziu, în tindă, o află pe Sora
încă plîngînd, zbuciumîndu-se toată în colțul vetrei.

Se opri înfiptă în prag, și o năvală de frig îi intră în
trup.

După nenorocirea din curtea Mărgineanului, Sora plîn-
sese și gemuse trei nopți în șir, în vreme ce peste zi ră-
mînea mută. Dar de-atunci nu i-a mai văzut nici o la-
crămă în ochi, n-a mai simțit-o să se zvîrcole noaptea în
așternut. Ce s-a putut întîmpla azi ?

Se apropie cu pași ușori și puse mîna pe capul fetei.
Ea izbucni în plîns și mai nepotolit, și mumă-sa nu putu
s-o îmbune. O îmbrățișa, o săruta, plîngea alături de ea,
și nu-i putea spune un singur cuvînt.

— Las' să plîng — suspină Sora întru tîrziu —. Parcă mă mai ușurează, parcă îmi ridică piatra de moară de pe piept. Of ! măicuță, măicuță ! — Și hohotele porniră iar în cascade. — Cum aș vrea să fiu și eu ca Stana ! Să fiu iar copilă ! Să nu fi dat peste mine ce-a dat ! Cu ce sînt eu vinovată ? Vai, măicuță, măicuță !

Mamă-sa o îmbrățișa neputincioasă și-i mîngîia părul.

— Nu ești vinovată cu nimic, sufletul meu ! I-a ieșit ceasul rău în cale ! Soarta rea ! Dar poate scapă și se întoarce în curînd acasă !

Fata se opri o clipă din plîns și se uită la mamă-sa cu ochii tulburi.

— Cine să se întorcă ?

— Gheorghe, vezi bine !

Ea închise ochii și începu a clătina din cap cu disperare.

— Ce-a fost, nu se mai întoarce niciodată, mamă ! Niciodată ! Niciodată !

— De, așa ni se pare nouă uneori, cînd durerea e prea mare. Dar, uite, cine-ar fi crezut, după vremea de pînă ieri, că vom avea la Sîntoader o zi de primăvară ?

Sora clătina mereu din cap, ca într-o adîncă și nesfîrșită tînguire.

— Dac-aș mai putea fi o dată copilă, ca Stana ! Dac-aș putea începe viața din nou ! Dar asta nu se poate ! Ce-a fost nu se mai întoarce niciodată, mamă !

— Dar dacă pînă la Paști Gheorghe vine acasă ? Nu vei uita toate năcazurile de-acum ? Iar ți se va însenina viața. Ascultă-mă pe mine, că-s pățită.

— Niciodată, mamă ! Cu el, lîngă el, nu mi s-ar mai însenina niciodată. Viața mea cu el e încheiată ! S-a frînt în sara în care...

— Dar nu l-a omorît el pe tată-său, tu fată ! Multe zile tu parcă nu mai înțelegai nimic. Poate nici n-ai auzit cum s-a întîmplat.

Sora își lăsă capul frînt în piept.

— Am auzit ! A pus mîna pe tată-său și l-a ucis. Dacă nu ridica mîna asupra lui și nu-l împingea, badea Vasile n-ar fi alunecat și nu și-ar fi spart capul de gheață.

— A fost o întîmplare nenorocită, tu fată.

— A fost ! Dar atunci s-a surpat și viața mea. Am trăit între ruini grele, și abia azi am început să mă pot mișca între ele. Îmi pare că ies dintr-un mormînt. În el s-a îngropat tot ce a fost în mine.

— Așa-ți pare acum ! zise înfiorată mamă-sa, neștiind ce să creadă.

— Așa am simțit în clipa nenorocirii. Între mine și el s-a săpat o prăpastie pe care nimeni n-o mai poate trece. Săptămîni întregi am purtat moartea în mine. Cu Gheorghe eu nu mai pot avea nimic de-aici înainte, ori va fi osîndit, ori se va întoarce acasă ! Spaima și moartea au șters tot ce-a fost între noi. Doamne, ce putere a pus cruce peste tot ?

— Va mai trece vremea. Numai ea vindecă, fata mea ! Nu poți să uiți așa ușor pe cineva pe care l-ai iubit cu înfocare, și mai ales cînd s-a dovedit a fi nevinovat.

— Nu ! Nu pot să mă mai gîndesc la el ! Nici nu m-am mai gîndit din ziua cînd îl așteptam pe badea Vasile. Nu pot să mă mai gîndesc ! E un blăstăm pe casa lor, și m-am îngrozit de moarte ! Nu pe el l-am jălit eu atîta vreme, ci am jălit norocul meu ! Pentru ce a trebuit să-l iubesc chiar pe el dintre atîția ficii ?

Fata izbucni din nou în plîns, și începu acum să jeluie ca după mort.

Lelea Maria o asculta neputincioasă, cu sufletul răvășit. Nu se mai putea pricepe nici pe sine însăși. Pentru ce stăruia spunînd că vremea va vindeca toate, că Gheorghe se va întoarce și toate vor fi bune iarăși, cînd cunoștea hotărîrea din urmă a bărbatului său, cînd văzuse că nici mama flăcăului nu mai pomenise nimic de căsătorie, cînd ea însăși începuse să se înpăimînte de-o legătură a fetei sale cu un om asupra căruia apasă un blăstăm ? Pentru ce nu-și încurajează fata, în loc să-i spuie că se va căsători cu Gheorghe ? Nu-și înțelegea purtarea, dar îi părea că Sora era nedreaptă cu feciorul, că are inima împietrită, că nu-și dă sama ce vorbește, și că de dragostea lui nu va scăpa așa ușor cum i se părea fetei. Deși era convinsă că ar mai putea lupta cu bărbatul, deși știa că Ana s-ar acăța cu amîndouă mîinile de căsătoria asta, dacă s-ar întoarce Gheorghe, în adîncurile conștiinței sale se înstrăina și ea de gîndul căsătoriei. Și

totuși, un imbold întunecat îi spunea că dacă nu se va face căsătoria asta, va urma o altă nenorocire.

Între asemenea orbecări se simțea cu totul neputincioasă, ascultînd-o pe Sora cum jalește ca după mort.

— Spui că nu mai ai nimic cu el, că s-a pus cruce peste tot ce-a fost, dar vezi cum jălești ! După cine jălești dacă nu după el ? Vezi că nu știi ce vorbești ?

Sora tăcu deodată.

— Vai, măicuță, măicuță, cum nu poți înțelege ! Nu după el jălesc, ci după norocul meu. Pentru el mi s-a rupt, și rupt îmi rămîne sufletul. Cît voi trăi îi voi plînge de milă. Dar cărarea mea de cărarea lui a rupt-o o putere mai mare decît mine. Am rămas cu sufletul pustiu. Numai azi a licărit în el o rază de lumină, cînd am văzut copiii prinzîndu-se veri și văruri. Cum aș vrea să fiu iar ca ei, măicuța mea dragă !

Fata îi cuprinsese grumazul cu brațele și își lipi obrazul fierbinte de obrazul ei rece, și începu să plîngă din nou, zguduindu-se toată.

— Ușurează-te, ușurează-te, fata mea ! Prea mult ai tăcut ca un mormînt ! Vei vedea că după asta o să fie mai bine !

— Aș vrea să încep iar să trăiesc. Cînd am văzut azi tot satul înflorit de copii și tineret, a zvîcnit ceva în mine încît era să mă înăbuș. Dar cum să fac, măicuță, cum să fac ? Cum să încep ? De unde să încep ? Cum să scap de sub piatra de moară ? Pentru el mi s-a frînt inima, și totuși la el nu mai mă pot gîndi. Mă umple o spaimă care mă îngheață ! Săracul Gheorghe ! Săracul de el ! Aș fi voit să fiu în temniță cu el, dacă-l osîndesc, să ne osîndească împreună. Zile-ntregi și nopți a strigat așa inima din mine ! Totuși, din clipa în care am auzit de nenorocire, între mine și el s-a ridicat un părete de piatră prin care inima n-a mai putut străbate. O spaimă, măicuță, o spaimă de moarte, care făcea inima să amuțească și mă arunca departe de el. O respingere groaznică, ca de la un lucru blăstămat. Săracul de el !

Abia acum începu fata să jalească după Gheorghe-a Mărgineanului, în nesfîrșite hohote de plîns.

Mamei sale îi păru că abia acum începe să înțeleagă ce se petrecuse în sufletul Sorei. Nu era cu inima împie-

trită, nu era nedreaptă cu flăcăul, dar nu putea să se mai gîndească la el fără s-o încleșteze groaza. Și, pentru a se convinge, se închipui pe sine fată, în locul Sorei. Se înfioră toată. Da, avea dreptate fata : cum să stai o viață lingă unul din pricina căruia a murit tată-său ? Totuși, parcă nu putea crede că i s-a stins detot iubirea pentru Gheorghe. Și se temea că dragostea fetei stă subț groaza celor întîmplate ca jarul subț spuză, și așteaptă. Cuvintele din urmă ale Sorei și plînsul ei îi întăreau parcă această bănuială.

Dar fata, după ce își șterse ochii, se îndreptă pe vatră și o întrebă pe mamă-sa cu alt glas :

— De unde să încep ? Cum să încep ? Spune-mi dumneata ! Ajută-mi !

Lelea Maria o privi nedumerită. Nu înțelegea.

— Ce să începi ?

— Să trăiesc iar. Vreau să trăiesc ! Azi am ieșit din mormînt. Dar nu știu cum să umblu. Mi-am uitat a merge, ca unii oameni după lingoare.

Mamă-sa nu știu ce să-i răspundă. O privea cu ochii grei de tristețe.

— Cum mă simt eu acum ? Parcă aș fi văduvă, deși n-am fost măritată. Cum mă vor judeca oamenii ? Cu ce ochi se vor uita la mine, dacă voi ieși iar între ei ? Mă mai pot eu purta ca o fată-mare ? Mai pot merge la șazătoare, la hore ? Spune-mi dumneata, că ești mai mare !

Și ochii ei iar se umplură de lacrimi.

Luată de grămădeala aceasta de întrebări, lelea Maria se zăpăci și nu putu răspunde în grabă.

— Spune-mi dumneata ! stărui fata.

— Doamne sfinte, unde-ți umblă gîndul ! Cum te-ai simți văduvă ? Te-ai avut bine cu un ficior, era să vă cununăți, cum știe tot satul, cînd s-a întîmplat nenorocirea. Nu vă vestise încă nici popa în biserică. Cum să te simți văduvă ? Asta-i o înșălăciune a minții, fata mea ! Și pentru ce n-ai mai putea merge la horă și la șazătoare ? Tu n-ai nici-o vină. Oamenii înțăleg, că doar sînt în lume și ei, nu în stele. Tu ai toată îndreptățirea să-ți urmezi viața de fată pînă va voi Dumnezeu. Nimeni nu te va judeca, despre asta să n-ai nici-o grijă. Ci, dimpotrivă, oamenii se vor bucura că te văd în viață.

— Așa crezi dumneata ?

— Dar cîte și cîți nu mi-au spus și pînă acum, că n-ar trebui să te ascunzi de lume, că tu nu ești vinovată cu nimic, că-i păcat de tine să jălești ca o văduvă.

Fata sări drept în picioare de pe vatră.

— Așa vorbesc oamenii ?

Ochii ei se aprinseră și străluceau pentru înția oară după moartea lui Vasile Mărginean.

— Așa, și poți fi încredințată că judecă drept.

— Măicuță dragă, mai ai vreun colăcel ?

Mamă-sa o privi mirată.

— Mai sînt, cum să nu fie, în covată în cămară.

— Văruța mea Veta s-a măritat în dulce. Acum vreau să mă prind văruță cu Nastasia Linului.

Se spală în grabă pe ochi, puse schimburi nouă, luă colăcelul adus de mamă-sa.

— Mi-a tot părut mie rău că nu m-am prins dintru-nții văruță cu Nastasia. Azi, în grădină, mi-a venit gîndul ăsta.

Fata ieși sprintenă pe ușă și trecu drumul la Nastasia Linului. Mamă-sa rămase privind în urma ei.

— Ce să mai pot crede, Maică Preacurată ? Are și chinuri de om mare, și e și copilă încă ! Uite ce mai bucurie pe ea !

O văzu întorcîndu-se, ținîndu-se de mîină cu Nastasia Linului, și, vorbind însuflețite, trecură prin curte în grădină, fiecare cu colăcelul în mîină.

XXIII

Lelea Ana Mărginean se sculă cu noaptea în cap. Pînă în Boz, la popa Nicodim, era departe și cu căruța. O singură fină pe care o aveau în sat — căci pînă trăise socru-său, Moise, nu-i lăsa să fie nănași, ca să nu fie siliți să dea daruri finilor —, venise de-cu-sara și dormise la ea. Avea să rămînă paznică, să vadă de vite, pînă la întoarcerea ei și-a slugii, căci mergeau la Boz cu căruța, și nu se știa dacă se vor putea întoarce pînă sara. De multe ori

cei ce mergeau cu năcazuri la părintele Nicodim din Boz, rămîneau acolo și două și trei zile.

Lelea Ana puse cinci zloți de argint în punga de piele cumpărată încă la cununie, dar de care nu s-a folosit decît rar, învălui în ștergere curate niște costițe, luă din pivniță un ștenduleț de brînză neîncepută, și le așează în căruță, în fin, în vreme ce Iosif Fătu prindea caii, tot mormăind. Nu era deloc bucuros că se duce cu stăpîină-sa la popa din Boz. Încercase, de trei zile, de cînd femeia își pusese gîndul, să o desmînte. Căci ce putea face popa din Boz la călbează ? Murise și-a cincea oaie, și el știa că vor muri toate cîte vor mai fi călbegite. Ce putea ajuta la asta popa din Boz ? Iată, prostii de-ale oamenilor. Dar dacă n-a putut-o convinge pe stăpîină să nu se mai facă de rîs ori de vorbă în sat, de ce nu se duce singură ? Pentru ce-l făcea și pe el părtaş la niște boscoane în care el nu credea ? Bombănea mereu înhămîind caii, și pîcăia din pipa nelipsită din colțul gurii.

— Mai pune fin, Iosife, că nu va fi de-ajuns. Poate va trebui să rămînem acolo două-trei zile, și n-aș vrea să mai cumpăr și fin de la părintele.

— Două-trei zile ? Da' pînă la amiazi sîntem acolo, într-un ceas cel mult poți isprăvi ce ai cu dumnealui, și la noapte sîntem acasă.

— Nu se știe ! Uneori trebuie să rămîină omul mai mult.

— Pentru nește boscoane popești ?

— Crede tu cum te taie capul, dar du-te și mai adă două brațe bune de fin.

Ea intră în casă și ieși cu o dășagă. Într-o parte ducea trei cămeși : una a bătrînului — a lui Moise —, una a lui Vasile, și-a treia a feciorului. În cealaltă parte erau merinde pe trei zile pentru ea și pentru slugă.

Abia începu a se zări de ziuă, cînd căruța durăi pe podețul de lemn din naintea porții larg deschise.

Sluga era cătrănit și-acum ; ca și cînd ar fi putut încă s-o oprească din drum, întoarse capul peste umăr și zise :

— Dacă n-oi ști eu ce-i călbeaza, apoi nu mai știu chiar nimic ! Parcă n-am văzut destulă, cît am slujit la măcelărie ! Ș-apoi, nu ți-au spus tot așa și Spiridonu Linii și Pătru Bunii ?

— Mai lasă asta, Iosife ! Nu-i bine să vorbești pe drum de năcazul ce te duce la popa din Boz, porunci stăpîna cu glas scăzut.

— Asta-i acum ! Au și început boscoanele !

Dar cele spuse de femeie avură darul să-i închidă gura, ceea ce nu putură face toate argumentele ce i le adusese pînă acum lelea Ana. Iosif Fătu nu credea în lucruri peste fire, dar vorbele stăpînei îi trecură un fior ușor printre spete. Încă nu fusese niciodată el însuși în joc, cînd se punea la probă puterea farmecelor ori a descîntecelor. Dar acum el mîna caii, el o ducea pe stăpînă la popa din Boz. Să tacă dar ! Să nu i se întîmple ceva în drum, ori la întoarcere... Cine știe ? Poate popa acela îi și vede pe drum cu căruța, își zise el. Dar se mînie îndată pe sine însuși pentru așa gînd de om prost. Biciui caii, după ce-și aprinse din nou pipa, și nu mai spuse un cuvînt legănat pînă se făcu ziua albă.

— Ai mai fost în Boz, Iosife ? întrebă lelea Ana, trezită din gîndurile ei, în care încerca să prindă tot ce avea să-i spună părintelui din Boz. Căci nu numai despre prăpădirea oilor avea să-l întrebe, ci despre toate cîte căzuseră pe capul ei.

— N-am mai fost, răspunse sluga, ursuz.

— Păi, știi drumul ?

— Cum să nu-l știu, că n-o fi pe celalalt tărîm !

— Eu am fost o dată cînd eram mică, cu muma, dar nu-mi mai aduc aminte de drum.

— Am auzit că-i un sat prăpădit, nici o sută de fumuri.

— Da, nu-i mare ca Broștenii.

— Oameni săraci, cu pămînt puțin. Poate de-aceea și popa lor s-a apucat de gîcit.

— Lasă-l în pace pe părintele din Boz. Încă n-am auzit să fi pățit cineva rău de pe urma sfaturilor sale. El nu trage pe nimeni de mîneacă. Năcazurile-i duc pe oameni la el.

— Parcă n-ar fi cîte-un popă în fiecare sat ! Să pierzi o zi ori și mai multe, cînd popii sînt la îndemîină pretutîndenea !

— Sînt, dar nu-s toți cu același dar, Iosife.

— Hm ! — făcu ursuz sluga. — Adică nu știu toți la fel cum să scoată banul din mîna omului năcăjit...

— Spui vorbe cu păcat, Iosife. Ți-am mai spus că nu-i bine să vorbești pe drum despre părintele din Boz și să-l judeci.

— Dar nu-l judec deloc, stăpînă, ci mi-i năcaz că ne pierdem o zi de lucru. Azi ar fi trebuit să ies la plug, după cum ți-am spus și asară. Nu vezi dumneata că oamenii s-au apucat de arat ?

Hotarul prin care trecea drumul era, într-adevăr, plin de pluguri. De la Sîntoader vremea se îndulcise, se încălzea din zi în zi mai mult, pămîntul se zbicea, și oamenii se grăbiră să înceapă arăturile de primăvară. Pe lingă drum, pe marginea șanțurilor, la feție, iarba tînără crescuse mărișoară, pretutindenea prin lunci, și chiar pe unele costișe, înverzea, îndesîndu-și acele de-un verde crud. Mireasma verdeții umplea aerul, ciocîrliile se înălțau rotînd în văzduh și cîntau însuflețite, altele, sătule de cîntec și de azur, cădeau de sus ca fulgerate. Se auzeau bice pocnind pe lingă vitele albe, pogănicii — copii de la opt-nouă ani în sus — strigau mereu la ele, dîndu-și aere de oameni mari. Ei făceau slujbă mai ales pe lingă plugurile la care trăgeau patru vite, doi boi și două vaci, sau patru vaci, ori doi boi și un cal înaintea lor. Cele mai multe pluguri erau trase încă numai de doi boi, și rar detot de doi bivoli. Cu ei era numai cîte-un țaran. Și uneori se auzeau cîntece trăgănite înfiripîndu-se.

Iosif Fătu, cu pipa fumegînd mereu în colțul gurii, îmbrățișa cu privirea plugurile, brazdele negre și proaspete ce abureau în soare, pe care năvăleau ciori și codobaturi, și nu se mai putu răbda să tacă.

— Scumpă zi de lucru pierdem noi azi, stăpînă !

— Lasă, Iosife, mai sînt zile !

— Mai sînt, cum să nu fie ! Dar dacă întîrziem cu lucrul, tot eu o să fiu de vină. O să mă înfrunți tot dumneata, și Gheorghe, cînd se va întoarce.

— Crezi și tu că va scăpa curînd ?

— Păi, numai ziua judecății s-o hotărască odată !

Lelea Ana nu mai răspunse. Cu cît trecea vremea îi părea că mai ușor îi este să se amîne judecata, temîn-

du-se tot mai mult că va fi osîndit. Pînă nu se judecă, tot mai putea trage nădejde.

Trecură prin trei sate. Soarele se apropia de amiază cînd intrară în Boz. Cu toate îndemnurile slugii, caii mergeau de mult la pas, osteniți de drum și de trapul continuu în care îi ținuse Iosif.

Biserica era răzlețită de sat, sus pe-un deal, și înne-grea din coperișul ei vechi de șindrilă și din părății de birne nespoiți, roși de vreme.

— Unde șade părintele ? întrebă sluga pe cea dintîi femeie ce răsări în porțiță, în capul satului, să vadă cine vine la popa. Căruțe cu cai rar treceau prin sat.

— Drept înainte, pînă la cotitură, și acolo apuci pe hudița din dreapta. Da' de unde sînteți ?

— Iaca, dintr-un sat, răspunse sluga supărat.

— Din Broșteni, spuse lelea Ana.

— Din Broșteni ! De mult n-au mai fost oameni de-acolo la părintele Nicodim. Vro boală ?

Sluga dădu bici cailor, căruța se zmînci, și lelea Ana nu mai putu răspunde. Dar acum se iveau femei și bătrîne aproape în fiecare porțiță, cu mina streășină la ochi. Cîinii începură să latre prin curți. Căruța făcea larmă mare, pentru că Iosif nu mai slăbea caii din trap, așa că era gata-gata să treacă de cotitură, și abia avu vreme să cîrmească la dreapta.

Hudița, străjuită de amîndouă părțile de salcii, se înfunda în ograda părintelui Nicodim. Caii se opriră înaintea unei porți dărăpănate.

— Se pare că am nimerit bine, stăpînă. Curtea e pus-tie. Se spune că veșnic e plină de cară și de călării.

Sări din căruța să deschidă poarta, căci nu se arăta nimeni prin curte. Nici lătrat de cîine nu se auzi.

— Poate nu-i nimeni acasă, și vom fi făcut atîta drum în zadar, zise el, întrînd pe porțiță în curte.

Lelea Ana se uita neliniștită în curte. Era o ogradă largă, cu grajdul și șoproanele în fund, toate acoperite cu paie. Casa, veche, cu ferestre mici, cu podmol pe lîngă părătele din fața curții, cu streășini largi și joase, era acoperită cu șindrilă. Petece mai nouă se zăreau unde și unde pe acoperiș.

Traseră în mijlocul ogrăzii, unde era, mai laoparte, și casa, și abia atunci se deschise o ușă scundă și, girbovindu-se de spate, se ivi un țăran cu capul gol, c-o barbă lungă, albă, răsfirată pe piept ca o mătură. Când se obli din șale, ajunse cu capul în streășină. Făcu încă un pas și se opri. Era numai în cămașă și pieptar, cu cioareci de lână, cu cizme înalte în picioare, încins cu un șerpar lat. Obrazul abia i se vedea, roșu, numai în jurul nasului, încolo năpădisse barba peste tot, stufoasă și încilcită. Fruntea înaltă era brăzdată de dungi adânci. Cămașa, cu mînici largi, o purta afară, ca orice țăran. Dacă n-ar fi purtat măturoiul acela de păr alb, nu l-ar fi putut deosebi nimeni de un moșneag voinic din sat.

Sluga se uită chiorîș la el și se făcu a nu-l vedea ; luă fin din căruță și-l puse înaintea cailor, din trupurile cărorora se înălța aburul în valuri. Făcu un șomoilog de fin și începu să frece caii. Apoi îi trase de urechi, zmîncindu-i cu putere, și aruncă o pătură lungă peste amîndoi. Părea că nici nu aude ce vorbește stăpîna cu părintele Nicodim. Dar trăgea mereu cu urechea.

Lelea Ana coborîse repede din căruță, după ce-i dăduse preotului binețe cît ce-l văzuse ivindu-se în prag. Apoi se apropiase și-i sărutase mîna cu evlavie.

— Bună-ziua, părinte Nicodim ! — zise ea din nou —, și sărutăm sfințita dreaptă. Credeam că nu sînteti acasă.

— Sînt numai singur. Preuteasa s-a dus la protopopul. De două zile-i dusă, și văd că nu mai vine.

Lelea Ana se simți învăluită de vocea lui blîndă și armonioasă încă. Ochii lui albaștri o priveau cu bunătate de subt sprîncenele stufoase.

El se uită apoi împrejur, pe hudiță, pe la gardurile din vecini, ca și cînd ar cerceta dacă nu-i vede cineva. Dar nu se arăta nimeni, pe nicăiri.

— Poștește în casă, zise el cu blîndețe, încet, de părea că vorbește numai cu gura pe jumătate.

— Vin îndată, părinte, numai să iau ceva din căruță.

Preotul se mai uită o dată îngrijorat împrejur.

— Să tragă căruța subt șopron, în fund, și caii să-i bage în grajd, zise el, și întră în casă.

Sluga mormăi supărat, dar trase căruța subț șopron, în fund, unde nu putea fi văzută de-afară, și duse caii în grajd.

— Se vede că vrea să ne țină cu zilele aici, zise el năcăjit.

— Nu cred, Iosife. Uite că nu-i nimeni aici. Mai mare mirare ! răspunse stăpîna, luînd din fin darurile ce le adusese pentru părintele.

— Se vor fi săturat și oamenii să-i tot dea zloți pe de-a geaba.

Femeia înălță din umeri și-l lăsă în plata Domnului, dar din prag întoarse capul.

— Caută în dăsași și mîncă și tu ceva, dacă ți-i foame.

— De foame, cum să nu-mi fie foame, că-i aproape crucea amiezii, zise el, punînd palma streășină și uitîndu-se la soare.

Casa în care întră Ana nu se deosebea, ca împărțire, prin nimic de-o casă țărănească a unei familii fruntașe : tinda la mijloc, cămara, cum întrai, la dreapta, camera de către hudiță la stînga. Tinda nici nu era podită, ci lipită cu pămînt. Grinzile erau joase, ajungeai cu mîna la ele, erau înnegrite și bine încovoiate la mijloc. Rînduiala dinlăuntru era de asemenea puțin deosebită de a unei case țărănești. Numai în colțul din stînga mesei era o etajeră cu patru rînduri de cărți cu scoartă veche, iar în colțul mesei o bucoavnă mare. Pe la grinzi era vîrît busuioc uscat, și mireasma lui umplea camera.

Lelea Ana își puse darurile pe masă, oftînd din greu, și se gîndi cum să înceapă.

— Șazi pe laviță, creștină bună — o îndemnă părintele cu aceeași voce blîndă și adîncă, plină de armonie, mîngîietoare ca un îndemn părintesc. — Șazi și spune-mi ce năcazuri te-aduc pe la mine — adăogă după ce șezu și el la masă, cu mîna pe bucoavnă. — Uite ce este, începu iar, cam stîngenit. Aș vrea să putem isprăvi cît mai repede. De-o vreme nu mai dau sfaturi, nici slujbe, căci m-au pizmuit niște frați mai tînări și m-au pîrît la vlădicie că fac boscoane și țin poporul în rătăcire. Mi-a venit pe cap o cercetare, un preot de cei mari, de la vlădicie, cu protopopul, și m-au oprit să mai cetesc la boale

și la năcazuri. În treaba asta e dusă și preuteasa la proto-popie, să vadă dacă nu s-ar putea ridica opreliștea. Căci cu toată vestea de oprire dată de frații din satele din jur, la poruncă mai înaltă, oamenii năcăjiți tot se mai strecoară pînă la mine, așa cum s-a întîmplat și cu dumneata. Ar fi bine însă să putem isprăvi în grabă, să nu te-apuče noaptea aici. Am și eu oameni răi în sat, care abia așteaptă să mă poată pîrî.

Lelea Ana rămase mirată. Nu știa dacă e adevărat ce spunea părintele, ori era numai unul din mijloacele ce le folosea pentru a se apropia de inima omului, mijloace multe și deosebite, de care spuneau unii și alții că se folosește popa din Boz.

— De la rugăciune, de la sfat și de la slujbe, cum să te oprească cineva, sfinția-ta ? Doar e un dar de la Dumnezeu, spre alinarea suferințelor omenști, și numai Dumnezeu ți-l poate lua.

Bătrînul tresări, un zîmbet luminos trecu o clipă prin ochii lui.

— Așa cred și eu, creștină bună ! Da' vezi că-n lume sînt mulți oameni răi. Acum să-mi spui — continuă el, deschizînd ca din obișnuință îndelungată bucoavna pe care i se răzimase mîna pînă acum și privind la șirele unde i se oprise degetul —, să-mi spui ce te aduce din Broșteni pînă la mine ?

Părintele Nicodim cunoștea portul din cel puțin trei-zeci de sate din jur, pînă în cele mai mici amănunte, și nu-i fu greu, dintr-o ochire, cînd ieșise în prag, să fie sigur că oamenii ce-i întraseră în curte erau din Broșteni.

Lelea Ana însă se înfioră, căci nici ea, nici sluga nu-i spusese ră de unde veneau, iar pe altcineva nu zăriseră prin apropiere.

— Vii de departe — adaoase preotul, văzînd că femeia se frămîntă și nu știe cu ce să înceapă, deși în drum își făcuse planul amănunțit. — Pe-acolo poate nici n-ai auzit că-s opriți oamenii să mai vină la mine. Părintele Andrei nu v-a spus nimic ?

— Nu ! Nu ne-a pomenit nimic.

— Mai este și cîte-un frate preot care înțelege puterea rugăciunii și-a sfintelor slujbe, vorbi el înveselit.

Apoi deschise bucoavna pe nimerite și iar se uită la sirele pe care i se oprise degetul. Se uita de departe la scrisoare, lăsându-și capul pe spate. O dungă se ivi între sprâncenele lui, părînd că se gîndește adînc. Nenorocirea cu moartea lui Vasile Mărginean din Broșteni era cunoscută de toate satele din jur, se știa că feciorul e la închisoare și acum, că încă nu i s-a făcut judecata. Din felul cum se purtase lelea Ana cu bărbatul ce-o însoțea, cunoscuse îndată, din lunga lui experiență, că-i sluga, nu soțul ei. Își făcu toate socotelile, cum îi era obiceiul, și ajunsese la o singură concluzie, pe care o luă drept certitudine.

— Încă nu s-a hotărît ziua judecării ficiorului ? o întrebă el, privind-o drept în ochi.

— Nu, părinte, nu ! răspunse lelea Ana, cutreierată de-un fior de spaimă, dar și de încredere, în același timp.

Limba i se dezlegă îndată și începu să-i povestească tot ce avea pe suflet. Nu mai avea nici o îndoială că preotul cunoștea tot, din cartea aceea deschisă, și își ușură sufletul. Povesti pe larg, începu cu moartea socrului său, vorbi despre firea lui, așa că părintele Nicodim începu a se frămînta după masă și a privi mereu îngrijorat pe la porțiță, pe la gard, să vadă de nu se-arată cineva.

— Lasă asta ! Știi și eu cine-a fost Moaisă Mărginean, căci îi ajunsese vestea în toate satele.

— Cu un om ca ăsta am trăit eu în casă douăzeci și șase de ani, părinte.

— Lasă asta ! Ce-i cu oile ?

Lelea Ana, în focul povestirii, își și uitase că chiar la început îi pomenise cum au început să-i moară oile. Se înspăimîntă. Rămase o vreme cu gura căscată.

— Ne-au murit cinci pîn-acum, după ce mai înainte a fost întîmplarea cu porcul și ne-a pierit boul. Toate nenorocirile trebuie că ne vin de la bătrîn și de la jurămîntul bărbatului meu.

— De bună samă — întări părintele, deschizînd iar bucoavna pe nimerite, la alt loc, și privind sirele cu capul dat pe spate. Apoi, dup-un răstimp de gîndire, adaaose : — Scrie și la cartea sfîntă că păcatele părinților se răzbună, adică se pedepsesc pînă-ntr-al șaptelea neam. Păcatele, nu altceva. Nu-i lucrarea diavolului, cum crezi

dumneata, ci urmarea păcatelor, pe care o suferă adeseori cei nevinovați. Nici nu-i răzbunarea celor morți, cum cred unii oameni, căci ei nu mai au nici-o putere asupra celor vii. Ci e răzbunarea însuși a păcatului asupra celor de-un sînge, care au rămas să trăiască în lume. Căci păcatul, iată, nu moare odată cu omul. Asta o știm din Scripturi, dar se adevărește și în viață la fiecare pas. Bătrînul Moisé a fost un om cumplit de zgîrcit, iar bărbatul dumitale a greșit cînd s-a jurat să-și însoare ficiorul împotriva voii lui, pentru a ușura moartea bătrînului. Prin păcat nu-i îngăduit să ușurezi moartea nimănui, ci numai prin faptă bună. Știe Dumnezeu pentru ce dă moarte grea păcăto-sului mare.

El vorbi cu o voce monotonă, aproape adormitoare, privind undeva prin părete încolo. Apoi deschise iar cartea, într-alt loc, se uită din depărtare la rîndurile pe care i se oprise degetul gros, și zise :

— Pentru oi îți voi sluji nește sare. S-o amesteci bine cu tărițe curate și să le-o dai s-o mînce. O să mai presar eu în sare și o pulbere bună de leac. Iar acum du-te și adu cămeșile din dăsagi, să cetesc slujbele cuvenite.

Lelea Ana se umplu de-o teamă sfîntă. De unde știa că adusese cămeșile și că ele erau în dăsagi ? Se sculă înfiorată și se duse la căruță. De unde știa că-s mai multe cămeși ? Toate-toate le citea în cartea cea groasă, cu scoarțele de lemn mîncate de cari, din colțul mesci.

Dar părintele Nicodim nu citise nimic în cartea aceea, ci dintr-o practică de peste patruzeci de ani, știa că dacă nu i se aduce bolnavul însuși, sau cine era de îndreptat, i se aducea totdeauna cămașa, sau iia dacă era femeie. Și cum lelea Ana se împiedeca de doi morți și un viu în năcazurile ei, știa că va fi adus mai multe cămeși.

Cînd se întoarse femeia cu cămeșile împăturite într-un ștergar, îl află pe părintele cu patrafirul după cap, cu crucea pe masă, cu o luminare aprinsă pusă în sfeșnic de aramă.

El citi dezlegări de blăstăm pe cămeșile lui Moise și a lui Vasile, citi cu glas adînc și vibrant, cu vorbele răspicate, molitve pentru odihna sufletelor lor, apoi puse

patrafirul pe cămașa lui Gheorghe și citi cu glas pătruns rugăciuni pentru scăparea, sănătatea și mîntuirea lui.

Dintr-un cui din grindă luă căldărușa de aramă cu apă sfințită, scoase din ea mătăuzul ud și începu a stropi în formă de cruce, de cîte trei ori, cele trei cămeși.

În toată vremea asta pe femeie o ținu în genunchi. Acum se întoarse, îi puse patrafirul pe cap și-i citi, oftînd mereu, molitve pentru sănătatea și întărirea sufletului ei, pe care se grămădiseră, ca niște haite de lupi, toate nenorocirile vieții, «deși-i numai un cap de muiere neputincioasă, Dumnezeule atotputernice, și-a ajuns pe marginea prăpăstioasă a deznădejdiei, care vine de la diavolul. Întărește-o, Doamne al Ceriului și al Pămîntului, și o fă să biruie furtunile vieții și să-ți slujească ție ! Vindecă ranele inimii ei cele adînci, care nu încetează să singereze, și trimite-i ajutorul tău de sus, și mîngiere și lumină nouă, bucurîndu-se de singurul ei fiu. Ocrotește-o și o întărește, căci a ta este împărăția și puterea și slava, a Tatălui și-a Fiului și-a Duhului Sfînt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.»

În cursul acestei rugăciuni din urmă, lelea Ana izbucni într-un plîns nepotolit, încît se scutura cămașa pe ea. Cînd se sculă din genunchi, văzu lacrimi și-n ochii bătrînului. Ea se repezi la dreapta lui și începu să o sărute cu buze fierbinți și să o spele cu lacrimi.

— Încrede-te în Dumnezeu, creștină bună, căci numai el e tare și ne poate ajuta. El cunoaște toate suferințele vieții noastre și nu ne încearcă peste puterile noastre.

— Vai, părinte, pe mine m-a încercat !

— Să nu spui vorbă cu păcat, creștină bună ! Dumnezeu nu-i dușmanul muritorilor, ci părintele lor. Și spune la cartea sfîntă că Dumnezeu pe cine-l iubește, îl ceartă. Asta n-o putem pricepe noi, căci judecățile lui sînt nepătrunse de mintea omenească.

Lelea Ana își șterse ochii, își scutură capul, își tocmi la repezeală năframa.

— Ce să mai zic ? Fie voia lui ! spuse ea oftînd, dar simțînd în suflet o mare ușurare și o hotărîre de a îndura orice ar mai veni peste ea, cum nu cunoscuse pînă acum.

Preotul trecu în tindă și veni cu un bldișel plin cu sare. Scoase dintr-un dulăpior o cutie, o deschise, luă cu

degetele de trei ori niște praf verzui și-l presără peste sare, o amestecă, apoi puse patrafirul peste blid și citi două molitve, una pentru sfîntire, alta pentru oile bolnave. Luă în urmă mătăuzul și stropi sarea de trei ori în forma crucii.

— Sarea asta să o amesteci bine cu tărîțe, cum ți-am spus, și s-o dai oilor. Praful pe care l-ai văzut e din nește buruieni și-i bun la călbează. Leacul îl știu de la părintele meu, și el l-a cunoscut de la moșul.

Femeia scoase din sîn punga, și-i puse pe masă banii cu care venise de-acasă. Despături costițele, în vreme ce părintele își punea la loc molitvelnicul și patrafirul.

— Iaca, sfinția-ta, cu ce putem să-ți mulțămim și noi.

Bătrînul văzuse cu coada ochiului tot ce pusese femeia pe masă. Se apropie, luă trei zloți și-i dete înapoi.

— Mi-s destul doi, creștină bună. Ai adus și brînză și costițe. Dumnezeu să primească.

— Te rog să iei banii toți. I-am venit pentru asta, zise lelea Ana cu un fel de însuflețire.

— Nu, fiica mea, e destul. Cu cei trei zloți vei face altceva. Îi vei da părintelui Andrei să slujească trei liturghii, una pentru socru, alta pentru bărbat și-a treia pentru ficior. Iar dumneata să ajunezi trei vineri dup-olaltă, apoi să te spovedești și să te cumineci... Da' părintelui Andrei nu-i mai spune că popa din Boz a rînduit cele trei liturghii. Le dai așa, din gîndul și hotărîrea dumitale.

El începu să privească iarăși îngrijorat prin fereastra de către uliță.

— N-ai face mai bine sfinția-ta cele trei slujbe ?

— Pentru ce ? Ar trebui să rămîi aici trei zile, căci la sfintele liturghii trebuie să fii de față și dumneata. Și, cum ți-am spus, nu-mi dă mîna să rămîi mai multă vreme la mine, căci am oameni răi în sat, care m-ar pîrî că iar umblu cu boscoane. Dă liniștită banii părintelui Andrei, că darul preoției e același la toți preoții.

Își trecu degetele groase și noduroase prin barba încîlcită, cu ochii mereu la fereastră.

— Cămașa ficiorului să i-o duci la închisoare, s-o îmbrace. Celălalte două să le dai de pomană la doi bătrîni săraci din sat, la doi creștini buni. Să nu le dai la nește țigani, că ei se spurcă cu tot felul de mortăciuni. Și acum,

creștină bună, rogu-te să plecați. Vor începe în curînd să vie oamenii de la lucru, și nu aş vrea să vă afle pe-aici... Pină va voi Dumnezeu și se va ridica opreliștea.

— Mare mirare că o binefacere poate fi oprită, și chiar de vlădicie ! suspină femeia. Mare păcat !

— De, oameni pizmași sînt în toată lumea, creștină bună. Sînt și între frații preoți. Unii cred că le iau cîștigul din mînă și că mă umplu de bani. Dumneata vezi ce-i în casă și pe-afară. Nu prea sînt sămne de avuție, nu-i așa ? zîmbi el. Nu-i o gospodărie și o casă de domn, precum vezi.

— Și-au făcut păcate grele cei ce v-au oprit, părinte, suspină lelea Ana.

— De, cît m-am priceput și mi-a ajutat Dumnezeu, am alinat dureri și boale, dar averi n-am adunat. Mi-am crescut copiii la școală, asta am făcut. Doi mi-s advocați, unul doctor și al patrulea preot, care va urma în locul meu în Boz.

— O să le plătească Dumnezeu celor ce v-au făcut supărare.

— Ba să nu le plătească, ci să-i cumîntească. Să vadă că au greșit, și să ridice opreliștea. În treaba asta umblă și preuteasa pe la protopopie. Știu eu de ce întîrzie atîta ? Poate se va fi dus și la vlădicie, căci e o femeie încăpățînată. Ce-și pune în cap, nu-i mai scoate nimeni.

— Să-i ajute Dumnezeu !

— Și acum să auzim de bine, draga mea. Mergeți în pace și aveți nădejde în Dumnezeu.

Lelea Ana mai cuteză să spună ceea ce avea de mult pe inimă :

— Rogu-te, sfinția-ta, caută în carte ce va fi cu ficio-rul. Îl vor osîndi, ori nu ?

— Hm, făcu moșneagul, apropiindu-se de bucoavnă. Viitorul e în mîinile lui Dumnezeu, creștină bună, dar totuși voi mai deschide o dată cartea. Ți-am spus că o pedeapsă i se va da.

Tot vorbind, deschise la întîmplare cartea, se opri cu degetul într-un loc, privi la șire de departe, se gîndi un răstimp și zise :

— Patru-cinci ani i se vor da, dar nu trebuie să te sperii pentru asta. Va ieși și el mai luminat și mai liniș-

tit din temniță, știind că a ispășit pentru un păcat făcut fără voie, e adevărat, dar care acum îl mușcă mereu de inimă.

— Adevărat, sfinția-ta, așa s-a schimbat, așa a slăbit de când s-a întâmplat nenorocirea, încît nu-l mai cunoști.

— Păcatul n-a fost cu voie, dar a pornit din firea lui prea iute. Pe viitor va învăța să se stăpînească mai bine. Căci fiecare trebuie să purtăm un frîu de care să tragem cînd ne duce firea la rău.

Lelea Ana nu se înfrică, ci parcă se mai liniște. Patru-cinci ani, vor trece ei ! Patru-cinci ani ea va fi încă în putere, și cu ajutorul lui Iosif, care se dovedește om priceput, va purta ea toată economia.

Totuși, cînd ieși în curte, simți un val de frig între spete. Patru-cinci ani în temniță, Dumnezeuule sfinte ! Ce se va alege de Gheorghe ?

Sluga ațipise în fin, în căruță. Cînd îl trezi stăpîna, să prindă caii, nici nu-i veni să creadă. Poate dormea el de mult ? Dar uitîndu-se la soare văzu că era încă destul de departe de asfințit.

— Plecăm ?

— Plecăm. Am isprăvit.

— Doamne, mulțămescu-ți ! Caii-s odihniți, și înaintea de miezul nopții vom fi acasă.

Părintele Nicodim se ivi în prag și privea cum scoate sluga caii din grajd cu hamurile pe ei. Era tot în capul gol.

— Adapă-i mai întîi, voinice. Ori i-ai adăpat ? întrebă el cu vocea blîndă.

Iosif se plezni cu palma pe frunte : adormise în fin și uitase să-i adape. Aruncă întîia privire binevoitoare spre bătrîn, adăpă caii, și după ce ieși cu căruța în mijlocul curții, se repezi cu căciula în mîină să sărute dreapta preotului.

— Să fii sănătos ! Dumneata nu ești din Broșteni, ești din Aluniș, nu-i așa ?

Sluga rămase cu gura căscată.

— Din Aluniș, sfinția-ta. Și mergînd o vreme de-a-ndăratelea, se apropie de căruță.

— Fiți sănătoși și mergeți în pace ! le strigă preotul, cînd căruța ieși din curte.

Apoi se grăbi și închise poarta. Ulița era pustie și acum. Prin porțițe, pe la garduri, nu se zărea nimeni, și părintele se întoarse mai liniștit în casă.

Trecuse binișor de ojină, dar satul era parcă mai pustiu decît la venirea lor. Abia două-trei femei ieșiră la gard, la durăitul căruței.

După ce ieșiră în cîmp, lelea Ana căută în dăsață și își luă ceva de mîncare. Întru tîrziu, sluga întoarse capul peste umăr.

— Dumneata i-ai spus, nu-i așa ?

Lelea Ana tresări din gîndurile ei. Iosif nu spusese nici o vorbă pînă acum.

— Ce să-î spun și cui ?

— Părintelui. Dumneata i-ai spus că-s din Aluniș.

Nici sfinția-ta nu m-a întrebat. Dar pentru ce ?

— Păi, n-ai auzit cînd mi-a spus că eu nu sînt din Broșteni, ci din Aluniș ?

— N-am auzit ! Așa ți-a spus ?

— Așa !

— Nici eu nu i-am spus că-s din Broșteni, și totuși a știut. Și încă asta-i nimic !

— Ce mai este ? întrebă Iosif, întorcîndu-se cu întregă fața mirată spre stăpîină.

— A știut și cine sînt, cum mă cheamă, și ce năcazuri am. A știut că Gheorghe e în temniță !

— Nu mai spune ! Poate că-mi știa și numele meu !

— De bună samă că-l știa. În cartea aceea toate i se descoperă !

Iosif rămase cu gura căscată, și așa se întoarse iar spre cai și-i atinse cu pleazna biciuștii.

Faima asta o avea de mult popa din Boz, că știa pe oameni cu numele, cu satul, cu năcazurile lor, și împrejurarea asta măsura încrederea în el și credința că are daruri deosebite. De data asta se putuse descurca și singur. Pe Iosif îl cunoscuse tot după port că-i din Aluniș. Dar mai înainte, în vremurile bune, se folosea și de anumite trucuri pentru a afla numele și năcazurile oamenilor ce alergau la el. De obicei, preuteasa și cîteva fine iscodeau pe cei ce veneau la părintele, și, pînă le venea rîndul, ele aflau mijlocul să-l informeze. Ceea ce sfinția-sa nu soco-

tea drept păcat. El apucase încă de la tată-său, tot preot, cu și mai puțină școală decât el, apoi se încredințase și el, că era de lipsă să-i câștige omului încrederea de la început, pentru a-i putea fi folositor cu sfatul și cu rugăciunea. Și oleacă de zgîndărire a credinței în puterea lui miraculoasă, se întorcea cu folos tot asupra omului năcăjit. Dar pentru aceste trucuri, mai ales, ajunsese el în cercetare disciplinară și fusese oprit de la meseria asta, pe care însă nu o ținuse și nu o ținea nici acum de păcat.

XXIV

În anul acela primăvara veni cu pași rari și depărtați unul de altul. Cîteva zile mai călduțe erau urmate de altele reci, înnourate și triste, bătute de vînturi aspre, apoi alte două-trei mai luminoase, cu miresme de pămînt reavăn, de verdeață tînără. Oile fură scoase la pășune, căci cu toată vremea rece, iarba crescuse mărișoară. Dar în cele mai multe zile, mieii în loc să zacă pe costișe în bătaia soarelui, sau să-și pornească jocurile pe marginea păraielor, umblau strîmbi după mamele lor și behăiau dureros. Mai ales cei cruzi trebuiau mereu puși în dăsaga de pe spatele măgarilor, ori păcurarii erau siliți să-i încălzească în glugă.

Pe lîngă oile localnicilor, pășteau pe hotarul Broștenilor și două turme mai mici, ale unor mărgineni, care iernaseră aici din finul cumpărat de la oameni. Aproape în fiecare an veneau cei doi proprietari de turme, de-cu-vara, și cumpărau clăi de fin de la localnicii care aveau de vînzare, iar primăvara, cîteva săptămîni, le pășteau pe hotarul lor și pe moșia unui grof care se ținea tot de hotarul Broștenilor. Mai ales de la acesta cumpărau finul trebuitor peste iarnă, pentru că ce puteau cumpăra de la țărani era prea puțin. Ei aveau fînațe puține, și chiar cei ce aveau fîn de întrecut nu-l vindeau bucuros, nici vara, nici toamna, căci nu știau cît va ține iarna, și nu voiau să ajungă să cumpere ei, pe

preț întreit ori și mai scump. Se aflau totuși unii pe care îi ardea lumina la deget, le crăpa măseaua pentru cîțiva zloți, și vindeau. Cei doi mărgineni erau însă totdeauna bine informați, și, cînd se făcea fin mai mult, cumpărau și iernau într-alte sate, unde-l puteau afla mai ieftin.

Dintre ei s-a stabilit aici în Broșteni, după cum spuneau bătrînii, din auzite și ei, strămoșul familiei Mărginean, însurîndu-se cu o fată din sat. Proprietarii de-acum ai turmelor nu veneau decît din cînd în cînd, rămîneau o zi două, și iar porneau în treaba lor, căci țineau prăvălii în două sate mari. La oi rămîneau păcurarii, între carc, uneori, erau și feciori tineri, care băteau toată iarna șezătorile, cu flăcăii satului, și uneori se însurau și rămîneau în Broșteni.

Pentru cele două turme, stăpînii arendau fînățele și luncile moșiei grofești și o parte din fînățele satului, așa că nu se amestecau cu ale localnicilor, care pășteau în pîlcuri mici, de obicei cîte unul de fiecare uliță. Cei mai avuți și le pășteau și deosebit.

Iarba era bunișoară și în primăvara asta, deși se înfiripase mai tîrziu, dar mieii nu creșteau și nu se îngrășau, din cauza vînturilor reci.

Uneori, cînd se mișcau nouri mai grei pe cer, și oamenii se așteptau la o ploaie calduță, se trezeau prin văzduh cu ape reci de la miazănoapte și cu fuiaguri trecătoare de zăpadă.

Se făcuseră toate arăturile de primăvară, încoltiseră orzurile, holdele de toamnă ieșiseră destul de bine din iarnă, dar nu creștea nimic, și oamenii, cu cît treceau zilele, erau tot mai îngrijați. Vitele mari încă nu aveau ce pășuna, și nutrețul era pe sfîrșite.

Abia la începutul lui mai izbucni cu putere primăvara, și în două săptămîni nu se mai cunoscă întîrzierea ei. Răpăiau mereu ploi scurte și calde, se iveau soarele aprins în cerul ce se curăța în cîteva clipe de nouri, și grăbea toate sămănăturile rămase pipernicite, așa că satul întreg se lumină. La Sîngiorgiu, era sămănat și porumbul, și pe unele locuri chiar răsărise. Copiii zburdau pe uliți, în capul gol și desculți, numai în cămășuțe; se bălăcăreau în păraiele pornite de ploile răpezite în picuri mari cit alicele, alătura de rațele și gîștele ce năvăleau

în uliță ; alții păzeau la marginea drumului, pe lângă garduri, în locuri virane din ulițele largi, unde creșteau urzici grase, scroafe cu purcei mici, sau mascuri care ieșiseră din iarnă slabi ca ogarii, cu părul lung și îmburzoiat ca la mistreți. Cei mai mărișori erau cu oile, alții cu vitele, și pătau cu pîlcurile lor albe pășunea verde, și ici și colo.

Apoi veni vremea înțărcatului mieilor. Cele două turme ale mărginenilor plecară din sat ; localnicii aleseră și ei plecătorile : de-o parte, miei și sterpele, noatinii de alta, și împărțiră turmele pentru vârat, ducîndu-le pe fiecare păcurarii la pășunile lor obișnuite. Luncile, fi-națele, ajunseră acum oprite, pentru a putea crește iarba de coasă.

Înainte de Ispas cu două zile, se dădu și judecata în procesul lui Gheorghe Mărginean, după ce fură ascultați peste treizeci de martori. Fu condamnat la cinci ani, deși toți martorii mărturisiră pentru nevinovăția lui ; dar versiunile erau atît de variate, nenorocirea fu povestită în atîtea feluri cîți martori o văzuseră, încît judecătorii se zăpăciseră.

Lelea Ana era pregătită la o asemenea condamnare de cînd fusese la părintele din Boz, și primi sentința cu destulă tărie și sînge rece. Se așteptase la ea.

După ce nici o oaie nu-i mai murise de călbează, după ce le mestecase în tărițe sarea sfîințită adusă de la părintele Nicodim, după ce, dînd cămeșile de pomană și asis-tînd la slujbele plătite părintelui Andrei cu cei trei zloți, spovedindu-se la urmă și cuminecîndu-se, nu mai fu tor-turată de spaima răzbunării celor doi morți, lelea Ana fu încredințată că se va împlini și ce-i spusese popa din Boz cu privire la osîndirea lui Gheorghe la patru-cinci ani, și, cu vremea, se obișnuise cu gîndul acesta, așa că judecata nu o zdrobi. Ea se gîndea acum la ceea ce-i mai spusese părintele Nicodim, că ispășirea, pînă la urmă, îi va fi folositoare și feciorului.

«În tot răul omul năcăjit își află în urmă o mîngiere, căci altfel nu ar putea trăi», își zicea sluga Iosif Fătu, care nu se putu împăca cu osîndirea lui Gheorghe, cînd

o vedea pe lelea Ana îmbărbătată și pornită cu strășnicie să facă pe stăpînul. El nu-și putuse închipui nici o clipă că feciorul stăpînei ar putea fi osîndit, căci el văzuse de-aproape, cu ochii lui, cum s-a întîmplat nenorocirea.

Lelea Ana nu-i spusese nimic din proorocia părintelui din Boz în legătură cu osîndirea lui Gheorghe, dar, din drumul acela, el rămăsese un credincios, mai ales după ce văzu că oile stăpînei nu mai muriră, cît ce mîncară tărițele mestecate cu sarea sfințită.

Cînd, într-un rînd, vorbind el iar de osînda nedreaptă, îi păru totuși prea nepăsătoare lelea Ana, și cuteză să-i spună în față, femeia oftă și zise :

— Mă așteptam la asta, Iosife. Eram pregătită.

— Dumneata ?

— Mi-a spus părintele, din carte, cînd am fost în Boz.

— Ți-a spus-o și asta ? se minună sluga, neputînd crede.

— Mi-a spus că patru-cinci ani de temniță îi vor da, de bună samă.

— Maică Preceastă ! Păi, se vede că popa din Boz e chiar prooroc.

— Are dar de la Dumnezeu. Și tot sfinția-sa mi-a întărit și sufletul.

— Cum ți l-a întărit ?

— Cu slujbele ce mi-a cetit și vorbele ce mi-a spus.

— Ce vorbe ? întrebă iar sluga, grozav de curios de-a afla cît mai multe.

— Mi-a spus că anii de temniță îi vor fi folositori lui Gheorghe, căci va învăța să se stăpînească mai bine.

Iosif Fătu tăcu un răstimp, apoi începu să clatine din cap, uitînd tot respectul ce-l simțise cu puțin înainte pentru popa din Boz.

— Asta să o spuie dumnealui lui mutu' ! Temnița nu te-nvață la nici-un lucru bun. O știu de cînd m-au ținut și pe mine șase luni.

— Cum ? Ai fost și tu în temniță ?!

— Da ! Odată, în beție, am bătut pe unu' rău detot. Era să moară.

— Nu mi-ai spus niciodată.

— Ce era să-ți mai spun ! Știu atîta, că temnița îl înrăiește pe om și mai tare. Cînd am scăpat, dacă l-aș mai fi întîlnit pe omul acela pentru care am stat în întunerec o jumătate de an, mi se pare că l-aș fi strîns de grumaji...

În casa Mărgineanului se vorbea uneori de osînda lui Gheorghe, însă din ce în ce mai rar, mai ales după ce fu dus, îndată după Rusalii, într-o închisoare mai mare, departe, într-o altă regiune a țării. Lelea Ana putu să-l vadă atunci, la plecare, și rămase cu inima zdrobită. Cît de pierit era bietul ei copil și cum i se împiedica limba în gură ! Nu plîngea, dar pâraie de lacrimi îi curgeau din ochi, și nu se mai putea despărți de mamă-sa.

— Cel puțin dacă m-ar fi lăsat aici ! Aș fi fost mai aproape de casă. Dumnezeu știe dacă mă voi mai întoarce din depărtările acelea ! spuse el cu mare greutate, înecîndu-se mereu.

Mamei sale i se rupea inima, dar tot putu spune :

— Te vei întoarce, dragul meu, te vei întoarce ! Peste tot locul e lumea lui Dumnezeu. Părintele din Boz mi-a spus din carte că anii ăștia de osîndă îți vor fi de folos, că vei învăța să te stăpînești mai bine. Cum a avut dreptate cu osînda ce ți-au dat-o, va fi așa cum a spus, și te vei întoarce.

— Cinci ani, mamă, cinci ani ! gemu flăcăul.

— Nu mai sînt cinci, căci ți s-au socotit în ei cele cinci luni cît ai stat închis. Mă voi ruga lui Dumnezeu în toată clipa, voi da slujbe. Roagă-te și tu, Gheorghe, căci numai Dumnezeu poate întări inimile.

De cînd fusese dus legat de jandarmi, oridecîteori îl cercetase mamă-sa pînă acum, flăcăul nu pomenise niciodată de Sora, dar nici lelea Ana. Se părea că o uitaseră cu desăvîrșire, și pe ea și căsătoria proiectată. Nu se mira nici ea, nici el că fata n-a încercat niciodată să-l vadă, după nenorocire, că n-a venit să-și ia rămas-bun nici acum cînd pornea departe, într-o temniță din țara ungurească. De aceea lelea Ana se răci toată cînd, la despărțire, feciorul o luă din nou de mînă și-i zise cu voce schimbată, ca de pe altă lume :

— Sorei să-i spui, mamă, să vadă să se mărite. Nu mă poate aștepta cinci ani. Să-i deie Dumnezeu noroc cu altul, căci cu mine n-a avut. Nu poate rămînea fată bătrînă. Destul nenoroc i-am adus eu. Să-i spui că mă rog de iertare, și ei și lelei Maria.

— Păi, dacă va voi ea să te aștepte !... zise mamă-sa cu gura pe jumătate, căci ea nu se gîndise niciodată la asemenea posibilitate.

— Nu ! Să nu mă aștepte ! N-ar lăsa-o nici părinții, știu eu bine. Dar nici eu nu vreau, deși nu-mi iasă de la inimă. Săraca fată, cum se va fi înspăimîntat de cele întîmplate !

— Da, a rămas ca fulgerată multe zile. Pe urmă a început să se miște și să vorbească.

— N-ar mai putea trăi cu mine, simt eu asta. Cum ar mai putea ? Cine s-ar mai mărita cu mine ?

— Numai să-ți ajute Dumnezeu să treacă vremea și să rămîi sănătos ! Vor fi ele destule fete care vor vrea să se mărite bucuros cu tine. De pe partea asta nu avea nici-o grijă ! Doar nu ești și nu ai fost niciodată un uci-gaș !

Flăcăul gemu și strînse cu putere mina mamei sale. Veni gardianul să-l ducă.

De la plecarea lui Gheorghe la închisoarea aceea depărtată, lelea Ana vorbea tot mai rar cu sluga despre el. În schimb se înverșunase pe lucru și nu-i dădea lui Iosif o clipă de odihnă, încît sluga o amenința uneori că pleacă și o lasă de capul ei.

Prin sat făcu vîlvă, cîteva zile, osîndirea lui Gheorghe Mărginean, se mai vorbea puțin de el cînd îl mutară într-altă închisoare, apoi fu uitat, și rar mai pomenea cîneva numele lui.

În casa lui Ion Corbu, încăltea, nu-i mai fu amintit niciodată numele, după ce lelea Ana îi aduse Sorei vorbele din urmă ale feciorului, dezlegarea dată de el. De altfel, și lelea Ana, și Sora, și mamă-sa, se simțeau de mult dezlegate de planul căsătoriei, și le păru la toate trei oarecum nefirească, goală de orice înțeles înștiințarea trimisă de Gheorghe. Lelea Ana se zbătuse multă vreme

dacă să-i spună Sorei, sau nu, ceea ce-i spusese feciorul la despărțire, de vreme ce nu mai avea nici un rost, dar gîndul că puteau fi cuvintele lui din urmă, ceva ce lăsa poate cu limbă de moarte, o împinsese și o dusesese în casa Corbului.

Lelea Maria, după ce vorbise cu fata, își alungase și ea cu desăvîrșire din suflet gîndul căsătoriei. Iar după ce se cunoscuseră sentința, era lucru firesc pentru toți că nu va mai putea fi vorba niciodată de înscutire cu ai Mărgineanului. Lucrul era acum limpede și firesc pentru întreg satul, nu numai pentru cele două familii. Lelea Maria rămase numai cu teama în suflet, dacă Sora îl va putea uita în grabă și cu desăvîrșire.

Pentru cele două familii, ca și pentru săteni, între Sora și Gheorghe se pusese, ca o prăpastie de netrecut, crima săvîrșită, deși fără voie, care în chip firesc îngheța sufletul; apoi se mai adăose și osînda de cinci ani.

Lelea Ana veni și își făcu datoria cu destulă silă și neplăcere: «Nu mai are nici-un rost să spui un lucru pe care îl știe toată lumea», își zicea mereu, în drum spre casa familiei Corbu.

Din întîmplare, era și Sora acasă. De la nenorocire, lelea Ana nu mai venise pe la ei. Întră în casă cu sfială, și-i păru că o lovește o undă de îngheț, deși era cald. Convorbirea se înfiripă cu mare silă. Lelea Ana vorbi de vreme, de semănături, de holdele ce înspicaseră, de iarba mare ce se apropia de coasă.

— Dumnezeu e milostiv — sfîrși ea — și ne dă o vară mănoasă, după o primăvară așa de rea. O să fie un an îmbelșugat.

— Așa se arată, și să mulțămim lui Dumnezeu, zise lelea Maria.

— Cine-i viu se bucură de toate — suspină Ana, căci deodată, fără voia ei, o năpădi o adîncă înduioșare. — Cine-i viu și cine vede lumina soarelui.

Își șterse repede ochii cu năframa, căci i se părea că Sora și mamă-sa o privesc nepăsătoare.

— Iată de ce am venit, păcatele mele! Gheorghe trimite vorbă Sorei să nu-l mai aștepte. Pe el l-au dus într-altă temniță, în țara ungurească. Știu că nu mai

era de lipsă să vă spun, dar fiindcă era dorința lui, n-am putut să nu i-o îndeplinesc. El îi dorește să aibă cu altul norocul pe care nu l-a avut cu el, și se roagă de iertare la amîndouă.

Oricît încercă să se stăpînească, nu mai putu, și izbucni în plîns cu hohote, la gîndul că s-a pus cruce pe totdeauna fericirii pe care o întrevăzuse atîta vreme din căsătoria asta, pentru care lucrase din toată inima și cu toate puterile. Nu se mai gîndi la nimic, la nepăsarea ce-o bănuise înainte la mamă și la fată, la slăbiciunea pe care era hotărîtă să o înfrunte. Plîngea cu deznădejde, cum nu mai plînsese din ziua nenorocirii.

Dar spre marea ei mirare, cînd, în sfîrșit, se liniști și își șterse ochii cu colțul năfrămii, văzu pe mamă și pe fată îmbrățișate și plîngînd și ele. Simți o năvală de căldură la inimă și izbucni din nou în lacrimi. Apoi își plînseră împreună, vreme îndelungată, nenorocul, tot vorbind despre ceea ce ar fi putut să fie, ațîțîndu-și mereu durerea și deznădejdea, pînă li se sleiră puterile. La intrarea Anei se simțiseră ca niște străine, iar acum, la despărțire, aveau senzația că sînt trei femei nenorocite, că le lega o nenorocire comună, deși fiecare știa că în viitor nu vor mai avea nimic de împărțit una cu cealaltă, că li se despart pe totdeauna cărările vieții.

Prin sat, vizita aceasta a Anei stîrni oleacă de vîlvă, dar ea se potoli după ce se auzi că pe Gheorghe l-au mutat în altă temniță. De bună samă că vestea asta o va fi dus lelea Ana la ai Corbului.

Auzi, peste cîteva zile, și Ion Corbu că văduva lui Vasile Mărginean a fost pe la ei, și se răscoli în el mare năcaz și supărare.

— Ce mai caută la noi femeia aceea? — își întrebă mînios nevasta. — Mi se pare că am pus cruce peste toate, și încă de mult.

— Am pus, dar n-am chemat-o noi. A venit ea, cu o vorbă de la ficior.

— Cum?! Iar vorbe de la el?! Nu v-ați săturat încă?! Nu ți-am spus că pentru noi neamul acela blăstămat e ca și cînd n-ar mai fi?!

— Mai încet, mai încet, nu striga așa! A venit să ne spună că Gheorghe își cere iertare de la noi și de la

fată, că-i dorește Sorei mai mult noroc cu altul, să se mărite, căci nu-l poate aștepta pe el cinci ani.

— Auzi, auzi ! Ca și când, dacă n-ar fi dezlegat-o, el, ar fi rămas legată ! Ar fi rămas să-l aștepte ! De ! Acum îi poate dori mai mult noroc cu altul ! Hei, că nu m-ați ascultat pe mine ! Fata era slobodă ca pasărea ceriului !

— Dar și acum e slobodă !

— Are o povară în spate ! Parcă n-o văd eu cât e de pierită ? Și nu-i mirare ! Povara o simt și eu și tu. Toată casa ! Nu puteam fi fără asta ? Dar așa-i dacă ascuți de o femeie prea cu minte !

Lelea Maria înconjură răspunsul.

— Nu zic că n-a fost pierită ! Dar, mulțămită lui Dumnezeu, de la Sintoader s-a întors spre bine. Tu n-ai ochi s-o vezi ? Este iarăși cum a fost. E voioasă, harnică și nu se mai gîndește la ce-a fost. Așa a fost să fie, căci din calea ursitei nu poți fugi !

— Poți, dacă ai minte și ascuți de bărbat ! O să-mi fie și mie de învățătură. N-o să mă mai urnești dintr-ale mele, de-aici încolo, de-ar fi să mă tragi cu patru boi ! Și să n-o mai văd pe văduvă prin curtea mea mai mult !

— Nici n-are să mai vie. Acum, ce-a fost s-a trecut. A venit numai să ne-aducă vorbele din urmă ale ficiorului, poate spuse cu limbă de moarte. Trebuia să vie !

— Cum ? De ce cu limbă de moarte ?

— Poate nu-l mai vede mai mult nici mamă-sa. L-au mutat într-o temniță din țara ungurească. S-ar putea să moară pe-acolo, să nu se mai întoarcă...

— Of ! mi-e acru sufletul de neamul acesta ! Iar cu vint spuse cu limbă de moarte ! Parcă tot din astfel de vorbe au venit toate nenorocirile de pînă acum ! Să nu mai aud vorbindu-se de ei, că iau zătingul, înțălesu-m-ai !

— Fii pe pace ! Nu vom mai vorbi de ei, căci nu mai avem de ce !

Maria scăpă un suspin care-l înfurie și mai tare pe bărbat.

— Și-o spui cu părere de rău, în loc să mulțamești lui Dumnezeu că am scăpat odată de neamul lor ?

— Putea să fie bine, și toate s-au întors spre rău ! Tu nu te gîndești la asta ?

Se gîndise, cum nu, căci povara pe care o simțea și el, era, în parte, grea și din cauza asta, nu numai pentru că se stricase viața fetei. Dar acum nu mai recunosc.

— Nu putea să fie nici-un bine ! Pe mine m-a ținut mereu departe de neamul lor o presimțire de rău, dar am putut răzbi cu voi ?

— Liniștește-te ! Acum toate au trecut. Ce-a fost, rău a fost, și de-acum să ne rugăm lui Dumnezeu să fie bine. Nime nu se mai gîndește că s-ar putea începe lucrurile pe unde s-au rupt. Acum s-a pus cruce grea de piatră peste tot ce-a fost, și nime nu va mai încerca să o ridice.

— Să încerce numai ! Voi fi cu ochii în patru, să știi !

Aceasta fu cea din urmă convorbire între soți, în legătură cu ai Mărgineanului. Nici lelea Ana nu mai simți nevoia să le dea nici o știre din cîte, rar detot, îi mai veneau de la fecior. Pe drum, cînd se întilneau, vorbeau însă, căci nu se ferea una de alta, nici Sora nu o înconjura. Dar niciodată nu mai vorbiră despre trecut...

Vreo cîteva zile după ce lelea Ana sosise cu ștafeta de la Gheorghe, Sora Corbu, împotriva voinței ei, fu mereu abătută. — Tată-său nu se înșelase cînd îi spusese nevastei că fata e «pierită». — Se îngîndurase greu și nu-și mai putu vedea de lucru ca mai înainte, ca de la Sîntoader încoace. Nu putea înțelege cum de se pornise pe plîns alături de mamă-sa, cînd de săptămîni și luni nu-i mai păsa de ceea ce a fost, și își luase hotărîrea să-și trăiască viața ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Își dăduse sama, îndată ce se trezise din tîmpenia în care o adusese moartea lui Vasile Mărginean, că omorul, săvîrșit fără voie, a săpat o prăpastie de netrecut între ea și fecior. Și atunci, deodată, se trezi plîngînd alături de mamă-sa și de lelea Ana ! Ce s-a petrecut cu ea ? Se mai gîndea la Gheorghe ? O mai interesa soarta lui ? Multă vreme nu se putu lămuri ce-i cu ea. Apoi gîndurile începură a i se limpezi, pînă se însenină detot : plînsese fericirea ei pierdută, fericirea de altădată. Dar aceasta nu mai putea avea nici o legătură

cu noua ei viață ! își spusese cu hotărîre, după cîteva zile ! Nu ! Nu va trebui să-i tulbure drumul nou pe care începuse a merge ! Ea înțelese, totodată, că înduioșarea și deznădejdea de-atunci, i se ridicaseră din adîncul sufletului, fără voia ei, și se împietri în hotărîrea de-a fi, în viitor, mai stăpînă pe sine...

Așa se ajunsese că după ducerea lui Gheorghe în altă închisoare, în sat se vorbea tot mai puțin despre el, pînă cînd îl uitară detot. De altfel, vremea poveștilor trecuse, muncile de tot felul îi absorbeau și îi zoreau pe toți. Primăvara, sosită cu întîrziere, năvăli în toată puterea și strălucirea, și lucrările cîmpului se grămădeau. Prășitul al doilea la porumb începu odată cu cositul, după cum prășitul întîii venise odată cu plivitul holdelor. Oamenii roiau pe hotar în toate părțile și nu mai răzbeau, dar bucuria le rîdea în ochii luminoși, în fețele însorite. Se temuseră de-un an rău, și iată că Dumnezeu pregătea unul îmbelșugat, subț ochii lor.

— Cînd vrea Dumnezeu, cine-i poate sta împotrivă ?

— Nu sîntem noi vrednici să-i mulțămim de toate !

— Dacă ne-ar pedepsi după răutățile noastre ar fi vai și amar !

— Cel puțin dacă oamenii s-ar pocăi, văzînd milostivirea Tatălui din ceriuri !

— Însipicate ca în anul ăsta, n-am mai văzut de mulți ani grînele.

— Dar cucuruzele ! Cresc ca din apă !

— Iarba e ca păretele. O să scoatem fîn, nu glumă !

— Las' că-i bine ! Astă-iarnă mi-au flămînzit destul vitele.

Așa și într-alt fel vorbeau oamenii cînd mergeau sau veneau de la lucru, și mulți nu uitau să-și măsoare cu evlavie cruci largi.

Vremea umbla potrivită, încît părea că nici să-i fi poruncit cînd să fie senin și cald, cînd să răpăie cîte-o ploaie, ori să țină două-trei zile, n-ar fi nimerit mai bine lipsurile hotarului.

La Sînzienne luncile erau cosite, și tineretul satului trebuia să adune florile cu același nume de prin fînațele

de pe costișe, să împodobească cu ele coarnele vitelor, să facă din ele cununite, pe care sara le aruncau mumele pe acoperișele caselor, pentru a vedea cine va mai trăi pînă la anul și cine nu.

Ioniță adunase vreo trei brațe de sînziene, fiind mereu cu grijă să nu între vitele în finațe. Florile galbene zăceau în puful lor auriu și răspîndeau o mireasmă tare. Începură a se celi în căldură, și sluga Nicodim nu se mai vedea venind. Copilul făcuse singur multe cununite, dar nu putea împleti florile în suluri lungi, care să poată înfășura fruntea boilor, să ajungă să-i înconjure peste mijloc, să-i împodobească cum se cuvenea la Sînziene, și nu se putea întoarce cu vitele acasă fără podoaba asta. Își tot punea mîna streășină la ochi și privea peste cîmp, spre drumul ce venea din sat. Soarele coborîse spre asfințit, și Ioniță era tot mai nerăbdător. Hei, cînd era badea Irimie slugă la ei, venea la timp, și ce mai cununi și legături de sînziene știa face el! Nu erau boi în sat împodobiți ca ai lor, cînd se întorceau cu ei de la pășune. Poate sluga de-acum, Nicodim, nici nu va ști cum să lege sulul împletit, de sînziene, în jurul boilor, așa ca să poată prinde unul și pe spate, de la coarne pînă la mijloc. Ca badea Irimie, puțini știau cum să facă aceste legături!

Sluga se ivi, în sfîrșit. Venea repede, și în curînd ajunsese și se apucară de lucru. Ioniță se liniști numai-decît: înțelese din cum îi umblau lui Nicodim mîinile, din felul cum așeza în legătura ce-o împletea firele de sînziene, că se pricepe și el. Numai de-ar ști să împodobească și boii, ca Irimie!

— Cununițe nu mai trebuie să faci, sînt destule pentru vite, zise sluga, văzînd că Ioniță începe să sucească iar firele de sînziene.

— D-apoi trebuie să ducem și acasă, să le arunce mama pe acoperiș. Ori nu știi?

— Cum să nu știu, dar au plecat fetele după sînziene pentru casă. Sora a spus că în anul ăsta face ea toate cununitele.

— Parcă ele știu pe unde cresc sînziene frumoase! — răspunse Ioniță cam supărat. — Eu le fac și le duc, și mama va alege pe cele mai frumoase.

— Mai bine ai ținea de capătul împletiturii ! Cum să nu știe, că doar au ieșit în finațe cu alte fete și vor căuta pînă vor afla.

Ioniță apucă cu amîndouă mîinile capătul împletiturii de flori, și nu mai zise nimic. Are el vreme să facă și cununile, că fără ele nu va merge acasă.

Sora și cu Stana porniseră, într-adevăr, cu alte fete, cît ce trecuse de ojină, după sînzienne. Lelea Maria le spusese că nu-i de lipsă, că va aduce Ioniță. Stana era gata s-o asculte, dar la stăruința Sorei plecară amîndouă. Lelea Maria nu le mai desmîntă, văzînd însuflețirea Sorei. De-o vreme încoace fata ei întinerise și zburda de voie bună. Uneori părea că-i iar o fetișcană, de vrîsta Stanei, dar cu mult mai neastîmpărată decît ea. Mamă-sa rămînea uneori pe gînduri, uitîndu-se după fată. Îi părea că voia ei bună nu-i firească, îi părea prea exagerată, ca și cînd și-ar face silă să fie așa : era mereu prea aprinsă, prea exaltată. Nu-i vorbă, și înainte de nenorocire Sora era o fire cu mult mai dezghețată decît Stana, mai voluntară și mai arzătoare. Totuși atunci purtarea ei nu-i bătea la ochi ca acum. Se întorsese la toate îndeletnicirile ei de mai înainte cu o rîvnă nouă. Era parcă nesătulă de tot ce lucra. La horă, încalte, bătea acum pe cele mai jucăușe din sat, se învîrtea ca un vifor, și înnebunea pe toți feciorii care se îmbulzeau s-o joace. Părea prea dornică, prea însetată de viață, și mamă-sa începu a se teme de această trecere de măsură în toate. Uneori bănuia că fata ei se purta așa pentru ca să-l uite pe Gheorghe, dar nu cuteza să mai pomenească numele feciorului. Poate voia să uite numai fericirea de-altădată. Purtarea ei atrăgea uneori și mirarea altor femei și fete, dar de judecat nu o judeca nimeni, cum se temea mamă-sa. Lumea asta prinsă zilnic în cleștele realităților, în truda cu viața, nu se gîndea nici o clipă că Sora ar trebui să jelească după Gheorghe. Ea ce vină avea ? Și-apoi, nici logodiți nu au fost. Las', să-și trăiască tinerețea ! Dar ceea ce mira femeile și fetele, la horă, era împrejurarea că Sora juca tot atît de bucuros cu Dumitru Pruncu ca și cu alți feciori juni, deși la Dumitru, mai înainte, nici nu se uita, ca la unul care nu era din neam așa de bun, dar mai ales ca la unul

care intrase binișor între flăcăii mai tomnateci. Știa tot satul că Dumitru Pruncu umbla de vreo trei ani după ea. Ba unii spuneau că feciorul s-ar fi jurat să nu se însoare decît cu Sora Corbului. Dar de cînd căsătoria Sorei cu Gheorghe fusese socotită ca sigură, Dumitru ajunsese în prag de căsătorie cu altă fată, dezmințind astfel vorbele ce umblau despre jurămîntul lui. Intervinînd însă nenorocirea din casa Mărgineanului, Dumitru începu din nou, cu mai mare îndrăzneală, să se apropie de Sora. O urmărea oriunde-i era cu putință, și intra cu ea în vorbă. Sora nu se ferea, ca mai înainte. Vorbea bucuros cu el, i se uita în ochi, rîdea cu capul răsturnat pe spate, ca și cînd ar fi așteptat sărutări, era de-o cochetărie provocatoare, ceea ce uneori sărea nu numai în ochii mamei sale, ai fetelor și-ai femeilor, ci și în ochii lui Dumitru. În năvala ei de viață și de voie bună, parcă era uneori ceva strident, exagerat, nefiresc, lucru pe care numai ea nu-l băga în seamă, de care numai ea parcă nu era conștientă.

Dar lui Dumitru Pruncu puțin îi păsa : era flămînd după ea de-atîția ani, și cînd îi înconjura mijlocul, la joc, era luat de-un vîrtej de foc, și-o învîrtea într-o volbură amețitoare, pînă cînd fata se muia în brațele lui, capul i se apleca pe umăr și-i trimitea pe grumaji răsuflarea ei fierbinte. Iar cînd o întîlnea pe uliță, o prindea de mină, o strîngea pînă ce Sora se strîmba de durere, o mîncea din ochi, și aștepta mereu o vorbă de la ea.

Vorba însă nu venea. Se părea că fata aflate o po-triveală între pasiunea lui, ce abia mai putea fi stăpînită, și între ceea ce ardea în ea. Îi plăcea să întetească focul, dar se ferea de pîrjolul lui. Încă nu se lăsase niciodată sărutată de Dumitru, nici nu ieșea sara la por-tiță, deși știa că el bătea drumul pe dinaintea casei lor pînă tîrziu în noapte. Stătea de vorbă, cu aceeași strălu-cire în ochi, cu același soare în pielița obrazului, care albise și se rumenise iar, și cu alți feciori jûni, juca bucuros și cu alții, dar de la o vreme parcă tot mai mult îl plăcea vîlvătaia ce năvălea din ființa lui Dumitru Pruncu.

În după-amiaza din presara Sînzienilor, Sora cu Stana și cu alte fete și fetișcane, porniseră prin fînațe după florile galbene din care să facă cununi pentru a fi aruncate pe casă. Era cea mai veselă, cea mai gălăgioasă între toate. Cît ce ajunseră între fînațe, pe calea înțele-nită, puțin umblată, ea propuse fetelor să se joace «de-a mălaiul», și începură să alerge cu toatele, ca nebunele, prin iarba înaltă, bătucită de flori, încîlcindu-o, împie-decîndu-se uneori și căzînd, în izbucniri de rîs. Jocul cerea să prindă, tot cîte două, pe-a treia, din fugă.

Fînațele înflorite se revărsau pe costișe dulci, răs-pîn-deau în aer o aromă ametoitoare de iarbă ce dă în spic, de mușetel, de ochiul-boului, ce-și înălța, în pîlcuri, dea-supra ierbii, coroanele de petale albe, cu sîmburele de aur în mijloc, de chimen încă verde, de sovovîrf care începea să înflorească. Era o mireasmă tare, ațîțătoare, amară parcă, pe care o mai îndulcea numai mirosul sînzienelor, ce se iveau în pîlcuri unde și unde, dar fetele, aprinse la joacă, nu le luau încă sama. Pe cerul senin nu era pic de nour, și fînațele se scîldau în razele soarelui, ce cădeau tot mai pieziș. Abia începeau să se simtă șuvițe de răcoare, adieri molcome, nevăzute, în dogoreala ce se ridica aromată din marea de verdeață.

Fetele alergau, umpleau fînațele cu rîsul lor argin-tiu ; obrajii le ardeau, unora le căzuseră broboadele de pe cap, și le duceau în mînă, nemaiavînd vreme să și le lege. Și Sora era mai neobosită decît toate.

Deodată, din bun senin, se trînti în iarbă și începu să plîngă în hohote. Fu o izbucnire scurtă, de cîteva clipe. Pînă să ajungă fetele la ea, crezînd că va fi călcat într-un spine, ori va fi înțepat-o vreo albină, căci roiau încă multe pe flori, ea sări în picioare, își tocmi într-o zmîncitură năframa ce-i căzuse pe ochi, și alergă din nou, în uimirea tuturor.

Apoi, cînd soarele se apropie de asfințit, și umbre mari începură a se ivi pe fînațe, în dosiști, ea se opri gîfîind.

— Ei, fetelor, de-acum să ne apucăm de lucru — le strigă.

— Cununițele trebuie aruncate pe casă pînă nu se întunecă.

Fetele se opriră, aprinse și îmbujorate, își tocmiră năfrămile pe cap, și se apucară să culeagă sinziene.

Sora cu vâruța sa, Nastasia Linului, se răzlețiră de grup și culegeau împreună. Mănunchiurile de flori galbene cu miros tămâios le tot sporeau subț brațul stîng.

Culeseră o vreme în tăcere.

— Nu știu ce m-a apucat, zise Sora întru tîrziu.

— Credeam că ți-a intrat un spine în picior.

Veniseră cu toatele desculțe după sinziene.

— Mi-a venit așa ca o năvală de foc, și tot așa de repede s-a stins. Oare ce să fie ? întrebă ea îngrijorată oleacă.

— Poate te-ai prea ostenit. Ai alergat mai mult decît toate.

Continuă să culeagă iar în tăcere, și mireasma sinziencilor le pătrunse în păr, în sîn, așa că respirau mereu mirosul lor, care părea că începe să le amețească.

— Ce zici tu, vâruță Nastasie, voi rămînea eu fată bătrînă ?

Nastasia tresări, își îndreptă trupul subțire și înalt pe deasupra florilor, și o privi cu mare mirare ; îi părea întrebarea fără nici o legătură, fără nici un înțeles.

— Să rămîi tu fată bătrînă ?! Ce-ți mai trece și ție prin minte !

— Nu crezi că s-ar putea ?

Se opri și ea din cules și privi drept în ochi pe vâruța-sa.

— Odată cu capul ! Și mine te poți mărita ! Nu vezi cum roiesc ficiorii în jurul tău ?

— Ar fi groaznic !

— Ce ?

— Să ajung să împletesc cosițe albe !

— Poate te-ai scrîntit la minte, dacă-ți faci astfel de gînduri, alta ce să zic ? Dumitru Pruncu, Ionu Olarului, Vasilic-a Morăresii, și cîți alții, ce așteaptă ? Un sămn de la tine.

Sora nu mai răspunse și se apucă iar de cules. Porni spre un pîlc nou de sinziene, și începu să rupă cu putere, încît unele fire le scotea cu tot cu rădăcină.

Nastasia o ajunsese din urmă și trecu și ea la altă roată de flori.

— Ce-ai zice tu, vărușo, dacă m-aș mărita așa, dintr-odată ?

— Cum, dintr-odată ?

— Înțăleg adică răpede detot, poate chiar în vara asta.

— Aș zice că faci bine.

— Dar satul ? Ce crezi ?

— Cred că toată lumea ar spune că bine faci. Te-ai ști și tu odată laoparte, pentru toată viața.

Vorba asta îi trecu Sorei ca un junghi prin inimă, și pe-o clipă se înspăimintă : Cum ? Lumea încă nu o crede laoparte ? Dar clipa de spaimă nu i se născu din ce ar crede lumea despre ea, ci izbucni de undeva din adâncurile întunecate ale ființei ei.

— Dacă-i așa, mă voi mărita încă în vara asta, cel mult la toamnă, zise ea cu vocea înăsprită.

— Draga mea, eu îți spun gândul meu, tu fă cum crezi că e mai bine. Eu spun numai ceea ce aș face eu în locul tău.

Vorba asta o fripse detot.

— Adică, ce ? Eu sînt ciumată ? Dacă-ai fi în locul meu ! Dar eu nu-s în rînd cu oricare fată ?

Se ridicase pe deasupra ierbii și își aruncă mîndră capul pe spate. Din ochii ei verzi țîșnea furia.

— Vai de mine, dar pentru ce te superi, vărușo ? Cum să nu fii ca oricare fată ? Ba ești mai mult decît multe altele.

— Păi, atunci de ce spui că dacă-ai fi în locul meu ? Tu nu te-ai putea mărita, tot așa de bine ca și mine, în vara asta sau la toamnă ?

Nastasia înțelese deodată supărarea Sorei, și înconjură răspunsul, văzînd că, fără să vrea, zgîndărise o coardă, simțitoare încă, din sufletul vărușei sale.

— Nu chiar așa de ușor ca tine ! Parcă nu m-aș fi măritat și în dulcele trecut ? Dar ficiorii caută avere, și la noi nu se prea strîmtorează vitele în poiată, știi tu bine. Alta e cu tine ! Tu ești una dintre fetele cele mai avute din sat.

Întorsătura asta o liniști pe Sora. Mai culeseră ce mai culeseră și porniră spre casă. Celelalte fete și fetișcane se împrăștiaseră și ele, după joacă, în grupuri mici, de

două sau trei ; unele și plecaseră acasă cu brațele pline de flori, altele se mai zăreau încă prin finațele care mergeau pînă în grădinile uliții Cîmpșorului.

Sora sosi acasă odată cu Ioniță și cu sluga, care veneau mîndri în urma vitelor împodobite cu cununi de sînziene în coarne, în jurul capului și a grumajilor, iar boii purtau și briie galbene de flori, și împletituri pe spate.

Ion Corbu, lelea Maria, fetele, erau toți în curte cînd intrară vitele frumos împodobite. Îi lăudară cu toții, și pe slugă și pe Ioniță, în vreme ce boii răsuceau mereu din grumaji, ca și cînd ar fi voit să se scuture de cununile din coarnele larg arcuite.

— Mari meșteri ! — zise cu fața luminoasă stăpînul către Nicodim și către Ioniță. — Credeam că numai Irimie știa împodobi așa de frumos.

Apoi fetele făcură cununile, fiind de față cu toții, și lelea Maria le aruncă pe rînd pe acoperiș, începînd cu cea menită bărbatului său, și sfîrșind cu a lui Nicodim.

Nici una nu căzu. Toate se opriră încă departe de streășină, și toată lumea fu mulțumită.

Ioniță le luă pe cele aduse de el, se strecură cu ele în grădină, și le aruncă pe rînd, menindu-le fiecăruia, ca și mamă-sa, pe acoperișul șurii. Nu căzu nici din ele nici una, și băiatul se întoarse săltînd din grădină, dar nu spuse nimic nimănui.

XXV

La o săptămînă după Sînpetru începu secerișul secerării, al orzului și alacului, semănate în aceeași parte de hotar cu grînele.

Ion Corbu avea și orz și alac, în vreo patru delnițe ; dar la seceratul lor nu luă nici un lucrător străin. Erau destui ai casei : el, nevasta și cele două fete, apoi sluga.

Le bătu tuturor la ochi hărnicia Sorei. Fusesse ea, de cînd era de vrîsta Stanei, ba și mai devreme, o bună și harnică secerătoare, dar acum lucra pe nerăsuflete, ca

și cînd ar fi luat seceratul cu ruptul, ea singură. Secera ei nu mai cînta, ci parcă vîjîia în păretele de orz asupra căruia era aplecată, și care-și înclina, pîlcuri-pîlcuri, spi-cele mustăcioase — și pînă se ridica mamă-sa ori Stana cu un mînunchi, ea așeza pe miriște două-trei. Cînd se înmulțeau mînunchiurile secerate de ea, se înălța din-truna, ca o nuia elastică de-alun, dreaptă ca un prapore ; arcul zimțat al secerii fulgera din tivitura albă de ar-gint, cum avînta secera pe umărul stîng, și din trei miș-cări înnodea legătura de spice, o întindea pe miriște, aduna la repezeală mînunchiurile secerate și le pune-a de legătură pentru snopul viitor. Întra apoi din nou, vi-jelios, cu secera în holdă. Fața-i era roșie să picure sînge, de aprinsă, ochii-i străluceau mari, spuză fină de sudoare-i înroua fruntea, năframa-i luneca mereu laoparte, și o lăsa multă vreme așa, neluîndu-și răgaz să o tocmească. Făcea impresia că lucra în friguri, oarecum inconștientă. Rar răspundea la vorbele celorlalți, părea că nu-i aude. Soru-sa, Stana, începu în cîteva rînduri să cînte, cu gîndul că va ajuta-o și Sora, dar ea rămase mută, indiferentă. Părea că nu poartă ea secera, ci unealta aceea mică și misterioasă o trage după ea cu o putere irezistibilă. Stana nu era cîntăreață, și dacă vede-a că soru-sa nu vrea să o ajute, lăsa și ea cîntecul baltă, cu părere de rău, căci de la inimă îi venea să cînte. Întreaga ei ființă nu era acum decît lumină și fe-ricire, cum se hărnicia la secerat, subț cerul senin, cu gîndul la Ilieș, la fratele vărutei sale Măriuța Neagului, un fecioraș de vreo șaptesprezece ani, de care fugise pen-tru întîia oară de cînd se cunoșteau, înainte cu trei zile, rușinată și fericită, cînd el o strînsese prea tare de mînă și i se uitase prea adînc și prea arzător în ochi. Melo-diile îi plecau mereu de la inimă, ca niște izvoarașe, dar se opreau pe buze, vîzînd că soru-sa n-are de gînd să cînte. Stanei îi plăcea mai mult să o acompanieze pe Sora, care avea o voce dulce și melodioasă, de-i umplea tot sufletul cu aromă de miere.

Dar Sora era pornită acum pe secerat, și lucra mută și năpraznic de pornită. Lelea Maria înălța uneori capul și-i zicea :

— Grijește, tu fată, să nu-ți tai mîna ! Săceri de parcă-i sfîrșitul pămîntului.

Dar fata nu răspundea nimic, parcă nici nu auzea, și secera ei se purta ca o vietate flămîndă, retezînd mereu, aproape de pămînt, lăsînd o miriște scurtă.

Sluga Nicodim era iute și el de mînă, și uneori se lua la întrecere cu Sora. Cum să-l bată pe el o fată la împlinirea snopului ? Dar după-o vreme nu se mai putu ține în urma ei ; Sora ajunsese departe cu postata ei, aruncîndu-i cu coada ochiului priviri triumfătoare. Nicodim rămase rușinat în urmă, spre bucuria Stanei.

— Asta-i volbură, nu-i săcerat ! — zise el cu admirație. — Am mai văzut cu fete-mari săcerătoare, dar așa, încă de cînd sînt !

Ion Corbu arunca din cînd în cînd priviri de încîntare în urma fetei. El și secera, și aduna snopii, și-i clădea în cruci. Își știa fata harnică, iar acum, văzînd-o răpită de muncă, se bucura, spunîndu-și că pe cît crește pe-atît se face tot mai harnică. Era mulțumit mai ales pentru că-și spunea că cine lucrează așa, nu mai poate avea nimic pe suflet, că fata lui s-a vindecat detot de boliștea în care căzuse după nenorocirea din casa Mărgineanului.

Numai mamă-sa era prinsă uneori de îngrijorare. Ea își cunoștea fata, și vedea că lucrul ei de-acum nu-i cum a fost mai înainte. Mai ales muțenia ei o neliniștea, căci mai înainte Sorei îi plăcea să secere cîntînd și glumind cu ceilalți secerători.

În trei zile isprăviră de secerat orzul și alacul, și crucile se înălțau în rînduri drepte prin mijlocul miriștei, răspîndindu-și mireasma boabelor coapte.

Sara, la cină, stăpînul zise :

— Dacă-m avea douăzeci de săcerătoare ca Sora, nu mi-aș mai bate capul cu holdele de grîu. Cred că am isprăvi într-o zi.

— Vom avea și mai mulți săcerători la grîu — zise pe neașteptate Sora —, și sara vom aduce cununa.

— Numai să aflăm oameni destui. Holdele se coc toate deodată, după cum văd, și toată lumea se va apuca de săcerat, răspunse tatăl său.

— Trebuie să chemăm claca ficiorilor și-a fetelor. De patru ani n-a mai fost la noi. Cred că ne vine rîndul, vorbi cu hotărîre Sora.

Toți o priviră mirați, cu lingurile în mînă.

— Uite, frate, la asta nici nu m-am gîndit ! — zise Ion Corbu. — Poate că ne-ar veni rîndul ! Numai să nu fie prea tîrziu. Poate au vorbit alții pentru claca ficiorilor !

— Nu-i prea tîrziu, nu i-a chemat încă nimeni pînă acum — zise Sora cu însufletire. — Mi-a spus Dumitru Pruncului. La popa au fost acum trei ani, la judele acum doi ani, anul trecut a avut claca Vasile Ban, și acum e rîndul nostru iar.

— Păi, are dreptate fata — zise veselă lelea Maria. — Să le trimiți vorbă încă în ia-sară.

— Bine, dar nici nu știu cine-i vătaful lor în anul acesta. Niculai-a Dinului, care a fost în anul trecut, s-a însurat în dulce.

— Vătaf e Dumitru Pruncului, tată. El mi-a și dat să înțeleg că așteaptă chemarea dumatăle.

— Da, Dumitru e vătaful — întări și sluga Nicodim. — El e azi cel mai vrîstnic între ficiorii juni.

Sorei îi năvăli în față o undă de căldură, dar se risipi repede. Numai ochii verzi i se întunecară puțin, privind cu un fel de ciudă la slugă.

Toți ai casei, afară de Ioniță, știau că Sora stă uneori de vorbă cu Dumitru Pruncului, totuși o priviră cu mirare. De feciorul acesta încă nu se vorbise niciodată așa, pe față, în casa lor. Părinții știau că tînărul umbla după fata lor încă de cînd era numai o fetișcană de vreo șasesprezece ani, înainte de a se fi legat Sora de Gheorghe-a Mărgineanului. Știau însă că pe atunci fata lor nici nu se uita la el.

— Dacă vrei să chemi claca, eu o să-i dau de veste încă în sara asta lui Dumitru, tată, vorbi Sora cu hotărîre, pîrînd că nu văzuse mirarea lor.

— Dar unde îl vei afla ? Mai bine să-l trimitem pe Nicodim pînă la el, zise mamă-sa.

— Nu-i de lipsă, trece el mai tîrziu pe la noi pe la poartă, răspunse fata.

Vorbi cu totul firesc, fără nici o sfială, de o taină a ei, căci afară de ea, nimeni din casă nu oblicise că Dumitru bate sările drumul din fața casei lor, și chiar dacă-l va fi văzut careva, nu s-a gîndit că o așteaptă pe Sora. El locuia pe altă uliță, iar pe ulița Cîmpșorului erau vreo cinci-șase fete de măritat. Cine putea ști pentru care venea ?

În locul ei se roși Stana, care se miră cum poate vorbi așa, pe față, despre fecior. Lelea Maria simți o strîngere a inimii, o părere mai mult, dar tatăl clipi din ochi cu un aer de mare seriozitate și zise :

— Bine, dacă-l întîlnești pe Dumitru, spune-i să treacă dimineată pe la mine, să ne întălegem. Să vedem de cîți săcerători și săcerătoare poate face rost.

Dumitru Pruncu se ivi pe ulița Cîmpșorului, în sara aceea, cu mult mai devreme decît de obicei — nici nu se înnoptase bine. Sora, care de data asta îl aștepta, ieși numaidecît la porțiță. Lucrători întîrziați, cîte-un car, mai treceau încă pe uliță. În unele case abia isprăviseră oamenii cu cina.

Fata îi făcu semn cu mîna să se apropie, și flăcăul veni suflînd greu, ca și cînd ar fi urcat un piepțiș de deal. Era întîia oară că Sora ieșea la porțiță și-l chema.

— Dumitre, am să-ți spun o vorbă, se grăbi Sora, cînd el era încă la doi-trei pași de ea.

— Numai să fie bună — răspunse el cu un surîs larg pe fața-i pătrată. — De cînd aștept eu o vorbă bună de la tine !...

Fata-i întinse mîna, și el nu se mai îndura să i-o lase.

— E bună, Dumitre, și va fi și mai bună.

Uimit și zăpăcit, păru că-l părăsesc toate puterile : mîna i se deschise neputincioasă, și dreapta fetei scăpă din prinsoare.

— Tata a hotărît să cheme claca ficiilor, începu ea, văzînd mirarea din ochii flăcăului și zăpăceala lui, care părea mai mult un început de spaimă ce nu-l lăsa să vorbească.

— Claca !... — răsuflă el. — Și asta e bine, dar nu-mai atât ? E rindul vostru, de altfel, și eu ți-am dat să înțelegi. Mă și miram că badea Ion nu ne trimite vorbă, și săcera e ca mine. Dar, numai atât ?

— Ce vrei să spui ?

— Cuvîntul bun e numai atât ?

— Ba mai este și altul. Tata zice să treci dimineată pe la noi, să vă înțelegem. Să vedeți cîți săcerători și săcerătoare poți aduce.

— Păi da, o să trec — vorbi dezamăgit Dumitru. — Eu credeam că mai ai un cuvînt bun și pentru mine.

— Păi, ăsta nu e bun ? — răspunse cu o nuanță de cochetărie fata. — Mi se pare că încă nici n-ai fost vreodată la noi în casă.

Și ea-l atinse ușor cu vîrfurile palmei peste mîna.

— N-am fost decît la colindat, cu junii.

— Apoi vezi ! Dar mi se pare că ai putea veni chiar acum. Pentru ce să-ți mai pierzi vremea dimineată ? Ai noștri încă nu s-au culcat. Abia ne-am sculat de la cină.

Invitația aceasta familiară, simplă, firească, îl zăpăci cu totul pe Dumitru. Luat de gîndurile și dorințele lui, el uitase că-i vorba de claca tineretului, și vedea numai întîiul pas spre viitorul dorit atît de arzător.

— Poate e prea tîrziu să vin acum, zise el cuprins de sfială.

— Nu-i tîrziu. Cred că tata nici n-a isprăvit de fumat țigara.

Și ea îi puse cu hotărîre mîna pe spate și începu să-l împingă spre porțița pe care o deschise.

Dumitru simți cum o căldură dulce îi năvălea în tot trupul, și ar fi dorit ca fata să-l împingă așa pînă în casă. Avea senzația că plutește în vis, și trupul lui îndesat, pătrat, se făcu nespus de ușor. O mîngiere negustată încă îi umplu sufletul și-i aduse lacrimi în ochi : era înțîia atingere de bună voie a Sorei de el, din inițiativa ei.

— Am vorbit de lup și lupu-i aici, tată, strigă Sora din pridvor.

Cam intimidat, Dumitru dădu bună-sara, și numai-decît cei doi bărbați începură a vorbi de claca tinerețului.

Ion Corbu îl privea și-l asculta pe Dumitru tot mai atent. La început flăcăul mai mult răspunse la întrebările gazdei decît vorbi el, dar curînd își recăpătă liniștea și începură să pună lucrurile la cale ca între doi gospodari pricepuți.

Ion Corbu îl privea și-l asculta cu interes tot mai mare. Flăcăul îi făcu o impresia foarte bună. Se arăta a fi un om înțelept, cumpănit și hotărît.

Cînd isprăviră, flăcăul se sculă să plece. Ion Corbu îi strînse cu prietenie mîna.

— Cred că cel mult în zece zile vor fi holdele coapte. O să-ți dau de veste din bună vreme ce zi hotărîm pentru clacă.

Vorbind, gazda îl măsură iarăși din creștet pînă-n tălpi și rămase mulțumit. «E un om de încredere, pe care te poți răzima. Nu e dintre cele patru-cinci neamuri mai fruntașe din sat, dar părinții lui sînt totuși gospodari cu bunăstare, și-i singur la părinți. E o bucurie și o plăcere să pui la cale un lucru cu un flăcău ca acesta, cu minte și cumpănire de gospodar întreg. De, e dintre ficiorii mai tomnateci, dar om așăzat, și dacă ar fi voit s-ar fi putut însura de mult.» Gîndurile acestea îi trecură repede prin minte lui Ion Corbu, și se uita la Dumitru cu simpatie.

— Ne-am înțăles, bade Ioane. Noapte-bună !

— Să fii sănătos ! Îți trimit eu vorbă din vreme, să n-ai nici-o grijă.

Cînd ieși în curte, venea din spatele casei, din bucătăria de vară, lelea Maria, care isprăvisese, ajutată de Stana, cu spălatul vaselor, și stinsese focul ce mai lăcărea pe vatră.

— V-ați înțăles ? Ați isprăvit ? întrebă ea pe Dumitru.

El îi dete bună-sara.

— Da, ne-am înțăles, lele Mărie. Aveți claca în ziua în care ne veți porunci.

De undeva de prin curte sau din grădina cu legume, răsări și Sora.

— Da' despre ceterași ați vorbit? Trebuie să vină toți trei țiganii, nu numai doi, ca în rîndul trecut, zise ea, oprindu-se lîngă mamă-sa.

— Îi vom aduce pe toți trei, răspunse înveselit Dumitru.

— Să-i aduci, să putem juca pînă vom bătuci miriștile. Cîți veniți?

— Cred că vom fi cam la patruzeci de ficii și fete.

— Atunci e bine! Va fi destulă vreme și pentru săcerat și pentru joc, vorbi ea înfrigurată.

Mamă-sa simți îndată neastîmpărul ei și, dintr-un imbold lăuntric, făcu o asemănare între fata ei și Dumitru. Putea fi prezența acestui flăcău de statură mijlocie, îndesat, cu obrazii pătrați, cauza neastîmpărului Sorei?! Nu-i venea să creadă! Ce potrivire era între el și ea? Nici una! Cu ce ar fi putut s-o atragă? Cu nimic! Gîndul că Sora s-ar putea mărita cu el, o înfrigură. Gheorghe Mărginean și Dumitru Pruncu?! «Hei! Acela era un lujer de ficior, nu un pociumb ca acesta!» Și simți instinctiv o milă și o înduioșare pentru fată-sa, ca și cînd ar fi fost vorba să se mărite cu el.

— Mă temeam că ne-am trezit prea tîrziu să chemăm claca tineretului, și că veți fi făcut învoiala cu altul — zise lelea Maria. — Îmi pare bine că ați fost slobozi încă.

— Oamenii știu că e rîndul dumneavoastră, și nu ne-a vorbit nimeni pînă acum. Noapte-bună, lele Mărie.

— Noapte-bună!

Sora merse să-l însoțească pînă la poartă. Lelea Maria rămase o vreme locului, uitîndu-se după ei, apoi cu un oftat, intră în casă.

— Ce bine-mi pare că ai venit în ia-sară și te-ai înțales cu tata de-acum! Va fi o clacă cum n-a mai fost.

Ea îi puse mîna pe umăr, dar nu se uita în ochii lui, ci undeva departe.

— Vin în toată sara, și cam de mult, zise el mîngîiat și fericit de mîna ce-i rămînea pe umăr.

— Știu, Dumitre, răspunse fata cu privirile mereu pierdute în depărtări, în întunerecul ce se împînzise des.

— Știi, și n-ai ieșit o singură dată la portiță ! voi ei s-o mustre, dar vocea lui, de obicei aspră, era acum îndulcită și cîntătoare.

— Nu-i nimic dacă n-am ieșit, răspunse ea enigmatic, și îl luă de mînă.

— Vei ieși de-aici încolo ?

— Stai să vină săcera, să avem odată claca.

El încercă să-i înconjure mijlocul cu brațul, dar fata se feri, i se zmînci din mînă și deschise portița.

— Nici-o vorbă bună, nici acum, Soro ?

— Ei, parcă tu aștepti vorbe ! Văd eu ce aștepti tu ! Dar pune-ți pofta-n cui ! Să trecem odată peste clacă, și-ai să vezi. O să vie și vorbe bune, dacă chiar le aștepti ! Noapte-bună, Dumitre !

Ea închise cu zgomot portița și fugi în casă.

Dumitru mai rămase o vreme nemișcat, apoi porni încet pe uliță la vale. Pe umărul stîng simțea încă urma lăsată de mîna fetei, ca o mîngiere, ca o aromă ce-i pătrundea întreaga ființă. Unde privise ea, la ce se gîndise ea, cînd lăsase să i se odihnească mîna pe umărul lui ? Simțea că ceva s-a schimbat în atitudinea Sorei, ca și cînd ar fi luat o hotărîre, pe care încă nu voia să i-o mărturisească. La gîndul că poate ar fi chiar hotărîrea pe care o aștepta el, îl cuprinse o mare turburare, și i se urcă la cap ceva ca o amețelă, încît, din cînd în cînd, se oprea din mers. „Să trecem odată peste clacă.“ Ce va fi vrut să spună ? Se va hotărî atunci ? » se întreba Dumitru.

Ajunse tîrziu acasă. Se urcă în șopru cu fîn proaspăt, și se culcă. Dar multă vreme nu putu adormi, de mirosul tare al fînului, de aroma ce-i umplea sufletul și de gîndurile ce-i roiau prin cap...

Da, fusese o hotărîre ciudată, neînțeleasă, aceea pe care și-o luase înainte cu vreo trei ani, cînd Sora se sălta în rîndul fetelor-mari, de a se însura numai cu ea, ori cu nici una. Era o deosebire de vîrstă de opt ani între el și ea, și nu s-ar fi convenit să-și pună ochii pe o fată așa de tînără. Erau destule alte fete-mari, și din oameni, și cu avere, și frumoase, care s-ar fi măritat bucuroase după el. Dar cînd a văzut-o mai întîi în horă, i s-a ridicat o poruncă din adîncurile ființei, ca o ju-

decată definitivă : ori asta, ori nici una ! Zadarnic și-a spus de-atâtea ori, în cursul anilor, că-i o neghiobie din partea lui, că pentru el sînt destule fete mai în vîrstă, că Sora e o copilă încă. Zadarnic își spunea că e ca un urs pe lîngă o căprioară fragedă — cum s-ar putea gîndi ca fetei să-i placă vreodată de el ?! — că sînt în sat feciori și mai arătoși și mai tineri decît el, și din neam mai fruntaș —, glasul acela lăuntric nu-l mai slăbea : «Ori ea, ori nici-una». Un simțămînt de bucurie adîncă, de fericire, îl inunda de cîte ori o zărea undeva, ori se gîndea la ea. Părea uneori că nici nu-i trebuie lui mai mult. Mai ales pînă ce Sora nu începuse să umble cu Gheorghe-a Mărgineanului. I se părea că ar putea să aștepte oricît de mult, mulțumindu-se s-o vadă, să o știe slobodă.

Dar de cînd dragostea ei pentru Gheorghe începuse să se arate pe față, el se simțise mușcat și sfișiat de chinuri cumplite, ca de niște cîni răi, care se țineau mereu după el, și de care nu mai putea scăpa. Înțelese deodată că el nu se putea mulțumi să o vadă, să se gîndească la ea, ci îi trebuia însăși fata întregă, că era din zi în zi mai flămînd după ea. Simți o ură prostească față de părinții lui, pentru că nu l-au făcut mai înalt și mai frumos, pentru că nu erau și ei dintre primii fruntași ai satului, și zile întregi nu schimba o vorbă cu ei, deși simțea că învinuirile acestea sînt gînduri de om nebun.

Cînd, în sfîrșit, în iarna trecută fusese sigură căsătoria Sorei cu Gheorghe Mărginean, deznădăjduit cu totul, a fost gata să se însoare cu înfrîntă fată ce-i va ieși în drum. Și dacă nu se întîmpla chiar atunci nenorocirea din casa Mărgineanului, ar fi pus cununiile pe cap, ca o pedeapsă pentru nevrednicia lui, ca un canon pentru toată viața. Simțea o pornire groaznică să se pedepsească, luîndu-se pe sine singur vinovat că Sora nu l-a putut iubi pe el...

Se răsucea în finul proaspăt, și obrajii-i ardeau... Dar acum... acum îl va putea iubi fata ? Nu-i oare tot el, flăcăul pociumbos ca și tată-său, cu fața pătrată și întunecată, cu vocea aspră, cu pasul greu și îndesat ? Sora nu se mai ferea acum de el, cum nu se ferea nici de alți feciori, juca parcă mai bucuros cu el decît cu alții, și era

luată ca de-un vârtej de foc în brațele lui. Dar oare nu voia să-și uite astfel de nenorocirea ei și să-l uite pe cel condamnat? Nu mai era Sora de mai înainte, cu siguranță! Tot satul știa cum a trăznit-o moartea celui ce avea să-i fie socru, și cum s-a desfăcut de greu din amărțirea în care căzuse. La horă toată lumea o vedea citu-i de schimbată, ca și când mereu ar fi ieșită din fire, în joc și în toate pornirile. Dar lui fata îi plăcea și mai tare așa cum era acum: aprinsă, înviforată. Părea că-i mai aproape de ceea ce ardea și fierbea în el, și era tot mai flămînd după ea, pînă ce nu-l mai neliniști gîndul dacă ea ar putea să-l iubească ori nu. Pînă acum, în noaptea asta, când tortura cea grea s-a întors iar asupra lui! Doamne! Pentru ce nu era și el un fecior frumos, de care să-i poată plăcea Sorei? Se chinui pînă își simți lacrimile pe obraz, și atunci se rușină de gîndurile acestea copilărești și prostești. Ce lucru josnic era să plîngă ca o fată care-și vede urîtenia în oglindă!... Dar, ce? Nici nu era el flăcău urît! Vorba ceea: «Un bărbat să fie ceva mai frumos decît dracu'», și-i destul. Oricum, un om cuminte și așezat, ca el, nu se mai poate chinui cu lucruri care nu mai pot fi schimbate. Dacă n-ar fi Sora, nici nu i-ar trece prin cap astfel de gînduri, cum nu i-au trecut cînd atîtea fete s-au apropiat de el, au umblat după el. Hei! Cîte s-ar fi măritat bucuroase cu el!...

Se răsucea zadarnic în fin, căci somnul nu-i venea. Și-i era cu neputință să scape de obsesia urîteniei lui, de cîte ori îi lumina chipul fetei. Nu se potrivea cu ea, nu! Aici nu mai poate fi nici o îndoială. Și nu pentru el ar fi voit să fie altfel, ci pentru Sora. Părea că-i este milă de ea, că o compătimentește, că o umilește pe ea cînd și-o închipuia alături de el...

Începură să ciripească rîndunicile în cuiburile de subt streășini, cînd îi veni un gînd nou care-l mai liniști și-i aduse somnul. Sora a trecut și ea prin multe, știe acum ce-i durerea, știe că frumusețea singură nu-i totul în lume! Poate va ști să prețuiască de-acum pe un om cuminte și așezat, ca el, pe unul de care să poată fi sigură în viață, avîndu-l razim și apărare.

În sara aceea nu adormiră devreme nici Ion Corbu și nici nevastă-sa. Lelea Maria credea că numai ea nu doarme, cînd, întru tîrziu, auzi că bărbatu-său freacă un lemnus de părete și văzu că-și aprinde o țigară. Fetele și Ioniță dormeau în tindă, care era o odaie ceva mai mică decît camera din nainte, dar mobilată ca și o cameră de locuit, cu paturi, cu lavițe, cu masa la care mîncau de obicei. Pe deasupra, în tindă era și plita pe care se gătea mîncarea iarna și cîtă vreme era frig în bucătăria de la spatele casei. Totuși lelea Maria vorbi încet :

— Ce-i cu tine ? Încă nu dormi ?

— Îmi fuge somnul și m-am gîndit să-mi aprind o țigară, să mai treacă vremea. Te-ai trezit acum, ori nici tu n-ai adormit încă ?

— Nu am adormit, căci m-au umplut gîndurile. Nu mi se împare cu fata asta...

— Cu Sora ?

— Știu că nu cu ceea mică. Este încă vreme pînă ce ne va face și ea gînduri.

— Este și nu prea ! Nu o vezi cum s-a săltat din vara trecută pînă acum ? Săceră ca o fată mare. Dar ce-i cu Sora ?

Femeia tăcu și se răsuci în pat.

— Nu mi se-mpare cu ea ! Nu ai văzut-o în zilele astea de săceră ? Așa nu lucrează o fată în toată firea.

— Ba, drept să-ți spun, eu n-am aflat nimic rău în patima ei de lucru. Cred că așa aș face și eu, cînd aș fi scăpat de-un mare năcaz. Fata se simte cu totul slobodă acum, și intră într-o viață nouă. Eu m-am liniștit detot și m-am bucurat cînd i-am văzut hărnicia.

— Doamne, Ioane, dar asta nu mai este hărnicie, ci un fel de aprindere, care o face mereu să treacă măsura. Așa-i și la horă... Apoi, n-ai văzut cum ne-a adus în casă pe Dumitru Pruncului ? Așa a fost ea cu celalalt ? I-au trebuit ani pînă mi-a vorbit de el. Și acum vine și spune fără nici-o pregătire că ea poate să-i deie încă în sara asta de știre vîtafului, că el bate sările ulița pentru ea ! Și asta o spune în fața noastră, a copiilor și a slugii, ca și cînd ar fi vorbit că cutare adapă vitele ! Nu ! Fata noastră nu era așa ! Era plină de sfiiciune. Acum parcă nu mai are nici-o măsură.

Bărbatul nu răspunse curînd. Trase de cîteva ori din țigară, însuflețind jarul din capătul ei, care luminează ca un ochi roșu în întunecul odăii, tuși și zise :

— Voi femeile sînteți cusute cu multe ațe. Vedeți multe lucruri pe care nu le vedem noi și care de cele mai multe ori nici nu sînt decît în închipuirea voastră. Fata a dorit să avem noi claca în anul ăsta, și a fost gata să-l înștiințeze pe vataful ficiilor... Foarte bine a făcut că ni l-a adus încă în ia-sară. Iată, ne-am înțales în toate ! De unde crezi că el venea pe ulița Cîmpșorului anume pentru fata noastră ? Doar mai sînt destule fete-mari pe-aici ! Sau ai simțit-o vrodată la portiță cu el ?

— Nu, asta nu ! Dar e sigur că Dumitru pentru ea își pierde nopțile pe ulița noastră.

— E sigur ! Nu ți-am spus eu că voi femeile vedeți și știți și ce nu este ?

— Doamne sfinte ! Dar cine nu știe ? Flăcăul ăsta tomnatec umblă după ea de cîțiva ani. Cine nu știe ? Iar de cînd a ieșit fata iarăși între oameni, se ține scai după ea, la joc, pe uliță, cînd iasă din biserică, pretutindenea unde poate.

— Hm ! Și asta te supără pe tine ? Mie, drept să-ți spun, ficiorul îmi place. E un flăcău cumpănit, așăzat, ca un bărbat.

— Păi, dacă-i bărbat ! făcu femeia cu ciudă și răutate.

— Ce vrei să spui ?

— Că după anii ce-i are, tot poate fi așăzat ca un bărbat. E cel mai tomnatec ficior din sat.

— Asta nu-i nici-o pricină să vorbești de el peste umăr.

Pornită, femeia nu se opri :

— Poate ți l-ai dori chiar de ginere ?

— Hm ! Zadarnic te răscolești ! Dacă l-ar vrea fata, de bună samă că eu n-aș avea nimic împotrivă.

— Da-i poate fi tată, omule ! îl împroșcă lelea Maria, nemaiputîndu-se stăpîni.

— Ei, tu spui că fata trece măsura, ca și cînd n-ar avea cu cine sămăna ! Nu pot fi mai mulți de șase-șapte ani între ei.

— Sînt opt !

— Păi, chiar opt să fie, ce-i într-asta ? Şi cred că-i bine să fie ficiorul puţin mai copt cînd se însoară. Nu oricine care şi-a făcut armata e bun de însurat.

— Dar nu-l vezi cîtu-i de urît ? E îndesat ca un şteand, şi-i greu ca pămîntul. Sora nu l-a putut suferi niciodată.

— Nu-mi pare să fie urît. La un bărbat capul e de căpetenie. Şi Dumitru ăsta are cap bun, minte aşazătă, asta ţi-o spun eu. Dar dacă fata nu-l poate suferi, cu atît mai bine pentru tine ! Pentru ce îţi ieşi din fire ? Ştiu că nu voi sili-o vrodată să se mărite cu cine nu vrea.

— Dar chiar lucrul ăsta mă face să nu pot dormi, omule, nu înţelegi ? Îmi pare că Sora e gata să facă ce nu o trage inima. De-aceea-i așa de ieşită din fire, de la Sînzienne încoace mai cu samă. Mi-e frică să nu se lege de omul ăsta.

— Dacă nu-i place, de ce să se lege ? Nu mi-ai spus — numai cînd ? — că umblă mulţi după ea, mai mulţi ca înainte ? Sînt şi ficii frumoşi destui — aleagă-şi pe cine-i place. Oricare se va însura bucuros cu ea. Dar eu pe flăcăul ăsta, pentru că nu-i icoană de închinat, îl ştiu preţui. E un om cu care poţi porni liniştit la drum.

— Nu ştiu ce să mai zic ! Ceva îmi spune că fata nu l-ar putea iubi niciodată, şi mă tem totuşi să nu se lege de el, vorbi femeia, amărită, cu glasul înmuiat în lacrimi.

Bărbatul aruncă întăritat mukul de ţigară şi se întinse în culcuşul lui, pe salteaua de paie, pusă pe lada de după uşă.

— Om să fie cine să vă priceapă şi pe voi femeile ! zise el, şi adormi numaidecît.

Lelea Maria se frămîntă încă o vreme : nu afla nici un sprijin la bărbatu-său, în temerea nouă care o cuprinsese. Iată, el, dacă ar vrea fata, ar fi gata să-l aibă de ginere pe Dumitru Pruncului ! Nici la neamul lui nu se mai gîndeşte ! N-a pomenit nici un cuvînt despre asta ! Poate vrea s-o vadă cu orice preţ măritată ? Dar ce, fata lor a ajuns de lepădat ?

Căuta parcă anume motive de înduioşare, ori de revoltă, ca să poată plînge. Şi sfîrşitul acesta fu : plînsă cu faţa înfundată în perină, multă vreme. Noroc că bărbatul sforăia de mult...

Se linişti tîrziu, luată de alte gînduri : se putea înşela şi ea ! Tot ce o neliniştea era numai bănuiala, mai mult încercarea de a-şi explica felul în care se purta acum fată-sa cea mare. Poate nu avea nici un gînd serios cu Dumitru. Vorbea şi juca tot aşa de bucuros şi de aprinsă şi cu alţi feciori din sat... Poate tot ce vedea la Sora nu era decît o perioadă de trecere de la ce a fost spre un nou început de viaţă. Poate se smulge cu greu din trecut, şi de aceea trece măsura în felul de a se purta... În sfîrşit, mai este şi Dumnezeu deasupra, care se va milostivi de fată, să nu mai între cu capul într-altă nenorocire... Dar, după toate astea, pentru ce ar fi o nenorocire căsătoria cu un om care o iubeşte de atîta ani şi ar purta-o ca pe pălmi ? — de asta era sigură. Pe Gheorghe l-a iubit mult, e adevărat ! Şi avea pe cine ! Dar a doua oară mai poate iubi o fată, tot aşa, pe altul ? Ea, ea... ea, în locul fetei, ştie că nu ar putea. Dar dacă Sora-i seamănă şi la inimă, nu numai la trup ? Dacă din iubire nu se va mai putea lega de nimeni ? Să rămînă fată bătrînă ? Doamne fereşte şi apără ! Ce-i vinovată fata ca să-şi strice viaţa pentru vecie ?... Da ! Mai este şi Dumnezeu deasupra !

Maria se ridică din pat, îngenunchie în faţa icoanelor şi se rugă îndelungat, pînă-şi simţi sufletul liniştit şi întărit. Apoi se culcă şi adormi uşor.

XXVI

Vreme bună fusese şi cît ţinuse secerişul orzului, secarei şi alacului. Nouri albi se plimbau încoace şi încolo pe cer, iar umbrele lor — pe lanuri, pe fînaţe. Pluteau în înălţimi mari şi părea că nu sînt încă hotărîţi după care orizont să se coboare, să se ascundă. Nici un picur însă nu căzuse, şi aerul se făcea din zi în zi mai uscat,

așa că snopii în cruci se uscară bine. În văzduh se simțea apropiindu-se cerul înalt al secerișului, care se și arăta în cîmpuri vaste, vinete-închise, printre nourii care mai întîrziiau, unde și unde, pîrînd a nu se îndura să călătorească mai departe și să nu mai vadă grînele ce albeau din zi în zi întregul hotar în care fuseseră semănate, marea de porumb ce înnegrea cît vedeai cu ochii, și undula încet, nu de vînt, ci de reflexele deosebite ale razelor soarelui, luncile și fînațele care își trimiteau miresmele ametoitoare pînă sus, ca un prinos al pămîntului rodit.

Prin lanul nesfîrșit de holde, unde și unde, se profilau miriștile păioaselor secerate, ca niște drumuri înguste, care se strîmtau tot mai tare către capătul din sus. Crucile de snopi abia se vedeau, ca niște pălării, în marea tot mai palidă, tot mai albă, a holdelor.

Într-o săptămînă, grînele erau de seceră, și aproape dintrodată, pe întreg hotarul. Boabele se învîrtoșaseră pe îndelete, cu răgaz, în zilele cît mai călătoriră nouri pe cer, așa că, peste o săptămînă, cînd seninul încremeni deasupra lumii, holdele erau coapte, numai bune de se cere. Oamenii cunoșteau că-i vremea secerișului și din aceea că, trecînd pe lîngă grîne, nu mai simțeau atît de puternic mirosul de pîne nouă al boabelor ce se învîrtoșau, ca mai înainte. Iar secerișul trebuie început pînă nu se întărește bobul detot, să nu se scuture și să nu se prea sfrijească de arsura soarelui.

În două-trei zile după coacerea holdelor, lanurile se umplură de lucrători. Cămeșile, iile albe ca zăpada, luminau pretutindenea în lanuri. Snopii puși, după ce erau legați, în picioare, se înălțau tot mai deși din miriști, cît bătea ochiul. Spre sară se începea clăditul lor în cruci — cîte două cruci de cîte cincisprezece snopi una făceau o clăie —, și tot mai multe sporeau rîndurile lor drepte prin mijlocul delnițelor.

Satul întreg se ridicase în picioare, căci unii mai aveau încă și la sapa a doua, alții mai aveau de coasă la lunci, iar cei mai harnici cărau căpițele de fîn cu cară mari, încărcate în mare povară, dar cu multă simetrie, bine și tare legate cu sulul, și frumos greblate pe de

laturi. Se grăbeau să care finul pînă ținea vremea bună. Unii începură la coasă și în finațele de pe costișe.

Cît ce dădeau în zorii zilei vitele în ciurdă, femeile aprindeau focul să pregătească fiertura de peste zi. Surluri ușoare, vineții, transparente, de fum, se înălțau drept în sus deasupra satului, și se topeau, fără urmă și fără miros, în văzduhul albastru. Numai mireasma slăninii fripte, cu care gospodinele găteau fierturile, și mirosul de oțet sau de zăr, cu care le înăcreau, pătrundea în curți și pe ulițele satului, — mireasmă care intra în nări și deștepta pofta de mîncare, și care nu se mai simțea în sat decît sara, cînd femeile pregăteau cina.

Din curți, înainte de răsăritul soarelui sau îndată după ivirea lui cu ape de argint jucăușe și strălucitoare deasupra dealului împădurit, ieșeau tot mai mulți bărbați și femei, feciori, fete și copilandri, cei mai mulți cu secerile zimțate pe umăr sau în mînă, ducînd mai multe, legate peste semicercul tăios cu o cîrpă. Dar se mai iveau în ulițe destui și cu coasa sau sapa în spate. Ulițele furnicau de lumea aceasta în cămeși și ii albe, și răsunau de veselie, de rîsete și de glume.

Pe drumurile care ieșeau din sat spre lanurile de grîu, era îmbulzeala cea mai mare. De departe păreau înflorite cu flori exotice, cum păreau și delnițele de holde în care intrau, și ici și colo, și se apucau harnici de lucru.

Din cînd în cînd se auzea cîte-un scîncet de copil trezit sau flămînzit la umbra crucilor de grîu, și cîte-o femeie se rupea repede din lanțul de secerători și alerga într-acolo.

După o vreme drumurile se goleau, și, în sat și afară din sat, numai rareori mai trecea cîte un car cu fin, sau, în preajma amiezii, se vedeau femei grăbind cu demîncarea. Unde și unde, prin lanuri, mai șuierau coasele în delnițele rămase în urmă; cosăși în cămeși albe, cu capul gol, încinși cu o brăcie sau o curea în jurul căreia era înfășurată și legătura trocului în care era cutea, se opreau uneori, își înălțau trupurile frînte, și ascuțeau coasele într-un cîntec cu ritm metalic, care picura pînă departe pe hotar, după ce-și ștergeau mai întîi cu mî-

neca largă a cămeșii sudoarea de pe frunte, iar cu o mină de iarbă străluceau lama coasei.

Se oficia pretutindenea, la altarul încărcat de roade al naturii, liturghia cea mai luminoasă a muncilor de peste an, sub cerul senin și înalt, ca sub cupola unei biserici nevăzute, dar simțite de toată lumea asta veselă, risipită pe hotar. Din cînd în cînd se înălțau în văzduh crîmpeie de cîntece, de doine, ca niște adieri ușoare, subțiri — mai mult o părere cum se auzeau din depărtare.

Și în răstimpuri aproape regulate, în ziua a treia de la începerea secerișului, din holdele lui Ion Corbu se risipeau în aerul plin de lumină, din viorile de la clacă, învîrtite aprinse și involburate...

Încă înainte de răsăritul soarelui, cei trei ceterași cutreierară ulițele satului, țîrlăind mereu, mai mult jucîndu-se pe coarde decît cîntînd, înștiințînd pe feciorii și fetele-mari că-i vremea de adunare la clacă. În curînd începură a se ivi, și dintr-o porțiță și din alta, fete și feciori îmbrăcați de sărbătoare, ca și cînd ar fi trebuit să ia drumul bisericii. Dar toți, cu secerile pe umăr sau în mină, o luau spre ulița Cîmpșorului, în grupuri tot mai mari, cu cît se apropiau de casa lui Ion Corbu.

Cei dintîi, în curte, sosiră cei trei ceterași, care, după ce îmbucară cîte-o felie de pîne și răsturnară în gătejurile însetate cîte trei păhărele de rachiu de bucate, tare cățran, începură să piuie coardele, mulțumindu-i Sorei pentru omenire, și apoi începură să tragă la învîrtite iuți, chindisite cu tacturi și întorsături dese.

Ceterașii erau Danciu cel bătrîn cu cei doi feciori ai lui, unul de vreo treizeci de ani, însurat, cu vreo cinci copii, altul abia un copilandru oacheș și palid, care ținea isonul în tacturi rare, cam zdrîngănite. Se îmbrăcaseră și ei cu ce aveau mai bun. Cămașa bătrînelui, bine spălată, nu avea decît două petece în spate, dar el era foarte mîndru de ea, mai ales de poalele lungi, învrîsitate cu vînaț, care-i acopereau bine cioarecii de pînză, destrămați de la genunchi în sus. Era sur la păr, la mustață, ca un berbec sein, cu care avea o asemănare și din pricina sprîncenelor mari, stufoase, de păreau două cornițe, și din pricina nasului lemnos și lat la vîrf, și din cauza privirilor lui gălbui, încrucișate. Feciorul cel mai

mare, Petrea, era foarte oacheș, zvelt și drept, cu priviri languroase de îndată ce puneă cetera subț bărbie. Era încins cu o brăcie de lână, subț care nevestă-sa îi încrețise bine poalele cămeșii, aproape albastră de prea multa sineală turnată în apă. În meseria lor îl întrecea acum pe tată-său, și el făcea prima vioară, deși bătrînul, de fiecare dată cînd începeau, se străduia să-i apuce înainte. Cel mai mic, Dinu, cînta cu indiferență, zdrîngănea coardele, cu ochii mari la cei ce întrau în curtea lui Ion Corbu, sau la femeile care se învîrteau în jurul oalelor de la foc, în bucătăria de vară.

Bătrînul îi striga mereu cîte-o vorbă, să fie cu grijă la arcuș. Îi era ciudă pe el pentru că băuse, cît era de tînăr, și al treilea pahar de rachiu, în loc să i-l fi dat lui, cum se aștepta tată-său. Dar îl înfrunta și pentru că Dinu nu se silea să învețe meșteșugul, cum se silise, la vremea lui, Petrea.

În mijlocul curții era întinsă o masă lungă, improvizată din scînduri, cu lavițe bătute pe pociumbi, și acoperită cu măsarite și cu blide puse în șir, de-o parte și de alta.

Cît ce se adună un grup mai mărișor de feciori și fete, jocul începu la comanda vătăfului, a lui Dumitru Pruncu, care, chiuind într-o izbucnire de fericire, începu jocul cu Sora și cu cele două vărute ale ei, Veta Bogdan și Nastasia Linului. Nu fu nici o mirare între tineret, căci obiceiul era ca, la clacă — și acasă în curte, și afară la seceră —, dansul să-l înceapă vătăful cu fata gazdei, dacă se întîmpla să aibă gazda fată-mare. Mirarea se ridică numai după ce se adună aproape întreg tineretul, după ce feciorii jucară mai multe dansuri, tot cu alte fete, iar Dumitru nu le mai slăbi pe cele trei. Le învîrtea ca luat de-un vîrtej. Poalele fetelor făceau roate largi, ridicîndu-se în vînt încît li se vedeau genunchii goi. Începuse să fie adusă fiertura pe masă, să fie pusă în blide; se opriseră toate vîrtejurile, și doar vătăful nu se mai oprea din dans. Numai cînd Ion Corbu, în fruntea mesei, începu să spună cu glas tare Tatăl Nostru, și cînd aproape tot tineretul își luă locul pe laviți, se opri și Dumitru.

Cele două vărute ale Sorei veniră ca ameteite, împletecindu-se pînă la masă, dar Sora se apropie cu pas sigur, cu trupul drept și mlădios, cu capul ușor aruncat pe spate. Pe fruntea lui Dumitru nu se vedea nici picur de sudoare.

— Bun început ! — zise Ion Corbu, după ce vătăful șezu de-a dreapta lui. — Să deie Dumnezeu să meargă tot așa și cu săcera, adaose apoi, ridicînd păhărelul de rachiu și închinînd cu toată lumea.

— Poate nu ne apucă nici ojina și vom face cununa, se lăudă vătăful.

Ion Corbu număraseră secerătorii. Erau treizeci și cinci și mai erau așteptate cinci fete care avuseseră lucruri grabnice acasă, și spusese că vor veni numai la holdă.

Ceterașii încetară și se traseră spre bucătărie, unde, pe-o laviță, era pusă mîncarea pentru ei, aceeași ca pentru toată lumea.

Amîndouă fetele lui Corbu erau la masă. Cu două zile înainte fusese oleacă de neînțelegere între cei doi soți din pricina Stanei. Lelea Maria voia să o țină pe Stana de ajutor acasă, la oale, căci nu intrase încă în rîndul fetelor mari, să învețe mai bine și ea cum se gătește mîncarea cînd sînt mulți lucrători. Stana se supărase rău și își ștergea cu năframa lacrămile prin unghere, pînă o văzu tatăl său.

— Dar ce-i cu tine ? Vreai să ne aduci ploaie pentru ziua de clacă ?

Stana nu era o fată îndrăzneată. Nu cuteza să-și arate dorințele decît pe de laturi. Nu vru să-i spună pentru ce-i supărată.

O întrebă pe nevastă, și lelea Maria îl lămuri :

— Ce vrei ?! Se crede și ea fată-mare și vrea să meargă la săceră cu claca ! Și doar numai de doi ani poartă catrința ! Să facă bine să rămîie cu mine să-mi ajute la oale. Are ea vreme și de clăci ! Acum e destul că nu voi avea ajutorul Sorei. Numai eu știu ce-i pe capul meu cu clăcile astea ! A trebuit să-mi iau ajutor o femeie.

— Îți vei mai lua una, să fiți trei. Las-o pe fată să se bucure și ea. E păcat pe-o vreme ca asta, și cu ceterașii alături, să rămîie toată ziua lîngă foc !

— Ce păcat ? Are ea vreme și de petrecere. Doar nu-i vrea să apuce înaintea soru-sii ! Destul ne este cu o fată-mare în clacă. Și-apoi, ce-ar zice celelalte fete ?

— N-o să zică nimic, doar claca e la noi. Mare păcat dacă se va învălăni și ea de câteva ori !

— De, tu totdeauna iai partea Stanei. O să faci din ea o fată răsfățată.

— Nu cred. De când o știu e blândă ca o mieluşea. Și cuviincioasă. Dar nu-i îndrăzneță deloc. Trebuie s-o ajutăm.

Lelea Maria nu mai răspunse, ci vorbi cu încă o femeie din vecini să-i fie de ajutor la fiert. Știa că bărbatu-său ține partea Stanei, că o îndrăgea mai mult decât pe Sora. «Poate pentru că samănă oleacă cu el», își zicea femeia. Fata semăna nu «oleacă», ci la toată firea, ca și la făptură, dar lelea Maria nu voia să recunoască o mai mare asemănare.

În chipul acesta Stana scăpase de corvada bucătăriei, și în dimineața clăcii era în rînd cu Sora, între tineret. Fu luată și ea la joc de mai mulți feciori, în rînd și alăturarea de alte fete-mari. Stana se simți parcă mai crescută, mai plină de importanță, cînd îi veni în minte că ea dansează, iar Ilieș, fratele vărutei sale Măriuța, nu poate decât să se uite peste gard. Cînd îl chiar văzu la gard — îl întrecea cu un cap —, ea se desprinsese din joc și fugi în casă, rușinată.

La masa lungă, din curte, cu lavițele înflorate tot de cîte un fecior și-o fată în haine de sărbătoare, se porni veselie și larmă de glasuri amestecate. Fetele, cele mai multe, se codeau să bea rachiu : abia-și muiau buzele, după stăruințele și glumele feciorilor, și își azvîrleau capul înapoi, strîmbîndu-se fiecare în felul ei, ciudat, în risul flăcăilor. Unii chiuiiau :

— Of, săraca-ntre sărace,
Cum se face că nu-i place !

— Nu-i place paharul mic,
Că nu-ncape nici-un pic !

— Dă-mi, mîndro, să beu și eu,
Ș-oi săcera-n locul tău.

— Cîtu-i fată e rușine,
Ca nevastă-i șade bine.

— Păhăruțe, gura ta
Parcă-o-aș tot săruta.

Lelea Maria și cele două femei ajutătoare veneau cu oalele cu fiertură din bucătăria de vară, le puneau pe masă, puneau în blide, îmbiind mereu. Cu mînele iiei suflecate, cu năframa lunecată puțin într-o parte, lelea Maria se purta ca o volbură, vedea tot ce lipsea, se grăbea să aducă, și zîmbea mereu cînd, și de ici și de colo, feciorii și fetele lăudau bucatele. Larma lingurilor se înălța deasupra curții, în aerul limpede, se amesteca cu vorbele tineretului, cu rîsetele ce izbucneau mereu. Și prin fierberea asta tare, neconținut curgătoare, se țeseau sprintene rîndunicile care aveau un șir de cuiburi subt streășina casei.

Soarele abia ieșise din pădurea de pe creasta dealurilor de la răsărit, cînd vîtaful făcu semn de ridicare de la masă.

La repezeală curtea se umplu de roate largi, înflorate din poale albe, cătrînțe și șurțe, se mai jucă o învîrtită la cîntecul celor trei ceterași, chiuiturile se auziră pînă departe peste sat — apoi, pe poarta deschisă, toată lumea asta gălăgioasă, înseninată, năvăli în uliță, și porniră cu ceterașii înaintea, care cîntau un fel de marș ce aducea cu melodia :

«Astăzi cu bucurie, românilor, veniți,
Pe Iancu în cîmpie cu toți să-l însoțiți».

Era un marș care se cînta rar, și țigani îl amestecau și cu alte motive. Nu-l știau bine, ori nu l-au știut bine niciodată.

Grupul tinerilor se schimba mereu : cînd se învălmășeau, mai ales fetele care aveau să-și spună cîte ceva la ureche, cînd mergeau părechi, cîte doi, cîte patru într-un

șir, cînd se rupeau în pîlcuri. Vătaful nu mai avea în tot drumul decît de două ori cuvîntul. O dată în capul satului, a doua oară la mijlocul drumului către holde, cînd făcea semn ceterașilor să se oprească și să mai cînte la iuțeală cite-o învîrtită. Feciorii puneau minile, fără ales, pe umerii fetelor care erau mai aproape de ei, și se învîrteau de cîteva ori chiuind. Dansul nu ținea, la cele două opriri, mai mult decît două-trei minute, și secerătorii își continuau drumul grăbiți.

Cînd trecură însă pe lîngă fînațele cu care anul acesta erau vecine lanurile de grîu, fetele, cu Sora în frunte, se repeziră să-și culeagă flori : garoafe sălbatece cărora le spunea în sat «scaunul popii», ochiu-boului, care era tot înflorit acum, sinziene tîrzii și altele ce smălțau fînațele. Într-o clipă se împrăștiară toate, încălcînd iarba înaltă, bună de coasă.

Flăcăii le strigau din drum, mergînd mereu înainte, în ritmul marșului cîntat de țigani. Ei făceau glume pe socoteala lor, iar cînd fetele îi ajunseră, începură să se audă țipete scurte, căci flăcăii voiau să le despoaie de florile puse la cingătoare sau în păr.

Împotriva oricărui obicei, cînd ajunseră la marginea celui dintîi lan a lui Ion Corbu — avea cinci locuri cu grîu anul acesta —, Sora ceru vătafului să mai facă un joc. Dumitru Pruncu privi împrejur.

— Numai să nu se supere badea Ion.

El rămăsese în curte, în urma lor, și nu se vedea încă venind.

— De ce să se supere ? E devreme încă, și nu-i bine să isprăvim prea devreme cu săceratul.

Bătrînul Danciu îi auzi și nu mai așteptă : întoarse marșul într-o învîrtită, pînă a nu băga de samă feciorul lui cel mai mare, Petrea, care tresări, se uită urît la bătrîn și i-o luă înainte.

Cînd sosi gazda cu sluga Nicodim, încărcăți cu merinde în cîte-o păreche de dăsași, cu prima postată erau aproape pe la mijlocul lanului. Veniseră și cele cinci fete întîrziate, și lanțul de feciori și fete era acum de peste patruzeci de inși. Cîțiva feciori legau snopii în urma lor și-i adunau în pîlcuri. Erau cei mai meșteri în clăditul crucilor, care nu începea pînă către sfîrșitul seceratului.

unei delnițe. Din cînd în cînd, isprăvind cu lucrul lor, luau și ei secerile și intrau în lanțul de secerători frînți de mijloc, care se legăna mereu, înaintînd unii după alții în urma secerilor, și reîncepînd din cap, fiecare de la locul postății lui, cînd aveau un mănunchi gata.

Cîntecele se curmau rar acum, uneleacompaniate de ceterași, altele nu, în vreme ce secerile cu zimții arginții şuierau mereu, tăind, ronțăind, în firele de paie dese și groase, pe virfurile cărora se înclinau spicele mari, albe sau aurii, unele golașe, altele mustăcioase. Mănunchiurile erau atît de grele, încît trebuiau răzimate pe seceri, cînd erau puse pe legături pentru snopi, și nu puteau fi prea mari, așa că secerătorii, mai ales fetele, trebuiau mereu să se ridice cu brațul plin. Grîul crescuse des ca peria, secerile retezau la un pas doi mănunchiurile.

Sora se luase la întrecere cu mai mult de zece fete, și le dovedise cu ușurință pe toate. Nici una nu se putea ține după ea cu postata, nici, începînd prima, nu putea s-o dovedească, că secera Sorei se apropia primejdioasă de a înaintașei. Altele nu mai voiseră să se ia la întrecere cu dînsă, cînd se aleseră cîțiva feciori care spuneau că ei o vor dovedi-o pe Sora.

— Mare lucru să întreci o fată !

— Întrece-o tu dacă poți.

— Nici nu se cade să te iei la întrecere cu o fată.

— Ce stai să vorbești ?! De cînd e lumea femeile sînt mai iuți la săceră decît bărbații. Vrei, Soro ?

— Cu dragă inimă, poftim.

Dovedi pe rînd cinci feciori, în rîsetele de bucurie și strigătele tuturor.

— E ca o coardă de oțel, o dată se îndoaie și o dată se dezdoaie ! Pînă se pleacă el, ea a secerat două mănunchiuri.

— Are seceră bună, taie ca-n mămăligă. Se vede că e zimțată de curînd.

— Ce seceră ! Are mîină, și mai ales are duh !

— Asta-i o fată care-ți scoate suspini, dacă te iai după ea ! Nu mi-ar trebui o asemenea nevastă !

— Nu, că-s acri strugurii !

— Nu s-ar cădea să le rușineze pe fete în holda ei !

— Ce prostii vorbești ! Dar cine se rușinează ? Asta-i o probă de dibăcie mai mult, decît de hărnicie.

Cîntecele fetelor, în cor unison, se ridicau mereu în văzduh, se auzeau pînă departe, la secerătorii din alte lanuri. De departe, cu cît se stingeau, păreau melodii misterioase, adieri de pe altă lume, peste murmurul spicelor de grîu ce-și aplecau capul sub fulgerarea secerilor. Și sunetul ceterilor părea, de departe, ceva de taină, cum nu se auzea, uneori, țîrîind mai tare decît cîntecul greierilor.

La intervale depărtate, de-un ceas și mai bine, țigani, la semnul vătafului, o întorceau de joc, și numaidecît învîrtiltele porneau înviforate, ca și cînd tineretul n-ar fi lucrat nimic pînă atunci. Miriștea se bătuca în grabă sub călțunii feciorilor și cizmele fetelor, și în urma dansului rămîneau rotocoale. Pămîntul se păstrase încă desul de umed sub holdele înalte și dese, așa că nu se ridica praful ca în alți ani, cînd secerișul venea după secetă.

În loc să se încălzească și mai tare, fetele parcă se răcoreau în dansurile acela rotite, amețitoare, și se re-pezeau cu mai mare rîvnă la seceri. Cîntecele în cor începeau din nou, pornite, cele mai multe, de Sora și de văruta ei, Nastasia Linului. Erau aceleași doine pe care le cîntau în cor și la șezători, iarna în casă, vara la vreo portiță unde erau trunchiuri lungi de stejar care le slujeau de laviță.

Feciorii cîntau rar. Ei se mulțumeau să le asculte, să strige chiuitori în vremea jocului. Dar uneori, cînd erau înlănțuiți cu toții în urma secerilor, începeau și ei un cîntec, alternînd cu fetele.

Pe la ceasurile nouă dimineața se apropiau de capătul celei de-a doua postate și de sfîrșitul seceratului în acest lan.

Cînd mai rămase o lățime de vreo zece pași, Sora se ridică, ieși din șir și strigă :

— Vreau să mai fac o întrecere, chiar cu vătaful nostru. Unde-i Dumitru ?

O mirare generală se dezlănțui. Încă nu auzise nimeni pînă acum ca fata gazdei să se întreacă la secerat cu vătaful.

— Unde-i Dumitru ? întrebă ea din nou, cercetînd cu ochii în toate părțile.

Era dus cu un alt flăcău, la un izvor apropiat, după apă.

Cînd se ivi, i se strigă din toate părțile :

— Te-așteaptă un greu canon, vătafule !

— Și o mare rușine !

Cînd înțelese de ce este vorba, un zîmbet larg îi luminează fața. Se apropie de Sora și-i zise încet :

— Vrei să te întreci cu mine ? Nu glumești ?

— Pentru ce să glumesc ? Vreau !

— Numai cît îți spun înainte că o să te bat și te vei supăra.

— Tu pe mine ?! Să mă întreci ?! Aș vrea să o văd și pe asta !

— Pentru ce să nu te întrec ? Sînt mai tare decît tine și ostenesc mai greu.

Fata îl măsură de sus pînă jos pe feciorul îndesat, pociumbos, și pufni de rîs.

— Pînă să te pleci tu, eu m-am și ridicat cu mănunchiul ! Fugi încolo ! Cum să mă bati ?

— Numai să nu-ți pară rău. Eu sînt un foarte aprig săcerător.

— Să te vedem ! zise fata cu semeție, aruncîndu-și capul pe spate.

Doi feciori măsurară la o margine a postății patru pași pentru Sora, patru pentru vătaf, și secerile lor, la un semn, intrară amîndouă deodată în holdă.

Toată lumea, în frunte cu Ion Corbu și cu sluga Nicodim, era sigură de la început că partida era pierdută pentru Dumitru. Nici nu pusese mîna pe seceră pîn-acum, ci lega snopul și supraveghea claca, mersul lucrului. Cum se putea măsura cu o viespe de fată ca Sora, un fecior trunchios ca el ?! Mirarea lor de propunerea Sorei încă nu se risipise, și se întrebau ce i-a mai trăznit fetei prin cap.

Cei doi intrară în postățile lor, și, cum erau la margine, îi vedeau cu toții. Două fete se-ncrestară la degete, cum aruncau ochii, secerînd, mereu la cei doi. În cîteva clipe lanțul de săcerători nu mai avu nici o ondulație regulată, păru cuprins de zăpăceală : cînd unul, cînd altul,

întorcea capul spre cei doi, uitînd să mai secere. Alții, feciori ca și fete, se ridicau drepti, puneau mîna streasînă și priveau. Clipă de clipă, unii secerau, alții se uitau. Era o alternare de trupuri frînte și de trupuri drepte. Lucrul nu mai sporea, și cîțiva feciori care erau la legatul snopilor, începură să strige la ei :

— Vedeți-vă de lucru ! Lăsați-i, că ei își fac treaba lor și fără voi. Vom vedea la urmă care pe care.

— Dați-i înainte, ficii ! Nu fiți nerăbdători ca fetele.

— Nu mai avem snopi de legat. Uite la ele ! Nu vi-i rușine ? Asta e clacă de fete-mari ?

Dar și ficiorii care strigau erau mereu cu ochii după Sora și Dumitru. Chiar și Ion Corbu, lingă o cruce pe care tocmai o clădise, rămase cu brațele încrucișate și privea la întrecerea fetei sale cu vâtaful.

O vreme, postata Sorei fu mereu înainte cu o jumătate de pas, dar distanța aceasta începu să scadă văzînd cu ochii, cu cît înaintau spre capătul lanului. Secera fetei fulgera în holdă, mănunchiurile cădeau unul după altul, mai mult aruncate decît așezate pe legătura snopului. Fata nu mai făcea decît un semicerc cînd se ridica cu mănunchiurile, iar legăturile nici nu se puteau băga bine de samă cînd le făcea, așa de repede ieșeau din mîinile ei.

Dumitru Pruncu, de cum i-a intrat secera în lan, nu s-a mai ridicat. Secera lui cuprindea, cu cît se întărîta la lucru, tot mai multe fire, pînă ajunse să taie cîte-un mănunchi dintr-o secerătură, să-și împingă postata mereu înainte, pînă ce ajunse într-o linie cu Sora.

— Îmi pare rău, dar acum nu mă mai pot opri ! Tu m-ai pornit, zise el, apucîndu-i îndată înainte.

Ea-i aruncă o privire disprețuitoare.

— Abia m-ai ajuns !

— Da, însă de întrecut te voi întrece mai ușor. Nu vrei să facem pace, aici, unde sîntem într-o oblire ?

— Nici vorbă ! O să rămîi tu îndată iarăși în urmă !

Vâtaful, înverșunat la lucru, simți o încordare turbată în toți mușchii, se înnegri la față, crîșni din dinți și mereu ieșea înaintea Sorei de cîte ori aceasta îl ajungea cu postata ei. Apoi, de la o vreme simți că ochii îi ard, gura i se deschise largă după aer, și secera lui începu să

crîșnească groaznic în păretele de holdă. În cîteva minute o întrecu cu un pas, apoi cu doi, și ajunse pe culme, la capătul lanului, cînd Sora era cu postata ei încă cu trei pași în urmă.

Feciorii își fetele începură să chiuie de bucurie, văzindu-l în capul ianului, cu capul gol, cu secera pe umăr.

— Bravo, Dumitre ! Bravo, vătafule !

Sora părea că nu aude nimic. Continua să secere cu furie, pînă cînd, deodată, aruncă unealta din mînă, se trînti în miriște și începu să plîngă.

Alte hohote de ris izbucniră dintre clăcași.

— Ce prostie să plîngă rușinată ! Doar e numai o fată, și el — ficior !

— E o fată alintată, măi frate.

— Las' că-i trece ei !

— Poate va împăca-o Dumitru.

Vătaful se apropie, într-adevăr, cu pași repezi de Sora, și se lăsă într-un genunchi, în miriște lîngă ea.

— Ți-am spus că-s un săcerător aprig. Dar nu mă mai puteam opri. Sînt un om care mă înverșunez la lucru, cînd e vorba, ca un vier sălbatec cînd e încolțit de vinători, la fugă.

Sora încetă deodată de plîns, îi trecu repede un braț pe după grumaz și îl privi pînă-n adîncul sufletului cu ochii ei verzi, strălucitori, care păreau că au ieșit și mai limpezi din lacrimi.

— Nu plîng că m-ai întrecut. Doream să mă întreci. Plîng că m-am tăiat la un deget.

Dumitru îi văzu abia acum degetul însîngerat de la mîna ce o ținea pe miriște. Dar sîngele nu mai curgea ; se închegase. Și cînd se uită mai bine, văzu că nu-i decît o zgîrîietură.

— Te-ai tăiat de mai demult ?

— Pe la mijlocul postății.

El privea la mica tăietură și nu știa ce să creadă. Atîta lucru nu ar fi putut-o împiedeca să-l ajungă sau să-l întreacă. Și cum, spunea că dorise ca el s-o întreacă ? Toată lumea a putut vedea că n-a fost o glumă.

Fata, fără să-i mai dea nicio explicație, sări din miriște, își căută secera aruncată departe, și apoi coborî veselă, alătura de vătaf, între secerători.

— În sfârșit, ți-ai găsit omul, zise Vuța Diacului, o fată cam răutăcioasă, sclipind din ochi.

— Nu-i biruința mea. Sora s-a tăiat la deget, strigă Dumitru peste toți.

Sora, ca și când nu ar fi auzit vorbele lui Dumitru, răspunse Vuței :

— Da ! Ai dreptate ! Mi-am găsit omul.

— Te-ai tăiat într-adevăr ?

Fata-i arată degetul. Vuța izbucni în râs.

— Cu o astfel de tăietură puteai să-l întreci, dacă erai mai tare, cum i-ai întrecut și pe ceilalți. Îți spun eu că ți-ai găsit omul !

Sora o privi peste umăr.

— Și omul și bărbatul !

Vuța rămase deodată înlemnită.

— Ce vrei să spui ?

— Ceea ce am spus.

— Vorbești în cimilituri ?

— N-ai decît să le dezlegi !

Și Sora căută fetele între care secerase mai înainte, pe cele două văruri ale sale, și intră în lucru, nepăsîndu-i nimic de tăietura de la deget.

Se mirau însă cu toții de destoinicia lui Dumitru Pruncu. Îl știau fecior harnic și neobosit ; la coasă nu putea merge nimeni înaintea lui, dar nimeni încă nu-l văzuse secerînd.

— Are brațe lungi și palme mari. Asta taie cîte-un mănunchi deodată, și din trei-patru e și gata snopul.

— Păi, mai era în joc și cîntea vătafului ! Ce vătaf mai era, dacă-l biruia o fată ?

— Ei, secerișul nu-i lucru pentru bărbați. Sînt destule femei care ne întrec !

Se sfîrșise și lanul și clădirea crucilor, și claca trecu la alt loc al lui Corbu, destul de aproape, în sunetul ceterilor, în vreme ce pe drum tot mereu se oprea cîte-o păreche și dansa la repezeală o învîrtită, sau, de cele mai multe ori, feciorii învîrteau numai fetele pe sub mîna și chiuiau strigături.

Și Dumitru Pruncu o învîrți de cîteva ori pe Sora, care mergea alături de el. Fata era acum liniștită, părea îmblînzită detot, și în ochii ei verzi se iviră chiar

umbre de melancolie. Tot drumul pînă la celalalt loc abia-i spuse cîteva vorbe.

— Te-ai supărat, văd eu bine, îi zise vătăful cînd ajunseră la holda cea nouă, un loc ceva mai îngust decît cel secerat, dar tot așa de lung.

— Te înșăli, nu m-am supărat ! Nu ți-am spus că voiam să mă întreci ?

— Ei, cum ai fi voit ?

— Bărbatul trebuie să întreacă femeia în toate. Adevărat că, să fi putut, nu mă lăsam ! Dar mă bucur, căci bărbatul trebuie să fie mai tare ca femeia.

Ea-i aruncă o privire misterioasă și intră între secerătoare.

Holda era tot așa de bună ca și cea de mai înainte. Fetele începură un cîntec, prin valurile căruia se amesteca uneori și murmurul viorilor.

Văzduhul se încinsese de căldura și strălucirea soarelui. Fețele clăcașilor erau tot mai îmbujorate. De spatele feciorilor începură să se lipească cămeșile.

Pînă la amiază isprăviră și-a treia delniță de grîu. Pentru dup-amiază le mai rămaseră numai două, ceva mai mari ca cele secerate.

Prînzul le fu adus la tabla pe care tocmai o isprăviseră de clădit. Sluga Nicodim, care se înapoiase în sat, aduse o păreche de dăsagi încărcăți. Cele două femei ajutătoare veniră cu oale mari. Lelea Maria începu să împartă numaidecît mîncarea, în vreme ce tineretul juca în cîntecul ceterașilor.

Cîte un fecior chiuia :

— Săriți, zdrențe, cît puteți,
Că de mine rămîneți.

— Las' să saie zdrențele.
Dacă-s pline mațele !

— Mîndra mea, de mîndră mare,
Nici o iie bună n-are,
Că și-asar-am fost la ea,
Cea mai rea era pe ea,
Cea mai bună și-o cîrpea !

— Pentru mîndra care-mi place
Trei zile la domni aş face,
Pentru care mi-e urît,
Una fac şi-mi pare mult !

— Saie-ţi ochii tăi, nănaş,
Cu cine mă cununaşi,
Cu urîta satului,
Cu propteaua gardului !

— Dragă mi-i mîndruţa naltă,
Că-mi dă gura peste poartă,
Da' cea mică-i mai voinică,
Mi se saltă pe opincă.

Dansul începu să se înverşuneze şi nu rămase fată sau fecior pe dinafară. Poalele albe, cătrînţele înflorate, şurţele vârgate se învîrteau în cercuri largi, involburate. Feciorii izbeau cu putere cu călţunii în mirişte, cînd în-
torceau învîrtita pe partea cealaltă. Întîi se simţi mirosul prafului răscolit, apoi se văzură şi noursaşi albi plutînd în văzduh. Lanul acesta era într-o feţie mare, şi pămîntul era mai uscat.

Vătaful făcu semn ceteraşilor, şi deodată, amuţind viorile, se opriră şi cercurile de volbură.

— Zi-i, măi, ce te-ai oprit ?!

— Ziceţi-i, măi, că-i prăpăd !

Vocea adîncă a vătafului răsună peste toţi !

— Destul, ficii, şi la mîncare ! Se răceşte zama şi se supără stăpîna !

În cîteva clipe tăbăriră cu toţii în jurul mîncărilor întinse pe pînze lungi, jos pe mirişte. Luară, ca şi di-
mineată, cîte un păhărel două de rachiu cu pîne moale. Acum nu se mai codiră decît două-trei fete.

Era o zamă acruţă de cartofi cu carne de porc afu-
mată, foarte gustoasă. Fiecăruia îi reveni cîte-o bucată bună de carne, iar zamă din belşug : fusese adusă în două oale mari de pămînt. Pînea era numai de ieri. Le-
lea Maria era vestită de pricepută la pîne : goală, şi nu-ţi mai trebuia nimic ca să se sature.

O vreme nu se mai auzi decît larma lingurilor în blide. Toți erau flămînzi, și gustul zamei le trezea parcă și mai tare foamea. Cele două femei ajutătoare turnau mereu în blidele mari, tăiau și împărțeau pînea, iar lelea Maria supraveghea cu mîndrie și mulțumită toate.

După ce isprăviră de mîncat, nu se mai săturau de băut. Două fidileșe * și patru căni mari fură repede go-lite, și feciorii și fetele mai tinere se repeziră la izvor după alta.

Apoi, în grabă, clăcașii parcă intrară în pămînt. Pă-rechi-părechi, se dăduseră la umbra crucilor înșiruite pînă departe.

În vreme ce într-alte lanuri secerătorii dormeau, în vreme ce cosășii, ca și cei întîrziați cu sapa de-a doua, se odihneau, după obicei, de-amiazi, căutînd oleacă de umbră pentru cap cel puțin, tineretul de la clacă nici grijă nu avea de somn. Fiecare ficior își luase cîte-o fată la umbra unei cruci, să stea de taină. Unii erau de mai multă vreme «în vorbă», alții acum începeau. Claca, alături de șezători și de joc, era prilej de apropiere între tineri, și adeseori logodnele și căsătoriile porneau de-aici.

Deși era cuprinsă de strînsul mîncării ce mai rămă-sese și a vaselor, cu celalalte două femei, lelea Maria băgă de samă că Sora s-a dus la umbră de cruce cu Dumitru Pruncu, cu vîtaful. Simți un junghi, dar se făcu a nu vedea nimic.

Pentru că văzuse același lucru și Stana, sau pentru că se rușină că ea singură rămăsese în soare, fata veni să ajute mamei sale, și apoi, cînd le văzu gata de ple-care pe cele trei femei, zise :

— Vin și eu acasă, mamă.

— Vino, da ! Nu ți-am spus că mai ai vreme pentru clacă ?

— Vin să ajut și eu la cină.

— Bine, bine ! Cununa o aduc ei și fără tine, desară. Încai vei aștepta-o cu găleata plină după portită.

Cîtă vreme ținuse lucrui și dansul, Stana nu simțise că nu-i la locul ei între fetele mari. Dar cînd văzuse cum

* Vase cilindrice de brad.

se duc la umbră părechi-părechi, fata se rușină și-i păru rău că n-a ascultat-o pe mamă-sa.

Ion Corbu o văzu pe Sora retrăgându-se la umbra unei cruci cu vâtaful, și nu se supără. Vrednicia feciorului crescuse mult în ochii lui acolo, pe ogor. Nu numai pentru că s-a dovedit un așa de strașnic secerător, ci și pentru că a știut porunci, a știut ținea rînduiala în tineret, și pentru că știa clădi crucile ca puțini bărbați.

Cu capul la umbra unui snop, el adormi curînd, ca și sluga Nicodim. Mai laoparte, la umbra primei cruci de lingă drum, sforăiau cei trei ceterași.

Vreme de-un ceas, și poate mai bine, o liniște grea se puse peste hotar. Oamenii dormeau de-amiazi, somnul adînc și odihnitor, ca și cînd i-ar fi lipit de sînul său pămîntul, trăgînd, sorbind în el osteneala lucrătorilor, și făcîndu-i să se trezească recreați și ușori. Din cînd în cînd se auzea doar cîte-un chicotit de fată din umbra săracă a crucilor de grîu. Încolo, nici o larmă, nici un zgomot, nici un cîntec. Văzduhul era gol, nici un zbor de pasăre nu-l brăzda. În căldura dogoritoare și moleșitoare a amiezii, se odihneau toate vietățile pămîntului. Pînă și gizele smălțate se alipiseră de cîte-o rădăcină de iarbă sau de buruiană, și rămăseseră nemișcate. Lumina soarelui din zenit întîmpina în văzduh un fel de pulbere alburie, nespus de fină, care umplea atmosfera cu o ceață subțire detot, din care cădea în valuri pe hotar căldura ce umplea de somnolență pînă și florile din finațele necosite încă. Nu adia nici o boare, nu se mișca nici un fir de iarbă.

Flăcăii și fetele retrași la umbra crucilor de grîu erau singurii care nu dormeau. Între cele mai multe părechi părea că nu-i altceva decît o prietenie serioasă și că vorbeau foarte liniștiți și cuviincioși, ca și în șezători, ca și cînd ar fi fost subț ochii părinților. Alte părechi, împrietenite de mai demult, se cufundau în conversații intime. Unii se țineau ușor pe după cap, sau de mijloc. La cîteva cruci se mai furau, din cînd în cînd, și sărutări, dar fetele chicoteau numai la glumele feciorilor, sau cînd vreunul mai îndrăzneț le strîngea mai tare sau le pișca prin mîneca iiei.

Dumitru Pruncu și Sora înfiripară la început cu destulă greutate o convorbire. Vătaful nici nu avusese de gînd să meargă la umbră cu Sora, dar fata îl luase de mîină și-l dusesese. Însă cît ce se cuibăriră la umbră, ea păru destul de încurcată și abia scotea cîte-o vorbă. Pînă cînd Dumitru pomeni din nou de supărarea ei, fiindcă o întrecuse la secerat. Ea se învioră deodată :

— Ți-am mai spus că nu-s supărată. Nu-s o copilă să nu știu ce spun. Vorbind adevărul, nu credeam să mă întreci, dar doream. Voiam să vadă toți că tu ești mai mult decît ceilalți.

— Și dacă m-ai fi întrecut ? Mai rămîneam deasupra celorlalți ?

— Nu prea știu nici eu. Cred că nu. Și poate m-ar fi încurcat în planurile mele. Dar mă bucur că s-a întîmplat așa. Acum e limpede pentru toată lumea.

Fata îl fulgeră cu o privire, apoi un suspin ușor se auzi, și ochii ei se pierdură în depărtări.

— Ce este limpede acum, Soro ? o întrebă Dumitru, simțind cum i se urcă o ameteală dulce la cap.

Ea, privind mereu în depărtări, șopti :

— Azi am să-ți spun un cuvînt bun. Cuvîntul pe care-l aștepți tu.

Își aținti privirea pe fața lui. Privirea era luminoasă, dar lui Dumitru îi păru rece. Nici în vocea ei nu simți căldură. Se gîndi la chipul lui, făcu instinctiv o comparație cu al fetei, și se posomorî din nou. Cum ar putea privi cu căldură, o fată ca Sora, la el ? Totuși, cuvintele fetei îl răscoliră adînc.

— Cuvîntul pe care-l aștept eu ? Tu știi ce cuvînt aștept eu ? întrebă el cu răsufierea întretăiată.

— Știu ! — Ea își înclină ușor capul spre piept. — Vrei să fii a ta. Să fii soția ta. Umbli de mult după mine, Dumitre ! Crezi că nu știu ?

Furtuna din el îi opri orice răspuns. Îi venea să se înece.

— De cînd am fost o fetișcană ! Da, știu bine ! Numai cît pe atunci îmi venea să-ți zic dumneata, și-mi era frică de tine. Erai prea bătrîn pentru mine.

Flăcăul deschise gura larg după aer.

— Si acum, nu mai sînt ? reuși el să vorbească.

Sora privea mereu în depărtare.

— De-atunci am crescut și eu. Sînt de cîțiva ani fată-mare... acuși o fată bătrînă.

Dumitru nu-i putu răspunde. O înduioșare, o milă adîncă îl cuprinse, auzind-o vorbind așa. Apoi deodată se revoltă, nici el nu-și dădea sama pentru ce. Poate pentru tot ce-i fusese dat Sorei să sufere pentru Gheorghe-a Mărgineanului.

— Îți faci păcate, Soro ! Fată bătrînă, tu ? Dar nu te uiți niciodată în oglindă ? Și nu vezi cîți ficii mai tînări decît mine ar fi gata oricînd să te aibă de nevastă ?

— Totusi e așa ! Am îmbătrînit și eu. Ori, dacă-ți place mai bine, m-am cumințit.

Cuvintele ei tăiau în sufletul lui ca niște cuțite. Era limpede că suferise de pe urma celui alt. Dar pentru ce-i mai spunea și lui ? Nu-și dădea sama cît suferă el ?

Înțelese însă repede că Sora nu se gîndește la asta. O vedea că vorbește cu o gravă seriozitate, și iar simți o milă neîndurată în suflet

— Ce-a fost a trecut, Sora, nu te mai gîndi la asta. Omul trece prin multe în viață. Poate se cumințește astfel, cum ai zis tu. Hei ! În dulcele trecut nu m-am cumințit și eu ? Nu era gata să mă însor ? Am avut și eu deznădejdele mele ! Poate e mai bine așa.

El nu-și dădu sama că în loc să o mîngîie și s-o liniștească, o rănește. Fata îl privi acum drept în ochi, cu mirare și cu muștrare.

— Dacă te-ai fi însurat ai fi făcut-o din deznădejde, cum ai spus. Crezi că și eu din deznădejde vreau să mă mărit cu tine ?

Dumitru abia acum înțelese ce a spus, deși nu cu intenția prinsă de Sora, și se răci tot.

— Pentru ce din deznădejde ? Sînt cinci ficii, și din neam bun, mai tînări și... da, și mai frumoși ca mine, cu care te poți mărita !

— Așa este ! Dar nu mă cunoști încă bine : eu sînt mîndră, și nu fac un lucru din deznădejde. Te-am ales pe tine din bună voia mea. Părinților încă nici nu le-am spus nimic. Te-am ales pe tine pentru că mă încred în tine mai mult decît în alții. Poate ne și potrivim mai bine.

Ea îi puse ușor mîna pe umăr.

— Iată, ți-am spus ce-ai așteptat. Tu nu spui nimic ?

Fata îl privi acum cu o lumină mare în ochi, o lumină care nu mai era rece, și Dumitru abia putu bilbli :

— Eu.. eu.. ce aş putea spune ? Știi că aștept de-un veac cuvîntul ăsta ! Draga mea ! Draga mea floare frumoasă !

— Mă cheamă Sora, nu Floare, zîmbi fata.

Dumitru își duse brațul în jurul mijlocului ei subțire. Sora nu se mai feri, nu mai vorbe, ci rămaseră așa multă vreme, ca într-o contemplare adîncă. Dumitru se mira că nu se deșteaptă deloc în el dorința de-a o strînge mai tare, de-a o săruta. Nu mai era flămînd după ea. Avea senzația că-i răzîmată de umărul lui cu adevărat o floare, un fir de rezedă parcă, cu aromă de miere.

Un tăcănit ritmic, metalic, începu deodată să se ridice din fînațele din apropiere ; apoi altul și altul, din aceeași direcție. Păreau semnale pe care le trimitea duhul pămîntului, din adîncimi, pentru reînceperea lucrului. Aveau un răsunset înfundat, sec : coșaii, treziți din odihna de amiază, stînd pe-o dungă, își băteau, pe micile nicovale, coasele.

Dumitru Pruncu își luă mîna din prejurul mijlocului fetei, cu mare grijă, ca și cînd ar fi voit să nu o deștepte, deși Sora era trează ca și el, sări în picioare și începu să chiuie după feciori. Trecu pe la cei trei ceterași și îi deșteptă. Somnoroși încă, țigani îi puseră viorile, cîscînd, subț bîrbii, și începură învîrtita. De la umbra crucilor, țîșni tineretul, și unii, cîte-o păreche, alergau țînîndu-se de mîna. La capătul de către drum al delniței se întinse iarăși dansul, și pînă se adunară cu toții, țînu o vreme.

Vătaful se dovedi mai puțin energic în după-amiaza aceea. Umbla mai agale și părea puțin amețit, și cîte-o păreche două scăpau mereu de subț supravegherea lui. Nu era însă nici o primejdie : nu mai aveau de secerat decît două holde. Așa că, liniștit din partea asta, Ion Corbu nici nu băgă de samă schimbarea vătafului.

După ce jucară destul, porniră spre tabla a patra, ieșînd în drum, în cîntecele, numai de joc, ale țiganilor. Pe drum se învîrtea mereu cîte-o păreche, răslețîndu-se

de gloată, și adeseori nu se mai grăbeau să-i ajungă, ci mergeau, mînă în mînă, povestind.

Pînă la ojină isprăviră și jumătate din ultima holdă. Hodina de ojină nu era decît pînă mîncau cîte-o bucată de pîne cu slănină, după obișnuitul păhărel de rachi. Odată cu scăpătatul soarelui și răcoritul aerului, cresc și pofta de dans și de lucru, ca și cînd ar fi intrat un curent de energie nouă în tineret.

Vătaful alese îndată fetele și feciorii care să facă cununa, în vreme ce ceilalți secerau și jucau mai departe, alternativ. Și cu cît se împruțina holda, cu atît țineau mai mult învîrtitele.

Fetele și feciorii aleși pentru facerea cununii tăiară din holdă, de la rădăcină, fruntea grîului, firele, mănunchiurile mai înalte, cu paiul mai puternic, cu spicele mai mari și mai sătule de grăunțe. Nu avură prea mult de umblat, cum se întîmpla în anii cu recoltă mai slabă: grîul era în putere pretutindenea.

Subt supravegherea gazdei și a vătafului, dar mai ales a Vetei Bogdan, una din vărutele Sorei, care învățase de la mamă-sa și bunică-sa — vestite meștere în tot satul la facerea cununii —, se întruchipa cununa de spice, sporind încetul cu încetul, cu multă grijă, cu bună legătură, cu deosebită simetrie, conturîndu-se și apoi împlinindu-se, deasupra mănunchiului, puternic și înalt, de paie, crucea împătrită din spice golașe, cîte două din spice mustăcioase, suprapunîndu-se alternativ. Era cununa tradițională ce se făcea la claca tineretului, cunună de gazde mari, din cel puțin de trei ori atîtea spice și de trei ori mai mare decît cununile obișnuite. Întra în ea aproape un snop de grîu, și feciorul care era ales s-o ducă, avea ce purta pînă în curtea gazdei.

Soarele mai era încă de-un sul bun la asfințit, cînd se isprăvi și de clădit snopii, și de făcut cununa.

Ion Corbu, după ce însemnă la răboj și crucile de-aici, se descoperi, își făcu smerit cruce și zise cu glas tare:

— Mulțămescu-ți ție, Doamne, de roada din ăst an și de toate lucrurile tale, știute și neștiute. Vă mulțămesc și vouă, ficii și fete din Broșteni, pentru ajutorul și hărnicia voastră. Să vă deie Dumnezeu la toți și toate noroc și sănătate, și cununie cu cinste și fericire. Să ne

trăiască și vătaful, că bună oaste-a adunat și bun căpitan s-a arătat.

— Vivat ! Vivat ! — urară veseli feciorii. — Să trăiască gazdele, să mai scoată clăcile !

Ion Corbu strînse cu putere, pentru toții, mîna lui Dumitru Pruncu. Îl privi cu deosebită simpatie și mulțumire. Dumitru parcă nu mai avea în sara aceea fața lui de toate zilele, aspră și întunecată. O lumină dulce radia din liniile obrazilor mari, și ochii lui de oțel erau plini de duiosie. Avu o tresărire puternică dînd mîna cu viitorul lui socru.

După obiceiul satului, cununa avea s-o ducă feciorul cel mai tînăr, Vasile Scurtu, care recrutase abia în primăvară, dar a avut norocul să scape, ca singurul copil al maică-sii, văduvă, rămas orfan de mic. Abia-i mînea mustața, bălăioară, dar era zvelt și înalt ca un brad. Cununa-i fu dată în mîna de vătaf în vreme ce clăcașii cîntau, în acompaniamentul muzicii, o melodie și un text străvechi, pe care îl repetară apoi mereu pe drumul spre casă, la scurte intervale, și pînă în curtea gazdei.

Stăpînă, stăpînă,
Gată cina bună,
Gată cina bine
Căci cununa-ți vine,
Din holde bogate
Și îmbelșugate,
Din table din toate.
Și nu te-ntristare,
Ci te bucurare
Că la spic e mare.
Paiu' ca trestia,
Spicu' ca vrabia ;
Și bine-o vărsa
Snopul ferdela,
Claia — găleata.
Griu' de aur roș
Bun să-l verși în coș,
Bun de măcinat,
Pîni de frămîntat,

Pini la buni bătrîni,
Colaci la săraci,
Morții să-i împaci.
Stăpînă, stăpînă,
Gată cina bună !
Cununa sosește,
Lumea o stropește
Cu apă curată
Din cer revărsată
În fîntîni păstrată
Spre rodire dată,
Stăpîn', dumneata,
Bute-ai destupa
Grabnic să ne dai
Vin de nouă ai *
Să ne veselim
Și să chiuim,
Fete să-nvîrtim
Și să bătucim
Pămînt să zdrobim
Pînă ostenim,
Pe la miez de noapte.
Sub stelele toate.
Stăpînă, stăpînă,
Gată cina bună.
Vin secerători
Tot voinici ficii,
Vin secerătoare
Tot mîndre ficioare,
Să ureze vouă,
La pînea cea nouă.
Ani cu sănătate,
Coșuri cu bucate !

Cu cît se apropiau de sat, tot mai mulți muncitori, care ieșeau din lanuri și porneau spre casă, li se alăturau, unii cîntînd și ei, alții ascultînd numai. Așa că nu se băga de samă că pe drum rămîneau mereu în urmă

* Ani.

părechi-părechi dintre clăcași, care mergeau cu brațele pe după mijloc, sau pe după grumaji, sau ședeau de vorbă pe pajiște, la marginea drumului. Dar chiar dacă s-ar fi băgat de samă, tot nu s-ar fi mirat nimeni, căci lucrul era obișnuit din vechime, și rămânerea părechilor în urmă era socotită între mijloacele îngăduite pentru apropierea feciorilor de fetele cu care voiau să se însoare, ca și șederea pe genunchi în șezători sau «ieșitul în tindă».

Între alte părechi, rămase în urmă și Sora cu vătaful Dumitru Pruncu, care își pusese un înlocuitor pînă în capul satului. Aici clăcașii se opreau și începeau iar jocul, așteptînd și pe cei rămași în urmă. Se întîmpla uneori ca fetele să sosească cu obraji roșii ca focul, sau ca unele părechi să se lase așteptate prea mult. Pe socoteala lor se făceau glume ușoare, fără nici o răutate, spre înveselirea tuturor.

Dumitru Pruncu și Sora sosiră între cei dintîi și intrară numaidecît în rîndul dansatorilor.

Soarele asfințise cînd clăcașii intrară în ulița Cîmpșorului. La apus stăruiau încă pînze subțiri de purpură. Răcoarea sării abia se simțea. Deodată, cît ce trecură de primele case, ca la o comandă neauzită, o mare lărmălaie de strigăte, de rîsete și lătrat de cîni încinse ulița. Din fiecare porțiță țîșnea în drum cineva cu un ciubăraș sau o doniță plină cu apă și se silea să o arunce toată pe cel ce purta cununa. Vasile Scurtu, purtătorul cununei, se făcea că fuge și că se ferește, chiuind și strigînd, în rîsetele oamenilor adunați pe la porțițe. Și de-abia scăpa de-o cofă, și alta se repezea asupra lui, din fiecare curte. Era o bucurie caldă, o veselie generală. Vasile Scurtu ținea cu amîndouă mîinile cununa făcută de claca tineretului, înaltă de peste un metru, și încerca să se apere cu ea de șuvoaiele de apă care cădeau asupra-i din toate părțile. Dar cum cununa era grea, nu o prea putea manevra, așa că, deși Ion Corbu locuia nu prea departe în ulița Cîmpșorului, el intră în curtea gazdei learcă de apă și cu cununa șiroind. Dar abia păși peste prag, și de după porțiță primi drept în față toată apa din ciubărașul Stanei și din donița lui Ioniță. O clipă nu mai văzu ni-

mic : apoi, limpezindu-i-se ochii, chiui o dată scurt — poate de frig, poate de sperietură —, și, înaintînd repede, puse cununa pe masa întinsă în mijlocul curții. Claca mai repetă o dată cîntecul cununii, fiind acum de față și lelea Maria și cele două femei ajutătoare, după care stăpînii și vataful duseră cununa în camera de din nainte și o agătară în cuiul de deasupra mesei, mai laoparte, unde rămînea pînă la semănat.

Curtea lui Ion Corbu părea că s-a aprins, atîta larmă se ridica dinlăuntru, atîta lume se adunase afară, în uliță, pe lingă gardul de scînduri : bărbați, femei, fetișcane, copilandri și prietenii lui Ioniță. Ceterașii cîntau, dar jocul nu începu pînă nu veniră stăpînii, care făcură ei singuri mai întîi o învîrtită, și pînă nu jucă vataful cu fata cea mare a gazdei. Abia după aceea țigani o schimbă pe altă învîrtită, și numai decît spectacolul de dimineată reîncepu. Cît dură jocul, femeile aduseră mîncarea la masă și o împărțiră în blide, iar stăpînii scoase, ajutat de slugă, două ferii de vin din pivniță și îl turnă în căni.

În sfîrșit, fură așezate în trei părți ale mesei, pe trei cîrpătoare, mămăligile aurii, mari cît rotila plugului, împrăștiind mireasma lor îmbietoare, ca și oalele pînte-coase pline cu zamnă de fasole verde, de păstăi, îmbelșugat dreasă cu rîntaș prăjit și cu slănină friptă.

La începutul cinei fură omeniți din nou cu rachiu și cu cîte-o felie bună de pîne, iar după zama de fasole verde li se servi brînză proaspătă cu mămăligă. Vinul era la bunul lor plac, și voia bună și larma, rîsetele și glumele nu mai conteneau. Pe la gard se adună tot mai multă lume, care, după cină, cînd începu din nou jocul, năvăli fără nici o sfială în curte, la priveliște.

Pe de laturi, mai laoparte de bătătura unde jucau clăcașii, începură să se învîrtă în cercul învîrtitelor și feciorași și fetișcane care veniseră la priveliște. Stana di-buise și ea prin mulțimea din curte pe Ilieș, și dansa cu el.

Petrecania, începută după ceasurile zece, ținu pînă după miezul nopții, în lumina lunii pline, în răcoarea tot mai deasă, care parcă le lua cu mîna oboseala. Ar fi ținut și mai mult, căci feciorii se aprinseseră nu numai de

joc, ci și de vinul bun și tare. Dar era datină din bătrâni ca să se spargă claca îndată după miezul nopții. La vremea potrivită, vătaful făcu semn ceterașilor să-și pună minile subsuoară. Cei trei țigani mai băură câte un pahar două de rachiou, bătrînul Danciu băgă în șerpar plata pentru toți trei, dată, de gazdă, îndoită decît se tocmiseră cu vătaful, și porniră cei dintîi. Apoi, rînd pe rînd, Ion Corbu și lelea Maria dădură mîna cu fiecare fecior și fată, mulțumindu-le, și ei răspunzînd :

— Bucuros și altă dată !

Încetul cu încetul, curtea se goli. Ulița Cîmpșorului mai răsună o vreme de rîsetele tineretului, apoi se confundă în liniștea adîncă a satului.

Vătaful, Dumitru Pruncu, rămase la urmă, reținut de Ion Corbu la încă un pahar de vin adus proaspăt din pivniță. Fetele ajutară o vreme la vase și la blide pe lelea Maria și pe cele două femei. Cînd isprăviră, Stana se duse la culcare. Plecară acasă și cele două femei ajutoare.

Deși nu o atrăgea nimic, și era cam înțepată, lelea Maria trebui să asculte de chemarea bărbatului, să vină și ea la masă, și să închine un pahar de vin cu vătaful.

Stana îi povestise la amiazi, în drum spre casă, întrecerea Sorei cu Dumitru, și mamă-sa, cum o văzuse de dimineață mereu cu vătaful, se tulburase și mai tare. «A, dacă ar fi Dumitru Pruncului un flăcău frumos, să-i poată plăcea unei fete ca Sora de el !...» își zicea. Dar ea nu putea crede că Sorei îi place cît de cît Dumitru, și se temea să nu facă fată-sa un lucru pripit, de care să se căiască mai tîrziu.

Abia închină un păhărel de vin cu bărbatu-său și cu vătaful, cînd Sora veni pe nesimțite și se așeză lîngă ea.

— Nu te-ai culcat încă ?! o întrebă mamă-sa, străbătută de un fior.

— Nu încă, mamă. Cu claca am isprăvit. Un lucru se isprăvește, și altul se pune la cale și se hotărăște. Am de vorbit cu dumneavoastră.

Părinții tresăriră amîndoi. Amîndoi presimțeau ce avea să le spună, fiecare în felul lui : bărbatul cu îngăduință,

femeia cu teamă. Dar amîndoi erau neplăcut atinși de chipul neobișnuit cu care fata voia să-și spună vestea.

— S-auzim, zise totuși Ion Corbu cu bunăvoință.

— Eu și cu Dumitru ne-am hotărît să ne cununăm la Sfînta Măria Mare. — Nu-i așa, Dumitre ?

Flăcăul începu să răsuflă greu și, după o vreme, zise :

— Așa este, și vă rugăm și pe dumneavoastră să voiți ce voim noi.

Urmă un lung răstimp de tăcere. Țîrîitul greierilor pătrundea din cîmp pînă deasupra lor.

— Dacă vreăți voi, noi nu vom avea nimic împotrivă. Îmi pare numai că prea la repezeală v-ați hotărît.

— Nu-i cu grabă, tată. Dumitru ține de mult la mine, iar eu încă nu de azi mi-am luat hotărîrea.

— Va fi cum va vrea Dumnezeu, zise sec lelea Maria, și, sculîndu-se de la masă, intră în casă.

Sora și Dumitru ieșiră la porțiță și stătură încă multă vreme de vorbă.

XXVII

Seceratul grîului se isprăvi în mai puțin de două săptămîni, și cei care aveau oveze întrară cu secera în ele, căci se albiseră ca laptele. Nu erau multe delnițele de oveze semănate în aceeași tablă cu grînele, căci puțină lume ținea cai în Broșteni, și oamenii cei mai mulți albeau în finațele de pe costișe, unde cositul și uscatul fînului erau în toi.

Drumurile erau tot mai pline de cară, unele încărcate cu grîu, altele cu fîn, coborînd spre satul din vale, altele goale, ieșind, pe toate ulițele, din sat.

Carăle, măiestru încărcate cu snopi, încît laturile lor păreau rătézate, legate cu sulul peste mijloc, treceau agale, aproape unul într-altul, pe ulițele satului, scîrîind subț povară. Vitele înjugate, boi și vaci, mergeau încet, rumegînd, iar bărbații, feciorii, slugile, copilandrii, cu biciul de curele pe umăr, în cămeși albe, asudate în spate, păseau alături, toropiți de căldură. Pîlcuri de găini, de

rațe și de giște, ciuguleau și ici și colo boabele scuturate, ferindu-se mereu, zburătăcite și înfricate uneori de câte-o pocnitură de bici.

Cu cât se înălțau prin curțile sătenilor mai multe stoguri de fîn și girezi de grâu, cu atât ulițele, curțile, satul întreg se-nvăluia mai tare în aroma noii recolte și-a fînului de pe costișe, mai miresmat decât cel din lunci. Iar după ce începură să durăie și cele trei mașini de treierat, învîrtite de cîte patru cai, înhămați la ruzi lungi, colorate, peste sat se împînzea tot mai mult mireasma de paie nouă, din praful ce se înălța în nouri fini, transparenți, care făceau soarele parcă și mai dogoritor.

Satul se prăjea subt bolta albastră, uriașă, a cerului, dar oamenii se hărniceau pretutindenea, plini de voie bună, cu fețele luminoase, vorbind tare pe lângă carăle ce trozneau subt poveri, pe stogurile și girezile unde se descărcau și se clădeau snopii, pe lângă clăile ce se întru-chipau din fînul cel nou din costișe. Copiii mișunau peste tot, ca furnicile : pe stoguri și girezi, luptîndu-se cu snopi ca și ei de mari, căznindu-se să-i tîrîie pînă la tatăl sau fratele care-i puneau, simetric, pe fiecare la locul lui, pe lângă vite, îndemnîndu-le cu strigăte tari și subțirele, pe lângă mașinile de îmblătit. Unii se țineau de cele două ruzi la care era înhămați caii, și mînuțele lor înfloreau ruzile cît erau de lungi, pălăriuțele abia trecînd deasupra ruzilor. Alții, mai mărișori, își aveau biciul lor și minau și ei caii, în rînd cu cei doi copilandri care aveau această slujbă la mașină. Ai gazdelor unde era mașina se desprindeau uneori de la cai și urcau pe stoguri, aducînd și ei snopii la margine, unde era omul ce băga în mașină.

Pe deasupra satului, de pe dealurile ce-l înconjurau ca-n fundul unei căldări, larma mașinilor de treierat se auzea numai ca un bîzîit necurmat de bondar, dar, cu cât te apropiiai, creștea și se revărsa, dînd senzația de plină vară locuitorilor care nu mai auziseră mașinile tocmai din vara trecută.

Ca și într-alți ani, Ion Corbu nu îmblăti între cer și pămînt. El avea, în fiecare an, și oveze de secerat, și rezerve de grâu din anul trecut, și nu se grăbea să ajungă

la pîne nouă. Mai avea, în vremea asta, de lucru și la fin, căci în fînațele de pe costișe avea mai multe delnițe. Stogurile lui așteptau uneori pînă la începutul lui septembrie. Iar anul acesta căsătoria Sorei întîrzie și mai mult împlătitul.

Îndată după clacă, în zilele ce urmară, lelea Maria încercă de multe ori să o abată pe fată de la hotărîrea ei, dar nu reușea decît să o înfurie și să o facă să rămînă îmbufnată cu zilele.

Luat de stăruințele nevestei, în cîteva rînduri vorbi și Ion Corbu cu fata, că poate n-ar fi rău să amîne pînă la toamnă, dar văzînd-o cît e de încăpățînată, îi dete pace. El însuși era convins că-i mai bine să se mărite acum, și-o îndemna și pe nevestă-sa să lase fata în pace, să facă după voința ei. Dar lelea Maria nu se putea îndupleca. De cîte ori se gîndea la căsătoria aceasta — și se gîndea cu ziua de cap, și o frămînta gîndul ăsta nopțile mai ales —, nu o mai părăsea un junghi de la inimă : îi părea nefiresc ce voia Sora, și se temea de viitor. Încerca să se convingă că poate fi o căsătorie care să-i aducă Sorei liniște și pace, că ar putea trăi bine cu Dumitru, își zicea că neamul lui e destul de bun, deși nu-i dintre primele neamuri fruntașe din sat ; că părinții lui sînt oameni de omenie, blînzi și harnici ; că Dumitru era singurul copil la părinți ; că au casă bună, de cărmidă, și moșie bunișoară ; că pentru Sora e greu să-și înceapă din nou viața de fată, după ce ajunsese în pragul logodnei ; că poate e mai bine cum a hotărît fata. Dar toate încercările de a se împrieteni cu gîndul acestei căsătorii erau răsturnate de un singur lucru : urîțenia lui Dumitru. Cum ar putea crede ea să-i placă Sorei de el ? Simțul ei estetic se revolta de cîte ori și-l închipuia pe flăcăul acela tomnatec, cu brațele prea lungi pe lîngă trupul pătrat, îndesat ca un butuc, alătura de fată-sa. Nu, e cu neputință să-i placă de el ! Și, fără iubire, ce-ar fi căsătoria Sorei ?

Nu, nu se mai gîndea la Gheorghe Mărginean. El fusese lovit de blăstămul neamului său și, pe lîngă asta, cine să-l aștepte cinci ani, pînă isprăvea cu temnița ? Doar erau destui feciori în sat, și din neam mai bun, și

frumoși, care ar fi luat-o pe Sora. Pentru ce nu-și pusese ochii pe altul ?

Către sfârșitul postului Sfintei Mării, lelea Maria își luă inima în dinți și-i spuse tot ce avea pe suflet, ghimpele care nu-i ieșea din inimă. De data asta Sora nu se minie, ci rămase mută un răstimp. Apoi oftă și zise :

— Adică aici e buba !... E urît Dumitru !

— Urît ca Muma Pădurii. Tu n-ai ochi să-l vezi ?

— Am. Da' mie nu-mi pare așa urît, mamă.

— În locul tău, să știu că împletesc cosițe albe, nu m-aș mărita cu el.

— Dumneata... Dumitale ți-a fost ușor !

— Ușor, că am așteptat trei ani după tată-tău ? Și, dacă nu mă lua, nici azi n-aș fi măritată, ori mă aruncam într-o fântină. Cu urîtul nu poți trăi, tu fată, asta s-o știi de la mine.

— Ai vrea să aștept și eu încă cinci ani ? După Gheorghe ? vorbi fata cu întristare.

— Nu mai mă gândesc la Gheorghe ! Peste bietul de el am pus cu toții cruce. Dar nu-i aici Onu Diacului ? Nu-i Vasile Preda ? Nu-i Chivu Nastasiei ? Tot ficii ca brazil. Oricare te-ar lua, și mai sînt destui.

— De frumos m-am săturat, măicuțo ! I-am avut partea ! Și mi-a fost prea destul ! Chiar dacă n-ar fi fost osîndit, după cele întîmplate, nu m-aș mai fi putut gândi la el.

— La el nu, dar ce au greșit alți ficii frumoși ?

— Nu mai mă gândesc la om frumos ! Mă gândesc la un om de care să mă pot răzîma în viață.

— Așa gîndești acum ! Dar să te vezi odată cu urîtul în casă, cu el mereu lîngă tine ! Tu nici nu-ți dai sama ce înșămnează asta. Ești încă o copilă.

— Nu cred să mai fiu, măicuțo, răspunse fata cu întristare. Judec ca un om mare acum.

— Dar în căsnicie nu se trăiește cu mintea, ci cu inima, tu fată ! Și dacă nu-l iubești, o să fie rău, o să fii nenorocită.

Lelea Maria începu să-și șteargă lacrămile care izvoarau tot mai multe.

— De ce crezi dumneata că nu-l iubesc ? întrebă Sora cu privirile înnegurate.

— Fiindcă nu-l poți iubi ! Ești carne din carnea mea, și eu mă cutremur și numai la gândul că un om ca Dumitru ar putea fi bărbatul meu.

— Totuși, mie nu mi-e urît de el.

— Asta nu-i destul, să nu-ți fie urît de el. Trebuie să-ți placă de viitorul tău bărbat.

— Ei bine, îmi place Dumitru, așa cum e, măicuțo ! Ce mai vrei ?

— Nu-ți place ! Nu se poate să-ți placă ! Tu nu știi ce vorbești ! Inima ta e încă moartă. Așteaptă pînă va da iar în viu, să vezi pentru cine-ți va bate.

— Nu mai aștept, măicuță !

— Nu mai aștepți ?

— Nu ! Nu mai pot și nu mai vreau ! Rămîn la hotărîrea mea. Am chibzuit bine ce fac !

— Chibzuială ! Asta-i chibzuială, cînd tu, tot ce faci, de cînd te-ai trezit după nenorocirea aceea, faci înfrigurată și fără nici-o măsură ? Toată lumea a văzut cît de negîndită a fost purtarea ta de-atunci încoace. Parcă ai fi mereu în friguri...

Sora o privi liniștită.

— Nu mi-ai spus pînă acum că aș fi avut o asemenea purtare. Dar eu știu că-i adevărat, de-aceea nu mă supăr pe dumneata. Acestei înfrigurări vreau să-i pun capăt odată și să ajung în rînd cu toată lumea. Să mă știu laoparte.

— Să te știi laoparte ! Dar ce ? Ești o fată lepădată ? Ți s-au încuiat cărările viitorului ? Trebuie să sari numai decît în fîntînă ?

— M-am hotărît și așa rămîne ! Dacă nu vă învoiți și nu-mi dați nici-o zestre, Dumitru mă ia și așa !

Lelea Maria începu să plîngă zguduindu-se toată.

— Cum să nu-ți dăm zestre ? Ce vorbe sînt acestea ? Crezi că noi voim să ne răzbunăm pe tine ? Nu-ți voim decît binele tău !

— Dacă mi-l vrei și dumneata cu adevărat, și cred că e așa, te rog, măicuță, nu mai stărui. Eu de hotărîrea mea nu mă las.

Urmă o tăcere îndelungată, pînă ce lelea Maria se potoli din plîns.

— Iată, mai mult nu voi stărui, fata mea ! Acesta a fost cuvîntul meu din urmă. A trebuit să-mi descarc tot sufletul. Să-ți arăt în ce prăpastie ești gata să sari. Nu puteam să nu-ți spun în ce primejdie întră o femeie cînd se mărită cu cineva pe care nu-l iubește, nu-l poate iubi. Pentru ca mai tîrziu să nu mă învinovățești tot pe mine că nu ți-am deschis ochii.

— Nu te voi învinovăți niciodată, măicuță dragă !

— Să nu vii după cîteva luni, ori după un an, să spui că nu mai poți trăi cu el, și să te gîndești la despărțire. Despărțiri în neamul nostru nu au fost, e lucru rușinos și țigănesc.

— Nu mă mărit ca să mă despart, mamă dragă.

— Nici să aud, după-o vreme, că umbli cu unul sau cu altul. Între oameni de omenie așa ceva nu se poate suferi. Nici eu, nici tatăl tău n-am putea suferi asemenea rușine. În neamul nostru nu s-a pomenit.

Sora se îmbujoră de rușine : cum putea mamă-sa să se gîndească și să spună asemenea prăpăstii ?

— Nu-s femeie de la ușa cortului, măicuțo ! zise ea supărată și indignată.

— Nu ești, de bună samă ; ești odraslă din neamurile cele mai fruntașe din sat. Dar inima ta acum e moartă, și cînd se va trezi, va trebui să fii cu ochii în patru. Nimeni în viață nu-i ferit de ispite, fată-mea. Vreau să-ți spun că mai bine aș vrea să mor decît să ajungi vreodată de vorbă în sat, sau să stărui pentru despărțire. Căsătoria cu cununie e lucru sfînt, și numai moartea o mai desparte. Iar femeile cu gardurile pline de pîrlazuri sînt nește blăstămate.

Sora se întristă adînc și se revoltă în sufletul ei împotriva mamei sale : ce-a apucat-o să-i vorbească pe față, fără nici-o rușine, despre asemenea prăpăstii ? Pentru a încerca încă o dată să o abată de la hotărîrea ei ?

— Mă mir că vorbește așa, măicuțo ! — zise ea stăpînindu-și revolta —. Doar sînt fata dumnitale !

— Da, însă eu am avut mereu pe lîngă mine pe omul pe care l-am iubit ! Mie nu mi-a fost greu să birui ispitele, căci ispitele sînt pe tot omul.

— Din partea asta poți fi liniștită, mamă dragă.

— Să dea Dumnezeu să fie așa ! Nu voi mai încerca

să te desmînt ! Dar n-am ce-i face ghimpelui din inimă ! Nu-s liniștită, și mă tem mereu, fată-mea.

— Vei vedea dumneata că voi trăi bine cu Dumitru, și atunci te vei liniști.

— Să dea Dumnezeu să fie așa ! Cine-ar dori-o mai mult decît mine ?

Fu cea din urmă încercare a lelei Maria, cam întîrziată de altfel, fiindcă și strigările în biserică, și toate pregătirile pentru căsătorie erau făcute. Erau înțeleși și asupra zestreii ce vor da-o fetei.

La Sîntămăria Mare se cununară. Mama și fata voiră să cheme mai puțină lume, să nu facă o nuntă mare, cum se obișnuia în dulcele Crăciunului. Lelea Maria spunea că-i vremea lucrului, și se miră cînd văzu că și fata e de părerea ei.

Atitudinea Sorei se schimbase cu totul, devenind potrivnică înfrigurării dinainte : trecuse, deodată, de la o extremă la alta, fără nici o explicație, decît argumentul mamei sale, că era vremea lucrului. De cînd nu i se mai pusese nici o piedecă de nicăiri, parcă se descordase ceva în ea, liniștindu-se detot.

Dar Ion Corbu ținu morțiș la ale lui : era întîia nuntă în familia lui și trebuia s-o facă după cuvința unei familii fruntașe ca a lui.

Mirele îi fu foarte recunoscător, căci nici el nu s-ar fi împăcat cu o nuntă oarecare. Totuși, fără sprijinul socru-lui său, n-ar fi îndrăznit să stăruie prea mult, pentru a nu le supăra pe cele două femei.

Nunta se făcu după pofta lui Ion Corbu, adică după toate legile și obiceiurile moștenite din bătrîni pentru nunțile mari, de oameni bogați. Lelea Maria parcă se mai luminează și se mai liniști cînd îl văzu pe Dumitru Pruncu îmbrăcat de cununie : omul părea schimbat și chiar frumos, atît de mult îi inundase fața, privirile, fericirea lui lăuntrică. Părea chiar mai înalt, mai subțire, mai puțin noduros și mai tînăr. În sufletul ei se ridica mereu aceeași rugăciune, cît ținu cununia : «Dă, Doamne, să fie bine ! Dă, Doamne, să se înțaleagă și să fie bine !»

Toată vremea Sora se purtă foarte serioasă, conștientă și cuviincioasă. La zîmbetele, la glumele printre care trecu pînă la biserică, ea rămase nepăsătoare și liniștită,

ca și cînd nu ar fi auzit nimic. Ceea ce se putea citi din liniile feței sale era, mai ales, o adîncă satisfacție, ca pentru o biruință liniștită. Nu i se risipi această expresie a feței nici la masă, nici la petrecania cu dans ce urmă, nici la jocul miresei, nici în vremea cît starostele «strigă cinstea» — darurile ce le făceau cei prezenți tinerilor cununăți. Era un aer solemn ceea ce se desprindea din ființa ca și din atitudinea ei, ceva care-i împrumuta o distincție deosebită, era o față nouă a firii sale, necunoscută pînă acum, și care făcu o impresie foarte bună asupra nuntașilor, deși le impunea o distanță, o rezervă față de ea. Era parcă tocmai atitudinea pe care o aștepta fiecare de la ea, ca de la o fată care trecuse printr-atîtea năcazuri. Căci cu prilejul nunții înviaseră toate întîmplările din iarnă, deși trecuse atîta vreme de cînd nu mai vorbise nimeni despre ele. Voia ei bună, vorbele ei, dansul ei, fură mereu pline de cuviință. Nimeni nu o putu judeca nici pentru că uitase cu totul de celalalt, nici de neatenție față de Dumitru și de părinții lui.

Sora trecu biruitoare peste această punte de încercare. Multe fete, și neveste mai cu samă, o ținură mereu subț cercetare, dar fără nici un folos. Unele voiau să descopere părerea de rău după Gheorghe, altele o răceală față de Dumitru, dar nu putură afla nimic, și trebuiră, pînă la urmă, să se dea și ele bătute.

Bădicul Pavel Corbu, fratele mai mare a lui Ion, nu-și uită promisiunea de-a fi el nașul, și nănași, alătura de nevastă-sa, cu toată mîndria și bucuria. În iarnă, el nu se bucurase de căsătoria proiectată, a Sorei cu Gheorghe Mărginean, căci nu i-ar fi plăcut nici o cumetrie cu neamul acela; totuși și atunci își îmbiase nănașitul. Acum era foarte mulțumit. Dădu mirilor o păreche de junci de trei ani și le mai puse în vedere și trei purcei, îndată ce vor fi întărcati, pe lîngă o cinste de zece oi.

Pavel Corbu mîncă bine și bea strașnic, și cu cît bea cu atît se lumina și era mai vorbăreț, încît larma făcută de el se auzea de la toate mesele din camera de din nainte. Într-un rînd îi spuse fratelui său, coborînd vocea, dar destul de tare totuși ca să poate auzi și alții :

— Eu nu spun că a fost un noroc, a fost o nenorocire. Doamne ferește ! Dar bine că nu ați ajuns să vă încus-

criți cu neamul strigoiului ! V-a ferit Dumnezeu și pe voi, și pe draga asta de nepoată nevinovată.

Pavel Corbu, de câte ori vorbea despre neamul Mărgineanului, nu uita să-i zică strigoi, gândindu-se mai ales la Moise, dar și la tatăl lui Moise, care în revoluția din 1848 jurase strîmb. El era încredințat că neamul acesta este osîndit, și zgîrcenia crudă a lui Moise el o socotise mereu urmarea blăstămului vechi.

Ion Corbu văzu că aud și vecinii ce vorbește fratele său. Îl coti și zise :

— Lasă-i în păcatele lor, nu-i mai pomeni și într-o zi ca asta !

— Ba-i pomenesc, mulțămind lui Dumnezeu că am ajuns să-ți cunun fata cu ficior cuminte și așăzat, dintr-un neam de omenie. Și să-i mulțănesc că nu ne-a înțilnit drumurile vieții cu neamul strigoiului. Socotesc că-i mare lucru, și se plătește chiar să mă-mbăt pentru că ați scăpat cu toții de primejdie.

Era destul de băut, și lui Ion abia-i reuși să abată vorba în altă parte, văzînd că vecinii începură să fie atenți, și să tragă cu urechea.

Nunta începu de sîmbătă sara, căci Sîntămăria Mare căzu în anul acela duminică, și petrecania ținu pînă luni la amiazi, după obiceiul străvechi la nunțile mari, și toată lumea fu mulțumită și cu miirii, și cu socrii, și cu nănașii, și cu ceterașii, și mai ales cu mîncările și băutura.

Toată săptămîna care urmă, și nuntașii și alții vorbiră mai ales despre nunta Sorei cu Dumitru Pruncu, și rămase convingerea obștească că era o bună și cu minte căsătorie. Făcu impresie bună în mulțime însuși faptul că ai Corbului s-au încuscrit nu cu unul din primii fruntași ai satului, ci de rîndul al doilea sau chiar al treilea. Și se mai vorbi și de ai Mărgineanului, de nenorocirea lui Vasile Mărginean. Apoi satul începu să-și vadă de lucru, și oamenii uitară în grabă și de nuntă, și de toate celelalte care nu erau în legătură cu năcazurile lor.

Îmblătitul era în toi, și larma mașinilor bubuia mereu, cînd înfundat și mai închis, cînd mai deschis, după cantitatea ce vîrau băgătorii în gura batozelor. Satul întreg era plin de mirosul cald de paie proaspete, de praful ce se înălța de la mașini în văzduh. Prin șuri treierele, în-

virtute de mînă, hurducau mereu, în cadențe răsunătoare. Vrafurile de grîu ales, roșu ca jarul, se grămădeau prin colțuri, pleava umplea gîrliciurile de scînduri făcute în «ferdelă», anume pentru ea; bărbați și feciori umpleau sacii cu grîu și, luîndu-i în spate, îi cărau în coșurile din cămări, neuitînd întîi să mai tragă o linie cu cretă pe pieptul boltit, de tinichea, al treierului, al «ciurului», cum îi ziceau oamenii, ca și celui făcut din piele găurită de meșterii țigani, și care se folosea încă la cerneri și alesături de grăunțe.

Lucru era destul pretutindenea, mai ales că în lunci începuse cositul otăvilor, iar prin cucuruze crescuse mohorul cît omul și trebuia tăiat, pentru a se putea coace mai în grabă tuleii. De altfel, la Sîntămăria Mare cițiva din sat și mîncară mămăligă nou, din cucuruz sfărmit și uscat la soare. Era obiceiul să fie mămăligă de pîrgă la acest praznic. Era semn că vor avea recoltă bine coaptă.

Sora se mută la bărbat îndată după nuntă, și Ioniță se simți de-ndată în mijlocul unui mare pustiu. Rătăcea de colo pînă colo prin curte, prin grădină, printre stoguri și clăi, purtîndu-și supărarea pretutindenea, cu buza de jos tremurînd adeseori gata de plîns. Uneori și plîngea, ascuns după o claie, pînă i se înroșeau și îl usturau ochii. Avea noroc că începeau să se coacă prunele dulci, rotunde, cu miezul lipit de sîmbure, perele zămoase din doi peri, și, zgăurînd pe subt pomi, ori urcîndu-se în ei, mai uita că Sora nu era acasă. Îl mai distra și-i împrăstia supărarea împrăjurarea că nici nu îmblătiseră, și treieratul era un eveniment important pentru el, poate cel mai însemnat din an, afară de colindatul de la Crăciun. Dar cînd, uitînd realitatea, pornea în fugă, cum avea obiceiul, să-i spună ceva Sorei, se oprea deodată ca izbit de înghet, și se întrista din nou.

Pustiul rămas în urma Sorei în casă, în bucătărie, în curte și grădină, îl simțea, cu o strîngere de inimă, și lelea Maria. Trecură zile multe în șir, pînă se obișnuiră să nu mai cheme fata, să nu o mai aștepte să-i între în casă.

Bărbatul nu zicea nimic, dar nici el nu scăpă de simțimîntul acela de pustiu și părăsire ce-l lăsase Sora în urma ei. Înghițea și el nodurile ce i se urcau în grumaji, dar nu-i dădeau lacrimile, ca nevastei, care suspina uneori prin unghere. El era mulțumit, satisfăcut de căsătoria fetei, pentru că plecase pe drumul drept și o știa scăpată cu bine din rușinea și nenorocirea ce le-o adusese neamul Mărgineanului, și de primejdiile viitoare ce-i mai puteau veni de acolo. Era mulțumit și cu Dumitru, și cu părinții lui, și cu lipsa lor de lăcomie : au primit dintr-o vorbă zestrea oferită de el Sorei, și nu s-au zbatut să ceară mai mult. Nu-i vorbă, îi dăduse o zestre frumoasă, dar era gata să mai adaoge un loc două, dacă ei ar fi stăruit. Împărțise, în cap, cu chibzuință, ce să dea fiecărui copil la căsătorie, și ce să-i rămînă și lui și nevastei pînă vor fi în viață, și era mulțumit că măritatul Sorei nu-i clintise cu nimic acest plan.

Lelea Maria, și după ce începu a se obișnui cu lipsa Sorei, nu se putu liniști, nu scăpă de senzația aceea de pustietate. Dar acum îi părea că nu mai izvorăște din lipsa fetei, ci că adie pînă la ea pustiu în care o lăsase pe Sora să între. A, dacă ar fi știut-o fericită, s-ar fi împăcat ea ușor cu toate ! Dar în fiecare zi se temea să nu audă o veste rea de la fată, să nu o vadă venind plînsă și nenorocită. Se judeca și se osîndea că nu se împotrivise destul căsătoriei.

Chiar și sluga Nicodim resimți cîteva zile lipsa Sorei, și-i scăzu hărnicia, nemaivînd nici o tragere de inimă la lucru de cînd nu o mai vedea trecînd ușoară prin curte, de cînd nu o mai auzea spunîndu-i o vorbă bună, de cînd nu mai venea sara la mulsul vacilor.

Numai Stana, în toată casa, părea că înviase după plecarea surorii sale. Ea simți că-i cad deodată niște legături de pe trup și de pe suflet, se simți slobodă și ușoară, și încă din prima zi luă asupra sa toate trebile pe care de obicei le făcea Sora, serioasă și mîndră în aceeași vreme că rămăsese ea acum fată-mare în casă. Se dezgheță deodată, și iuniea ei se risipi, cutezanța îi crescui, și se puse

cu hărnicie la treabă, luînd unele din atitudinile Sorei în lucrurile ce le făcea.

Lelea Maria nu putea să nu zîmbească satisfăcută cînd o vedea cum își ia în serios rolul de fată mare. Purtarea Stanei o mai înșenina, și-și mai uita de drumul celeilalte.

Deși împlinise abia cincisprezece ani, Stana crescuse și se dezvoltase mult în anul din urmă. Formele fragede ale fetișcanei de mai înainte, începură să se împlinească. Uneori încerca să-și ascundă cu mîna, subț ille, sîinii care începeau să împungă prin pînza subț ire. Singură, rămînea adeseori în fața oglindei, și privea cu ardoare la chipul frumos ce i se arăta, încercînd cum îi stau feluritele feluri de a lega năframa.

Rămasă singură fata în casă, încerca să se poarte ca o fată mare și în mers, și în felul de a vorbi.

Sluga Nicodim bufni de rîs cînd o văzu mai întîi ce aere își ia, dar încetul cu încetul se obișnuie, și nu mai simți pustiul rămas în urma Sorei.

Numai Ioniță nu se putea împăca deloc cu aerele ce-și dădea Stana, și adeseori se strîmba la ea cînd se încumeta să-i poruncească ceva, să-l trimită undeva. Doar se jucase cu ea de-atîtea ori, în rînd cu alte copile și copii !

La trei săptămîni după nuntă, aduse și Ion Corbu mașina, și, patru zile, cît ținu împlătutul și cernutul grîului, Ioniță se împrietenie cu purtarea Stanei, fiind cu totul cuprins să mîine el caii și să care snopi de pe stoguri la batoză, ca să-l vadă cineva, pe care-l avea el drag, cîtu-i de harnic.

XXVIII

Gospodăria familiei Pruncu era într-altă parte a satului, spre apus, în ulița Morii. I se spunea așa nu pentru că ar fi fost acolo o moară, căci prin hotarul satului nu trecea nici un rîu, ci numai pârăie, cînd se topea zăpada sau băteau mai multă vreme ploile, ci pentru că pe-acolo se mergea la moara cea mai apropiată, la vreo zece kilometri de Broșteni, din Preluci, sat așezat pe malul

unui rîu mai mărișor. În unele veri, cînd se punea secetă mare și lungă, se oprea și moara din Preluci, și atunci oamenii din Broșteni trebuiau să meargă la măcinat la o depărtare și mai mare.

Ulița Morii era una dintre cele mai vechi din sat, și cele mai multe case erau clădite, după obiceiul vechi, cu pereți din nuiele, bulgăriți, cu acoperișul de paie. Dar printre ele se ridicau și destule case mai nouă, zidite din cărămidă arsă, acoperite cu țiglă.

Casa familiei Pruncu era dintre acestea din urmă, cam pe la mijlocul uliții, ridicată însă tot pe locul celei vechi, mai înapoi în curte, nu la stradă, cum erau aliniate cele din ulița Cîmpșorului. Și nu era în întregime de zid, ci numai cele două camere de locuit, odaia din nainte și tinda; cămara avea pereții tot din nuiele bulgărite, ca și o altă cămăruță legată de cămară, unde fierbeau vara și unde era cuptorul de pîne.

Încăperile erau, însă, tot după modelul celei vechi, cu mult mai spațioase decît cele din casa lui Ion Corbu. Cu deosebire odaia din nainte, care părea aproape goală, deși nu lipsea nici una din mobilele obișnuite acolo, după datina satului: lavițele de pe margini, masa în colțul din frunte, spre curte, patul cel mare cu perinele pînă-n grindă, alt pat lîngă el, la capăt, cuptorul, rînduri de «culmi» pe lîngă perețele de la apus, rînduri de blide și cănuțe vechi, cu înfloriturile șterse, pe perețele dinspre curte, lada cea mare după ușă, icoane pe perețele din frunte, lampa atîrnată deasupra mesei. Totuși, camera era atît de spațioasă, încît părea, la intrare, goală.

Pe jos era lipită cu pămînt, presărat cu nisip fin, ca și tinda, unde însă nisipul nu rămînea mult, fiind mai multă umblare și deseori măturat.

Era una din primele case de cărămidă ridicate în ulița Morii; altele, mai nouă, nu mai aveau odăi atît de spațioase, și erau în întregime de zid.

Pivnița nu era sub casă, ci în curte, alătura, tot după moda veche. Era mai mult un bordei, destul de spațios, la vreo doi metri adîncime, acoperit cu pămînt și cu paie. Ea rămăsese încă de la casa cea veche, și numai acoperișul scund, de paie, era înnoit.

Șura, grajdul, cele două șoproane din curte erau acoperite cu paie înnegrite de vreme, pătate unde și unde de reparaturile mai nouă. Negi mari de mușchi, rotunzi, verzuî, bătuceau coperișul lor, în laturile dinspre miază-noapte.

Curtea, grajdul, șura, grădina cu pomi bătrîni, erau mai mari decît la Ion Corbu. Din grădină făceau două cară de fin și unul de otavă în fiecare an, deși o tablă o semănau cu cucuruz, una cu napi de nutreț, alta cu varză și alte legume.

Era o gospodărie largă, încăpătoare pentru încă două.

Părinții lui Dumitru — Pavel Pruncu și Anica — nu avuseseră noroc de copii. Două fetițe le muriseră la doi și cinci ani, și un fecioraș la vrîsta de doisprezece, în niște epidemii de scarlatină, căci doctor de circumscripție nu era, decît cu numele, arătîndu-se numai de două-trei ori pe an prin sate. Așa că rămăseseră numai cu Dumitru. Din pierderea copiilor, mai ales a celui mai mărișor, a băiețașului, părinții se aleseseră cu o mîhnire grea, care părea că nu se risipise detot nici acum. Și-l pomeneau de multe ori, și tot de-atîtea ori badea Pavel cobora glasul, iar lelea Anica își ștergea o lacrămă. Poate și din cauza acestei mîhniri cei doi soți îmbătrîniseră prea tare pentru vrîsta lor. Badea Pavel abia trecuse pragul anului al șazecilea, și avea înfățișare de moșneag : alb-colie, și la mustața lungă slobozită peste gură, și la părul pe care-l purta lung, după datina veche. El fusese un om destul de înalt de statură, dar acum se încovoiasă binișor. Lelea Anica se ținea totuși mai bine. Ea era scundă, tăiată pătrat — ei îi semăna Dumitru —, cu obraji mari plini de brazde, care curgeau însă simetric și-i împrumutau o expresie de mare blîndețe. Șuvițele de păr aspru ce-i alunecau uneori de sub năframa neagră, erau sure încă. Ochii-i, negri, erau încă vioi, dar liniștiți, plini de pace, în vreme ce ochii albaștri ai lui Pavel erau spălăciți, gata parcă să tot ațipească.

Erau amîndoi potoliți și în mișcări și în vorbă, și țineau la Dumitru ca la ochii lor din cap. Poate i-a îmbătrînit în anii din urmă și grija de el, căci tot amînase în-suratul, și nu putuseră afla din gura lui niciodată adevărata cauză. Nici nu cutezaseră să prea stăruie, de teamă

să nu-l supere pe Dumitru. Dar unul altuia se jeluiau mereu, văzînd cum trece an după an și feciorul nu se mai hotăra să le aducă noră în casă.

Căsătoria lui îi întineri pe amîndoi. Ar fi fost prea mulțumiți dacă ar fi luat pe oricare fată de sama lui din sat; încuscrirea cu ai Corbului, cu neamul cel mai fruntaș din sat, îi făcu fericiți. Și încă ce fată! Mîndră și înaltă ca un steag! Sufletul lor se înduioșă de-o adîncă mîngiere, și priveau la noră ca la o minune ce le-a intrat în casă. Simpatia, dragostea, mulțumirea, duioșia cu care o primiră, în purtări și în vorbe, o pătrunseră pe Sora deîndată ce le călcă pragul. Avu senzația că întră într-un aer nespus de binefăcător: alinător, odihnitor, mîngietor. Ce lumină dulce era în ochii, pe fețele celor doi bătrîni, ce căldură învăluitoare în vocile lor! Simți că-i dau lacrămile și nu avu vreme să le șteargă, așa că socrii le văzură și se intimidară.

— Nu-i nimic, — zise ea observînd sfiala lor. Se apropie și-i sărută pe amîndoi cu duioșie. — Nu-i nimic! Îmi place aici la dumneavoastră, și de-aceea mi-au dat lacrămile.

Dumitru ieșise în curte să descarce din car zestrea Sorei.

— Nu sîntem oameni răi, zise bătrînul, cu recunoștință.

— M-am tot rugat lui Dumnezeu să ne dea o noră în casă — suspină lelea Anica. — Și iată că s-a milostivit de noi!

Încordarea în care trăise Sora atîtea luni, înfrigurarea care o făcea să cadă în exagerări, se risipise încă de la pregătirile pentru nuntă, și mai ales de cînd plecase de-acasă, îmbrăcată ca mireasă, la biserică; de cînd fusese sigură că nici o piedecă nu-i mai poate ieși în calea hotărîrii luate, de cînd scăpase de zbuciumul nedeslușit care o frămîntase, știind că a început o viață nouă, că a ieșit pentru totdeauna din rîndul fetelor și a intrat între neveste; de cînd se știa și ea «laoparte», cum îi spusese vărufă-sa cînd culeseseră împreună sinziene. Atunci se revoltase de vorbele ei, dar acum le înțelegea. Avusese dreptate vărufă-sa. Acum se simțea și se știa «laoparte», pe drumul ei, în rînd cu nevestele!

Dar liniștea și descordarea pe care i-o aduse cununia, pacea ce-i pătrunse în suflet, părea că are, oarecum, lipsă de-o mângiere, de căldură, de-o alintare. Și chiar aceasta o află în întâmpinarea, în primirea ce i-o făcură cei doi buni bătrâni. Inima ei se muie de recunoștință, și din întâia clipă se legă de socrii săi ca de noii ei părinți.

Dumitru îl chemă în curte pe tată-său, și bătrînul ieși să-i ajute să coboare din car lada Sorei și să o aducă în casă. Era o ladă nouă, mare, frumos înflorată, cumpărată de la tîrg. Celelalte lucruri, straiile de lînă, covoarele, dășagii plini, valurile de pînză, gheмеle mari de tort de lînă, vasele, traistele pline, le descărcase Dumitru singur și le așezase deocamdată în tindă.

— Citu-i de larg aici la dumneavoastră ! zise Sora, uitîndu-se prin odaie.

— Da, este loc destul și pentru ladă și pentru toate. Numai viață și sănătate să fie, și se va mai strîmта ea cu vremea. Noi, ce ? Am fost trei inși pînă acum. Dacă ar fi trăit și ceilalți !...

Sora simți înduioșarea bătrînei, dar nu-i putut răspunde nimic. Știa și ea de cei trei copii morți. Ochii i se fixară pe icoana Maicii Domnului, atîrnată, între altele, pe păretele din frunte. Razele soarelui cădeau pe ea, luminînd tare culorile vii de pe sticlă, și chipul blînd al Preacuratei părea viu, cum se uita la pruncul ce-l ținea în brațe.

— Frumoasă icoasă, zise ea.

— E o icoană veche, am adus-o eu, cînd m-am măritat. S-a rugat înaintea ei și muma și bunica.

Cei doi bărbați întrară cu lada în casă. Începu apoi o forfoteală care ținu toată după-amiaza, pînă spre sară, pînă făcură loc și așezară toate lucrurile aduse de Sora.

Bătrîni se mutară cu totul în tindă, unde locuiseră mai mult și pînă acum, și unde și dormeau. În odaia din frunte dormea numai Dumitru, și nici el în pat, ci pe o saltea de paie pusă pe lada de după ușă. Acum lada fu dusă în tindă, și în locul ei fu așezată a Sorei. Lelea Anica adună lucrurile ei și ale bărbatului într-o singură lavită, iar două le lăsă goale pentru lucrurile Sorei și ale lui Dumitru. Patul de lîngă cel mare, în care nu mai dormise de mulți ani nimeni, fu primenit cu saltea umplută cu

paie nouă, cu cearșafuri de pînză curate, cu perini nouă, cu straiul adus de Sora, cu acoperitoare și covoare nouă.

Cele două femei avură de lucru pînă sara și se înțeleseseră cu ușurință în tot ce privea noua aranjare a camerei. Lelea Anica își admira în tăcere nora, cum se pricepe la toate, cum lucrează de repede, ce gust bun are, și din cînd în cînd spunea :

— Parcă-i altă casă !

Sora se grăbi apoi să vadă toată gospodăria, de la tindă pînă la bucătăria de vară și pivniță ; apoi grajdul, șura, grădina. Pretutindenea era larg, era spațiu, parcă i se ușura respirația. Acareturi mai vechi ca ale lor, nu-i vorbă, dar încă în bună stare.

Înfiorarea de singurătate și de pustiu ce o simțise cînd intrase mai întîi în ograda asta largă, pe care nu o cunostea, și care se risipise la primirea înduioșată a socrilor, și se topise și mai mult după ce-și așezase lucrurile în camera de frunte, reveni însă, mai slabă și mai netulburătoare, cînd văzu atîtea lucruri necunoscute și mai ales grădina cu mult mai mare ca a lor, dar se risipi iar cînd văzu în grajd, la iesle, cei doi junci cinstiți de unchiul Pavel, nănașul lor, și boii dați ei de zestre de părinți, mîncînd în liniște lăterna uscată din iesle. Vitele familiei Pruncu erau la păscut. Aveau și ei doi boi și două vaci, și un cal. De încăput ar mai fi încăput în poiată tot pe-atîtea capete. Dumitru avuse un schimb de vorbe cu socru-său, stăruind să țină boii, căci ei aveau destule vite cu juncii dați de nănaș. Mai bine să-i vîndă și să le dea banii, ori să amîne pînă mai tîrziu. Dar Ion Corbu nu voise să audă : boii Sorei trebuiau să între în noua gospodărie. Dacă au lipsă de bani, îi pot vinde pe ai lor.

Sora, după ce ieși din grajd, simți parcă mai solid pămîntul sub picioare, și lărgimea în toate de-aici, noutatea înfățișărilor nu-i mai dădură senzația de singurătate și de pustiu.

Totuși, cînd începu să se însăreze, o cuprinse o neli-niște vagă, și-i tot venea să se grăbească acasă, ca și cînd aici ar fi venit numai pe vîzute, sau avînd de lucru. Ulița Morii îi era aproape necunoscută — dacă trecuse de două-trei ori pînă acum pe-aici. Nici drumul la biserică, nici drumul la horă, nici drumul la șezătorile unde

mergea de cînd se ridicase față mare, nu treceau pe ulița asta. Îi erau nouă și necunoscute și casele, și chiar multe fețe care treceau pe drum. Avu senzația că înnoptează într-un sat străin, părea că i-i urît și frică, pe măsură ce se întuneca.

Dumitru avu multă treabă în după-amiaza aceea, și-o întîlnea numai din cînd în cînd. O urmărea din ochi, îi spunea un cuvînt, cu o sfială vădită, ca și cînd s-ar fi simțit oarecum vinovat că o adusese pe Sora aici și o lăsase în grija mamei sale. Spre sară avu apoi de lucru în sat, și nu se întoarse decît la cină.

După ce-și spuseră rugăciunea, șezură cu toții la masa din camera de din nainte, în cinstea Sorei, căci aici nu mîncau decît la praznicele mari de peste an, ca în toate casele din sat.

Cei doi bătrîni umblau și acum cu ea cum umbli cu ouăle roșii, cu multă grijă, mereu înduioșați, mereu cu dragoste vădită. Totuși, Sora, prinsă între ei la masă, avu senzația că-i paralizată, că-i într-o închisoare, și înghițea cu greu bucatele.

— Ia-ți, draga mea, și mîncă — o îmbia mereu soacră-sa. — De-acum ești la tine acasă, să nu-ți pară că te găsești între străini.

Ea, văzînd schimbarea noru-sii, de îndată ce începu a se însăra, își aduse aminte de ziua întîia cînd venise, mireasă, în casă străină, și bănuia ce se petrece în sufletul fetei.

— Să fii ca la voi acasă — zise și bătrînul. — Tot ce vezi aici, acum e al tău și-a lui Dumitru. Noi, ce? Iaca, doi bătrîni care atîta mai dorim de la Dumnezeu : să vă vedem pe voi mulțămiți și fericiți.

Sora simți sinceritatea cu care îi vorbiră socrii, și glasul lor o liniști, o dezmoști parcă. O lumină îi flutură pe față.

— Asta trebuie să fie ! — zise ea. — Încă nu-s obișnuită. Îmi tot pare că-s într-un sat străin, la o masă străină.

Se uită la Dumitru și-i zimbi. Îi zimbi și el, cu recunoștință.

— Nu-i mirare, draga mea — vorbi lelea Anica. —

Așa se întâmplă la început cu toate fetele care nu se mărită pe curte*.

— N-am mai cinat pînă acum niciodată într-o casă străină, afară de cînd am fost la vrun ospaț sau la vro pomană.

— De, așa se întâmplă cu fetele. Noi, ficiorii care am făcut milităria și am umblat prin lume, nu ne mai gîndim la asta.

— Te vei obișnui, cum m-am obișnuit și eu, și altele, de cînd e vacul — zise soacra, cu dulceață în glas. — Așa-i rostul fetelor, să nu-ți fie frică... Și-apoi, noi îți vom părea mai străini, și nu-i de mirare. Dar e aici doară și Dumitru. Cu el oriunde ești de-acum acasă!

Sora începu să mănînce mai cu inimă. Se miră că ea nu se gîndise pîn-acum la ce-i spunea bătrîna. De cînd începuse a se însăra și să simtă un fel de frică și părăsire, ea nu se gîndise o singură dată că Dumitru era aici, că nu trebuie decît să-i întindă mîna sau să-l cheme. Și pîn-a fost prin curte cu treburi, s-a simțit tot așa de singură ca și după ce-a plecat prin sat. Iar la masă ședea doară și el în rînd cu ea. Cum de nu se gîndise la ce i-a spus soacră-sa? «Cu el oriunde ești acasă!» Da, așa-i spunea acum mintea, judecata. Dar... pentru ce nu-i spusese nimic... inima? Ea își aduse aminte ce văzuse la unele nunți la care luase parte, și auzise și de la prietene de-ale ei, măritate : fata și feciorul parcă nu se mai puteau dezlipi unul de altul, și nu se mai gîndeau la nimic, decît unul la altul... Ea, de cîte ori s-a gîndit la Dumitru în dup-amiaza asta? Poate niciodată! Ei i se părea că a venit cu o treabă, pusă la cale de ei amîndoi, să-și aducă zestrea, să-și așeze lucrurile în camera asta, și, pe urmă, după ce isprăvise, parcă nu mai înțelegea rostul prezenței sale aici. Da! Nu era numai casa străină în care întrase, nu era numai neobișnuința de care-i amintise soacră-sa, mai era ceva. Parcă ar fi lipsit ceva, de care însă nu-și putea da sama, deși îi simțea lipsa...

Și nu-și dădu sama pînă ce nu rămaseră singuri în camera de din nainte, cînd, după ce mai stătu de vorbă

* «A se mărita pe curte» însemna a fi singura fată la părinți și a rămînea acolo și după cununie, cu bărbat cu tot.

cu Dumitru, veni vremea să se culce, să se dezbrace, și el stăruia în odaie, parcă nici prin minte nu-i trecea să iasă, deși părea și el foarte încurcat.

Cît stătură de vorbă, pe laviță, mînă în mînă, cu lumina aprinsă, nu-i păru Sorei nici un lucru nou, deosebit. Nici cînd o îmbrățișă și o sărută. Lucrul acesta s-a mai petrecut între ei, de la clacă încoace. Și nici nu ar fi putut spune că se lăsase sărutată și îmbrățișată fără voia ei, sau că nu i-ar fi plăcut. Părea că din el trecea în ea un șuvoi aprins, care-i biciuia sîngele, o făcea să-i bată inima tare, luînd-o valuri-valuri de căldură plăcută... Dar acum ar fi voit să se dezbrace și să se culce. Cum ar pute-o face cu el de față ? Asta era ceva cu totul nou și cu neputință.

Deodată, cînd Dumitru, sărutînd-o iar, îi încleștă gura cu putere și nu mai voia parcă să se desprindă de ea, căci o înconjurase și cu brațele, în sufletul fetei izbucni lumina, și instinctul îi spuse ce așteaptă Dumitru de la ea. Se înspăimîntă cumplit, se desfăcu cu violență din brațele lui, sări drept în picioare, și zise gîfîind :

— Nu ! Asta nu !

— Te-am speriat, draga mea, nu-i așa ? Cît te doresc ! De cînd te doresc eu pe tine ! Dar nu te speria. Nu o să mă mai ating de tine, dacă nu vrei. Nu te speria, scumpa mea. — Vorbea cu o voce mișcată, plină de adorare. — Mă hotărisem să fiu blînd cu tine, și așa voi fi. Mai înainte, iată, nu m-am putut stăpîni, zise el iar, văzînd-o pe Sora palidă, în mijlocul camerei, stînd dreaptă și privind prin părete încolo.

Fata părea extraordinar de mirată, ori de înspăimîntată. Nu mai avea nici un picur de sînge în obraji.

Deodată sări lîngă masă și suflă în lampă.

— Acum ieși, că vreau să mă dezbrac și să mă culc, zise ea.

Dumitru nu fu prea surprins de spaima Sorei. Era încă o fată așa de tînără și nevinovată ! Au mai pățit și alții ca el, cu asemenea fete. A greșit sărutînd-o atît de sălbatec. Trebuia să se apropie de ea cu multă grijă... Se înfrunta mereu, în vreme ce ieși ușor în curte, trecînd prin tindă. Dar părinții lui dormeau de mult. Bătrînul sforăia.

Ajuns în curte, o luă spre grădină. Şezu subţ nucul cel bătrîn şi îşi aprinse o ţigară. Avea nevoie să se liniştească, să se răcorească. Oricît se înfrunta că nu avusese destulă grijă, clocotea întreg, şi-i trebui vreme pînă să se potolească...

Se gîndi apoi cum şi-a ieşit aşa din fire, căci de cînd Sora îi dase învoirea să se mărite cu el, părea că foamea lui după ea se stînsese, şi numai sufletul lui se aprindea de lumină şi căldură nouă. O adora ca pe ceva sfînt, şi-i părea că-i de ajuns să ştie că fata consimţea să-şi lege viaţa de a lui. Se purtase de-atunci cu ea mereu cu grijă, ca şi cînd ar fi fost un obiect prea scump, pe care se temea să nu-l spargă... Şi, mai nainte, deodată, şi-a uitat de toate, şi-a ieşit din fire şi i-a încheştat gura cu furie. Ce dobitoc ! Şi iată că şi el se îngrozeşte de sine însuşi : gîndindu-se la Sora culcată singură în pat, simte că tot aşa ar face din nou.

Rămase multă vreme subţ nuc, fumînd ţigară după ţigară.

Cît ce ieşi el din casă, Sora se dezbracă pe întunec, se urcă în pat, se trînti pe pîntece, cu capul în perini, şi începu să plîngă înfundat, cutremurîndu-se toată. Plînse şi se zbuciumă multă vreme, mai mult instinctiv decît conştient. Îşi dădea pentru întîia oară sama ce este căsătorie. O simţea cu instinctul, o simţea puternic, şi avea senzaţia că se află în faţa unei catastrofe. Cît a stat de vorbă cu Gheorghe nu a simţit decît dragostea ei cu care îl învăluia, nu s-a gîndit la nimic mai departe. De cînd s-a hotărît să se mărite cu Dumitru avea mereu sentimentul că pun împreună la cale un lucru bun, că se eliberează de un trecut, că începe o viaţă nouă... Dar acum, cînd i-a încheştat Dumitru gura, a zvicnit în ea o spaimă îngheţată. A simţit deodată ce vrea Dumitru, dar ceea ce voia el era cu neputinţă, era ceva împotriva firii... Nici să fi fost Gheorghe în locul lui şi nu ar fi putut, dar încă... un străin !

Sora simţi că înţepeneşte. O mină puternică părea că o strînge de grumaji şi-i înăbuşă plînsul şi zbuciumul... Un străin ?! Ce gînd era acesta ?! Dumitru era un străin pentru ea ?! Dar nu se hotărîse singură să se mărite cu el, nu s-au cununat în biserică, nu au făcut nunta în faţa

satului întreg ? Nu era acum nevasta lui ? Nu ! Dumitru nu-i mai era străin !

Aşa cum stătea înlemnită, cu faţa îngropată în perini, simţi că ochii i se deschid şi că privesc întins, undeva, în nişte adâncimi. Un gând nou îi brăzdă creierul, apoi se infipse în el ca o lamă ascuţită : avusese dreptate mamă-sa ? Nu-l iubea pe Dumitru ? Îi era urît de el ? Îi era frică de el ? Nu-l putea iubi ? Numai pentru asta a îngheţat de spaimă ?

Dar gândul că ar fi avut dreptate mamă-sa, că teama ei s-ar fi adevărat atît de curînd, o revoltă. Sări în genunchi, se aşază apoi pe marginea patului, şi începu să se gîndească mai liniştit. Nu ! Nu mai era o copilă, nu mai era o fată proastă, să nu-şi fi dat sama ce face cînd s-a hotărît să se mărite cu Dumitru ! Nu-i era urît de el, nu avea dreptate mamă-sa ! Dar nu s-a gîndit, nu s-a gîndit la... Nu s-a gîndit ! Asta a fost, de bună samă, o prostie ! Trebuia să ştie ce are să urmeze. Prietene de-ale ei, căsătorite mai nainte, se grăbiseră mai de mult să-i spună... Şi dacă nu i-ar fi spus ?... Doar nu mai era o copilă... Ea îşi luase o hotărîre tare, pe toată viaţa : să trăiască cu Dumitru în pace, mulţumită că a scăpat de zbuciumul trecutului. Atunci, pentru ce l-a alungat din cameră ? Obrajii începură să-i ardă de ruşine. Instinctul îi spunea pentru ce. Voise să se apere ! Da, să se apere... Dar nu era aceasta o nebunie ? Ce va fi crezut Dumitru ? Ce s-ar întîmpla dacă l-ar alunga mereu ? N-ar avea dreptate mamă-sa ? Se trînti în pat pe spate, cu obrajii şi cu tot trupul arzînd de ruşine, şi nu voi să se mai gîndească la nimic... Dorea să adormă, dar nu putea, şi se trezea tot mai tare, cu cît trecea vremea.

Tîrziu, să fi trecut de miezul nopţii, auzi uşa deschizîndu-se, deşi Dumitru se strecura încet ca mîţa. Răsuflarea i se opri, şi trupul i se încordă instinctiv, ca spre apărare. Dar bărbatul nu se apropie de pat. Se trase nesimţit spre lada de după uşă, îşi puse ceva la căpătîi şi se culcă acolo. Lada scîrţîi puţin, şi Sora înţelese ce face Dumitru. Începu să respire tot mai regulat, şi trupul începu a i se destinde. Nu se apropiase de ea ! Se ţinea de cuvînt.

Întîi simți o mare recunoștință față de el, apoi, încetul cu încetul, simți cum se face un mare gol în jurul ei, un pustiu în care nu mai înțelegea nimic, dar care sfîrși prin a o umplea cu o mare compătimire, cu o milă duioasă pentru bărbat. Săracul ! Pentru ce se purta cu el așa ? Iată, îl lasă să doarmă pe scîndura goală !

În întunerecul odăii nu-i putea vedea, nu-i auzea decît respirația puternică. Simțea că nici el nu poate dormi... Vedea acum și pipăia numai ființa spirituală a lui Dumitru. Se gîndi cît a umblat omul acesta după ea, cît a așteptat-o, ce îndelungă răbdare a avut, cum se uita la ea ca la un chip. Cum i-a spus hotărîrea ei, s-a făcut blînd ca un miel. Ar fi fost gata să o mai aștepte ani, dacă n-ar fi zorit căsătoria... O caldă emoție, o înduioșare adîncă îi umplu sufletul. Parcă se țeseau acum întîiele legături sufletești între ea și el. Duiosia aceea, care nu era milă, ci un fel de sfîșiere dulce, i-l aducea tot mai aproape, i-l făcea parcă tot mai cunoscut... Da ! Dacă nu va face ea un semn, Dumitru va rămînea nemișcat pe laviță, și în noaptea asta și totdeauna. Cît de neînțeles părea acest lucru ! El, care era așa de puternic, care ar fi putut cu ușurință s-o frîngă în două, care avea dreptul, acum, la ea întreagă, era legat de ladă și nu se mișca, ba de la o vreme părea că nici nu mai respiră... Și toate acestea pentru ea, pentru ca să nu se supere, să nu o înspăimînte pe ea ! Cum nu voise să o supere nici la întrecerea aceea de la seceră ! I-a spus doar ! Și i-a mai spus că dacă se înverșunează odată, nu mai poate ține sama de supărarea ei... Se vede că pe laviță era tot așa de ieșit din fire ca și atunci cînd a întrecut-o la secerat.

Stătea nemișcată în golul fără înțeles ce o înconjura, și numai undele de înduioșare se țeseau tot mai multe de la ea pînă la Dumitru, durînd parcă o punte spirituală. Nu se gîndea nici la trupul lui îndesat, nici la fața lui pătrată, se gîndea la el, întîia oară se gîndea la el, la ființa lui. Da, era un om bun și vrednic, ca și părinții lui. Era un om cu mare grijă să nu o supere, să-i umble în voie. Se gîndi la căldura și la înduioșarea cu care au primit-o în casă părinții lui, și un sentiment de mustrare începu să se ridice în sufletul ei. Ceea ce făcea

era un lucru nelalocul lui, o prostie. «Cu ce ochi te vei uita mine la Dumitru și la părinții lui?», o întreba un glas din adâncurile firii sale cinstite, ca o voce a instinctului. Ea n-a vrut să-și bată joc de Dumitru, măritându-se cu el. Era o fire cinstită. Și purtându-se așa, nu strica oare întreaga căsătorie? Să plece dimineață acasă, la mamă-sa? Se cutremură toată la gândul acesta. Nu! Cum să plece? Ar fi o nebulie!

Multă vreme deveni apoi numai urechi, să audă dacă Dumitru doarme sau nu. Unele mișcări, abia perceptibile, îi dovediră că nu adormise, dar că se stăpînea ca să pară că doarme. Să nu-i fie frică ei, să poată ea dormi! Să-racu Dumitru! Și un val și mai cald, și mai puternic, de simpatie, îi umplu sufletul, și nu-și putu reține un ușor suspin.

La auzul lui, bărbatul se mișcă, și ea simți mișcarea lui. Abia șoptit, ea zise:

— N-ai adormit încă, Dumitre?

— De mine nu-i nici-o pagubă, vezi și dormi tu — răspunse el cu o voce tremurată. — Credeam că dormi de mult, altfel nu aș fi intrat încă în casă.

— Trebuie să adormi și tu, dar cum ai putea pe la-vița goală?

Inima lui Dumitru zvîcni, dar el nu-i putu răspunde. Îl năpădi un simțimînt de arzătoare așteptare. Urmă un răstimp de tăcere.

— Eu zic să vii să te culci în pat. Acolo, pe lada goală, nu vei putea dormi. Dezbracă-te! Cred că te-ai culcat îmbrăcat.

Sora vorbi cu vocea scăzută, dar pătrunsă de fiori, care intrară în ființa lui Dumitru ca niște curenți electrici. Ea nu se mai gîndise la ce spune. O putere mai mare decît ea, a instinctului poate, pusese stăpînire și pe ea, și o făcuse să urmeze, cutezătoare acum, o cale care nu putea da greș.

Dumitru se dezbracă cu senzația că visează ceva nespus de frumos care-l lumina și-l și îngheța.

Se apropie ușor de pat, se urcă și se întinse numai pe margine, de unde nu se mai mișcă.

Trupul Sorei înțepeni din nou, se făcu iarăși ca o coardă, în așteptarea apropierii lui.

Dar el nu se apropia. Rămînea nemişcat, întins pe spate pe dunga patului. O vreme, Sora nu se auzi respirînd, dar el nu-i mai lua sama. Se odihnea în visul lui.

De la o vreme, respirația fetei se întee.

— Dar vino mai aproape, Dumitre, patu-i larg, este loc destul. Acolo pe margine nu vei putea dormi.

Bărbatul o ascultă oarecum mecanic, se trase mai aproape, dar nu se atinse de ea.

Mai trecu o vreme, apoi el simți brațul ei pe după grumaji, atrăgîndu-l spre ea cu un ușor suspin.

XXIX

La trei săptămîni după cununie, cînd Ion Corbu aduse, în sfîrșit, mașina de îmblătit, veniră și Sora cu Dumitru, și cu părinții lui, să le ajute. Prezența Sorei îl făcu pe Ioniță să se mai împace cu aerele de fată mare pe care începuse să și le ia Stana față de el. Copilul avu o mare bucurie că Sora era lingă el, și vreme de trei zile se hărnici în fel și chip. De cînd se mutase, după nuntă, mai fusese de cîteva ori Sora pe la ei, dar nu rămînea mult. Nici nu o vedea bine, și ea pleca. N-avea vreme să-i spună o mulțime de lucruri și noutăți, între altele să-i arate și purtarea Stanei. Adevărat că nici în cele trei zile cît ținu îmblătitul și cernutul grîului, nu prea avu vreme să-i spună prea multe, căci avea și el mereu treabă. Dar după prînz și cină, tot putu să-i sufle cîteva noutăți, și altele chiar în vremea lucrului. Și mai întîi ținu să-i spună cîtu-i de urît fără ea.

— Te căutam mereu, nană. Credeam că te-ai ascuns pe undeva.

Sora îl mîngîie pe părul moale, ce începuse să treacă din blond în castaniu.

— De, așa-i la început. Acum te-ai mai obișnuit și tu fără mine.

— Ba nu, că mereu mă gîndesc la dumneata. În multe sări, după ce mă culcam și nu te mai vedeam prin casă,

îmi ziceam că trebuie să fii la șazătoare, deși știam că nu ești. Cu dumneata, tare bine mai era la noi acasă !

— Păi, doar am mai venit eu câteodată !

— Ai venit, așa, în fugă !

— Dacă-ți era dor de mine, de ce n-ai venit o dată baremi pe la noi ? Nici nu știi unde locuiesc acum.

— Am vrut să viu, de câte ori, în săptămîna cea dintîi !

— Și de ce n-ai venit ?

— Nu m-a lăsat muma ! Zicea că singur tot nu voi nimeri casa voastră.

— Da' cum să n-o nimerești ! Doar nu mai ești copil mic, să te rătăcești prin sat. Întrebai de ulița Morii și de casa Pruncului, și oricine ți-ar fi arătat.

— Ulița o știi ! Am fost pe-acolo iarna, cu saniuța, cu alți copii. Aș fi aflat eu și casa, dar dacă nu voia muma să mă lase !...

— Și pentru ce nu te-a lăsat ?

— D-apoi știi eu ! Muma era tot supărată, după ce te-ai dus dumneata, și nu-i mai puteai face nicicum pe voie. Am întrebat-o pe Stana de ce va fi supărată muma mereu — uneori și plîngea, în tindă —, și ea mi-a spus că așa se cade să fie mumele cînd își mărită fetele !

— Auzi-auzi ! Stana știe de-astea ?

— Ehe ! Vrea să se poarte ca o fată mare de cînd te-ai dus dumneata ! Vrea să facă lucrurile cum le făceai dumneata ! — El se opri, își pocni cu unghia un dinte, și adaose : — Da' nu poate, căci nu știe.

— O să învețe ea, Ioniță, o să învețe de-aici încolo, răspunse Sora, înveselindu-se.

— Pînă-i cucu' ! Ca dumneata nu va ști ea niciodată mulge vacile ! Nici să facă straturile în grădină ! Nici să coase gulere așa de frumoase !

— Va învăța, că-i încă tinăra, Ioniță.

— Dacă-i încă mică, pentru ce se poartă cu mine ca una mare cu un copil ? Începe să-mi poruncească !

— Las', că te obișnuiești cu ea. Stana e o fată bună și harnică.

— Va fi, dar de cînd te-ai dus dumneata e prea făloasă.

Sora îl îmbrățișă și îl sărută.

— Noi amîndoi ne-am înţăles bine, Ioniţă, nu-i așa ?

Copilului i se umeziră ochii. Răspunse cu o seriozitate comică, de om păţit :

— Alta a fost cu dumneata ! De-aceea şi tatii, şi mumi, şi slugii, la toţi le-a părut rău după dumneata. Am văzut eu bine !

— Las', că de-acum ne vom vedea mai des, Ioniţă. Mai trec eu pe-aici, mai vii tu pe la mine...

— Treci cît de des, că, să ştii : şi mumi îi pare tare bine cînd te vede. După ce ai venit înţia oară, n-am mai văzut-o plîngînd, şi nici supărată nu mai era așa tare.

Sora ştia că Ioniţă spunea adevărul. Mumă-sa nu venise s-o vadă, dar îşi avea femeile ei care intrau zilnic în casa Pruncului să dea ochi cu ea, să-i spună ce-i cu Sora şi cum arată la faţă. Una dintre ele, mai guralivă, îi şi spusese într-o zi Sorei :

— Nu ştiu ce-i cu mumă-ta ! Tot mereu vrea ştiri de la tine ! Parcă i-ar fi teamă mereu să nu se întîmple ceva rău ! Dar atîta rău să dea Dumnezeu omului în viaţă cît are o nevastă tină ră în înţia săptămînă după nuntă, şi... în cele ce urmează ! Parcă ea n-ar fi fost nevastă tină ră şi nu ştie !

Dar cînd veni înţia oară acasă, lelea Maria nu se mai sătura să o cerceteze din ochi cu înfrigurare, pîrînd a căuta o schimbare în faţa ei, în ochii ei. Sora simţea cum o pipăie cu privirile, şi se înroşi în mai multe rînduri. De cîteva ori, pîrînd tot nedumerită, ea iscodi pe departe, torturată parcă mereu de-o grijă, pînă ce Sora nu se mai putu răbda şi-i zise :

— Doamne, mumă ! Da' ce ? Trăim şi noi ca bărbatul cu femeia ! Nu sîntem căsătoriţi ?

Faţa lelei Maria se lumineă o clipă, dar apoi îi păru că n-a auzit bine, şi iar începu să facă aluzii.

— Trăim bine cu Dumitru, mamă, şi lasă în pace iscoditul ăsta. Ori ţi-ar fi plăcut să nu fie așa ? se supără fata.

— Ferească Dumnezeu ! Cum să-mi placă ? Dar ştii, m-am temut mereu ! — răspunse mamă-sa cam ruşinată şi încurcată. — Bine că a dat Dumnezeu să fie bine !

Apoi, la vizitele viitoare, și acum, în cele trei zile de treierat, ea avu prilejul să-și cerceteze de aproape fata, și la față, și la vorbe, și la purtarea ei cu Dumitru, și i se ridică o piatră grea de pe inimă. «Doamne sfinte ! Numai dacă n-ar fi ginerele ăsta așa de urît !»

În toată ființa Sorei începuse o înflorire nouă, care nu mai lăsa în inima mamei sale nici o urmă de bănuială. Încordarea, zvăpăiala aceea pe care o simțise mai înainte în Sora, înfrigurarea care o făcea să treacă măsura, dispăruse. Fată-sa era acum liniștită, o pace adâncă se revărsa din ochii ei verzi, mai măriți parcă, din fața ei albă care se îmbrăca în frumusețe nouă. Părea că se mai înzdrăvenise și la trup, că formele i se împlineau, și subț ochii ei vedea o nevestă tânără, fragedă, proaspătă, care abia de-acum își va arăta toată frumusețea. Și cât de bine-i ședea năframa legată ca la neveste ! Lelea Maria o urmărea din ochi, o sorbea de dragă, dar tot nu se putea răbda să nu-și spună : «Doamne, numai de n-ar fi așa de urît ginerele ăsta !»

Înfățișarea lui Dumitru ajunsese un fel de obsesie pentru ea, deși ginerele era acum mereu cu fața luminoasă, mereu plin de voie bună, și altor femei nici prin cap nu le trecea că ar fi urît, că Sorei nu i-ar putea plăcea de el. Totuși, instinctiv, lelea Maria simțea o recunoștință pentru Dumitru. Fata ei era acum liniștită, întrase în rîndul nevestelor tinere. Scăpase de situația grea și nefirească de-a mai începe o dată viața de fată-mare, după ce ajunsese în pragul căsătoriei cu Gheorghe Mărginean ; ea își dăduse sama de zbuciumul fetei, îl simțise, căci și ea tot așa ar fi fost. Scăpase și de spaima fără temei de-a rămînea fată bătrînă, lucru ce-o făcea pe Sora să treacă în exagerări, cum bine simțea ea, deși fata nu prea făcea aluzie la asta în fața ei... Și... mai scăpase Sora și de alte primejdii, își zicea mamă-sa. Căci ea se temuse mereu de firea, aprinsă a fetei, în cazul că nu s-ar fi măritat curînd, cum făcuse o dată aluzie și în fața bărbatului său. Da, îi era recunoscătoare lui Dumitru — numai dac-ar vrea Dumnezeu să-i schimbe oleacă făptura, să-l facă mai atrăgător pentru o femeie !

Într-o privință lelea Maria nu se înșela. Sora își recăpătase întreaga liniște și pace, în primele săptămîni

după cununie, numai în brațele bărbatului său. Mama își cunoștea, se pare, fata, care-i semăna. În Sora ardea mocnit o fire pătimașă, senzuală. Cu toată grija și tactul lui, în Dumitru foamea lui după Sora se trezi și se dezlănțui încă în prima noapte, când intrase, cu atîta sfială, în patul ei. Foamea lui deșteptă și foamea simțurilor ei, trecîndu-i-o în trup ca un rîu de foc. Ea simțise ceva asemănător, de cînd jucase cu el mai mult la horă. De-aceea nu putea înțelege aluziile ce i le făcuse mamă-sa — în legătură cu înfățișarea lui Dumitru — înainte de cununie. Săptămîni întregi după cununie ea trăi într-un fel de beție a simțurilor. Ea nu putea vedea nimic urît în el, căci se bucura de puterea lui și se alipea parcă oarbă de el. Instinctiv, respecta în el bărbatul care știuse s-o biruiască și s-o stăpînească în întregime. Trăia de săptămîni în șir ca femeie tină, mulțumită și satisfăcută, și alt gînd, alt sentiment nu se mai apropia de ea, așa încît fața ei era mereu limpede și netedă, ochii umezi și strălucitori, fruntea senină și plină de pace.

Atmosfera de simpatie și de dragoste în care trăia în casa bărbatului o făcu să prindă în grabă rădăcini în casa și familia lui Dumitru Pruncu. Cînd, înainte de căsătorie, se gîndea uneori, în treacăt, că va trebui să le spună «tată» și «mamă» părinților lui Dumitru, i se părea că așa ceva va fi cu neputință, că nu le va putea zice niciodată așa. Dar acum îi numea cu ușurință, în chip firesc, tată și mamă.

De dimineată pînă sara se învîrtea prin casă, prin curte, prin grădină, după treburi, ca o volbură, și în urma ei rămîneau o mulțime de lucruri isprăvite. Socrii o admirau nu numai pentru că era din neam bun, nu numai pentru frumusețea și pentru buna purtare cu Dumitru lor, ci și pentru hărnicia ei.

— Parcă-i o suveică, tu muiere, așa trece dintr-un loc într-altul, zicea badea Pavel.

— Da, aprigă și harnică nevastă ! S-a milostivit Dumnezeu de Dumitru nost' !

— Zice că să nu te prea uiți la neam, ci numai la om ! Totuși eu cred și văd că și neamul face mult. Și mamă-sa-i tot atît de harnică și acum !

— Harnici au fost toți, și cei din neamul Corbului. Bogăția nu se face șazăind la vatră, încheie lelea Anica, cu un fel de mândrie și satisfacție. Căci nici ea nu era de lepădat în ce privea lucrul, nici la vasta ei.

Badea Pavel mai slăbise în vremea din urmă, era dintr-un neam mai puțin rezistent, și poate din cauza asta o admira mai sincer și mai adânc pe Sora pentru hărnicia ei, decît soția sa.

Sora nu alegea lucrul, făcea orice cu plăcere și cu însuflețire, ca și în fetia ei acasă. Avea mai mult simț pentru curățenie, pentru ordine, pentru frumos, decît bătrîna. Odaia din nainte, în care locuia cu Dumitru, o răscolise de vreo cinci ori pînă-i reuși s-o aranjeze după gustul ei. Apoi se apucă și de tindă. Scoase în cămară lucrurile care nu erau numai decît de lipsă, așeză lîngă alt părete masa la care mîncau de obicei, schimbă covorul de acoperit patul socrilor, cam vechi, cu unul mai nou, puse un rînd de culmi și în tindă, schimba des ștergarele după ușă.. Veni apoi rîndul cămării și al bucătăriei de vară.

La început lelea Anica privi cu oarecare nedumerire și părere de rău la schimbările ce le făcea noru-sa, dar nu îndrăznea să-i zică nimic, căci nu ar fi supărat-o cu ceva pentru toată lumea. Pînă la urmă trebui însă să recunoască cu bucurie că era mai frumos cum orînduise Sora.

Ai Pruncului nu țineau slugă. Cu fecior mare la casă, cu moșie nu prea mare, ei răzbiseră destul de bine și singuri. Adevărat că toți trei aveau mereu de lucru. Acum se mai adăogase și zestrea în pămînt a Sorei, dar și două brațe harnice, și nici nu se gîndeau să bage slugă, deși toate familiile mai fruntașe aveau. Badea Pavel mai slăbise, nu-i vorbă, la încheieturi, era aproape un moș, dar la coarnele plugului, la încărcatul carului cu fîn ori cu grîu, făcea încă bună ispravă; pe lîngă vite, prin grajd, asemenea. Numai la coasă nu mai mergea, și la purtatul în spate a sacilor cu grăunțe sau cu făină, cînd mergeau ori veneau de la moară. Dar de cînd îi venise feciorul din armată, avea cine să facă lucrurile mai grele.

Pe la sfîrșitul lui octombrie, înainte de-a se începe culesul porumbului, Sora îl hotări pe bărbat să mai răscolească o dată camera din nainte. Acum nu pentru a mai muta un lucru dintr-un loc în altul, ci pentru a le scoate toate în curte, pînă ce doi meșteri podiră cu scînduri nouă, ce umplură toată curtea cu miros de brad, padimentul camerei. Era o dorință a Sorei de cînd pusese mai întîi piciorul în odaia asta mare, dar nu îndrăznise să i-o spună atunci lui Dumitru : era cu cheltuială. Se mai aștepta și la o împotrivire a socrilor. Dar, spre mirarea ei, nu se împotrivi nimeni. Lui badea Pavel îi păru că așa s-ar și cădea, dacă le-a intrat în casă o fată ca Sora, iar lelea Anica, drept spunînd, se cam săturase de lipit pe jos o suprafață atît de mare, cît trei tinzi. Dumitru fu prea mulțumit că-i poate face Sorei o plăcere. De altfel, în toate casele frunțase din sat odăile de din nainte erau podite cu scînduri. Se luaseră unul după altul, începutul făcîndu-l unul Dan Bîrsa, pe vremea cînd fusese jude în sat.

Sora, după ce meșterii deteră odaia gata, duse cu Dumitru lucrurile în casă și, căutînd mercur, le așeză într-o nouă ordine. Camera părea cu totul alta, și parcă și casa întregă — îi părea lui badea Pavel. Mireasma de brad și de rășină pătrundea peste tot, aerul dinlăuntru părea mai subțire și mai proaspăt, și cei doi tineri se treziră ținîndu-se de mînă, în mijlocul odăii, mulțumiți ca doi copii.

Duminica următoare le întoarseră vizita pe care ei le-o făcuseră mai demult, de ziua Crucii, nănașii, Pavel Corbu cu nevastă-sa, și bădicul Pavel se opri cu plăcere în prag și înălță fruntea.

— Bravo, fine, îmi place ! Bună ispravă ! Și ce mireasmă de tămîie ! Întîi am crezut că întru în biserică, se înveseli el.

— Meritul e al Sorei, nu al meu, nănașule, răspunse Dumitru măgulit.

— Ce-i al unuia e și al altuia, vorbi sentențios nănașul, înaintînd, cu nevastă-sa după el, spre masa din frunte, unde erau puse gustările dinaintea prînzului : o sticlă cu rachiu, farfurii cu brînză și felii de slănină și pîne moale.

Cum veneau rar în sat, era întâia vizită ce le făceau ȋn-
nerilor. Bădicul Pavel se mai rezeze, nu-i vorbă, de
cîteva ori de la nuntă, călare, pînă-n sat, dar totdeauna
grăbit, cu treburi, și dacă, totuși, îl apuca noaptea, de
vină era numai vinul bun al lui frate-său Ion, unde
se cădea să tragă. Dar vizita se cădea s-o facă împreună
cu nevastă-sa.

— Îmi pare bine că v-ați primenit. Ce-i bine nu-i
rău, și ce-i frumos nu-i urît — zise el zîbind, după ce
șezură la masă, și privi prin cameră. — Dacă fina-i de
vină, bună vină are, și tu va trebui să te mai iai după ea
și în alte lucruri bune, cînd te-o sfătui. Deși femeia tre-
buie să meargă în urma bărbatului, uneori are și ea
gînduri bune !

— Ba are mereu, că ea vă strunește la tot ce este
bun — zise nănașa, veselă, — numai cît voi bărbații
nu voiți să recunoașteți. Vreți să iasă totul din capul
vostru !

Închinară din păhărelele cu rachiu, cu toții : nănași,
fini, socri. Lelea Anica se uita cu un fel de smerenie
la bădicul Pavel : oamenii îl țineau de-un fel de boieru-
naș — și pentru avere, și pentru căruța cu doi cai, și
pentru hainele scumpe cu care venea în sat. Puțini îl
vedeau la lucru, afară, la moșia lui, în veștminte de pur-
tat, de toate zilele.

— Rachiu bun, de prune ! Mai aveți din anul tre-
cut ? întrebă nănașul, cît ce-l gustă.

— Mai avem ! — răspunse lelea Anica. — Păi, n-am
prea avut oaspeți pînă acum, iar noi rar îl gustăm, eu
și ficiorul. Bătrînul mai trage doar, cîte-o dușcă.

— Las' să tragă, că-i sănătate și putere ! răspunse
nănașul, dînd peste cap al doilea păhărel.

Îmbucară din pînea moale, din brînză și slănină, mai
luară cîte-un ciocan, vorbind veseli de una și de alta,
pînă cînd Sora aduse blidul cu tăieței cu carne de găină.

— Parc-aș cunoaște gustul la tăieței aștia — zise
bădicul Pavel Corbu, plescăind din limbă. — La fra-
te-meu se mai mănîncă asemenea tăieței, tăiați subțiri, în
supă galbină ca aurul. Grasă găină ați avut !

— Sora a făcut prînzul. De cînd a venit ea, m-a cam
alungat de la oale, zise soacra înveselită.

— Nu-i rău ! Să fie meșteră ca mamă-sa, în toate... Da-mi pare mie că nu-i chiar în toate — adaoase el, uitându-se cercetător la Sora, care chiar venea cu blidul cu carne de găină. — Nu văd încă nici-o porneală, nici urmă.

Numai lelea Anica înțelese de ce-i vorba, căci și ea îi arunca deseori nurorii sale aceleași priviri cercetătoare.

— Ce urmă ? Ce porneală ? întrebă nănașa. — Apoi deodată, oprindu-se la zîmbetul larg de pe fața bărbatului său, adăogă indignată : — O, bată-te să te bată ! La ce-ți stă capul ! Așteaptă, că mai este vreme de-acum încolo destulă !

— Da' eu nu pot aștepta, nu-mi place să aștept ! Eu vreau să botez la sorocul lăsat de Dumnezeu. O nevastă de ispravă nu-l lasă pe nănaș să aștepte ! Am și pus o vițelușă deoparte.

Sora înțelese abia acum de ce este vorba, și se înroși ca bujorul.

— Doamne, Pavele, cum ești și tu ! Vorbești fără grijă și socoteală ! Trose-plose ! odată spui vorba. Așa te-am știut de cînd ești, vorbi cu necaz nănașa.

— E datoria nănașilor să arate datoria finilor, mai ales cînd fina e și nepoată. Eu vreau și aștept să fie meșteră ca mamă-sa, în toate, să se înmulțească neamul Corbeștilor, rîse bădicul Pavel, și o scutură de mîneca înflorită a iiei pe Sora. Apoi i se uită cu dragoste în ochi.

— Te-ai supărat, fină ?

Ea, roșie încă, nu răspunse, ci clătină numai din cap. Apoi, după ce împărți carnea în farfurii, ieși să aducă și niște ceapă și hrean.

Nănașa își coti bărbatul :

— Mai ține-ți gura odată ! Abia a trecut o lună de la cununie, ce și aștepți ? Las' să se bucure oleacă și ea de viață, căci după ce încep a veni copiii, va avea năcazuri destule.

Dumitru tăcea, și era și el cam rușinat. Se cam uita în farfurie.

— Da, căsătoria fără copii e ca o biserică fără popă — zise lelea Anica. — Asta-i adevărat. Dar bun e Dumnezeu, și vor veni la rîndul lor.

Sora intră cu ceapa și cu hreanul rase pe răzătoare, și la masă nu se mai vorbește despre asta.

Cît ce gustă vinul, plimbîndu-l prin gură, nănașul zise :

— E de la Bucur.

— De la Bucur, răspunse Dumitru.

— Se laudă că ține vinul cel mai bun în sat, dar eu i-am spus, nu demult, cînd l-am gustat, că nu-i de clasa întâia, și c-ar putea să-l vîndă mai ieftin. De altfel, eu vă dau un sfat : vinul și rachiul să-l bei din pivnița ta. Așa cum fac eu și frate-meu. Știi că nu-l botează nimeni, ci-i așa cum l-a dat Dumnezeu.

— Cu rachiul e ușor, că avem destui pruni în grădină. Cu vinul însă e mai greu. De, noi nu avem vie, ca dumneavoastră, zise socrul.

— Dumitru să pună mîna pe una, cît ce va afla de vînzare. Ați vîndut boii cei bătrîni, și bine ați făcut. Aveți vite destule. Ați podit odaia asta, și bine ați făcut. Dacă veți cumpăra și o viișoară, tot bine veți face. Vinul bun la casa omului e tinerețe și sănătate. Asta să o știți de la mine. Și dacă nu mă credeți, întrebați pe nevastă-mea, adaoase el, trăgînd cu ochiul către nănașă. Numai de doi ani a scăpat de legănat, și nu se știe dacă nu va mai legăna !

— Nebun ce ești ! Numai prostii îți umblă prin cap, pufni nănașa.

— Bune prostii, n-am ce zice !... Fina să stea de capul finului, cum a stat și cu poditul odăii ăsteia, să cumpere o viișoară. Mai tîrziu are să-mi mulțamească. Iar eu voi fi mulțămit și mai devreme, căci, mai trecînd pe la voi, voi bea vin bun, nu liurcă de la mîrgineanul Bucur.

El își trecu degetele prin părul negru-corb, și avu o scurtă tresărire din cap.

— Bine că mi-a venit în minte vînzarea boilor. Cît ați luat pe ei ?

Bătrînul Pruncu îi spuse.

— Hm ! Destul de bun preț. Să știți că poate veni vremea să mai vindeți o păreche.

O clipă se opriră cu toții de la mîncare, și îl priviră nedumeriți.

— Da, da, nu vă mirați ! Poate vin vremuri cînd și alții din sat, și chiar toți care vor avea ceva de vînzare, vor vinde.

— Vorbești în dodii și nu-mi pare să ți se fi urcat pîn-acum vinul la cap, zise nevastă-sa, supărată.

— Vinul lui Bucur nu mă ametește, să beau pînă dimineată. Vorbesc însă ca un om cu minte ce sînt. Voi n-ați auzit încă nimic ?

— Ce să auzim, nănașule ? întrebă Dumitru.

— Păi ce-am auzit și eu, în mijlocul hotarului. A început să se vorbească printre oameni că groful vrea să ceară comasarea pămîntului și la noi.

— De, am auzit și noi — zise bătrînul Pruncu. — Vor fi vorbe goale. În nici-un sat vecin încă nu s-a făcut comasarea.

Femeile nici nu prea știau ce-i aceea comasare, și Pavel Corbu trebui să le lămurească.

— Dar oamenii nu se vor învoi niciodată — zise lelea Anica. — Așa ne-am pomenit, cu împărțeala pămîntului în trei hotare, și așa vom rămînea.

— Apoi nici nu-i cu puțință ! Cine să măsure tablele cîte le are un om și să le puie pe toate într-un loc ? Și-apoi, unde să dea fiecăruia ? vorbi nănașa.

— De asta să nu te doară pe tine capul. Sînt ei ingineri destui să măsure.

Și bădicul Pavel Corbu începu să le deslușească și mai împede cum a auzit el că s-a făcut comasarea într-alte părți.

— De, oamenii vorbesc, fiindcă se tem, zise Dumitru. Dar e greu de crezut să vie chiar groful să o ceară de la noi.

— Nici frate-meu nu crede, dar eu mă aștept la orice rău, căci de la stăpînirea asta te poți aștepta la orice. Lucru sigur e că s-a făcut pînă acum comasarea și în unele sate din Ardeal, nu numai în țara ungurească. Mi-a spus un avocat de-al nostru, cînd am fost mai pe urmă la oraș. Și aproape pretutindenea au cerut-o domnii, proprietarii cei mari de pămînt, grozii și baronii.

— Dar cum se poate ! — se miră bătrînul Pruncu ; — ei au doar moșile într-o singură tablă. La ei comasarea e gata.

— Bine se poate ! Vreau să capete pământ mai mult, alții pământ mai bun, căci ale lor au sărăcit de cînd și-au împutinat vitele și nu mai țin turme de oi ; alții vor să-și aibe moșiile lîngă sat, căci vreau să le vîndă cu preț mai mare. Advocatul spune că grofii și baronii cheltuiesc bani mulți acolo, la Peșta lor, și-s plini de datorii pînă-n grumaji. El mai spune că groful nostru e strîmătorat rău de cămătari, și că dacă ar afla cumpărători la moșie, nici n-ar mai aștepta comasarea, că-i trebuiesc bani. Ar da-o și mai ieftin, numai să ajungă la parale.

— Moșia lui a sărăcit, nu-i vorbă, de vreo douăzeci-treizeci de ani încoace, de cînd stăpînul a lăsat-o pe mîna șpanului — vorbi Fruncu bătrînul. — Are vite puține, nu mai răzbesc nici să o gunoieze, nici să o lucre cumsecade.

— Dar noi am putea, nu-i așa ? întrebă cu vioiciune nănașul.

— Noi ! Care noi ?

— Noi, satul. Tot satul, ori aceia numai care au putere.

— Să o luăm în orîndă ? întrebă cu interes Dumitru.

— S-o orîndăm, ori să o cumpărăm.

Toată lumea protestă.

— Dar cu ce ?

— Așa-mi răspund toți cu care am vorbit pînă acum, chiar și judele. Oamenilor li se pare cu neputință și una și alta.

— Se vorbește de mult despre comasare ? Eu n-am auzit decît de vro două-trei săptămîni, zise socrul, căzut pe gînduri.

— De vro jumătate de an. Dar lucrul se ține ascuns. Șpanul nu suflă un cuvînt că s-ar pune așa ceva la cale. Dimpotrivă, dacă-l întrebi, spune că-i o prostie. Dar pe sub mîna a vorbit cu unul și cu altul care ar dori să capete pământ mai aproape de sat, și mai mult, și se zice că aceia s-au dat de partea grofului. Trebuie să fie nu știu cîți pentru a cere comasarea. De la oamenii ăștia s-a auzit cîte ceva. Ba, Ionu Dinului, cînd îi beat, se laudă în gura mare că el va avea cincisprezece iugăre chiar în fundul grădinilor.

Între bărbați se porniră multe vorbe în legătură cu comasarea. Femeile ascultau îngrijorate. Isprăviseră cu prinzul și numai păhărelele de vin mai aveau trecere. În focul discuțiilor, erau și ele uitate o vreme. Când sfârșiră de vorbit, o mare îngrijorare era pe fețele tuturor.

— Trebuie să împiedecăm comasarea, cu orice preț, încheie bădicular Pavel Corbu. Și cum groful are lipsă grabnică de bani, mai bine ar fi să o luăm de-acum, din toamnă, în orîndă, sau mai bine s-o cumpărăm. Fără groful, cei ce li s-au alăturat lui n-or avea ce face. Să-i plătim orînda înainte pe un an.

— Dar cu ce ? întrebă Dumitru.

— Fiecare gospodar mai de samă poate vinde cîte ceva. De-aceca am zis la început că poate vine vremea să mai vindeți o păreche de boi. Din moșia grofului ar lua fiecare atîta cît i s-ar cuveni după orînda ce-o poate plăti. Vezi bine, ar fi minunat să o putem cumpăra. Ne-am mări hotarele cu opt sute de iugăre. Le spun asta mereu oamenilor cu care mă întîlnesc.

— Da, ar fi minunat, dar atîția bani de unde ?! întrebă cu mirare socrul.

— S-ar afla și bani. Advocatul cu care am vorbit eu zice că este o bancă mare care dă împrumuturi pentru cumpărare de pămînt. Spunea că s-au cumpărat multe moșii grofești pînă acum în felul acesta.

— Și cine ia împrumutul ? întrebă curios Dumitru.

— Toți aceia care vor să cumpere. Să zicem că sînt o sută sau două sute de inși. Ar iscăli cu toții un vechsel * pentru toată suma, am sta buni cu toții cu averile noastre, și ar rămînea și moșia grofului intabulată la bancă, pînă cînd satul ar putea-o plăti.

Se făcu o larmă încît nu se mai înțelegea nimic. Toți vorbeau deodată, strigau, gesticulau. Mai ales femeile, afară de Sora, care nu se amestecă în discuție ; părea că nu o interesează. Începu să adune de la masă și trecu în bucătăria de vară să spele vasele.

Lucrul nu le intra în cap. Cum să întri dator la bancă ? Cum să stai bun cu averea ta nu numai pentru tine, ci pentru toți ? Cum să-ți pui în primejdie averea

* Cambie.

agonisită cu truda părinților și-a ta, cînd vor fi destui oameni slabi care nu vor plăti ?

Pavel Corbu era un om cu simț practic, deștept și chibzuit. Cînd vorbise cu avocatul la oraș, îl întrebase și-l descususe despre toată procedura ce ar fi de urmat, pentru că și pentru el era un lucru nou. Încercă deci să le explice toate pe rînd, dar păși același lucru ca și cu alții cărora le mai vorbise de treaba asta. Văzu, și de data asta, că nu le intră nici acestora în cap, ca și altora. Singur Dumitru începu de la o vreme să-l asculte cu atenție încordată. Și în vreme ce ceilalți de la masă căzură la învoială că nu-i cu puțință nici orîndirea, nici cumpărarea, Dumitru avu cuvîntul din urmă :

— Ce spune nănașul e un lucru nou, dar, din cît înțeleg, nu ar fi cu neputință. Numai să se învoiască oamenii...

— Bravo, finule ! În sfîrșit, încă un om cu mintea limpede ! Să știi că sîntem zece pînă acum, și cred că mine vom fi unsprezece. Frate-meu se va da de partea noastră. Îl cunosc eu. E un om deștept socru-tău.

De la comasare trecură cu vorba la culesul apropiat al porumbului, la semănăturile de toamnă, la alte multe, pînă ce se făcu tîrziu, și nănașii își aduseră aminte că-i vremea să plece.

Își luară rămas-bun foarte mulțumiți de omenie, de rînduiala ce-o aflare în casă, de părinții lui Dumitru.

— Să nu uiți de vie, finule ! Să pui mîna pe una — zise nănașul la plecare. — Și tu, fino, vezi și fii meșteră ca și mumă-ta. Ți-am spus că am și pus o vițică deo-partă.

Sora se îmbujoră din nou, dar nu se supără. De cînd făcuse nănașu-său mai întîi aluzie la botez, ea căzuse într-un fel de mirare, pe care o purtase și la masă și în bucătăria de vară, la spălatul vaselor : cum nu se gîndise ea niciodată pîn-acum că așa ceva s-ar putea întîmpla ? Mirarea părea că sapă în ea, și cobora tot mai la adînc. Cum se putea așa ceva ? Nu îngrijorare sau teamă, dar nici gîndul nu se apropiase de ea că ar putea rămîne însărcinată. Nu se gîndise la copii deloc. Era numai ea așa, ori așa erau toate nevestele tinere ? Se

gîndește cineva la copii, cînd e în brațele bărbatului său? Nu-i venea să creadă! Ea, cel puțin, cînd era cu Dumitru, era plină numai de ea însăși, și se desfăta cu el, uitînd de toată lumea. Era acesta un rău? Era un păcat? Dar și la cununie spune popa, despre bărbat, «să se desfăteze cu nevastă-sa, păzînd marginile legii, căci Dumnezeu așa a voit». «Dacă bărbatul poate face lucrul acesta fără păcat, poate și femeia», își zicea ea, încercînd să se dezvinovățească de-a nu fi avut grija copiilor pînă acum. E adevărat că popa mai spune femeii, la cununie: «Să te înmulțești ca Rachila», vorbe de care ea s-a rușinat de cîte ori a fost la cununii, și nu le afla rostul să se audă în biserică... Dar cu ce era vinovată ea că lucrul acesta nu-i venise în minte niciodată?... Își dorea ea un copil? Femeile își doresc copii cînd se desfătează cu bărbații lor? Clătina cu energie din cap, cînd îi veneau astfel de întrebări. Nu! Era sigură că nici una nu se gîndește.

Dar gîndul că și fără voia ei ar putea rămîne însărcinată, nu o mai părăsi din ziua cînd nănașul său îi vorbi de botez. Gîndul parcă-i presăra în suflet o întristare, o teamă abia perceptibilă și o continuă mirare. Ca și cînd s-ar fi aflat în fața unei taine de nedezlegat, care ridica o teamă amenințătoare și rece, din viitor.

La cîteva zile, începu culesul porumbului, și, prinsă de frigurile hărniciei, nu se mai gîndi la lucrul acesta.

Se făcuse și cucuruz din belșug, era copt de-l puteai acum sfărîmî și duce la moară. Culeseră la ei, ajutară la cules și la părinții ei, apoi la desfăcut, în șură, pînă noaptea tîrziu.

Începu apoi tăiatul jîpilor, al cînepii de sămînță, și căratul lor. Toate locurile cu porumb, rămaseră, în cîteva săptămîni, rase, și vitele pășteau pretutindenea mohorul îmbătrînit. Mireasma cînepii de sămînță plutea încă deasupra hotarului, prin curți, prin șuri. Din coșarele de grădele luminau ca aurul tuleii de porumb, în razele soarelui ce scăpătase bine spre amiazi. Zilele erau tot mai scurte, și nopțile cădea brumă groasă.

Pe la mijlocul lui noiembrie începură să călătorească, învălmășiți, nouri grei pe cer, și se porniră, cînd se

opriră și se schimbară într-o singură boltă sură și joasă, ploile reci de toamnă.

La prinderea postului de Crăciun, Sora se întâlnește cu o prietenă a ei, măritată în dulcele trecut. Abia-și purta pîntecele mare. Pe obraji avea pete, și în jurul ochilor cearcăne. Sora nu o mai văzuse de mult. Se sperie, inima i se răci.

— N-am prea ieșit în vremea din urmă —, zise femeia. — Nu m-am simțit prea bine.

— Doamne, cum te-ai mai schimbat ! se miră Sora. Femeia își aruncă o clipă privirea spre pîntece.

— Acuș scap ! Nu mai am decît două-trei săptămîni, oftă prietena. Da' tu cum o duci ? Încă n-ai pornit grea ?

Sora o privi nedumerită.

— De unde să știu ?

— Cum să nu știi ? Oricare nevastă știe.

— Știe ? De unde știe ?

— Nu mai face pe proasta !

— Zău că nu știu, draga mea ! Brăcia mă cuprinde ca și pîn-acum !

— Brăcia ! Ce ? Ești copilă să nu știi ? În luna trecută te-ai văzut ?

Expresia o cunoștea și Sora.

— Nici nu știu. Stai să mă gîndesc puțin.

Și ea își duse mîna la frunte și rămase așa un răstimp.

— Nu ! Nu m-am văzut !

— Dacă-i așa, ai pățit-o și tu, vorbi înveselită nevasta.

— Din asta se...

— Da, după asta se cunoaște dacă ai rămas grea. Zău, n-ai știut pînă acum ?

Sora se îngălbeni ca ceara.

— N-am știut !

— Acum cred că n-ai știut, și mă mir. Toate nevestele știu lucrul acesta, ba și fetele-mari.

Prietena se aplecă cu greu și-și ridică donițele cu apă.

— De-acuma, eu nu mai am mult. Tu abia începi. Ce să facem, așa-i soarta noastră, a femeilor.

Porni legănându-se încet pe drum la vale. Sora rămase înțepenită lângă fântină, privind în urma ei pînă dispăru la o cotitură.

Să fie adevărat ?

Pîn-acasă își forță mereu memoria să vadă de nu s-a înșelat. Dar își amintea limpede că luna trecută nu s-a văzut. Cum de n-a băgat de samă ? Unde i-au fost gîndurile ? Nu ! De bună samă nu s-a văzut.

O indispoziție grea o cuprinse. O amărăciune necunoscută îi inundă întreaga ființă. Apoi o revoltă surdă. Se gîndi cu dușmănie la nănașu-său : «Putea glumi cu asemenea lucru ? Dar nu era deloc de glumit ! Era ceva îngrozitor ! Da ! Îngrozitor ! Să ajungă ca prietena ei de mai nainte ?»

Sara, înainte de culcare, pîn' era Dumitru încă pe-afară, se grăbi să încuie ușa, să se dezbrace și să se pipăie în toate părțile. Luă și oglinda din părete și se cercetă. Nu era nici un semn, nici o urmă ! Poate nu era nimic ! Poate își uitase că s-a văzut luna trecută. Trupul ei era și acum trup de fată-mare. Și ce trup mîndru !

Cînd auzi pașii lui Dumitru în curte, se grăbi să pună oglinda în cui, să-și îmbrace cămașa, să descuie ușa și să se strecoare în pat. Mulțumită Domnului, nu era încă nimic !

XXX

Peste vreo două săptămîni, Sora văzu înspăimîntată că-i mai trecu o dată sorocul fără nici un semn. Dimpotrivă, semnele care urmară în curînd o încredințară că prietena sa avusese dreptate : începu să aibă amețeli, și, uneori, grețuri care o sileau să verse, cu toate opintirile ei de-a se stăpîni. Știa de la neveste tinere că acestea sînt semne sigure. Apoi și brăcia începu s-o strîngă, și fu silită să mute cheutorile.

În primele săptămîni, conștiința că era însărcinată o tulbură și o schimbă adînc. Vedea că toți cei din casă știu, că au aflat și părinții ei și vecinii. Vecinele, cunos-

cutele, îi și spuneau pe față, vorbind cu ea despre asta ca despre un lucru firesc. Unele începură chiar să-i dea sfaturi cum să se poarte acum, de ce să se grijească, la ce să fie cu luare-aminte.

Badea Pavel părea că nu vede nimic, dar glasul i se mai muiase, i se mai îndulcise când vorbea cu ea, deși ochii-i fugeau mereu într-altă parte. Soacră-sa nu știa cum s-o ferească mai bine de orice lucru greu, era mereu gata să i-l ia din mână. Când îi fu greață și vărsă mai întâi, era numai bătrîna de față. Ea sări să-i pună mîna la frunte, ținînd-o de subsuori, și apoi să o îmbune.

— Nu-i nimic, draga mea, nu te speria ! Asta se mai întîmplă la început. Pe urmă nu-ți mai vine greață. Poate de unele mîncări să te ferești. Nu-i nimic. Trece îndată.

Bătrîna o asaltă cu vorbele, nemaîștiind ce spune de bucurie, căci pînă acum, cu toată cercetarea ei zilnică, nu descoperise nici un semn la noru-sa.

Dumitru nu cuteza să-i facă nici o aluzie. O vedea schimbată, iritată, supărată mereu, și aștepta pînă-i va spune ea primul cuvînt. Simțea că nu i-ar plăcea să vorbească despre asta. Duiosia lui crescuse însă, și uneori și asta o irita pe Sora.

— Doar nu-s copil de țîță ! Ce umbli cu mine cu-atîta grijă ? zicea nevasta uneori.

El nu răspundea, dar continua să se poarte cu ea cu sfîciune și delicatețe tot mai mare. Uneori Sora rîdea, în sine, batjocoritor. «Cine-ar fi crezut că într-un om cioplit din topor ca el este atîta simțire !» Rîdea batjocoritor, pentru că de cînd se încredințase în ce stare se află, începuse să se uite cu dușmănie la bărbat, cu un fel de dușmănie instinctivă, ca și cum numai el ar fi fost de vină. Începu deodată, în primele săptămîni de sarcină, să i se pară altfel decît pînă atunci Dumitru : cît era de îndesat și de pociumbos, și ce față pătrată avea. În continua ei iritare, păru că începe, din distracție, o cercetare amănunțită a înfățișării lui Dumitru, și nu cruța, în sine, sa, epitetele. Se gîndea la ce-i spusese mamă-sa despre el. «Da ! Avusese dreptate ! Nu e deloc un bărbat frumos !» Apoi, un gînd nou veni să o înghete : «Dacă va semăna cu el copilul ?!». Abia după ce-i veni acest gînd, îi păru că vede cu adevărat urîtenia

bărbatului său... Începu să-l înconjure, să se ferească de el. Toată atmosfera de dragoste pe care o simțea crescînd în jurul său, o apăsă cîteva săptămîni, uneori i se părea chiar că o sufocă.

Totuși, față de socri nu se ridică în ea nici o pornire dușmănoasă. Cei doi bătrîni erau așa de inofensivi, așa i se fereau din drum, îi vorbeau cu atîta sficiune, încît, deși ar fi voit, nu putea să se supere și pe ei ca pe Dumitru.

Simțise, dintr-o privire, că se bucura și tată-său de starea în care se afla, și-i păru că i se micșorează respectul față de el. Se simțea acum atrasă instinctiv numai spre mamă-sa.

Lelea Maria se întunecă greu cînd înțelese ce-i cu fată-sa. Ea tot sperase că nu va avea copii, fiindcă nu i se topea în suflet teama că Sora nu va putea-o duce cu Dumitru, deși văzuse începutul bun al căsătoriei lor. Și, în asemenea caz nenorocit, era mai bine să nu fie copii. Apoi se mai temea de-un lucru : nu cumva să semene copilul cu ginerele ! Mai ales dacă va fi fată, ce s-ar alege de ea cu statura și mutra lui Dumitru ? Ea era dintre femeile care scorniseră versurile :

Decît cu bărbat urît,
Mai bine moartă-n mormînt !
Decît cu urît la masă,
Mai bine ciurma în casă !

Nu putea ieși dintr-ale ei și pace bună ! Pentru ce să se mai nască și alți oameni urîți în lume ? Nu ! Ea nu se bucură cînd își văzu fata-ntr-altă stare, ci o cuprinse o milă adîncă pentru ea, un fel de spaimă chiar, ca și cînd ar fi văzut-o pe Sora întrată cu un picior într-o prăpastie din care nu o mai putea scăpa.

Această compătimire, care se desprindea din privirile, din toate liniile feței, din vocea ei, îi făcea bine Sorei, și se simțea atrasă spre ea. Cît ce avea vreme, cît ce putea, cît îi ținu iritarea aceea, scăpa de la socri, își lua cusătura subsuoară sau furca în brîu, și se ducea la mamă-sa. Nu-i păsa nici chiar de privirile iscoditoare ale soru-sii. Mai venea bucuros acasă și pentru Ioniță.

Copilul nu vedea nici o schimbare la ea, nu putea avea, la vrîsta lui, nici o bănuială, și se alipea de Sora și se lăsa alintat de ea ca și mai înainte, în vreme ce-i spunea noutăți de pe-acasă. Uneori îi spunea copilării, la auzul cărora Sora rîdea cu hohote și, ascultîndu-l, uita pe-o clipă starea în care se găsea, își închipuia că era iar acasă, fără nici o grijă, și se simțea fericită. Se bucura, de asemenea, de compătimirea mută a mamei sale, și se cufundau în povești despre unii și alții, despre veștile ce umblau prin sat. Lelea Maria se făcea că nu vede nimic, și, ceea ce era neobișnuit la o mamă, nu-i făcea nici o aluzie cel puțin, nu-i dădea un sfat cum să se îngrijească, de ce să se ferească.

Sora-i era recunoscătoare pentru asemenea purtare, și nu încerca să pătrundă cauzele ei. Dacă le-ar fi cunoscut, poate s-ar fi și revoltat, pentru că mamă-sa își zicea uneori, în spaima ei de urît: «E-ntr-altă stare, de bună samă, dar pînă la urmă, cine știe? Multe se mai pot întîmpla... Ar putea să lepede dintr-o ridicătură, dintr-o spaimă, s-ar putea naște copilul mort. Se mai întîmplă, Doamne ferește!» Nu uita să adauge în gînd și pe «Doamne ferește». Dar ea se simțea mai ușurată cu gîndul la asemenea posibilități nenorocite. Așa de mult se temea să nu aibă un nepot «ca o maimuță» și să nu fie Sora prea legată de bărbat, pentru cazul cînd nu l-ar mai putea suferi lîngă ea.

A! se chinuise ea destul în primele zile după căsătoria Sorei! Deși era vorba de fericirea fetei sale, simțea o pornire drăcească gîndindu-se la Dumitru, și-i aplica lui cuvintele din versurile făcute pentru nevasta urîtă:

Sara, cînd se suie-n pat,
Parcă-i ursu-mpiedicat;
Dimineța, cînd se scoală,
Parcă-i piatra de la moară.

Cu toate că era mama Sorei, nu se putea stăpîni să nu-și închipuie, fără a se rușina, scena cu Dumitru lîngă fata ei. Atît era de pornită împotriva urîtului, mai pornită decît împotriva păcatului.

În tulburarea ei organică, ce-i schimbase într-atîta și simțămintele și purtarea, Sora se liniștea lângă mamă-sa. Împreună vorbeau adeseori de Stana. Lelea Maria băgase de samă că lui Lieșu Neagului începea a-i mirosi cătrînta fetei sale, și unde putea se ținea pe urmele ei. Înțelesese că nici Stana nu se codește, și era furioasă, căci Stana, în trei-patru ani, putea fi fată de măritat, în vreme ce el, la vremea aceea, nici nu se va fi înapoiat din militărie.

Sora îi luă apărarea : pentru că se întîlneau și stăteau de vorbă, ca doi copilandri ce erau, n-avea să curgă singe ! Toți fac la fel. Dar mamă-sa nu se da învinsă.

— Nu-i asta ! Să știi că Stana, nu vor trece nici doi ani, va vrea să se mărite cu el. Am văzut eu porneala ! Pe tine n-am pus mîna cît ai fost acasă fetișcană și fată-mare, dar pe ea a trebuit s-o flișcănesc de două ori pînă acum, îi declară într-un rînd mamă-sa.

Ceea ce-i confirmă mai tîrziu, cînd rămaseră singuri, și Ioniță. Îi spuse vestea cu însuflețire, ochii-i luminau triumfători.

— O fi stricat ceva, Ioniță, zise Sora, făcîndu-se că nu știe nimic.

— Nu, n-a stricat nimic.

— O fi vărsat șuștarul cu lapte, ca mai demult, cînd era mai mică.

— Nu, că sluga ia el totdeauna vițelul de la vaca pe care-o mulge Stana.

— Așa ? Atunci o fi greșit ceva, de bună samă.

Ioniță se înălță în vîrfurile degetelor să-i spună la ureche ; nu ajunsese, și Sora își plecă zîmbind capul.

— A prins-o la porțiță cu Ilieș.

— Nu mai spune !

— Ba-i așa ! I-am văzut și eu, mai de multe ori.

— Poate tu i-ai spus mamei că-s la porțiță...

— Nu ! Nu i-am spus ! Am vrut mai de multe ori să-i spun, da' mi-a fost rușine.

— Nici n-ar fi bine să te amesteci tu în trebile altora, zise Sora cu glas schimbat, și băiatul se întristă.

— Da' io n-am umblat anume să-i văd. Am dat peste ei la porțiță, căci de mine nu se feresc.

— Las', Ioniță, nu-i nimic ! Iată, mai schimbă și ei câte-o vorbă, să le treacă de urît.

Ioniță se gîndi că dacă ar fi așa, mamă-sa nu ar fi bătut-o pe Stana. Se uită nedumerit la Sora, care zîmbea, și nu mai zise nimic.

Cînd rămînea numai cu mamă-sa în casă, vorbeau despre multe de toate. Dar un lucru nu-l atinseră niciodată, nici una nici alta : de Gheorghe Mărginean nu pomeniră niciodată nimic, deși prin sat se vorbea că a scris de curînd acasă că are nădejdi bune să scape mai curînd din temniță decît îi fusese croită osînda. Și, iarăși, oricît se temea — dar parcă și aștepta —, lelea Maria, ca fată-sa să înceapă a se plînge de bărbat, Sora nu se plînsese niciodată cu nimic, nici de el, nici de socrii săi.

Aversiunea pe care Sora o simțea față de Dumitru în primele săptămîni ale sarcinei, nu era continuă, nu era statornică. Numai uneori îi era silă, cînd se urca în pat lîngă ea, sau cînd, ziua, prea umbla în dîra ei. Așa că nu se gîndea adeseori la faptul că nu era un bărbat frumos ; numai cînd îi trecea prin minte că ar putea semăna copilul cu el, nu-l putea suferi.

Și ca și cînd i-ar fi ghicit gîndurile, ori ca și cînd mama și fata semănau și la gînduri, lelea Maria un singur sfat se încumetase să-i dea fetei, în aceste prime săptămîni de sarcină :

— Să nu te uiți prea mult la nimic urît. Cît poți să te uiți numai la ce-i frumos, fie bărbat, fie femeie, fie lucru. Sfatul ăsta-l știu nu numai de la mama, ci l-am auzit și de la bunica.

Erau zile, în vremea aceea de la începutul sarcinei, cînd nu mai putea suporta îngrijirile cu care o înconjurau bărbatul și socrii. I se părea că o țin drept o neputincioasă, și-atunci se revolta, atinsă în mîndria ei, și striga, aruncîndu-și capul pe spate :

— Dar lăsați-mă odată în pace, doar nu-s oloagă !

Și pentru a le dovedi, se avînta cu hărnicia veche după treburi.

Dup-o lună, ametelele, greţurile, se răriră, pînă încetară detot, şi Sora se trezi deodată altă femeie : îi trecu toată iritarea, nu se mai gîndi că Dumitru e urît, nu-i mai era greu de atenţiile lui şi ale socrilor. Se liniştise din nou, şi, nu-şi dădea sama cum şi pentru ce, avea senzaţia că-i mai solidă, mai bine înfiptă pe picioare. Îi reveni pofta de mîncare, i se risipiră umbrele de pe faţă, şi într-o săptămînă două se făcu parcă mai frumoasă. Acum nu-i mai îngăduia soacrei sale să-i ia lucrul din mînă, o asigura că-i face bine să muncească, să umble, să se ostenească. Şi chiar așa era.

— Nu-i vorbă, mişcarea e bună — zicea lelea Anica —, numai să nu te osteneşti prea tare, şi mai ales fereşte-te să nu ridici ceva prea greu.

— N-avea nici-o grijă, mumă ! Voi putea lucra ca şi mai înainte. Mi-a fost mie rău acum la început oleacă, dar mi-a trecut.

— Să deie Dumnezeu să-ţi fie sarcina uşoară, să fi scăpat cu-atît. Ce-a fost cu tine, e nimic. Eşti o fată sănătoasă şi tare. Dar altele mai slăbănoage o duc greu, săracile, toată vremea sarcinei.

— Nu voi mai avea nimic. Simt eu. Mă simt bine şi sănătoasă.

Acum primea, totuşi, cu bucurie şi mişcată, toate dovezile de dragoste şi simpatie din jurul ei. Nu o mai iritau, ci, dimpotrivă, cu cît trecea vremea, îi cădeau tot mai bine, şi se simţea tot mai înrădăcinată în casa şi familia aceasta. Cînd îşi aducea aminte cum îl judecase pe Dumitru, cum se ferise de el şi cum îl repezise uneori, îi părea rău şi se ruşina. «Săracul ! Ce-i de vină el ? Aşa-i rînduiala lumii şi-a femeii, şi trebuie să mă împac cu ea», îşi zicea pocăită şi întărită de o putere nouă, care pornea, parcă, din adîncurile fiinţei ei. Iarăşi nu-i mai părea bărbatul urît, dar cînd îşi aducea aminte de sfatul mamei sale, îşi lua totuşi repede ochii de la el. Acum nu-i mai păsa de nimic. Mergea regulat la biserică, ieşea la horă să privească, iar cînd, după Crăciun, reîncepură şezătorile, se ducea şi ea în toate sările lucrătoare la şezătoarea nevestelor de pe uliţa Morii, în rînd cu altele. Întrase într-o tagmă nouă, şi înţelese

numaidecît că șezătoarea femeilor se deosebea de aceea a fetelor.

În prima sară cînd ajunse între ele — erau, cele mai multe, neveste tinere, dar și femei măritate de cincisprezece-douăzeci de ani — se adunară cu toatele în jurul ei și o descusură din fir-în-păr în legătură cu sarcina ei. Sora le ținea piept cu vitejie, le spuse tot ce se putea spune și ști, pînă cînd, mulțumite cu toatele, își luară locurile pe lavițe și începură să toarcă. Se convinse repede că indiscreția lor nu privea numai sarcina ei, ci multe alte lucruri în legătură cu viața dintre bărbat și femeie, și îi trebui timp pînă să se obișnuiască a le asculta fără simțămîntul acela penibil de la început. Nu mai era în poveștile lor, și intîme și în gura mare, aproape nimic din pudoarea ce îmbîcsea atmosfera din șezătoarea fetelor, și, fără să vrea, Sora făcea asemănare între ele, regretînd, la început, că nu-i iarăși fată, să poată merge la șezătoarea fetelor. O vreme se gîndi că numai nevestele din ulița Morii sînt atît de slobode la gură, că cele din ulița Cîmpșorului sînt mai cuviincioase. Dar după cîteva sări începu să se obișnuiască, încercînd să se convingă că pentru niște neveste toate lucrurile acestea despre care vorbeau erau firești și cunoscute, și că nu aveau pentru ce să se sfiască, pomenindu-le. Le cunoștea și ea pe toate, deși încă nu vorbise despre asemenea intimități nici cu cele mai bune prietene, măritate înaintea ei.

Și, apoi, despre asemenea lucruri se vorbea numai cîteodată, în treacăt. Subiectele obișnuite ale poveștilor din șezătoarea femeilor erau noutățile și întîmplările din sat, cleвете asupra celor care nu erau de față. Uneori povestea una și ascultau toate, alteori se vorbea pe grupuri, și mai rar șopteau cîte două la ureche, și adeseori nici acestea nu scăpau de celelalte, să nu spună și tare ceea ce-și șopteau.

Mai rar se aprindea cîte-o sfadă, în cîte un grup, sau între două-trei femei, cînd aveau să se acuze reciproc cine știe pentru ce vorbă spusă sau nespusă, prin sat, sau pentru vreo purtare ofensatoare. Nu-i vorbă, se ajungea uneori și la cîte-o scurtă încăierare, după care

una cel puțin, din cele două certate, pleca furioasă, dar adeseori plecau una după alta.

Ceasurile se scurgeau însă, mai cu samă, în povestirea noutăților, a întâmplărilor din sat, din cutare familie, și în cleвете aprinse și înveninate.

În scurtă vreme, Sora ajunsese, astfel, la curent cu tot ce se petrecuse în sat în vremea cît ea nu se mai interesa de nimic decît de starea în care se trezise.

În tot dulcele Crăciunului vîlvă mare făcu comasarea și problemele ridicate de ea. Nu trecea sară ca în șezătoare să nu se vorbească despre aceste lucruri, cu mare zarvă și cu multă agitație, pentru că părerile femeilor erau împărțite, cum erau și ale bărbaților, în tot satul.

Sora auzise vorbindu-se despre ceea ce agita satul, din sărbătorile Crăciunului mai ales, și în casa părinților săi, și a socrilor. Dar cum și Dumitru și Ion Corbu se alăturaseră la părerea lui Pavel Corbu, la ei nu mai erau discuții, ci se declaraseră fie pentru orîndare, fie pentru cumpărare, lucrul principal fiind să nu se ajungă la comasarea pămîntului.

Dar în cele mai multe familii erau încă discuții aprinse între bărbat și femeie, între tată și fecior, între bătrîni și tineri, și adeseori vecin cu vecin se luau la harță pe chestia aceasta.

Femeile, cele mai multe, veneau în șezătoare cu capul plin de discuțiile de peste zi, cu sufletul adeseori răvășit de certele în care ajunseseră, și continuau aici să-și verse focul, să-și spună convingerile și părerile, să se combată.

Sora, tot ascultîndu-le, torcea întins, ca și cînd nu le-ar fi avut grija, ajungînd să cunoască de aproape ceea ce frămînta satul. Părerile erau foarte împărțite.

— Oamenii se tem de-a geaba. Se molipsește unul de la altul, și nu mai știu unde li-i capul. N-o să facă la noi nime nici-o comasare de-alea !

— Păi, așa n-au crezut nici cei din Bogatu, și nu le măsură acum inginerii pămîntul, să-l împartă din nou ?

— Se vorbește, dar încă nimeni n-a văzut pe inginerii aceia.

— Ei, asta-i acum ! Dacă nu i-ai văzut tu, nu i-a văzut nimeni ! Mi-au spus oameni din Broșteni care au trecut pe-acolo și i-au văzut. Zice că toată ziua îs pe hotar și se chiorăsc prin nește ocheane lungi, iar patru oameni tot bat pociumbi unde le arată inginerii, și măsură cu niște lanțuri lungi, cum nu s-au mai văzut.

— Lasă-i să măsure ! Unde-i Bogatu și unde sîntem noi ? Pîn' vor ajunge aici, poate vom fi oale și ulcele !

— Vezi că nu vin pe rînd din sat în sat ! Trec peste trei și patru, și merg acolo unde sînt chemați de grofi.

— Păi, pe groful nost' cine l-a văzut la față ? El nu mai are grijă de moșie. Nu face șpanul ce vrea cu ea ?

— Se spune că are mare lipsă de bani. Vrea să capete moșia lîngă sat, apoi să o parceleze și să o vîndă cu preț întreit.

— Vor mai avea și domnii cei mari nevoie să-și vîndă pămîntul pentru bani !

— Au, că o duc numai în petreceri și cheltuiesc mulți bani.

— Apoi, așa se aude, că trebuie să fie și mai mulți oameni din sat care cer comasarea, nu-i destul s-o ceară groful.

O vreme vorbeau, de obicei, numai cîte două-trei, apoi intrau în conversație și altele, și de ici și de colo, care trăsese ră cu urechea.

— Da' nu știi că s-au și aflat astfel de oameni ?

— Cine ?

Săriră mai multe cu gura :

— Melentea !

— Și Opriș !

— Și Bulhuc.

— Și Jurcan.

— Ei, ce numără ei ! Sînt dintre cei săraci.

— Săraci, da-s mulți ! Mai toți aceia a' căror moșii sînt departe de sat. Li s-a fîgăduit că vor căpăta pămînt în apropiere.

— Și ce-ar fi dacă ar căpăta ? Vouă, care aveți tablele aproape de sat, vi-i ușor. Duceți șase cară de gunoi la zi, ori și mai multe, în vreme ce bărbatu-meu pleacă dimineață cu unul și se întoarce la prînz, ori nici atunci, cînd drumurile-s rele. Nu-i asta o mare nedreptate ? Cei

săraci au locurile mai departe ! Las' să le aibă și ei lângă sat, să le poată guno!, să le poată lucra mai bine.

— Asta-i așa, nu-i vorbă ! Pînă ajungem, de-o pildă, noi la sapă, la săceră sau la fîn, cei din apropiere au isprăvit postatii întregi.

— Vorbiți și voi să nu tăceți ! Dar cum ar putea avea cu toții moșiile lângă sat ? Unde ar încapa ? Oamenii sînt mulți, hotarul e mare, nu se poate ca unii să nu-și aibă tablele mai departe, iar alții mai aproape ! Vorbiți prostii !

— Ba nu-s prostii ! Vorbim de ce ne doare, și de ce-i adevărat !

— Dar cine-i de vină că aveți locurile departe ? Fiecare le-am moștenit unde le-au avut părinții și moșii, unde le-am căpătat de zestre, sau le-am cumpărat. Cine poartă vro vină că unele-s aproape, iar altele departe ?

— De vină nu-i nimeni, vezi bine, dar oleacă de dreptate n-ar strica !

— Și dreptatea asta ar veni chiar prin comasare ! Să ai toate tablele la un loc, de-a valma grîul cu cucuruzul și iarba. Cînd bate-o gheață să ți le zdrobească pe toate, să nu mai rămîi cu nimic.

— Așa-i ! Acum pămîntu-i împărțit în table, în hotare. Bate gheata un hotar, rămîne altul. D-apoi ogoare unde să mai faci, și unde să mai pășuneze vitele ? Acum intră cu toatele în miriști, intră în cucuruziști după ce-s tăiați jipii, intră în lunci după cositul otăvilor. Dacă ai toată moșia într-un loc, trebuie să te strîmtorezi cu tot ce ai pe locul tău. Nu ! Doamne ferește ! Nu ne trebuie nici-o comasare.

— Poate nici nu vine ! Sînt oameni în sat care-i vor lua-o înainte ! N_eroc că mai sînt și oameni cu cap.

— Cum să i-o ia înainte ?

— Așa, că vor lua în orîndă moșia grofului, ori vor cumpăra-o.

— Am auzit și io de asta, dar nu mă doare capul ! **Eu** ce să o cumpere ori să o ia în orîndă ?

— Se spune că sînt pînă acum cincizeci de gospodari care vor să-și întabuleze moșiile și să ia împrumut de la bancă. De cînd s-au dat pe față, cu Pavel și Ionu Cor-

bului, și părintele Andrei și învățătorul, oamenii au prins curaj și se dau tot mai mulți de partea lor.

— Las' să se deie și să o pățească ! Io p-al meu nu-l las să se bage dator pentru nimic în lume. Nu știu ce-i datoria la bănci și nu vreau să știu ! Las' să-și bage capul cei avuți, că lor tot le mai rămîne ! Dar' noi, nu, odată cu capul.

— S-au înscris și oameni mai săraci, nu știi ? Pătru Bumbea, Vasile Cîrnu, Isidor Parască, Gheorghe-a Mozanului și mulți încă.

— Vor plăti pentru ei gazdele, o să vezi tu. Io nu vreau să plătim pentru nimeni. Și spun că-i mare prostie să stea bun tot satul unul pentru altul.

— Nu stau decît cei care vor să ia împrumut să cumpere o parte din moșia grofului. Pe voi, dacă nu voiți, nu vă silește nime, n-avea nici-o grijă. Numai să nu vă pară rău la urmă, cînd veți vedea pe alții cu table nouă în moșia grofului !

— Ar trebui să nu strige mereu împotriva celor ce vor să cumpere. Se vor folosi și cei care nu voiesc, pe urma lor.

— Cum se vor folosi ?

— Nu se mai face comasarea, și rămînem cu pămîntul cum ne-am pomenit din bătrîni.

— Ba, io aş vrea să se facă, să ajung și eu cu moșia mai aproape de casă.

— Și mie mi-ar plăcea ! S-ar vedea atunci că și noi putem scoate bucate multe !

— Dar dacă ți-ar veni moșia pe dealul cu spini, unde pasc acum caprele ?

— De ce acolo ?

— E aproape de sat, și pămîntul s-ar împărți tot, bun și rău deopotrivă.

— Zice că s-ar împărți hotarul în șase clase, după bunătatea pămîntului, și omul poate să aleagă ce clasă-i trebuie. Cine cere întîilele clase, capătă mai puțin, cine cere în loc slab, capătă mai mult.

— Cum ? Io să capăt avere mai puțină decît am acum ?

— Dacă ceri un loc de clasa întîia, de bună samă. Sau aproape de sat. Bărbatu-meu a aflat multe despre coma-

sare de la judele și părintele, și toate-s rele ! Dacă le-ar ajuta Dumnezeu oamenii să cumpere moșia grofului, ar fi mare noroc pe sat.

— Da' să nu-i bage pe oameni datori la bancă ! N-o să mai rămînă nimic din avera lor ! Le-or vinde și cenușa din vatră ! Se aude ce fac băncile, executorii și advocații ! Abia așteaptă să nu-și poată plăti omul rata, și tăbărăsc cu licitarea pe averea lor.

— Păi nime nu ia împrumut cu gîndul să nu-l plătească. Vezi bine că băncile nu pot rămînea de pagubă, dacă omu-i slab și nu se îngrijește să plătească la vreme.

— Mai bine era cînd nu mai știau oamenii de bănci ! Cînd aveai o lipsă mare, cereai împrumut, fără camătă, de la cutare sau cutare, și te ajutai, îți făceai năcazul. Apoi, cînd făceai banii, îi dădeai înapoi mulțămindu-i.

Sară de sară auzea Sora discuții asemănătoare, de obicei pe la mijlocul șezătorii, căci la început veneau cu veștile despre cutare sau cutare, cu clevetele, iar către spartul șezătorii își mai aducea cîte una aminte de cine știe ce veste însemnată, ce-a zis cutare, ce-a făcut cutare, și ținea să o spună. Uneori vorbeau toate deodată, cu aprindere, fusele se opreau, și nu se mai putea înțelege nimic din ce spuneau.

Sară de sară erau vești nouă în legătură cu comasarea. Cine s-a mai înscris pentru cumpărare, cine s-a declarat pe față împotrivă, cine era cu cei ce vorbeau numai de-o orîndare, și cine s-a mai dat de partea grofului, să ceară comasarea.

De la o vreme începu să se amestece și Sora în discuții, luînd partea celor ce voiau să cumpere moșia. Ea începu să se gîndească la lucruri nouă, să înțeleagă că femeile acestea nu se agitau în zadar, căci era vorba de averea, de moșia lor și-a copiilor lor. Ea se simți mișcorată în conștiința sa prin faptul că pînă acum nu s-a gîndit decît la ea, la bucuriile și durerile ei, că niciodată nu și-a dat sama că are și ea o răspundere față de averea lor. Nu aprecia pînă acum nici moșia lui Dumitru, nici zestrea ce-a adus-o singură. Și iată pe celelalte femei cîte gînduri le bat !

Își dădea, cu încetul, sama că preocupările ei au fost prea strîmte : căsătoria cu plăcerile ei, sarcina, îngrijoră-

rile din pricina ei. Iată, toate aceste neveste, care sînt și ele căsătorite, au purtat sarcini, au copii, se zbat și pentru alte lucruri. Da, viața se-arată cu mult mai largă decît grija numai de tine !

Convingerea aceasta creștea în ea, sară de sară, înțelegînd din poveștile de alt fel ale femeilor cîte greutăți și năcazuri sînt pe lumea asta, în atîtea familii.

Iată, de-o pildă, vestea despre Anica Boarului, care a murit la înțîia facere. O nevestă ca un prapor, frumoasă și voinică, sănătoasă. Trei zile și trei nopți s-a chinuit, și n-a putut-o scăpa nici o femeie meșteră. Copilul a scăpat cu viață, dar ce folos ?

— Ionu Boarului, bărbatul — povestea o femeie —, în cele din urmă a cerut căruța popii și s-a dus în oraș după doftor. Dar cînd a sosit, Anica era moartă, înțepinită în pat, ca turta de ceară la față. «A pierdut prea mult sînge ! — zise doftorul, minios. — De ce ați trimis după mine așa de tîrziu ?» Bietul Ion n-a putut scoate o vorbă, numai bătrînul băgă mîna în șerpar oftînd : «Cît îți plătim, domnule ?». Vai de zilele lor, se dau cu toții cu capul de toți păreții !

Iată povestea altei femei : Baba Mîia a lui Verzaru nu mai poate muri. De două săptămîni n-a mai pus în gură nici picur de apă, și moș Verzaru nu se mai mișcă de la căpătîi cu luminița de ceară aprinsă. Popa i-a făcut toate slujbele pe care le știe, dar baba holbează din ochi, fără grai, fără auz, și nu mai moare !

Iată sărăcia din casa lui Ilia Natului, cel cu opt copii, povestită de alte neveste. N-au în casă decît făina pentru mămăliga de-o zi, și-i abia începutul iernii. Nu mai au lemne, și Ilie zace în păcel plin de junghiuri, iar nevestă-sa n-are cu ce se încălța să meargă după uscături. Noroc cu vecinii, dar și vecinii se vor sătura de la o vreme să tot dea de unde nu mai pot aștepta înapoi.

Iată bătaia din casa Păsculesei. A venit bătrînul iar beat acasă, a început să suduie, după cum i-i obiceiul, a sărit feciorul, a sărit la fecior bătrîna, s-a repezit la bătrîna noru-sa, și-așa s-au încăierat cu toții, încît au trebuit să sară vecinii să-i despartă.

Iată cazul din casa Olarului. Nevasta fugită de trei săptămîni la părinți. Au fost azi nănașii după ea, s-o ducă

la bărbat. N-au putut-o scoate din casă. Cică mai bine se spînzură. Stăruie pentru despărţenie şi acum. Şi au patru copii mici, şi plînge mamă-sa şi blastă-mă, iar fata se tăvăleşte pe jos şi zbiară : «Calcă-mă în picioare, dar la el nu mă mai întorc».

Oleo ! Cîte rele şi năcazuri nu povesteau femeile sară de sară ! E plină lumea de nenorociri, şi ea... s-a simţit nenorocită pentru o sarcină !

Într-o sară, către sfîrşitul dulcelui, trei neveste şopteau într-un ungher, ferindu-se de celelalte, dar mai ales de ea, sau cel puţin aşa i se părea. Trase cu urechea, şi putu prinde o parte din conversaţia lor.

— Trage el nădejde, săracul, doar omul cu nădejdea trăieşte.

— Să vedeţi, mumă-sa nu se lasă !

— Păi, jalbă a băgat ea de mult, de astă-vară.

— Judecata-i judecată ! Numai în zadar mai cheltuie. Sluga spune că iar i-a cerut avocatul bani, şi că trebuie să vîndă o vacă.

— Încă are noroc cu sluga, altfel ar vinde tot ce are ca să-l scape. Dar omul se pune împotriva şi-o ameninţă că pleacă.

— Ce nu ar face o mamă pentru copilul ei !

Cele trei femei începură să vorbească mai încet. Se părea că fac aluzii răutăcioase la nişte legături ce ar fi între slugă şi femeie... «Altfel, cum i s-ar împotrivi ? Cum n-ar merge să vîndă vaca ?»... «Prostii ! o femeie ca lelea Ana ! O femeie mereu cu moartea în suflet !»

Sora păli. Da, nu mai era nici o îndoială că vorbeau despre Gheorghe şi mamă-sa. Dar de ce şopteau ? Pîn-acum a auzit vorbindu-se în şezătoare de mai multe ori despre ai Mărgineanului, vorbe pe faţă, chiar şi despre ce scrisese Gheorghe, că nădăjduieşte să scape mai curînd, chiar şi despre recursul ce l-a făcut avocatul împotriva sentinţei, şi că lelea Ana a cheltuit bani grei pînă acum. Nimeni nu se ferise de ea, povestind acestea... Cele trei ce vor să ascundă ? «Poate li-e ruşine că o bănuiesc pe lelea Ana cu sluga Iosif Fătu ? Dacă-i aşa, le şi poate fi ruşine», îşi zise Sora revoltată, şi toată sara nu se mai uită la cele trei neveste.

Totuși nu înțelegea pentru ce i se strînse inima auzind vorbele lor, cînd mai înainte auzise pe altele vorbind despre ai Mărgineanului, ca și cînd ar fi vorbit despre oricare alt om din sat, fără să simtă nici o jenă, nici o tresărire. Pentru ce s-a întristat acum și-i pare că nu se va mai sparge cîtu-i lumea șezătoarea ? Poate pentru că se atinseseră cu vorba de lelea Ana...

Mergînd spre casă, îi trecură prin minte năcazurile și nenorocirile povestite de femei, tot lucruri despre care ea nu avea habar. Se gîndea cu amărăciune la atîtea suferințe, și avu din nou senzația că lumea, viața e cu mult mai largă decît i se păruse ei, cu mult mai plină de frămîntări... Apoi, pentru întîia oară de la nenorocirea din casa Mărgineanului, se gîndi la cîte va fi trebuit să îndure lelea Ana. Lelea Ana, care fusese așa de bună cu ea ! O povară i se punea tot mai grea pe umeri, cum înainta prin întunec cu furca subsuoară, pînă cînd o opri în loc : din adîncuri nepătrunse i se ridica în val suferința ei de altădată, legată de familia Mărgineanului. Rămase o vreme locului, respirînd greu, apoi se înfruntă și porni cu pași repezi : «M-am mirat ca o proastă că în lume sînt atîtea suferințe, ca și cînd eu n-aș fi trecut prin ele ! M-am mirat că viața nu-i așa de strîmtă cum mi s-a părut în vremea din urmă, parcă n-aș fi știut ! A, dar ce limbi veninoase mai sînt pe lume ! Să cuteze a se atinge de cîntea unei femei ca lelea Ana !» Nu-și dădea sama în ce contrazicere se afla cu sine însăși. Iată, se împlinește anul de cînd nu i-a mai avut nici o grijă lelei Ana. De pe partea ei putea să fie vie sau moartă. Ce i-a venit să-i ia acum apărarea ? Nu se gîndi nici cum i s-a ridicat din adîncuri valul acela de suferință, la care nu se mai gîndise, pe care o uitase de mult, care privea un trecut înmormîntat. Nu era conștientă de rostul acestei emoții. Dar nu se putu scutura de ea vreo cîteva zile în șir. Fu mereu indispusă și morocănoasă, încît soacră-sa începu să o urmărească din ochi cu băgare de samă : să nu i se întoarcă răul ! Cu multe neveste tinere se mai întîmplă ! Apoi ființa i se limpezi din nou, tulburarea căzînd la fund, nemălăsînd nici o urmă în purtarea ei.

Cele trei femei pe care le auzise Sora vorbind la șezătoare despre ai Mărgineanului poate nu fuseseră chiar așa de veninoase la limbă cum îi părură ei. Ele nu locuiau pe ulița Cîmpșorului, dar toată lumea de pe ulița asta se mira de traiul ciudat care se desfășura în gospodăria Mărgineanului, de cînd rămăsese pe mîna lelei Ana și a slugii Iosif Fătu. Căci nu se mai văzuse un slugă care să țină la averea stăpînului mai tare ca la a lui, nici să poruncească cum porunceea el, ori să i se împotrivească stăpînei ca Iosif Fătu.

Bărbatul și femeia erau cam de-o vrîstă, în putere încă amîndoi. Iosif nici nu semăna a slugă, se purta în toate ca un gospodar. De altfel, la vrîsta lui, cine mai slujea ?

În primele săptămîni după nenorocire, dacă nu era Iosif, se putea alege praful din toată gospodăria, de pe partea stăpînei : uita lumînarea aprinsă în grajd, cînd mulgea vaca ; în pod, cînd cotrobăia pe-acolo după ceva ; uita camera deschisă peste noapte ; nu mai ținea sama cînd trebuia dus la moară, uita să dea mîncare porcilor, găinilor, așa că sluga trebuia să se ațină mereu pe urma ei.

Numai după ce se înapoiaseră de la părintele Nicodim din Boz, lelea Ana se mai înzdrăveni la cap. Dar alunecă în altă exagerare, mai ales după ce se cunoscuseră judecata lui Gheorghe și-i încetară oile să-i mai moară de călbează : o luă un vîrtej de hărnicie care nu mai cunoștea nici o măsură, și dacă sluga s-ar fi luat după ea, ar fi semănat cucuruzul în martie și ar fi secerat cît ce începeau holdele a se albi. Voia să agonisească să-i crească averea lui Gheorghe, pentru cînd se va elibera din închisoare și va veni acasă. Așa credea dînsa, dar se aruncase în vîltoarea lucrului mai mult ca să uite, ca să poată trăi, să-i treacă mai ușor zilele lungi ca săptămînilor.

De altfel, înverșunarea aceea în hărnicie se potoli după o vreme, cînd avocatul care îl apăraseră pe Gheorghe la judecată începu să-i dea nădejde că recursul înaintat

de el la instanța cea mai înaltă ar putea să reușească. De-atunci nu treceau două săptămîni să nu meargă la oraș să vadă de n-a venit răspuns. Și niciodată nu mergea cu mîna goală. Din cînd în cînd erau cheltuieli nouă cu drumurile avocatului în capitală, cu angajarea a încă unui avocat chiar din capitală, așa că trebuia să facă rost de bani : vindea din bucate, din porci, din oi, pînă cînd sluga se puse în prag. Era vorba să vîndă o vacă. Asta a fost pe la începutul toamnei, cînd se și răspîndi vestea în sat că Gheorghe ar fi scris plin de nădejde în scurtarea pedepsei. Dar Iosif Fătu i se împotrivi atunci cu tot dinadinsul.

— Nu se poate, stăpînă, să mai vinzi — îi zise el cu hotărîre. — Domnii aceia mari s-au pus să te jăfuiască.

— Dar sînt cheltuieli nouă și mari, Iosife, cu ștempele *, cu drumurile și cu cîte altele mi-a înșirat avocatul de nu le mai ții nici minte.

— Cunosc ceva și eu la judecăți, stăpînă. A băgat apelata **, a pus ștempele, a fost o dată pîn' la Peșta, la Tablă *** ! A isprăvit cu toate. Acum nu mai are decît să aștepte termenul de judecată ; pînă atunci nu mai are ce căuta la Peșta, nici de ștempe nouă nu mai are lipsă.

— Păi, ce știi eu ! L-am cunoscut om de omenie, se văicărea lelea Ana.

— Eu nu spun că nu-i, mi-a plăcut cum a vorbit la apărare. Dar a simțit că sînteți oameni cu stare bună. Altfel nu mai băga el apelata cîtu-i vacul.

— Da-i trebuie și pentru avocatul celalalt. Zice că are legături cu judecătorii cei mari.

— Vrea să te mulgă, stăpînă, asta e ! Eu cred că nici nu este alt avocat acolo în Peșta. Sînt vorbe de-ale lui.

— Acum o dată să mai vînd și vaca, să-i duc banii, apoi de-aci încolo va fi cum va vrea Domnul.

— Ba dumneata nu vei vinde nici-o vacă. Altfel eu îmi iau încă în ia-sară dășagii și plec. Ce folos dacă adunăm cu-o mîină, iar cu cealaltă risipim ?

* Timbre.

** Recurs.

*** Curtea de Casație.

Nu se învoi, nu duse vaca la târg, și lelea Ana nu mai stăruie : se temea grozav să nu-i plece sluga. Ce-ar ști face ea singură, un cap de femeie ? Sau cu un flăcăiandru care nu se pricepe la nimic ?

Ei vorbiseră într-o sară, în curte, lângă grămada de lemne, unde sluga tăia niște vîrfuri. O vecină de după gard îi auzi și se minună și mai tare ca de alte purtări și relații între stăpînă și slugă. Ca și altădată, dădu sfoară-n sat. Căci ea, Vuța Surdului, o bătrînică văduvă, le urmărea de mult purtările și vorbele, fiindcă nu i se împărea ca o slugă să se poarte așa cu stăpîna lui, decît numai dacă... numai dacă mai era ceva între ei. Vuța Surdului fu izvorul din care porniră mai întîi nedumeririle, șoptele și apoi clevețele despre lelea Ana Mărgineanului.

Adevărul e că, cu cît trecea vremea, erau tot mai multe motive ca ea sau altele să între în gînduri păcătoase. Iosif Fătu își lua tot mai bătător la ochi aerul de stăpîn al casei. Știa, de-o pildă, toți vecinii, că la semănatul grîului s-au certat rău, și că pînă la urmă a rămas biruitor sluga. Era vorba dacă să mai cearnă și cu ciurelul * grîul de sămînță, ori nu.

— Nu-l mai dăm prin ciurel, Iosife. Îl spălăm cu ce trebuie, și gata.

— Ba eu așa nu-l voi sămăna, stăpînă !

— Tot așa l-a sămănat și răposatul, și socrul meu, și s-a făcut grîu bun.

— Treaba lor cum au făcut ei, eu știu că-i bine să dai grîul și prin ciurel. Așa fac toți gospodarii de ispravă. Dar nici nu vezi în holdele lor înflorind neghina și mazăricea, ca pe la alții.

— Păi, să fi spus și tu mai de mult. Acum cine știe cînd ne va veni rîndul la ciurel, și vom întîrzia cu sămănatul.

* Ciurelul era un vînturător mai mic, în formă de sul, cu care gospodarii buni mai cerneau o dată grîul de sămînță, după ce, la treierat, îl pusese în coșuri, trecut numai prin ciurul cel mare. Ciurelul avea site mai dese, și se alegea grîul curat de orice semințe străine, gol și limpede ca aurul.

— Abia a început, nu va fi târziu. Merg eu să vorbesc pentru ciurel.

— Nu mai merge nicăiri. Hai să spălăm grîul și poi-mîne să sămănăm.

— Poate dumneata, da' eu nu !

— Cine-a mai văzut așa slugă a' dracului ! — strigă lelea Ana, mînioasă. — Mereu trebuie să-i între stăpînul în voie !

— Stăpîna, nu stăpînul. Dar chiar de-ar fi stăpînul, eu tot n-aș face ce nu-mi place. Nu te mai amesteca dumneata la ce nu te pricepi, și răspund eu dacă n-are să fie bine...

Apoi, ceva mai târziu, în toamnă, altceva ce văzură nu numai vecinii și cei din ulița Cîmpșorului, ci putură vedea toți care treceau pe-acolo : doi oameni pricepuți reparau acoperișul grajdului și-al surii Mărgineanului sub supravegherea lui Iosif Fătu. Peste cîteva zile, un bărdăș punea prag nou la tindă și innădea toată partea de jos a ușii cu scîndură nouă. Apoi, peste cîtăva vreme, într-o zi caldă, trei femei bulgăreau și lipeau crăpăturile din părății grajdului.

Lelea Ana nu se vedea pe nicăieri, sluga singur dădea porunci și supraveghea totul. Vecinii, trecătorii pe uliță, se opreau, clătinau din cap și-și dădeau cu părerea :

— Atîtea reparaturi nu s-au mai făcut de nu ții minte, la gospodăria Mărgineanului !

— Erau de mult de lipsă ! Dar cine să le fi făcut ? Pîn-a trăit, bătrînul Moisă nu suferea nici-o cheltuială, pînă se surpau lucrurile, iar bietul Vasile n-a avut parte să gospodărească și el de capul lui, să pună lucrurile în rînd.

— Noroc cu străinul ăsta, cine-o fi ! Se vede om căruia-i place buna rînduială.

— Da, însă se vorbește că face mai mult de capul lui, că biata Ana nu i se poate împotrivi.

— Ce să se împotrivescă ! Să-i pară bine c-a dat de-un asemenea om de ispravă.

— De, unii spun că-i prea de ispravă, că se poartă ca stăpîn.

— Las' să se poarte, numai să facă treabă bună, ca pîn-acum. Nu vezi cum a pus pe roate toată gospodăria Mărgineanului ? Țsta-i un om scump !

— Numai să nu fie altceva !

— Ce-ar putea fi ?

— Vecinele spun că sluga nu mai doarme în grajd.

— Cît or fi femeii în lume numai de bine nu se va vorbi !

Alți trecători comentau tot așa și într-alt fel repara-turile ce se făcură în toamnă la gospodăria Mărgineanului.

Adevărul era că lelea Ana n-ar fi voit să mai chel-tuiască. Îi mai rămăseseră puțini bani din cîte vînduse, și voia să-i aibă la îndemîină pentru fecior. Poate-i va mai cere niște parale, cum i-a cerut de două ori pînă acum ; poate dă Dumnezeu și se judecă apelata cu bine, și-i vor trebui bani de drum. Să aibă pe ce pune mîna. Dar sluga nu se dădu bătut.

— Pîn-acum puteau trece mîțele și găinile pe subt ușa în tindă, dar la iarnă vor intra și cîinii, dacă mai ră-mîne așa. Păi, n-ai văzut dumneata astă-iarnă că în za-dar făceai focul în tindă ?

— Da' va costa mult. Iosife. Ar trebui o ușă cu totul nouă, nu numai prag. Cu înnăditul, cum spui tu, sînt numai bani zvîrliți.

— Un meșter bun o poate înnădi, las' pe mine. Iar grajdul și șura, cum să mai rămîie o iarnă cu spărturile în acoperiș, cu crepăturile de-ți întră pumnul prin pă-reți ? Dai de-a geaba de mîncare vitelor, stăpîină, dacă nu-i cald în grajd. Iar într-al nostru bate vîntul. Nu știi cum ies zburlite, nenăpîrlite, vitele în primăvară ? Mă pricep și eu oleacă, și știu ce le trebuie.

Și, cu toată împotrivirea, lelea Ana nu-l putu scoate dintr-ale lui.

El se certa cu jurații satului care veneau să zălo-gească pentru dare, el mergea la primărie cu libelele cu scoarță vînată, să plătească contribuția, el mai făcea o dată socotelile după casier, căci nu avea încredere. Mai erau apoi destule lucruri pe care nu le știa decît el și lelea Ana. De-o pildă, el hotăra cîți saci să ducă la moară, cîți porci să pună la îngrășat, cîți purcei să țină și cîți să vîndă, și în multe altele hotăra el.

Lelea Ana, la început se împotrivi cît putu, dar cu vremea se obișnuî să lase toate după voia lui. Se convin-sese repede că hotărîrile lui erau cu scaun la cap, vedea că gospodăria-i merge mai bine ca înainte, și era mereu cu spaima în suflet să nu se mînie, să nu-și ia dășagii și să plece, cum o amenința de multe ori.

Așa că nu era prea mare mirare că cei cu gînduri rele, bărbați și femei, începură să bănuiască și apoi să cleve-tească despre alte legături ce s-ar fi țesut între ei. Dar pînă la urechile lelei Ana astfel de clevete nu ajunseseră încă. Ea era departe de-a bănuî că oamenii pot scorni verzi și uscate pe socoteala ei. Rana din suflet, cu toată nădejdea ce-o avea într-o întorsătură fericită, nu i se închidea. Gîndul cum a fost să-i moară bărbatul, și ce i-a fost scris feciorului să ajungă, nu-i mai da liniște și pace. Uneori se gîndea cu jale ce va fi și după ce se va întoarce Gheorghe acasă. Nu va fi cum a fost, cîtu-i lu-mea ! Nenorocirea aceea parcă umpluse cu umbre veșnice sufletul ei, și adeseori se trezea că i-i frică, și nu știa de ce. Era așa de departe de orice gînd lumesc, încît nu bănuî nici pe-o clipă că cineva putea scorni vorbe rele din faptul că sluga dormea în tindă, și ea în odaia din nainte. Se mira însă mereu de credincioșia lui Iosif și-l ruga pe Dumnezeu să nu-l lase să plece pînă va veni Gheorghe acasă.

Iosif Fătu o mai duse pe lelea Ana cu căruța de două ori pînă la popa Nicodim din Boz, o dată pe la Sim-petru, a doua oară pe la Arhangheli. Urmără sfatul pă-rintelui, dat la întîia vizită, de a nu veni duminică sau în zi de praznic, pentru a nu atrage atenția celor ce-l urmăreau cum ține opreliștea dată de cercetarea disci-plinară. Se părea că părintele luase măsuri de pază foarte mari, ori că preuteasa izbutise să mijlocească ceva la protopopie, pentru că în al doilea drum, deși în zi lucră-toare, lelea Ana află două căruțe în curtea părintelui, iar în al treilea, ograda preoțească părea curtea unui han, atîtea căruțe și cară erau adunate. Unele erau goale, în-tr-altele zăceau bolnavi întinși pe fîn, subț străie albe, cu perina îmbrăcată în față curată, cu alesături frumoase,

în culori vii, la cap. Unii ședeau jos, pe pături, între căruțe și cară și povesteau de năcazurile ce-i aduseseră aici, așteptînd să le vină rîndul. Alții se odihneau în grădină pe iarbă, căci pe la Arhangheli soarele încălzea încă tare. Caii, cu hamurile pe ei, ronțăneau neodihniți la fînul din șireglă, schimbînd mereu din picioare, iar vitele albe, de jug, zăceau lingă rudă, rumegînd agale, cu ochii împăienjeniți. Pe deasupra curții, prin văzduh, pluteau, coborîndu-se și înălțîndu-se, încurcîndu-se uneori, lungi fire de funigei. Cît bătea ochiul, și pînă-n cer, era un senin tare, de-un albastru-închis, ca vioreaua.

Lelea Ana Mărginean se miră și în al doilea drum, cînd află în curte cele două căruțe, cu caii legați la șireglă, dar nu se putu stăpîni să nu-și arate uimirea în al treilea drum, cînd văzu curtea plină, și nici o măsură de pază nicăieri.

— Se vede că vlădicia a ridicat opreliștea, zise ea, sculîndu-se în picioare în căruță, cînd se opriră înaintea porții, și uitîndu-se în curte.

— Ce fel de opreliște ? întrebă sluga, care nu știa nimic din ce-i spusese în prima vizită părintele Nicodim stăpînei sale.

— Păi, îl opriseră pe popa, de la vlădicie, să mai caute în pravilă.

Vorba-i scăpă, dar repede-și mușcă limba, aducîndu-și aminte că părintele îi spusese să nu vorbească despre asta nimănui.

— De ce să nu caute, dacă are pravilă ?

Stăpîna nu mai răspunse. Căruța intră și își află loc mai la o margine a curții. Lelea Ana își dădu îndată sama ce de lume năcăjită era acolo.

— De-astă dată o să așteptăm, nu glumă, Iosife ! Uite ce de lume ! Pînă mi-a veni rîndul !...

Cînd fuseseră a doua oară, isprăviseră repede, ca și la prima vizită. Atunci nu venise decît pentru a-i mulțumi de slujba și leacul pentru călbează, să-l înștiințeze că osînda fusese așa cum era dinainte scris la carte, și să-i ceară sfat ce să facă pentru a putea dormi noapțile, căci nu mai avea somn. Popa Nicodim îi citise slujbe de somn, îi stropise hainele aduse cu apă sfîntită, lăsînd printre ele cite-un fir de busuioc, și-i spusese să facă

cîte treizeci de mătănii în toată sara, înaintea icoanei răstignirii lui Hristos.

Drumul de la Arhangheli îl făcu pentru a sprijini și cu slujba apelata făcută de avocat, pentru că prea înțirzia orice răspuns. Nici termen de judecată nu se pusesese încă la instanța aceea din capitala țării ungurești. Voia chiar să știe, dacă s-ar putea, dacă nu a cheltuit ea în zadar pînă acum atîția bani.

Sluga, după ce se învîrți prin curte, prin grădină, se întoarse posomorît lîngă căruță.

— Gîndești că ești la spital, lele Ană. N-am nimerit bine, zic și eu. Și n-am adus prea mult fin la cai.

Preuteasa — ea trebuia să fie — ieșea mereu din tinda casei preotești, trecea printre cară, se apropia și șopotea ceva cînd lîngă unii, cînd lîngă alții, și iar intra. Mai rar intra după ea o femeie, care, după port, trebuia să fie din Boz. Rămînea puțin, și iar își făcea de lucru printre cară.

La o jumătate de ceas, la un ceas chiar, ori și mai mult, ieșea cîte-un bărbat, cîte-o femeie mai ales, ducînd de subsuoară un bolnav, sau un copil în brațe, și intrau alții.

Se întîmpla ca unii să iasă destul de repede. Aceștia nu aveau cu ei decît traiste sau dăsași; se vede că aduseseră numai vestminte pe care să citească slujbe părintele Nicodim.

Către ojină ieși în prag chiar părintele Nicodim, își puse mîna streășină la ochi și aruncă o privire cercetătoare prin curte. Cîteva cară și căruțe plecaseră. Văzu căruța lelei Ana, și numaidecît făcu semn femeii să se apropie.

— Dumneata, dumneata cea din Broșteni, că ești mai de departe, zise părintele, văzînd că se porniră deodată mai multe.

Lelea Ana dispăru, cu dăsașii în spate, în casa parohială, spre bucuria slugii, care nu-și afla stare între gemetele și vaietele atîtor bolnavi.

Abia se aplecă să-i sărute mîna, și părintele deschise cartea cea groasă.

— Să nu mai cheltuiești cu apelata, cu avocatul, căci nu mai poate dregé nimic. Dar dacă ficiorul va avea

purtare bună în temniță, va da Dumnezeu și va scăpa mai devreme. I-or mai ierta din pedeapsă.

Lelea Ana se cruci și se înspăimîntă : abia și-a aruncat ochii pe șirele unde i s-a oprit degetul, și părintele i-a și citit gîndul. Dar nu era nimic deosebit în știința părintelui. Ca orice doctor, se interesa și el de clienții lui, și el aflase demult și de osîndirea lui Gheorghe, și de recursul înaintat de avocat, și de faptul că femeia cheltuisese pîn-acum bani grei. Apoi, din experiența lungii sale vieți, știa că Tabla Regească rar schimbă sentințele, dar că uneori se reduce pedeapsa celor ce se poartă bine în închisoare. Apoi, nu avea vreme să lungească vorba, în curte așteptau încă destui, și de aceea o luase repede. De altfel, din cele două vizite anterioare, cunoștea tot sufletul și năcazurile lelei Ana.

— Și ce trebuie să mai fac ? întrebă femeia. Măta-niile le-am făcut pînă acum în toată sara.

— Vei ajuna șapte vineri în șir și vei da un sac de făină de cucuruz familiei celei mai sărace din Broșteni. Vei mai plăti părintelui Andrei șapte sfinte liturghii. Toate să le faci pentru ficior, ca Dumnezeu să-i potolească firea și să se poarte bine în temniță. Și acum, creștină bună, poți pleca. Mai sînt și alții care așteaptă.

— Să-mi cetiți și mie o molitvă, părinte.

I-o citi, cu glasul adînc, cu vorba rară, după ce puse patrafirul pe capul femeii îngenunchiate.

Apoi lelea Ana se ridică, sărută mîna și patrafirul părintelui, și începu să scoată din dăsași darurile aduse. La urmă îi întinse, despăturind din năfrămuță, și doi zloți de-argint.

— Ține-ți banii, că-i destul cu ce ai adus. Și mergi în pace, cu încredere în Dumnezeu. Domnul să te blagoslovească !

Sluga se luminează la față cînd o văzu ieșind așa de în grabă.

— Să prind caii, stăpînă ?

— Prinde-i, căci a dat Dumnezeu și am isprăvit repede.

Pe drum lelea Ana nu se putu răbda să nu-i spună slugii :

— Și părintele zice să nu mai cheltuiesc cu avocații.

— Păi, ce ți-am spus eu ? — făcu sluga satisfăcut, întorcînd o față veselă peste umăr. — Pentru atîta lucru nu mai era de lipsă să facem drumul ăsta lung.

— Las', Iosife, că-i mai bine să fie omul liniștit. Apoi, nici lucrul nu ne prea îmbulzește de-aici încolo.

Erau, astfel, destule motive, pentru cei înclinați spre gînduri rele, ca să scornească verzi și uscate despre legăturile dintre văduva lui Vasile Mărginean și Iosif Fătu. El luase cu toată hotărîrea frînele gospodăriei, și nu le mai lăsa din mîină. Și cei mai cinstiți din sat se mirau de credința și devotamentul cu care slujea străinul acela. Și începură a știrici de la oameni din satul lui de naștere, ce fel de creștin era Iosif. Nu putură afla prea multe : că a rămas orfan de mic, că a slujit mult prin străini, și la oraș, că a fost căsătorit, că-i un om tăcut și harnic, dar că, dacă se pune pe băut rachiu, nu-i putere pe lume să-l mai oprească zile în șir.

De la nenorocirea din casa Mărgineanului, Iosif Fătu nu se mai îmbătase însă decît o singură dată, la Sîntămăria Mare, la nunta Sorei cu Dumitru Pruncu. Nu fusese chemat, dar nu putea răbda să nu meargă la biserică să vadă mireasa. Nu o cunoștea decît de departe, o văzuse în vară de cîteva ori, în treacăt, și ardea de dorința să vadă cum e fata pentru care s-a întîmplat nenorocirea. El fusese martorul cel mai apropiat, și de la început, la tot ce se întîmplat în curte, și fusese martorul principal la proces. Pentru el era lucru sfînt că Gheorghe nu-i vinovat, încă din ceasul acela nenorocit. Dar nu a știut, pînă după înmormîntarea lui Vasile Mărginean, cînd îi descoperi lelea Ana, pentru ce s-au certat tata cu feciorul. De-atunci a început s-o urască pe Sora, înainte de-a o cunoaște. Nu era vrednică o fată, zîna să fi fost, să se întîmple moarte de om pentru ea ! Ura lui crescînd cînd văzu că nici martoră nu vine, că nu se apropie să-i spună o vorbă de mîngîiere lelei Ana. Ce l-a putut înnebuni pe fecior să meargă s-o ceară peste capul tatălui său ? Nu putea să mai aștepte pînă se ducea bătrînul ?

Lelea Ana nu-i spusese că bărbatul ei nu putea îngădui această căsătorie.

Nenorocirea l-a lovit greu pe slugă, și tot asemenea osîndirea feciorului. Cum se pot întîmpla astfel de nedreptăți în lume? se întrebaseră Iosif zile întregi, văzîndu-și de lucrurile lui. Avea un suflet milos și se hotărî să nu o lase pe stăpînă singură și gospodăria vraște. Îi plăcuse și Vasile Mărginean, dar mai ales pe Gheorghe-l îndrăgise din întîia clipă cînd vorbise cu el. Voia să-î țină casa și moșia în rînd, pînă cînd se va întoarce. Și așa viața lui nu prea avusese o țintă pîn-acum. Acum se prinse cu amîndouă mîinile de una, și se bucura înțelegînd că viața e mult mai ușoară și mai plăcută cînd ai pentru ce trăi.

Cînd auzi că la Sintămărie e cununia Sorei, scăpă de-o povară, căci uneori se temea să nu i se mai pună în calea tînărului său stăpîn, cînd va veni acasă. Dacă a fost nebun după ea, se putea să se mai gîndească la ea și mai tîrziu, și ar fi fost o nenorocire, căci fata se arătase nevrednică de el. Totuși, ardea de dorința s-o vadă de-aproape, s-o vadă pe mireasă. Așa că se duse la cununie, cum se duse, de altfel, aproape satul întreg.

Iosif Fătu se tulbură adînc cînd o văzu întrînd în biserică. «Hm! Hm!», făcea el mereu, îndesîndu-se prin îmbulzcală, să ajungă înainte, în fața altarului, să o mai poată vedea. Nu era atît frumusețea ei, scumpele haine de mireasă cu care era îmbrăcată, ceea ce îl tulburase, cît mai ales lumina și pacea aceea solemnă ce se desprindea din fața ei albă ca laptele, o albime caldă, vie, și din întreaga ei ființă. «Să fie mii de mirese în șir — își zicea Iosif Fătu, cum o privea de la spatele stranei diacului —, și ea s-ar cunoaște dintre toate. Dar ce folos! N-are inimă! Nici acum, că-i cu cununia pe cap, și nu-i bate inima!»

Totuși, la sfîrșitul slujbei se lăsă dus de mulțime pînă în curtea Corbului, și se trezi că se uită cu interes la feciorii jûni care jucau cu steagul și, slobozind pistoale, strigau: «Vivat! Vivat!». Văzu apoi că se apropie un bătrînel cu o ploscă și un păhărel și îmbie pe feciorii care purtasera steagul, roată, în jurul stegarului, și apoi starostele nunții, căci el era, se apropie și de Iosif, după ce mai cinsti și pe alți bărbați.

Sluga întinse mîna după păhărel, în chip mecanic, luîndu-se după alții, dar gîndurile lui erau împrăștiate. Nu știa la ce se gîndește — poate nu se gîndea la nimic, căci o supărare amară ca fierea i se răspîndise în toată ființa.

Bău păhărelul. Starostele scutură plosca la ureche și-i zise :

— Dă-l de dușcă, pretine ! Nu se cade să mai rămîie nimic pe fund. Puțin mai este.

Iosif se uită la ploscă o vreme, apoi o zmînci din mîna starostelui, o goli și o înapoie bătrînelului.

— Frumoasă, dar n-are inimă ! zise Iosif ca pentru sine, dar destul de tare pentru a-l auzi starostele.

— O s-o umplem iar, zise bătrînelul, crezînd că omul face aluzie la plosca goală.

Sluga se învîrti într-un călcîi, își făcu drum prin îmbulzeală, ieși în uliță, dar nu luă drumul spre casă, ci spre crișmă. Trei zile nu l-a mai putut scoate nimeni de-acolo, și bău o groază de rachiu.

După beție Iosif Fătu fu atît de dezgustat de sine, încît își pregăti dăragii să plece într-altă parte, și numai plînsul și deznădejdea lelei Ana îl mai putură opri.

— Eu nu-s de vină ! Eu n-am nici-o vină, Iosife ! Te-am îmbiat eu vrodată cu rachiu, de cînd ne-ai spus să nu te îmbiem ?

Întîmplarea asta încă fu cunoscută în sat, și unii, iar, nu o putură explica decît presupunînd cine știe ce legături între ei.

Văduva lui Vasile Mărginean, după ce se înapoie din al treilea drum la popa din Boz, se puse pe ajutat șapte vineri, una după alta, dădu banii de liturghii părintelui Andrei, rugîndu-l să le slujească și el tot vinerea, după ce, mai întîi, cît ce sosi acasă, îl pusese pe slugă să umple un sac cu făină de cucuruz, să-l pună în căruță, pînă nu dezhamă caii, și să-l ducă lui Ilia Natului, căci el era cel mai sărac om din sat, împovărat cu o mulțime de copii.

La început sluga bolborosi ceva, pînă ce auzi cui trebuia să ducă făina. Apoi se liniști, iar după ce puse sacul în căruță, zise :

— Am putea să-i dăm și o mierță de făină de grîu, să aibă de rîntaș amărîta de Vuța, să mai dreagă fiertura.

Lelea Ana se învoi în grabă, și mai adaose și o bucată de untură.

— De bună samă popa din Boz ți-a spus să faci așa ! zise sluga, care nu prea văzuse multă dărniciie în casa Mărginenilor.

Cît trăise Moise, bătrînul, parcă se molipsiseră cu toții de zgîrcenia lui scîrboasă.

— Da, părintele, răspunse femeia.

— Un om ca Ilia Natului ar trebui ajutat de cei care au din ce, și fără porunca popilor, zise sluga, care cunoștea sărăcia bietului om.

— Ar trebui, vezi bine ! suspină lelea Ana întristată, căci înțelese că ea nu era prea darnică.

— Ne-ar mai face zile de lucru la vară, de-o mai ieși în primăvară.

Întoarse căruța și ieși în drum.

Stăpîna rămase mirată în urma lui. Nu știuse pîn-acuma că sluga avea o inimă miloasă. Și începu să se osîndească : dacă nu-i porunceă popa Nicodim să facă dania asta, ei nici prin minte nu i-ar fi trecut ! Și iată că Iosif se gîdea la asemenea lucru !

De Bobotează, lelea Ana avu o mare bucurie. Îi sosi carte de la fecior. Scria că i-a cercetat de curînd un domn mare, care le-a ținut o cuvîntare cum să se poarte, cum să fie de harnici — fiecare învăța o meserie acolo —, și la sfîrșit le-a spus că cine va avea o purtare tare bună, se poate aștepta la micșorarea pedepsei în anul viitor, cînd se împlinesc nu știu cîți ani de cînd s-a urcat pe scaunul de domnie împăratul. El, Gheorghe, nu fusese nici pedepsit, nici baremi muștrat vreodată, și are bună nădejde că va fi printre aceia cărora li se va scurta pedeapsa.

Vestea asta o duse însăși văduva în toate părțile, și mulțumea în gînd lui Dumnezeu și popii din Boz că o îndrumaseră pe calea cea adevărată, pentru a veni în ajutorul copilului său. «Doamne ! De-ar scăpa cu doi ani !

De-ar scăpa, să nu îmbătrânească între ziduri, la întunec !» Se hotărî să mai țină un rînd de șapte vineri, să mai dea liturghii părintelui Andrei. Dar de Ilia Natului nu-și mai aduse aminte...

XXXII

Toată iarna și primăvara satul fu răscolit de frămîntările comasării : să orîndeze moșia grofului, să o cumpere, ori să rămînă oamenii cu brațele încrucișate și să aștepte comasarea ? O vreme, la început, nu se putu stabili care dintre cele trei păreri era sprijinită de mai mulți : apoi, curînd, cei care doreau comasarea rămaseră în minoritate ; pe la Constantin și Elena, majoritatea o formau cei ce voiau cumpărarea, iar la Sîntilie, cei iscăliți pe tabloul acestora, hotărîră să nu mai aștepte, ci să încheie tîrgul. Fusesse destulă vreme să li se alătore oricine ar fi voit din sat, dînd ceva garanții, precum și o sumă în bani gata. În Broșteni erau cam trei sute de fumuri, și pentru cumpărare se înscriseră o sută douăzeci de gospodari, pînă la Sîntilie.

Se alcătuisse, încă de la Bobotează, un comitet de zece frunțași, în cap cu părintele Andrei și învățătorul Dumitru Albu. În comitet erau și judele, și cei doi frați Corbu. Aceștia zece trebuiau să facă toate formalitățile și demersurile, sub îndrumările avocatului băncii, pentru luarea împrumutului, și numai după ce fură siguri că vor căpăta bani de la bancă, începură, prin alt avocat, tîrgul cu groful.

Badea Pavel Corbu venea acum deseori în sat, mergea cu alții din comitet la oraș, stăruia, alerga, vorbea, ostenindu-se să convingă pe toată lumea.

Banca hotărî să le dea și celor din Broșteni împrumut, cum dăduse și altor sate, în condiții asemănătoare : de o cincime din prețul pămîntului să facă rost împrumutătorii, în bani gata ; să rămînă moșia intabulată la bancă, pînă la achitarea împrumutului, care era pe un termen de cincisprezece ani ; să dea în comun o decla-

rație că banca poate întabula oricînd moșiile lor particulare ; să iscălească toți o cambie, și o altă declarație, că răspund împrumutat, unul pentru altul.

După ce se află că împrumutul e sigur, se mai înscriseră douăzeci de oameni, care nu mișcaseră pînă acum din simplul motiv că nu credeau că banca va împrumuta unor necunoscuți o sumă atît de mare. Comitetul trebui să mai micșoreze cotele pentru cei înscriși mai înainte, oamenii vîndură care ce putu și după cît pămînt voia să cumpere. Rămaseră hotărîți că, înafară de lunci, care și pînă acum erau într-o tablă, să lucreze și moșia ce vor cumpăra-o tot în trei hotare, deoarece șpanul își cam bătuse joc de moșie în anii din urmă. Administratorul exploatare vreo două decenii averea grofului și-i storsese toată măduva, căci nu ținea vite multe pentru a o putea gunoi, și acum făcea experiențe să îngrășe pămîntul semănînd mazărice și trifoi ; dar nu avusese noroc, vreo cîțiva ani în șir, de vreme potrivită pentru asemenea plante de nutreț, și țărani nu făceau decît să-l ia peste picior. Pămîntul rămăsese, deci, tot sărac, și oamenii avură noroc. Nu se știe cum, se nimeriră în comisia de agronomi care veni să prețuiască locul oameni conștiincioși, care, văzînd cît de exploatat și de sărăcit e pămîntul, nu-i făcură un preț prea mare.

Oamenii se înscriuseră începînd de la un iugăr pînă la douăzeci, și chiar douăzeci și cinci. Părintele Andrei se oprise la cinci, învățătorul la șapte, frații Corbu luară cîte douăzeci și cinci, pe judele îl lăsară în frunte cu treizeci, ai Pruncului luară cincisprezece.

În sat făcu iarăși multă vîlvă faptul că lelea Ana Mărginean ajunsese în mare ceartă cu sluga : ea nu voia să facă nimic dacă nu-i ficiorul acasă. Cum să-i lege moșia la bancă, fără iscălitura, fără știrea lui ? Cum să-i vîndă o păreche de boi, ori caii, pentru a face rost și de bani gata ? Nu, odată cu capul nu se învoiește !

Dar Iosif Fătu n-o slăbea :

— Așa prilej să-i mărești moșia ficiorului, nu mai pupi dumneata cîtu-i vacul ! Ai fi o muiere slabă dacă n-ai ținea în rînd cu oamenii cei mai gospodari ! O să-ți pară rău cît vei trăi.

Îi bătea capul în toate sările la cină, și adeseori se mînia rău pe ea și începea s-o sudaie urît, și cînd erau lucrători străini în casă.

— Poate să-i scriu lui Gheorghe și să-l întreb dacă se învoiește ori ba ? Și dacă s-ar învoi, cît să cumpărăm și ce să vindem ? Nu vezi tu că asta-i cu multă încurcătură ? Cum să mă amestec eu în averea lui ?

Așa și altfel se apăra lelea Ana, dar de scris nu-i scria feciorului, deși slugii-i spunea că i-a scris mai de multe ori.

Prin iunie, cînd Iosif văzu că tîrgul e sigur, că s-au înscris pe listă o sută de oameni, hotărî să pună carul în pietre.

— N-a venit nici-un răspuns de la ficior ? o întrebă el într-o sară, la cină.

Mai erau doi coșași cu ei la masă.

— Nici-unul, răspunse stăpîna.

— Nici să fie la capătul lumii ! Dar de-acum încolo io zic să nu-l mai aștepți nici dumneata, pentru că io m-am hotărît să nu mai aștept.

— Pentru ce să nu mai aștept ? Poate vine carte zilele astea.

— Nu vine, pentru că dumneata nu i-ai scris nimic ficiorului. Cum îl știu eu pe Gheorghe, la un lucru ca ăsta ar fi răspuns numaidecît. Și s-ar fi învoit. Spune drept : i-ai scris, sau nu ?

Stăpîna ocoli răspunsul.

— Și de unde știi că el s-ar fi învoit să cumpere pămînt ?

— Fiindcă-i om cu scaun la cap.

Sluga mai îmbucă de cîteva ori, apoi răzîmă lingura de blid și zise :

— Să știi că mîne mă duc și-l înscriu și pe el, sau pe dumneata, voi vedea ce zice comitetul, care trebuie înscris.

— Aș vrea s-o mai văd și pe asta, răspunse stăpîna, furioasă că o făcuse de minciună înaintea celor doi coșași.

— Vei vedea-o, n-avea grijă ! Vă înscriu cu cinci-sprezece iugăre, cel puțin.

Femeia îngălbeni toată.

— Ai înnebunit ! Cu ce să plătim ? Să ne vindem toate vitele din grajd ?

— Nu trebuie plătit în bani gata decît a cincea parte din preţul pămîntului ce-l cumperi, doar ţi-am mai spus, de cîte ori ! Partea cea mare o dă banca, şi se plăteşte datoria în rate, în cincisprezece ani. Şi un copil de 14 ar fi înţales de cîte ori ţi-am tot spus.

— Nu mă poţi înscrie nici pe mine, nici pe Gheorghe fără voia noastră ! Ce ? Ai înnebunit detot ? Crezi că tu eşti aici stăpîn ?

Se certară în toată legea, ca bărbatul cu nevasta, încît nici de cină nu le-a mai fost.

Ce s-a întîmplat mai pe urmă, cei doi cosaşi nu mai putură şti. Dar a doua zi stăpîna şi sluga meraseră la comitet şi-l înscriaseră pe Gheorghe Mărginean cu zece iugăre. Se vede că sluga tot slăbise puţin cureaua, şi i-a făcut şi voia ei.

Într-o zi de la sfîrşitul lui iulie, spre sară, Sora simţi înţile dureri. Nu era acasă decît soacră-sa, căci bărbaţii erau toţi la o adunare la primărie, unde se sfătuiau, de la amiazi, cum să împartă moşia : Să aducă, sau să nu mai aducă inginer ? Să aibă înţietatea la alesul parcelor cei care cumpăraseră mai mult, ori să tragă la sorţi ? După ce să judece diferitele clase de pămînt din moşia grofului, căci şi în ea era pămînt de diferite calităţi. Unele semne erau cunoscute din felul cum se făceau bucatele în diferitele părţi ale moşiei, dar nu erau destule. Sara tîrziu rămaseră înţeleşi să aducă un inginer şi să tragă parcelele la sorţi. Altfel nu puteau fi înconjurate chiar de la început supărările şi neînţelegerile. Dar, vorba ceea : soartea — ca moartea.

Cînd se întoarseră badea Pavel Pruncu şi Dumitru, lelea Anica ieşi din tindă înaintea lor, ridicînd în sus degetul arătător, apoi începu să le şoptească ceva. Bătrînul păru a nu înţelege nimic, căci faţa lui rămase tot aşa de blîndă, cu mustaţa lăsată a oală peste gură, şi păru că nu arată nici un interes. Dumitru, însă, albi ca varul : pe-o clipă i se opri răsufierea.

— De mult ? întrebă el în şoptă pe bătrînă.

- De vro trei ceasuri.
- Ai trimis după moașă ?
- Încă nu ! Încă nu-i de lipsă !

Lui Dumitru i se puse un nod mare de revoltă în grumaji, și abia putu zice :

— Doamne, mumă ! Dar cum să nu fie de lipsă ? Moașa trebuie să fie aici.

— Dragul meu, fii pe pace — răspunse mamă-sa supărată, căci simțise indignarea feciorului. — Astea-s lucruri la care nu vă pricepeți voi bărbații. Uneori semnele astea, durerile astea începătoare vin și cu două-trei zile mai devreme.

În sufletul lui Dumitru se stîrni o neliniște și o învolburare ca într-un stup în pragul izbucnirii roiului. Începu să respire tot mai scurt și mai greu, un fel de zăpăceală i se urcă la cap, mădulele și le simțea ca paralizate. Apoi, ca o undă de apă înghețată, simți cum urcă frica în el, sus, tot mai sus. Nu cuteza să între în camera din nainte, deși parcă s-ar fi însămănătoșat s-o vadă pe Sora, s-o pipăie, să se convingă că nu i s-a întîmplat nimic. Dar nu îndrăznea. Știa acum destul de bine că Sorei nu-i plăcea nici un fel de insistență, de îmbulzeală, din partea nimănui. Cu toată teama, în cele din urmă el tot puse mîna pe clanță.

— Psst ! — făcu bătrîna, și își clătină capul negativ. Apoi, în șoaptă : — A ațipit oleacă chiar mai înainte. Las-o să se odihnească ! Haidați la cină. Mămăliga e mestecată.

Lelea Anica aduse bucatele, dar cînd să se pună la cină, Dumitru nu mai era nicăiri.

— S-a dus după moașă, de bună samă, zise bădicul Pavel.

— Nu înțelegiți să nu vă amestecați în treburile muieresti ! Parcă io aş veni să vă iau coasa din mîna s-o ascut io ! Nu-i de lipsă s-o cheme de pe-acum. A văzut-o pe Sora numai alaltăieri. Și-apoi e aici, la o zvîrlitură de băț.

Nu se atinse nici unul de mîncare. Le trecuse foamea. De la o vreme se și sculară de la masă, lăsînd să se răcească bucatele. Se putea întoarce de atunci de două ori cu moașă ! Poate nu a găsit-o acasă ? Dar alaltăieri

nu spusese că ar mai aştepta pentru zilele acestea şi alte neveste.

Bătrînul şezu pe-un scăunel şi îşi aprinse pipa. Lelea Anica se supără şi-l înfruntă că şi-a aprins drăcia aceea înainte de cină. Ea trăgea c-o ureche spre odaia din na-
inte, cu alta spre curte. Dar multă vreme nu se auzi din
nici o parte nimic.

Apoi un hăpăit scurt de cîne, şi îndată moaşa intra
în tindă, urmată de Dumitru. Era ostenită, sufla greu.

— Unde-i ? Ce s-a întîmplat ? întrebă moaşa, fără a
se uita la scaunul pe care lelea Anica i-l puse la în-
demînă.

Soacra-i făcu şi ci semn să vorbească încet.

— A aţipit cam de-o jumătate de ceas, ori poate şi
de-un ceas. Au încercat-o astă după-amiază neşte dureri.
Cred că-s întîile dureri. Nu mi s-a plîns niciodată pînă
azi.

— Ei, şi pentru atîta lucru m-a grăbit viteazul ăsta,
să-mi dau sufletul ? Credeam că dumneata l-ai trimis.

Moaşa se mai linişti şi şezu pe scaun.

— Nu eu, nu. El nu m-a ascultat. Aşa-s bărbaţii,
fricoşi ! Da' se vede că nu te-a aflat acasă.

— Nu ! De la amiază o păzesc pe Veta Roşului. Poate
o să mai ţină pînă dimineată.

Abia şezu şi se şi ridică.

— Trebuie să mă duc !

— Dac-ai venit pîn-aici, hai şi cinează cu noi ; pînă
atunci poate se trezeşte şi noru-mea şi vei mai vedea-o
o dată. Să liniştim şi pe bărbat.

Şezură toţi trei la masă.

-- Iată, s-au răcit toate. Dumitru a plecat după tine
fără să ne spuie nimic, şi masa era aşternută.

— Las', c-abia nu ne frigem. Eu una sînt grăbită.

Nu păru însă deloc grăbită. Mîncă pe-ndelete şi po-
vesti o mulţime de noutăţi. Către sfîrşitul cinei se des-
chise uşa de la camera din nainte şi Sora se ivi în prag.
Avea cearcăne mari sub ochi şi privirile-i erau cam spe-
riate. Totuşi se sili să zîmbească.

— Cînaţi şi nu mă întrebaţi dacă nu mi-e şi mie
foame ! Văd că şi aveţi un om în locul meu. Bună-sara,
lele Paraschivo !

Moșa lăsă lingura răzimată de blid, se ridică, o duse pe Sora înapoi în odaie, îi spuse să se întindă pe pat, aprinse o luminare, și îndată începu să o cerceteze și să o pipăie.

— De, poate mai ai încă două-trei zile. Scoală-te acum și cinează. Numai să mînci cît mai puțin de-aici încolo.

Sora veni la masă cu fața mai luminoasă, și se mai dezgheță și Dumitru văzînd-o că mănîncă. Moșa se grăbi să plece.

— Mai trec eu și dimineată pe-aici.

Afară de luna de la început, Sora purtase ușor sarcina : nu-i mai veneau amețeli, nu mai avea grețuri, ci o bună poftă de mîncare. Și cum nu ar fi avut, cînd se pusese din nou pe lucru, cu hărnicie sporită ? Mai ales după ce înțelese că viața e cu mult mai cuprinzătoare decît i se păruse, după ce, în șezătoare, își dăduse sama că nevestele de vrîsta ei se interesează de toate lucrurile bărbaților, de moșie, de ce fac alții, de tot ce se întîmplă în sat. Ea prea trăise cu gîndul numai la sine ! Dar se avîntase iar la lucru și pentru că așa se simțea mai bine, mai sănătoasă, mai ușoară. Uneori, mai ales în primele luni, își și uita că e însărcinată.

Cînd începu a se îngroșa tot mai tare, cînd nu mai putu ascunde sarcina, oricum punea poalele, șurța și cătrînța, Sora începu a se gîndi iarăși mai mult la ea. Rotunjimea-i creștea din lună în lună, pînă ce femeia începu să simtă un fel de scîrbă pentru ea însăși cînd vedea ce-i este dat să ajungă. Începu să aibă iar un simțămînt greu, întunecat : nu-și dorise sarcina, schimbarea asta îngrozitoare, și poate nu va mai scăpa niciodată de ea ! Se tulbura și mai tare cînd se uita uneori în oglindă : în luna din urmă se iveau și dispăreau pete gălbui, cînd într-o parte a obrazului, cînd într-alta, iar cearcănele din jurul ochilor creșteau și se adînceau. Simțea iar o aver-siune tot mai mare față de Dumitru, făcîndu-l din nou responsabil de urîtenia în care căzuse ea.

În luna din urmă, de cînd se schimbase și se urîțise mai tare, nu prea îndrăznea să iasă pe uliță, între femei, nu mai mergea la biserică, ci se mărginea să lucreze în casă, în curte, prin grădină. Și mult se mira

cum de alte neveste în starea ei nu se sfiesc să umble printre oameni ca și mai înainte. «Toate sînt urîte, sînt respingătoare, și totuși ele parcă nu-și dau sama de nimic !, își zicea Sora. Alta e pînă ce sarcina se poate ascunde ușor, sau cîtă vreme abia se poate vedea ceva !» Însăși conștiința că-i însărcinată și știința că și alții o cunosc, nu o mai torturau ca la începutul sarcinei. Se obișnuise. Dar să ieși și să te învîrți încă între oameni, o matahală dezgustătoare, asta nu putea pricepe Sora.

Soacră-sa era nemîngiată, mai ales pentru că nu o mai putea convinge să meargă la biserică. «Tocmai acum ar trebui să fie mai bisericoadă, să se roage mai mult lui Dumnezeu», își zicea bătrîna, și o îndemna, cu sfială însă, cu gura pe jumătate, căci n-ar fi voit pentru nimic în lume să o supere cu ceva. Dar mamă-sa o aproba, iar Sora simțea instinctiv că bine face, că nu-i lucru frumos și cuviincios să mai iasă între oameni.

Uneori, cînd se simțea cîtu-i de mare și de greoaie, cîtu-i de schimonosită, cînd vedea ce s-a ales din trupul ei ca un lujer, plîngea cu amar. Zadarnic voia să-și risipească revolta din inimă. Nu ! Nu era orînduială dreaptă. Pentru ce să se slujească o femeie care aduce o nouă viață în lume ? Dacă e în rînduiala lui Dumnezeu și-n voia lui să se înmulțească oamenii pe pămînt, pentru ce n-a scutit-o pe femeie de-asemenea urîtenie ? Poate că nici nu-i o rînduială de Sus, ci o întîmplare nenorocită că rămîn însărcinate femeile ! Pentru ce nu suferă și bărbații în rînd cu femeile ? Ei rămîn tineri, proaspeți, frumoși, în vreme ce femeile ajung niște dobitoace respingătoare.

Pentru că nu mai ieșea din curte, începură să vină s-o vadă neveste de sama ei, prietene din fetie, și, unele, în aceeași stare ca și ea. Sora se mira cînd acestea îi spuneau că ele nu se gîndesc la urîtenia lor, că se gîndesc la copil, că-l așteaptă cu bucurie și că se tem și se îngrozesc numai de durerile facerii. «Cîte feliuri de oameni sînt în lumea asta !», își zicea Sora. Ea nu se gîndea la copil, nu-l aștepta cu bucurie, și nu se temea de durerile facerii. În schimb îi era greu și scîrbă de ea însăși și era tot mai întăritată, din nou, împotriva lui Dumitru. De ce nu se putea gîndi și ea cu bucurie la

copil ? Unele neveste îi spuneau că ele parcă-l și văd, parcă-l știu de-acum cum va fi. Unele erau sigure că vor avea fecior, altele fată. Ea nu avea nici o preocupare de felul acesta, sufletul ei parcă era pustiu. Și, lucru ciudat, părea că-i tot mai pustiu și mai gol cu cât trupul ei creștea și se îngreuna. Alte neveste-i spuneau ce vorbesc ele cu bărbatii despre copil. Cum fac de pe acum planuri de viitor. Ea abia se hotărîse, întru tîrziu, să-i spună lui Dumitru ceea ce vedea că el așteaptă cu înfrigurare, de săptămîni, să-i spună. Iar de-atunci, ce au mai vorbit împreună de copil ? Chiar nimic. El o întreabă din cînd în cînd dacă nu se simte rău, și ea răspunde. Dacă n-ar întreba-o el, n-ar vorbi nici atît. Sora se chinuia să înțeleagă de ce nu era și ea ca altele. Dar nu putea afla nici un tîlc, nici nu se putea schimba, deși înțelegea foarte bine că celelalte își poartă urîțenia cu mult mai ușor decît ea, și că-i mai bine de ele.

Nu înțelese pînă nu o cuprinseseră, mai insistent, durerile facerii, încă a doua zi după ce Dumitru o adusese pe moașa Paraschiva. Atunci simți limpede cum îl urăște pe bărbat și nu-l mai suferi să între în odaia din nainte.

De cînd începură durerile facerii, Dumitru căzu în friguri rele, aprins de toate spaimele. Parcă-l tăia pe el cu cuțitele orice geamăt sau țipăt ce pătrundea din odaia din nainte. Îi îngheța inima cînd se gîndea cît suferă ea ! Iar gîndul că nevasta lui ar putea muri la naștere, îl înnebunea.

Mamă-sa îl alunga mereu din tindă, și închidea ușa după el, dar omul revenea mereu, ca un cîine bătut, și ședea în prag, pînă iară ieșea mamă-sa din odaia unde erau Sora și moașa, și-l alunga din nou.

— De cînd ești așa de slab din fire ?! Nu te-am știut așa ! îl înfrunta mamă-sa.

Era, într-adevăr, jalnic de privit ! La statura lui îndesată, la fața lui pătrată, nu se potrivea înfățișarea asta de căzătură. Cînd îl vedeai prin casă, prin curte, îți venea fără voie gîndul : «Asta-i bun de stîlp. Stîlp de răzimat unde-i povara mai mare». Dar acum era frînt și prăpădit detot. Gîndul că Sora ar putea muri, îl paraliza. Cum să moară o femeie ca Sora ? Ce ar mai rămîne

atunci din lumea asta ? Ce rost ar mai avea să mai răsară soarele ? Cum să moară ceea ce-i altarul lui de închinare ?

Protesta și se revolta din adîncurile ființei împotriva acestui gînd nebun, dar nu-l putea alunga. «S-au mai întîmplat cazuri ! Doamne ferește și apără !»

Alungat de mamă-sa, se ducea uneori în grajd, și zicea rugăciuni, bătea mătânii. Dar nu putea rămîne mult acolo. Spaima iar îl aducea. Dacă era închisă tinda cu zăvorul pe dinlăuntru, se lipea de perete, lîngă fereastră, și asculta. Orice geamăt, orice țipăt dinlăuntru, îl înnebunea de spaimă, și strigăte desperate se ridicau din coșmarul lui sufletesc către Dumnezeu, rugăciuni, jurăminte : «Doamne, ajută-i ! Doamne, scapă-o ! Scapă-o numai acum o dată, și nu mă voi mai atinge de ea toată viața ! Nu-mi mai trebuie alt copil ! Săraca, săraca, săraca ! Săraca, florica mea !»

Durerile erau întrerupte de pauze. În cele dinții pauze Sora se putea încă gîndi, putea mai ales prinde unele simțăminte ce parcă i se deslușeau și i se luminau numai acum... Da, îl ura pe bărbat și nu se putea gîndi nici acum la copilul care era pe drum. Nu-l iubea nici pe copil, pentru că nu-și iubea bărbatul. Asta era, de bună samă. Altele își iubesc bărbații, s-au măritat din dragoste. Dar ea ? Dragoste ! S-a agățat de un om, să nu rămînă fată bătrînă ! Dragostea unde era ? Nu mai era nicăieri, nu-i trebuia. Da, Dumitru n-are nici o vină ! Lui i-a plăcut de ea de mult, s-a purtat bine cu ea, și ei i-a plăcut. S-a bucurat de el, de bărbăția lui, de puterea lui. Da. Însă unde era dragostea ei ? Nu era nicăieri, nu-i trebuia... nu-i trebuia... Și acum nu-i trebuie nici copilul, nici bărbatul. Ceva străin s-a alipit de ea, ceva străin a sălășluit în ea ! Da, da ! Nici Dumitru nu era al ei, nici copilul nu era al ei. Ea nu mai avea nimic, nimic, nimic !

Mai tîrziu, către miezul nopții, cînd o înjunghiau cu țite lungi și ascuțite tare, în pauzele scurte, în vreme ce gîfîia cumplit, și soacră-sa-i ștergea sudoarea de pe frunte, Sora nu mai avu decît un geamăt mut în ea : «Să deie Dumnezeu să pleznesc detot ! Să deie Dumnezeu să mor ! Să scap de toate !»

De la o vreme Dumitru se lăsă mototol pe podmolul de lângă fereastră. Nu dormea, dar nu mai auzea nimic. Părea că se idiotise detot. Uneori scotea un fel de șelălăit abia auzit. Mamă-sa îl uitase de mult, cum nu se mai împiedeca de el în tindă. Asuda și ea, în rînd cu moașa Paraschiva, lângă bolnavă, îngrozită. Era o naștere grea ! Dar cînd începu a se zări de ziuă, după un țipăt sălbatec, se făcu liniște în odaia de din nainte. Copilul se născuse. Era o fetiță, dar voinică, sănătoasă, întreagă. Numai de cît orăcăitul ei puternic umplu odaia. Cele două femei începură să umble forfota din odaie în tindă. Sora stătea liniștită întinsă pe pat, cu fața ca de ceară, cu ochii închiși. Respirația i se potolea și se făcea tot mai regulată.

Ca din pămînt răsări de undeva badea Pavel Pruncu. Dormise pe undeva prin șură, în fîn, căci hainele lui miroseau a floare uscată de iarbă. Încă nu se luminase cînd se opri lângă feciorul care stătea, ca o dărîmătură, pe podmol, lângă fereastra ce dădea în curte.

— Dumitre !

Nici o mișcare, nici un răspuns.

— Scoală, Dumitre, că s-a isprăvit cu bine.

Nici o mișcare, nici acum.

Bătrînul îi puse mîna pe umăr, și începu să-l zgîlție.

— Scoală, Dumitre !

Omul tresări ușor, dar nu se mișcă. Nu dormea, căci ochii îi erau deschiși. Spaima încremenise în el ca o pecetie, dar viața se retrăsese din el undeva în adîncuri.

Bătrînul îl trezi cu greu, și cu greutate reuși să-l facă a înțelege unde era, și ce se întîmplase.

Atunci sări în picioare, gata să-l răstoarne pe tată-său.

— Trăiește ?

— Vezi bine că trăiește. Nu auzi ?

Feciorul auzi în odaie un orăcăit de broscoi.

— Nu copilul, Sora ! Trăiește ?

— Păi, cum să nu trăiască ?

Dumitru se repezi în ușa tinzii, dar zăvorul era încă rîs pe dinlăuntru. Ușa pîrîi, și o crăpătură fulgeră lemnul de sus pînă jos.

— Mai încet, mai încet, furtună ! Stai, că deschid ! auzi vocea mamei sale.

Cît ce-i deschise uşa, voi să dea buzna în odaia dinlăuntru, dar cele două femei i se puseră în prag.

— Nu acum ! Nu încă ! Mai tîrziu ! O să te chemăm noi, zise moaşa.

— Trăieşte ?

— Mulţămită lui Dumnezeu ! A fost o naştere grea, dar a scăpat. Acum trebuie să se odihnească. Ieşi şi vezi-ţi de treabă. Te vom chema noi.

Bărbatul îşi făcu o cruce largă, şi un suspin greu îi scăpă din piept.

— De copil nu întrebî nimic ?

El păru că nu înţelege.

— E o fetiţă. O fată voinică, n-am ce zice. De-aceia a venit greu.

— Da, o fetiţă, Dumitre, adaoase şi mamă-sa.

Dar el nu mai zise nimic, ci ieşi în curte. Tată-său nu mai era nicăieri. Multă vreme umblă buimac, pîrînd a căuta ceva. Luminîndu-se de ziuă, căprarul, stăvarul, apoi ciurdarii, începură să sufle pe rînd din corn, fiecare cu sunetul şi întorsăturile lui. Se încinse mişcare prin toate curţile. Portiţele scîrţîiau, vitele ieşeau în uliţă, cornul de os suna mereu, cînd pe-o uliţă cînd pe alta, bicele pocneau, strigătele începură, şi grămezile de vite albe porneau mîinate de păstori, pe uliţe, spre centrul satului, de unde se făcea drumul către păşunea comunală.

Dumitru dădu vitele în ciurdă, apoi, mai tîrziu, cînd se ivi soarele şi sună şi cornul purcarului, slobozi şi porcii din coteţ şi-i scoase cu mare silă în uliţă, căci alergau adulmecînd flămînzi prin curte, după un rest de coajă, după un os, lingînd trocile în care li se dăduse în sara trecută lăturile.

Abia după ce trecu şi purcarul cu porcii pe uliţă la vale, lelea Anica se ivi în prag şi-i făcu semn lui Dumitru.

— Acum o poţi vedea pe Sora. S-a deşteptat, şi-i bine, mulţămită lui Dumnezeu. Da' să nu stai mult înlăuntru, să nu vorbeşti prea mult cu ea. E slăbită rău, sāraca ! A fost o naştere grea, dar a dat Dumnezeu şi-a scăpat cu bine.

Nu era nevoie de nici un îndemn al bătrînei. Dumitru se apropie sfios de pat, se uită la faţa palidă a femeii, şi nu putu spune un singur cuvînt. Avu o scurtă haluci-

nare : îi păru că-i o femeie străină în pat, și mamă-sa vrea să-l amăgească. Sora, văzîndu-l mut, întinse mîna albă, fără sînge, și o puse pe-a lui. Pe buzele ei, vinete încă, se schiță un zîmbet ușor, fugar. Era ea, dar, Dumnezeu mare ! cît era de schimbată !

— E fetiță, Dumitre, șopti ea cu zîmbetul acela palid.

Dar el nu putu rămîne mai mult lîngă pat. Îi zbucni de la inimă, ca un rîu de foc, năvala grea a plînsului, și se grăbi să iasă, să nu-l vadă Sora plîngînd. Ca într-o ceață zări o față rotundă și roșie ce ieșea din scutece, cum moașa-i puneă dinainte copila, ridicînd-o de lîngă mamă-sa. O zări în treacăt. Totuși, mutra aceea roșie, pocită, îi rămase în minte și-i păru că seamănă cu cineva. «Cu cine samănă ?» începu el să-și bată capul. Dar nu și-l bătut mult : se opri în mijlocul curții, ca lovit la cruce : «Da ! cu muma samănă !» își zise el mirat.

Mai tîrziu întră și badea Pavel să-și vadă nora și nepoata. Sora ațipise din nou. Bătrînul ieși mulțumit din odaia de din nainte, unde nu mai era decît moașa. Nevastă-sa gătea mîncarea în bucătăria de vară.

— Zdravănă fată, zise el.

— Da ! A și fost o naștere grea ! Scurtă dar foarte grea.

— Păi, știi cu cine samănă ?

— Cu cine ?

— Cu tine. E leită tu !

— Vorbești prostii ! Cum să sămene cu mine ?

Bătrînul tăcu un răstimp, apoi vorbi agale :

— Să nu mă duc pînă la cuscii să le duc vestea cea bună ?

Lelea Anica nu se putu hotărî ce să-i răspundă.

— Știi ce ? Ar trebui s-o întrebî întîi pe Sora.

— Dar ea doarme.

— Se va trezi ! Să nu se supere cuscii... Drept să-ți spun, eu m-am mirat mereu de cusca, că n-a dat deloc pe-aici în zilele din urmă. Nu știa de sorocul fetei ? Doar mamele țin sama de asta, și nu-și lasă fetele singure la naștere.

— Va fi știut, dar nu chiar ziua și ceasul.

— Păi, tu, de cînd i s-au pornit durerile, n-ai trimis nici o vorbă cuscii ?

— Nu i-am trimis.

— Asta-i de mirare ! Se va supăra.

— Nu-s de vină. Am voit să mă duc chiar eu să-i spun, dar Sora nu s-a învoit. Am stăruit că așa se cade, dar fata nici n-a vrut să audă. N-a vroit să afle mamă-sa. N-a vroit să fie mumă-sa de față. M-am mirat și eu, dar ce să fi făcut ?

— Hm ! Știu eu ? Poate-i era rușine.

— Poate. Dar n-a vrut în ruptul capului, și eu nu puteam face nimic. S-o mai și supăr încă ?! A avut ea, săraca, destul de suferit.

— Păi, dacă-i așa, să nu mă duc.

— Așteaptă pînă se va trezi, s-o întrebăm pe ea mai întii. Poate nu vrea nici acum să vie mamă-sa.

— Doar nu-s certate !

— Nu-s, vezi bine. Așteaptă însă s-o întrebăm pe Sora.

În ulița Morii și în împrejurimi vestea se lăți în cîteva ceasuri, dar pe ulița Cîmpșorului încă nu ajunsese, cînd, pe la unsprezece, Pavel Pruncu se ivi în ograda cuscilor.

Lelea Maria, cînd auzi, bătu mirată din palme, își aruncă ceva, repede, pe spate, lăsă pe Ioniță gazdă — căci alții nu mai erau acasă — și o luă înaintea bătrînului, care o pierdu repede din ochi.

De cînd îi începuseră durerile și începuse să simtă iarăși dușmănie împotriva lui Dumitru, ca și la începutul sarcinei, Sora fusese mereu stăpînită de o senzație confuză : să sufere, să se chinuiască singură, să nu afle mamă-sa nimic. Ea o desmîntase destul să se mărite cu el ! Pentru ce să vadă mamă-sa că ea avusese dreptate ? Simțul ei de demnitate, ambiția ei, nu o lăsau să se umilească în fața mamei sale. Nu-și dădea sama că amestecă lucrurile, totuși simțămîntul acela nebulos era puternic, și ea o oprise, într-adevăr, pe soacră-sa să-i trimită vorbă Mariei Corbu.

Lelea Maria intră ca o furtună peste cuscră-sa, în tindă.

— Nemaipomenit ! Să nu-mi trimiteți vorbă ! Să nu știu nimic pînă acum ! Cînd mă gîndesc că, Doamne fereste, se putea întîmpla și o nenorocire !...

Lelea Maria nu vru s-o creadă pe bătrînă, pînă ce nu auzi din gura fetei că, într-adevăr, ea o oprise să-i trimită vorbă.

— Dar pentru ce, tu fată?! Așa ceva nu s-a mai pomenit, să nu fie mama lîngă fată în asemenea ceas.

Și ea își frîngea mîinile și nu se putea liniști.

— Credeam că-mi va fi mai ușor așa, fără dumneata, răspunse fata, fără a minți, dar și fără nici o altă precizare.

Era slăbită, ostenită, și-i era, de altfel, și silă să vorbească. Cu o lipsă de tact, uimitoare la ea, și în asemenea împrejurări, mamă-sa voi să știe dintrodată totul : de cînd au început durerile ? cine era acasă cu ea ? cînd a venit moașa ? de cînd s-au făcut durerile mai crîncene ? și o mulțime de alte lucruri. Sora răspundea cîte-un cuvînt, cu pleoapele de jumătate închise, pînă ce intra moașa și o luă de mîinecă pe lelea Maria.

— Lasă, draga mea, fata. Vei întreba-o mai tîrziu de toate, dar acum e încă ostenită. Are trebuință de liniște și de hodină. Parcă n-ai ști cumu-i femeia după facere !...

Lelea Maria tăcu și se ridică rușinată. Știa, cum să nu știe ! Ce i-o fi venit ?

Sora închisese ochii detot. Lelea Maria se aplecă peste pat și ridică pachetul înfășat. Hm ! era destul de greu ! Ar fi putut să fie și fecior. Dar bine că-i sănătoasă și ea și mamă-sa ! Poate fi și fată ! Cum a vrut Dumnezeu !

Dar cînd ținu copila în lumina fereștii, mai laoparte, nu voi să-și creadă ochilor : o tot apropia, cum o ținea pe brațe, și o tot depărta de dînsa. Da ! Așa era ! nu se mai putea înșela ! copila era goală cuscă-sa. O lele Anică în miniatură, cu obrăjorii ca și ai bătrînei, cu crețuri la coada ochilor. Înlemni cu copila în brațe : «Cîtu-i de urîcică, Dumnezeule ! Săraca Sora ! — oftă ea în sineși, pîrînd că nu mai știe unde s-o puie. — Asta a mai lipsit ! Copilul Sorei să samene cu el și cu mamă-sa, și copilul ăsta să fie și fată ! Păi da ! Dumitru samănă tare cu bătrîna. Ce pedeapsă de la Dumnezeu ! Îi vor ieși Sorei peri albi pîn' va mărita-o !»

Greu tulburată, nenorocită ca de o catastrofă, lelea Maria se apropie și puse copila în pat. Cînd se ridică, Sora deschise ochii și zîmbi — un zîmbet dulce și fru-

mos, ca o înflorire nouă, necunoscută încă, a unei nouă frumuseți.

— Așa-i că-i drăguță, mamă ? E tare frumușică, mi-cuța de ea, murmură Sora ca în vis.

— Da, e frumoasă și voinică, oftă mamă-sa, și se grăbi să iasă din cameră.

Ieși, după ea, și moașa. În tindă erau numai ele două. Lelea Anica era cu treburi prin cămară. Lelea Maria parcă aștepta ca moașa Paraschiva să-i spună o vorbă despre copilă. Îi părea cu neputință să nu-i fi sărit și ei în ochi asemănarea. Dar moașa începu alte vorbe.

Erau cam de-o vristă. Paraschiva nu moșea decît de vreo zece ani, de cînd murise mamă-sa, pe lîngă care în-vățase meseria.

Lelea Maria nu mai putu răbda :

— Săraca fetiță !

— De ce săraca ? E voinică și sănătoasă tun !

— Păi, tu n-ai văzut ?

— Ce să văd ?

— Doamne, da' sare-n ochi ! Samănă leit cu cuscra.

— De sămănat, sămănă, n-am ce zice !

— Cît i-am tot spus fetei, pîn-a fost într-altă stare, să nu se uite la ce-i urît !

Moașa se înveseli.

— Ei, asta-i acum ! Copila sămănă tot atît de bine cu tată-său ca și cu bunică-sa. Numai cît se vede mai bine asămănarea cu bunica, fiind și copilă. Putea să nu se uite în veac la bătrînă, dacă tată-său a răsărit în par-tea mumei ! Da' ce vezi tu într-asta ?

Lelea Maria oftă.

— Ce să văd, păcatele mele ! Aș fi dorit să samene copilul cu mamă-sa, mai ales fetiță fiind.

— Mai este vreme să facă și copii care să samene cu ea. Acum, asta așa s-a ales, și n-ai ce-i face ! Bine că a dat Dumnezeu de-au scăpat amîndouă și sînt sănătoase. Că-ntr-o vreme îmi mai luasem nădejdea ! Ce vrei, ca-pul cam mare, umerii lați — și era întîia nașter-e.

«Da, are dreptate moașa, — își zise lelea Maria. — Copila-i trunchioasă ca și bătrîna, ca și tată-său, nu le sămănă numai la față !»

Văzînd că nu mai răspunde, moaşa se apropie de masă şi umplu din sticla pîntecoasă două păhărele de rachiu.

— Hai ! Să-ţi trăiască fata şi nepoata ! Nu mai fi supărată ! Nu poate fi toată lumea frumoasă ca tine şi copiii tăi.

Închinară :

— Să mai poţi ajuta şi tu, Paraschivo ! Dar, altădată, oricine s-ar împotrivi, să nu uiţi să mă chemi şi pe mine, din bună vreme. Iată, îţi spun de pe-acuma.

Băură păhărelele şi îmbucară din cîte o felioară de pîne.

— Te-aş fi chemat şi-acum, dar fată-ta nici n-a vrut s-audă. Se mai întimplă. Dar dacă-mi spui aşa, e altceva. În sfîrşit, poţi auzi şi de la altcineva, nu numai de la mine.

Întră şi lelea Anica, şi mai închinară tustrele cîte-un păhărel. Apoi lelea Maria se grăbi acasă.

XXXIII

După ce scăpă de ultimul chin peste fire, Sora auzi numai ca în vis orăcăiturile din casă, şi adormi îndată, fără nici un gînd. Era sleită de puteri şi avea senzaţia că se cufundă încet-încet, încet şi uşor, într-o baie caldă — nu ştia : de apă subţire, sau de aer —, apoi nu mai ştiu nimic. Ca şi cînd cufundarea în odihnă şi somn s-ar fi petrecut odată cu pierderea conştiinţei, cînd se deşteptă, după vreo două ceasuri, se trezi greu, în silă, şi nu-şi putea da sama unde se află. Nici nu simţea vreo nevoie să ştie. Ochii ei abia mijeau printre gene, apatici şi somnuroşi, cînd auzi scîncetul copilei lîngă ea, în pat, de partea de către perete. Întîi nu-şi dădu sama ce poate fi, dar în clipa următoare inima i se contractă cu putere, şi apoi începu să bată rar şi adînc în coşul pieptului. O căldură dulce i se revărsa în toată fiinţa, o lumină caldă părea că-i trece prin vine şi-i luminează tot trupul, ţîşnind prin piele, o aromă ca de rezedă îi pătrundea parcă în suflet. Cu ochii închişi, întinse mîna şi atinse uşor

scutecul copilei. Căldura trupușorului înfășat pătrundea prin toate cîrpele, și o simți în vîrfurile degetelor. I se părea că odată cu căldura aceasta se scurgea în ea o mulțumire, o pace, o fericire cum încă nu gustase în viață. Era copilul ei, era viața ei, parcă era ea însăși în botul acela de carne, învălit în cîrpe și scutece, și înfășat strîns. Fiecare scîncet al copilului părea că vine, se-apropie de ea și-o pipăie din creștet pînă-n tălpi, nespuns de mîngietor.

Instinctul de mamă, întreg buchet de simțăminte nouă, înflori la înția alăptare a copilei. Sora rămase amețită de plăcere, de bucurie, de fericire.

— Draga mea, cît a fost de flămîndă !

— O să-ți deie de lucru — zise moașa. — Suge de sînge. Dar, mulțămită lui Dumnezeu, are de unde. Ești bună de lapte, fata mea ! Iar ce să mîncîci, har Domnului, ai din belșug ! E mare canon cînd se nimerește un asemenea copil mîncăcios la o nevastă lipită pămîntului. O usucă și o înnegrește ca pe-o scîndură veche.

— Da-i și sămn că-i sănătoasă, nu-i așa, lele Paraschivo ?

— Vezi bine ! N-o să-ți facă nopți nedormite. N-a plîns nici la naștere, numai cît a fost de lipsă să i se deschidă plămîinii și să i se pornească gîtlejul.

— A plîns ?

— Ohoho ! Badea Pavel a auzit-o din șopron, din fin.

— N-am auzit. Doar așa, ca o părere.

— Ce să auzi ? Ai adormit îndată !

Cu trecerea zilelor, moașa îi tot descoperea cîte ceva din cele prin care-a trecut, și de care Sora părea că nu-și mai aduce aminte. Trebuia să o facă să înțeleagă că avusese o naștere grea, pentru că Sora, la cîteva zile, voise să se și scoale din pat.

— Ai suferit și tu, dar nici lui Dumitru nu i-a fost ușor, îi zise moașa la vreo săptămînă după naștere.

Sora zîmbi.

— Nu-i nimic de rîs. Sînt bărbați care, pînă ține nașterea, se chinuie mai rău ca femeia.

— Poate cei fricoși, dar pe Dumitru nu-l știu fricos.

— Hm ! Nu numai cei fricoși, ci mai ales aceia care își iubesc tare femeile.

Obrajii Sorei se îmbujorară.

— Și ăștia ?

— Mai cu samă ei. Cei căroră nu le pasă de neveste, se duc la crîsmă, își fac de lucru prin sat ori la hotar. Nu-i vorbă, se îmbată adeseori și cei fricoși. Dar cine-și iubește cu adevărat nevasta, stă lipit de casă, ca un cîne credincios, de pază. Pe Dumitru n-a fost chip să-l scoatem din tindă, pînă ce n-a pus mumă-sa zăvorul. Dar el s-a lipit de părete, lingă fereastră, pe podmol, și nu s-a mișcat de-acolo.

— Dumitru !

Sora nu zîmbi, cum crezuse moașa, cînd îi aminti de chinul lui, pentru că n-ar fi crezut. Nu... Era un zîmbet cald, de satisfacție. Ea simțise prin ce i-a trecut bărbatul, din clipa în care i-a văzut înfățișarea, dimineată.

— Dumitru !

Avusese ea ceva cu el cît ținură chinurile facerii. Dar, oare, ce-a avut ? Nedeslușit simțea că n-a fost un lucru neînsemnat. Și cu trecerea zilelor, nedeslușirea se limpezi, și își aduse aminte cu cîtă dușmănie se pornise împotriva bărbatului său. În spaima instinctivă de moarte, sufletul ei se scuturase de toată zgura de deasupra, și rămăsese gol : ea se chinuia în gura morții, din cauza unuia pe care nu-l luase din iubire, ci din alte motive. De-aceea îl urîse și-l făcea răspunzător pentru suferințele ei. Gîndul acesta o înfioră. «Da ! Așa e ! De adevărul acesta nu mai pot fugi — își zise ea. — N-a fost iubire, iubirea mea a fost pentru celalalt... pentru Gheorghe, dar nici nu mi-a fost urît de Dumitru, de cînd i-am îngăduit să steie de vorbă cu mine. N-a fost iubire, dar m-am simțit atrasă de el, m-am încrezut în el ! N-a fost iubire, dar a fost o înmuiere a inimii în fața dragostei lui arzătoare. Alătura de el am intrat în liniște, în pace ! Alătura de el m-am bucurat, ca nevastă tînără, de căsătorie ! În casa asta am fost învăluită de blîndețe, de bucuria tuturor, și am prins rădăcini aici. Cum de mi s-a putut ridica atîta dușmănie în suflet, în vremea chinurilor facerii ? » Nu putea înțelege și nu voia să se mai gîndească la asta. Nu era iubire ! Dar cine știe, la urma urmelor, dacă nu era ceva mai tare ca iubirea ceea ce o lega de Dumitru și de părinții lui.

Nu ! Nu se va mai gîndi la asemenea prostii. Legătura asta s-a îndulcit și mai tare prin copil. Nu s-a simțit niciodată străină de Dumitru, dar acum era cu mult mai aproape de el decît înainte. Poate-i și acesta un fel de iubire, își zicea Sora, încercînd să se întărească în convingerea ei, simțind însă că, orice efortări ar fi făcut, ceea ce-i strigase inima, în primejdia morții, rămînea un punct de neclintit. De pe partea ei rămînea, n-o să-i mai pese de el ! Acum avea nu numai pe cei trei oameni care o înconjurau cu dragostea și blîndețea lor, ci mai avea și copila. Da ! Ea va prinde rădăcini tot mai adînci în familia aceasta ! sfîrși Sora zbuciumul ei, cu două zile înainte de a părăsi patul.

Luă copila, care începu a scînci, și îi dete să sugă, în vreme ce o pierdea din ochi de dragă. Se mai limpezise, se mai albise la obrăjiori, și toate crețurile dispăruseră din jurul ochilor. Uitîndu-se la ea, un gînd nou coborî asupra ei ca o binecuvîntare și-i inundă sufletul cu o căldură mîngîietoare și plină de taină : era copilul ei și al lui ! Uite, parcă ar și semăna puțin cu Dumitru !

Bărbatul intră chiar atunci în odaie, și se apropie ușor de pat : îi aducea două pere coapte, întiile din acest an.

Sora luă perele și le puse pe perină, îi apucă mîna într-a ei, și ridicînd privirile de la copilă la bărbat, zise :

— Nu-ți pare că samănă cu tine ?

— Fugi de-aici ! Nu vezi ce copilă frumoasă e ?

— Samănă oleacă ! O să vezi tu cînd va mai crește.

Deodată, parcă uitînd de copilă, rămase o vreme cu ochii la tîmpla stîngă a lui Dumitru.

— Dar ce-i asta ? Ai peri albi la tîmplă ! zise ea mirată și oarecum înfricată.

— Îi am de mai de mult — se grăbi el să răspundă. — Se vede că samăn cu tata. Și dumnealui a încărunțit de vreme.

— Nu ! N-ai avut nici-un fir alb mai nainte. Ce s-a întîmplat ?

Dumitru nu se uitase în oglindă, deși mamă-sa remarcase, încă în dimineata de după nașterea copilei, firele albe, și-i spusese, ca o înfruntare :

— Nu trebuia să-ți pierzi chiar așa firea ! Toate nevestele trebuie să treacă și prin asta. Iată că de-aseară pîn-acum ai încărunțit.

Bărbatul își duse instinctiv mîna la tîmplă și pipăi, după vorbele Sorei.

— Asta trebuie văzut în oglindă ! — zise femeia. — De pipăit nu se poate pipăi. Dar ce s-a întîmplat ?

Dumitru se gîndi că poate-i mai bine să-i spună.

— Muma zice că mi-au ieșit în noaptea aceea.

Urmă un răstimp de tăcere. Sora avu o tresărire, coborî ochii la copilă, o privi îndelung, apoi luă mîna lui Dumitru și o alipi de fața ei arzătoare.

— Dragul meu, să știi că-i așa cum zice muma. N-ai avut înainte nici-un fir cărunt.

O cuprinse o înduioșare adîncă și simți un suflu cald al dragostei, un suflu pe care-l cunoscuse odată : simți că omul ăsta era al ei. Îi trecu brațul pe după cap și-l sărută pe gură, înțîia oară după atîta vreme.

— Săracul de tine ! Ai suferit mult și tu, nu-i așa ?

El înclină capul. O mare lumină i se răspîndise pe față.

— Trebuia să pleci de-acasă, să nu mă auzi. O, a fost groaznic !

După obiceiul străvechi, încă de-a doua zi după naștere rudeniile, vecinele, prietenele începură să vină cu mîncare la lăuză. Începutul îl făcu chiar lelea Maria, care tăie o găină grasă și-i făcu Sorei supă cu pătrățele — mîncarea ce-i plăcea mai mult fetei, încă de copilă mică. Apoi veniră pe rînd și celelalte, aducînd mîncare în oale ori în cratițe puse în corfițe și acoperite cu merindare albe ca zăpada. Fiecare se silea să pregătească ce știa mai bun, unele supe, altele zămuri de legume, altele pancove, clătite, și chiar cîte-un struț * mic, pe lîngă lipiile aromate cu cuișoare și unse cu ou.

Rudeniile, vecinele, prietenele nu erau sănătoase pînă ce lăuza nu gusta, cel puțin, din bucatele aduse de ele. Și

* Colac din făină cernută prin sită de mătase, obișnuit la praznicele mari pe mesele fruntașilor.

toate o iscodeau cum a fost, povestind la rîndu-le ce-au pătit ele la nașterea primului copil, apoi la al doilea, la al treilea. Vorbăria nu se mai sfîrșea, deși Sora nu spunea prea multe, și, mai ales, ar fi fost bucuroasă să rămînă singură, singură cu copilița ei.

Nănașa, care trebuia să vină întîia, după mamă, cu bucate la lăuză, veni între cele din urmă, într-o duminică, chiar în ziua în care fina părăsi patul. Rău îi părea, dar nu avusese ce face ! Nu putea veni pe jos de la așa depărtare, iar nănașul parcă-și pierduse capul și uitase de toate : în toată dimineța înhăma caii la căruța și pornea să supravegheze tragera brazdelor ce împărțeau în delnițe moșia cumpărată de la grof și împărțită de-un inginer.

Acum însă veniră împreună. Numai că pe ea a lăsat-o la poartă, și el s-a dus cu căruța pînă la primărie, unde se adunase iar comitetul.

Nănașa, lelea Ana Corbu, trecută prin cîteva nașteri, se uită cu ochi de pricepută la toate : la fină, la copilă, la felul cum era înfășată, la leagăn. Toate i se împărură și-i plăcură, dar mai ales fina, care se refăcuse bine detot.

Scoase din corfă bucatele aduse, între care era și un pui fript și un borcănaș cu miere de albine, și trei sticle cu vin din pivnița lor.

— Nu-i niciodată prea tîrziu, nănașă ! O să-mi prindă mai bine acum decît dacă-mi aduceai darurile mai nainte. Am acum o foame de lup, și moașa zice că pot bea și cîte-un păhărel de vin.

— Las' că știu eu cum e datina, dar n-am avut ce face ! Așa-i dacă locuiești în mijlocul cîmpului. Da' voi-nică și sănătoasă copilă, să v-o țină Dumnezeu !

— Să te-audă Dumnezeu, răspunseră într-un glas fina și soacra.

Bătrînul și Dumitru erau la biserică. Pînă știrici și nașa, ca și celelalte femei care veniseră cu daruri la Sora, cum s-au petrecut lucrurile, sosiră și ei, și numai decît durăi și căruța nănașului pe podețul de dinaintea porții.

Dumitru sări să deschidă și să ajute la deshămatul railor.

Badea Pavel Corbu făcea larmă mare în curte, vorbind și rîzînd, și tot dîndu-i lui Dumitru cîte-o palmă peste umăr.

— Hei ! Ce-a fost greu a trecut ! Ascultă-mă pe mine : nevasta numai de-aici încolo ajunge femeie ! Hei ! Mai ai cîteva săptămîni de post ! Ha ! ha ! ha ! Ascultă aici, fine, ce-ți spune un om pățit !

Cu larmă mare intră și în casă, cu Dumitru după el, o măsură pe Sora de sus pînă jos, plescăi din limbă, o luă de umeri, o scutură, apoi deodată o îmbrățișă și o sărută pe frunte. Ochii i se umeziră.

— Brava, fină ! Brava, nepoată ! Așa-mi place mie nevasta tină, să nu se încovoie, să rămîie dreaptă ca un steag ! Cînd te gîndești bine, vezi că asta-i o floare la ureche pentru o nevastă vrednică. Dar unde-i broscuța ?

— Nu striga așa tare, să n-o trezești, păgînule ! — zise nănașa. — Uite-o în leagăn.

Copila dormea, înfășată, în leagăn, acoperită cu o pătură moale de lînă. Badea Pavel nu luă sama la vorbele nevastei. Se aplecă, luă copila în brațe, o privi de-a-proape, și mai ales o cîntări, satisfăcut. Apoi o puse la loc și-o acoperi.

— Voinică, voinică și frumoasă ! De-acum dați-le drumul, fină, să vie unul după altul, că porneala-i bună. Faceți copii voinici și sănătoși ! Să vă trăiască !

— Să trăiți și dumneavoastră, nașule, răspunse Sora îmbujorată.

— Tu nu-ți mai ieși din apele tale cîtu-i vacul, îl înfruntă nănașa. Nu poți vorbi mai omeneste ?

— Ce-i drept nu-i minciună, și ce-i bun nu-i rău, tu nevastă ! Așa-i rînduiala lumii și voința lui Dumnezeu : să se înmulțească oamenii pe pămînt. Apoi mai sînt și rînduieli omeneste, care spun același lucru. Iată, de-o pildă, și rînduiala asta nouă din Broșteni : ne-a crescut hotarul cu opt sute de iugăre, finul are acum moșie mare, are de unde da zestre ! Ori ce ? Să moștenească un copil tot ? Îmbuibarea nu-i bună, să știți de la mine ! Tot omul să puie osul și să cîștige și cu munca lui. Asta-i sănătate, asta-i viață, asta-i bucurie ! Las' să umple casa de copii ! Asta-i bogăția românului ! Ha ! Ha ! Ha ! rîdea el, bătînd pe umăr pe Sora.

Finii fuseseră înștiințați de venirea nănașei cu darurile, și lelea Anica pregătise un prînz bun. De cînd îi întrase Sora în casă, învățase și ea să facă mîncări mai gustoase și mai felurite.

Se așezară la masă, și, în mijlocul veseliei, nănașul mai aruncă multe glume de-ale lui, unele care o făceau și pe lelea Anica să se uite într-altă parte. Mai ales după ce goliră două din sticlele aduse de nănașa.

— Acum cu sticla și pîhărelul, dar la botez o să venim cu butoiășul. Și să spălați bine cănuțele cele din cui. Vom bea din ele, că ține vinul mai răce. Ei, rămînem așadar înțăleși : la Sîntămăria, în ziua nunții !

Vorbiră mult pînă aleseră ziua. Soacra și Sora ar fi voit s-o boteze mai devreme, căci nu era obiceiul în sat să se amîne prea mult botezul : o săptămînă două după naștere. Dar badea Pavel Corbu nu se învoi. El ținea să-și joace fina, cum o jucase și la nuntă, și fata trebuia să se mai înzdrăvenească. Fu multă vorbă și pînă hotărîră numele copilei. Sora era de părere să-i pună numele Ana, după nănașă și după soacră ; soacră-sa voia s-o cheme Maria, ca pe cuseră ; Dumitru se învoia oricum s-ar fi învoit Sora, deși el ar fi vrut să-i pună numele nevesti-sii.

Hotărîrea o determină tot nănașul.

— O botezăm la Sîntămărie, — Maria să-i fie numele. Rămîne, așa, și numele în neam, căci nu se cade să se stingă. Începem cu bunica dinspre mamă, apoi vine bunica dinspre tată, dacă vine iar o fată. Dar eu cred că al doilea și-a treilea vor fi ficiorei, și numai după aceea va veni o fată. Că pentru măritiș nu-i bine să ai deodată două fete mari.

Vorbiră apoi mult despre moșia cumpărată : cîți bani gata s-au adunat, cît a dat banca, ce camătă se plătește ; în cîți ani buni se va putea plăti, în cîți ani mijlocii ; cui îi pare rău că a rămas pe dinafară, nevrînd să cumpere ; cum au rămas cu buzele umflăte cei cîțiva care se înscriaseră pentru comasare ; ce neînțelegeri s-au ivit pînă acum între oamenii care au cumpărat, și multe de toate în legătură cu lucrarea noului pămînt.

Apoi se goli și-a treia sticlă cu vin vechi, cu toate semnele ce-i făcea nănașa bărbatului său. Era revoltată : ea adusese trei sticle, pentru ca cel puțin una să-i rămînă

finei, să aibă de gustare și întărire. Dar omul ei se părea că nu-i vede semnele, și nu se ridică de la masă pînă ce nu se goli și sticla cea de-a treia.

Lelea Ana și sări cu gura la el, cît ce ieși în curte și rămaseră o clipă singuri.

Bădicul Pavel nu răspundea, ci deschise lădița de subt ziț, cotrobăi oleacă prin finul de-acolo, și scoase o ploscă.

— Nu te fac de rușine, n-avea grijă. Asta-i pentru fina. Am pus în ea vin mai vechi, căci tu ai fost cam scumpă la tărițe și ieftină la făină.

Nănașa luă plosca și o duse în casă.

— Aici e vin mai bun decît cel care s-a băut, fino. L-am lăsat pîn-acum, altfel poate n-ar fi scăpat de nașutau !

Sora luă plosca, mulțumindu-i.

— Rămîne plosca la noi, ori să golim vinul ?

— Rămîne. E tot mai bine în ploscă.

Apoi, cu un aer de taină, ieși din casă și se urcă în căruță. Nănașul porni caii în urările celor rămași în curte.

Trecură zilele, și Sora se înzdrăveni deplin. Veni și Sîntămăria cu botezul, cînd nimeni n-ar mai fi cunoscut în Sora pe lăuza de mai înainte. După botezul săvîrșit în biserică, urmă prînzul, cu mare petrecanie, în casa Pruncului. Luă parte și părintele Andrei, și diacul, și crîsnicul, și clopotarul. Se făcură rugăciuni și în casă, se sluji sfeștania — ținu chiar prea lung, după părerea nănașului. La pregătirea prînzului dădu ajutor și lelea Maria, la masă ajută și Stana, și veselia și larma din casă nu se isprăvi pînă sara tîrziu.

Apoi totul reîntră în cursul de toate zilele al lucrurilor, în vreme ce Sora se simțea tot mai înrădăcinată în casa și familia Pruncului. De cînd se ridicase din pat, de cînd începuse să-și alăpteze și să-și legene copila, se simțea cu mult mai acasă decît înainte. Își vedea tot mai deslușit rostul vieții. Cu timpul i se cristaliza și convingerea că poate trăi bine cu Dumitru, în liniște, în pace, în siguranță, deși, și acum, ar fi căutat zadarnic în sufletul ei semnele iubirii ce-o legase de Gheorghe și o nenorocise.

Nu-i simțea lipsa cînd Dumitru era dus la lucru și nu-l vedea toată ziua. Nu știa ce-i dorul după el, afară de așteptarea simțurilor. Nu-i era plină imaginația de chipul lui, cu vorbele lui. Nu-i tremura sufletul la apropierea lui. Nu se înșelase în chinurile facerii : inima ei strigase atunci adevărul. Nu era nici o asemănare între legătura ei cu Dumitru și ceea ce a legat-o de Gheorghe. Despre asta nu se mai putea îndoi. Dar conștiința că e așa, nu o mai neliniștea : pentru viața ei era de-ajuns ceea ce avea. Era mulțumită cu Dumitru, cu socrii, cu copila ei, mai ales. Bunătatea, duioșia de care era înconjurată, purtarea așa de atentă și delicată a bărbatului — care părea nefirească la un om cioplit din secure, ca el —, grija de copilă, sfîrșiră prin a o lega de casa și familia aceasta cu legături de recunoștință, de stimă, de-o binefăcătoare siguranță, de duioșie chiar, din care uneori părea că izbucnește chiar flacăra unei iubiri asemănătoare cu cea înmormîntată. Așa ceva simțise cînd a descoperit firele cărunte în părul lui Dumitru ; așa la botezul copilei, după ce-au plecat oaspeții și au rămas numai amîndoi lîngă leagănul fetei ; așa mai tîrziu, cînd, cu prunca în brațe, a mers mai întii la biserică, alături de bărbatu-său, care voia să ducă aproape tot drumul numai el copila.

Da ! Sora simțea că noile legături erau de altă natură. Își dădea sama că niciodată inima ei n-a bătut și nu-i va bate alături de Dumitru ca atunci cînd îl aștepta pe Gheorghe la portiță. Dar nu-i părea rău, și constatarea aceasta nu o întrista. Nici bucuria cu care se uita în ochii celui alt, nici cufundarea ei într-o lume de vis, nu vor mai veni ! Dar toate acestea poate n-au fost decît copilării de fată tînră, care, totuși, cînd au fost zdrobite, au ținut-o un timp între viață și moarte, deși nu zăcuse în pat. Acum însă era femeie măritată, avea alte gînduri, alte griji și alte bucurii, și-i era de-ajuns cu ele. Uneori avea senzația că dacă ar rămînea singură pe lume, numai cu copila, și tot ar avea pentru ce trăi.

Treceau săptămînile și lunile, și în sufletul ei se clădea o întreagă armătură morală, la temeiul căreia era copila și duioșia cu care o înconjurau ceilalți, mereu atenți față de ea. Se trăgea din neam bun, și dinspre tată și dinspre mamă, și afară de o doză de senzualitate, care-o

tulbura uneori, nu avea înclinări rele. Dimpotrivă, crescuse oarecum înrădăcinată în cînste și omenie, în purtări cuviincioase, cu simțul datoriei foarte pronunțat. Moștenirea aceasta spirituală o ajuta să ajungă, în chip firesc, un membru al familiei Pruncu, la cînstea căreia, băgă repede de samă, ținea ca și la cînstea casei în care s-a născut. Nu avea nici cea mai mică îndoială, cînd, uneori, nevestele tinere, prietene, făceau aluzii la cutare fecior sau bărbat tînăr frumos — nu avea nici o îndoială că ea va rămîne toată viața credincioasă lui Dumitru. Armătura morală, construită piatră cu piatră, pe-ndelete, în primul an după nașterea fetei, o apără, nu peste mult, de toate ispitele. Căci ispitele nu întîrziază să se apropie, cînd copila împlini anul, și Sora începu să iasă iar în lume, la horă, la șezători, știind pe Măriuța ei în siguranță cu soacra lîngă ea.

Ispitele începură să vină, pentru că ea însăși ajunsese o ispită întrupată pentru feciorii juni și bărbații tineri. Înflorise într-o frumusețe nouă, care tulbura mințile. Era tot așa de fragedă și de proaspătă ca și fata de altădată, dar mai împlinită, parcă mai crescută. Nimeni n-ar fi spus că a fost vreodată însărcinată. Se înălța zveltă, mlădiaoasă, în horă se ținea dreaptă, cu capul zvîrlit puțin pe spate. Ochii ei erau de-un verde-închis, mai mari, parcă mai lungureți, cu priviri mai serioase, ușor melancolice chiar, ceea ce-i împrumuta o dulceață nouă întregii făpturi, ca și obrații fini, curați, albi ca zăpada, cu abia simțite nuanțe purpurii. Numai cînd se înversuna la joc, în învîrtite involburate, ochii ei se aprindeau și scînteiau, minile ei se încheștau cu putere în umerii bărbaților tineri sau feciorilor cu care juca.

Învîrtita, cu feluritele ei forme, era jocul obișnuit în Broșteni. Jucau, de obicei, într-un cerc, un fecior și două fete, el la mijloc. Dar puteau fi și doi feciori și trei sau patru fete. Se învîrteau, în tactul muzicii, cînd la dreapta cînd la stînga : la schimbatul direcției, feciorul sau feciorii se desprindeau pe-o clipă de fete, făceau singuri cîteva figuri, bătucind pămîntul și chiuind, sau învîrtind fetele pe subt mînă. Învîrtitele se porneau tot cu schimb mărunt de pași la dreapta și la stînga, pînă ce se pornea avîntul rotirii.

Sora, de cînd se ridicase în rîndul fetelor mari, era una din cele mai bune dansatoare. Dar mai înainte se întîmpla uneori ca, în volbura învîrtitei, să nu mai atingă pămîntul, luată pe sus, bine prinsă de feciorul cu care juca. Acum însă nu i se mai putea întîmpla asemenea copilărie. Bărbatul sau feciorul care dansa cu ea, o simțea solid înfiptă în cerc, deși dansa cu aceeași ușurință ca și în vremea fetei.

Îi plăcea jocul și dansa cu toată pasiunea ei arzătoare. Nici nu-și dădea sama cum se încheștează cu degetele de umerii sau de spatele celor cu care juca, cum le strînge mîna ca în clește, și lucrul acesta zăpăcea pe mulți feciori juni sau bărbați tineri. Credeau că Sora le dă un semn, și adeseori, după dans, ei încercau să se apropie cu glume de ea, s-o ia pe departe. De cele mai multe ori părea că nu înțelege nimic, iar cînd înțelegea, se învîrtea repede într-un călcîi și începea vorba cu o fată ori o nevastă.

Se întîmpla uneori, cînd, obosită de dans — căci trecea și acum din mîină în mîină —, stătea laoparte, între alte neveste tinere și privea la cei ce jucau, să-i rămînă ochii mai mult la cutare sau la cutare fecior sau bărbat frumos, privindu-l cu plăcere, cu un fel de înșeninare sau mîngîiere, cu un fel de alintare lăuntrică. Era hotărîtă ca, dacă va mai înbia-o la joc, să nu se codească, cu toată oboseala. Dar îi plăcea să se uite și la fetele și nevestele frumoase care jucau bine, la hainele de sărbătoare ce luminau în soare, la strălucirea de culori armonioase a iilor, a cătrîntelor, a șorturilor, prinse în învolburarea învîrtitei.

Rar, gîndul ei trecea mai departe de admirarea frumosului, dar cînd trecea simțea numaidecît și se punea în gardă. Și mai rar o mușca pe nesimțite însăși dorința, și atunci se refugia în adăpostul sufletesc ce-și durase de la cununie, dar mai ales de la nașterea copilei, și acolo se liniștea în grabă, fără nici un regret.

Venea și Dumitru la joc, alături de alți bărbați tineri, și dansa des cu Sora. Se bucura că nevasta lui petrece bine, era mîndru de frumusețea ei și de dansul ei măiestru, și nu i se alegea o dungă între sprincene decît cînd vedea că unii bărbați prea se ațin cu veselie în jurul ei.

În apropierea ispitelor, Sora mai avea un refugiu: cînd adăpostul ei sufletesc nu reușea să o liniștească de-

tot, se apropia de Dumitru și-l lua la dans. Puțini bărbați și feciori tineri jucau cu patima lui Dumitru Pruncu. Și în jocul ameteitor, aprinsă flacără, ispitele se risipeau și Sora se liniștea.

De altfel, ispitele acestea nu le isca și nu le dorea; veneau singure, și chiar o revoltau. Ea era hotărîtă, ajunsese «laoparte» și despre alți bărbați, nu numai cu soarta sa. Era mulțumită cu căsătoria pe care o făcuse, cu familia în care intrase, cu Dumitru, și mai ales cu copila. Putea tot trăi, și încă bine. Pentru ce mai cădea pe gânduri, visătoare, cînd ochii i se opreau asupra unui bărbat frumos? «Va trece și prostia asta», își zicea Sora.

După cumpărarea moșiei grofului, părea că friguri nouă de hărnicie intraseră în tot satul. Și nu numai în familiile celor care cumpăraseră și aveau mai mult pămînt. Toată lumea avea acum mai mult de lucru.

Badea Pavel Pruncu scăzuse rău din puteri în anul din urmă, și Dumitru se văzu silit să-și bage slugă. Nu mai răzbea singur, și lucrătorii se găseau tot mai greu, și erau tot mai scumpi, mai ales în toiul muncilor de căpetenie.

Pe Sora, pînă alăptă, nu o lăsă să iasă la cîmp, la lucru. Nu putea îndura s-o vadă cu copila în brațe, cu traista plină la umăr, cum ieșeau alte femei. Nu o lăsă bucuros pe hotar nici după ce o întărcă pe Măriuța. Avea ea destul de lucru acasă, cu grădina mare, cu viteii, cu porcii puși la îngrășat, cu cloștele și puii care umpleau curtea. Mai bucuros o ducea pe mamă-sa la cîmp. Dar, de la o vreme, Sora nu mai putu răbda să nu iasă la sapă, la fin, la plivit, la seceră, la culesul porumbului. Hotărîră să rămînă bătrîna acasă, să vadă de gospodărie și să grijească de Măriuța.

Sora parcă întinerea, parcă se făcea mai sănătoasă și mai puternică, parcă respira mai în libertate la cîmp afară. Și trecea prin lucru ca o flacără. Îi era greu, nu-i vorbă, pînă se despărțea de copilă, dar Măriuța mîncea acum de toate și o știa bine îngrijită de soacră-sa, care se uita la ea ca la lumina ochilor.

Da ! Fata semăna oleacă cu Dumitru, semăna și cu soacră-sa ! Abia după ce împlinise copila un an, Sora își dădu sama că Dumitru seamănă cu mamă-sa la câteva trăsături. Dar pe ea nu o neliniști această asemănare, ca pe lelea Maria Corbu. Copila era voinică, sănătoasă-tun, drăguță, și începuse a zice tată și mamă. Era copilul ei, și-i bătea inima cu putere când, sara, venind de la lucru, o lua în brațe și o strîngea la piept, iar Măriuța îi încolăcea grumazul cu brațele ei dulci, și-și lipea obrăjorul de obrazul ei. Nu ! Sora nu o înțelegea pe mamă-sa, pe care nu o văzuse niciodată săltîndu-și cu însuflețire nepoata, sau sărutînd-o cu putere. Abia-și atingea buzele de obrazul ei. Nu o înțelegea, și începu să simtă chiar o răceală față de ea. Ce nu-i plăcea la Măriuța ei ?

XXXIV

Trecuseră aproape trei ani de la căsătoria Sorei. Copila, Măriuța, umplea casa și curtea, și bunică-sa nu mai răzbea să se țină după ea. Era pe la începutul lui august și se puseseră niște ploi reci și neobișnuite pentru vremea aceea. Bădicul Pavel Pruncu, după ce boli două săptămîni, își dădu ortul popii, liniștit, împăcat cu soarta : în anul din urmă se topea văzînd cu ochii și nu mai era bun de nimic.

Cît îi trase clopotele de trei ori pe zi, Ilarie spunea, cui voia să-l asculte, pînă trăgea la măsca cîteva porții de rachiu, în crîsmă, că moartea lui Pavel va mai duce încă pe mulți în groapă. Prinsese iar vaietul acela prevestitor, din învălmășeala clopotelor. În crîsmă era totdeauna cîte cineva, dar cei mai mulți nu luau sama la vorbele lui. Îl găsea aici totdeauna pe moș Nichifor, tatăl lui Precup Pleșa, vecinul lui Ion Corbu. Bătrînul decăzuse detot : zgăura cu ziua de cap la o masă în crîsmă, ori, cînd era soare, pe trepte afară, și se milogea pe lîngă toți care intrau :

— Fă-ți milă și pomană și dă-mi și mie un păhărel. Mă taie cu cuțitele în deșărturi, și numa o gură de rachiu

mai alină arsura. Dumnezeu să ferească și pe puiu' de năpîrcă !

Oamenii nu se mai mirau, se obișnuiseră cu el ; nu-l mai judecau nici pe Precup Pleșa : știau că n-are ce face cu bătrînul, decît doar să-l lege de piciorul patului.

— Cînd faci copii, îți faci dușmani, asta să o știi de la mine ! Să mă vadă cîrlig și nu-mi dau un păhărel de rachiu, ori un ban, să-mi cumpăr ! Noroc cu oamenii de omenie !

Lumea nu-i prea asculta vorbele, și de obicei îl cinstea cu un păhărel două de vinars. Dar nimeni nu-l cinstea ca Ilarie clopotarul, cînd avea să tragă pentru morți. Atunci bea fără plată la crîsmă, dacă cei cu mortul nu aveau încă rachiu acasă, și omenea, ca dintr-al lui, și pe alții.

Pe moș Nichifor îl omenea cu «portia» — o cinzeacă cu grumajii strîmți, din care băutura gîlgîia în gura știrbă a bătrînului. Clopotarul să fi tot fost cu vreo zece ani mai tînăr ca Nichifor, dar îi zicea «moșule» și «dumneata».

În ziua înmormîntării lui Pavel Pruncu, erau iar împreună.

— Ascultă-mă pe mine, moșule. Să știi că se pornește o boliște cu vremea asta. Iar am auzit sămnele mele în clopote. Se vaieră, se vaieră și umplu aerul cu îngheț și pustiu. Cine-o mai veni la rînd ?

— Da' cine să vie, Ilarie ? Ia un netrebnic și o dărîmătură ca mine ! Nici nu cred să mai fie altul mai bătrîn în sat !

— Ba mai sînt, moș Nichifore. E Culai-a Linii, e Mihu Dănuțului, e Susana Crețului. Da, mai sînt !

— Da' nu-i nici-unul așa de ros pe dinlăuntru ca mine, Ilarie.

— Pînă poți bea rachiu tare ca ăsta, să nu ai grijă de nimic.

— Păi beau, doar știi, să alin vătămătura.

Clopotarul revenea mereu la vorba lui :

— N-am mai avut sămnele astea, moș Nichifore, de cînd l-am îngropat pe Moisă Mărginean. Și după el au plecat mulți să le crească cucuta. Da' bietul Pavel Pruncu n-a fost om rău, nici prea bătrîn. S-a dărîmat el așa, ca un putregai, în vremea din urmă. Mă mir de sămnele

mele, că se arată chiar la moartea unui creștin bun și om de omenie. De obicei moartea celor răi, după câte-am văzut, trage și pe alții în groapă.

Moș Nichifor gîlguia des din sticleuță în gura-i știrbă, și ochii sticleau tot mai vicleni.

— Cine știe — zise el —, dacă nu se mișcă iar strigoiul, și de-aceea ai sămne în clopote. Zice că nepotu-său, Gheorghe, va veni curînd acasă. Zice că scapă cu trei ani, și că doi i-ar fi iertați.

— Am auzit și eu. Bine-ar fi să scape, săracu', mai devreme ! Iată, o nenorocire și pe capu' lui !

— Nenorocire, da, trasă tot de la Moisa ! Că nu i-a fost destul cu boul și cu porcul, i-a trebuit și moarte de om ! Apoi, dup-aceea, boala-n oi !

— Ei, las', moș Nichifore, nu mai crede și dumneata, om bătrîn, în povești !

— Hm ! Povești ! Biata văduvă a avut noroc cu slujbele popii din Boz, altfel nu-i mai rămînea coadă de oaie. De-atunci nu s-a mai mișcat pîn-acum.

— Ce să se miște ?

— Păi, Moisa, strigoiul ! Dar cît ce-i vorba că i se întoarce nepotul, iar se mișcă. Nu-l poate ierta că nu s-a însurat cu Safta Olarului. Acum nu se mai poate, căci fata-i măritată.

— Bea, mai bine, și nu mai vorbi prăpăstii și dumneata. Au fost ele unele sămne la moartea lui, da' de-atunci pace.

— Pace, pentru că nepotul era la întunerec, la pedeapsă. Să iasă numa la lumină, și să vezi ! Încă numa se vorbește că vine de Sîntămăria Mare acasă, și n-ai auzit ce-i cu via lui, și cu toate viile din Coasta Morii ?

— N-am auzit. Ce-i cu ele ?

— Nime nu știe ce-i ! Da' li se roșește frunza, se-ngălbinește, cade și rămîne vița goală, și strugurii încă-s verzi și mici, buni de înăcrit zama.

— N-am auzit !

— Ba, așa-i ! Și răul a-nceput cu via Mărgineanului, care-i chiar în capul de la răsărit a' viilor din Coasta Morii. De-acolo s-a lățit uscăciunea, pe toată coasta. Cum se poate să nu fi auzit ?! Doar din capul satului se și văd

viile de-acolo, mai ruginite ca la cules. Și vorbesc și oamenii.

— Iată, n-am auzit.

— Mare mirare, căci se vorbește să iasă tot satul, cu praporii și cu popa, să facă sfeșanie la vii. Uscăciunea a început a trece și la viile din Dealul Nucilor.

— Păi, o fi de vină seceta de pîn-acum !

— Seceta ! Parcă n-au mai fost veri secetoase ! Se mișcă, Ilarie, se mișcă iar ! Mai întâi s-a uscat frunza în via Mărgineanului. De-aceea cred eu că poate tot vine Gheorghe acasă, cum se spune. Strigoiul vrea să-l întîmpine în felul lui, Dumnezeu să ferească ! Și de-aceea zic eu că și sămnele în clopote tot de la el pornesc !

Crîșmarul, la un semn al clopotarului, le umplu a treia oară «porțiile».

— Las', moș Nichifore, nu mai tot cobi. Åsta-i păcatul dumitale ! zise neliniștit clopotarul, ștergîndu-și mustetele țepoase și sure cu dosul palmei.

— Am spus și altora că mai bine ar fi să rămîie feciorul în temniță. Pînă-i la întunec și la gros, strigoiul nu se mișcă. Le-am spus de cînd a început a se vorbi că scapă mai devreme, pînă n-a dat boala-n vii. Acum au putut vedea cu ochii : via cea dintîi care a început să se ardă și să se usuce e via Mărgineanului.

— Păi, e chiar la margine. A trebuit să-nceapă de undeva boala. Poate a venit dinspre răsărit... Da' mă mir că vorbești de feșanie. N-am auzit nimic, și trebuia să aud și eu.

— Se vede că stai rău cu popa. Am auzit eu că vrea să te scoată din pită...

Moș Nichifor, cu rachiul urcat la cap, începea să-și dea arama veche pe față.

— Pe mine ?!

— Pe tine, da ! Zice că tu scapi și tragi uneori clopotul într-o dungă, cînd trebuie să-l tragi de liturghie. Și bați toaca de parcă bați doba, ca-ntr-o oală spartă. Ți-a și găsit înlocuitor.

Deși cunoștea cît era bătrînul de acrit și înrăutățit, clopotarul tot căzu pe gînduri. Nu ! Vină în slujbă nu-i putea băga. Dar poate s-a săturat, văzîndu-l mereu amețit de băutură.

Bătrînelul, văzînd că nu zice nimic, clipi din ochiul stîng și zise :

— Vrea să pună pe-un fin al său, pe Bourelu, clopotar.

— Pună-l, dacă vrea, se supără clopotarul, și-i întoarse spatele, hotărît să nu-i mai dea băutură.

Dar lui moș Nichifor azi nu-i păsa : va fi pomană mare la casa Pruncului și se va înfrupta acolo din toate bunătățile. Acuș se va scula Ilarie de la masă și se va duce să tragă de adunare.

Totuși, cînd îl văzu pe crîșmar că aduce numai o porție de rachiu, inima i se înmuie și zise :

— Lasă-le-n pustia vorbe ! Dorea el popa să te schimbe, că tare-și mai apără finii. Da' mai sîntem și noi pe-aici. O față bisericească nu se schimbă cu una cu două. Drept spunînd, eu cred că puțin clopotari se vor pricepe la meseria lor ca tine.

Ilarie înghiți din sticluță și tăcu mai departe, tot cu spatele la bătrîn.

— Mie tu-mi vei trage clopotele, de bună samă, Ilarie. Și voi fi mîngîiat. Voi lăsa cu limbă de moarte ficiorului să-ți deie două mîerțe de bucate. Nu va putea trece peste ce-i lasă tată-său cu limbă de moarte.

Clopotaru tuși, se scărpină în cap, dar nu se întoarse.

— Te plătește și pe tine satul ca vai de lume. Am vorbit eu cu mai mulți că trebuie să-ți deie mai mult. Cînd sînt morți puțini, o poți pune și tu de mămăligă ! Mare nedreptate ! Trei zile în turn, trei zile stricate. Și cu ce te alegi ? Cu nimica toată ! Așa-i în lumea asta ! Dau eu toții tot în boul care trage. — Apoi, după o pauză :

— Mai stai ? Nu-i vremea să tragi de adunare ?

— Mai este !

— Cît o fi ceasul ?

— Mai este, mai este !

Apoi, întorcînd capul peste umăr, la crîșmar :

— Mai dă-i, Petre, și dumnealui o porție !

Afară, ploaia se mai oprise. Mîzguia, se cernea mai mult din negurile lăptoase ce pluteau peste sat. Vremea se răcise neobișnuit.

După pomană, părintele Andrei, în vreme ce ieșea cu fețele bisericesti din curte, zise :

— Dacă pînă duminică se pune vreme bună, să știți că vom face o feștanie la vii. O cer mai mulți.

— Nu-i mirare, căci boala asta, ce-o fi, se întinde și la viile din Dealul Nucilor, vorbi diacul.

— Ba s-a ivit și în viile din Răstoci — zise crîsnicul. — Mi-a spus ginere-meu că a numărat numai el douăzeci de vițe cu frunza arsă.

Clopotarul se miră cînd auzi că toată lumea vorbește despre asta. Așadar nu mințise Nichifor.

— Dumnezeu știe ce boală va mai fi și asta. Se vorbește că s-a arătat și într-alte sate. Și nu-i știe încă nimeni leacul, zise părintele Andrei.

— Păi, ce să fie ? Pedeapsa lui Dumnezeu ! — se auzi cineva la spatele lor. — Înainte cu douăzeci de ani le-au mîncat rădăcinile, acum le mîncă frunzele. Nu se plătește să mai ții vie !

Era moș Ion Bivolaru, unul dintre cei mai bătrîni oameni din sat, care avea trei delnițe de vie, aproape un iugăr cu totul, unul dintre cei mai mari proprietari de vie din sat. Căci, de obicei, un gospodar, o familie, nu avea mai mult decît cîte-o șiriucă.

— Poate-i o boală trecătoare, moș Ioane, vorbi părintele Andrei.

— Se va vedea după ce vom face feștania. Da' tot așa au vorbit oamenii o vreme și cînd a dat goanga aceea la rădăcini, pînă s-au uscat în doi-trei ani toate viile.

— Aia a fost o goangă rea, îi zicea filiseră, moș Ioane — vorbi diacul. — A ros rădăcinile în toată țara. Mari pagube mai poate face și o gînganie despre care dascălul spunea că nici nu o poți vedea cu ochiul, ci numai cu o glajă măritoare.

— Da, atunci a dat filoxera în vii, adusă, se zice, din America, cu vița-de-vie americană, căreia nu-i poate strica.

— Ba a fost bătaia lui Dumnezeu, părinte, că se prea dăduse lumea la beții. Au trebuit scoase toate vițele vechi și puse altele. Dar nu s-a mai sădit nici jumătate din viile care au fost. N-au mai avut toți putere, c-a trebuit cumpărat fiecare fir.

— Vezi bine, erau altoite în viță americană, să nu le mai vateme filoxera, moșule — zise preotul. — De-atunci, ai văzut dumneata, nu le-a mai ros rădăcinile.

— Pedecapsa lui Dumnezeu nu-i tot la fel : o dată moare tata, o dată copilul. Ce folos că nu se mai uscă rădăcina, și se uscă frunza. Eu zic că-s sămne de la Dumnezeu, părinte.

— Păi, nu se mai fac acum multe și mari beții în sat, ca odinioară, zise diacul.

— Nu, dar cresc alte răutăți. Nu vezi tu, diece, cum a fierț satul ca un viespar, un an și mai bine, pentru moșia grofului ? N-am ajuns să ne dușmănim om cu om ? Care pentru comasare, care împotrivă, care pentru cumpărare, care pentru orindare. S-a potolit acum lumea ? Nici poveste ! Cei care n-au cumpărat pizmuiesc pe cei care au ajuns la moșie mai mare ; cei cu comasarea au rămas cu buzele umflate, și li-i ciudă pe toată lumea ; în casele celor ce-au cumpărat e ceartă între bărbat și femeie, de câte ori vine rata de plată la bancă. Au lăcomit cu toții la avere mai mare, se dușmănesc pentru ea, și iată, Dumnezeu le arată că ce le-a dat cu o mînă, le poate lua cu alta.

— Hei, hei ! bine zice și moș Ion — oftă crîsnicul. — S-a înrăutățit lumea, s-a stricat rău detot !

— Bine, da ! Numa de-ar înțelega cineva și s-ar pocăi !

Mergeau încet, greoi, în șir, unul lîngă altul. Mîncaseră bine la pomană și băuseră din belșug, omeniți deosebit, ca niște fețe bisericești ce erau.

De la o vreme-î ajunsese din urmă moș Nichifor, care ținea mult să-l vadă lumea venind de la pomană între fețele bisericești. Ei nu-l simțiră, și întoarseră capetele cînd, după vorbele din urmă ale moșului Ion Bivolaru, auziră la spate :

— Io zic că și dacă s-ar pocăi oamenii, tot nu folosește la nimic.

Bătrînelul se îmbulzi satisfăcut între clopotar și crîsnic.

— Pocăința e în orice vreme folositoare, moș Nichifore, răspunse părintele.

— E folositoare cînd vrei să te împaci cu Dumnezeu, dar nu cînd ai de lucru cu celalalt. Atunci, cu cît te pocăiești, cu atît îl înverșunezi mai tare.

Obrajii plini de crețe ai moșului Nichifor dogoreau aprinși de parcă ar fi stat în fața jăratecului din cuptorul de pîne, tras grămadă cu dîrgul pe vatră. Sufla des și greu, și mergea legănîndu-se ca un rățoi îndopat, pe picioarele lui scurte și crăcănate.

— Pe cine ? întrebă diacul. Pe cine-l înverșunezi ?

— Pe Duhul cel Rău și pe toate slugile lui, vezi bine.

Ceilalți se întrebă din ochi : ce voia să mai spună bătrînelul ăsta colțuros și veninos ?

În ochii clopotarului se ivi o lumină de înțelegere.

— Moș Nichifor — începu el, privind la ceilalți —, are o părere a lui.

— Nu-i părere, ci-i credință și încredințare. Dar am mai vorbit cu clopotarul, înainte de înmormîntare, despre asta.

— Dumnealui crede — continuă Ilarie, aprins și el la față, cu ochii injectați de vinișoare roșii —, dumnealui crede că nu-i pedeapsă de la Dumnezeu, ci uneltirea Celui Rău... zice că boala a început de la via Mărgineanului.

— Asta-i așa ! Tot satul știe, rîseră diacul și crîsnicul.

— Și ce-i dacă a început de la via Mărgineanului ? întrebă popa cu asprime.

— Să spuie dumnealui, că-i de față, răspunse clopotarul, nemaivrînd să continue.

— Este ! se repezi bătrînelul. Sămn că iar începe să se miște Moisë.

În fața popii nu mai îndrăzni să-i zică «strigoiul».

— Eh ! Prostiile dumitale ! Am auzit că iar a început să-ți umble gura, ca și-atunci, la moartea lui Moisë, zise diacul cu o voce disprețuitoare.

— De unde nu-i foc, nu iasă fum ! se încăpățînă Nichifor. Am mai spus eu o vorbă de cînd s-a oprit moartea în oile văduvei pîn-acum ? N-am mai suflat un cuvînt, căci n-am avut de ce.

— Și acum ai ? îl muștră părintele Andrei. Ești tot cu capul plin, asta e !

— Tot mai bine plin decît gol — mușcă bătrînul cu nerușinare. — Hei, și-atunci cu oile, biata văduvă a

avut noroc cu popa din Boz. Acela zic și eu că-i odată popă cu dar !

Se făcu o tăcere, și pe Ilarie începu să-l mănince limba.

— Dumnealui zice că la vestea că Gheorghe ar scăpa cu trei ani de temniță și va veni acasă de Sîntămăria Mare, se pornește iar răzbunarea bătrînului, pentru că nu i-au împlinit ce-a lăsat cu limbă de moarte, n-a luat de nevastă pe Safta Olarului.

— Asta-i așa ! Asta-i sfînt ! interveni cu vehemență Nichifor.

Clopotarul crezu că va povesti el mai departe, dar bătrînul tăcu.

— Au fost, nu-i vorbă, sămne rele de la moartea lui Moisă, doar le știe tot satul — continuă clopotarul, văzînd că Nichifor n-are de gînd să vorbească. — Da' moș Nichifor crede că și moartea năpraznică a lui Vasile Mărginean, ca și temnița lui Gheorghe, se trag tot din răzbunarea bătrînului.

— Păi, dacă-i așa, cum să nu cred ? se întărită bătrînelul.

Nasul îi ardea ca o flacără, numai la vîrf i se învînețise ca pîlîța curcanului.

— Dar ce-are-a face asta cu viile ?! se miră crîsnicul.

— Are ! afirmă categoric Nichifor, făr-a mai adăoga ceva.

— Uite ce spune dumnealui — continuă Ilarie. — Cît a fost Gheorghe subt pedeapsă, Moisă nu s-a mișcat. Acum se vorbește că scapă, și mortul se mișcă iar. A trimis pedeapsa în via lui mai întîi.

— Cu ajutorul Celui Rău ! se grăbi să adaoge Nichifor.

— Doar nu-i strigoi, să-și urmărească vița pînă-ntr-al șaptelea neam ! se miră crîsnicul.

— Prostii de la priveghiuri și de la șazători — spuse supărat părintele Andrei. — Dumneata, moș Nichifore, ar trebui să rumegi mai bine ce vorbești. Doar nu-i fi ajuns în mintea copiilor ! Da, am auzit și eu că scapă Gheorghe cu trei ani. S-a purtat bine în temniță, și-apoi el, săracul, a suferit în urma unei nenorociri. :

— Nenorocire care nu se-întîmplă o dată într-o sută de ani ! Și dacă se-întîmplă, trebuie să-și aibă pricina, vorbi cu hotărîre moș Nichifor, întăritat de vorbele părintelui.

— Rău faci că nu te-astîmperi și-ți grămădești păcat după păcat. Nu ți-o fi ușor nici dumitale în ceasul morții, așa să știi.

Părintele iuți pasul și se desprinsе de șir. Numai diacul se ținu alături de el.

— Toată ziua zgăură în crîsmă și umple satul cu răutățile și prostiile lui ! se descărcă părintele.

— Lasă-l în păcatele lui, sfinția-ta ! Așa l-am pomēnit, și de-acuma nu se va mai schimba.

Crîsnicul, clopotarul, moș Nichifor și bătrînul Ion Bivolaru rămaseră în urmă. Ion Bivolaru nu se amestecase în vorbă pîn-acum. Asculta cu interes, pentru că primejdia cu viile îl nenorocise.

— Hei ! — se trezi el acum, după ce părintele se îndepărtă —, popa s-a supărat, dar poate fi ceva și în vorba lui Nichifor. Cînd s-au uscat viile înainte cu douăzeci de ani, îngropaseră pe unu' de-i zicea Fidileș, un mare blăstămat, tîlhar de drumu' mare, care-a crepat cu săcurea capul la trei inși în Dumbrava Bogatului. A murit în temniță și l-au îngropat acolo, în pămîntul blăstămaților de Dumnezeu. Da' omul era din Bogatu, și viilor din Bogatu li s-a uscat rădăcina mai întîi, și de-acolo s-a lătit boala în satele vecine, și pînă la noi. Hei ! Poate fi ceva și în ce spune Nichifor ! Prea multe s-au întîmplat și după moartea lui Moisë !

Rămaseră toți patru pe gînduri un răstimp, și sporeau încet la drum, clătînîndu-se într-o parte și-ntr-alta. Deodată moș Nichifor păru că se trezește.

— Io am spus cui a vrut să m-asculte ! Io mi-am făcut datoria ! Nu ți-am spus și ție, Ilarie ?

— Ba mi-ai spus chiar azi.

— Ție azi, altuia ieri, altuia alaltăieri, cum s-a nimerit.

— Acum, să vedem ce-o fi după feștanie și rugăciune. Dacă-i pedeapsă de la Dumnezeu, poate se va milostivi de noi și va opri molima — zise Ion Bivolaru, gata să se despartă de ceilalți. Ajunsese în dreptul casei lui. — Nu-

mai de-ar răzbuna Dumnezeu vremea, să putem face duminică feştania.

— Păi, parcă n-ar mai fi făcut popa nost' slujbe şi de ploaie, şi la secetă, şi la omizi... Şi cu ce ne-am ales? Alta ar fi să chemăm pe popa din Boz. Ala-i popă cu dar, nu ca al nostru.

— Ei, chiar aşa nu poţi vorbi, moşule! — se supără crîsnicul. — Au ajutat destule ori şi slujbele părintelui nost'! Doar ştim cu toţii!

— Slujbele-s bune, la toată întîmplarea — zise şi Ion Bivolaru. — În copilărie am văzut odată cu ochii mei o minune. Trăia pe-atunci popa cel bătrîn, părintele Vasile, Dumnezeu să-l ierte şi să-l hodinească. În primăvara aceea se înmulţiseră omizile şi gîngăniile de tot soiul, cît mişunau pe pomi, pe copaci, prin ierburi, prin sămănături. Era stup de ele pretutindenea. Unde călcai, striveai cu zecile. Se îngrozise tot satul, şi au ieşit cu mic cu mare la feştanie, în patru părţi ale hotarului. Şi părintele Vasile a făcut feştanie în patru locuri, şi a cecit de patru ori blăstămele împotriva viermilor, a omizilor, a gîngăniilor de tot felul.

— O fi fost blăstămele sfîntului Trifon mucenicul, zise crîsnicul.

— Nu ştiu ale cui or fi fost, dar ţi se ridică părul măciucă ascultîndu-le. Cumplit blăstăm! Şi unde n-au pornit să foiască, măi dragii mei, toate gîngăniile cele! Unele coborau grăbite de pe copaci, altele năpădeau din holde, din fînaţe... Umplură cărările, drumurile, părăiele, tot ce mergea cătră apus. Îţi venea ameţeala cînd le vedeai foind în toate părţile. Copiii plîngeau, femeile tipau de frică, iar gîngăniile acelea se grăbeau mereu cătră apus, alungate de blăstăm. Toate-au apucat pe urmă pe drumul ce duce la moară: s-au întîlnit acolo, din cele patru vînturi: umpleau drumul într-un strat gros de-o palmă, cît ţi se făcea rău uitîndu-te, căci păreau ele înşile un drum ce curge cătră apus. Pînă dimineată — feştaniile s-au făcut la amiază —, pînă dimineată s-au scurs de pe hotarul Broştenilor toate bidigăniile. Unii spun să nu s-au oprit pînă ia iazul morii şi că s-au înecat toate acolo, de hrană peştilor. — Nu! Nichifore! Să

nu-ți mai faci păcat ! Slujbele sînt bune la toată întîmplarea !

— Dacă le face popă cu dar ! se încăpățîină Nichifor.

— Dacă vrea Dumnezeu să se milostivească de oameni ! Căci mila lui știu că nu va atîrna de darul preotului, de sfințenia lui.

— Totuși, popa Vasile era preot cu dar. L-am apucat și io, destul de bine. Dacă-i vorba de slujbă și feșțanie, io tot cred că ar fi trebuit să-l chemăm și pe popa din Boz. Sfinția-sa, pe lîngă dar mare, mai cetește și din pravilă, și poate-ne spune dacă pedeapsa e de la Dumnezeu sau de la celalalt, prin slugile sale.

— Tu ții ca prostu' la ale tale — zise mînios crîșnicul, pentru că nu punea nici un preț pe slujbele părintelui Nicodim. — Noroc că nu te-ascultă nimeni, și latrî în zadar, ca un cîine bătrîn.

În supărarea lui, uită să-i mai spună dumneata. Bătrînelul se sinți jignit.

— Mî se pare că n-am fost întărcăți deodată ! Da chiar să fi fost, io nu trăiesc din straița popii, ca tine. Io pot spune adevărul pe față.

— Drept că nu trăiești din traista popii, ci dintr-a satului. C-ai ajuns să ceri de pomană ca un cerșitor, și te faci cîrlig pentru un păhărel de rachiu.

Se despărțiră supărați, fără să-și mai spună sara-bună.

Moș Nichifor vorbise multora, de cînd cu năpasta venită peste vii, despre primejdia ce paște satul, că se mișcă iar strigoiul. Dar lumea nu-l lua în samă. Încă nu auzise nici o vorbă bună pînă la Ionu Bivolarului, care spusese că ar fi cu puțință și așa ceva.

Dar dacă nu impresiona pe nimeni, nu-i mai puțin adevărat că vorbele lui deșteptară întîmplări de-acum trei ani, la care satul nu se mai gîdea, și iscară interes pentru întoarcerea lui Gheorghe. Oare să fie adevărat ? Să scape cu trei ani ? Să fie adevărat că în cei trei ani a învățat tîmplăria în temniță, și știe face uși, și ferești, și mese ? Să fie adevărat că vine chiar de Sîntămăria Mare ?

Înmormîntarea lui Pavel Pruncu fu într-o marți. Joia următoare se porni un vînt de la apus, care dădu buzna, ca scăpat din mare strîmtoare, în negurile ce pluteau lăptoase subț nouri grei, și începu să le rupă și să le împrăstie. Pînă vineri dimineața se păru că n-are ce face cu nouri care se închegaseră într-o singură boltă neclintită, coborîtă pînă pe umerii măgurilor. Dar vineri pe la amiezi pomii din grădini fură prinși ca într-o vijelie, și acoperișele de paie ale șurilor părea că vor fi smulse de învolburarea ce se izbea în ele pe dinlăuntru. Streașinele suierau sinistru, ca în crivățul iernii, și văzduhul întreg începu să urle. Rarii trecători pe ulițe, își țineau și își îndesau cu o mîină pălăria pe cap : găinile, cu penele îmburzoiate, erau izbîte de garduri.

Se porni și alt vînt, de la răsărit, și se întilni, din înaltul văzduhului pînă pe pămînt, cu cel ce mugea mai înainte ; se izbiră, se frînseră, se măcinară în vîltori, care ajunseră pînă în cerul de plumb și-l sparseră. Și ici și colo începură a se vedea ochiuri de cer senin, cîmpuri de-un albastru-închis, care se tot lărgeau. Rămase biruitor vîntul de la apus, căci nouri, pînă spre sară, fură alungați, în turme mari și grele, dincolo de orizontul de la răsărit.

În zorii zilei de sîmbătă, vîntul se liniști deodată, ca și cum l-ar fi supt smîrcuri nevăzute. Nici nu mai avea ce alunga. Cerul era fără o pată de nour. Fu o zi caldă de vară, în care tot satul năvăli în cîmp, din zorii zilei.

Unii mai aveau încă la sapa de-a doua, alții alergară să risipească vîrfurile căpițelor de fin, care nu fusese încă adus în sat, dar cei mai mulți se grăbiră să risipească crucile de grîu în care ploaia pătrunsese adînc, pînă la snopii din inimă. Miriștile se umplură, cît vedea ochiul, de cruci trunchiate, de snopi risipiți, puși în picioare, de bărbați și de femei care furnicau în toate părțile.

— Încă-i noroc că a fost vremea rece cît au ținut ploile, ziceau oamenii. Grăunțul nu s-a încins încă, iar în soarele de azi snopii se vor usca bine. De-ar ținea Dumnezeu vremea bună, luni am începe căratul.

Cînd, duminică dimineața, traseră clopotele cu vreo două ceasuri mai curînd decît de obicei, tot satul știu pentru ce. Vestea că duminică se va face feștanie la vii se auzise pretutindenea, și oamenii se grăbiră să-și isprăvească treburile prin curte, să nu întîrzie de la biserică.

Totuși utrenia era pe sfîrșite, cînd începu să se umple biserica și să nu mai încapă creștinii. Veneau mereu, cu mic cu mare.

Cînd ieși clopotarul să toace de liturghie în toaca de fier și să tragă clopotele, abia putu răzbi, cu cele trei ajutoare după el, pînă la treptele turnului. Clicinul îi ieșise de pe-o mîneacă și era gata să i se smulgă și din cealaltă, cum se tot opintea prin strîmtoarea de oameni și de femei. Zadarnic spunea destul de tare, tot mereu :

— Faceți loc ! Faceți loc ! Pentru numele lui Dumnezeu, dați-vă oleacă laoparte. Îi vremea de tras ! Nu poate începe popa liturghia pînă nu voi toca ! Înțelegeți, creștinilor, și faceți loc !

Lumea ridica din umeri : ar fi făcut loc, dar cum ? Oamenii erau îndesați unul într-altul ca peștii în plasă. Cînd puse piciorul pe treapta întîia a turnului, Ilarie era dezbrăcat de clicin, asudat, cu părul vilvoi. Se îmbracă, își trecu degetele, oftînd, prin păr, și așteptă ca pe jar : nu putea urca pînă nu-l ajungeau și ajutoarele. Dar aceia răzbiră tot așa de greu prin mulțime, ca și clopotarul. Zadarnic se aținură pe urma lui, și ei, unul după altul : după fiecare trecere, perețele viu se refăcea și trebuia spart din nou.

Părintele Andrei veni de trei ori în fața ușilor împărătești de la altar, privind întrebător peste marea de frunți ce-i stăteau în față. Diecii repetau ultimele cîntări de la utrenie.

— Prăpăditul de el ! N-a putut pleca mai devreme ! zicea părintele destul de tare, văzîndu-l pe Ilarie cum se strîmtoează prin îmbulzeală.

N-ar prea fi avut motive să-l înfrunte, căci Ilarie și ajutoarele tot ar fi ajuns în turn de cînd porniseră, dacă părintele Andrei ar fi cădelnițat, la începutul liturghiei, după obicei, toată biserica. Dar el, văzînd îmbulzeala cea mare, n-a cădit decît catăpeteasma și pe creștinii frun-

tași, care stăteau în stranele din spatele celor două străni cantorale.

Cît ce auzi întiile bătăi ritmice, ascuțit răsunătoare pe toaca de oțel, părintele dădu binecuvîntarea pentru începutul liturghiei, și, pînă se isprăvi de tocat și clopotele amuțiră, el ajunse la sfîrșitul ecteniei celei mari, la începătură.

O vreme bătaia toacei se amestecă în cîntecele învălmășite ale celor trei clopote, apoi toaca încetă, și se simți îndată că altă mînă a prins funia clopotului celui mare, căci bocănitul lui ajunse deasupra, și în curînd se răspîndi pînă departe peste sat armonia cunoscută a clopotelor. Ectenia părintelui nu se prea auzi, nici răspunsul diecilor, căci vuietul, vaul și ting-tangul din turn năvăliră și în biserică.

Fumul de tămîie și smirnă se-nvăluia cu mireasma calapărilor, a busuiocului, a suluminei, flori rupte proaspăt din grădini și ținute în mînă de multe femei și fete, și copile, iar bătrînele erau chiar cu nasul în ele.

În razele tinere ale soarelui, în văzduhul strălucitor, hainele albe, de sărbătoare, ale bărbaților și femeilor, făceau un brîu luminos în jurul bisericii. Cîte un întîrziat mai încerca să pătrundă în biserică, dar repede se dădea bătut, văzînd ce-i înaintea lui, și intra și el în brîul celor ce înconjurau păreții.

Clopotarul Ilarie hotărî să nu mai coboare din turn, deși de obicei mai ajuta crîsnicului la cîte ceva, mai lua din mîinile femeilor o traistă de prescuri și o ducea în altar, mai ducea părintelui cîte-o pomană de la creștini. Dar acum nu mai cuteza să mai facă același drum prin îmbulzeala oamenilor. Și mai era ceva ce-l făcea să rămînă în turn, căzut pe gînduri : auzi și de data asta semnele lui în vaierul clopotelor ! Și doar nu le trăsese după mort ! Ce putea fi ?

Ilarie își spusese de-atîtea ori sieși că el poate desluși semnele clopotelor, și împărtășise de-atîtea ori și altora credința lui, încît ajunsesse să fie sincer convins că era semn de multe morți în șir cînd din trasul clopotelor la un mort se închea un anume vaier. Îl auzise

cît a tras pentru Pavel Pruncu. Și iată, îl auzise și azi, la trasul pentru liturghie. Nu se putea înșela : îl deosebise limpede detot. Ce putea fi ?

— Voi coboriți, dacă vreți ; pînă la trasul de ieșit nu mai aveți nici-o treabă — zise el ajutoarelor sale. — Eu nu mai cobor, rămîn aici.

Nu coborîră nici ceilalți. De-aici se auzeau și frînturi de slujbă, și se vedea pînă departe. Se vedeau și viile din Coasta Morii, și cele din Dealul Nucilor, și se zăreau și cele din Răstoci. Prin văzduhul curat, subțire și luminat, se vedea bine pîrjolul ce năpădisese viile de pe Coasta Morii. Pete mari arămii se vedeau în toate părțile. În cele din Dealul Nucilor, despărțite de primele numai printr-o vale îngustă, înroșeau mai puține delnițe. Cele din Răstoci erau mai departe, peste o coastă pustie, în care fusese odată vie, dar acum nu mai erau decît prunii de le poalele ei. Acolo nu se putea vedea din turn nici o uscăciune.

Ajutoarele lui Ilarie, ca și el, nu aveau vii, totuși se uitau cu întristare la cele din Coasta Morii.

— Mare pagubă !

— Mare detot !

— Oare se vor strica și strugurii ?

— Cum să nu se strice ?! Nici n-au început a se îndulci.

— Dacă se uscă frunzele și cad, cum se vor mai coace ?

— Da' spun că-s pline și boabele de pete, de-un fel de mucegai care le înnegrește, le sacă și le uscă.

— Nu ! Mucegaiul e pe frunze, pe dosul lor. Dar știu eu dacă-i mucegai ? Am auzit pe unii spunînd că-i un fel de pată ruginie pe dosul frunzei.

— Unii spun că trebuie să fie o goangă, ori o omidă, dar n-a văzut-o încă nimeni pînă acum.

— Și-i adevărat că s-a ivit mai întîi în via Mărginea-nului ?

— Așa se spune. E chiar la o margine, de unde a început uscăciunea.

— Ați auzit ce spune moș Nichifor ?

— Care Nichifor ?

— Nichifor Pleșa, tatăl lui badea Precup.

— N-am auzit. Da' cine se mai uită-n gura lui știrbă ? Atît a tot mușcat veninul din el, pînă și-a pierdut toți dinții. Lasă-l în păcatele lui ! Ce poate ști unul ca el ?

— De, el spune că iar se mișcă strigoiul din mormînt.

— Care strigoi ?

— Bătrînul Moisë. Moisë Mărginean.

— Da' ce ? Nichifor crede că-i strigoi ?

— A spus-o asta de multe ori de la moartea lui Moisë.

— Dă-l încolo de bețiv !

Cele trei ajutoare stăteau răzimate de fereastra turnului și povesteau cu ochii adînciți în zările depărtate, spre vii.

Ilarie era tot cu gîndul la semnul lui. Uneori, cînd pătrundeau pînă aici frînturi de slujbă, își făcea cruci, se închina, apoi iar cădea pe gînduri. Nu auzea decît crîmpeie din convorbirea celor trei. Se gîndi să-i întrebe și pe ei dacă au auzit, cînd au tras de liturghie, vaierul acela, dar repede-și dete sama că nu avea pentru ce-i întreba, fiindcă ori de cîte ori întreba pe vreun ajutor, acela spunea că n-a auzit nimic. Se vede că semnul nu-mai el îl aude, numai lui i-i dat să-l cunoască.

Ceea ce-l neliniștea mai mult era că dacă vaierul acela s-a desprins și din sunetul de azi al clopotelor, nu mai putea fi semn că vin mai multe morți una după alta. Și el, de cînd îl auzise, la moartea lui Pavel Pruncu, își făcuse o mulțime de socoteli : la cîte priveghiuri, la cîte pomeni va lua parte, cîte copuri de bucate va lua pe deasupra. Acum i se risipeau în vînt toate socotelile.

În biserică, părintele și diecii nu se mai grăbiră, cît ce trecură de Apostol și Evanghelie. Preotul se uită la ceas și văzu că au luat-o binișor înainte, că au vreme destulă pentru feștanie. Cît ce rări el ecteniile, diacul pricepu și nu mai grăbi nici el cîntările. Despre ceilalți nu putea fi vorba de grabă. Se înghesuiau în cele două străni și în jurul lor cîntăreții, ca la Paști și la Crăciun, și cînd prindea cîte unul o cîntare, luptîndu-se în glas cu alți doi-trei, care începeau odată cu el, părea că nu mai vrea s-o sfîrșească.

Îndată după zece, liturghia se isprăvi, părintele Andrei ieși în ușile împărătești și vorbi :

— Iubiți creștini, vom porni acum cu toții în procesiune, în rînduri frumoase, să facem o feștanie la vii. Ați auzit cu toții și mulți ați și văzut cum se usucă frunzele vițelor și cad. Pe Coasta Morii, nici la cules, după brumă, nu-s mai pîrjolate. Dar boala asta necunoscută a trecut și în celelalte vii. Vom face rugăciuni și feștanie jos în vale, unde se întîlnesc cele din Coasta Morii cu cele din Dealul Nucilor. Nu aveți toți vii, dar veniți cu toții la rugăciune, că-i lucru creștinesc să te rogi lui Dumnezeu și la năcazul și paguba de-aproapelui. Apoi vom spune rugăciuni și peste tot hotarul.

El tăcu și făcu semn diacului să înceapă doxologia cea mare. Diacul făcu semn din cap bărbaților de lîngă prapori să-i ia și să plece în frunte. Judele înălță glas și rîndui să iasă întii femeile din tindă, și pe urmă bărbații, căci altfel nu se va putea, în îmbulzeala asta. Cîntăreții nu se mișcau, și, clătîindu-și părul lung, pieptănat pe spate, cîntau din răspuțeri doxologia, cu toții. Diacul își cruța glasul pînă la feștanie. Cîntăreții de ocazie parcă se înteeau unul dintr-altul și se înversunau la cîntat, dar Ilarie tot îi potopea cu clopotele și cu toaca. Mai urcase în turn trei ajutoare. Se bătea și toaca de oțel, și cea de lemn, se trăgeau toate trei clopotele, și lumea se grăbea mereu să iasă pe ușa bisericii, ca albinele dintr-un urdiniș. Se încolonară după rînduiala știută și obiceiul vechi, cu praporii înainte, la urmă cu cîntăreții și părintele Andrei îmbrăcat în odăjdiile cele nouă, cumpărate la Paști, care străluceau din tiviturile cu argint, din crucea de aur din spate, din florile roz și albastre de mătase, din patrafirul greu, de-ți luau vederile. Cîntăreții se repezeau care mai de care, clopotele vuiau, riul viu de oameni în haine albe unduia pe două ulițe, așa era de lung.

Văzduhul limpede și înalt primea și sorbea toată larma asta de sărbătoare ; soarele strălucea în adîncurile cerului ; culorile, alesăturile de pe iile și cătrîntețele femeilor păreau toate nouă și proaspete ; copiii, cu obraji aprinși, se țineau de minile mamelor și-a' bunicilor, și se împiedeau de vreun bruş din drum.

Părintele Andrei ridica uneori, mulțumit, barba albă de pe piept și privea peste procesiune : era lungă, erau mulți, venise tot satul. Se uita din cînd în cînd, prin curți, pe la porțițe, cît trecură prin sat : erau goale toate. Se simțea mîngîiat, oamenii îl ascultau.

Oricît se opinteau cîntăreții, glasurile lor nu ajungeau nici pînă la a zecea parte din procesiune. Mai încolo se auzeau numai clopotele, și cu cît se depărtau de sat, și sunetul lor se auzea tot mai slab, tot mai străin parcă.

Oamenii pînă la care nu ajungea zvonul cîntărilor bisericești, se lăsară, ca de obicei, în povești. Părintele Andrei nu-i putuse vindeca de obiceiul acesta, deși le spusese adeseori că în procesiune omul trebuie să se gîndească numai la Dumnezeu, să spună rugăciuni, nu să se pună pe povești. Cu tot îndemnul lui, numai două procesiuni se făceau cu evlavie și liniștea deplină a credincioșilor : în Vinerea Mare și la Înviere, cînd înconjurau biserica. Așa apucaseră din bătrîni.

Și bărbații și femeile începură a povesti, cît ce apucară pe ulițele satului. Toată lumea era veselă de vremea bună și caldă ce se pusese după ploile acele reci. Mai puțin vorbăreți erau numai cei care aveau vii, și care nădăjduiau să le fie de folos feștania. Erau și neveste tinere, și femei cu copii mici în brațe.

Drumul pînă la vii, la locul ales pentru feștanie, ținea aproape un ceas. Era vreme de povești ! Mulți vorbeau de pacostea ce dase peste vii :

— Așa ceva încă nu s-a mai văzut, să se uște frunza în mijlocul verii.

— Trebuie să fie un fel de rugină.

— Dar n-au fost ploi, pînă la cele din urmă, ploi care să ție.

— Au fost ele și veri ploioase și săcetoase. S-au mai uscat ele frunzele și într-alți ani, dar nu așa ca acum ! Nici să le fi brumat !

— A început din via Mărgineanului.

— Păi da, e chiar la margine. Da' ei mai au una și în Răstoci, unde se spune că n-a ajuns uscăciunea, decît prea puțin.

— De cei bogați nu mă doare pe mine capul ! Da' sînt și oameni săraci, pentru care șiriuca de vie era o avere.

— Eu unul, drept să-ți spun, n-aș ținea vie. E prea mult de lucru la ea, și roada nu-i niciodată sigură.

— Da, însă nici vinul bun nu-i de lepădat.

— Eu vinul îl beau în crîsmă. Acasă nu țin decît rachiu. Prunele sînt mai darnice ca strugurii.

— Se spune că s-au uscat și-n alte sate.

— Se vor fi uscat, că și cu rugina grînelor e așa : nu se oprește la un hotar. Este, se vede, ceva molipsitor în aer, cînd umblă vremea rea.

— Va mai fi și pedeapsa lui Dumnezeu.

— Va fi, căci sîntem răi și păcătoși. Cîți nu mai sînt și azi încolțiți din pricina moșiei grofului !...

— Dar ați auzit ce spune prin sat moș Nichifor ?

— Cu strigoiul ?

— Da, cu Moisă Mărginean.

— Am auzit că-i vine ficiorul acasă. Că i s-ar fi iertat doi ani de temniță.

— Vom vedea ! Nu se iartă pedeapsa așa de ușor.

Cei mai mulți însă, și bărbați și femei, vorbeau de ploile care au trecut și de vremea bună care venise.

— Dacă mai ținea cîteva zile, era rău de grîu.

— Nici așa nu-i ușor. Ploaia a răzbit pînă în pămînt, prin cruci. O să ne dea încă de lucru pînă le vom vedea uscate.

— Noi le-am uscat ieri. Încă n-am văzut nici-un fir încolțit.

— Nu, căci a dat Dumnezeu să fie ploile răci. Luni ne apucăm de cărat.

— Și noi.

— Va căra tot satul, că-i și vremea.

Într-altă parte femeile povesteau noutăți : cine a mai rămas însărcinată, cine-i aproape de naștere, ce vecine s-au mai certat, cine-a fost la tîrg, cît mai au de tors, și cîte altele.

În vreo trei grupuri de neveste tinere se putea auzi aproape același schimb de vorbe :

— N-ai venit cu copilul ?

— Nu-i prea bine.

— De mult ?

— De vro trei zile.

— Da' ce are ?

— Are fierbințeli și grețuri.

— Va fi mâncat ceva !

— Se poate că și-a stricat stomacul.

— Nu-i mirare, că nu-i poți păzi să nu mînce mere necoapte.

Sora venise singură. Măriuța ei nu era bolnavă, dar o lăsase cu soacră-sa și cu Dumitru. Ei, după înmormîntare, nu mai aveau voie de nimic. Bătrîna spuse că ea n-are nevoie de vie. Într-adevăr, cu tot îndemnul nănașului, al lui Pavel Corbu, Dumitru nu cumpăraseră vie, și-acum Sora era mulțumită. S-a făcut una vînzătoare, în Coasta Morii, mai în primăvară. Bine că n-au cumpărat-o, căci iată ce prăpăd a dat în vii !

— Ați avut noroc, zise o nevastă.

— Parcă fără vie n-ai putea trăi — vorbi alta. — Cînd ai bea un păhărel de vin, aici e crîșma mîrginea-nului. La vie e lucru mult, de primăvara pînă la cules, trebuie să fii tot în ea.

Sora era îngîndurată. Moartea socrului său o dorea mult.

— Era un bătrîn așa de blînd și de bun ! Nici fă-te-n-colo nu mi-a zis în trei ani. Și nu era prea bătrîn. Dar se topise rău în anul din urmă.

— Da, el îmbătrînise tare, dar soacră-ta se ține încă bine.

— Să-i dea Dumnezeu sănătate, că și dumneaei e o femeie bună.

— Da, am auzit c-o duci tare bine cu ea, și cu bărbatul. Dumitru e un om de ispravă și o proptea tare în viață. Vezi tu, Soro, multe credeau că n-ai să duci casă bună cu el, dar eu am zis totdeauna că vă veți înțălege bine.

— Mulțumită lui Dumnezeu, nu mă pot plînge de nimic.

— Păi, te-a văzut Dumnezeu și pe tine, că ai trecut prin destulă supărare... Da-i adevărat că Gheorghe-a Mărgineanului scapă în curînd ?

- Așa se spune, am auzit și eu.
- De-ar scăpa, săracul ! A pătimit destul, fără nici-o vină.
- Chiar așa n-ai putea spune, sări cu gura altă nevastă.
- Ceasul rău, n-a fost alta !
- Ceasul rău și firea lui pornită !

În vreme ce se vorbea așa și într-alt fel, despre multe de toate, în procesiunea ce șerpuia ca un brîu înflorat, în care predomina albul iilor și al cămeșilor în strălucirea soarelui, cîntăreții se luptau vitejește să nu se curme troparele și catavasiile nici o clipă. Unii din ei, cei cu vocea mai slabă, începură de la o vreme să-și înalțe tot mai sus grumajii, ca niște cocostîrci, să scuture din cap, ca și cînd ar fi voit să dea drumul mai iute unei cîntări ce scîrțîia răgușit, înghițeau în sec, și începeau din nou. Și cei cu glasuri mai bune începeau a răguși.

Prin verdeața porumbului întunecată, grasă, care ajungea pe alocurea pînă la piept, trecea lunga procesiune undulătoare. Ajunsese aproape de locul hotărît, și clopotele nu se mai auzeau, fie că sunetul lor nu răzbătea pînă aici, fie că cei din turn se săturaseră de tras.

O masă așternută cu măsariță albă ca zăpada, stretăiată rar de linii roșii și albastre, îi aștepta subț prunii bătrîni, în lunca dulce, la poalele celor două coaste cu vii, Dealul Nucilor și Coasta Morii. Înainte mesei, un ciubăr nou de brad, care mirosea încă a rășină și-a codru, era plin cu apă limpede. În căldărușa de aramă de pe masă, plină ochi cu apă, se oglindea soarele, și mătăuzul de busuioc, crucea și o icoană erau la locul lor.

Crîsnicul își trimisese feciorul cu un fin, din bună vreme, să pună totul în rînd, să fie gata pe cînd vor sosi cu procesiunea. Ținuse mai mult pînă ce umpluseră ciubărul cel nou cu apă, dintr-un șipot care abia țîrîia, dar care avea o apă nespus de limpede și bună de băut. Ar fi putut lua ei apă și din bulboanele din vale, de obicei seci peste vară, dar pline acum, după ploile ce ținuseră atîta. Dar bătrînul le poruncise anume să nu ia apă decît de la izvorășul acela, apă ce n-a trecut peste nimic necurat și care curgea chiar de unde se îmbinau cele două dealuri cu vii.

Oamenii care purtau praporii se așezară de-o parte și de alta a mesei, apoi, în față, mulțimea de bărbați de-o parte, și de femei de altă parte. Cei care veniseră în urma procesiunii părăură mirați cînd auziră iar cîntări bisericesti. Își descoperiră cu toții capetele, și poveștile încetară.

Se ivi și părintele Andrei, în urma cîntăreților, strălucind din odăjdii la fiecare clătinare a mersului, și ochii femeilor și-ai copiilor se pironiră pe aceste mîndrețe de veștminte sfințite.

Preotul, în fața mesei, se aplecă puțin să vadă icoana. De departe i se păru că nu era nici a sfîntului mare mucenic Gheorghe, nici a sfîntilor împărați Constantin și Elena, pe care — una din ele — le scotea obișnuit la feștaniile de la cîmp. Aplecat asupra mesei, cunoscu că-i iocoana sfîntului mucenic Trifon, și înțelese că schimbarea nu putea veni decît de la crîsnic, care-l cinstea mult pe sfîntul Trifon.

Începu slujba feștaniei, și în mulțime încetă deodată orice mișcare. Se cînta rînduiala de la sfîntirea apei, și se văzu acum cît de cuminte a fost diacul, care nu-și deschisese gura cît ținuse drumul, încît unii i-o luaseră în nume de rău : numai el avea glasul curat, și doar unul-doi dintre cîntăreții mai buni. Îi luă pe aceștia doi lîngă el, și numai lor le întindea cartea. Cum erau cîntări anume pentru slujba asta, afară de cîțiva, nu le știau pe dinafară, și cei cărora diacul nu le dădea cartea, nu puteau cînta singuri, ci se mulțumeau să secondeze, mai mult să bornăie, după ceilalți, căci nu puteau ghici cuvintele.

Nu mult după începerea slujbei, se ivi din vii feciorul crîsnicului, care aducea un mănunchi de vițe cu frunze verzi, neatinse încă de stricăciune. Puse mănunchiul cu vițe pe masă și se dădu laoparte, ascultînd și el cu smerenie slujba, ca și ceilalți creștini. Crîsnicul pusesese jar mult în cădelnița mare, nu o prea vînturase pîn-acum, numai atît cît să nu se stingă jarul, mai punînd din cînd în cînd în ea cîte-un bob de tămîie. După ce începu slujba, el începu să-i facă vînt și să pună din belșug tămîie peste jarul ce înviase tot. Nourașii albi se

ridicau mereu în aer, umplându-l de mireasmă. Când venea rîndul la cădelnițat, el punea și mai multă tămîie, așa că preotul uneori era învăluit detot în norii albi și mirositori, luminați de soarele tare al amiezii.

O liniște și o pace adîncă stăpînea pe pămînt și în cer. Nu sufla nici o boare. Totul era neclintit. Tăcură de la o vreme și mierlele negre din vii.

Slujba curgea domol, în cîntări armonioase, și creștinii se închinau și se rugau, pătrunși fiecare de năcazurile, durerile și nădejtile lor. În mijlocul verdetii, mulțimea aceea în porturi albe de sărbătoare sporea frumusețea biruitoarei zile de vară. Dar în mijlocul naturii, între pămînt și cer, în imensitatea albastră și strălucitoare de departe, tot tabloul acesta părea o jucărie de copil.

După ce se isprăvi slujba sfințirii apei, părintele Andrei făcu semn de îngenunchiere, deschise Molitvelnicul la alt semn, îngenunchie și el, și citi cu glas puternic și mlădios, spunînd vorbele rar și răspicat, molitva pentru «țarine, vii și grădini», «cînd se strică semănăturile, pomii și viile, de gînganii, de lăcuste, gîndaci și alte viețăți».

— «Doamne Dumnezeu! nostru, cea ce la început ai zidit ceriul și pămîntul, și ceriul l-ai înfrumusețat cu mari luminători ca să lumineze pre pămînt, și prin ele să te proslăvim pe tine, făcătorul și stăpînul făpturii; iar pămîntul l-ai înfrumusețat cu verdeață, cu iarbă și cu multe feliuri de semințe ce rodesc după fel, și l-ai împodobit spre înfrumusețare și bună mireasmă cu toate florile, și l-ai binecuvîntat. Însuți și acum, stăpîne, caută din sfînt lăcașul tău spre viile acestea și le binecuvîntează. (Aici luă mătăuzul, stropi mănunchiul de vițe de pe masă, apoi spre viile de pe cele trei dealuri, făcînd cu dreapta, în care ținea crucea, semnul mîntuirii peste ele.) Ferește-le de toată stricăciunea, de toată boala și veștejirea și de tot ce vine de la Cel Rău și de la uneltirea oamenilor răi; și dă-le lor să aducă roadă la vreme; și stîrpește de pe ele toată fiara, gîngania, toată urgia și răutatea ce le amenință cu stricăciune. Că s-a sfințit și s-a preamărit preacinstit numele tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh. Amin.»

În textul din Molitvelnic părintele Andrei făcu, după obicei, câteva îndreptări, pentru a se potrivi rugăciunea anume la vii.

Se ridică din genunchi și începu să stropească din mătăuz în cele patru puncte cardinale, în vreme ce cîntăreții se sloboziră cu toții la troparul cunoscut pe-de-rost : «Mîntuiește, Doamne, poporul tău și binecuvîntă moștenirea ta ; biruință împăratului nostru asupra varvarilor dăruiește, și cu crucea ta păzește pe poporul tău».

Acum crîsnicul luă de pe masă icoana sfîntului mucenic Trifon, și o ținu sus, în vederea tuturor, în vreme ce preotul, fără a mai îngenunchia nici el, nici poporul, deschise Molitvelnicul la altă foaie și începu să citească «Molitva de exorcisme» a mucenicului Trifon, «care se citește la grădini, vii și țărine», cum spune rubrica tipărită cu roșu în Molitvelnic.

Molitva aceasta se citea rar, numai cînd era primejdie mare pentru «grădini și țărine». De cele mai multe ori feștania la cîmp era urmată de alte rugăciuni, care nu aveau nici o legătură cu blăstămul. Uneori trecea o viață de om fără să se audă această molitvă, și puțini oameni o cunoșteau. Preoții cei mai tineri nici nu o citeau bucuros, chiar cînd se arăta primejdie mare pentru semănături, vii sau pomi, și nu se încumetau decît la stăruința credincioșilor, care știau din tradiție că sînt în carte blăstămele sfîntului mucenic Trifon. Rar, cînd se citea, creștinii o ascultau cu înfiorare. Cine știe pe ce vremuri va fi trăit acel mucenic Trifon, așa de dușman al gîngăniilor ! Dar, în felul lui, avea dreptate : puterea lui Dumnezeu le-a adus la viață, puterea lui le poate și nimici.

Părintele Andrei își dresе glasul pînă peste marea de frunți, și începu, după ce anunță că-i molitva mucenicului Trifon :

— «Blăstămu-vă pe voi, fiare de multe feliuri : viermi, omizi, gîndaci, lăcuste, șoareci, cîrțițe, rugină, tot felul de muște, mușțe, molii, furnici, forfecari și viespi, tîrîtoare cu multe picioare, și tot felul de vietăți stricătoare, și de pasări, ce aduc pagubă sămănăturilor, viilor, pomilor și grădinilor de verdețuri — blăstămu-vă cu Dumnezeu Tatăl cel fără început, cu Fiul cel asemenea

fără început, și de o ființă, și cu Duhul cel preasfânt, și viu făcător, și de o ființă cu Tatăl și cu Fiul.

Vă blăstăm pe voi cu întruparea unuia născut, Fiul lui Dumnezeu, a Domnului nostru Isus Hristos ; cu viața lui pămînteană cea împreună cu oamenii ; cu patima lui cea mîntuitoare, cu moartea lui cea de viață făcătoare, cu învierea cea de-a treia zi, cu înălțarea la ceriuri și cu pronia cea cerească și mîntuitoare.

Blăstămu-vă cu sfinții heruvimi cei cu ochi mulți, și cu serafimii cei cu cîte șase aripi, ce zboară în jurul tronului și strigă : Sfînt, Sfînt, Sfînt e Domnul Savaot, spre mărirea lui Dumnezeu Tatăl. Amin.

Blăstămu-vă pe voi cu sfinții îngeri, cu miile și milioanele, care cu multă frică stau înaintea mării lui Dumnezeu :

Să nu stricați via, nici țarina, nici grădina de pomi și de verdețuri a robilor lui Dumnezeu din satul acesta ; ci să vă duceți în munți sălbateci, în copaci neroditori, în care n-a dăruit Dumnezeu hrană zilnică. Să nu stricați nici-o frunză din vie și din sămănături.

Iar de nu mă veți asculta și veți călca jurămîntul cu care v-am jurat, nu veți avea a face cu mine, umilitul și neputinciosul Trifon, ci cu Dumnezeul lui Avram, al lui Isac și al lui Iacov, care va veni să judece viii și morții... Duceți-vă în munți sălbateci, în copaci neroditori ! Iar dacă nu mă veți asculta, voi ruga pe iubitorul de oameni Dumnezeu să trimită îngerul său cel de peste fiare, și vă va lega și ucide cu fier și plumb ; încă și pasări, trimise prin rugăciune, vă vor mânca pe voi... Ieșiți din locurile noastre și porniți în locuri neumbrate, săci și neroditoare. Ca și în aceasta să se mărească preasfîntul nume al Tatălui și a Fiului și al Sfîntului Duh. Amin.»

Cînd isprăvi, se auzi oftat și suspin în mulțime, dar parcă și un răsufu de ușurare.

Părintele mai citi, cum le promisese în biserică, încă trei molitve, pentru hotar și sămănături, în cursul cărora iarăși îngenunchiară, și el și poporul.

Apoi se începu botezarea credincioșilor. Fiecare trecea prin fața preotului, săruta crucea, în vreme ce-l atingea cu busuiocul, îi săruta mîna, apoi trecea și săruta icoana sfîntului Trifon, ținută de crîsnic.

Unii, mai grăbiți, o luară spre casă cît ce se botezără, dar cei mai mulți reîntrară în procesiune.

Pe drum se amestecară cu ei și cîțiva străini, bărbați și femei, care veneau, dintr-un sat învecinat, la rudenii. Din vorbă în vorbă, începură să spună că la ei în sat, de vreo săptămînă două, au început să moară copii mici, între doi și doisprezece ani mai ales.

— Ce boală o fi ?

— O boală rea trebuie să fie. Le iasă pete roșii pe trup și se biugie de cap, de călduri.

— O fi pojar ?

— Nu-s buburuze de pojar, ci numai pete roșii. La alții li se pune boala în grumaji și se-neacă. Mor înna-dușiți.

— Doamne ferește ! Pe la noi încă n-am auzit.

— Ba sînt vro cîțiva și la noi, dar de murit n-a murit nici-unul pînă acum.

Sora auzi vorbăria asta și simți un fior de frig între spete. «Doamne ferește și apără !» își zise și ea, făcîndu-și cruce.

Cînd se apropiară de sat, clopotele se auziră iar. Din procesiune se rupea acum cînd unul cînd altul, ajungînd în fața casei sale.

— Dumnezeu să primească !

— Să primească Dumnezeu și să ne apere de tot răul.

În centrul satului, de unde porneau mai multe uliți, ieșiră mai mulți din convoi și se apropiară de-un grup ce discuta cu aprindere.

— Nu-i el ! Ce tot vorbiți ! Zice că nu vine pînă la Sîntămăria Mare.

— Cine știe ce străin ! Că doar nu se va întoarce îmbrăcat domnește din temniță !

— S-a îmbrăcat și el cu ce-a avut. Mă pot jura că-i Gheorghe-a Mărgineanului. În curtea lor a intrat căruța cu care a venit. Și aducea și o lădiță, ca ficiorii care vin din cătănie.

— Lasă-mă-n pace ! L-am văzut și eu ! Nu-i Gheorghe-a Mărgineanului cum nu-s io vlădica. Asta trebuie să fie vrun domn, trimis de avocatul care l-a apărat. Cine știe ! Poate mai trebuie încă bani pînă scapă.

Sora era și ea în roata aceea de oameni, căci și pentru ulița Cîmpșorului aici se despărțea drumul pe care venise procesiunea. Cît ce auzi despre ce-i vorba, se albi ca varul și porni repede spre casă.

Mulți rămaseră încă, să asculte părerile împărțite, pînă cînd o bătrînă zise :

— Da' ce ? Ne-om scoate ochii pentru el ? Dacă-i el, îl vom vedea, dacă nu, nici-o pagubă. Iată, nici nu se știe bine dacă și-a pus piciorul în sat ori nu, și gîlceava a și început. Apoi să mai zică cineva că Nichifor vorbește prostii !

XXXVI

Lelea Ana era gata îmbrăcată să meargă la biserică și la feștanie, cînd văzu un om străin deschizînd poarta cea mare. Sluga, badea Iosif Fătu, era dus cu sare la oi și după caș, căci chiar în duminica cea le venise și lor rîndul.

Pînă se uită pe fereastră să vadă cine-i, căruța și intrase în curte, și văzu în ea, pe o lădiță, pe un alt străin. Numai după ce străinul acela sări din căruță și-și dezbrăcă mantaua lungă, neagră, în care fusese învelit, și puse pe lădiță pălăria ciudată ce o purta în cap, lelea Ana dădu un țipăt din ușa tinzii, clătînîndu-se, gata să cadă :

— Gheorghe ! — Se prinse cu mîna de usciori. — Gheorghe ! Tu ești ? Doar nu-i fi tu ! — Apoi își făcu o cruce largă. — Doamne, mulțămescu-ți, sfîntule și bune ! — Ești chiar tu ?

Feciorul o îmbrățișă tăcut. Ochii îi erau plini de lacrimi.

Lelea Ana începu să-l sărute în neștire, plîngînd cu hohote.

— Doamne, Dumnezeu ! Doamne, Dumnezeu ! Credeam că pînă-i lumea nu mai vii.

— Și iată, am venit mai devreme decît m-ai așteptat, mumă !

— Bine c-ai venit ! Bine că te-a adus Dumnezeu ! Olio și vai de mine ! Prin ce ne-a fost dat să mai trecem ! Și ea izbucni din nou în plîns neoprit.

— M-au slobozit mai devreme, mumă. Numai alaltăieri mi-au spus, așa că n-am mai putut să-ți scriu.

— Mîndru' mumii, scumpu' mumii ! Își frîngea ea mînile, încercînd să-și potolească plînsul. Și uite că hainele ți-s tot așa de bune ca și cînd te-ai dus !

— Păi, acolo nu le-am purtat, am avut alte haine, mumă — răspunse feciorul cu amărăciune. — Numai pălăria mi s-a pierdut. Oare mai am eu vro pălărie pe-acasă ?

— Cum să nu ai, sufletul mumii ?! Ai una nouă-nouă. E în ladă. Doar știi că ți-am cumpărat-o...

Dar ea se opri deodată. Voia să spună că i-a cumpărat-o pe cînd pregătea toate pentru nuntă, pentru nunta cu Sora.

Se opri, și o spaimă i se ivi, pe-o clipă, în ochi.

— Stai, că ți-o aduc numaidecît.

Ea alergă în casă, dar pîn' află cheia de la lada cea mare, trecu o vreme, căci, de zăpăcită, nu mai știa unde tinea cheia de obicei.

Gheorghe ieși în curte, și, cu ajutorul omului ce-l adusese de la stație cu căruța, coborî lada, destul de grea și o duseră în tindă.

Străinul, după ce mîncă ceva și adună restul de fin din naintea calului, întoarse căruța, își luă rămas-bun și plecă. Era un om închis, tăcut din fire, și nu-l întrebasese pe drum nimic pe Gheorghe : cine era, de unde venea. Se miră cînd văzu ce primire-i face mamă-sa, ca și cînd nu l-ar fi văzut de mult, dar nu întrebă nimic.

— S-auzim de bine, oameni buni ! zise el din poartă.

— Mergi cu Dumnezeu ! — răspunse lelea Ana, care se părea că numai acum îl vede. — De unde-i ? îl întreabă ea pe fecior.

— L-am găsit la stație. Se pare că-i un cărăuș. Va fi de prin vrun sat din apropierea stației.

Cu pălăria cea nouă în cap, Gheorghe al ei semăna și mai mult cu feciorul ei de altădată, și se bucură. Doamne, cît de mult se schimbasese ! Abia acum părea să bage de samă. Începu deodată să alerge în toate părțile,

uitînd să-și mai schimbe hainele de sărbătoare. Trebuia să gătească de prînz ! Nu avea nimic pregătit, nici pus la cale : cum rămăsese singură acasă, era hotărîtă să nu mai fiarbă, ci să mănînce ce va găsi în cămară.

Aprinse focul, puse ceaunul de mămăligă, alergă ca o volbură printre găini, sperîindu-le groaznic și abia pu-tînd prinde doi pui, care se ascunseseră într-un cotecior. Ea, care rareori tăia însăși galițele, acum nu stătu o clipă la îndoială și le reteză capetele într-un fel de avînt, nepăsîndu-i de cum săreau încă, băteau din aripi, zvîcnind de la pămînt — lucru la care ea nu se putea uita mai înainte. Îi opări repede, începu să-i ciupere... O să-i facă lui Gheorghe o tocăniță de pui, cu ceapă și mămăliguță, de care-i plăcea lui încă de copil !

În vremea aceasta era mereu cu ochii după el. Feciorul descuiase lădița în tindă și începu să scoată lucrurile din ea. «Doamne, cum s-a mai schimbat ! Parcă a mai crescut. Iată, mînecele cămeșii îi sînt scurte. Și s-a mai subțiat !» își zicea lelea Ana. Dar nu aceasta era schimbarea de căpetenie ce-i sărea acum tot mai mult în ochi, ci altceva. Și nu deslușea ce ! Pînă cînd Gheorghe își îndreptă într-un rînd trupul, și se întoarse cu fața întregă spre ea. Inima femeii zvîcni. Da, asta era : părea că-i un domn de la oraș, îmbrăcat în haine țărănești. Obrajii, fruntea, grumajii, mîinile îi erau palide-albe, cu pielea subțire. Poate asta o făcuse să nu-l recunoască de cum l-a zărit pe fereastră, întrînd cu căruța... Și, cu înfățișarea asta, parcă o intimidă oleacă, o îndepărta de el. Nu-i stătea rău. Dimpotrivă. Era mai frumos băiatul ei, mai tînăr parcă, abia un copilandru. Părea mai sfios, mai serios, mai închis, mai plin de taină — și constatarea aceasta-i aduse deodată aminte că de peste trei ani copilul ei a petrecut tot la întunerec, tot în umbra zidurilor, și începu să plîngă din nou, dînd fuga în curte după vreascuri, să nu-i vadă lacrămile. Căci băgase de samă că plinsul ei îl întrista adînc și pe el.

...Apoi începu să urmărească ce scotea Gheorghe din ladă și punea laoparte. Erau cîteva albituri, căciula cu care îl duseseră jandarmii de-acasă, după nenorocirea cu tată-său ; o păreche de bocanci peteciți, pieptarul cu care-a plecat ; o carte mare și groasă, cu scoarțe negre,

cu o cruce neagră imprimată în ele, cu pielea mai netedă și mai sclipitoare ; apoi, de altă parte, jos pe pământul lipit proaspăt și presărat cu nisip mărunț, erau puse, și mai punea încă, diferite obiecte nouă de lemn, un cîrpător, o solniță, o vîrtelniță scurtă, pentru depănat legăturile de bumbac, desfăcută în părțile ei, o sucală pentru război, un sul pentru întins aluat ; un fedeleș nou-nouț — toate nouă și mirosind a scîndură de brad și a rășină.

De la o vreme, lelea Ana nu se mai putu răbda de mirată ce era.

— Doamne, fătul meu, ce lucruri frumoase ! Vei fi dat o groază de bani pe ele.

— N-am dat nici-un ban, măicuță, răspunse el cu oleacă de mîndrie în glas.

— Cum, n-ai dat bani ? ! Doar nu te-or fi cîstit cei de-acolo cu ele !

— Nu m-au cîstit, dar le-am făcut eu. M-au lăsat să-mi aleg și eu din lucrurile făcute de mine în vremea din urmă, să-mi aduc acasă. Și unelte mi-au dat ! Iată !

Și el începu să scoată din fundul lăzii diferite scule de tîmplărie.

— Ei, îți plac ? — întrebă el. Și, neașteptîndu-i răspunsul, se plecă și scoase altele. — Doar ți-am scris că am învățat tîmplăria acolo, vorbi feciorul mirîndu-se de muțenia mamei sale.

Lelea Ana nu putea răspunde. Întoarsă cu fața la foc — căci gătea mîncarea în tindă, pentru a fi mai aproape de el —, îi curgeau lacrămile părău pe obraji și înghițea mereu valurile de plîns ce i se ridicau în grumaji. Ce i-a fost scris băiatului ei ! Să învețe meșteșug, și încă unde ! Ce vor zice oamenii, cînd îl vor vedea cu șorțul înainte, cu rindeaua în mînă, ca pe măsarul lor, care făcea și sicriile ? Căci văzuse bine : între lucrurile aduse era și un șorț vînat, ca acela ce-l poartă meșterul Ilie la lucru.

Cu toată stăpînirea, plînsul tot izbucni.

— Sărac' de noi și de noi, ce ne-a mai fost dat să ajungem ! începu a se văicări, cu fața întoarsă mereu spre foc.

— Acum, de ce plîngi, măicuță ? Nu-ți place ce ți-am adus ?

— Îmi plac toate, cum să nu-mi placă, și chiar aveam mare lipsă de fiecare lucru ce-ai adus. Da' cînd mă gîndesc unde-ai învățat meșteșugul și la ce vor zice oamenii cînd te vor vedea cu șorțul înainte, ca pe măsarul Ilie...

Gheorghe zîmbi.

— Nu-ți fie frică, mumă, nu mă voi face meseriaș. Abia aștept să m-apuc de plugărie, de ce-am învățat acasă.

— Așa ?

— Vezi bine ! Uneltele le-am adus să am cu ce face pentru noi cîte ceva, cînd ne lipsește. Știu face uși, știu face ferești, paturi, mese.

— Așa ?! se uimi lelea Ana... Și pe bani, pentru alții, nu vei lucra ?

— Nu, nu voi lucra. Dar am învățat o meserie foarte plăcută, mumă, și iarna, cînd n-am de lucru, voi mai ciopli și voi mai face cîte ceva. Uite, de-o pildă, ușa asta de la tindă. E destul de bine înădîtă, dar eu am să fac una nouă detot.

— Păi, i-am spus lui Iosif că nu se plătește să o înădească.

— Iosif a dres-o ?

— Nu, dar el a vrut.

Lelea Ana se mai liniști și își văzu iar de oale și de crațițe. Pusese la foc și o zamnă cu păstăi de fasole tînă. Era ciucur pe parii din grădină, împlîntați lîngă cuiburi.

După ce scoase tot ce avuse în ladă, Gheorghe o duse în cămară și o puse într-un loc ferit. Avu o senzație de ușurare, de slobozenie, cînd își dădu sama că nu-i va mai trebui. Va fi bună de ținut tărița, ori cine știe ce mărunțișuri.

Cînd fu gata prînzul, mîncară în odaia din nainte, la masa frumos așternută. Lelea Ana mai mult se uita la fecior decît mîncă. «Doamne ! Cum se schimbă ! Cum sămăna a domn, cu fața aceea palidă-albă, cu pielița subțire. Da chiar și în mișcările mînilor, în toată purtarea ! În toate parcă i-a intrat o blîndețe și o potolire... Maica Domnului ! Cum n-ar fi așa, după mai bine de trei ani

de stat în întunec ?!», își spunea maică-sa, nemailuindu-și ochii de la fecior.

Bucuria revederii, a scăpării lui Gheorghe, îi întunecă vreo câteva zile orice gând de viitor. Nici înainte de sosire, lelea Ana nu se gândise și nu se temuse de ce va zice lumea, și cum se va purta cu Gheorghe după eliberare. Dar la câteva zile după sosirea lui, o temere nouă i se strecură în inimă. Gheorghe nu mai era cum a fost, nu-i mai ca oricare alt fecior din sat, se deosebește, se cunoaște dintr-o sută. Oare nu-l vor arăta cu degetul și vor zice : ăsta a stat trei ani în temniță ? Temerea asta nouă era mai mult un fel de rușinare de lume... Oare-i va fi rușine și lui Gheorghe între oameni ?

Femeile care vorbeau despre el pe drum, la o săptămână după întoarcerea lui, știau cu mult mai multe decât cele ce s-au petrecut în ziua sosirii lui.

— Zice c-a venit îmbrăcat în haine de rob.

— Nu, în haine domnești. Avea o mantie lungă pînă la pămînt.

— Zice că biata lelea Ana l-a cunoscut cu greu, și, cînd a văzut că-i chiar el, a leșinat și-a căzut cu capul pe pragul tinzii !

— Doamne ferește ! Să se mai fi întîmplat și-a doua nenorocire !

— Vironica noastră l-a văzut prin curte. Zice că-i numai o umbră de om.

— Cum să nu fie, după trei ani la umezeală și la întunec ?!

— Nu iasă bucuros între oameni. Cît poate, îl trimite peste tot locul tot pe slugă.

— Săracul ! Se vede că i-i sfială de lume ! Măcar, ce vină a avut el ? Ceasul rău ! Și-a stat de-a geaba trei ani la întunec.

— L-a văzut și Nastasia Roșului. Ea zice că s-a făcut mai frumos și pare mai tînăr ca înainte cu trei ani.

— Mai tînăr ! Nu-i mai ars de soare, și de-aceea va părea așa.

— Zice că nu se știe cum se va împăca cu sluga.

— Cu badea Iosif Fătu ?

— Cu el.

— Păi, bine s-or împăca. Badea Iosif e un om harnic și i-a fost de mult folos lelei Ana, cît a fost singură.

— Asta așa-i ! Dar sluga a cam luat locul stăpînului. Doar știți ce s-a vorbit prin sat... Îi place să poruncească de parc-ar fi la el acasă, în gospodăria lui. S-a obișnuit omul cu binele...

Femeia care vorbi astfel, trase cu ochiul la vecine și zîmbi larg.

— Numai Dumnezeu știe de-o fi fost ceva între stăpînă și slugă ! Oamenii multe vorbesc, că sîntem răi de gură și plini de păcate înaintea Domnului !

— Tare-aș vrea să știu cum va fi primit Sora întoarcerea lui Gheorghe !

— Păi, cum s-o primească ? Ca și altele ! Ce mai are cu el ? E nevastă măritată de trei ani, și are copil.

— Nu mai știu cine mi-a spus că a fost și Sora de față cînd s-a auzit mai întîi, acum o săptămînă, de venirea lui, și că s-a albit ca varul și-a plecat numaidecît cătră casă.

— De la cine să fi auzi ? De la vro gură goală, știu că nu de la vro femeie de omenie.

— He-hei ! Nu-i chiar așa, dacă stai puțin și te gîndești -- sări alta cu gura. — Să fi știut că scapă în trei ani, poate l-ar fi așteptat !

— Tu l-ai fi așteptat ?

— Păi, nu-i vorba de mine. Sorei i-a fost drag, și era în pragul cununiei cu el.

— Eu nu l-aș fi așteptat nici-o zi ! Unul care face ce-a făcut el, pentru mine să fi fost cu stea în frunte, și n-ar mai fi înșămnat nimic.

— O-ntimplare nenorocită !

— O-ntimplare ! Să-i vie moartea părintelui din mîna ficiorului !

— Lăsați-l, săracul, nu-l mai judecați ! A tras el destul ! Nu vedeți că și acum i-i rușine să iasă între oameni ?

— Păi, va putea el trăi și așa. Zice că s-apucă de meserie.

— Ce meserie ?

— A învățat în temniță tîmplăria, căci acolo-i învăță cu sila, pe toți, cîte-o meserie, și-i pun la lucru. Își va duce uneltele sub șopru și se va apuca de cioplit. Nu mai trebuie să iasă între oameni.

— Și-a adus și unelte ?

— Da, și-a adus ! Va mai fi un meșter Ilie în sat.

— Doamne, vărușo, cum vorbești și tu ! Doar bietul om și-a făcut pedeapsa, pentru ce să se ascundă de lume ?

— Eu în locul lui nici n-aș mai fi venit în satul meu. Mă așăzam undeva într-un sat departe, unde nu m-ar fi știut nimeni. Mai ales că știe o meserie și vrea să trăiască după ea !

Vorbiră multă vreme în fel și chip, despre lelea Ana, despre fecior și despre sluga Iosif, oprindu-se la povești înaintea porțiței uneia dintre ele. La urmă, unele începură s-o judece pe Sora, altele să-i țină partea.

— Nici de martor n-a voit să meargă la judecata lui !

— Păi, ea n-a fost de față de nenorocire. Ce putea spune ?

— Cel puțin atîta, că a fost un om de omenie.

— Ce-ar fi ajutat cu asta, cînd s-a dovedit că fusese și mai înainte un bătăuș ?

— Lăsați-o în pace pe Sora ! N-aș fi vrut să fiu în pielea ei : a stat atunci între moarte și viață cîteva săptămîni.

— N-am auzit să fi zăcut !

— A bolit pe picioare. Erau destule femei care se temeau să nu-și piardă mințile. Nu ! Lăsați-o-n pace, sāraca ! Nici atunci, nici acum n-aș vrea să fiu în pielea ei !

— Dar acum, ce-i cu ea ?

— Ce să fie ! Parcă-i poate plăcea unei femei frumoase ca ea de Dumitru Pruncului ? Parcă l-a luat din dragoste ?

— Totuși se zice că trăiesc bine.

— Să deie Dumnezeu ! Dar cu un bărbat urît ca el, n-aș înnopta într-o casă. S-a măritat și ea ca să fie măritată !

— Tare-aș vrea să știu ce va zice cînd se va întîlni mai întîi cu Gheorghe !

Dar vorbele și preocupările acestor femei erau departe de gîndurile Sorei. Adevărat că s-a înspăimîntat fără nici un motiv cînd a auzit că a sosit Gheorghe, și femeia aceea văzuse bine că s-a albit ca varul și că a pornit îndată spre casă. Dar, ajungînd acasă, spaima aceasta-i fu risipită de alta, nouă : O află pe Măriuța culcată în pat și bine acoperită. Ardea ca focul. Soacră-sa-i spuse că nu-i un ceas de cînd i-a venit să verse și a luat-o cu friguri.

Frații Corbu aveau viile în Răstoci, unde abia fuseseră atinse de pîrjolire cîteva vii de la șes. Sus pe coastă, frunzele erau verzi, strugurii, mici încă, cu boabele tari, bune de înăcrit zama.

După feștanie, cei doi frați nu porniră cu procesiunea spre sat, ci o luară spre viile din Răstoci. De cînd se ivise uscăciunea în viile din Coasta Morii, ei se duseseră de mai multe ori la vie, cînd unul, cînd altul, cînd amîndoi, dar tot mai des badea Pavel. Se repezea călare de-acasă, de multe ori nici nu mai trecea prin sat, ci apuca peste hotar, pe cărare mai scurtă.

Ei cercetaseră cu băgare de samă vițele atinse. Ajunseseră la concluzia că nu-i vreo gînganie, ceea ce usca vița, ci un fel de rugină. Cercetînd mai de aproape frunzele, văzuseră pe dosul lor un fel de mucegai, ca o presărare fină de făină gălbuie, care mînca vița, schimbîndu-se într-o pată cafenie ce pătrundea de la o zi la alta frunza, uscîndu-o, încîrligîndu-o ca și cînd s-ar fi pîrjolit în vatra focului.

Cei doi frați cercetară și acum viile atinse de arsură în Răstoci. Nu erau mai multe ca înainte : vreo șaseșapte, toate pe șes, lîngă pruniști. În viile lor însă, nici un semn. Ajunseră iar la concluzia că trebuie să fie un mucegai veninos ceea ce se punea pe frunze și le usca. Dar cum boala nu se mai lătise de cînd fuseseră ultima oară la vii, își dădură cu părerea că primejdia a trecut deocamdată. Vreun suflu rău se vede că a trecut peste vii, și le-a atins mai tare pe cele din Coasta Morii, unde nu mai rămăseseră verzi decît sus pe culme.

Badea Pavel era totuși foarte îngrijorat și se hotărî să se repeadă pînă-ntr-un sat vecin, unde auzise că ar fi dat boala asta încă din anul trecut. Era acolo și o vie mare, boierească, foarte bine îngrijită. Era întîia sădită cu viță altoită în americană, după ce scosese cei zece mii de butuci în care dăduse filoxera. Stăpînul viei, un fel de nobil de-a treia mînă, nu lăsase locul pustiu, cum rămăsese al grofului din Broșteni după ivirea filoxerei. Avînd bani, lucra singur moșia nu prea mare, și sădise viță nouă.

După feștanie vremea rămase mereu frumoasă, chiar se puse secetă, și alte vii nu se mai uscară. Oamenii erau încredințați că ajutase slujba feștaniei și mai ales blăstămele mucenicului Trifon ! Ce blăstăme ! Să se în-crînceneze carnea pe tine ascultîndu-le ! Părintele Andrei crescă în cinstea și-n respectul credincioșilor săi.

— Să mai spună prăpăditul cela de Nichifor că ar fi trebuit adus popa Nicodim din Boz pentru slujbă ! se mîndrea crîsnicul, mare cinstitor al sfîntului mucenic Trifon.

— Mare păcat și mare greșală că n-au cerut cei cu viile în Coasta Morii să facă părintele feștanie mai demult, și să cetească molitva sfîntului Trifon, spunea în dreapta și în stînga crîsnicul.

Moș Ion Bivolaru rămase însă nemîngîiat și după feștanie : viile lui erau bune arse, din ele știa că nu va alege nimic anul acesta. După slujbă, el se răzlețise de mulțime, rătăcise pe cîmp, pe cărări, pe văi, pe oriunde era o rariște de iarbă, lăsîndu-se în genunchi și cerce-tînd cu atenție. Gizele și gîngăniile de tot felul mișunau prin iarbă, greierii stăteau în ușa și-și ascuteau liniștiți cornițele, furnicile își vedeau de lucru pe mușuroaiele lor. Nici o gîză nu se grăbea să iasă la drum, la cărare, la valea sacă, la rariște și să o pornească spre pustii locuri, ori pe drumul morii în jos, să se ducă să se înece în iaz, cum se spunea că s-a-ntîmplat după slujba popii Vasile cel bătrîn, și cum le văzuse el însuși foind pe cărări și pe vale, în grabă mare, alergînd speriate.

— De, va fi avînd dreptate și neputinciosul cela de Nichifor — zicea el cui voia să-l asculte. — Este dar și dar, popă și popă !

Cînd, peste o săptămînă, Pavel Corbu opri pe oamenii care ieșeau de la biserică și începu să le spună ce-i cu boala asta nouă ce a dat în vii, să le arate tot ce a aflat de la boierinașul acela și cum se poate opri boala, moș Ion Bivclaru clătină cu neîncredere din cap :

— Ce-i ars și uscat, așa rămîne și pace bună ! zise el.

— Dar numai frunzele sînt arse, moș Ioane. Cerce-tează și vezi că vița-i verde.

— Păi, vezi bine, cît mai vine mîzgă din rădăcină. Dar să vezi tu la toamnă, nepoate, la îngropat ! Se vor rupe și vițele, ca vreascurile uscate.

Badea Pavel Corbu arată că frunza trebuie stropită cu o leșie de piatră-vînată și var stins, că vor trebui să cumpere stropitori anume, cum a văzut el la boierinașul acela, și că în alte părți boala s-a ivit mai demult și i se știe și leacul. Oamenii îl ascultau destul de curioși, iar cei care aveau vii, și cu interes. Dar, ca de obicei, oriunde era îmbulzeala, moș Nichifor nu lipsea. Deodată se auzi glasul cîrțitor al bătrînelului celui pestriț la cerul gurii :

— Și de unde-i mucegaiul acela ?

— Ce vrei ? întrebă badea Pavel, neauzindu-l bine. Bătrînul strigă mai tare :

— De unde-i mucegaiul ?

— Ce mucegai ?

— Păi ai spus că boala ce s-a pus pe vii e un fel de mucegai.

— Da, așa este ! Așa a spus și domnul Mora, și el se pricepe la vii.

— O fi el mucegai, dar vorba e de unde vine ?

— Cum de unde vine ? ! Din aer, din vînt, din ploaie... Cine știe de unde vine ? Parcă dumneata știi din ce se face un purice !

— Știu, cum nu ! Din praf se face ! Și știu și de unde vine mucegaiul pe vii.

Oamenii își întoarseră capetele spre bătrîn, zîmbind.

— Zadarnic vă chiorîți la mine ! Cu piatră-vînată și cu var stins n-o să puteți face nimic împotriva mucegaiului. Trebuie oprit cel ce-l aduce pe vii.

— Și cine-l aduce, moș Nichifore ? întrebă cineva din mulțime.

— Io am mai spus la destui, da' nu credeți.

— Ce-ai spus, moșule ? N-am auzit.

— Am spus că iar începe să se miște strigoiul !

— Olio ! Tot gărgăunii dumitale !... zise cineva.

— Da' de unde-i mucegaiul ? Unde se face mucegaiul ? Nu în pământ ? Nu în morminte ? Păi, io am dat cu socoteala și mai înainte, da' acum, de cînd spune Corbu că-i mucegai acela ce se pune pe viță, lucrul e limpede și hotărît. Trece strigoiul prin vii, și mucegaiul de pe zdrențele lui se prinde de frunze. Asta e !

Nichifor clipi cu veselie din ochiul stîng, și se uită apoi triumfător la lume. Tîlcul acesta nu-i venise în minte decît cînd îl auzi pe Pavel Corbu spunînd că viile se usucă de-un fel de mucegai ce se pune pe frunze.

— Prostii de bătrîn ajuns în mintea copiilor !... vorbi cineva din grămadă.

Bătrinelul se învineți de mînie, se ridică în vîrfurile opincilor, doar va vedea pe cel ce vorbise. Dar cum să-l descopere ? Rîdeau mai mulți. Iar după glas nu-l cunoștea. Mărul lui Adam i se plimbă de cîteva ori pe gît — mare cît o verteabră pe grumazul uscat și deșirat —, înghiți cu greutate un nod, și se lăsă iar pe tălpi. Chiar în clipa aceea începu să tingălească clopotul cel mic din turn.

— Așa-i prostul ! Nu crede pînă nu vede — zise el înveninat. — Nici pe Ilarie nu l-a crezut nimeni.

— Care Ilarie ?

— Clopotarul, vezi bine ! N-a spus el mereu, de cînd a tras clopotele pentru Pavel Pruncu, că iar i se arată în vaietul clopotelor sămn de moarte multă ? Și cine l-a crezut ? Ca și pe mine ! Și iată că trage clopotul după al treilea copil în mai puțin de două săptămîni ! Și să vedeți voi ce va fi de-aici încolo ! Căci Gheorghe-a Mărgineanului a venit acasă, și strigoiul de moșu-său se mișcă iar !

Badea Pavel Corbu rîse tare.

— Adică Moisa-i strigoiul, moș Nichifore ? Asta-mi place ! Cît a trăit, eu nu i-am zis altfel decît strigoiul !

— Nici n-ai greșit, tu ești un om cu minte, Pavele !
Mă mir cum nu vezi de unde-i mucegaiul acela pe vii !

Nu-l mai ascultă nimeni. Oamenii începură a vorbi despre leacul acela și despre stropitoare.

— Nu-i nici-o grabă. Anul acesta nu se mai poate face nimic. Nici boala nu va merge mai departe, că-i mijlocul verii. Zice domnul Mora că primejdia e mai mare din mai pînă pe la mijlocul lui iulie. O să vedem noi, pînă la anul, și de leac și de mașini de stropit. Nu-mai, care vrea să încerce, să se înștiințeze la mine încă în toamna asta.

Cei mai mulți crezură în informațiile aduse de Pavel Corbu de la proprietarul acela. De cînd cu cumpărarea moșiei grofului, oamenii căpătaseră mare încredere în el, pentru că el stăruise mai mult pentru cumpărare.

— O să mai bem noi vin și din Coasta Morii, oameni buni, n-aveți nici o grijă, zise Pavel Corbu despărțindu-se din grup și luînd-o spre ulița Cîmpșorului.

Clopotul cel mic se mai zbātu o vreme, umplînd cu glasul lui mărunț și ascuțit văzduhul, apoi se opri. Nu peste mult coborî și Ilarie din turn.

— Ce copil a mai murit, clopotarule ? îl întrebă cineva.

— A' lu' Macari-a Bungărzenii. Țsta-i al treilea la rînd. Și-o să mai plece și alții.

Oamenii, bărbați și femei, începură să se imprăstie, vorbind de boala ce dăduse între copiii din sat. Știau că umblă un fel de molimă, că în două săptămîni s-au îmbolnăvit mulți, și că mai sînt și alții greu betegi. Știau că se îmbolnăvise și un copil de zece ani, al învățătorului, care a adus și doctorul. Auziseră că doctorul a fost pe la mai mulți copii bolnavi, și a spus că-i o boală rea și molipsitoare, și că trebuiesc luate măsuri de pază cei din casa celor bolnavi să nu mai vină în atingere cu alții ; nici vecinii, nici alții să nu între în casa în care e copil bolnav. Molimei i-a spus doctorul scarlatină și i-a poruncit primarului să pună măsuri de pază, după cum le-a arătat.

Despre toate acestea vorbeau, și mai cu samă femeile, întorcîndu-se în duminica aceea de la biserică. Și erau

destul de înfricate. Ele știau și din bătrîni că uneori dă cîte-o boliște între copii, care-i seceră cu zecile.

— Doamne ferește, să nu fie și acum așa ceva !

— Doftorul spune cum să-i păzim pe copii, dar n-a lăsat nici-un leac.

— Păi, zice că n-are leac !

— Poate să nu aibă ! Io-mi aduc aminte că mai demult mureau mulți de vărsat. Pe-atunci nu-i împungea de vărsat pe copii, nu era cunoscut leacul.

— Da' pe copilul dascălului cum l-a scăpat ?

— Zice că n-a avut de asta... scrilantină, ci grumăzare. Dacă nu-l aducea să-l înțepe nu știu cu ce, s-ar fi înecat.

— Spun că s-a arătat grumăzarea asta și într-alte sate.

Multe aveau ele înșile copii mici, altele nepoți, altele rudenii cu copii mici, și moartea celui de-al treilea copil le înfrică și le puse pe gînduri.

XXXVII

Pînă la Ziua Crucii, mormintele din cimitirul satului sporiră cu cincisprezece movilițe proaspete, împrăstiate printre celelalte, lîngă rudenii, care pe unde se afla. La capul lor erau, la unele, cruciulițe de lemn vopsite într-un albastru aproape alb, la altele stîlpișori ciopliți în patru fețe, încrestați, chindisiți cu migăleală, spoți în aceeași culoare. În vîrfurile lor era înfipt un porumbel cu aripile desfăcute și cîte-o batistă cu rîndunici sau alte desene. Țărîna nu era încă bine bătucită pe mormintele acelea mici, unele aproape numai ca niște jucării, și flori se vestejeau peste toate la căpățile. La capătul citorva erau și flori proaspete. Pe toate se vedeau încă hîrburile ulceleur în care arsese tămîie.

Cu cît sporea numărul micilor locașuri de cruci, duminică de duminică și praznic după praznic, era tot mai mult bocet și jelanie în cimitirul satului. Mumele, bunicele, surorile mici și mari, ingenunchiau, și înainte de

slujbă și după slujbă, lângă grămăjoarele de țărână, și le stropeau cu lacrimi amare, chemînd, între bocete de plîns, numele scumpe, vestindu-le frumusețea, bunătatea și cumînțenia, și jelindu-le cu inima sfîșiată.

Cînd vorbeau între ei, oamenii, bărbați ca și femei, dar mai ales bărbații, de moartea vreunui copil mic, părea că nu le prea pasă, păreau indiferenți, ca în fața unei pagube neînsemnate. Moartea unei vite mari, a unui bou de jug, făcea mai multă vîlvă în sat, decît moartea unui copil de cinci-șase ani, ori și mai mic. Dar acum, cînd treceau prin cimitir la biserică, sau cînd ieșeau de la liturghie, făcînd întors același drum, cei mai mulți puneau capul în piept, nu priveau nici în dreapta nici în stînga, și se grăbeau să iasă cît mai repede din cimitir, să nu mai audă bocetele și toată jelania aceea sfîșietoare de suflet. Unii înghițeau în silă nodurile ce li se urcau în grumaji, mai ales aceia care erau rudinii cu mamele ce-și cheamau și-i alintau pe cei arși de brumă pînă au fost abia muguri sau boboci de floare.

Oamenii se și îngroziră de atîta moarte într-o vreme așa de scurtă. Doctorul fu adus de două ori în sat, dar fără nici un folos, căci molima se lățise, neținînd sama, cei mai mulți, de măsurile recomandate pentru izolarea celor bolnavi.

Pe la Ziua Crucii, molima se stinse. Pînă la Crăciun se vindecară multe inimi rănite, cel puțin atît cît să-și poată vedea de treburile gospodăriei. Multe mame slăbiseră, îmbătrîniseră — mai ales acelea care pierduseră doi și trei copii; mai toate erau însă cu supărarea tipărită pe față, chiar cînd nu-și mai dădeau sama de ea. Ceva pămîntiu și amar se desprindea din liniile obrajiilor, și o melancolie grea cădea din privirile lor. Totuși timpul începu să-și facă datoria de-a alina, de-a face suportabilă, sau chiar de-a întoarce în uitare durerea sfîrșitului în moarte.

Numai Sora lui Dumitru Pruncu nu se mai vindeca. În pat nu zăcuse, după moartea copilei, decît patru săptămîni. Doctorul, adus a doua oară de Dumitru în casa lor, fu de părere că s-a molipsit și ea de la fetiță, dar că nu era nici o primejdie, pentru că la oamenii mari boala e mai ușoară ca la copii. De altfel, nici nu era sigur

dacă puținele pete roșii care-i ieșiseră pe trup, erau semnele scarlatinei, ori numai urmările unui defect de circulație a sîngelui. Nu prea semănau cu cele de boală. Erau mai mari și mai palide. Nici grețuri nu avea. Era mai mult un fel de amețeală, care nu se mai împrăștia.

În realitate nici nu erau semne de scarlatină. Lelea Maria, mama Sorei, le cunoscuse cît ce le văzu. Ele se mai arătaseră tot așa după nenorocirea din casa Mărginea-nului. Ea era convinsă că-i un fel de «sîngerare», ca și-atunci, cînd Sora nici nu zăcuse în pat, ci amuțise numai, umblînd palidă ca o moartă prin casă. Lelea Maria crezuse atunci și credea și acum că durerea și deznadejdea lovind-o pe fata ei așa, pe neașteptate, i-a tulburat tot trupul și toată firea. Ea își cam putea închipui cum s-ar petrece acest lucru, dar nu era în stare să explice nimănui. Simțea că Sora-i seamănă, și știa că era chiar mai simțitoare, cu firea mai aprinsă decît ea. Întîia oară ținuse mult la Gheorghe, iar acum copila fusese sufletul ei. Și soarta a izbit-o a doua oară cu măciuca! «Doamne sfinte! Se va întrema ea cu vremea, că-i tinără, numai va trebui timp! Cel puțin dacă i-ar trece odată febra! Să se scoale din pat odată, că mai ușor se va vindeca și de durerea sufletească», judeca lelea Maria, de cîte ori venea s-o vadă.

Uneori, întorcîndu-se acasă de la bolnavă, lelea Maria își mai făcea și păcate, zicîndu-și: «De! Ce să-i faci? Mama-i mamă! Dar măcar să fi fost o copilă frumoasă! Însă așa, urîțică cum era!...» Alteori, rătăcind cu gîndul cine știe pe unde, în trecut sau în viitor, se apropia și-o atingea un gînd și mai păcătos, de care se speria și-l alunga, dar nu detot: «Poate-i mai bine c-a murit, așa urîțică cum era!»

După vreo patru săptămîni, Sora scăpă de febră, dar nu se grăbea să părăsească patul. În pustiul greu din casă, din jurul ei, din ea însăși, simțea pustiul întregii vieți, pustiul din trecut, pustiul din viitor. Viața nu mai avea nici un rost! Senzația aceasta puternică i se ridica acum din conștiința chinuită și biciuită atîta vreme, de cînd i se îmbolnăvisese Măriuța ei.

După întîiul junghi, ca un tăiș de gheață, ce-i pătrunsese inima cînd și-a văzut copila în pat, s-a aprins,

atunci, toată, ca un cuptor ; a alergat după orice ajutor și leac ; s-a zbatut, s-a rugat în coate și-n genunchi nopți în șir ; a ajunat, a făcut jurământ mare să ajuneze, cât va trăi, toate miercurile și vinerile din an ; a bătut mătănii cu sutele, a crezut, a sperat ; s-a luat de piept cu Dumnezeu și cu Maica Domnului, a blăstămat, a afurisit, a înjurat, când a văzut că nimic nu ajută și că-i moare copila. Iar după ce-a închis Măriuța ochii și s-a liniștit, în sufletul ei s-a deschis o prăpastie fără fund, și prăpastia asta s-a umplut cu pustiu ! Și pustiu acela, la început, părea că-i Rai, că are el simțire în locul ei, și spunea : «Totul e deșertăciune și zădărnice ! Și rugăciunea și ajunul, și credința și nădejdea, și blăstămul și răzvrătirea, și tot ce este subț soare și-n inima omului ! Numai pustiu există în lume, și încercăm zadarnic să-l umplem cu ceva.»

Printr-o stare asemănătoare sufletească mai trecuse ea și după moartea năpraznică a lui Vasile Mărginean, când nu putuse vorbi un cuvânt cîteva săptămîni. Și atunci simțise pustiu din lume, dar nu așa de intens, nu așa de limpede, nu așa de amar ca fierea, ca acum. Atunci murise un om străin, de care, la urma urmelor, nu-i păsa. Atunci pustiu nu izvorîse din moarte, ci din zdrobirea fericirii ei. Acum izvora din moartea Măriuței, din zdrobirea nu a fericirii, ci a vieții proprii, căci copila fusese viața ei, de cînd se născuse.

Acum, în golul în care se cufunda, își dădea sama limpede că traiul cu Dumitru nu mai are nici un înțeles fără copilă. Pentru ce s-ar grăbi să părăsească patul ? Doar nu mai avea nimic nici cu viața ! Ce-ar mai putea face dacă va intra în rîndul oamenilor ? Nu ! Viața ei nu mai avea nici un rost, și lumea întreagă nu are nici un rost ! Nici cu Dumitru, nici singură, nici la părinți, ea nu mai avea pentru ce trăi.

În pustiu neclintit în care se cufundase, îi păreau zădărnicii fără temei și lucrurile, simțămintele, faptele din trecut, de care își legase odinioară viața. Deșertăciune a fost gingașa și răsărita ei prietenie, din copilărie, cu Gheorghe ; zădărnice și părere și dragostea ce-a izbucnit mai tîrziu ca o flacără ; deșertăciune chinurile ei după ce nenorocirea i l-a alungat pe Gheorghe departe,

în hău, înainte de-a-l arunca în temniță ; deșărtăciune groaza ei de-a rămînea față bătrînă și înfrigurarea de-a se vedea odată măritată, de a se ști «laoparte» ; deșărtăciune mîngierea ei în casa asta ; zădărnice părărea că era mulțumită cu Dumitru ; tot fum și părere dusă de vînt ar fi fost, dacă ar fi putut să fie și o dragoste adevărată față de Dumitru. Numai copila ei, Măriuța, n-a fost deșărtăciune, părere și fum ! Numai ea mai există și acum, numai pe ea o dorește arzător, numai pe ea o vede, numai după ea întinde brațele și numai după ea oftează. Numai Măriuța, minunea cea mare care s-a ivit din sînul ei, care i-a luat și sufletul ei cu ea, ca și cînd n-ar fi fost niciodată. Doamne ! Unde s-a dus ? Cine i-a luat-o ?... Numai Măriuța putuse arunca vălul uitării peste trecut, numai ea putuse arunca o punte spre viitor, ea singură nu fusese înșelăciune, nici a simțurilor, nici a gîndului, ea singură era adevăr și viață — viața ei. Cine a cutezat să i-o răpească, și pe ea să o lase suspendată în hăul pustiuului fără de margini ?

Oricît de mută și surdă era în pustiu ei, cînd zbulcîndul ei — lin și potolit de altfel — ajungea aici, sufletul i se umplea de blăstăme, care, neputînd țîșni la suprafață, rămîneau să rătăcească în noaptea din ea, cheunînd ca niște cucuivaie.

Starea aceasta sufletească nu ținu numai cît stătu în pat, ci și după ce se ridică și începu să umble după treburi, prin casă și prin curte, cu un mers pipăit, fricos, și fără nici o tragere de inimă la lucru.

După sărbătorile Crăciunului reîncepură șezătorile, dar Sora nu se mișca de-acasă. Uneori soacră-sa își făcea curaj și-i zicea :

— Mai ieși, draga mea, și tu între oameni. Poate-ți va fi mai ușor !

Dar Sora părea că nu o aude. Ședea pe-o laviță și torcea pînă tîrziu noaptea, cînd de mult dormeau și Dumitru și soacră-sa.

Amîndoi erau neputincioși în a o mîngîia. Aveau sentimentul că-s, oarecum, cu mîinile legate în fața ei. Le erau legate inimile, nu mîinile, și legătura era lipsa de îndrăzneală, ca față de cineva despre care n-ai știut și n-ai simțit niciodată că te iubește cu adevărat. Și mai

înainte, pînă a nu muri copila, de la căsătorie începînd, blîndeţea şi timiditatea celor doi bătrîni pornea din această lipsă de siguranţă. Ei nu au putut pricepe nicio dată pentru ce s-a măritat o fată ca Sora cu Dumitru lor. Nu era nici din neam aşa de bun, nici dintre întîii oameni avuţi din sat, nu era nici frumos ca alţi feciori, şi apoi era şi mai bătrîn ca alţii care s-ar fi însurat în orice ceas cu Sora. Pentru ei căsătoria Sorei a fost un fel de minune, de coborîre a unei zîne, de care nu se simţeau vrednici şi pe care nu o puteau înţelege ome-neşte.

Lipsa de îndrăzneală a lui Dumitru, deşi o dorise pe Sora ani de zile, izvora tot din această nesiguranţă a iubirii ei. Iar acum, după moartea copilei, el ologise parcă detot. Nu mai cuteza să aibă nici un fel de atitudine faţă de nevastă-sa, dar încă să se mai apropie de ea !

Prin mijlocul dulcelui Crăciunului, soacră-sa, tot mai îngrijorată, începu într-o sară, cînd era şi o vecină la ei, cu furca, să pomenească anume noutăţi din sat.

— Ai văzut-o de curînd pe-a Nuţului, vecino ?

— N-am văzut-o, lele Anică.

— E groasă iar, poate să fie într-a şasea lună. Şi ei, săraca, i-a murit un copil.

— Pe ea n-am văzut-o, dar am văzut pe altele. Au mai pornit grele vro cîteva dintre cele căroră le-au murit copiii. De, neveste tinere ! Ana Podarului, Măriuţa Olarului, Stana Bologoaiei. Aşa-i legea lumii şi-a vieţii ! Le va mîngîia Dumnezeu cu alţi copii !

— Păi, îi şi păcat să jăleşti toată viaţa după un copil. Nime nu moare fără voia lui Dumnezeu ! Împotriva rînduiei lui nu poţi să te răzvrăteşti o viaţă.

— Păcat şi pagubă — continuă vecina, care înţelesese îndată de ce adusesese lelea Anica vorba despre asta. — Pagubă că anii trec, şi trec şi tinereţele. Şi-i bine să-ţi vezi copiii mari şi aşăzaţi la casele lor cînd ţi se taie firul.

— Dumnezeu încearcă în multe feliuri pe om în viaţă. Dar nu ne trimite suferinţa ca să ne zdrobească, ci numai să ne pună la probă. Şi mie mi-au murit copii.

— D-apoi mie — zise vecina —, mi-au murit nu copii mici, ci un ficior și-o fată mare, doar bine știi ! Credeam că voi muri și eu, și iată că mai trăiesc și-acum.

Sora nu le mai putu asculta. Se sculă scirbită de pe laviță și trecu în odaia din nainte. Înțelese pentru ce vorbeau cele două femei despre nevestele însărcinate. O scutură un fior de frig. Își trase un scaun lângă cup-tor. și continuă să toarcă. Ce grozăvii mai spuneau ! Poate nici nu era adevărat, și vorbeau ele așa, pentru a-i da ei să înțeleagă... Să mai aibă copii ? Dar cum ar mai fi cu putință ? Ce rost ar mai avea ? De la moartea Măriuței gândul acesta nici nu se apropiase vreodată de ea. Și nu se putea apropia nici acum ! Ca și când ai fi izbit o piatră în părete, așa sări înapoi, departe de ea, și se cufundă în pustiul din jurul ei, fără nici un zgomot.

Mai târziu, prin postul Paștilor, se supără greu pe nănașul său, și omul îi ieși cu totul de la inimă.

Badea Pavel Corbu venise în duminica aceea la biserică, și, după slujbă, trecu pe la fini, la o mică gustare și un păhărel de rachiu. La amiază era să mănince la frate-său, căci aveau de luat unele măsuri pentru cumpăraturile unora și altora de care aveau trebuință la stropitul viilor.

Nănașul rămase neplăcut atins când văzu obrajii finei, cenușii și acum, după atîta vreme. Dintr-o aruncătură de ochi înțelese că Sora încă nu-i pe drumul către alt copil, și spuse aproape minios, brutal :

— Nu-mi place ce văd în casa asta, ori mai bine zis, ce nu văd. Ce-i bine-i bine, și ce-i rău îi rău, de cînd e lumea. Și rău e să jălești cu anii, Soro ! Viața ni-i dată s-o trăim, nu s-o îngropăm, cîtă vreme avem zile. Nu-mi place de tine, fino și nepoato !

— Păi, tot e mai bine de-o vreme încoace, încercă s-o dezvinovățească soacră-sa.

— Ce bine?! Mie-mi spui?! De la moartea finei celei mici sînt șapte luni, și la Sora nu văd nici-o porneală nouă ! Asta nu mai poate merge așa ! E păcat și e pagubă ! Se-ntîmplă să moară un copil ? Trebuie să vie altul să-i ia locul. Și după el, altul ! Nevasta, pînă-i ti-

nără, trebuie să umple casa de copii ! Altfel nu plătește o ceapă degerată !

O vreme nu putu zice nimeni nimic. Obrajii Sorei se aprinseră de revoltă. Era pentru întâia oară că se colora la față de la moartea copilei. Toți văzură. Dumitru și mamă-sa se intimidară, dar îi erau mulțumitori nănașului că vorbise pe față. De cînd erau munciți ei de asemenea gînduri !

— Nu-mi mai trebuiesc copii ! zise Sora cu o voce sugrumată.

Mîna cu care turna rachiu în păhărele îi tremura, și vărsă mult pe măsurită, pînă reuși să le umple.

— Auzi, auzi ! — se miră întăritat nănașul. — Nu-i mai trebuie copii ! Ce vorbe sînt astea ? Dar pentru ce să trăiești de-aici încolo ?

— Nu-mi mai trebuie nimic, nici copii, nici viață ! Nu-mi mai trebuie nimic, și lăsați-mă odată în pace !

Lacrămi îi țîșniră din ochi. Dumitru și bătrîna se înfrică : nu o mai văzuseră plîngînd de la moartea copilei. Dar nănașul se încruntă și mai tare.

— Nu te știam așa de slabă de fire ! Ești abia de trei ani și jumătate măritată, ești datoare să faci copii. Pentru cine să trudiți o viață întreagă ? Cum să trăiești într-o pustietate ? Casa fără copii, să știi de la mine, e o pustietate. Muierea fără copii nu mai are ce face, decît poate să sară pirlazurile. O să vorbesc eu și cu mumă-ta. Ce vorbe-s astea : nu-mi mai trebuie nici copii, nici viață ? ! Dar lui Dumitru nu-i trebuie ? O să-l facem călugăr și-o să-l trimitem la mînăstire ? Cui să rămînă averea ?

Tăcu, bău păhărelul de rachiu, apoi își mai turnă de două ori și le goli dup-olaltă. Era cătrănit rău.

— Lasă, cuscre, o să mai treacă și durerea ei, săraca ! Va milui-o Dumnezeu și cu gînduri bune. Mai este vreme de toate !

— Și-apoi nu vreau s-o mai văd urită ca acum. Ne-poata mea a fost cea mai frumoasă fată și nevastă din sat, și uitați-vă la ea ce-a ajuns ! Gîndești că mîncă cenușă toată ziua ! E păcat de Dumnezeu, o femeie frumoasă cum a fost ea ! Și iar poate fi ! Numai să aibă curaj !

— Las', nănașule, și dumneata ! Doar a fost bolnavă în toată legea, zise Dumitru.

Sora se învîrte într-un călcîi și ieși în curte, din curte în grădină. Nu mai putea să-l audă, nu mai voia să-l vadă în ochi pe nănașu-său !... Cu ce drept se amesteca în viața ei ?...

Din ziua aceea simți o dușmănie grea împotriva nănașului, care nu i se risipi decît tîrziu.

Dar aluzii asemănătoare cu ale soacră-sii și-ale vecinei aceleia îi fu dat să audă, mai tîrziu, tot mai multe și tot mai dese, de la femei, de la rudenii, de la neveste tinere ca și ea.

Văruța ei, Nastasia Linului, măritată și ea de doi ani, și a doua oară însărcinată, într-o zi, cînd se întîlniră, nu se mai putu răbda și-i zise :

— Tu nu mai poți avea copii, ori ce-i cu tine ?

Sora nu o înțelese, și o privi nedumerită.

— Ai rămas cumva stricăță de la întîia naștere ?

Sora îngălbeni toată de indignare.

— Ce vrei să spui ? Cum, stricăță ?

— Se mai întîmplă cu unele femei tinăre, a căror primă naștere a fost tare grea.

— Nu știu să fi rămas cu nici-o urmare rea.

— Dacă-i așa, tare mă mir că nu mai rămîi însărcinată. Poate folosești ceva ?

— Ești nebună ! Ce să folosesc ? Ce se poate folosi ? răspunse Sora înfuriată.

— Păi, zice că sînt leacuri ! Știu unele femei, și le folosesc.

— Nici n-am auzit pînă acum de așa ceva !

— Bine, dar atunci nu mai înțăleg nimic. O femeie sănătoasă, tinăre ca tine, și dup-atîta vreme nici urmă de sarcină !

— Dacă nu voiesc ? Dacă nu-mi mai trebuie copii ?

— Hei, Doamne ! Dar asta nu atîrnă de voința noastră ! Parcă eu aș fi voit să am acuș doi, în doi ani ? Dar bărbații parcă te lasă în pace ?

— Dumitru mă lasă, destăinui ea văruței sale, fără să-și dea sama ce face.

— Cum ? Se poate una ca asta, Maică Precistă ? ! Voi nu mai trăiți ca bărbatul cu femeia ? !

— Nu ! De la moartea copilei, nu !

Nastasia Linului bătu din palme de mirată.

— Așa ceva n-am mai auzit. Nu mai dormiți împreună ?

Deși începu acum a-și da sama că nu se cuvine să descopere nici chiar unei vărute lucruri așa de intime, Sora, cuprinsă parcă de furie, răspunse :

— Nu mai dormim !

— Așa ceva ! Așa ceva ! zise mirată și frîngîndu-și minile Nastasia.

Apoi păru că-i vine un gînd bănuitor.

— Poate... poate vreați să vă despărțiți ?

— Pentru ce să ne despărțim ?! se miră Sora la rîndul ei.

— D-apoi așa nu-i chip să trăiască bărbatul cu femeia, subț un acoperiș. Al meu nu mi-ar da pace pentru toată lumea ! Cît l-am rugat să-și mai uite de mine pînă se va smulge oleacă cel mic, dar am avut cu cine vorbi ? Acum, iată, sînt într-a șaptea lună cu al doilea !

Sora se despărți de ea tare amărită și nemulțumită. De ce i-a spus Nastasiei și ce nu s-ar fi convenit ?...

Mai aproape și mai la adăpost se simțea acum lîngă mamă-sa. Lelea Maria nu-i făcea nici o aluzie, nu-i arunca nici o privire pe furiș sau pe față, cercetîndu-i trupul. Nici după amenințarea nănașului că va vorbi cu ea, ceea ce Pavel Corbu și făcuse, înfruntînd-o că-și lasă fata de capul ei, nu-i dădu nici un sfat. Nu ! Lelea Maria îi dădea pace. Ei nu i-ar mai fi trebuit alt nepot tot așa de urît ca cel dintîi. A, dacă ar fi sigură că un nou copil ar semăna cu Sora, fie băiat, fie fetiță... Dar cum să semene ! Ginerele covîrșește cu puterea. S-a dovedit o dată. Să se mai adeverească și-a doua oară ? Dar pentru ce să umpli lumea asta frumoasă cu urîciuni ? Altceva o întrista pe ea : fată-sa nu-și mai revenea, era tot slabă și palidă, și se temea grozav să nu o vadă că începe să îmbătrînească. În privința asta era mereu neliniștită și-i dădea sfaturi. Să mănînce bine, să doarmă mult, să iasă iar între oameni, să uite, să se bucure iar de viață.

Într-una din zile, cînd Sora se duse la ai săi, mamă-sa îi zise iar :

— Trebuie să mai ieși între oameni, tu fată. Oamenii se miră ce-i cu tine de nu te mai văd pe nicăiri. Nu mai departe decît duminica trecută m-a oprit în drum chiar părintele Andrei și m-a întrebat ce-i cu tine de nu mai dai nici pe la biserică. Credea că ești tot în pat, și cînd i-am spus că de luni întregi ești sculată, tare s-a mirat. «Doar a fost o fată bisericoasă ! Cum s-a putut schimba așa ?», mă întreba popa. Apoi a adăogat : «Îndeamn-o să vie regulat la biserică ; nu-i bine să se întunece sufletul omului detot, pentru nenorocirile ce dau peste noi». Oare să fie adevărat că tu n-ai mai fost la biserică de la moartea copilei ? Parcă nici mie nu-mi vine să cred !

Sora se gîndi un răstimp.

— Nu-mi aduc aminte să fi fost.

— Vai de mine ! Se poate una ca asta ?!

— Nu-mi vine să merg. Nu mai simt nici-o atragere.

Mamă-sa căzu pe gînduri. Ce putea mocni în sufletul fetei sale ? Un vierme rău trebuia s-o roadă, căci nu se mai putea întrema deloc. Singură durerea după un copil n-ar fi putut să o schimbe astfel ! Oricît se trudi, nu putu să descopere cauza pustiului din sufletul Sorei.

După convorbirea aceasta cu mamă-sa, Sora își dădu deodată sama că nici rugăciuni nu mai zicea de la moartea copilei. Nu ! Nici sara, nici dimineața. Numai la masă, cînd se rugau și Dumitru și soacră-sa. Dar nici atunci nu se gîndea la rugăciune. Poate nici nu spunea cuvinte, ci stătea numai cu mîinile împreunate și își făcea cruce la început și la sfîrșit de Tatăl Nostru. Constatarea aceasta o umplu de uimire, deși nu simțea nici un fel de vinovăție. Nu mai credea în Dumnezeu ? Nu s-a întrebat niciodată anume, dar nu mai credea și nu mai spera nimic. Gustul acela amar ca fierea, al zădărniceii vieții în mijlocul pustiului, nu o mai părăsea...

Pentru sîmbăta Floriilor, lelea Anica pregăti două parastase : unul mai mare — pentru bărbatu-său, și altul mai mic — pentru Măriuța.

Sora văzu parastasul cel mic, și simți o junghietură la inimă. Ei nu-i venise în minte ! Nu mai ținea sama praznicelor.

— Țsta-i pentru Măriuța, nu-i așa, mumă ? întrebă ea pe soacră-sa.

— Da. Mîne-i sîmbăta Floriilor. Cred că mîne vei veni și tu la biserică. Se va sluji parastasul, după obicei, pe mormînt.

— Voi veni, cum nu ! Văd c-ai făcut și colăcei pentru copii.

— Da, după datină.

După înmormîntarea copilei, Sora nu fusese la mormînt decît trei zile una după alta, spre sară, să ardă, după obicei, tămîie în ulcică. Apoi, căzuse și ea la pat. Mai tîrziu se pierduse în pustiul acela, și sentimentul zădărniceii vieții îi alungase orice gînd. Pe copilă, pe Măriuța, o simțea ea vie, dar nu în cimitir, nu în mormînt, ci undeva departe, într-un loc necunoscut. Pămîntul acela galben care-i acoperea trupșorul, îl ura de moarte Sora. Și nu-i venea să se mai apropie de el. Dar mîne, la parastas, se va duce ! Va rupe toate florile roșii de mușcată din ferestre și i le va pune subț cruce, la căpătii.

Evenimentul acesta îi răscoli din adîncuri viața, și în pustiul acela începu să plutească, să se învîrtă nenumărate puncte mici, ca niște gămălii de ac, care uneori se apropiau, se închegau și desenau forme și figuri... I se năzări, astfel, prohodul copilei în curte — cum stătea cu ochii închiși și sara în pat, așteptînd să-i vină somnul. Sicriașul, o cutioară de brad, vopsită alb, era pus pe două scaune. Părintele Andrei purta nu numai patrafirul, cum era datina la copiii mici, ci luase și felonul, semn de considerație pentru familie și pentru neamurile fruntașe ce veniseră la înmormîntare. Tată-său, mamă-sa, Stana, erau toți lingă sicriu, după ea și după soacră-sa. De ceealaltă parte era Dumitru singur. Veniseră rudeniile din amîndouă părțile. Veniseră și vecinii, și alți fruntași... Cu ochi închiși, Sora urmărea cum se închiagă în pustiul din jurul ei chipurile acelea... Da... veniseră destui la prohod, mai mulți decît se obișnuia la copiii mici. Nici la socru-său n-au fost cu mult mai mulți, își aducea ea bine aminte. Slujba începuse lin. Din cădelniță se ridicau nourași alburii de tămîie. Deodată zări între oameni pe un bărbat înalt, cu fața albă, cu mus-

tața neagră... Cine era ? Se uita țintă la ea, și în ochi, în bătaia soarelui, îi străluceau lacrimi... Tresări acum, în pat, ca și atunci la prohod. Deschise ochii : da, era Gheorghe ! Adevărat, venise și el la înmormîntare !

Ce lucru ciudat, Doamne sfinte ! De-atunci nu s-a mai gîndit niciodată că și Gheorghe a fost la înmormîntarea Măriuței. Nu i-a mai venit în minte, deși a săgetat-o la inimă cînd l-a văzut, și săgeata aceasta a pătruns-o și acum. A săgetat-o, căci i-a părut bine că a venit și el la înmormîntare. I s-a topit pe-o clipă inima de recunoștință. Dar în clipa următoare a uitat de el, cum a uitat de toată lumea : Măriuța ei era în sicriu, cu ochii închiși, cu mînuțele puse cruce, și ea aștepta cu răsuflarea oprită, cu inima zvicnind, să deschidă ochisorii și să-i întindă mînuțele. Aștepta clipă de clipă, căci așa trebuia să fie, altceva nu se putea întîmpla. Numai pentru asta mai trăia !... Nici slujba nu o auzea !... Nu s-a gîndit atunci nici la Gheorghe, nici la nimeni. Și totuși, îl zărise atunci întîia oară după eliberarea din închisoare.

Ridicată într-un cot, Sora privea în întunerecul din odaie, și-i părea că-l vede acolo, în curte la ei, între oamenii adunați la prohod, pe Gheorghe. Se uită mult, cu ochii larg deschiși la el, și vedea cum îi strălucesc lacrimile în ochi, în bătaia soarelui. Și inima, pustie și uscată, începu să i se umple iar cu un sentiment de recunoștință caldă, duioasă, plină de gingășie. Da, venise și Gheorghe lîngă durerea ei ! Dar acum, în amintire, în noua întruchipare din pustiul ei, de la o vreme nu-l mai văzu pe Gheorghe, ci numai lacrămile lui, încremenite în gene, luminate de razele soarelui... Apoi vedenia se destrămă și mai mult : nu mai văzu nici lacrămile, ci numai o lumină... Da, era o lumină ce ardea în noapte, din care nu era vizibilă decît flacăra mică de argint, cu simburele de aur.

Sora avu un suspin adînc, și se lăsă iar pe perină. Dar lumina aceea ardea acum în ea însăși, în sufletul ei, luminîndu-i noaptea, împrăștiind pustiul. Avea senzația că se dezbrăca de-o haină grea și mohorîtă și se îmbrăca într-alta, luminoasă și ușoară ca un fulg. Dintr-o clipă într-alta trecu într-altă lume, se simți și se pipăi ca mai demult, ea, cea îndrăgostită de Gheorghe, cea dinainte

de nenorocirea din casa Mărgineanului... Luminița aceea aprinsă era, își dădea bine sama acum, însăși dragostea ei. Și iat-o acum crescînd și aprinzînd-o toată, încît nu mai poate suferi pătura cu care-i acoperită, și o aruncă lîngă părete. Era cu totul încredințată că ce vedea acum în ea era dragostea pentru Gheorghe. Dar unde a stat ascunsă pînă-acum? Cu săptămîni înainte, cum a simțit că și dragostea aceasta e deșărtăciune, că n-a fost decît vis și fum? «Of, Doamne! Nu mi-am mai adus aminte de el! Nu m-am mai gîndit că a venit la înmormîntarea Măriuței. Nu i-am mai văzut ochii! Asta trebuie să fie», își zicea, încercînd să înțeleagă schimbarea din ea. Era conștientă că lepădase o ființă, cum își leapădă șarpele pielea, și că se îmbrăcase în alta. Își dădea sama că se dusesse la fund tot ce pregătise ea, cu voință dar fără suflet, de la nenorocire pînă la moartea Măriuței. Tot ce durase ea cu mintea, căzuse la fund încă la moartea copilei, de-aceea o pătrunsese pustiul acela de gheață. Nu mai avea nici un razim, și viața ei nu mai avea nici un rost, fără copilă. Căci toate celelalte proptele pe care se răzimasese trei ani, căzuseră. Nu mai avea nici o rădăcină adevărată, firească, în casa asta, în familia asta. Zadarnic îi păruse odată că prinde rădăcini! Nu! Nu au fost decît păreri și combinații, mai mult dorințe ale ei. Nici iubirea lui Dumitru și bunătatea lui, nici blîndețea răbdătoare și bucuroasă a socrilor... nici omenia lor... Nu! Nu! Acestea n-au fost rădăcini adevărate. S-a înșelat singură pînă la nașterea copilei... De-aceea, cînd Măriuța a murit, a venit pustiul și deznădejdea! Singură pe copilă o iubise în toată casa asta! Pentru iubirea asta avea rost suferința, lupta, viața, moartea! Fără iubire, a înghețat și a devenit un obiect... Și acum... învie iar, se simte om, iarăși prin iubire: iubirea ei pentru Gheorghe, așa cum era înainte de nenorocire... Era însăși iubirea ei de-atunci, sau numai arsura peceteii ei, pe care n-a mai simțit-o de-aproape patru ani? Se mișcase ceva în ea încă din clipa în care a auzit mai întîi că s-a înapoiat Gheorghe? De-aceea a îngălbenit atunci și s-a grăbit să fugă dintre oameni?

În sufletul ei începu un zbucium care-i alungă somnul pînă-n crăpatul zorilor.

Pentru întâia oară își dădea sama că spaima ei, după ce auzise cum a murit cel ce avea să-i fie socru, a fost prostească. Își dădea bine sama că din spaima aceea, din repulsia aceea sălbatecă, dar instinctivă, împotriva crimei, i s-au tras toate relele. Aceea i-a ucis atunci iubirea. Pentru că a fost o fată proastă și s-a speriat, ca și când Gheorghe ar fi fost un ucigaș. Dar oare a ucis-o? Nu, numai a alungat-o în adâncurile ascunse ale vieții ei, să nu se mai gândească la ea. Dacă, atunci, nu ar fi fost așa de înspăimântată, ar fi putut să înțeleagă că, chiar dacă ar fi săvârșit o crimă, pentru ea ar fi făcut-o. Dacă nu era ea, feciorul nu ar fi ajuns în ceartă cu tată-său. Dacă nu grăbeau, ea și mamă-sa, nunta, nenorocirea poate nu s-ar fi întâmplat. E grea fărădelege că la lucrul acesta ea nu s-a gândit niciodată, precum nu se gândise mai temeinic nici la vinovăția ori nevinovăția lui Gheorghe. I-a devenit indiferent, ca și cum n-ar fi existat niciodată. Și nu s-a mai gândit la el, ci numai la ea! Ce josnic lucru! Să nu se ducă ea de bună voie la judecată să mărturisească ce om de omenie-i Gheorghe! Nu i-a cerut nimeni, dar trebuia să meargă! S-a purtat cu el mai rău ca o străină. Nu s-a interesat nici măcar când e procesul! Nu s-a mai interesat decât de ea: cum va mai putea începe iar viața de fată-mare și... și groaza aceea nebunească să nu rămână fată bătrână! Cum de s-a putut purta în felul acesta cînos, neomenesc, cu Gheorghe? Pentru ce nu l-a dezvinovățit de moartea tatălui său? Pentru ce nu s-a dat și pe ea vinovată, cel puțin pe jumătate, în fața acelei spaima? Pentru ce l-a lăsat singur și părăsit, pradă acelei porniri lăuntrice mai puternice decât ea?

...Apoi, ani în șir, nici un interes pentru el, nici o amintire, nici cel puțin o rugăciune, pentru ușurarea suferințelor lui... Da! A fost fără inimă, fără inimă, fără inimă! Mustrarea de conștiință îi mușca adînc din inimă, părerea de rău îi plîngea mută în suflet, și totuși nu înțelegea nimic din purtarea ei, decât același adevăr, limpede și ascuțit ca o lamă de cuțit: nu a putut fi altfel. Într-o clipă de luciditate completă văzu chiar, ca scris într-o carte cu litere mari: Dacă s-ar mai întâmpla o dată ce s-a întâmplat, ea tot așa s-ar purta. Altfel nu ar

fi cu putință ! Constatarea aceasta o revoltă adînc, se răzvrăti împotriva ei din toate puterile. Dar nu o putu birui. La întrebarea limpede : « Azi, dacă aș fi nemăritată, m-aș mărita cu el ? » își răspunse cu o pornire sălbatecă : « Nu ! Nu m-aș mărita ! » Nu ! Era hotărît ! Dacă s-ar putea întoarce vremea cu patru ani în urmă, ea tot așa ar încerca să se mărite cît mai în grabă cu altul !

Se cufundă într-un coșmar de gînduri și simțăminte din care nu mai înțelegea nimic. Era un fel de învălmășeală nebună : glasuri strigau, se certau în ea, dușmani se încăierau și nu se dovedeau.

Pînă la urmă ieși deasupra siguranța că nu se va despărți de Dumitru și nu se va căsători cu Gheorghe. Nu-și dădea sama cum s-a limpezit această siguranță, dar simțea că-i nezdruccinată. Și începu să plîngă amar, cu obrazii infundați în perini...

Încetul cu încetul înțelese că iubirea de altădată i s-a ridicat din adîncurile vieții nu ca o întoarcere la ceea ce a fost și o reluare a firului rupt pentru totdeauna, ci numai ca o mîngiere și o bucurie care o învia și o făcea să poată trăi iar. Pentru a simți bucuria aceasta, fericirea iubirii, se plătea să trăiască iar. Să-l poată vedea pe Gheorghe de departe, să-l știe mulțumit și fericit, să-l ajute, poate, să facă o căsătorie bună ; să se bucure de copiii lui, de sporul averii lui, de traiul lui bun în casă — toate acestea îi vor păstra lumina și fericirea în suflet. Se va bucura de el cu sufletul... Da, da, văzuse ea bine la început : o lumină cu flacăra mică de argint, cu simburele de aur, care lumina pustiul din viața ei... Dar nu ! Nici o atingere de el ! Nici o altă intrare a lui în viața ei nu era cu putință ! Se îngrozea de gîndul ce-i trecuse de cîteva ori prin minte : să se despartă de Dumitru și să se mărite cu Gheorghe. Nu ! Ea nu se mințise pe sine însăși cînd s-a gîndit să se mărite ! Fată să fie azi, și să-l fi așteptat patru ani, și tot nu s-ar mărita cu el ! Era parcă o voință a destinului care o copleșea, împotriva căreia nu putea lupta nici acum. Era vechia ei repulsie instinctivă împotriva omului care și-a ucis tatăl.

O milă nemărginită pentru Gheorghe îi umplu sufletul. Dar milă-i era și de ea însăși. Și lacrimile din urmă, cu care adormi în gene, fură pentru amîndoi.

Se lumina de ziuă cînd ațipi.

Dumitru nu se trezi, pe salteaua de pe ladă, pînă tîrziu în dimineata aceea de sîmbăta Floriilor, și se grăbi să isprăvească ce avea de pus în rînd prin curte, căci trebuia să meargă și el la slujba parastaselor. O lăsă pe Sora dormind.

Trăsese înțîia oară de utrenic, și lelea Anica se văzu silită s-o trezească pe Sora, căci nu se deșteptase încă.

Și bătrîna și Dumitru, cît ce femeia se spală și se îmbracă de praznic, se luminară la față : Sora părea mai limpede și la chip și la priviri. Se purta parcă mai sprintenă. Glasul i se îndulcise oleacă, din aspru și uscat cum fusese meru de la moartea copilei.

Porniră îndată toți trei la biserică. Dumitru ducea dă-sagii cu prinoasele. Nu mai fuseseră toți trei deodată la biserică de nu mai țineau minte. Dar nu aminti nici unul despre asta.

Slujba în biserică și la morminte se făcu după tipicul și datina străveche, ca și în alți ani. Cimitirul răsună vreo două ceasuri de bocete, plînsete și țipete de femei. Plînsă și lelea Anica la mormîntul bărbatului său. Dumitru rămase țeapăn. Dar cînd trecură, după părintele Andrei, la mormîntul Măriuței, și Sora începu să se bocească, cu soacră-sa alătura, se strîmbă și gura lui Dumitru o vreme, apoi începu și el să suspine. Își scoase de după șerpar năfrămuța și începu să și-o îndese în ochi.

La înălțarea parastasului deasupra mormîntului puseră mîna și alți creștini din apropiere, femei mai ales, dar și vreo trei bărbați, după cum era obiceiul. La început Sora nici nu-i putu cunoaște din lacrimi. Dar cînd începu să împartă colăceii la copii, văzu că unul dintre bărbați era Gheorghe. O lacrămă-i tremura încă în gene.

— Dumnezeu s-o hodinească și s-o ierte, zicea fiecare copil, luînd colăcelul, peste mormînt, din mîna Sorei.

Ei îi cam tremura mîna de cînd îl văzuse pe Gheorghe. Și glasul.

— S-o hodinească Dumnezeu, răspundea mai mult soacră-sa decît ea. S-o hodinească cu îngerii, că de iertat... Și bătrîna ridica brațul drept și-l lăsa să cadă, ca și cînd ar fi zis : «Că de iertat n-are ce ierta !».

Dumitru dădu mîna cu străinii care luaseră parte la ridicarea parastasului, și le mulțămî. Părintele Andrei tăie felii un colț de parastas, îl stropi cu vin binecuvîntat, și întinse pe rînd blidul fiecăruia.

Mulțumiră și Sora și lelea Anica străinilor. Dumitru se întîlnise de mai multe ori cu Gheorghe, de cînd se eliberase. Vorbiseră în treacăt, lucruri indifferente. Nici unul nu pomenise nimic, nici din trecut nici din prezent, nu făcuseră nici o aluzie la nimic. Dar din simplul contact cu el, Dumitru se alesese cu un sentiment de liniște, de încredere. Omul îi păruse schimbat, destul de îngrijorat de el însuși, ca și cînd nu și-ar fi aflat încă locul între oamenii din sat.

Sora vorbi acum întîia oară cu el. Durerea răscolită după copilă îi răvășise fața, îi întunecase ochii înroșiți de plîns. Abia putu să îngîne :

— Ai venit și tu, Gheorghe ? Ai fost și la înmormîntare. Îți mulțămesc.

— Dumnezeu s-o ierte și s-o hodinească ! zise flăcăul. Sora nu dădu mîna cu nimeni dintre cei străini.

— S-o hodinească Dumnezeu, răspundea ea, luînd o bucatîcă de parastas din blidul întins de părintele Andrei.

Cînd crezu că s-a mai liniștit, izbucni iar în plîns.

— Să ne plîngem pe noi și păcatele noastre — zise părintele, gata să treacă la alt mormînt unde era așteptat. — Copiii mici sînt în fericirea veșnică, și nu avem pentru ce să-i plîngem. Durerea prea îndelungată e durerea păgînilor și-a celor fără de credință. E vremea, draga mea, să mai dai pe la biserică. Să ceri mîngîiere de la Dumnezeu.

Porniră în curînd spre casă. Gheorghe apucase înainte cu mamă-sa. Puseseră și ei parastase pentru Vasile și Moise Mărginean. Pe la mormintele lor trecuse preotul mai devreme, dar lelea Ana mai rămăsese să plîngă și pe la alte morminte.

Sora cu Dumitru și cu soacră-sa erau în urma lor. Erau multe grupuri presărate pe drum, întorcîndu-se de

la biserică. De câteva ori Gheorghe întoarse capul și privi în urmă.

Sora se trezi că-i urmărește mersul. Era mersul lui cunoscut, cu pași potriviți, cu o ușoară legănare a trupului înalt și subțire, cu umerii plecați oleacă. La mers nu se schimbaseră ca la față, la privirea ochilor. În scurta clipă cât vorbise cu el, Sora văzuse întipărită pe fața lui un fel de sfială, de nesiguranță. «Săracul ! — își zicea acum, privind în urma lui — s-a schimbat mult». Și mila îi cuprinsese iar sufletul. «Cât va fi suferit, vai de el, în temniță ! Cum îi vor fi trecut de greu cei trei ani ! Nici acum nu i s-au mai rumenit obraji ! Săracul de el ! Ce va fi cu el ? Acuș se va împlini anul de când s-a eliberat, și încă nu s-a însurat ! Va trebui să se căpătuiască și el !»

Se trezi, încă în drumul spre casă, că uită de copilă și că se gîndește numai la nenorocul lui Gheorghe. Simțea stinghereala lui între oameni. Ieșise oarecum din rîndul lor, și părea că nu se mai poate întoarce. Începu să se întrebe cu cine s-ar putea căsători, care față s-ar potrivi cu el. Se opri la vreo cinci-șase, unele prietene bune de-ale ei, dar nu putu hotărî care s-ar potrivi mai bine cu Gheorghe.

Dumitru și lelea Anica mergeau în rînd cu ea, dar Sora îi uitase. Urmărea mereu mersul lui Gheorghe. Simțea că pentru ea întoarce din cînd în cînd capul, și o dulce mîngiere i se revărsa în suflet.

Ajunseră în fața porțiței, și abia atunci zări pe bărbat și pe soacră-sa.

— Of ! Săracul de el ! oftă ea ca pentru sine, dar cuvintele se auziră.

— Săracul de cine ? întrebă soacră-sa, care aștepta să zică «Săraca de ea», de copilă, de Măriuța.

— De bietul Gheorghe ăsta ! Nu vă pare schimbat ?

Pe Dumitru îl săgetă la inimă. Tresări și bătrîna, și se opriră toți trei în porțiță.

— Păi, cum să nu fie schimbat după trei ani de temniță ! zise soacră-sa cu amărăciune.

— Parcă i-i sfială să umble între oameni. Și doar e de mult acasă. Nu l-am văzut decît la înmormîntarea copilei, dar atunci ce-am putut vedea !...

— Ei, se va obișnui el iar cu lumea, căci doar în lume va trebui să trăiască, zise Dumitru și întră hotărît pe porțiță.

— Ar trebui să se însoare, zise Sora, întrînd după el și lăsînd-o pe bătrîna în urmă.

Dumitru întoarse capul, oprindu-se în loc, și se uită în ochii ei. Da, nevastă-sa vorbise cu toată seriozitatea. Se citea în ochii ei, care se uitau cu blîndețe și sinceritate la bărbat. Dumitru simți în suflet un val de recunoștință... Mai înainte cu o clipă, ce ghimpe rău îl încolțise !

— Da ! Lucrul cel mai bun ce l-ar putea face ar fi să se însoare cît mai curînd.

— Și mamă-sa stăruie pentru asta — zise bătrîna. — Am auzit de la multe că se plînge de-atîta întîrziere. De, poate că încă nu și-a găsit una pe plac.

— Dar sînt fete-mari destule, zise Sora. Apoi, cu o teamă în glas, adaoase : Poate... nu vreau să se mărite cu el.

— Olio ! S-ar mărita destule ! E singurul copil la părinți, și au avere frumoasă. Pentru ce nu s-ar mărita ?

— Păi, după unul care a stat în temniță atîta vreme ! Vai de capul lui, săracul !

— Ce să-i faci ! Fiecare cum își așterne, așa doarme, zise bătrîna.

La prînz, Dumitru și lelea Anica avură o senzație ciudată : părea că Sora ședea cu ei la masă întîia oară de la moartea copilei, cu toate că zilnic ședea la locul ei, de cînd se ridicase din pat. Dar acum, pentru întîia oară, începu să semene cu Sora de mai înainte, și la față, și la ochi, și la glas, și la purtare.

— Se vede că slujba de azi i-a făcut bine, zise lelea Anica, rămînînd singură cu Dumitru.

— Poate plînsul... Și-a mai astîmpărat inima, săraca... Știi că numai în cele dintîi trei zile după înmormîntare a plîns după ea !

— Și nici pe la mormînt n-a mai fost, ca altele, să-și descarce sufletul. A închis în ea toată durerea, și, vezi tu, suferința încuiată cu lacătul, împietrește inima omului.

— De-ar da Dumnezeu să se întrămeze baremi de-aici încolo. E pierită încă rău, sărăcuța de ea !

— Și eu am fost mamă și mi-au murit copii, și am mai văzut și pe altele. Dar așa durere păgînă ca la ea, n-am mai văzut.

— I-a fost tare dragă Măriuța, zise Dumitru, și-i sclipiră lacrimi în ochi.

— Păi, cui nu-i drag copilul lui ! Dar așa, ca să uiți și de Dumnezeu, și de bărbat, și de tot, încă n-am pomenit ! Bine că a înfruntat-o și părintele. Poate va începe să umble la biserică, și să-și zică rugăciunile. Tu ai băgat de samă că nici rugăciunile nu le-a mai spus ?

Dumitru băgase de samă, dar luă partea nevastei :

— Omul se poate ruga și în el, nu numai înaintea icoanelor, mumă.

— Da, și așa poate fi. Acuma, bine că a dat Dumnezeu și s-a mai luminat. Cred că ce-a fost greu a trecut.

— Să dea Dumnezeu să fie așa !

Lelea Ana voi să mai spună : «Cred că ce a fost greu și pentru tine, a trecut», căci ea știa că feciorul ei doarme mereu pe ladă, dar sfiala și cuviința o opri. Dumitru însă nu-i bănuî gîndul, căci nu se gîndea deloc la el, ci numai la Sora. Ei să-i fie bine ! Ea să fi trecut peste ce-a fost mai greu !

XXXVIII

După parastasul pentru Măriuța, din sîmbăta Floriilor, Sora începu să se întremeze văzînd cu ochii, spre bucuria lui Dumitru și a bătrînei. Într-o lună n-o mai cunoșteai. Înflorise iarăși la față, ochii ei, suri și cețoși mai înainte, își recăpătară culoarea lor verde și strălucirea de mai înainte. Se făcuse iarăși pîrjol de harnică. De copilă pomenea tot mai rar, și cînd o amintea, își ștergea doar așa, o lacrămă. Se vedea că nu o mai copleşte durerea aceea mută care o ologise atîta vreme.

Lucra în gospodărie cu plăcere și veselie, gîndindu-se la Gheorghe. Îi părea bine că e aproape, că e în sat, că e slobod. Se interesa de cum îi merge gospodăria, și căuta mereu cu gîndul ce fată ar fi potrivită pentru el. «E vrednic, săracul, după cîte-a suferit, prin cîte-a trecut,

să-și aibă și el cuibul lui», își zicea Sora. Începu să se intereseze de la una, de la alta, ce-a făcut Gheorghe de cînd s-a înapoiat din temniță, cîtă vreme ea nu ieșise între oameni. Și ce află o întristă și o umplu de milă și compătimire. Nu ! Nu fusese în șezători, de cînd s-a înapoiat. La joc mergea uneori, dar nu intra în horă, ci stătea la o masă în crîșmă, cu un pahar de vin înainte, și privea.

— Cum ? N-a jucat niciodată ? întrebă Sora foarte mirată.

— Nici eu nici altele nu l-am văzut. Dar și așa, ca privitor, rareori merge. Toată lumea spune că s-a schimbat în temniță, că se sfiește parcă să rămîie mult între oameni.

— Dar bine, duminica și-n sărbători ce face, după biserică ?

— Păi, știu eu ce să mai dai pe gura lumii ! Zice că are o carte mare, sfîntă, cu păreți negri, cu cruce neagră pe păreți, și că dup-amiezile de praznic cetește în cartea aceea.

— Carte de rugăciuni ?

— Se spune că a adus-o cu el din temniță. E cu mult mai mare ca cele de rugăciuni. E cît cele din care cîntă diecii în strană.

Vestea despre carte ieșise chiar de la lelea Ana, care, în primele săptămîni de după întoarcerea lui Gheorghe, se plînsese unor rudeni că feciorul ei e tot mereu cu ochii într-o bucoavnă pe care a adus-o cu el, în loc să iasă între oameni și să trăiască iar ca lumea.

Sora se minună tare cînd auzi vestea asta.

— Dar pentru ce cetește el mereu din cartea aceea ?

— Știu și eu ? — răspunse femeia cu care vorbea, ridicînd din umeri. — Se va fi obișnuit în temniță, căci acolo va fi avut destulă vreme de cetit. De, poate se mai roagă lui Dumnezeu de iertare. Poate se roagă pentru tată-său, Dumnezeu știe ! Destul că nu iasă bucuros între oameni. Acum, de, tot mai iasă, s-a mai obișnuit, da' la-nceput, cînd a venit, puțină lume-l putea vedea.

— Săracul ! I-o fi fost rușine ! se tînguia Sora.

— Și asta se poate. Dar și cînd nu cetea, în zilele de lucru, cînd ploua, și astă-iarnă, își făcea de lucru acasă.

N-ai auzit că a venit cu o mulțime de unelte ? A învățat acolo și o meserie.

— Ce meserie ?

— E măsar. Știe face mese, scaune, ferești, uși, mai mare comédie !

— Nu mai spune ! se mira Sora, cu un junghi rău la inimă.

— Spun, care au fost pe la ei, că și-a pus rame nouă la toate fereștile, că a făcut două uși nouă, că a podit cu scînduri odaia din nainte, că a făcut cîteva scaune și lavițe. Pe rînd, a înnoit toate lucrurile din casă. Las' că și rămăseseră dărăpănate de la bătrîni, căci fieiertatul Moisă nu făcea nici o reparatură.

— Și... lucrează și pentru alții ? întrebă Sora pălînd.

— Ce ?

— Păi, uși, ferești, ce spui că știe face.

— A, nu ! La ce te gîndești și tu ! Lucrează numa pentru el, pentru ce le trebuie lor. Doar nu s-a apuca de meserie, un gospodar de frunte ca el !

Într-un rînd, o femeie de la care se informa c-un fel de lăcomie cum o duce Gheorghe cu mamă-sa, cu sluga, cum s-a obișnuit cu munca la hotar, după ce-i spusese că lelea Ana e destul de năcăjită fiindcă treceau lunile și el nu se gîndea să se însoare, după ce-i spusese că se înțelege destul de bine cu sluga, fiindcă Iosif Fătu ținea mult la el și la casa lui, o întrebă mirată :

— Da' bine, Soro, tu ești căzută din lună ? N-ai auzit nimic, nu știi nimic din toate acestea ? Doar tot satul vorbește despre el de cînd s-a înapoiat și trăiește așa de departe de oameni.

— N-am auzit, pentru că, doar știi, am fost bolnavă după moartea copilei și n-am prea ieșit, multă vreme dup-aceea, din curte.

— Păi, chiar tu trebuia să afli mai multe decît altele, despre felul cum trăiește Gheorghe acum. Doar porți și tu vina pentru traiul lui de-acum. Hei ! Nu-i ușor să ieși iar între oameni, după ce-ai făcut ce-a făcut el și ai mai stat și trei ani în temniță ! Ar trebui să-ți zacă la inimă viața lui de-acum !

Sora se albi ca ceara.

— D-apoi îmi zace, zise ea înspăimîntată oarecum.

— Nu prea se vede ! Cred că mai mult l-au mîngîiat și l-au întărit, de cînd s-a întors, femeii străine decît tu, care i-ai fost aproape mireasă ! Nu-i bine să uiți așa, de cine ți-a fost drag și de care nu tu, ci soarta te-a despărțit.

Sora rămase uimită și înfrîntă, văzînd că și alte femei simt și judecă la fel cu ea. Da, va trebui să-l mîngîie și să-l întărească și ea de-aici încolo. Poate nici nu-și dă sama cîtu-i el de nenorocit și ce lipsă mare are de-o mîngîiere. Gîndul acesta a pus-o în picioare.

Insistența ei prea stăruitoare și prea înfocată de-a știrici despre Gheorghe începu să atragă atenția și bănuiala femeilor. Unele dintre ele se îngrijiră să-și arate mirarea și înaintea bătrînei, ba chiar și înaintea lui Dumitru.

Lelea Anica nu știa ce să creadă. Pînă în sîmbăta Floriilor, Sora nu-l pomenise niciodată în casă, și doar Gheorghe venise din temniță în vara trecută. Dumitru nu se gîndi la nimic rău. Văzînd-o pe Sora din zi în zi tot mai înzdrăvenită, se simțea fericit și era hotărît să nu-i facă nici o aluzie, s-o lase în voia ei. «Dacă-i face bine, dacă se simte bine, las' să știricească despre cum trăiește Gheorghe. Doar nu gînduri răle o mîină», își zicea el. N-a auzit-o spunînd, chiar în sîmbăta Floriilor, cînd l-a întîlnit mai întîi, că Gheorghe trebuie să se însoare cît mai curînd ? Da, la început a tresărit și în el bănuiala, dar mai tîrziu a înțeles că nu avea nici un temei... În sfîrșit, de ce nu s-ar interesa o femeie de unul cu care a fost în pragul căsătoriei și care a trecut prin atîtea nenorociri ?

Dar, după ce știrici cîteva săptămîni despre Gheorghe, Sora se hotărî să-i vorbească. Credea că ea singură putea să-l determine să se însoare cît mai în grabă. Căuta prilejuri să-l întîlnească, și nu pe ascuns, ci pe față : pe uliță, la prăvălie, la horă, la dusul sau înapoiatul de la biserică. Îl păzea din casă, de la fereastră, uneori și din curte, de după gard, cînd trecea pe uliță, și-și făcea drum încotro mergea și feciorul. Cînd se întîlneau mergeau alături, se opreau la povești înaintea prăvăliei, sau la porțiță. De la început, Sora voi să-i dea sfaturi, să-i îndrume viața, așa cum se hotărîse. Și încă de la întîia în-

întîlnire îi spuse că lucrul cel mai bun ce l-ar putea face era să se însoare cît mai în grabă.

— Gheorghe ridică ochii plini de tristețe către ea.

— Și tu vorbești ca și ceilalți ? Ca și muma, ca și mătușile, ca și părintele chiar ?

— E lucrul cel mai cumințe ce-l poți face. Să ai și tu cuibul tău. Să te știi laoparte.

— Dar știi tu, Soro, că nici nu mă pot gîndi la căsătorie ? Sufletul meu e încă plin de amărăciuni, și nu știu cînd se vor risipi. Am pățimit prea multe în viață ! Nu ! Nu sînt vesel. Nu am nici-o poftă să mă însor !

— Sărac' de tine ! Cei trei ani petrecuți la întunecetău-ți-au întunecat viața.

— Și temnița și rușinea ce-am suferit, dar mai mult nenorocirea aceea. Asta e ce nu-mi iasă din inimă... Ție-ți spun, dar altuia nu i-am spus. Mereu mă gîndesc la bietul tata, și îl visez nopțile...

Sora simți un fior de spaimă. Adică asta era ce-l alunga pe Gheorghe dintre oameni : îl muștra conștiința... Era tocmai ceea ce o înstrăina și pe ea.

— Dar n-ai fost tu de vină, Gheorghe ! A fost o întîmplare nenorocită, încercă să-l mîngîie, deși în clipa aceea părea că flăcăul era la cîteva poște departe de ea.

— Da, o întîmplare, care însă fără mine nu ar fi fost.

— Așa aș putea zice și eu : nici fără mine și fără muma, căci și noi am grăbit.

Flăcăul ridică brațul, făcînd un semn că-i mare deosebire, ca între cer și pămînt.

— Nenorocirea aceea nu-mi iasă din inimă, și n-am nici-o voie și plăcere să mă gîndesc la însurat.

Sora înțelesese că Gheorghe avea o povară grea pe sufletul lui, și compătimirea ei crescuse, odată cu simțămîntul că trebuia să-l mîngîie, să-i aline durerea, să-l întărească în credința că nu-i vinovat și să-l ajute astfel să reîntre în rîndul oamenilor.

De la o întîlnire la alta, simțămîntul acesta crescuse, și ea ajunsese tot mai dornică să-l vadă, să-i fie alături, pînă cînd într-o zi feciorul o luă ușor de mînă și-i zise cu glasul parcă muiat în lacrimi :

— Îți dai tu sama că mă iubești încă ?

— Îmi dau, cum nu, răspunse ea fără nici o șovăire.

— Dacă știi, dacă mă iubești încă, ar fi cu putință și căsătoria mea grabnică.

Ea abia acum își simți mîna în mîna lui Gheorghe. Și-o trase repede.

— Ce vrei să spui ?

— Tot stărui să mă însor... Desparte-te de Dumitru și mă însor numaidecît cu tine.

Sora îngălbeni ca pămîntul.

— Dar nu te iubesc pentru asta ! Mi-i drag de tine, dar nu vreau să fii al meu. Nu se mai poate să fii al meu, și nici eu nu mai pot fi a ta ! răspunse ea cu hotărîre, și un fior o zgudui toată.

— Se poate, dacă te desparți de Dumitru. Și așa, dacă mă mai iubești încă pe mine, înșamnă că pe el nu l-ai putut iubi niciodată.

— Nu ! Nu se poate, Gheorghe ! Chiar dacă n-ar fi Dumitru ! Chiar dacă n-aș fi măritată ! Nu se mai poate, vorbi ea înspăimîntată, luată de acea repulsie instinctivă care o înstrăinase de el.

Gheorghe Mărginean se uită prostit la ea. Nu mai se-măna cu cea de mai înainte, în ochii ei nu mai ardeau flacărele iubirii. Erau doi ochi duri, sticloși, în care scli-pea spaima.

— Nu te-nțeleg, zise el cu silă.

De atunci feciorul încercă în repetate rînduri să o convingă. Îi era peste putință să înțeleagă. Simțea iubirea ei : îi strălucea din față, din privire, din felul în care se apropia de el, din îndulcirea și gingășia glasului cu care-i vorbea. Dar de fiecare dată cînd îi vorbea și stăruia să se despartă de Dumitru, ea se înspăimînta și-i dădea același răspuns : «Te iubesc, dar nu mai poți fi al meu, nici eu a ta !»

— Dar, în numele Sfintei Troițe, spune-mi odată pentru ce ? Ce te împiedecă ? o întrebă el într-un rînd.

— Nu mai vreau, nu mai poți să fii al meu, repetă ea cu ochii sticloși de spaimă.

— Dar pentru ce, tu fată ? Ori eu sînt nebun, ori tu... Și-i înconjură mijlocul cu brațul.

— Mi-e frică, mi-e frică, mi-e frică ! țipă ea înspăimîntată. Nu te atinge de mine ! Nu te vreau !

— Ți-e frică?... O paloare de moarte se ivi în obrajii lui Gheorghe. De cine ți-e frică?... De mine ?!

Ea înclină capul.

Gheorghe nu mai putu spune un singur cuvînt. Din palidă, fața i se făcu vînată, ochii parcă i se albiră... Îl vedea pe tată-său răsturnat pe spate, sîngele înroșind zăpada...

Dar și după scena aceasta, feciorul mai stăruia cîteva săptămîni pe lîngă Sora să se despartă de bărbat și să se mărite cu el. Cu cît înțelegea că nu o va putea hotărî, cu atît o dorea mai mult, mai cu patimă, și căuta prilejuri să o întîlnească în ascuns. El simțea dorința simțurilor aprinse și în femeie, și-i părea un lucru îngrozitor cum putea îngheța deodată, ca un sloi, cît ce încerca să o atingă.

— Nu te vreau, Gheorghe ! Înțelege odată ; nu te vreau ! strigă ea ca scoasă din fire, într-un rînd.

— Minți ca o cățea ! Și tu mă vrei ! Cel puțin așa mă vrei, dacă nu în căsătorie !

— Să nu mă atingi ! răcni ea cu ochii înflăcărați.

— Dacă-i așa, să nu te mai văd în ochi, întăles-ai ?

După despărțirea asta, Gheorghe îi mărturisi mamei sale că nu are de ce să se teamă că va despărți-o pe Sora de bărbat, pentru că femeia nu vrea în ruptul capului să se despartă.

— Dacă-i așa, nu te mai ținea după ea. Vorbește tot satul.

Într-adevăr. În răstimpul din primăvară și pînă la cositul otăvii, la începutul toamnei, dăduseră destul prilej de vorbă, de bănuieli și de osîndire chiar.

Cea dintîi care se tulburase și se răzvrătise fusese lelea Maria Corbu, mama Sorei.

— Tu ai fost totdeauna ca un părau de munte, tu fată. Cînd năvălește cu valuri și cu bolovani, cînd nu mai are decît o șuviță de apă ce sclipește prin prundiș ! Ai fost ca și moartă după copilă, iar acum ți-ai ieșit cu totul din țîțîni, îi zise mamă-sa, la vreo două săptămîni după ce se întîlnise prima oară cu Gheorghe.

— Dar ce fac ? Ce-am făcut ? o întrebă Sora mirată.

— Ce vede și povestește tot satul, numai mutul acela de bărbatu-tău nu vede !

— Pentru că stau de vorbă cu Gheorghe ? Dar ce păcat e într-asta ? Are și el lipsă de-o vorbă bună. Nu-l vezi că fuge de oameni ca o sălbătăciune ?

— Stai de vorbă ? Dar nu vede toată lumea cum vă mîncăți din ochi ? Numa tăntălăul ăla de Dumitru-i orb.

— Ne mîncăm din ochi ?! Vorbești și dumneata să nu taci ! Vreau să-i ajut, cît pot, să între în rîndurile oamenilor, să-i dau curaj, să trăiască, să-și afle o nevastă.

Lelea Maria își puse mîinile în șold.

— Ai înnebunit ?! Tu nu vezi că te-ai aprins iar de dragoste pentru el ? Ești oarbă și tu și bărbatu-tău ? Lăcomești acum la om frumos, nu-i așa ? Te-ai săturat de ursul tău ? Să nu mai aud, că fac prăpăd, înțelesu-m-ai ?

Sora se simți jignită greu și se revoltă cumplit. Îi venea să sară la mamă-sa cu unghiile.

— N-aș fi crezut niciodată că poți vorbi așa ! Trebuie să știi că te înșăli cu desăvîrșire. Nu-l doresc pe Gheorghe, doresc și vreau numai fericirea lui. Mi se pare că după cîte-a suferit, e vrednic și el de-o vorbă bună !

— Haida, drace, hai ! Începe să propovăduiască cu gura ta ! Așa-ți închipui tu că umbli să-l faci pe el fericit ? Să știi un lucru, fată : în neamul nostru n-au fost femei care să sară pîrlazul, și dacă mutul tău nu-ți pune căpăstru, o să-ți pună tată-tău. Așa să știi ! Să nu dai fața cu el...

Convorbirea aceasta fusese la început. Apoi urmară altele.

— Adică ce ? — îi zise într-alt rînd —, ați vrea să vă cununăți ? Să rupi o căsătorie, ca țiganii, ca prăpădiții satelor ? Să faci ce n-a mai făcut nimeni din neamul tău ? Nu mă mir că te-ai săturat de mutul tău ! Dar adu-ți aminte cît am stăruit eu să opresc căsătoria asta. Cît te-am dezmîntat ! Știam că o fată ca tine nu poate trăi un veac cu un om ca el. M-am temut de la început, și am tremurat pentru asta toată vremea. Dar tu nu m-ai ascultat. Te-ai grăbit ! Ți-a fost frică să nu rămii fată bătrînă ! Olio ! dacă nu te grăbeai ! Dar s-a pornit părăul de munte, cu valuri și cu bolovani !... N-am avut cu cine

vorbi ! Dacă nu te grăbeai și așteptai... acum ai fi sloboadă. Ai pupa un om frumos, nu un...

Sora o asculta adînc indignată.

— Chiar să fiu sloboadă și nu m-aș mărita cu el ! izbucni ea.

Lelea Maria rămase ca o icoană pe părete. O vreme nu mai putu vorbi. Citi în ochii Sorei că ce spune era o hotărîre de nestrămutat.

— Dar atunci, de ce vrei să te desparti ?

— Vrea el, nu eu. El stăruie. Dar stăruie în zadar. Și dacă nu era osîndit, și dacă rămînea acasă, nu m-aș fi măritat cu el nici atunci.

Mamă-sa o privi zăpăcită.

— Nici atunci ?!

Fata nu-i mai dădu nici un răspuns, ci se învîrți într-un călcîi și ieși, izbind ușa cu putere după ea...

Mamă-sa se-nșela într-o privință. «Mutul» nu rămăsese orb în răstimpul ăsta.

Dumitru Pruncu era un om care gîndea încet, pipăit. La temeiul lucrărilor sale, chiar și cînd era vorba de iubirea lui pentru Sora, el punea chibzuială. Vreo trei ani a tot chibzuit, a tot calculat ce să facă : să se însoare cu alta, ori să mai aștepte ? Poate se-ntîmplă ceva și-i cade fata în palmă. Da ! Văzuse el bine și înainte de nenorocirea din casa Mărgineanului : Sora și Gheorghe se aveau dragi și porniseră pe drumul obișnuit, care ducea la căsătorie. Nu i-a fost ușor să-i vadă pe cei doi, sară de sară, la șezătoare împreună ! Dar pînă nu s-a convins că familiile lor fac pregătiri de cununie, a așteptat cu răbdare. S-au mai văzut ele destule cazuri cînd doi inși, deși se iubeau cu înfocare, tot nu ajungeau la căsătorie — cum îl încuraja de multe ori și văduva Nastasia, gazda șezătoarei fetelor de pe ulița Cîmpșorului. Se hotărîse să se însoare în dulcele acela, numai după ce fusese sigur că a pierdut partida. Și era hotărît lucru că o pierdea, dacă nu se întîmpla moartea năpraznică a lui Vasile Mărginean.

După ce se însurase cu Sora, el s-a temut mereu de vremea cînd se va elibera Gheorghe și va fi iar acasă. O dorise atît de fierbinte pe fata asta, încît nu-și prea bătea capul cu întrebarea dacă și cît ține la el. Simțea că nu-l va putea iubi niciodată nici a mia parte din cum o iubea

el. Dar după ce fata se învoise să-l primească și să se mărite cu el, înțelesese că nu-i lucru ușor să trăiești, cu cineva de care cel mult nu ți-e urît. Nu putea crede, că dragostea Sorei pentru Gheorghe să se fi stins, așa, deodată. În mare măsură, din motivul acesta își luă o mie de precauțiuni în purtarea lui cu Sora, în apropierea, de ea. Pe lângă asta, văzînd-o în puterea lui, patima i se mai potoli, făcînd loc sentimentului iubirii și adorării, uneori unui fel de milă adîncă, ceea ce-i împrumuta o anume rezervă și gingășie în purtări. Pe aceste două sentimente se răzimase pînă-acum toată atitudinea lui față de Sora, de la cununie pînă la nașterea copilei, de-atunci pînă la moartea ei, și în anul de după înmormîntare. Nu i-a fost ușor să se resemneze, să aștepte, să rabde, să poată trece peste toate crizele acestei fete ciudate, și să aștepte în totdeauna de la ea un semn de apropiere. Dar simțea că dacă ar sili-o la ceva, dacă ar voi să-și impună voința, ar înstrăina-o și mai mult de el.

Ceea ce l-a speriat mai mult la Sora și l-a făcut să se gîndească la sufletul ei ca la o prăpastie adîncă, de nepătruns, a fost deznădejdea și suferința după moartea copilei. Nu și-a putut închipui că poate fi o asemenea durere și să țină o vreme atît de îndelungată. Deși într-un chip suferința aceasta ajută la împrăștierea temerilor lui după înapoierea lui Gheorghe Mărginean, totuși ar fi dorit ca Sora să uite copila, să o vadă pe Sora iarăși sănătoasă, să iasă între oameni, frumoasă și mulțumită, să mai fie cum a fost, întîmple-se orice.

Așa că, după simbăta aceea a Floriilor, cînd puseră parastas pentru tată-său și pentru copilă, cînd nevastă-sa se întîlnise mai întîi cu Gheorghe, Dumitru Pruncu nu se neliniști de întîile vorbe ce ieșiră prin sat de pe urma întîlnirilor și poveștilor celor doi, nici cînd el însuși îi întîlni stînd de vorbă. Vedeă că Sorei îi fac bine întîlnirile astea, că se smulge din zi în zi tot mai mult din întunecarea ei de mai înainte, și că, încetul cu încetul, revine și la purtarea ei obișnuită în casă. Începuse să vorbească mai mult cu el, să-l îngrijească, să-i zîmbească uneori... Și pîndea numai semnul acela cunoscut, care l-ar fi chemat lîngă ea...

Dar, trecînd săptămîinile și lunile, întîlnirile între cei doi deveniră din ce în ce mai dese, și mai ales se porniră zvonurile despre despărțire; bătrîna era tot mai neliniștită și mai îngrijorată, se uita uneori la el cu mult înțeles, se învîrtea noaptea în pat și nu mai putea dormi. Dumitru știa ce-ar fi dorit să-i spună, dar nu mai era nevoie, căci lui îi spunea, mai mult decît toate zvonurile, strălucirea nouă a frumuseții Sorei, flacăra ochilor înlăcrămați cînd se întorcea de la poveștile cu Gheorghe.

Acum nu se mai bucura de înflorirea din nou a Sorei. Temîndu-se de o nenorocire, începu să o supravegheze. Din felul liniștit și sincer cu care îi vorbea de obicei, din împrejurarea că-l privea și acum drept în ochi, ca și cînd nu ar avea ce ascunde de el, din faptul că și cu mamă-sa se purta cuviincios, ca și mai înainte, și că noaptea cădea într-un somn adînc, ca un copil nevinovat, Dumitru își făcu convingerea că nu s-a putut petrece nici un lucru rău între ei... Dar se putea în viitor, și trebuia să fie cu ochii în patru.

Așa cum chibzuia liniștit, cum gîndea socotit purtarea Sorei, așa de liniștit chibzuia și cum avea să-i sucească grumajii... ucigașului aceleia. O mînie cumplită și rece intrase în el, îl umpluse și era gata să se reverse.

Totuși socoti că mai întîi e dator să-i vorbească nevastei. Se nimeri ca hotărîrea lui să coincidă cu ultima lor întîlnire, cînd Gheorghe o numise cățea și o părăsise furios.

Abia începu Dumitru să-i pomenească despre zvonurile ce s-au pornit prin sat, și femeia — revoltată încă de purtarea lui Gheorghe — sări de pe lavița unde torcea.

— Nu-i adevărat nimic! Gura lumii poate vorbi! N-am nici un păcat, sînt curată! Pot jura cu mîna pe cruce! După muma, acuma-mi vîi și tu?!

— Da' nu-i vorba numai de păcat, mai este și numele bun al omului, al casei. Întîlnirile astea prea dese nu pot să-ți scoată nume bun, trebuie să înțelegi și tu. Pe urmă, trebuie să-ți spun că eu nu vreau să aud de despărțire, să te las pe mîna unuia care te-a nenorocit o dată, să te mai nenorocească și-a doua oară.

Sora înălță capul și-i aruncă o privire sinceră și pătrunzătoare.

— Ai auzit și tu prostiile care se vorbesc ? Dar nici prin gând nu mi-a trecut vreodată să mă despart de tine, Dumitre ! El a stăruit de câteva ori, este adevărat ! Dar chiar de n-aș fi măritată, tot nu m-aș mai putea mărita cu el. I-am spus și mumii, căci și ea m-a înfruntat. Nu-mi trebuie de bărbat, și nu de-acum ! Nu-mi mai trebuie de cînd din mîna lui s-a tras moartea tatălui său. Altfel nu m-aș fi măritat cu tine niciodată.

Dumitru se uită lung, fără să clipească în ochii ei, apoi privi în pămînt. Auzea pentru întîia oară din gura ei de ce s-a măritat cu el. Chibzui anume, apoi, liniștit parcă, dar cu vocea asprită, fără să ridice ochii spre Sora, spuse :

— Bine ! Dacă-i așa, nu te vei mai întîlni cu el ! Tu-l știi că-i un om pornit, care nu se poate stăpîni. S-ar putea întîmpla o nenorocire fără voia ta. Și-atunci, se va întîmpla și-a doua : nu va mai scăpa din mîinile mele.

— Nu mă voi mai întîlni, m-am hotărît și eu. Voiam să-i fiu de folos, să-i dau curaj să iasă între oameni, căci știi cum s-a ascuns un an ca o sălbăticiune. Mi-era milă de el și voiam să-i spun o vorbă de mîngiere, căci doar nu sîntem păgîni. Dar dacă și tu crezi că-i rău, voi încunjura să-l mai întîlnesc.

— Da ! Să nu vă mai întîlniți. Va fi cu mult mai bine așa, Sora.

Și tăcu iar. Apoi, fără a se mai uita la nevastă-sa, ca și cum ar fi fost singur în odaie, își răsuci o țigară, o aprinse și, ridicîndu-se, ieși în curte.

Sora se înapoiase în după-amiaza aceea de la întîlnirea cu Gheorghe hotărîtă să o rupă cu el. Însă nu pentru gura satului, nici pentru că o sfătuisese mamă-sa, ci pentru că înțelese că a intrat într-un joc primejdios. Da ! S-a înșelat în toate planurile ei, s-a înșelat și s-a rătăcit, făcîndu-se zadarnic de vorbă în sat și stîrnind bănuielile bărbatului. Nu se putea să se bucure cu sufletul de Gheorghe, și trupul să-i rămînă mort. «Ce nenorocire-i această neputință !» își zicea Sora. Da ! Gheorghe avea dreptate : din toată ființa ei dogorea nu numai dragostea, ci și focul simțurilor aprinse, și asta o înspăimînta ! Da, e adevărat. Și la ultima întîlnire și-a dat sama c-a ajuns pe marginea prăpastiei. Dacă n-ar fi îngrozit-o atin-

gerea lui, n-ar fi țipat... Ea nu se temea de păcat, de călcarea credinței față de Dumitru, ci de atingerea lui Gheorghe. Repulsia instinctivă față de omul din mîna căruia s-a tras moartea tatălui său, o îngheța, o înde-părta de el. «Poate nici n-a fost gînd de femeie cuminte, ci de nebună!», își zise ea în cele din urmă, condamnîndu-se și parcă nesimțind nici o părere de rău pentru hotărîrea luată.

În zilele ce urmară se ținu de cuvînt. Trecu o săptămînă, trecură două, și nu se mai întîlniră. Nici ea, dar nici el, nu mai căutau nici un prilej să stea de vorbă...

Frații Pavel și Ion Corbu, judele și încă vreo douăzeci de gospodari, stropiră, în mai și iunie, viile, cu zama aceea de var stins și piatră-vînată, și viile lor nu se arseră primăvara, deși umblase o vreme parcă anume potrivită pentru boala aceea nouă, numită peronosporă, și frunzele se pîrjoliră și în viile nestropite din Dealul Nucilor și din Răstoci. Băteau ploi dese, cu picuri mari, și după ele, cît ce ieșea soarele din nouri, dogorea ca-n mijlocul verii. Pe moș Ion Bivolaru nu-l putură convinge să stropască și el. Cît ținu iarna, el spunea la toată lumea că viile uscate nu vor mai înverzi cîtu-i veacul. Numai așa, într-o doară, le dezgropă primăvara. Cînd văzu că dă mugurul și înfrunzesc din nou, nu mai putu de bucurie, dar nu voi nici acum să le stropască.

— Au avut ele ce-au avut, vițele, anul trecut, dar a fost cu dar slujba părintelui Andrei și le-a vindecat, zicea el la stăruințele lui badea Pavel Corbu, mai ales.

— Dumneata ai fost, anul trecut, cel mai păgubit, și totuși te încăpățînezi. Să vezi că iar ți se vor pîrjoli viile.

— Dac-o vrea Dumnezeu, omul ce poate face?

— Dar s-a aflat leacul ăsta, moșule, și-i păcat să nu-l folosești și dumneata.

Bătrînul nu putu fi convins pînă nu văzu cu ochii: numai viile cele stropite erau nearse de boală.

Vremea primejdioasă din primăvară și de la începutul verii, cu ploi repezi urmate de năduf, cu neguri rele care se agătau prin pomi și se lăsau peste semănături, umplură de rugină și holdele. Oamenii lucraseră mai mult

pământ, semănaseră mai mult, dar scoaseră grăunțe mai puține și de calitate mai slabă ca-n anii trecuți.

Fîn se făcu însă din belșug, și, spre sfîrșitul lui august, începură să cosească otăvile. Erau mari și ele, dese, și cu firele moi ca mătasa. Din zi în zi se vedeau tot mai mulți cosași răsfirați prin lunci, legănîndu-se, în hainele lor albe, în marea de verdeață. Sunetul coaselor arginții, încovoiate, strălucitoare în soare, cînd le ascuteau cu cutea, se ridica ritmic în văzduh și ploua pînă departe. Deasupra luncilor se ridicau valuri de mireasmă crudă de iarbă verde, proaspăt cosită, și unde aromate de otavă celită din delnițele cosite mai înainte. Începură să se ridice și căpițe, ici și colo.

Într-o zi, Gheorghe și Iosif Fătu, sluga lor, se opriră de ojină să îmbuce ceva și să-și bată coasele. Cît le mai rămăsese de cosit, aveau să isprăvească ușor pînă desară.

După ce se așezară între brazdele de otavă, luară cîte-o gură de rachiu, apoi începură să mănînce în tăcere pîne cu slănină. De-o vreme încoace, de pe la Sîntilie mai ales, Iosif Fătu era tot mai posomorît și tot mai tăcut, iar cînd lucra cu tînărul stăpîn, scotea și mai rar cîte-o vorbă ; mai des îi arunca pe furiș cîte-o privire cercetătoare. Gheorghe vedea că sluga s-a schimbat de la o vreme, dar nu căuta să afle cauza. «De ! va fi avînd și el năcazurile lui.»

Începînd să bată coasele cu ciocanele pe nicovală, fără a se uita la stăpîn, sluga începu și vorba :

— Nu știi dacă te gîndești că a trecut un an de cînd ai venit acasă.

— Uneori mă gîndesc, alteori îmi mai și uit. Vremea trece !

— Ar trebui să te gîndești. Un an e mult în viața unui om, pînă e tînăr. Nu poți lăsa să treacă zilele și lunile așa, în zadar, fără nici-o ispravă.

— Da-mi pare că nu stau cu mîinile în sîn, bade Iosife.

— Din partea asta, nu mă doare pe mine capul. Dar isprava cea de căpetenie pentru vrîsta ta nu o faci.

— Care anume ? se miră feciorul.

— Nu te însori. Nici nu te gîndeşti să te însori.
Gheorghe rîse.

— Va veni şi vremea asta, bade Iosife.

— Nu-i nimic de rîs. Cum te-ai pornit, nu va veni curînd.

Flăcăul deveni atent.

— Cum m-am pornit ?

El se oprea din ciocănit şi se uita la slugă cînd vorbea, dar Iosif Fătu nici nu întorcea capul, nici nu oprea ciocanul, şi se uita întins la urmele ce le făceau pe tăişul coasei izbiturile ciocanului.

— Ai pornit cu stîngul, cum s-ar zice.

— Cum aşa ?

— Cînd sînt atîtea fete-mari de măritat, tu te ții după cătrînța nevestelor. Dacă te încurci cu ele, nu mai ai vreme să te gîndeşti la însurat.

— Dar nu mă încurc deloc, bade Iosife — răspunse înțepat feciorul. — Aș vrea să știu și eu care sînt acelea.

— Știi tu bine, mai bine ca mine. Și chiar dacă ar fi numai una, tot atîta este. Ba poate și mai rău.

— Ți se năzare dumitale, făcu Gheorghe supărat, știind la cine se gîndește sluga.

— Ei, dacă ar fi numai atît, n-ar fi nimic ! Unui singur om i se mai poate năzări cîte ceva. Dar cînd văd mai mulți același lucru, se schimbă treaba.

— Nu știu ce vrei să spui, minți el, simțind că se tulbură.

Nu-i plăcea ca sluga să se amestece în treburile lui. Destul era că maică-sa îl lăsase să se amestece în toată gospodăria, să comande, și că se purta așa și de cînd s-a înapoiat el. Cel puțin să nu se amestece și în sufletul lui.

— Știi tu bine ce vreau să spun ! Vezi și-ți alege o fată și te însoară, nu te mai ține după cătrînța nevestei. Mumă-ta e năcăjită destul și pîn-acum.

Gheorghe plecă fruntea : mamă-sa stăruise destul pe lingă el să se însoare.

— De, muma mă îndeamnă mereu.

— Și bine face ! Nu-ți mai pierde vremea în zadar cu nevasta aceea ! Știu că ți-ai luat odată gîndul de la ea. Mi-a spus mumă-ta, cînd te-au dus în țara ungurească.

Nu i-ai trimis tu vorbă atunci să se mărite, să nu te-aștepte ?

— I-am trimis !

— Și bine-ai făcut ! Și fără vorba ta, tot s-ar fi măritat.

Gheorghe înălță capul.

— De unde știi dumneata ?

— Dar ce fată e gata să aștepte cinci ani, pînă iasă cineva din temniță ? Nu-i nici una proastă, să-mpletescă cosite albe, cînd sînt destui care o cer. Eu îți spun : nu-ți mai încurca drumul vieții, și nu i-l încurca nici pe-al ei. E păcat !

— Nu știu ce crezi dumneata !

— Ce crede și mumă-ta și tot satul.

— Tot satul ?

— Vezi bine. Toată lumea vorbește de voi.

— Prostii și minciuni, bade Iosife — zise revoltat Gheorghe. — Nu-i nimic între noi. Iată, stăm de vorbă cînd ne întîlnim.

— Pîn-acum așa va fi fost, nu-mi bag mîna în foc. Dar tot satul știe că vrei s-o desparți de bărbat și să te însori cu ea.

Feciorul rămase ca trăznit.

— Se vorbește asta ?

— Se știe și se vorbește !

Gheorghe Mărginean se gîndi o clipă. Nu și-a spus gîndul ăsta nimănui, nici mamei sale. Numai Sorei. Să fi vorbit Sora cuiva ? Dar nu era cu puțință ! Ea nici nu voia să audă de despărțire și de căsătorie cu el. Doar chiar acesta-i chinul lui, de cîteva luni !

— Gura satului nu o poți lega, bade Iosife.

— Adevărat, dar se știe că de unde nu-i foc, nu iasă fum. Și fum iasă, și destui văd și focul.

— Oamenii-s răi, bade Iosife. Doar orice nevestă mai stă de vorbă cu cîte un ficior.

— Ascultă, băiete, pe mine nu mă protesti, nici pe alții. De cîte ori nu v-am văzut eu laolaltă ! Oriunde-ar merge, tu o simți, și s-ar zice că nu mai poate ieși din casă, biata nevestă, de răul tău. S-ar zice, da' nu-i chiar așa ! Caută și ea prilej să iasă. Parcă nu v-am văzut eu

cum vă mâncați din ochi ? Da' să știi un lucru, băiete, ea nu se va despărți de bărbat, și nu o vei putea lua de nevastă !

Gheorghe rămase surprins și zăpăcit : prea multe știa sluga lor ! Tot satul vorbește ca și el ? Dar cine poate împrăștia lucruri despre care nu știa decât el și Sora ? Se și supără că sluga îl lua încă drept un copil, dar fu și curios să știe de ce credea așa.

— Băiat n-oi mai fi eu, bade Iosife, dar tare mi-ar plăcea să știu de ce crezi că nu se va despărți. Copila i-a murit, de Dumitru nu-i poate plăcea...

— Pentru că fata asta n-are inimă, fătul meu. Dacă ar fi avut, s-ar fi pus și ea mărturie la judecată pentru tine, și...

— Dar ea n-a văzut nimic !

— Putea mărturisi de bine pentru tine. Și, apoi, te-a uitat cât ce nu te-a mai văzut. În rîndul al treilea, s-a măritat chiar cu acela care umbla după ea și în vremea cât vă țineați voi. Și, pe urmă, n-a jălit după tine nici o jumătate de an.

— Dar i-am trimis vorbă să nu mă aștepte ! De unde știam că voi scăpa cu trei ani ?!

— Dacă ar fi avut inimă ar mai fi întrebat vreodată de tine, ce mai faci, ți-ar fi scris vro carte în temniță.

— Las', bade Iosife, astea-s lucruri în care nu se poate amesteca un străin. Adevărul e că ne-am iubit mult și că iubirea nu-i stînsă nici azi.

— Văd eu că nu-i stînsă, și aici e primejdia. Te va încurca, te va ținea pe loc de la căsătorie, și ea nu se va despărți de bărbat...

— De ce nu, dacă nu-l iubește ?

— Chiar de-aceea, pentru că n-are inimă, poate trăi și cu ursul acela de Dumitru. Doar a trăit bine cu el trei ani, și au avut și copil împreună. Umblă și ea după o mîngîiere pe de lături. Parcă numai ea ar fi așa, parcă nu mai sînt destule femei măritate care sar pîrlazurile ?! Ascultă aici, Gheorghe : chiar dacă i-ai suci mintea detot și ar voi să se despartă, nu vor lăsa-o părinții.

— Parcă mai stă subț porunca părinților !

— Nici nu știi cât de mult ! Sînt întîii fruntași din sat, și nu vor îngădui să se întîmple acum ceea ce nu s-a în-

timplat niciodată în neamul lor. Asta o puteai ști de la început. De altfel, lelea Ana mi-a și spus că mama fetei a început să i se plîngă și să-i arate că Ion Corbu nu se va învoi niciodată la despărțire.

Gheorghe se revoltă. Cum ? Mamă-sa vorbea cu sluga astfel de lucruri ?! Și să-i fi vorbit lelea Maria mamei sale despre despărțire ?! Dar cum umblă vorba asta între oameni, cînd n-o știau decît ei doi ?! De unde să i se fi împărut și lelei Maria că el vrea să-i despartă fata ?!

— Am vorbit destul despre asta, bade Iosife. Să ne vedem de lucru.

— Bate-ți numai coasa pînă la coadă, n-o lăsa bătută pe jumătate, că i se strică ața. Este vreme și de coasă ! Pînă desară isprăvim jucîndu-ne. Dac-am început odată, e mai bine să spun tot ce am de spus. Că am ținut de multă vreme pus rătezul.

— Ei, și ce mai este ? — întrebă feciorul, lăsîndu-se iarăși într-un cot, și reîncepînd să lovească cu ciocanul în limba coasei așezată pe nicovală. — Cred că nici într-un an întreg n-ai vorbit cu mine atîta cît ai vorbit astăzi.

— Se poate, că de felul meu îs om închis. Mai este Dumitru.

— Care Dumitru ? făcu surprins, luat așa, la repezeală, feciorul.

— Bărbatul, se-nțalege. Nici el nu se va învoi odată cu capul la despărțire. Și atunci nu rămîne decît să ajungi un om încurcat în poalele unei femei măritate... Și chiar asta te va face să-ți pierzi în zadar anii cei scumpi ai tineretii. Trei și ceva ai pierdut în temniță, unul de cînd te-ai slobozit. Ce vrei ? Să nu fie deznădăjduită mumă-ta ? Și-apoi, mai este ceva, fătul meu !

— Tot mai este ? vorbi cu dispreț flăcăul.

— Este, da ! A început să se trezească și Dumitru, bagă de samă. Printr-o nenorocire ai trecut, să nu mai treci și prin a doua. Dumitru-i tare cît un urs. Și are nește brațe lungi, cu care ajunge departe. Adună-ți mințile în cap, caută-ți o fată, și în toamna asta însoară-te. Asta a trebuit să-ți spun. Și pentru viitor, iată, eu nu mai răs-pund de nimic, iar la Crăciun îmi voi lua, altfel, dăsgii, și voi pleca pe-aci-ncolo !

— Ce răspundere, bade Iosife ? — întrebă jignit flăcăul. — Doar nu-mi ești tată !

— Nu-ți sint, dar m-am gîndit la tine și la averea ta ca un părinte. Dar nu asta am vrut să-ți spun. Ci că nu mai răspund de nimic, pentru că nu mai vreau să vă pu-teți întîlni și să stați de vorbă la adăpostul meu ! Nu ! N-am să mai fac ! Asta am vrut să spun !

Gheorghe își aduse aminte că, în vremea din urmă, Iosif l-a mai ținut de vorbă, ori l-a îndreptat pe alt drum pe Dumitru, cînd se ivea pe neașteptate, și el cu Sora stătea undeva de vorbă.

— De ! Poate mă voi însura la toamnă, bade Iosife, căci iată, îți spun dumitale adevărul curat : eu aș vrea să se despartă, dar ea nu vrea în ruptul capului. Asta ține-o pentru dumneata și nu o da mai departe.

— Să nu știe nici mumă-ta ?

— Mama știe de ieri. I-am spus și dumneaei că se isprăvește toată povestea.

— Să deie Dumnezeu să se isprăvească, și cît mai în grabă, zise mulțumit Iosif, începînd să tragă brazda în otavă.

În clipa următoare începu să cînte și coasa lui Gheorghe, și pînă sara, cînd isprăviră delnița, nu mai schimbară nici un cuvînt.

XXXIX

Era pe la mijlocul lui septembrie. Trecuse vara.

În locurile la feție, și ici și colo, femeile începuseră să culeagă fasolea de prin cucuruze ; coapte, păstăile sunau uscate în poala lor, în sacii pe care-i țirau după ele și în care goleau poalele pline mereu. Unde și unde se auzea scrișnind și cite-o seceră, sau șuierînd vreo coasă : bărbații tăiau mohorul îmbătrînit, crescut cît strujanii de porumb, să poată pătrunde soarele pînă la tuleiele de cucuruz.

Din zestrea Sorei, ai Pruncului aveau și ei un loc la feție, cu porumb, și Sora veni și ea la cules, dar numai

pe la ojină. Delnița nu era mare, și pînă-n sară avea timp să o isprăvească. Din vecini, din dreapta și din stînga, cînd sosi ea, două femei ieșeau cu sacii de fasole în spate.

— Harnice, harnice ! strigă Sora.

— Păi, am venit de la amiazi. Bine-ai făcut că ai ieșit și tu la cules, căci postăile au început a crepa. Aici totdeauna se coace mai devreme fasolea.

— Văd că ați umplut sacii !

— Da, s-a făcut destulă, mulțămită lui Dumnezeu.

Cele două femei ieșiră în drum și o luară spre sat.

Prinzîndu-și șurta-n brîu, Sora intră în delnița lor și se apucă de lucru. O boare ușoară cobora din văzduhul senin, adiind frunzele porumbiștei, dar din pămînt, cum stătea aplecată la cules, pălea încă dogoreala zilei.

Sora culegea de vreun ceas, și ajunsese aproape pe la mijlocul delniței, cînd, ridicîndu-se să-și golească poala în sac, auzi din stînga vîjiit de coasă. Se uită și văzu într-un al treilea, al patrulea loc, un bărbat. Omul era în capul gol. «De bună samă, cosește mohor», își zise Sora. Se auzea coasa, tăind cînd și cînd în plin, firele tari, cînd ronțîindu-le numai, după cum erau goliștile, mai largi sau mai strîmte, între firele de porumb.

Sora tresări : unde este cosașul trebuie să fie locul Mărgineanului. Se înalță în vîrfurile picioarelor ca să-l poată vedea mai bine printre cucuruzele înalte. Dar îndată se și aplecă. Omul își ascuțea coasa. Îl recunoscuse : era Gheorghe.

Răsufierea i se întetî. «Nu m-a zărit, de bună samă — își zise Sora —, căci iată, şuierul coasei se aude iarăși. Dar oare de ce m-am neliniștit așa de tare ?!»

Trecuseră trei luni de cînd nu se mai întîlniseră. Sorei îi stăteau încă pe suflet vorbele grele pe care i le spusese atunci. «Bine — își zicea —, m-am hotărît s-o rup cu el, dar ar trebui să ne lămurim, să ne despărțim împăcați cu soarta, nu certați. Vom trăi în același sat și ne vom întîlni, ne vom da binețe, vom mai schimba o vorbă, ca oamenii. Să ne despărțim ca doi pretini și să rămînem pretini. Iată, acum sîntem numai la cîțiva pași unul de altul, amîndoi în mijlocul lanurilor, și nici-un om prin apropiere... Trebuie să mă folosesc de prilej», își zicea mereu, culegînd cu înfrigurare păstăile de fasole, um-

plindu-și șurța și golind-o în sac. Dar la gândul că ar fi dat ochii cu el, aici, în câmp, un fel de frică fierbinte o năpădea, făcînd să-i zvîcnească sîngele în urechi și tăindu-i răsufllarea. Și nici coasa lui Gheorghe nu o mai auzea, ci numai bătaile inimii, sporite, speriate.

Isprăvise de cules și lega sacul, cînd deodată auzi foșnind porumbul ca de pas de om și-l văzu pe fecior venind agale spre ea. Venea cu mîinile goale.

— Bună-sara — zise el, oprindu-se în fața ei. — Văd c-ai isprăvit. Ai venit de mult ?

— Pe la ojină, răspunse ea cu ochii în pămînt, punîndu-și o mîină și apăsînd-o pe sînul stîng.

— Am ieșit și eu să cosesc niște mohor.

Vorbea liniștit, și Sorei începu să i se risipească frica.

— Nu ne-am mai văzut de mult, zise el, văzînd că Sora tace, cu o mîină răzîmată de sacul cu fasole și cu ochii mereu în pămînt.

— Ne-am despărțit urît, ultima dată, Gheorghe. M-am gîndit mereu la asta. Nu trebuia să te porți cu mine așa.

Ea își luă mîina de pe sîn, ridică sacul și îl izbi de cîteva ori de pămînt, ca să îndesească fasolea, care sună uscat. Apoi ridică ochii și se uită la el. Și privirile și fața feciorului erau întunecate.

— De ! M-ai scos din fire !... Mi-a părut și mie rău pe urmă — răspunse el într-o tîrziu, cu vocea închisă. — M-am tot gîndit de-atunci că poate nu-i acela cuvîntul tău din urmă, și că te-am speriat.

Sora oftă.

— A fost cuvîntul meu din urmă și este și acum. Însă noi nu trebuie să ne despărțim ca doi dușmani, Gheorghe. Eu nu ți-am voit și nu-ți voiesc decît binele. Cînd te-am văzut cosînd, am și vrut să vin la tine să-ți spun asta.

— Și de ce n-ai venit ? întrebă el cu vocea schimbată.

— Mi-a fost frică, Gheorghe.

Feciorul înălță capul, și privirile lui, înflăcărâte deodată, o arseră. A, ce arsură rea !

— Și, acum, ți-a fost frică de mine, sau de tine ? o întrebă el, cu un zîmbet rău.

Sora înțelese întrebarea, și închizînd ochii îngălbeni. Gura i se încleștă. Nu putu răspunde. Gheorghe, văzînd paloarea ei de moarte, izbucni :

— Iartă-mă, Soro ! M-am chinuit rău săptămînile astea. Nu mai știu ce spun. Vorbește deznădejdea din mine. Nu pot înțalege ce-i cu tine... Haida și spune-mi că nu-i cuvîntul tău din urmă. Cum voi mai trăi eu fără tine ? Nu trebuia să te mai apropii de mine. Să mă fi lăsat așa... blăstămat cum sînt. Să nu mai fi știut nicio-dată că mă iubești încă. M-ai trezit din nou la viață, și acum îmi dai cu piciorul...

Înfățișarea lui se schimbase cu totul, parcă era gata să plîngă, vocea îi tremura.

— Sînt vinovată, Gheorghe, știu că sînt vinovată față de tine ! Dar n-am voit să-ți stric, ci să te-ajut, să-ți fiu de folos, să întri din nou în viață. Te iubeam cu sufletul.

Ea fremăta toată ; fața i se aprinse, ochii-i străluceau metalic.

— Te înșăli, sāraca de tine ! Mă iubești toată, nu numai cu sufletul. Nu vezi ? De-acum — oftă el —, nu mai e decît o scăpare pentru noi : desparte-te de Dumitru, să ne căsătorim ! De ce să fim nefericiți amîndoi ? Soro ! Desparte-te de Dumitru ! îi strigă el cu glas schimbat, poruncitor, și-i puse o mînă pe umăr.

— Nu ! Nu pot ! Nu vreau ! — țipă ea speriată de privirile lui. — Nu pot să fiu a ta. Ți-am spus ! Astîmpără-te !

Sora sări laoparte, sacul cu fasole se răsturnă, dar Gheorghe, orbit de pasiune, zvicni, se aruncă asupra ei ca un animal sălbatec asupra prăzii înspăimîntate, o în-lănțu cu brațele și se prăbuși cu ea la pămînt. Sora se zbătu cu furie, să scape, să se ridice.

— Lasă-mă ! Lasă-mă ! Lasă-mă ! Nu te-atinge de mine !

Dar tipetele ei fură astupate de gura lui lacomă.

— Știu că mă vrei ! Știu că mă dorești !

Răsuflarea lui fierbînte îi pirjolea obrazii, grumajii.

— Nu te doresc ! Nu te vreau ! Lasă-mă ! Lasă-mă, blăstămatele !

Dar feciorul nu o mai auzea. Patima, foamea de ea îl înnebunise, trezise întreaga lui fire violentă ; o izbea cu pumnii, îi frîngea mînile să nu-l mai zgîrie. Se porni o luptă îndirjită, mută, întreruptă numai de icnirile și

giffielile lor surde, pînă cînd, în cele din urmă, bărbatul birui. Un țipăt groaznic înjunghie liniștea însăririi... Apoi nu se mai auzi decît susurul vîntului în frunzele porumbiștei, peste care însărirea cobora tot mai deasă...

Cînd se trezi Sora, pe cer, deasupra, se iviseră două stele. Pipăi cu mîinile țărîna din jur și nu-și dădea sama unde-i, ce se întîmplase cu ea, pînă atinse sacul de fasole, care nu era departe. Sări drept în picioare, își rîndui hainele, trase cu urechea, dar neauzind nici un zgomot, își luă sacul în spate și porni spre casă. În suflet, în gînd, pe limbă-i era un singur cuvînt mut : «Blăstămatul ! Blăstămatul ! Blăstămatul !» Și o ură de moarte îi umplu toată ființa, față de cel care o trăsese în prăpastie, în blăstămul lui. «Of ! Da-l va bate Dumnezeu, își zicea ea mereu în drum spre casă. Îl va bate Dumnezeu !» Și din cînd în cînd se-nfiora toată de frică, de scîrbă, cutremurîndu-se de suna sec sacul din spate.

Cînd să intre în sat, se opri speriată. Parcă vorbise cineva în spatele ei. Auzise limpede cuvintele : «Te-ai jucat cu mine ca mița cu șoarecele ! Acum ai pățit-o ! Da' parc-ai fost fată, nu nevastă !»

Nu era nimeni, și, îngrozită, începu să alerge. Cine vorbise ? Era glasul lui Gheorghe. Dar de unde vorbise ? I-a spus el acolo, în cucuruz, asemenea vorbe ? I s-au întipărit în minte fără să le audă atunci ? Și ce voia să spună ? «Parc-ai fost fată, nu nevastă !» Deodată și-aduse aminte că Dumitru nu s-a mai apropiat de ea de la moartea copilului. Și o groază nouă-i pătrunse toate oasele : «Dar dacă voi rămînea însărcinată ?» Privi cu spaimă împrejur : nu era tipenie de om. Și porni, iarăși grăbită, la drum. Încă nu se întunecase detot, cînd intră în sat. Prin curți, oameni umblau de colo-colo după trebi. Prin tinde luminau focurile de vetre, femeile se învîrteau în jurul oalelor.

Simți cum i se strîng umerii, cum i se frîng grumajii și cum capul i se apleacă. Îl ascundea sub capătul dinainte al sacului de fasole : i se părea că toți ochii o urmăresc, că bărbați și femei ies la porțițe anume ca să se uite mirați la ea. «Dar dacă voi fi rămas însărcinată ?

A ! De-ar da Dumnezeu să se deschidă pământul și să mă înghită, acum să mă înghită ! Blăstămatul ! Blăstămatul !»

Dumitru nu era acasă. Când plecase ea după fasole, el aștepta o ștafetă călare pe care o trimiseseră vreo cinci gospodari să-ntrebe dacă umblă moara din Răstoci. Cea mai apropiată de Broșteni, cea din Curmătura, nu mai umbla de vreo săptămână, din cauza secetei. Umpluseră împreună sacii, Dumitru pusese și fin în car, aștepta numai să vină ștafeta cu veste bună.

Sora își uitase de ceea ce puseseră la cale, și când ajunsese la porțiță se opri și se gândi ce să facă. Să mai între, ori să lase sacul acolo, să înconjure prin fundul grădinii, să sară pîrlazul și să se spînzure de creanga unui prun ?

Nu-și dădu sama cît va fi rămas înlemnită la porțiță, cînd auzi cînele lătrînd și repezindu-se.

— Țiba mă ! Țiba Bălan ! Cine-i acolo ? întrebă glasul soacrei.

Sora tuși, cînele tăcu, și ea intră în curte cu sacul de fasole în spate. Se întunecase detot.

— Chiar acum ieșeam încă o dată, să văd dacă nu mai viu !... Da' ce-i cu tine ! Ți-e rău ? se sperie soacră-sa.

— Da... Mi s-a făcut rău pe drum... — răspunse Sora cu voce slabă. Apoi, încercînd să străbată întunecul, și nevăzînd carul, adaose cu același glas stîns : — Dumitru s-a dus la moară ?

— Da, a venit ficiorașul acela și-a spus că moara din Răstoci umblă. A plecat împreună cu ceilalți. *

Sora puse sacul în pridvor.

— Poate a fost prea greu sacul. Atîta drum !... — zise soacră-sa. — Mă gîndeam eu că trebuie să fi pățit oarece, de întîrzii atîta.

Apoi lelea Anica păru că-și aduce aminte de ceva, tresări și zise :

— Te-au luat ameteți ? Ai grețuri ?

Sora își lăsa capul în piept.

— Nu știu ce mi-a venit... Am slăbit detot, și mereu a trebuit să șad pe marginea drumului.

* Era obiceiul ca la mori să plece deodată mai multe cară din sat. Trebuiau să umble și noaptea, și prin locuri străine.

— De ! Nu trebuia să mergi singură, să aduci tu sacul.

— Păi, doar nu-i așa de greu, mumă !

— Da-i lung drumul, tu, fată, și...

Se opri. Ar fi vrut să-i spună : «Poate ești iar într-altă stare», gînd care o luminează pe bătrîna, și o făcu să nu bage de samă că Sora, la cină, abia se atinse de mîncare.

— Cînd a zis Dumitru că vine ?

— Poate poimîne spre sară, dacă nu vor fi prea mulți la moară. Altfel ar putea să întîrzie și mai mult.

În săptămînile din urmă lelea Anica se liniștise. Sora nu se mai întîlnise cu Gheorghe, nu se mai vorbea nimic în sat, și Dumitru începuse iar să-și vadă de lucrurile lui, fluierînd prin curte, prin grajd, prin grădina șurii. Nu putuse oblici, e adevărat, dacă flăcăul ei doarme tot pe ladă, dar mai mult îi venea să creadă că nu... «Poate de-aceia i s-a făcut Sorei rău pe drum.»

După ce spălară vasele și mai vorbiră despre ce aveau de făcut a doua zi, se duseră la culcare.

Sora nu cutează să aprindă lampa în odaia din nainte. Stătu multă vreme înțepenită în mijlocul camerei, necutézînd să-și atingă trupul, să se dezbrace... Totuși, întru tîrziu, începu să-și dezlege brăcia, își scoase șurța și cătrînta și le puse pe lavită. Avea senzația că o doare tot trupul, ca și cînd i-ar fi pîrjolit pielea.

Se întinse în așternutul rece și rămase multă vreme țeapănă. Cum sta așa, fără să se poată gîndi la nimic, o înjunghie deodată aceeași spaimă groaznică : «Dar dacă voi rămîne însărcinată ?».

Sări din pat și se prăbuși cu fața la pămînt, înaintea icoanelor. Multă vreme rămase mută și ca fără suflare. Apoi se ridică în genunchi și începu să se roage fierbinte : «Doamne, fie-ți milă și nu mă pedepsi ! Tu știi că nu-s vinovată ! Că n-am vrut asta ! Sfîntă și Preacurată Maică a Domnului, apără-mă ! Tu știi că n-am vrut să păcătuiesc ! Fă, Doamne, să nu rămîn însărcinată de el !».

Se rugă și plînsu-mocnit, să nu audă bătrîna, pînă i se sleiră puterile. Cînd se trase, cu silă, tîrziu, pînă la pat, se simți mai ușurată, dar cu ura sporită față de fecior. Îi ieșise pentru totdeauna de la inimă. În schimb, Dumitru îi apără în noaptea aceea ca într-o icoană luminoasă. Da !

Acum era sigură : Dacă s-ar fi întâmplat cu voia ei, ar atârna de-un prun în grădină...

Toată ziua următoare fu ca fiartă. Soacră-sa-i spunea mereu să lase lucrul, să se odihnească. Dar ea nu voia. Către sară, aflind că li se isprăvisse oțetul, luă o sticlă și porni spre prăvălie.

— Las', tu fată. Vom aduce dimineață. Dacă nu ți-e bine, nu mai pleca la drum.

— Dar n-am nimica, mumă !

Bătrîna rămase neliniștită după plecarea ei : «Nu cumva începe din nou, și de-aceea-i așa de pierită ?»

Sora, după ce cumpără oțetul, porni ată la părintele Andrei.

— E-acasă, draga mea, e-acasă, răspunse preuteasa la întrebarea ei.

Părintele auzise și el zvonurile care umblau prin sat, și cele în legătură cu despărțirea. Crezu că nevasta venea să se informeze ce trebuie să facă. Dar gîndul i se mai risipi cînd i se uită mai bine în față.

— Iată o creștină care nu mi-a mai călcat pragul de la iscălirea contractului de bunăvoință la căsătorie, zise el, neputîndu-se stăpîni să nu o înfrunte.

— Vreau să mă spovedesc, părinte !

Bătrînul o privi mirat.

— Da, e adevărat ! Acum îmi aduc aminte ! Tu nu te-ai spovedit nici în postul Paștilor, nici într-al Sfintei Mării.

Văzu însă tristețea grea și mută din ochii femeii, își luă patrafirul, o puse în genunchi, îi citi molitva, și apoi își văzu de slujba lui de duhovnic.

...Mai mult de-un ceas rămase Sora înlăuntru. «Ce poate fi, Doamne sfinte ?!» se întreba, neliniștită, preuteasa. Auzea, cînd trecea pe lângă ușă, și plîns, și bocet de femeie, și glasul preotului rostind cuvintele de îmbărbătare. «De bună samă, o desmîntă de la despărțire — își zicea preuteasa. — Alta ce poate fi ?!»

Cînd Sora ieși de la părintele Andrei, lacrămile-i luminau încă în gene, dar ochii i se limpeziseră, cum i se limpezise și fața. Se simțea ușoară și întinerită, și își luă cu vocea caldă sara-bună de la preuteasă.

— Să fii sănătoasă ! Şi mergi cu Dumnezeu, răspunse preuteasa, încercînd să-i citească în faţă ce s-a ales cu despărţirea.

Sora se grăbi, plină de pace, spre casă. O asigurase şi părintele că nu-i păcatul ei, ci al lui Gheorghe, fiind cu sila, şi că nu avea să se teamă de nici o pedeapsă dumnezeiască.

XL

Cu două săptămîni înaintea prinderii postului de Crăciun, Gheorghe-a Mărgineanului se cunună cu Ana Muja. Înainte de a se şti data acestei căsătorii, se hotărîse pe duminica aceea şi cununia Stanei Corbu cu Ilieş al Neagului, fratele Măriuţei, văruga Stanei. Ion Corbu, cînd auzi că ar fi să facă nunta fetei sale în aceeaşi zi cu ai Mărgineanului, hotărî să amîne cu o săptămînă : nu mai voia să aibă nici o atingere cu neamul acela blăstămat ! Zvonurile din urmă despre Sora îl amăriseră mult. Amînară toate pregătirile, deşi aveau toate gata. Afară de Stana, toţi se bucurară de hotărîrea lui Ion Corbu, şi în casa lui şi în aceea a Pruncului.

Iosif Fătu, sluga era foarte mîndru, dar nu se lăuda nimănui că Gheorghe se hotărîse, în sfîrşit, să se însoare. Era convins că sfaturile lui au fost hotărîtoare. Supraveghease încă o vreme, după ce vorbiseră la coasă, cărările stăpînului celui tînăr, şi văzuse că, în loc să mai umble după Sora, întrase în vorbă cu o verişoară de-a Saftei Olarului, pe care hotărîse moşul său, Moise Mărginean, să i-o dea de nevastă. Safta se măritase în primul an de osîndă a lui Gheorghe, dar căsătoria ei nu făcuse vîlvă în sat, deşi unii ştiau că-i fusese menită celui întemniţat.

Vara ei, Ana Muja, era o fată voinică, harnică, de douăzeci şi unu de ani : nu prea se îmbulziseră peţitorii, fiindcă erau patru fete şi doi băieţi la părinţi, şi moşie doar cîteva iugăre.

Cînd se auzi de căsătoria ei cu Gheorghe Mărginean, se făcu oleacă de vilvă între fete, între nevestele tinere.

— Uite ce noroc a avut ! N-a așteptat în zadar, ziceau unele cu pizmă.

— De, Dumnezeu nu uită de nimeni ! Intră în avere mare.

— Păi, ce noroc și ăsta ! Să te măriți după unul care a stat trei ani în temniță !...

— A robît, e adevărat, dar n-a fost vinovat !

— Cine ridică mîna asupra părintelui său, cum să nu fie vinovat ?

— Știe Dumnezeu de toate !

— Știe, da !

Părerile erau împărțite chiar și în casa Mărgineanului. Lelea Ana nu era bucuroasă, putea avea o noră mai avută, și se mira cum de s-a legat feciorul ei chiar de fata lui Muja. Dar sluga, Iosif Fătu, era mulțumit.

— Bine că i-au intrat mințile în cap și se însoară, stăpînă ! Ce te mai gîndești la avere ? Are mirele avere destulă ! Numai sănătate să fie și bună înțelegere.

— Și cu alta putea fi bună înțelegere și sănătate... Ce ? Un loc de trei mierțe și o junincă ? ! Asta-i zestre ? ! vorbea supărată stăpîna. Parcă mi-e și rușine ! Mai bine n-ar aduce nici-o zestre !

— Fata-i cuminte și de omenie, las', că-i bine ! încheie Iosif discuțiile dintre ei doi.

Feciorul nu-i dădea maică-sii nici o deslușire.

— Ai tot stat pe capul meu să mă însor ! Acum să fii mulțumită și dă-mi pace.

Toată vremea, pînă la cununie, feciorul ei a fost cam împungaci, mereu întunecat, așa că lelea Ana nici nu prea cuteza să-i vorbească. Numai tîrziu, după ce se isprăviră strigările la biserică, îi veni un gînd care o neliniști dar o și împacă cu hotărîrea lui Gheorghe... «Poate s-a gîndit că-i bine să ia pe cineva tot din neamul Olăreștilor. Poate că și-a adus aminte de jurămintul tatălui său. Poate că se teme încă de călcarea jurămintului.» Gîndul îi deșteptă amintirile trecutului, și-i puse o răcoare între spete. «Dacă-i așa, bine face ce face ! Doamne ferește de alte rele !»

După ce se însură, Gheorghe Mărginean trecu și el în rîndul gospodarilor, și cum nici un semn nu mai era, de mult, că s-ar mai aține pe urmele Sorei, oamenii îi dădură pace și-și văzură de năcazurile lor.

Cununia Stanei Corbu se ținu duminica următoare, o săptămînă înainte de lăsatul secului de Crăciun. Ilieș, mirele, abia se întorsese de-o lună din armată, și se purta încă sclivisit, cu mustăcioara răsucită, ras proaspăt, cu încălțămîntea lustruită de te vedeai în ea ca-ntr-o oglindă, încît Stana murea după el și nu mai putea aștepta pînă în dulcele Crăciunului.

De altfel, părinții nici nu se gîndiră să-i strice voia. La căsătoria aceasta se ajunsese pe drumul cel drept și obișnuit, după toate rînduielile rămase din bătrîni. Cît ținuse dragostea lor curată, liniștită, cuviincioasă, parcă se mai odihniră și părinții, osteniți de năcazurile și su-părările ce le avuseseră cu fata lor cea mai mare, pînă de curînd. Cît a stat Ilieș în armată, Stana s-a dovedit o fata foarte cuminte, și n-a avut mamă-sa pentru ce să-i zică nici fă-te-ncolo. De ! Așa era bine ! Așa se pomenise din bătrîni !

Cînd, de două ori pe an, la Crăciun și la Paști, venea Ilieș în concediu de trei zile, Stana îl sorbea din ochi în uniforma aceea frumoasă, cu insigne de bun pușcaș, și erau mereu împreună, ca și cînd ar fi fost logodiți. Dar și părinții fetei erau bucuroși și mîndri de el : ajunsesse pînă la gradul de căprar.

Mulțumit și cu fata și cu ginerele, și gîndindu-se că pînă-i va veni lui Ioniță vremea de însurat, va îmbătrîni și el, și nu se va mai putea bucura ca acum, Ion Corbu se hotărî să-i facă o nuntă mai mare decît Sorei, și lelea Maria fu foarte mulțumită de hotărîrea lui. Era și ea cu inima veselă și voia să-și arate toată iscusința în aranjarea unei nunți cum se cădea într-un neam fruntaș ca al lor. La nunta Sorei — năcăjită și îngrijorată cum era — lăsase laoparte unele din obiceiurile de la nunțile mari. Dar acum era mulțumită, cu sufletul luminat, și începuse să se liniștească și din partea Sorei.

Sora era însărcinată într-a doua lună — o ştia chiar de la ea, căci pe dinafară încă nu era nici un semn. Sora se grăbise să-i spună, cu totul împotriva atitudinii ei din timpul primei sarcini, când se ferea de toată lumea şi-i era greu de toţi. Tot de la ea ştia că începutul sarcinei a doua era cu mult mai uşor decît la întâia, că nu avea nici o ameţeaţă, n-o mai luau nici greţuri. Se şi vedea pe faţa ei, şi în toată ţinuta, că nu-i mai pasă de sarcină. Nu era numai voinică şi sănătoasă, ci şi veselă şi luminoasă.

Cînd văzu că şi Sora stăruie să nu fie nunta Stanei în aceeaşi zi cu a lui Gheorghe Mărginean, lelea Maria se linişti şi mai mult. Era încredinţată acum că fata ei a rupt-o cu totul cu Gheorghe. Era o pornire de ură în glasul ei, cînd vorbiră despre cele două nunţi. Nu se mai auzise, de altfel, nici prin sat, nici o vorbă, de multă vreme. «De, nu zic că nu s-o fi săturat de uritul ei, şi-o fi vrut şi ea, săraca, să se mai însenineze, dar a înţales la vreme că e prea tîrziu. E o fată cuminte, căci a urmat sfaturile mele! — se mîngîia mamă-sa. — Va trăi şi ea cum i-a fost scris, ce să facă! Cu trecerea vremii, se va mai obişnui.» Uneori îi părea că vremea asta a şi sosit, pentru că între Sora şi Dumitru începuse un trai bun şi o legătură caldă şi sinceră, cum nu i-a părut ei să fi fost mai înainte, dar de care, din atîtea semne, nu se mai putea îndoi acum...

De la moară, atunci, Dumitru nu se întorsese decît a treia zi : aşteptau mulţi înaintea lui, să le vină rîndul. Sora, după spovedanie, avea senzaţia că şi trupul ei s-a purificat... Şi era încredinţată că Dumnezeu nu va lăsa să rămînă însărcinată. Şi se trezi că-l aşteaptă cu nerăbdare pe Dumitru, să se întoarcă.

Îl vedea mereu în cadrul acela de lumină, poate din cauza contrastului izbitor între purtarea lui Gheorghe şi a bărbatului său. Pentru întâia oară în viaţă începu să-şi dea sama şi să preţuiască adînc gingăşia şi îndelunga răbdare a lui Dumitru în purtarea faţă cu ea. Poate-i va fi pomenit şi părintele Andrei ceva despre datoriiile ei de nevastă, pe care nu şi le mai împlinise de-un

an ; poate valul cald de simpatie ce o cuprindea pentru Dumitru, cînd își aducea aminte de sălbătăcia celuiilalt, o făcu, două nopți dup-olaltă, să-și dorească bărbatul, abia așteptînd să se întoarcă de la moară...

Da, mamă-sa, care vedea toate, nu se înșelase nici acum : un trai bun, o legătură nouă și sinceră se înche-gase între fata ei și Dumitru. Căci, iată, și el parcă în-tinerise cu cîțiva ani în lunile din urmă.

Află și Dumitru și soacră-sa, la timp, că Sora-i într-altă stare. Nu se mai sfii să le spună. Lelea Anica nu mai putea de bucurie. Se bucura și pentru că noru-sa purta acum cu ușurință sarcina, și pentru o teamă a ei, care acum trecuse, și se uita după noru-sa mîngîiată, cu sen-timentul siguranței, mulțumind în taină lui Dumnezeu : «Doamne, mulțămescu-ți, sfîntule și bunele, că ce-a fost greu a trecut». Și cu cît traiul între soți se făcea mai bun, mai intim, mai cald, cu atît regreta lelea Anica și suspina că nu mai trăiește și bătrînul ei, să se bucure...

La nunta Stanei jucă și Sora, pentru întîia oară de la moartea Măriuței. Jucă cu mirele, cu Dumitru și cu alții. Nu se cunoștea încă deloc sarcina, cum se întîmplă ade-seori — se lăuda în gînd mamă-sa — cu nevestele sănă-toase și voinice. Jucă și cu nănașul său, cu badea Pavel Corbu, căruia îi șoptise ceva la ureche, de îndată ce se putuse apropia de el, și de-atunci unchiul său se însufleți și se aprinse la joc ca un junișan.

Fu o nuntă de-i merse vestea și în satele vecine, cu alai de călărași — ceea ce nu se mai vedea în vremile din urmă, decît foarte rar —, cu veselie mare, cu mîn-căruri gustoase, cu vinuri bune, cu mari jucăuși, cu pistoale trase, cu steag de nuntă mîndru și scump ca acela, cu strigături pipărate și unele foarte cutezătoare, cu beție care făcu nerușinate pe cîteva neveste mai tre-cute cu vrîsta, și chiar pe două babe, pe Oana Surdului și Vironica Dumitresei, care scormoniră în fundul uitat al sacului strigături și chiuituri nerușinate, cît se roșeau fetele și nevestele mai tinere.

Da' pîn' la urma urmelor, cine era de vină dacă nu socrul mic — căci la masa de la el și în curtea lui se

auziră asemenea chiuituri —, care făcuse rachiul dulce și tare, cu ajutorul nevastei sale, și pusese la bătaie un butoi de vin ?! El voise nuntă mare, și decît el parcă nu se bucura altul mai tare, de cum vuia și tropotea casa și curtea, afară de frate-său, Pavel.

Ioniță era acum băiețaș de treisprezece ani, și se ținu mortîș de slugă să-i capete și lui un cal ; și de Sora, să-l împodobească și pe el cu năfrâmi, să poată intra în rîndul călărașilor. Cu sluga, unul Vintilă, nu fu norocos. Se nimerise un flăcău urîcios, scump la vorbă, și copilul, cum nu îndrăznea să-i amintească tatălui său de asta, se plinse Sorei, de care era și acum mai legat decît de Stana, deși fata, în anii din urmă, se făcuse iar blîndă și vi-sătoare. Sora îi dădu sfatul să ceară ajutorul lui Irimie, sluga lor de cînd fusese el mai mic, și care era și finul părinților. Ioniță sări într-un picior de bucurie că-i dase asemenea sfat. Știa că Irimie se va face luntre și punte și-i va găsi calul dorit.

— Da' vezi să nu afle tata nimic, că mă bate, se rugă el de Sora.

— N-avea grijă, cum să-i spun ? Nu întru și eu în păcat cu tine ? Nu ți-oi da eu năfrămile și te-oi împodobi ?

— Da' vezi să fie tare frumoase ! Să nu-ți fie frică : le voi griji bine.

Irimie îi află un călușel negru, cu țintă albă în frunte, pintenog de piciorul stîng de dinapoi, cu șea, cu frîu, cu tot ce trebuia. Îl aduse pe furîș, de-cu-sară, în poiata lui Dumitru, îi împleti coama în cordulețe, iar dimineată luă de la Sora covoarele mîndre, puse unul subț șea, altul deasupra, și-l închingă bine. Apoi îl scoase din curte, și nu peste mult ieși din casă și Ioniță gătît călăraș, cu Sora după el, cu lelea Anica la urmă. Toate crețele de pe obrajii bătrînei erau luminate de bucurie și de plăcere cînd văzu pe Ioniță călare. Îl împodobise frumos noru-sa, ca pe-un păun, cu năfrămile cele mai frumoase, legate cruciș peste piept, venind de peste umeri și subsuori. Copilul știa călări, deși tată-său nu ținuse cai. Dar la cîmp, cu alți copii, care aveau și cai, nu numai vite, învățase de mult să călărească, însă fără șea. O vreme își plimbă cam țepăn calul prin curte,

pînă se mai obișnui și cu șeaua, și cu picioarele în scări, apoi nu-i mai păsă de nimic și porni spre locul unde știa că se adună călărașii.

Părinții nu știură nimic pînă ce sosi ceata înflorată și veselă a călărașilor, vreo douăzeci, și vătaful începu să tragă din pistoale la poartă. Atunci, uitîndu-se pe fereastră, li se păru lor că o păreche de călăreți nu-i pe măsură, că unul era prea mic pe lângă tovarășul său, și se uitară mai bine.

— Păi, ăsta-i Ioniț-a nost', tu muiere ! zise mirat și înveselit tatăl.

Lelea Maria se-aplecă mai tare și privi. Caii nu stăteau locului, ci se frămîntau, și abia-l putu vedea bine.

— Vezi bine că-i el ! Vai, bată-l pustia de copil ! Cine l-o fi făcut călăraș ? N-am simțit nimic. Și cum trag ăștia mereu din pistoale, te trezești că-i sperie calul și-l mai și izbește de pămînt.

— N-avea tu nici-o grijă ! Uite-l cum se ține de bine pe cal ! E o croială bună de ficior, tu nevastă.

Așa că frica lui că-l va supăra pe tată-său se adeveri zadarnică, și Ioniță, după ce se întoarse cu călăreții în fruntea alaiului de la biserică, avu bucuria de-a fi laudat de el în fața tuturor.

— Bun călăraș, n-am ce zice ! Numai cît acuma, dac-ai intrat în rîndul ficiorilor, trebuie să bei și tu din ploscă în rînd cu ei.

Copilul mirosise că-n ploscă era rachiul, și se codi.

— Haida-hai ! Nu te face de rîs acum, la sfîrșit.

Nu-i plăcuse niciodată rachiul, nici mirosul baremi, și făcu urît cînd îl simți pe limbă.

Călărașii rîseră, dar el se folosi de prilej și scuipă rachiul din gură.

Așa că la nunta Stanei avusese și Ioniță un rol însemnat.

Între nuntași se ținu mai breaz, pînă la sfîrșit, nănașul, judele Vasile Popa, care era un om cumpătat în toate, iar cel mai gălăgios rămase tot Pavel Corbu, care de la o vreme începu să spună, după felul lui, vorbe pipărate, încît își întorceau femeile capul într-altă parte și începeau să povestească cu glas tare între ele.

„Fură chemați la nuntă și vecinii Corbului, între ei și badea Precup Pleșa cu nevastă-sa Vuța, oameni mai săraci, dar cu nume bun. Pe tatăl lui Precup, pe moș Nichifor, îl uitaseră. De vreo jumătat' de an nu se mai vedea pe nicăieri, nici chiar pe treptele crîșmei cînd bătea tare soarele. Bătrînul se dărimase rău în vremea din urmă, și nu se mai scula de după cuptor. Te miri cu ce-și mai ținea sufletul în oase, căci nu mai putea mîncă nici cît un copil mic. Numai pipa n-o lăsa din gură, și Precup se îngrijea să aibă bătrînul în toată vremea bășica de porc cu tăbac la îndemînă. Nici rachiul nu mai putea bea, căci îi venea să se încîrlege de cîte ori se lăcomea încă și mai gusta cîte-un păhărel, cînd îl îmbiau copiii. De la cîte-un pahar de vin bun nu s-ar fi dat în lături, dar vinul era mai rar în casă, și cel cumpărat de la crîsmă era acru ca oțetul.

Scormonit de ceterile țiganilor, de chiuiturile nuntașilor, de bubuitul pistoalelor ori de-o chinuitoare curiozitate, moș Nichifor reuși să se coboare de pe cuptor și să se tragă încet-încet în curte, din curte în uliță și de-a-colo pînă la vecini. Era gîrbovit detot, se sprijinea într-un tolag și își tira cu anevoie picioarele.

Nuntași erau în casă, la masă, cele două odăi mari vuiău de larma care nu mai răzbea să iasă pe fereștile și ușile deschise.

Moș Nichifor se opri zăpăcit în mijlocul curții, sprijinit în bită cu amîndouă minile, aplecat peste ea, ca păcurarii. Îi slăbise tare vederea. Fostul slugă Irimie chiar trecea prin curte spre grajd, căci el, deși invitat la nuntă, tot mereu ieșea să supravegheze pe-afară, vîzîndu-l pe socrul mic afumat bine, fără nici o grijă; sluga pe care-l aveau acum, se îmbătase demult și dormea tun în patul din poiată.

„Moș Nichifor îl zări dar nu-l cunosc.

„Om bun — începu pe-un glas pitigăiat bătrînul —, să-mi spui, nu-i aici casa lui Ion Corbu?

„Aici, moșule, aici! răspunse Irimie, care-l nu-l mai văzuse de cînd nu mai ieșise din casă, și nu-l mai recunosc nici el. Credea că-i vreun cerșetor de printr-alt sat, cum se nimerea cîteodată.

— Aarată-mi unde să mă duc, să capăt și eu o bucatură și un pahar de vin ! Aud că-i nuntă azi aici.

— Nuntă, da, și încă nuntă mare. Vino dumneata după mine.

— Vin, nepoate, vin, numa încet, că nu mă mai țin picioarele de beteag și de flămînd ce sînt. N-am mai mîncat de două zile.

Irimie se uită la el : n-avea dăsgă în spate, n-avea traistă. De, va fi avînd dreptate ! Nu mai era un om, ci numai o căzătură. Irimie încetini pasul.

— Da' de unde ești, moșule ?

— Io ?

Ridică oleacă bîta și arată la casa venină.

— De-aici, din vecini, n-aș mai fi. Să știi de la mine, nepoate, că cine face copii, își face dușmani.

Irimie se opri mirat, uitîndu-se la el.

— Doar nu-i fi dumneata moș Nichifor ?

— Ha ! Ce face ?

— Zic că doar nu-i fi dumneata moș Nichifor, vecinul ?

— Ba io sînt, n-aș mai fi fost. M-au lepădat singur în casă, și ei au venit la ospăț. Hei ! Cum ar mai vrea să mă găsească țapăn, la întoarcere.

— Păi bine, moș Nichifore, nu mai mă cunoști ?

— Văd tot mai rău, nepoate, căci de boală și de foame și vederea-i slăbește la om.

— Io-s Irimie, care-am fost slugă aici, la badea Ion. Irimie Huruban.

— Care-a luat-o pe Chiva Berbecarului ?

— Io sînt !

— Ia-mă de mînă, dragul meu, și du-mă pînă la bucătărie, la nepoata, la Mărie... Da' să nu mă vadă ăștia ai mei, c-ar fi în stare să mă alunge cu bîta, văzînd că am venit și io la nuntă.

Mîncarea se făcuse în bucătăria de vară. Acolo forfoteau oalele, acolo se învîrteau femeile ajutătoare. Deși numai un părete era de zid și trei de scînduri, și afară era destul de rece, înlăuntru era cald. Moș Nichifor intra

bucuros în căldură, și nările subțiate, aproape transparente, i se dilatară simțind mirosul verzelor *.

Cînd văzură femeile, prinse de treburi, pe cine li-l aduce Irimie în bucătărie, se mîniară.

— Unde-l mai îndeși pe ăsta aici? Nu vezi că abia ne putem învîrți? zise lelea Maria.

— Da-i moș Nichifor, nănașă! A venit și dumnealui la nuntă.

Stăpîna și cele patru femei ajutătoare, cu toată graba ce-o aveau, rămaseră cu blidele mari, pline, în mînă.

— Doar n-o fi el?!

Se uitau toate la bătrîn ca la o arătare.

— Ba io sînt, n-aș mai fi, și n-aș mai fi avut copii în lumea asta!

Îi puseră repede un scăunel cu trei picioare, în care se mesteca de obicei mămăliga, să șadă. Lelea Maria le porni pe femei cu mîncarea și se apropie de bătrîn.

— Ce-i mîncă, moș Nichifore? Vai de capul dumitale, cum te-ai mai topit! — Avem tăiței, avem tocană de oaie, avem găină friptă, avem verze!

Bătrînul oftă.

— Dă-mi din toate, nepoată, că știu că mînc pentru cea din urmă oară la ospăț.

Vorbea din vîrfurile grumajilor, scîrțîit, pițigăiat, cu glas puțin.

Dar nu putu decît să guste din mîncări, numai din verze se căzni să înghită de trei-patru ori, și-i întinse blidul.

— Vai de mine, moșule, ne faci bucatele de rușine! zise gazda.

Era îmbrăcat așa cum se sculase din pat, cu haine vechi și murdare, numai țundra o luase pe deasupra.

Lelea Maria aduse o sticlă de vin și-i umplu un pahar mărișor. Bătrînul abia nimeri cu mîna întinsă paharul și-l vărsă pe jumătate pînă îl duse la gură. Ochii lui cețoși priveau pierduți, ascunși în fundul capului.

* În Broșteni și în tot ținutul acela de pe țara Secașului, mîncarea de varză cu carne afumată de porc, fără sarmale, era numită numai la plural: «verze», dar în grădini nu creștea «varză», ci «curechi».

... — Dumnezeu să-l ierte și să-l hodinească, nepoată, închină el.

... Lelea Maria îngheță toată.

— Să-l hodinească pe bietul Moaisă, și să-l dezlege, că a făcut destul rău în casă pîn-acum.

— Vai de mine, moș Nichifor — zise femeia, venindu-i inima la loc —, se vede că te-ai cheunit rău la cap ! Păi, doar nu ești la pomana lui Moaisă !

... Bătrînul tresări și se uită speriat împrejur.

— Da' unde sînt ?

— Trebuia să stai acasă, dacă nu mai ai capul limpede, nu să vii să sperii oamenii.

... Bătrînul rămase zăpăcit, cu paharul în mînă : abia-și muiase buzele în vin. Lelea Maria ieși în curte și începu să strige după Irimie.

... — Du-l acasă — îi porunci ea minioasă. — De ce l-ai mai adus aici, dacă ai văzut că nu-i mai în toate mințile ! Și nici nu poate mîncea nimic !

... Moș Nichifor privea prost la amîndoi. Apoi puse mîna pe sticla cu vin de pe vatră, lăsînd în schimb acolo paharul.

... Irimie se uită la nănașă.

— Las' s-o ducă cu el.

... — Bogdaproste ! mulțumi bătrînul.

Irimie îl luă de subsoară și porni cu el.

... — Da' unde mergem acum ?

... — Acasă, moș Nichifor.

— N-am casă, n-am masă, n-am pe nime în lumea asta !

— Tot așa spui de cînd te știu. Dar acum ești cu un picior în groapă, ar trebui să te mai pocăiești și dumneata.

... — Io voi muri ușor detot, că n-are ce mă ține în lumea asta... Da' unde mergem ? Parcă nu mai ajungem... Mi se pare că nu se mai aude nici-o mașină în sat. Or fi isprăvit oamenii cu îmblătitul ?

— Olio ! Și de cînd ! se înfioră Irimie, văzîndu-l cum vorbește într-aiurea.

... — Da' oile nu-i mai mor, așa-i ?

... — Oile cui ?

— A' Mărgineanului ! A fost bună slujba popii din Boz !

— Olio, ce-ți mai trece prin minte, zise Irimie, grăbind pasul și trăgându-l pe bătrîn după el.

În casă îi ajută să urce în așternutul de pe cuptor. Bătrînul pipăi mereu, pînă-și află culcușul, și se făcu covrig în așternut. Apoi încetă să mai geamă, se simți în loc sigur și cunoscut, și întinse mina.

— Ce cauți ? întrebă Irimie.

— Glaja aceea.

O află și o trase lîngă el.

Omul îi pofti sara-bună, dar nu-i mai răspunse nimeni.

Tîrziu, cînd veniră Precup și Vuța de la nuntă, auziră ca un bornăit de bondar în odaie. Ascultară mai bine. Moș Nichifor se căznea să cînte, pîrînd că secondează pe diac : «Cu adevărat deșărtăciune sînt toate». Dar nu se putea înțelege decît cîte-o silabă. Vuța se apropie prin întuneric de așternutul lui. Voia să vadă dacă-i bine acoperit, căci în odaie era frig. Dădu de sticlă lîngă bătrîn și o luă. Era goală. La lumina unui muc de lumînare de său se uitară amîndoi la sticlă. Precup o duse la nas și miroși.

— A fost vin în ea ! Cine i-o fi adus-o ?

Femeia înălță din umeri.

— De bună samă cineva de la nuntă — își răspunse tot el. — Și iată-l că s-a îmbătat.

— Cine să i-o fi adus ? se miră nevasta.

— Poate Ioniță.

— Numa să nu ne mai fi făcut și acum de rîs ! Să fi venit el acolo !

— Nici poveste ! Doar abia se tîrîie pînă-n curțe.

Bornăitul acela gros de bondar se auzi încă multă vreme în liniștea din casă, după ce bărbatul și femeia adormiră...

Din cînd în cînd străbăteau în noapte chioté din curtea vecină. Nuntașii ieșeau să se răcorească, și de joc și de băutură. Uneori vâtaful călărașilor ieșea în curte și trăgea din pistol, strigînd «vivat!». Rîsete înfundate se auzeau uneori de prin colțurile șoproanelor. Feciori și fete ieșeau părechi-părechi să se răcorească,

să schimbe o vorbă, dar parcă mai virtos se încălzeau, căci din curte, de prin grădină, răsunau uneori sărutări tari.

Două-trei femei mai amețite, și cele două babe afumate rău, ieșeau cînd una cînd alta în întunericul din curte, pocneau din degete și dădeau drumul la cîte-o strigătură...

— Albă-i lelea ca și cașu'
Și se place cu nănașu' !
Uiu ! Uiu !

— Vai, săracă mireasa,
Ce-o așteaptă și pe ea !
Uiu ! Uiu !

— Vai, săracu' mirele,
Cum așteaptă drusele
Să-i deschidă porțile !
Uiu ! Uiu !

— Uiu-iu și bine-mi pare
Că mireasa-i fată-mare
Și frumoasă ca o floare !
Uiu ! Uiu !

— Mă miram că-mi place mie
Mărul roșu din hîrtie,
Mărul roșu pădureț,
Mirele cu părul creț !
Uiu ! Uiu !

În casă, la mese, în pauzele jocului, se porniră cîntecele, și femeile mai năvășe, cărora le veneau mereu strigăturile pe limbă, ieșeau pe-o minută în curte să se răsuflă. Unele strigături erau în legătură cu noaptea mîunții, și nici nu le-ar fi putut striga între nuntași, de aceea le dădeau drumul în curte, unde auzeau mai puțini, doar părechile de tineri ce ieșeau să se răcorească. Dar se părea că tocmai pentru ei strigau acele femei cu limbă slobodă.

Ceterașii, cătră ziuă, erau morți de oboseală. Cît ce luau ceterile de subt bărbii, în pauzele scurte, li se și închideau ochii, și capul le cădea în piept. Cum ședeau în șir pe laviță, cu obrații tuciurii, cu buzele vinete, păreau niște momii, căzute și înțepenite acolo, de pe alte tărîmuri, să sperie lumea. Danciu bătrînul părea totuși mai în putere decît cei doi feciori ai săi, mai rezistent prin obișnuință, căci abia-l trăgea cineva de mină, și îndată tresărea și-și înălța genele sure și stufoase, ducîndu-și cetera subt bărbie. Cei doi feciori, mai ales cel mai mic, se trezeau mai greu, și nu înțelegeau îndată unde sînt și ce trebuie să facă. E adevărat că bătrînul era mai răbduriu și la băutură. Mereu li se umpleau paharele de lîngă ei, de pe laviță. De la o vreme, cînd nici bătrînul nu mai voi să bea, badea Pavel se tot scula de la masă, îl descleșta gura știrbită cu puterea și-i turna băutură.

— Zi, țigane, tot cu foc,
Că mireasa saltă-n joc,
Trage bine din arcuș,
Că mirele-i jucăuș,

— Trageți, măi, pentru nănaș,
Că vă dă un purcelaș,
Că a supt de s-a-necat,
Cătră sară a crepat !

— Zi țigane, zi și zi,
Că acuș se face zi,
Și nănașa n-a jucat,
Tot la mine s-a uitat !

Așa și altfel strigau feciorii, nelăsîndu-i pe ceterași să moțăie, și pornind din nou învîrtite înviforate, încît poalele femeilor atingeau blidele de pe mese.

Fetele bisericești plecară îndată după miezul nopții. Numai clopotarul Ilarie sforăia în tindă, într-un colț de vatră, cu gura căscată, spre hazul nevestelor tinere, care din cînd în cînd vîrau cîte-o batistă «să astupe clo-

potul», pînă ce Ilarie icnea cu ochii holbați, gata să se înece. Dar adormea din nou îndată. Băuse mult, și răsuflarea-i mirosea ca un fund de butoi plin de drojdie...

XLI

După nunta Stanei, viața a început să curgă iarăși obișnuită și liniștită în sat și în familiie amestecate în poveștile de pînă acum.

Porneala bună din casa lui Dumitru Pruncu ținea întins înaintea. Sora-și purta sarcina cu vrednicie, mereu însorită. Nu-i mai veneau amețeli, nu-i mai ieșiră pete pe față, se învîrtea sprintenă după trebi, și la masă mînca cu poftă, deși îmbuca mereu și peste zi cîte ceva. Soacră-sa, abia simțea ce i-ar plăcea Sorei, și se și făcea luntre și punte să-i dea : o gustare, o poamă, o plăcintă.

— Să-mi spui cînd ai vrea să mînci ceva deosebit. Că nu-i bine să te lăcomești la ceva ce nu poți avea, îi zicea bătrîna cînd trecea cîte-o zi și noru-sa nu dădea nici un semn că ar avea gust de ceva deosebit.

Dumitru nu mai stăruia să nu lucreze Sora ce voia ; numai de la ridicarea greutăților mai mari o oprea.

Nu trecuseră nici trei luni de la cununie, și porni grea și Stana, spre încîntarea unchiului său Pavel, care o bătea pe umăr de cîte ori o întîlnea.

— De-acum să vă puneți la întrecere amîndouă surorile, draga mea ! Să umpleți casele de copii !

Lelea Anica parcă mai întinerise, se iuțise, se învîrtea în toate părțile, și numai rar își mai aducea aminte de răposatul.

În casa lui Ion Corbu, după căsătoria Stanei, se simți multă vreme pustiul. Neobișnuită fără fată în casă, lelea Maria o vreme se înrăutățise, sfădea mereu sluga, ba uneori și pe Ioniță. Dar încetul cu încetul, prinsă de lucrurile și năcazurile de toată ziua, începu să se obișnuiască, și pustiul să i se risipească. Badea Ion Corbu își întoarse acum toată grija și privirile de dragoste și de

mîndrie către Ioniță, și-adesecori zicea, parcă justificîndu-se în fața nevestei :

— Fetele, da, se duc de la o vreme după ursita lor, dar ficiorul rămîne la vatra veche, și singur duce numele mai departe.

Ioniță creștea frumos și voinic, și tată-său se bucura de ce lujer de fecior se va alege din el.

Chiar și în familia Mărgineanului au intrat lucrurile în ogașa cea bună. Lelea Ana s-a liniștit deodată după căsătoria lui Gheorghe, și se părea că nu mai are nici o dorință în viață. Scăpase de o grea povară, care o îmbătrînise înainte de vreme. Apoi, feciorul ei a nimerit-o bine cu nevasta. Era o femeie liniștită, supusă, ascultătoare, care făcea orice lucru cu plăcere și nu-i era nimic spre greutate. La o jumătate de an după nuntă, a rămas și ea însărcinată.

Într-un an Gheorghe a înnoit toată casa și acareturile de prin curte. Se apucase chiar de un car nou, deși pentru asta nu avea toate sculele.

Badea Iosif Fătu, sluga, se uita minunat la el cum cioplește cu securea și cu barda, cum mînuiește de priceput cutitoaia și rindeaua, călare pe «iapa» lui de lemn.

— Bine-i să știi și-o meserie ! — zicea el mulțumit, cînd Gheorghe-i dădea o greblă nouă, restele sau chiar și juguri. — Bine-i să se priceapă omul la toate !

Sluga își și uitase de cele petrecute la nunta lui Gheorghe.

Mulțumit și bucuros de căsătorie, mîndrindu-se în sinea lui că are și el partea lui aici, nu așteptase să fie îmbiat cu rachiu, ci băuse singur, cu voința de a-și petrece și-a se îmbăta și el o dată. Dar năravul lui îl făcu de rușine în tot satul, căci în loc să rămînă la ospăț, să mănînce și să-și petreacă, să bea cît ar fi încăput în el, cînd începu a se ameți ieși în curte și nu se mai opri pînă la crîșma satului, ca să bea singur, după cum îl mîna pe el firea lui.

Lelea Ana, cît ce-l văzu că s-a strecurat dintre nuntași, îndată trimise ștafetă după el să-l roage să vină între oaspeți, să nu-i facă de rușine. Ce va zice satul cînd va afla că la nunta lui Gheorghe el s-a dus la crîsmă, la un străin pripăsit acum în sat, cînd fusese

mîna dreaptă în familie, cîte vreme a stat Gheorghe în temniță? Lelea Ana trimise o ștafetă, apoi alta, apoi alese pe omul cel mai bun de gură de la masă, șoptindu-i la ureche ce să facă. Nimeni dintre nuntași nu știu unde trimite soacra-mare pe oamenii aceia unul după altul. Dar cel de-al treilea — unul Dănuț, un om mărunțel și iute de limbă — se întoarse cu cite-o vinătaie pe amîndoi obraji.

Nimeni nu știa încotro a apucat, unde s-a dus. Lelea Ana știrici în toate părțile cu atîta insistență, așa de stăruitoare și de neliniștită, încît iar începură să umble gurile rele. Dar nu-i putu da de urmă nicăieri.

Peste două săptămîni, sluga se întoarse de bunăvoie, bărbos și îmbătrînit, cu aceiași dăsagi în spate. Nu mai putea trăi departe de casa asta, unde-și aflase și el, pentru înțlia oară, un rost în viață. Și se apucă de lucrurile lui ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, ca și cum nu ar fi fost plecat nicăieri, iar lelea Ana îl sfătui și pe fecior și pe noră să nu-l întrebe nimic, să nu-i spună o vorbă legănată.

Duminica următoare, badea Iosif Fătu trecu la un vecin, să-l radă, și se înapoie în curte cu fața lui cea cunoscută. Parcă uitase și el de tot ce s-a petrecut, și iar începu să se bucure de priceperea lui Gheorghe, și parcă era chiar mîndru cînd vedea cum se înnoiesc toate lucrurile pe urma lui...

Cu vremea, Iosif Fătu află cîte ceva despre un plan al lui Pavel Corbu, care intenționa să resădească via părăsită, cumpărată de la grof odată cu moșia. Nu voia ca ei să rămînă pe de laturi. Dar nu putu să se razime pe nimic sigur, fiindcă badea Pavel Corbu lucra în mare taină. Își alegea tovarășii pe sprînceană. Iar într-un rînd, cînd Iosif se ținu de el ca să afle ceva, îi zise fratelui său :

— Și cu alții stau la gînd și cumpănesc, dar încă cu ai Mărgineanului ! Niciodată n-or bea ei vin din via care-a fost a grofului !

— Păi, dacă se leagă să sădească ! Tot spui tu că merge greu.

— Să nu se aleagă nimic din toată treaba, și pe ei nu-i iau tovarăși ! Ce mai stăruiești tu ? Nu-i destul cu

sluga lor? Văd că și acum tot el poartă cîrma în casa Mărgineanului.

— Și pentru ce nu vrei?

— Eu nu-s uituc ca tine! Ai uitat de pățania cea de demult, cînd neamul nostru a sărăcit, trebuind să plătească vinul vărsat în revoluție? Tata lui Moisi n-a jurat atuncea strîmb, că el n-a fost cu oamenii la pîvniță? Atunci, în revoluție?

— La asta te-ai gîndit?!

— Nu vreau să mai am nici-o legătură cu neamul ăsta de strigoi! Ar trebui să te gîndești la asta mai mult tu decît mine, căci voi ați avut de suferit din legăturile cu ei!

Și așa se făcu să nu mai fie nici o delniță nevîndută din locul de vie, cînd badea Iosif își puse piciorul în prag — căci aflate adevărul — și pretinse o delniță și pentru familia Mărginean.

— De-acolo nu va bea nici-un picur de vin neamul strigoilor! zise mulțumit badea Pavel Corbu, cînd scăpă de Iosif Fătu.

Satul Broșteni fierbea ca un stup, din cap de primăvară pînă tîrziu toamna. Pămîntul de lucrat sporise cu opt sute de iugăre, și oamenii se apucară și de sădirea viilor celor nouă, în locul unde fusese via grofului, și care, distrusă de filoxeră, se prăpădise înainte cu mulți ani...

La sorocul rînduit, Sora născu un băiat care-i semăna leit, după cum o asigurau toți din toate părțile, începînd cu mumă-sa și cu soacră-sa. Avea ochii verzi ca ea, gura mică, la fel tăiată ca a Sorei, obrații albi, fruntea senină. Vedeă și ea asemănarea, și se bucura din toată inima, dar parcă bucuria ei era nimic pe lîngă a lui Dumitru. Îl sorbea din ochi, și cit ce avea oleacă de vreme, îl lua în brațe, dacă era treaz, sau îl legăna cînd îl afla dormind.

Mulțumită era și lelea Maria, mama Sorei, cînd nu mai văzu nici o urmă de-a lui Dumitru în noul-născut. «De-acum poate va birui mereu fata, și va naște tot

copii frumoși», se mîngîia, privind cu drag la copil, pe zi ce creştea.

Îi puseră numele Ion, la dorinţa lui Dumitru : voia să-l cheme ca pe socru-său. Sora se bucura, căci îi va zice Ioniţă, ca şi fratelui ei, de care rămăsese alipită cu inima.

La jumătate de an după ea, născu şi Stana un băieţaş, şi de-aici încolo badea Pavel Corbu nu mai avu nici un motiv să se mai plîngă : cele două surori se luară la întrecere : tot al doilea an erau însărcinate, încît lelei Maria, de la o vreme, i se făcu şi milă de ele.

În zece ani, amîndouă surorile avură cîte cinci copii. După Ioniţă, Sora avu o fetiţă, apoi doi fecioraşi după-olaltă, şi, la urmă, încă o fată. O fetiţă şi încă un fecioraş semănau mai mult cu Sora, dar nu aşa de mult ca Ioniţă ; ceilalţi aduceau mai mult cu Dumitru. Numai cît acest amănunt n-o mai neliniştea acum nici chiar pe lelea Maria, aşa de simţitoare odinioară la ce-i frumos. Pentru Sora şi Dumitru toţi erau frumoşi, dar, hotărît lucru, Ioniţă rămase răsfăţatul lui taică-său.

În lupta vieţii, între grijile tot mai mari, cu lucru tot mai întetît, cu alergare tot mai multă, de căpetenie era să le fie copiii sănătoşi şi voinici, să crească mari, să dea şi ei o mînă de ajutor. Părinţii începură a se gîndi la înzestrarea fiecăruia, şi parcă se făceau tot mai harnici şi mai aspri. Numai lelei Anica parcă i se îndulcea tot mai tare inima cu fiecare naştere, între atîţia nepoţi mărunţi, care îi umpleau capul de griji, casa şi curtea de rîsete şi plîns — după întîmplări —, cum rămînea singură cu ei în zilele de lucru.

Badea Ion Corbu şi lelea Maria, mulţumiţi că cele două gospodării mergeau bine, că nici o vorbă rea nu mai ieşise despre Sora — să schimbase şi Gheorghe Mărginean, cuprins acum de grijile familiei, intrat întîns în jurul vieţii —, aveau acum alte griji.

Ioniţă se întorsese de la armată şi umbla şi el în căra înşuratului. Se legase de o fată cam săracuţă, şi părinţii nu prea erau încîntaţi, văzînd că nu-l pot abate într-altă parte : avea chiar atunci o fată-mare judele, om cu avere şi dintre fruntaşi, dar cam urîţică.

Cei zece ani de la nașterea lui Ioniță al Sorei trecură repede și cu bine, cînd mai mănoși, cînd mai săraci, dar nici unul în care sătenii care cumpăraseră din moșia grofului să nu fi putut plăti ratele la bancă și să le mai și rămînă destul pentru casă, pentru biruri, pentru nunți, boteze și pomeni. Puțin le mai rămăsese de plată chiar acelora care cumpăraseră și sădiseră și vie nouă în locul celei pustiite, vie din care, de patru ani, proprietarii beau și vinul cel mai bun din sit. Dumitru avea acum și el vin în pivniță, ca și ginerele mai tinăr al Corbului, Ilieș Neagu. Bunăstarea satului se vedea și din împrejurarea că din an în an popa avea tot mai mulți copii de încreștinat.

Cei cunoscuți din întîmplările povestite mai înainte, intrară cu toții în albia comună și molcomă a satului; cei mai bătrîni scădeau în puteri, cîte unul se călătorea pe-aci-ncolo, dus de apa Sîmbetei, cei în floarea vrîstei se luptau să se țină încă bine, iar copii creșteau ca din apă.

Satul nu rămase totuși fără evenimente, numai cît alți actori intrau pe scenă și atrăgeau atenția și vorbele oamenilor un răstimp oarecare. Apoi veneau alții la rînd.

Ioniță împlinise doisprezece ani, cînd într-o sară — era după sapa întîia a porumbului —, întorcîndu-se cu vitele de la pășune, se mînie pe un bou care nu voia să între în grajd. Boul, împungaci, la fiecă răcnet și-ndemn cu bîta, punea coarneau în pămînt, amenințător, și copilul tot da cîte un pas înapoi.

Lăsîndu-și oalele pe foc, Sora ieși din bucătăria de vară, să vadă ce se întîmplă. Cînd înțelese, luă o scurtătură și se apropie de bou, care mai șovăi o dată din cap, dar apoi se întoarse și intră în poiată.

— Mîncă-te-ar lupii să te mînce! izbucni copilul, cu fața aprinsă și cu lacrimi în ochi.

— Vai de mine, Ioniță! da' cum poți blăstăma așa?! De la cine vei fi învățat?! Pe cine vei fi auzit spunînd, la moi în curte, asămenea vorbe?! îl mustră Sora, punînd rățezul la ușa grajdului.

Copilul începu să plîngă.

— Toată ziua mi-a scăpat prin cucuruz ! Nici să fi dat strechea-n el... se văicărea Ioniță printre lacrimi.

Apoi tăcu deodată, își zvîntă ochii și se uită cu dușmănie spre grajd, amenințînd cu bîta. Fața îi era palidă, sprîncenele încruntate îi aspreau trăsăturile, maturizîndu-le. Privindu-l, cum venea spre el, Sora simți un junghi împlîntîndu-i-se-n inimă și-i veni să țipe de durere. Încremeni o clipă cu mîna la gură, cu ochii măriți de spaimă, apoi, brusc, se smulse din loc și intra în fugă în bucătărie. Cît ce se văzu singură, puterile o părăsiră și se lăsă, cu fața în mîni, suspinînd, pe un scaun. Nu mai auzea decît șoapta sufletului ei înghețat de groază : «Doamne ferește și apără ! Doamne ferește și apără !», din ce în ce mai încet, mai încet, pînă se stinse înăbușită de forfotul oalelor de pe foc. Cînd își ridică ochii, i se năzări la ușă, în vilvătaia flacărilor arămie, chipul lui Gheorghe-a Mărgineanului, așa cum îl știa din copilărie, și sări de pe scaun țipînd ca ieșită din minți. Ioniță, care tocmai intra, o privi mirat și întreabă molcom :

— Te-am speriat, mamă ?

Apoi, trăgîndu-și un scăunel lîngă vatră și așezîndu-se, adăogă, încruntat și obosit :

— Mi-e foame... Dă-mi demîncarea.

În lumina flacărilor de pe vatră, Sora îi văzu mai bine chipul, și se liniști. Nu mai semăna cu Gheorghe copil și fecioraș ! I se va fi împărut ei ! Mulțumi lui Dumnezeu și începu să mestece de zor mămăliga.

Dar ghimpele ce-i intrase în inimă, nu-i mai dădu pace. Încă de-a doua zi începu să se uite stăruitor la copil, de cîte ori avea prilejul. Și ceea ce descoperi, îi încrîncenă carnea pe ea. Doamne sfinte ! Cum de n-a băgat de samă pînă acum ? Copilul semăna la unele linii ale feței, la sprîncene, la nas, cu Gheorghe cînd era de vrîsta lui !

Totuși, gîndul că rămăsese însărcinată atunci, în cucuruz, cînd fusese la cules de fasole, nu-i intra în cap cu nici un chip. Inima-i spunea, dar mintea refuza să înțeleagă, să accepte realitatea îngrozitoare. «E peste putință ! Dumnezeu nu poate îngădui așa ceva ! Nu numai că a fost fără voia mea, dar eu nici nu mi-am dat sama ce s-a întîmplat. Nu, e cu neputință ! Dumnezeu

nu poate lăsa o asemenea nedreptate !», își zicea în veghea gândurilor, noaptea. Dar ziua, văzînd chipul copilului, o cuprindea o spaimă rece, spaima că vor fi văzut și alții asemenea. Oare nu va fi băgat de samă și Dumitru ? Zadarnic își spunea că n-a putut băga nimic de samă, cînd ea însăși abia acum vede unele trăsături asemănătoare. Poate a văzut dar n-a zis nimic ! A răbdat el destule și pînă acum fără să zică un cuvînt. Poate și soacră-sa a văzut ceva, dar nici ea nu dădea nici un semn de nemulțumire, cum n-a dat de cînd i-a intrat în casă.

Însă un gând mai tare decît toate o liniștea : Dumitru n-a băgat nimic de samă, altfel nu l-ar mai sorbi și-acum din ochi de drag pe Ioniță. Poate nici soacră-sa ! Toată lumea era încredințată, de la nașterea copilului, că samănă cu ea. Și era adevărat. Alt gând nu i-a mai putut trece nimănui prin minte. Apoi, cine-și mai poate aduce aminte cum era Gheorghe copil, afară de ea, care se jucase cu el ? Doar Ioniță nu semăna cu Gheorghe cel de acum sau de cînd a fost fecior.

Pornită pe drumul acesta, era gata să nu mai recunoască nici ea vreo asemănare, dar de cîte ori îl cerceta din nou — și o făcea cu o pornire irezistibilă — ghimpele o înțepa tot mai sîngeros în inimă. Dacă te uital bine, erau unele trăsături în fizionomia copilului care ți-l aduceau în gînd pe Gheorghe cel de azi ! Cum era cu puțință ? Poate nu trebuie să te uiți la cineva pînă ești însărcinată, ci să-l ai numai în minte, pentru a lua copilul ceva din asemeneaa aceleuia — încerca ea să se liniștească, gîndindu-se la sfaturile ce-i dăduse mamă-sa și alte femei în vremea primei sarcini. Dar cum de n-a băgat nici ea nimic de samă pînă acum ?

Într-adevăr, nu băgase încă nimeni de samă, fie că nuanțele de asemănare erau încă prea nedeslușite — căci liniile principale erau ale Sorei —, fie că nici Dumitru, nici lelea Anica, nici chiar ea însăși nu se mai gîndiră la asta, odată încredințați cu cine seamănă ; fie că, luați de viltoarea vieții, nici nu mai aveau vreme să se gîndească la așa ceva, cum nu mai făcură mare tărăboi nici din cu cine semănau ceilalți copii, cînd se născură. Erau mulțumiți cu toții văzîndu-i sănătoși, voi-

nici și cumiști. Adevărat că Dumitru ținea mai mult la Ioniță ca la toți, tocmai pentru că el semăna mai mult cu Sora. Dar poate și din motivul că Ioniță făcuse începutul traiului bun și așezat în casă, încă de când era în pîntecele maicii sale.

«...Și chiar el să nu fie copilul lui?» se întrebă îngrozită de moarte Sora, încercînd din toate puterile să respingă acest gînd și punînd asemănarea, de care nu se mai putea îndoii, pe sama zbuciumului ei, după grozăvia aceea, cînd nu putea să nu-l vadă pe Gheorghe și să nu-l blăstăme! Asemănarea trebuie că vine numai din această cauză. Nu au asigurat-o pe ea atîtea femei, în frunte cu mamă-sa, în vremea primei sarcini, că se întîmplă să-ți semene copilul cu omul la care te-ai uitat mult, ori l-ai văzut fie și numai închipuit?

Alunga cu deznădejde gîndul că băiatul ar fi al lui Gheorghe, și adeseori reușea să se liniștească, punînd asemănarea pe sama altor cauze. Dar gîndul reveriea mereu și-i deschidea o prăpastie, care parcă se căsca și în trecut și în viitor. În trecut se prăbușea în ea toată bucuria și mulțumirea ei de pîn-acum cu Dumitru; în viitor amenința spaima: dacă va vedea Dumitru asemănarea? Dumitru, și soacră-sa, și mamă-sa, și tot satul?

Trecuseră vreo trei luni de cînd Sora văzuse pe chipul lui Ioniță, întîia oară, cîteva linii de asemănare cu Gheorghe, și în vremea asta ea urmărise zi de zi, cu îngrijorare, purtarea lui Dumitru și a soacră-sii cu copilul. Dar nu descoperi nici o schimbare — nici la el, nici la soacră-sa. Bărbatul era tot atît de legat de copil ca și mai înainte, iar soacră-sa avea destulă bătaie de cap și zdroabă cu atîția mărunței în grijă, ca să mai bage de samă și asemenea lucruri.

Într-o duminică, prin august, Sora se duse cu toți copiii la mamă-sa. Aveau bătrînii doi meri cu mere vâratice dulci, care pe vremea aceea erau coapte; și copiii adunară pe răpușie. Ieșiră și lelea Maria și Sora în grădină, să se bucure de bucuria lor. Ședeau laoparte, în umbră, și se uitau cum culegeau, unii umplîndu-și sînul, alții, cei mai mici, poala cămășutei. Fiecare venea să dea cîte un măr mamei și bunicii; cînd și Io-

niță îi întinse lelei Maria câteva mere, ea înlemni deodată cu brațul întins cum luase merele, privindu-l cu ochii mari, mirați, ca și cum un duh rău i-ar fi întunecat bruso înțelegerea.

Sorei îi sări inima din loc : în clipa aceea copilul era leit Gheorghe. Lelea Maria se uită lung, speriată, la copil, apoi se uită la fată și iar la copil, apoi iarăși lung la Sora.

Ca să-și poată înfringe neliniștea, Sora îi strigă pe ceilalți copii în jurul ei, și începu să le ceară și alte mere. Mamă-sa amuți o vreme cu merele lui Ioniță în mână, apoi începu să muște din ele și să vorbească despre apropierea îmblătitului. Dar vocea ei era alta, aspră și speriată, și Sora înțelese că maică-sa cunoscuse.

Scăpînd de subt privirea ei iscoditoare, simți o mare ușurare, căci, deși se făcuse a nu vedea ochii mamei sale, cît se plimbară de la copil la ea, era gata să se înăbușe. Copiii se risipiră prin grădină să se joace, și, rămînînd singure, Sora se înspăimîntă iar. Dar mamă-sa privea, departe și vorbea despre multe de toate, și nu-i făcu nici cea mai mică aluzie la ce a văzut.

Din ziua aceea, lelea Maria, de cîte ori îl întîlnea pe Ioniță, îl privea cercetător. Uneori copilul era singur, alteori cu Sora, și atunci iar își plimba privirea de la copil la mamă-sa. Sora era convinsă că mamă-sa vede asemănarea, și se aștepta din zi în zi să izbucnească. Dar lelea Maria nu zicea nimic, nu-i făcu nici o aluzie, și, dup-o vreme, nici nu se mai uită după copil. Lelea Maria ajunsese la o încheiere liniștitoare : «Dumitru, mutalau cum e, nu va vedea nimic !».

Așa mai trecu un an. Cu cît creștea copilul, asemănarea cu Gheorghe era tot mai bătătoare la ochi, cel puțin așa-i părea Sorei și maică-sii.

Într-o zi, la un colț de hudită, Sora se întîlni, față în față, cu Gheorghe Mărginean. De la grozăvia aceea nu mai vorbiseră, decît doar că-și dădeau binețe cînd treceau unul pe lîngă altul și erau și alții de față. Cînd erau singuri, Sora trecea glonț pe lîngă el. Acum nu era nimeni în colțul acela de hudită. Gheorghe i se puse totuși în drum și-i zise :

— Tot cu mine ai avut tu cel mai frumos copil !
Mi-e tare drag Ioniță al tău !

Sora zvieni din fața lui și o luă la fugă după cotitură. Dar nu putu alerga decît cîtiva pași. Se sufoca. Nu se mai duse la prăvălie, unde plecase, ci se întoarse acasă.

«Oare așa să fie ? Să fie copilul lui ?» se întreba ea înnebunită de spaimă. Iată, și el băgase de samă asemănarea ! Și cine știe de cînd ! Poate vor mai fi văzut-o și alții !

Paralizată de groază, căzu în genunchi, înaintea icoanelor și se rugă îndelungat, cu ochii uscați, cu inima moartă.

XLII

Se mai scurse un an, și Ioniță era acum într-al cincisprezecelca. Se înălțase fecioraș, și tată-său nu se mai despărțea de el.

În vara anului în care copilul umbla într-al cincisprezecelca an, se închise cerul pe la sfîrșitul lui iulie. Păioasele și finătele nu mai suferiră, căci grînele erau secerate, iar finul în clăi. Dar porumbiștile se sfrijeau din zi în zi tot mai tare, iar otăvile, după ce păliră întii și se răriră, începură a se arde. În pășuni rămase pămîntul gol, cît vedeai cu ochii. Vitele începură a mugi de foame, umblînd ameteite, cu flămînzările lipite, după un fir de iarbă. Oamenii nu avură încotro : le sloboziră în otăvi și în miriști, deși aici se aflau încă niște cruci de grîu necărate. Se împutînase apa în fîntînile cele mai adînci, iar în celelalte secase detot. Ajunsesese o problemă de căpetenie pentru sat adăpatul vitelor. Le adăpau în rate, pe ciopoare, în tot cursul zilei și al nopții. Căci și în cele cinci fîntîni adînci ce mai erau folosite, apa se isprăvea de la o vreme și se făcea ca cirul. Oamenii trebuiau să aștepte cu ceasurile pînă se aduna alta, să poată adăpa alt rînd de vite.

Și seceta pîrjolea nu numai în Broșteni, ci în întreg ținutul. În toate satele se făceau slujbe pentru ploaie, cu procesiuni la care lua parte toată lumea, cu mic cu mare. Se făceau slujbe și feștanii, și maslu la vite, și cu cîte șapte preoți, cînd pe hotarul unui sat, cînd pe el altuia. Lua parte la slujbele astea mari și părintele Nicodin din Boz, la cererea insistentă a credincioșilor. Dar cerul răminea încuiat, în albastrul lui necuprins, încremenit spre lume, dogorînd ziua din soarele inflăcărat și tînăr ca primăvara, și luminînd nopțile din puzderia de stele. Abia după miezul nopții începea să se răcorească.

De la cucuruze oamenii își luară ziua-bună. Se sfrijiseră toate : se uscaseră nerodite. Bărbații intrară, care cu secerile, care cu coasele în ele, și începură să taie nutreț la vite. Ce vor face la iarnă, nu se mai întrebau deocamdată. Erau cu toții abătuți, triști, și se mișcau greoi.

Se priseră toate morile din apropiere : din Curmătura, din Răchite, din Aluniș, din Roșia. Cei ce aveau de măcinat trebuiau să meargă pînă la Murăș, cale de trei zile cu carul cu boi. Și totuși oamenii din Broșteni și din alte sate nu aveau încotro, erau siliți să facă acest drum lung, care le lua o săptămîină. De altfel, nu se plîngeau de pierderea de vreme, căci nu mai aveau ce lucra : de mult nu mai puteau ara, căci pămîntul se întărise ca fierul ; otăvi de cosit nu mai erau ; cucuruze de rărit, mîhor de tăiat — de asemenea. Dar îi durea inima să scoată bucatele din coș, cînd ar fi trebuit să fie păstrate, și se porniră cu toții, proteste, împotriva foamei care nu se astîmpăra nici pe-o vreme de prăpăd ca asta, și se certau cu femeile că prea repede s-a isprăvit făina din coș, și unii și cu copiii, că «nu se mai sătură».

Veni și rîndul lui Dumitru Pruncu să încarce carul cu saci, și, mai aflindu-și trei ortaci de drum, între care și cumnatul său Ilieș Neagu, într-o dimineață o luară la drum, la moara aceea de pe Murăș, unde măcina-seră mulți oameni din sat.

Cu toată împotrivirea Sorei, Dumitru îl luă și pe băiat, pe Ioniță, cu el. Îl rugase de mult să-l ducă și

pe el, și tată-său nu putu rezista. Voia băiatul să vadă și alte sate, voia să vadă o moară, căci nu văzuse încă. Și-apoi, drumul acela lung, când pe lângă boi, la urcuș, tea, era o vrajă irezistibilă pentru imaginația lui Ioniță. Luară, ca și ceilalți cărauși, și un cîne cu ei, pe care-l legară cu un lanț subt car.

— Atîta cale, omule ! De ce nu lași copilul acasă ? se zbătu destul Sora.

Dar nu avu ce face. Iar Ioniță începu să se minie pe ea, și abia aștepta, în vârful sacilor, să pornească odată carul.

Pe drum, într-un sat aproape de moară, se întîlniră cu niște oameni din Curmătura, care veneau și ei de la moară.

— Mai umblă ? îi întrebă ortacii de drum ai lui Dumitru, care îi cunoșteau.

— Umblă de umblat, da' nu-i moară ca cele de pe ta voi. Nu are iaz. Nu macină decît cu o roată și cu o piatră. Și-i lume multă, din toate părțile.

— De la noi mai este cineva ?

— Mai sînt vreo patru cară. E Ionu Diacului, Mitru Prescurea, Gheorghe-a Mărgineanului și Vasile Bumbea.

— N-au ajuns la rînd încă ?

— Poate pîn-acum să fi ajuns Ionu Diacului, că el aștepta între cei dintii.

Își dădură binețe, ca și la întîlnire, și porniră carăle, unii-ntr-o parte, alții, într-alta.

— Mă tem că nu mi-am luat destul în traistă, zise careva dintre drumeți.

— Aici trebuie să venim cu dășagii, nu cu traista vorbi altul, tot așa de năcăjit.

— Așa-i dacă n-au ascultat oamenii de nănașu' Pavel — zise Dumitru. De cînd ne bate capul să cumpărăm o moară de foc ? Acum n-ar fi trebuit să plecăm la capătul lumii.

— Parcă alte sate au cumpărat ! Zice că nu face făina bună ca moara de apă.

— Poate să cumpere el și frate-său una. Doar a băgat pe oameni în destule cheltuieli, vorbi alt cărauș.

— De ! Poate nu-i tirziu nici acum, spuse Ilieș. Numai să nu plîngă mai tîrziu tot oamenii, că se îmbogățesc pe spinarea lor.

— Eu unul pun bani la bătaie alături de nănașul și de socru-meu pentru treaba asta.

Ajunseră la moară pe însărate. Dintre cei din Broșteni, sosiți înaintea lor, nu-i venise încă nici unuia rîndul. Pe la miezul nopții, spunea morarul, poate că va intra cel dintii.

Dumitru Pruncu nu fu prea bucuros, aflîndu-l pe Gheorghe la moară. Nu-i vorbă, își dădeau binețe ei, schimbau ei o vorbă cînd se întîlneau. Dar să rămînă atîta vreme în preajma lui, cum trebuia să facă acum, nu-i plăcu, și se cam întunecă.

Cît ce sosiră, Ioniță dădu buzna în moară și începu să privească încîntat la toate cele. Olio, aici avea ce vedea și două zile în șir ! «Să te uiți numai cum țîrîie făina, ori cum se-nvîrte piatra pe altă piatră, și încă ți-ar trebui o zi», își zicea băiatul, curios să vadă și să înțeleagă toate.

Tată-său, găsindu-l în moară, îl luă de mină și-l scoase afară.

— Ai tu vreme să le vezi toate mîne pe lumină, și o să-ți arăt eu ce slujbă are fiecare parte a morii. Acum, la lampa asta plină de făină, și așa nu poți vedea nimic. Haida să cinăm și să ne culcăm..

Cît cinară jos lingă car — căci sacii îi cărase în moară —, Dumitru văzu de cîteva ori pe Gheorghe cu ochii la copil. «Ce-o fi vrînd ? De ce se uită la el așa ? Doar l-a mai văzut !» își zise. Apoi își văzu de mîncare și nu se mai interesă de Gheorghe.

După ce Ioniță adormi pe finul din car, el intră în povești cu tovarășii lui de drum, ale căror cară erau lîngăolaltă.

Dimineată îi arată și-i explică lui Ioniță, din fir-în-păr, moara și uneltele ei, ce rost aveau fiecare, de la apa ce năvălea pe-un jilip subt roată, adunată de un iaz mai scurt, pînă la ferecatul pietrelor de moară. Băgă cu neplăcere de samă că Gheorghe se ținea mereu aproape de ei și că, la mirarea băiatului, zîmbea.

Către amiază, căldura dogorea ca un cuptor. Tare ar fi voit Ioniță să se dezbrace, să între în apă. Se scăldase el, cu alți copii, uneori și în bulboane adânci, după ploii mari, vara, cînd porneau părăiele de pe hotarul lor. Întrase și pînă la piept în apă și nu-i fusese frică.

Tot mereu scăpa de subt supravegherea tatălui său și da tîrcoale pe lîngă moară, minunîndu-se de cum se izbea apa din jilip în spițele roții, cum se fărîma în puzderii de argint și în picuri mari de sticlă ce străluceau în soare. Și ce răcoare bună venea din pulberea aceea de apă, care-i stropea obrajii ! Sau privea cum se alungă valurile ce ieșeau înspumate de subt roată, și cum apa se învîrtea vîltori în apropieri, și cum se liniștea mai departe și curgea lin.

Dumitru îl aduse de cîteva ori în moară, ori lîngă car, neliniștit și pentru că Gheorghe urmărea mereu de departe pe copil.

— Nu cumva să vrei să te scalzi aici, Ioniță ! Nu știi înota, apoi nici unul nu știm înota, că nu sîntem de pe lîngă ape curgătoare. Și-aici apa e adîncă !

— Păi, mai departe de moară nu-i adîncă, zise copilul.

— De unde știi tu ?

— Am măsurat la margine, unde e apa liniștită, cu o ramură de salcie. Nici pînă la genunchi nu ajunge.

— Nu ! Să m-ascuți și să nu intri în apă. Doar ești copil cuminte !

După amiazi îi veni rîndul să bage lui Mitu Prescurea, de la ei, și bătrînul îl rugă pe Dumitru să-i ajute să ducă sacii în podul morii, lîngă coș. Îl ajută bucuros și se încinse la povești cu bătrînul.

În vremea asta, Ioniță se scutură în spatele morii, unde ieșea apa de subt roată, se duse cît mai departe, se ascunse între sâlcii, se dezbracă și intră în apă. Era mică, pînă la glezne numai, și cu cît mergea mai la vale, era tot mai mică. Se întoarse înapoi și, tot pipăind, începu să înainteze către moară. Apa-i ajunsese pe rînd pînă la genunchi, pînă deasupra, și cînd îl cuprinse pînă la briu, începu să se scalde cuprins de-o plăcere negustată încă. Nu se mai gîndi la opreliștea tatălui său, nu se mai gîndi la nimic. Nu era nici un om în partea

asta a morii. Nu avea cine să-i spună. Începu a se corli, așa cum făcea și în bulboanele din pâraiele de la ei — dar ce deosebire ! Părea că se cufundă în spirt curat, nu în apă, așa începu să-i ardă pielea și tot trupul.

Dar corlindu-se mereu, cu genele mereu împăienjinite de apă, nu băgă de samă că alunecă tot mai încolo, până ce fu luat de o viltoare și tras la adînc. În clipa aceea sări de pe marginea apei Gheorghe Mărginean, care, neliniștit că nu mai vedea copilul pe nicăieri, și că Dumitru se încurcase în povești, ieșise din moară și tocmai ajungea la marginea apei, în spatele morii, cînd îl văzu pe Ioniță luat de viltoare și tras la adînc. Nu mai avu vreme de nimic, și așa îmbrăcat, sări în apă după băiat. Chiar atunci se nimeri să treacă pe-acolo feciorul morarului, în spate cu un snop de nuiele de sălcii, și avu vreme să-l vadă pe Gheorghe sărind și cufundîndu-se-n adînc. În clipa următoare viltoarea scoase la suprafață, într-o fulgerare, pe copil, apoi îl supse iar. Dar Gheorghe nu se mai văzu.

Feciorul morarului aruncă nuielele, strigă cît putu după ajutor, și se aruncă și el îmbrăcat în apă. Cei din moară nu auziră nimic, dar auziră cei de pe la cară și deteră năvală.

După cîteva corliri în adînc, feciorul morarului reuși să-l prindă pe copil și ieși cu el pe umăr, la margine.

— Țineți-l de picioare, cu gura-n jos, să se scurgă apa din el, strigă el.

Apoi își lepădă hainele și începu să se încorlească din nou în apă, tot mai aproape de roata morii. Cînd ieșea la suprafață, să răsufle, pufnea pe gură și pe nas, și iar se cufunda.

Întru tîrziu, ieși iar din corlire, și strigă la oamenii de pe mal :

— Vedeti de copil, să se scurgă toată apa din el. Cu Gheorghe-a Mărgineanului s-a isprăvit. S-a acățat cu șerparul de un pron și nu-l pot scoate. Trebuie să mzi vie unul care știe înota, să-mi ajute.

Dar oamenii înlemniseră pe țarm. Copilul era întins pe nisip. Se scursesese apa din el, dar nu mai sufla, și nici inina nu-i mai bătea.

În vremea asta dădură năvală și oamenii din moară, în frunte cu morarul, strigînd și urlînd. Era și Dumitru între ei. Întîi nu văzu copilul, de mulțimea oamenilor, apoi îl zări, întins gol pe nisip, și se prăbuși lîngă el, ca o bucată de stîncă.

Mulțimea, înlemnită toată pe țărm, nu începu să se miște decît după ce-l văzu pe morar, dezbrăcat, intrînd în apă cu un țăpoi în mînă.

Avură de lucru, el și feciorul său, pînă-l putură descața pe Gheorghe din cuiul ce-i intrase pe sub șerpar, și îl aduseră la țărm.

Morarul și feciorul îmbrăcaseră cămeșile și izmenele, și se lăsară pe nisip să răsufle. Erau morți de obo-seală.

Lumea privea înspăimîntată la trupul lui Gheorghe. Ochii-i rămăseseră deschiși, înholbați, cu spaima morții în ei, pîntecele-i era umflat.

— Întoarceți-l cu gura în jos și puneți-i capul pe povîrniș, să se scurgă apa din el — zise scîrbit morarul. Apoi, începînd să se îmbrace: — De douăzeci de ani nu s-a mai înecat nimeni la moara asta! Și-acum doi deodată!

Feciorul lui, îmbrăcîndu-se și el, începu să spuie cum s-a întîmplat. Unul din oameni întrebă:

— Cum s-a nimerit chiar el să-l vadă pe copil?

— Ceasul rău!

— Oamenii care își aduc copii la moară trebuie să grijească de ei — zise, plin de scîrbă, morarul. — Cred că și aici apa e numai cît în pâraiele de pe la ei.

— Ce copil?! vorbi cineva din mulțime. Era destul de mare să grijească. Ceasul rău, și pace bună!

— Cum ți-i scris!

— Ce ți-i scris, în frunte ți-i pus!

Întru tîrziu, Dumitru se ridică încet de lîngă copil și porni prin sălcii, împiedicîndu-se mereu, să caute hainele lui Ioniță.

Numai către sară înțelese ce-i tot spuneau oamenii: că s-a înecat și Gheorghe-a Mărgineanului.

28. 192/86

